

ოლღა ტიგიევი

ოსური ენის პრაქტიკული სახელმძღვანელო
ქრესტომათიითა და ოსურ-ქართული ლექსიკონით

2015

კავკასიურ ენათა (აფხაზური, ჩეჩნური, ხუნძური, უდიური, ოსური) პრაქტიკული
სახელმძღვანელოები

პროექტი დაფინანსებულია სსიპ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ

პროექტის შიფრი AR/344/2-120/12

ა ბ ბ ა ბ ო

Аа [ა]. ა	Пъ пъ [пъы] პ
Ææ [ე]. •	Рр [რы] რ
Бб [ბы] ბ	Сс [сы] ს
Вв [вы] ვ	Тт [ты] თ
Ее [ე] ე	Тъ тъ [тъы] ტ
Жж [жы] ჯ	Уу [у] უ
Зз [зы] ზ	Фф [фы] ფ
Ии [ი] ი	Хх [хы] ხ
Йй [й] ი	Хъ хъ [цы] ყ
Кк [кы] კ	Цц [цы] ც
Къ къ [лы] კ	Цъ цъ [цы] ჭ
Лл [лы] ლ	Чч [чы] ჩ
Мм [мы] მ	Чъ чъ [чы] ჭ
Нн [ო] ნ	Шш [шы] შ
Оо [лы] ო	Ъъ [.] •
Пп [пы] ფ	

თანამედროვე ოსური ენის ანბანი შედგება 43 ასო-ნიშნისაგან. ამათგან რვა ასო-ნიშანი ე, შ, შ, ზ, ზ, ა, ი, ი იხმარება რუსული ენიდან ნასესხებ სიტყვებსა და საკუთარ სახელებში.

დანარჩენი ოცდათხუთმეტი გრაფემა შეიცავს ოცდათექვსმეტ ფონემას. ბგერათა და ასო-ნიშანთა რაოდენობა არ ემთხვევა ერთმანეთს. ყ გამოითქმის

როგორც უყ, ხოლო ცხრა ფონემა გადმოიცემა გრაფემის კომბინაციით. ესენია:
кь,пъ,тѣ,цѣ, чѣ, гѣ, хѣ-კ, პ, ტ, წ, ჭ, ღ, ყ.

A-a -ა

-абон- დღეს

-ацѣуын-წასვლა

-арфѣ-ლოცვა

-адѣм-ხალხი

-арс-დათვი

-арв-ცა

-адѣймаг-ადამიანი

-адавын-მოპარვა

-амонд-ბედი

-астѣу-შუა, წელი

თარგმნეთ ქართულად

-Абон адѣм арфѣ кѣнынц

-Адѣймаджы амонд-йѣхи кухы нѣ вѣйы.

-Арс хѣды цѣры, арв нѣры. Арс ацыди.

ჩასვით გამოტოვებული სიტყვები

Абон . . . рфѣ кѣнынц. Адѣймаджы . . . йѣхи кухы нѣ вѣйы . . . хѣды цѣры нѣры

Арс адѣймагтѣм . . .

წაკითხეთ სიტყვები და წინადადებები, ისწავლეთ ზეპირად:

Абон, ацæуын, арфæ, адæм, арс, арв, адæймаг, акафын, амонд, асдæу.

Хæдзармæ бацу

სახლში შედი

æхсыр тынг уарзын

რძე ძალიან მიყვარს

Цæхæраджын фынгмæ æрбахасдой

ცახარაჯინი (ქარხლიანი ხაჭაპური) სუფრაზე შემოიტანეს.

алы адæмæн йæхи æгъдæутæ ис

ყველა ხალხს თავისი წესები აქვს

Хъæлдзæг адæймаджы цур æнкъардæй ма хъуамæ уай

მხიარულ ადამიანთან მოწყენილი არ უნდა იყო

Дымгæ сыфтæртæй байдзаг кодта-уынгтæ

ქარმა ქუჩები ფოთლებით გაავსო

йæ ных сынцъулта

შუბლი შეიქმუხნა

Аджын цард кæнут

ტკბილად იცხოვრეთ

йæ гуыбын æсрысдис

მუცელი ასტკივდა

алкаей хъуыдаджы йæ фындз фæтыссы

ყველას საქმეში ცხვირს ჰყოფს

гал къуылых гæнгæ кæртმæ æрбахысди

ხარი ეზოში კოჭლობით შემოვიდა.

Æ æ – •

æвдæлд-მოცლილი

æвзаг-ენა

æвдыст-ჩვენება

æвзонг-ახალგაზრდა, ნორჩი

æвзист-ვერცხლი

æдзух-მუდმივად, ყოველთვის

æлхæд-ნაყიდი, მოსყიდული

æмбал-ამხანაგი, მეგობარი

æмбалын-შეხვედრა

æмбырд-შეკრება, კრება

æхцæ-ფული

შეადგინეთ წინადადება.

æвдæлд адæймаг фылдæр кусын нæ уарзы.

æвзаг ма æвдис. Æвзист фылдæრ усдытæ уарзынц. Æмбырдымыл мембал сымбалди.

мæ æмбал æлхæдта æвзист сахат фæლæ йн æхцæ нæсфаги

нæ сфаги. Мæ æмбал у æвзонг лæппу.

ჩასვით გამოტოვებული სიტყვები

. . . адæймаг фылдæრ кусын на уарзы. . . . ма . . .

. . .ფყლდარ უსდყტა უარჰყნც . . . მა . . .სყმბალდი.

მე მბალ . . . , . . . სახატ, ფაღაყნ ნე სფაგი.

მე მბალ უ . . . ლაჰყუ.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები.

აჲვდალდ, აჲვზაგ, აჲვდყსტ, აჲვზისტ, ადჰუჰ, აღჰაჲდ, აჲმბალ, აჲმბყრდ, აჲმბაღყნ, აჲჰცა.

ყ– უ–უ

-ურს-თეთრი

-უმაღ-ნამიანი

-უდ-სული

-უს-ქალი

-ურომყნ-შეკავება

-უმ-იქ

-ულაფყნ-დასვენება

-უდაგას-ცოცხალი

-უსგურ– (ვაჰი) სასიძო

-უსდჰყნ-ცოლიანი

-ურსსა - ჰადარა

შეადგინეთ წინადადება

თარგმნეთ ქართულად

ურსსარ უს ულაფყ. უსგურ ლაჰყუ ულაფყ

უსდჰყნ ლაგ იაჰი ურომყ ულაფყნაი

უყცყ ურც უც უდღღყსუ.

ჩასვით გჰმოტოვებული სიტყვები

ურსჲრ უც . . . უსდჱყნ ლღ ჱღჱი . . . უღფყნღჱ . . . ლჲპუ უღფყ. უყცყ უც--

დჱიმჱსსოვრეთ ჱხალი სიტყვები

ურც, უმღლ, უდ, უც, ურომინ, უმ, უღფყნ უდღღყს, უსგურ, უსდჱყნ, ურცსჲრ

И-и-о

იუ-ერთი

ივგღ-გღცვლღ

იჱჲრ-სღღღმო

ინგღნ-სღღღრე

ინნღ-სხვღ

ინნღბონ-ზეგ

ირონ-ოსი

იუნღგ-მღრტო

იხ-ყინული

იუგღი-სღთითღოდ

შეღღგინეთ წინღღღღღღ

თღრგმნეთ ქღრთულღღ

იუ იჱრ იუნღგ უყდტღნ. ინგღნ იღღუ უღღლ უ. იუ ირონ ინნღბონ იუნღგღი ჱრბღღღღღღღღღ: ინნღბონ იუგღი-იუგღი ივგღ კღნღმ ნღ იღყ ბყნღტ.

ჩასვით გჰმოტოვებული სიტყვები

Иу . . . иუნაг уыдзæн . . . ихау уазал у.

Иу . . . иннаæбон иუნагæй æрбацауызæн.

Иннаæбон . . . ивгæ кæнæм на . . . бынат

დაიმასხოვრეთ ახალი სიტყვები

иу, ивгæ, изæр, ингæн, иннаæ, иннаæбон, ирон, иუნаг, их, иугай.

О-ო-ო

онг-ნაწილი

ო ფონემის შემცველი სიტყვები მეტწილად ნასესხებია რუსულიდან ან რუსულის გზით სხვა ენებიდან:

организатор, очерк, орден, окупант, опера, олигарх და ა.შ.

Мæ кух у иу онг. адæймагæн ис бирæ онг. удæгæс ефысæн йæ онгтæ егъау нау.

Е е-ე

егъау- დიდი

ердо- ფართობი

ерыс-მეჯობრი

ефс-კვიცი

თარგმნეთ ქართულად.

ацы усгур лæг æггæр егъау у. егæу ердо ерысæн дæр æсбæздæн. ефы нæма иუნаг у. усгурта сæхи уромынц. усджын лæгтимæ ерысæй.

ჩასვით გამოტოვებული სიტყვები

ацы усгур лæг æггæრ . . . у. егъау . . . ерысæн дæრ æсбæздæн. нæма . . . иუნაг у. Усгур сæхи уромынц усджын лагтимæ . . .

დაიმასხოვრეთ ახალი სიტყვები

егъау, ердо, ерыс, ефс

Ы-ы-ო

Ы ხმოვნით დაწყებული სიტყვა ოსურში ბევრი არ გვხვდება.

-ысдур-საქონელი

-ыскаст-ამოვიდა

-ысулафид-ამოსუნთქვა

-ыстонг-მშიერი

-ысдурты аскъардон хизынмæ

საქონელი გავრეკე საძოვარზე

-рынчын ус æнчонæй ысулафыд

ავადყოფმა ქალმა მსუბუქად ამოსუნთქა

-ыстонг бирæгъ хъæуы фосмæ лæбуры

მშიერი მგელი სოფლის საქონელს თავს ესხმის

ჩასვით გამოტოვებული სიტყვები

. . . аскъардтон хизынмæ. хур Рынчын ус æнчонæй . . .

. . .бирæгъ хъæды фосмæ лæбуры

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

-ысдур, -ыскаст, -ысулафыд,-ыстонг

თანხმოვანთა ჯგუფები წარმოქმნის ადგილის მიხედვით

ოსურ ენაში თანხმოვანთა წარმოქმნა ხდება ბაგეებთან, კბილებთან, ნუნებთან, ხახასთან, ხორხში. ამის მიხედვით გვაქვს ბგერები:

1. ბაგისმიერი– ბ ფ მ კ былон დამგზაბა
2. კბილისმიერი– დ თ ტ ძ ც წ ზ ს ნ რ ლ დაუნდაგონ დამგზაბა
3. კბილ–ბაგისმიერი– ვ–ფ ბალონ-დაუნდაგონ დამგზაბა
4. წინანუნისმიერი–პ ც (სისინა) ნ რ ლ (ნარნარა) რაზავზაგონ დამგზაბა
5. უკანაენისმიერი–ჯ ჩ ჭ ე შ (შიშინა) ასაუგკგ ავზაგონტა
6. უკანასასისმიერი–გ ქ კ ფასავზაგონ დამგზაბა
7. ხახისმიერი– ლ ხ ყ ხურხონ დამგზაბა

ბ-ბ-ბ

ბარ-ნებართვა

ბაპირხ-ფერთხვა

ბანდაუნ-თოკი, ბაწარი

ბალას-ხე

ბინძ-ბუზი

ბაყრინ-ცოცვა

ტექსტი ოსურად

ბარ მუნ რადტ ბანდაუნ ახასონ. ბინძ ბალასულ ფაბაყრინ ბარ მუნ რადტ ბალასულ ბანდაუნმა აბაყრინ. ბალასი არს ნე სბარძენ. ბარ მუნ რადტ აცაყრინ.

ჩასვით გამოტოვებული სიტყვები

ბარ მუნ რადტ . . . ახასონ. ბინძ . . . ფაბაყრინ. ბარმუნ რადტ ბალასულ . . . აბაყრინ . . . აცაყრინ.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

ბარ, ბინდაუნ, ბალას, ბაყრინ, ბინძ, ბაპირხ

II II-III

პაძახად-სახელმწიფო

пысыра-ჟინჟარი

пыл-სპილო

пыхс-ბუჩქი

თარგმნეთ ქართულად.

ნაჲ პაძახად Гуырдыстон у. Махмæ хæды пыл нæ цæры накарты бира пыхсытæ ис. Кæрты æмæ х'æды бирæ пысыра ис.

ჩასვით გამოტოვებული სიტყვები

ნა . . . Гуырдысдон у. Махмæ хæды . . . нæцæры. На карты бирæ . . . ис.

Кæрты æმæ хæды бирæ . . . ис.

დაიმახსოვრეთ სიტყვები:

падзахад, пысыра, пыл, пыхс

М м-ძ

мад-დედა

მელაჲ-სიკვდილი

მაგზ-ტვინი

მარგ-ფრინველი

მარგ-შხამი

თარგმნეთ ქართულად

მაჲ მად ბირæ ფაჲცარაჲ. მელაჲთაჲი ნიჲი ფერვადჲენ. მარგჲი მაგზ თინგ
გჲიჲცილ უ. მარგჲთაჲ მელჲნიჲ მარგაჲი.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

мад, маѣлѣт, маѣгъз, маѣргъ, маѣрг.

კბილისმიერი Д д- დ

дон- წყალი

дур-ქვა

дыссаг-საკვირველი, საოცარი

дысон-წუხელ

дау афтѣ фѣнды-შენ ასე გსურს

თარგმნეთ ქართულად

Дон ма хъѣуы. Маѣргъыл фѣхсдон гыццыл дур. Дау афтѣ фѣнды. Дысон ма ма мад фѣдыссаг кодта.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

дон, дур, диссаг, дысон. . .

Т т- თ

табу-ვედრება

тас-შიში

тагъд-ჩქარი, ჩქარა, სწრაფი

тугцъир-სისხლისმსმელი

тулын-გორაობა

თარგმნეთ ქართულად

Табу дауѣн. Аѣз никаѣмаѣй тѣрсын. Тугцъираѣй тѣрсын хъѣуы. Адѣймагтасѣй тагъд лидзи Арс тулгѣ тулын хъѣди ѣрбынати

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

Табу, тас, тагъд, тугцъир, тулын

ტ ზ- ტ

ტანგ-ნაწლავი

ტანაგ-ბრტყელი

თარგმნეთ ქართულად

Мард арსән й æ ტანგ зындис. иуаѣ иу адәймагаән тәнаг сәр ис.
Мәнаән ис тәнаг дур.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

ტანგ, ტანაგ . . .

Дз дз-ძ

Дзаг-სავსე

дзабыр-ფეხსაცმელი

дзახახ-კარგი

дзых-პირი

дзураг-მოლაპარაკე

თარგმნეთ ქართულად

Æз абон дзабырта балхәддон. Ме мбал дзახәх дзураг у. йә дзых нә
уромы гас бон дзуры. Дзаг әмә едзаг у фынг хәринагаѣ.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

дзабыр, дзаг, дзახәх, дзых, дзураг

Вв-ვ, Ф ф-ფ კბილზაგისმიერი

Вв-ვ

вайын-ყოფნა

ვაიყ-არის (იქ)

вазыг- რთული

ვაზიგდჟინ ხუყდყიყ-რთული წინადადებჲ

თარგმნეთ ქართულად

Æз хуыцау бон хæдзары вайын. Вазыгднеын хуыдад вайы дуа кæннод
фылдæр хуыдиатæй. Сæрды ма фыды хомæ в аьын хъæуты.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

ვაყინ, ვაყი, ვაზიგ, ვაზიგდჟინ ხუყდყიყად.

Ф ф-ფ

ფოს-საქონელი

ფანდაგ-გზა

ფყს-ცხვარი

ფონდზ-ხუთი

ფეროხ-დავიწყება

Пъ пъ-პ

пъა-კოცნა

пъолы хъил-იატაკის ჯობი

თარგმნეთ ქართულად

Сывæллон йæ мадæн бузныгы бæсды апъа кодта. Куыдзы пъолы хъилæй
асырдтон.

пъа. пъолыхъил . . .

Ц ц-ც

цард-ცხოვრება

цар-ქერი

царв-ერბო

цæсд-თვალი

цыппар-ოთახი

თარგმნეთ ქართულად

Цард алкæмæн æнцон нау. Мæ хæдзары царыонг цыппар метыр у. Уарзын хæбизджин царвимæ. Мæ гæдийæн йæ иу цæсд рыссы.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები.

цард, цар, царв, цæсд, цыппар.

Нн-ბ

низ-სენი

ныр-ახლა

ныуазын-დალევა

ნæмæнгæй-აუცილებლად

намонд-უბედური

თარგმნეთ ქართულად

Хъæуы фысыл ног низ бахæцыд. Ног азы сæн нæмæнгæй хъуыамæ баназай. Ныр тынг тæвд у. Низ намондзинад хæссы йемæ.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

Низ, ныр, ныуазын, нæмæнгæй, намонд.

Р р-რ

рус-ლოცა

рухс-სინათლე, შუქი

рагон-ადრინდელი

რაისომ-დილა

რუვას-მელა

რუდზინგ-ფანჯარა

თარგმნეთ ქართულად

Сырх рус чызг маэардамаэ цауы. Райсом нэ хэдзары рухс ахуыссыдис. Рувас кабицы рудзынгы ныфидарис. Райсомай рудзынг хьуыамаэ арбаканон.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

рус, рухс, рагон, райсом, рувас, рудзынг.

Л л-ლ

ლაवार- საჩუქარი

ლაგ-კაცი

ლაუუын-დგომა

ლადზაგ-ჯობი

ლიდзын-გაქცევა

თარგმნეთ ქართულად

Маэ мадай лавар райсон. Ләг лаууы ладзагимә Лидзын маэ фәнды, фәлаә иу ләгай тәрсын.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

лавар, лаг, лаууын, лаудзаг, лидзын.

უკანანუნისმიერი ზგერები

Дж, дж- ჯ

Джиго цѣиу-ბელურა
джизაггәнаг-ლაზღანდარა
джизагкәнын-მასხრად აგდეზა
джих кәнын-სახტად დარჩენა
джитѣри-კიტრი
თარგმნეთ ქართულად

უазал у джиго цѣиуән. Ацы фәсдаг растәджы фылдәр кәнын у джизаггәнджытә.
Хатәй хат сабитә кәрәдзи джизаг кәнынц. горәтаг саби хъуджы фендәй джихәй
баззад. Уарзын ног цыд джитѣри.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

Джиго цѣиу, джизаггәнаг, джизагкәнын, джитри, джих кәнын.

ჩ ყ- ზ

чердәм-საით

чердыгәй-საიდან

чердыгон-სადაური

чи-ვინ

чызг-გოგო

чидәр-ვიღაცა

თარგმნეთ ქართულად

чердәმ ძәუის? чердыгон ძә? чи у ძә әმბალ?

აყი ყყზგ დჲ უარზონ უ? ტელეფონყლ მჲმ ყიდჲრ დზურყ.

დაიმჲხსოვრეტ ახალი სიტყვებო

ყერდჲმ, ყერდყგონ, ყერდყგჲყ, ყი, ყყზგ, ყიდჲრ

ყყ ყყ-ჭ

ყყეყ-ჩჲჭრა, კვეთა, მოჭრა

ყყიზი-ჭუჭყიანო

ყყილ-აკეცვა

ყყიუ-კევი

ყყылдым-ზურგი

თარგმნეტ ქართულად

ყჲ დზყგუტჲ ა ყყენ კოდტა. ყყიზი დზაბყრტიმჲ ჲრბაყყიზდი ყჲ კყაბა სყყილ კოდტა.
ყყიუ ჲუყილყ. ყჲ ყყылдымმჲმ სყიზდჲყდტა

დაიმჲხსოვრეტ ახალი სიტყვებო

ყყენ, ყყიზი, ყყილ, ყყიუ, ყყылдым.

ყყ ყყ-შ

ყყარფ-შარგი

ყყანტაჲ-შანტაჲი

ყყრიფტ-შრიფტი

თარგმნეტ ქართულად

რასუგდ შარფ ბალხადთონ. Абоны падзахон элитѳае кѳарѳдзиѳен шантажтѳае кѳаенынц.
Рასуგდ у Гуырძიაг шрифტაѳი ფыст ѳმძაѳვგაѳა.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

თითქმის ყველა III-ბგერით დაწყებული სიტყვები უცხო ენიდან არის შემოსული.

Ж ж-ჟ

жакет-მოსაცმელი

жилет-ჟილეტი

жюри-ჟიური

თარგმნეთ ქართულად

Абон уазал у ѳმაѳ жакет ѳსკოდтон. Хѳалафыл фидауы жилет. Жюри алы хатт нау
обиектон.

Гг-გ

гал-ხარო

гады-კატა

галиу-მარცხენა, ცელქი

გაბაჲ-ქეციანი

გაღაბუ-პეპელა

თარგმნეთ ქართულად

Галы сыкѳа алы ироны хѳადзары ис. Гады алчи нѳа уарзы маѳ галиу кѳух
риссы. Тѳავд сѳарды нѳа сыхаджы куыдз ѳსგაბაѳри. Дидинджытыл алы
хуызѳен რასუგდ гаღაბудტა ратаѳх-батаѳх кѳаенынц.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

гал, гады, галиу, გაბაჲ, გაღაბი

К к-ქ

каджын-ღირსეული, პატივცემული

калм-გველი

кафын-ცეკვა

кау-ღობე

კადმა-სადამდე, როდემდე

კაჲ-ვისი

თარგმნეთ ქართულად

მა რექტორ კადჟინ ლაგუ. ავზონგაჲი кафын уарздон. Калмаჲი თარсын. ჲაუთы алы хадзарән кау ис. Кадма уыздән ацы уазал бонтә. Каჲ чызг у ацы рассугъд.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

კადჟინ, კალმ, кафын, кау, კადმა, კაჲ

Къ къ- კ

кѡах-ფეხი

кѡух-ხელი

кѡавда-წვიმა

кѡაბәлдзыг-ხუჭუჭა

кѡуыдыр-კუნძი

თარგმნეთ ქართულად

აქდაბაჲх ис йә кѡах. Рахис кѡухыл алы хатт фылдәр уәз цауы. Кѡавда уары. Ма ләппу кәбәлдзыг сәр у. На уарзын кѡуыдыр адәймагты.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

Кѡах, кѡух, кѡавда, кѡაბәлдзы, кѡуыдыр.

Гъ гъ - ღ

თითქმის არ გვხვდება ამ ბგერაზე დაწყებული სიტყვები ოსურში

Х х-ხ

хорз-კარგი

ხაღინაღ-საჰმელი

ხარზბონ-მშვიდობით

ხადზარ-სახლი, ბინა

ხუდინ-სიცილი

თარგმნეთ ქართულად

Ацы аз хорз хадзар балхадтон. Хаღინаღ аразын ма фeroх ис. Харзбон ма амгардта, андар басдама цауын царынма. Бира худын дам цараибон фылдар каны.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

хорз, хაღინаღ, харзбон, хадзар, худын

Хь-хь-ყ

хьау-სოფელი

хьазын-თამაში

хьуг-ძროხა

хьыбыл-გოჭი

хьарм-თბილი

თარგმნეთ ქართულად

Хьауы мын ис хьуг дар ама хьыбылта дар. Хьыбыл йа, мадима хьазы. Уалдзеджы хьарм бонта вайы хьауты.

დაიმახსოვრეთ ახალი სიტყვები

хьау, хьазын, хьуг, хьыбыლ. хьарм

სინტაქსი

ოსურ ენაში წინადადებები შინაარსის მიხედვით ხუთ ჯგუფს ქმნიან. ესენია:

თხრობითი . . . таурæгон

კითხვითი . . . фарстон

მახილის . . . ფაძაæхсдон

კითხვა–მახილის . . . фасрстон

ბრძანებითი . . . сыдæн

თხრობითია წინადადება, რომელიც მოგვითხრობს რა ხდება, რა მოხდა და მოხდება მომავალში.

მაგ.

დიასახლისი ოთახს ალაგებს.

фысым хæдзары æфснаæйы

დიასახლისი ოთახს ალაგებდა

фысым хæдзары æфснаидта

დიასახლისი ოთახს დაალაგებს

фысым хæдзар бафснаæйдзæн.

კითხვითი წინადადება

რატომ წახვედი ადრე?

цæмæн ацыдтæ раджы?

მახილის წინადადება

მაგ. ნეტავი ხვალ კარგი ამინდი იყოს!

тахуды сом дзæбæх бон куы уайт!

კითხვა–მახილის წინადადება

მაგ. რა გიკვირს ჩემი ტირილი?!

Цы диссаг дæм кæсы мæ хъарæг?!

ბრძანებითი წინადადება

გარეთ გამოდი გოგო!

æддæмæ рацу чызг!

წინადადება აგებულების მიხედვით სამი ტიპისაა:

მარტივი-хуымæтæг

შერწყმული-

რთული-

მარტივი წინადადება შეიძლება ერთი სიტყვისგანაც შედგებოდეს და მარტივ აზრს გადმოსცემდეს.

მაგ. уары- წვიმს

алыгъди-გაიქცა

ракафут-იცეკვეთ

лæг кусы-კაცი მუშაობს

саби фæлидзы-ბავშვი მირბის

Чындз райхъали-პატარძალმა გაიღვიძა

შერწყმულია წინადადება, როცა რამდენიმე ერთგვარ წევრს შეიცავს.

მაგ. ус йæ сæр батылдта æмæ улæфгæ-длæфга йæ хабартæ радзырдта.

ქალმა თავი გაიქნია და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მოყვა თავის ამბავი.

бирæг, арс æмæ тæрхъус иумæ фæцæунц цуанмæ

მგელი, დათვი და კურდღელი ერთად მიდიან სანადიროდ.

რთულია წინადადება თუ იგი შედგება ორი ან მეტი წინადადებისგან.

მაგ. Аз кусынмæ цæуын, фæлæ мæ чызг хæдзары уыдзæн.

მე სამსახურში მივდივარ, მაგრამ ჩემი გოგო სახლში იქნება.

Куыдз кæртæй рагæпп кодтæ, фæлæ гæды алыгъд уынмæ?

ძალი ეზოდან გამოვარდა, მაგრამ კატა გაიქცა ქუჩისკენ

Æздæp нæ зыдтон мæ урок, нæдæp мæ цуры цы лæппу баддис уыдæp.

მეც არ ვიცოდი გაკვეთილი და არც ჩემს გვერდით მჯდომმა ბიჭმა.

Мæ мадæн зæгъ, ахсæв хæдзармаæ не рбацавдзæн

დედას უთხარი, ამაღამ სახლში არ მოვალ.

წინადადების მთავარი წევრები:

შემასმენელი – გამოხატავს საგნის მოქმედებას ან მდგომარეობას.

მაგ. ფæрсы, дзуры, цæуы, лидзы

კითხულობს, ლაპარაკობს, მიდის, მირბის

ქვემდებარე – ზმნით გამოხატავს მოქმედებას

მაგ. გურამი სტუდენტი

Гурам студент у

შენ კარგი მასწავლებელი იქნები

Ды дзæбæх ахуыргвнæг уыдзынæ

დამატება – ობიექტი აღნიშნავს ქვემდებარის მოქმედებას

მეგობარმა ბინა შეიძინა

Мæмбал хæдзар балхæдта

მეგობარი ბინას შეიძენს

Ме мбал хæдзар балхæндзæн

დამატება – უბრალო

მზე მთებს მოეფერა

хур хохы бауон кодта

მას სხვა წარმოდგენა ჰქონდა სიკეთეზე

уый æндæpхуызон хъуыды кодта хорздинадыл

განსაზღვრება – აღნიშნავს საგნის რაიმე ნიშნის მიხედვით დახასიათებას

Куылых фыс хизы

კოჭლი ცხვარი ძოვს

ორმა ძმამ შეიძინა ორი მანქანა

дуа æфсымæр дуа машина балхæдта

გარემოება– აღნიშნავს მოქმედების ადგილს, დროს, მიზეზს, მიზანს.

მაგ. გარეთ წყნარი, თბილი წვიმა მოდიოდა

Дуармæ сабир хъарм къæвда цыди

გოგონა ჩამოჯდა მოჩუხჩუხე წყაროსთან

Чызг æрбаддис цæвгæ суардоны цур.

სახლამდე ჯერ კიდევ გრძელი გზა იყო

Хадзарионг нæма дард фæндаг у

III პერიოდი

1. სახელი (არსებითი სახელი, ზედსართავი სახელი, რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი)
2. ზმნური კატეგორიები
3. ზმნის დრო-კილოთა სისტემა

ოსურ ენაში 11 მეტყველების ნაწილია:

1. არსებითი სახელი- Номдар- კაცი, ქალი, ქვა, ბუჩქი, წვიმა, ცეკვა.
Ләг, ус, дур, кьутәр, кьәвда, кафын
2. ზედსართავი სახელი- Миногон - ლამაზი, კარგი, მაღალი, მძიმე, ყვითელი, ბოლო; рәсугъд, хорз, бәрзонд, уәзау, бур, фәстаг
3. რიცხვითი სახელი - нымәцон - ერთი, სამი, ათი, ოცდაათი, ასი, ათასი
иу, әртә, дәс, әртын, сәдә, мин
4. ნაცვალსახელი- Номивәг -მე, შენ, ის, ჩვენ, თქვენ, ისინი, ვიღაც, ყველა
әз, ды, уый, мах, сымах, уыдон, чидәр, алчи
5. ზმნა- мивдисәг - ვზივარ, ვწერ, ვცეკვავ, დგას
Бадын, фыссын, кафын, ләуын
6. ზმნიზედა- фәрсдзырд - დღეს, შარშან, გუშინ, აქ, იქ.
абон, фарон, әзном, ам, ум.
7. თანდებული-фәсвәрд -თან, გან, უ (უიმისოდ) ად, ანა
8. წინდებული-разәвәрд -აგერ, მერე - уәлә. Фәстә
9. კავშირი- бәттәг - და, თუ, როცა - әмә, куы, әви
10. ნაწილაკი-хайытә - არ, მხოლოდ, ც (ისიც) ნა, әрмәст, дар (ყუდარ)
11. შორისდებული- әвәстхәр - ახ, ოხ, ვაი, აუ - ах, ох, вау, ау

არსებითი სახელების ჯგუფები შინაარსის მიხედვით.

სულიერი და უსულო სახელები - уджын әмә аңәуд
ქალი, კაცი, ცხვარი, ბავშვი, ძროხა, მგელი, კატა,
ус, ләг, фыс, саби, хьуг, бирәгъ, гәды
ქვა, წიგნი, ჯოხი, ხე, ფოთოლი, ბალახი, სკამი
дур, чиныг, ләдзәг, бәлас, сыфтәр, кәрдәг, бәндон

1. ქალი ტყისკენ წელა მიდიოდა
 ус хъæдирдæм цъусгай фæцæйцыд
 კაცი ცხენს მოაჯდა
 лæг бæхыл абадтис
 ცხვარი ბლავილით შეხვდა ბატკნებს
 фыс бæгъ-бæгъгæ сымбæлд йæ уæрыггтыл
 ბავშვი ტირილით ჩაეხუტა დედას.
 саби кæугæ ныхъæбис кодта йæ мады
 კატა ძაღლის დანახვაზე კნავის
 гæды куыдзы фенынай уасын райдайы

2. ქვით და ტალახით გაივსო გზა
 дур æмæ цъыфæй байдзаг фæндаг
 წიგნი პატარაობიდანვე უნდა შეაყვარო ბავშვს
 чиныг гыццылæй хъуამæ бауарзын кæнай сабиæн
 მოხუცს ხელში ჯობი ეჭირა
 зарондæн йæ къухы лæძაგ უყიდ
 ჩვენი თუთის ხე გახმა
 нæ тутайы бæლას бахусი.
 ეზოში ბალახი აღარ ამოდის
 кæრты кæრდæგ нал рæзы
 ვაზის ფოთოლი ზამთრისთვის შეიძლება დააკონსერვოთ
 Сæნæფსირы сыфтæრ гæნæн ис зымæгмæ йæ ныконсер кæнат.

ვინ ჯგუფის და რა ჯგუფის სახელები

ვინ?! - მუშა, მასწავლებელი, დიასახლისი, მეზობელი
 чи?!- კუსაგ, ახუყრგანაგ, ფისიმ, სыхაგ
 რა?!- სახლი, კიბე, ქუდი, ეზო, წყალი
 Цы? хæძარ, уасин, худ, кæрт, дон

1. მუშა სახლს აშენებს
 Кусæг хæძარ амайы
 მასწავლებელი ბავშვებს შეხვდა
 ахуყრგანæг сабитыл сымбæлдис
 დიასახლისი ხაჭაპურს აცხობს
 ფისიმ ხæбизджынтæ кæны
 მეზობელი ოჯახის წევრივითაა
 Сыхаг бинонты хуызæн у.

2. სახლი გაჭირვებით ავაშენე
хæдзар зынтæй саматтон.
ჩემი სახლის კიბე შვიდ საფეხურიანია
мæ хæдзары уасин авд къахдзæфæн у
კაცს ქუდი ამშვენებს
лæгыл худ фидауы
ჩემი ეზო პატარაა
мæ кæрт гыццыл у
წყალი ყველას ეზოში აუცილებელია
дон алы кæрты нæмæнг у

კონკრეტული და აბსტრაქტული სახელები

къонкъретон æмæ абстракътон номдæртæ

1. კონკრეტული - წიგნი, მწერალი, თხა, მსხალი, ქათამი

чиныг, фыссæг, сæгъ, кæрдо, карк

მე ბევრი წიგნი მაქვს
мæнæн бирæ чиныг ис
მწერალი წიგნის მოყვარულია
фыссæг чиныджы уарзаг у
თხა კლდის წვერამდე ადის
сæгъ хохы цъуппмæ æсхизы
მსხალი მამაჩემს ძალიან უყვარდა
мæфыд кæрдо тынг уарзта
ქათამი ბაზრის ერთ-ერთი მთავარი გასაყიდი პროდუქტია
Карк базары иуæй иу сæрмагонд уæйаг продукт у

2. აბსტრაქტული - ბედნიერება, სიხარული, სიძულვილი,
ერთგულეობა, სურვილი

ბედნიერება მინდა ყველსათვის
амондзинад мæ фæнды алкæмæн
ჩემთვის სასიხარულოა სამსახური
мæ куыст мæнæн æхсызгон у
სიძულვილი ანგრევს ცხოვრებას

знагдзинад цард халы

ერთგულება უნდა შეეძლოს ყველას
Иузæрдон дзинад йæ бон хъуамæ уа алкæмæн
დღეს მე სამი სურვილი მაქვს
абон мын ис æртæ фæндзинад.

საკუთარი და საზოგადო სახელები

сæрмагонд æмæ иумиаг номдæртæ

საკუთარი სახელი - ლია, თამარი, გია, ლიახვი, ქუთაისი

Лиа, Тамар, Гиа, Левахи, Кутаиси

1. ნესტანი ქართული სახელია
Нестан Гуырдизаг ном у
2. ჩემი მეზობელი გია სიმდის მოცეკვავეა
Мæ сыхаг Гиа Симды кафаг у
3. ლიახვი გაზაფხულზე ადიდდება
Левахи уалдзæгæй сыстыр уайы
4. ქუთაისში ძირითადად ქართველები ცხოვრობენ
Кутаисы фылдæრ гуырдиæгтæ цæрынц
5. თამარი საქართველოს მეფე იყო მეთორმეტე საუკუნეში.
Тамар уыди Гуырдыстони падццах дуадæсæм æнусы

საზოგადო სახელები: მტვერი, ხილი, შუქი, ბედი, სიხარული
рыг, дыргъ, рухс, амонд, æхсызгондзинад

1. ჩემს გარშემო მტვერია
мæ алыварс рыг у
2. შემოდგომის ხილი გემრიელია
фæззæджы дыргъ аджын у
3. შორს სოფლის ბოლო სახლიდან შუქი მოჩანს
дард хъæуы кæрон хæдзарæй рухс зыны
4. მე ბედი არა მაქვს ლატარიით მოგებაში
мæн амонд нæй латарейы рамбулыны
5. ზედმეტი სიხარული ზოგჯერ აგატირებს
уалдай æхсызгондзинад дæ æескуын кæндзæн

კრებითი სახელები

ამбырдон номуәртә

კრებითი სახელები: ხალხი, საქონელი, ჭკუა, საზოგადოება, ტყე

адәм, фос, зонд, фәссивәд, хәд, зонд

1. ხალხი მოგროვდა სიძის სახლთან
адәм рымбырд сияхсы хәдзары цур
2. მწყემსმა საქონელი გარეკა მთისკენ
фийәу фос аскәәртта хохырдаәм
3. საზოგადოების მეტი ნაწილი ოპოზიციამია
фәссивәди фылдәр хай опозицийы у
4. ჭკუას ფულით ვერ იყიდი
зонд ахцайә нә балхәндзынә
5. ტყე ხალხისაა
хәд адәмы у

ნივთიერებათა სახელები - ოქრო, წყალი, ვერცხლი, ხორბალი, რძე, ყველი

буардон номдәртә- сыгъзәрин, дон, әвзист, хор, ахсыр, цыхт--

1. ოქროს ბეჭედი ვიყიდე
сыгъзәрин кухдарән балхәттон
2. ჩვენს ეზოში ცივი წყალი მოდის
Нә кәрти уазал дон цауы
3. ვერცხლი უფრო იაფია ოქროზე
әвзист асламдәр у сыгъзәринәй
4. წელს ხორბალი ძვირია
აცი аз хор зынаргъ у.
5. სახლში ბევრი რძე გვაქვს
бирә ахс'ыр нәм ис хәдзары
6. ყოველ დილით ჩაი და ყველი უნდა მქონდეს სუფრაზე
Алы райсом чай әмә цыхт хъуамә уа фынгыл

უპირო და პირიანი სახელები-цаәсгомон әмә әнәцәсгомон номдәртә

ოსურ ენაში უპირო და პირიან სახელებს შორის დიდი განსხვავება არ არის.

მაგ. ესმოდეტ, შემქმნელი, გემკეთებელი, მთიული

хъусой, скәнәг аразаг хәххон

ბრუნება

ოსურ ენაში სახელი წინადადებაში 8 სხვადასხვა სახით გვხვდება, ხოლო ქართულში 7 სახით.

ქართულ ენაში

1. სახელობითი- წიგნი- რა, ვინ
2. მოთხრობითი- წიგნმა
3. მიცემითი-წიგნს
4. ნათესაობითი- წიგნის
5. მოქმედებითი- წიგნით
6. ვითარებითი - წიგნად
7. წოდებითი- წიგნო

თავისი ნიშანი აქვს თითოეულ ბრუნვას

1. სახელობითი - ი
2. მოთხრობითი - მა
3. მიცემითი - ს
4. ნათესაობითი - ის
5. მოქმედებითი - ით
6. ვითარებითი - ად
7. წოდებითი - ო

ოსურ ენაში ყველა ბრუნვას დაესმის შემდეგი კითხვები:

1. Номон-чи, цы
2. Гуыринон-кæи, цæй, кæм, цæм
3. Дæттинон-кæман, цæмæн
4. Арæзтон- кæмæ, цæмæ, кæдæм
5. Иртæстон-Кæмæ, цæмæ, кæцæй
- 6.æддææгбынæттон-кæуыл, цæуыл
- 7.Цæдисон-кæимæ, цæимæ
- 8.Хуызæнон-кæйау, цæйау, куыд

ოსურ ენაში თითოეულ ბრუნვას თავისი ნიშანი აქვს

1. ახუყრგენაღ
2. ახუყრგენაღჟ-ყ
3. ახუყრგენაღ-ენ
4. ახუყრგენაღ-მღ
5. ახუყრგენაღ-ენ
6. ახუყრგენაღ-ყლ
7. ახუყრგენაღ-იმღ
8. ახუყრგენაღ-აყ

ეს ნიშნებია შემდეგი:

1. ნომონ- ?
2. გუყრინონ-ყ
3. დღტინონ-ენ
4. არღჟტონ-მღ
5. ირღჟტონ-ენ
6. ღდღღტინღტონ-ყლ
7. ჟღდისონ-იმღ
8. ხუყზენონ-აყ

ზედსართავი სახელი - მინოგონ

ზედსართავი სახელი აღნიშნავს, თუ როგორია საგანი:

დიდი, კარგი, ცუდი, ლამაზი, მახინჯი-ასეთ ზედსართავ სახელებს ზინდურონ ქვია.

ღსტყრ, ხორჟ, ღვზარ, რღსუგდ, ფყდუყნდ დღ ა.შ.

ხოლო თუ ზედსართავი სახელისას გღმოყენებღ თავსართები მღთ მღთ ნღწარმოები ღრღვგღ ჰქვია. მღგ. უშვილო ნღსყვღლონ.

გღმოყენებღ თავსართებ-რღჟღტღუენღტღ

თავსართი-სღ, უ-ნღ

ბოლოსართი- ო, ე, ოსღნ, ელ-დისყნ

ცოლი-ცოლიღნი, უცოლო

ус-усджын, нәус

кад-каджын, нәкад

ულვაში-ულვაშიანი-უულვაში

рихи-рихиджын-нәрихи

ბეჭედი-უბეჭდო-ბეჭდიანი

къухдарән-нәкъухдарән- къухдарджын

ტანსაცმელი-ტანსაცმლიანი-უტანსაცმლო

пысул-пысулджын-нәпысул

ფეხსაცმელი-ფეხსაცმლიანი-უფეხსაცმლო

дзабыр-дзабырджын-нәдзабыр

ზედსართავი სახელის ხარისი

საგანი შეიძლება წარმოვადგინოთ თვისობრივად გადიდებული,
გაძლიერებული, ზეაწეული

მაგ. დიდი-უდიდესი

стыр-цуыл астырда

ლამაზი-ულამაზესი

рәсугъ-иуыл рәсугъддәр

ძლიერი-უძლიერესი

тыхдисын-иуыл тыхджындәр

астыр-астыр гонд

сау-саугонд

цъах-хъахгонд

саугонд дзыккутәйыл фидытта

цъахгонд кәлмаәрзәән йә сәрыл аербатыхда

сә иу дзабырмаәм астыргонд фәхасди

გვაქვს ზედსართავი სახელები, რომლებიც თვისობრივად პირიქით თავის ნიშან თვისებებით გამოხატავს მცირე რაოდენობას.

მაგ.დიდი-მოდიდო

тыхдисын-иуыл тыхджындær

æстыр-æстыр гонд

შავი-მოშავო

сау-саугонд

მწვანე-მომწვანო

цъæх-хъæхгонд

აქ-თუ ქართულში თავსართია, ოსურში ბოლოსართია гонд-

მოშავო ფერის ნაწნავები ამშვენებდა

саугонд дзыккутæйыл фидытта

მომწვანო ფერის თავსაფარი მოიხვია თავზე

цъæхгонд кæлмæрзæн йæ сæрыл æрбатыхда

ცალი ფეხსაცმელი მოდიდო მეჩვენა

сæ иу дзабырмаæм æстыргонд фæхасди

ზედსართავი სახელი ოსურ ენაში იყოფა ორ კატეგორიად ხარისხობრივ (миниуæгæвдисæг) და შედარებით (ахæстæвдисæг) ზედსართავ სახელებად.

ხარისხობრივი ზედსართავი სახელები აღნიშნავენ თუ როგორია საგანი.

მაგ. დიდი, პატარა, მაღალი, დაბალი, გრძელი, მოკლე, ახალგაზრდა, მოხუცი, შავი, თეთრი

стыр, гыццыл, бæргонд, ныллæг, даргъ, цыбыр, æвзонг, зæронд, сау, урс

1. დიდი ბიჭი გაიზარდე !
2. стыр лæппу байрæз!
3. ეს პატარა გოგო საოცარი გოგონაა
ацы гыццыл чызг дисаджы чызг у.
4. ჩვენს გარშემო მაღალი სახლებია
нæ алыварс бæрзонд хæдзæрдæ ис.
5. მის სახლს დაბალი შესასვლელი ჰქონდა

йæ хæдзарæн ныллæг бацæуæн уыд.

6. მას გრძელი ენა აქვს
уымæн даргъ æвзаг ис
7. მოკლე თმა ახალგაზრდებს უხდება
цыбыр хъуын æвзонгтыл фидауы
8. მომწონს თეთრი და შავი ცხენი
мæ зæрдæмæ цæуы сау æмæ урс бæхтæ

ხარისხის ფორმებს მოეპოვებათ სამ-სამი ფორმა: ერთი ძირეული და ორი მისგან ნაწარმოები. ძირეულ ფორმას დადებითი (бындурон ბარц) ჰქვია. მისგან ნაწარმოები კი უფროებითი (уахлахизон ბარц) და ოდნაობითი (тыхджындæргонд)

დადებითი ფორმა- бындурон форма

მაგ. მწვანე, ღონიერი, მაგარი, კარგი

цъæх, тыхджын, тынг, дзæბæх

1. მწვანე მინდორზე გორაობას რა სჯობია!
цъæх быдыры ратул-батулæй хуыздæრ цы ис!
2. ჩვენი ბიჭი თავის ტოლებზე ღონიერია
ნæ лæппу йæмгæрдтæй тыхджындæრ у.
3. ჩვენი პრემიერ-მინისტრი მაგარია
ნæ премиер-министр тынг у.
4. ჩვენი მეზობლის რძალი კარგი დიასახლისია
ნæ сыхæгты чындз дзæბæх æфсин у.
5. ნუცამ კარგი ოსური ხაჭაპურების გამოცხობა იცის.
6. Нуцæ дзæბæх хæбизджынты кæнын зоны

უფროებითი ფორმა

მაგ. უფრო ლამაზი, დიდზე დიდი, უფრო შორს, კარგზე კარგი ქვეყანა რასუგტდæй რასუგტდæრ, ასტყრæй ასტყრდæრ, ძერდæй დარდდæრ, ხუызდæრæй ხუызდæრ

მაგ. ჩემი ქვეყანა ხომ ლამაზია, მაგრამ მე მიხდა იყოს უფრო ლამაზი.

მæ ბæსტæ რასუგტდ у, фæლა фæндымæ რასუგტდæй რასუგტდæრ уа.

სახლის აშენებას დიდზე დიდი შრომა უნდა.

хæдзары амайæн стყრæй стыр фыдæбон хъæуы

კარგზე კარგი თაობა მოდის
хуыздარæй хуыздær фæссивæд нæм цæуы.
შეცდომა რომ არ დავუშვა უფრო შორს უნდა გაიხედო
цæмæй ма фæрæдиай дардæй дард хъуамæ дæ размæ акæсæй.

ოდნობითი ფორმა

მაგ. მოყვითალო, ლამაზივით, ჭკვიანივით, ნასწავლივით, მაღალივით
ბურგონდ, რæსუტდონდ, ჰენდჟინგონდ, ახუყრგონდ, ბერზონდგონდ
მაგ. ამ გოგოს მოყვითალო ფერი დაჰკრავს
აцы чызгыл бургонд хуыз ис
ჭკვიანივით მოიქეცი!
ჰენდჟინგონდ დæხი дар
ეს კაცი ცოტა ნასწავლი მგონია
აцы лæгмæ, цъус ахуყრგონд кæсы
ამას უყურე- ფუფალა ლამაზივით არ იქცევა?!
ამæ ма кæс Пупалæ რæსუტдæу иæ ху нæ дары?!
რა ქნას დაბალია და მაღალივით იქცევა
цы кæна ныллæг у æмæ ბერзонდაу иæხი дары!
მოყვითალო ფოთლებით აივსო ეზო
ბურგონд сыфтæртæй байдзæг кæрт

ზედსართავი სახელის ბრუნება (тасындзæг)

1. Номон-чи? Цы?-სახელობითი - ვინ? რა?
2. Гуыринон- кæй, цæй, кæм, цæм- ნათესაობითი - ვისი, რისი
3. Дæттинон-кæмæн, цæмæн-მიცემითი-ვის, რას
4. Арæзтон-кæмæ, цæმæ, кæдæм-მიმართულებითი-ვისთან, რასთან, საით
5. Иртæстон-кæмæ, цæმæ, кæцæй (отложительный)-(მოქმედებითი)
ვისგან, რისგან, საიდან
6. Кæдæгбынæтон-кæуыл, цæуыл-გარე ადგილობითი-ვისზე, რაზე
7. Цæдисон-кæймæ, цæймæ ვისთან ერთად? რასთან ერთად-
კავშირებითი-
8. Хуызæнон-кæйау, цæйау, куд- შედარებითი- ვისნაირად,
რისნაირად, როგორ?

ბრუნვების დაბოლოების ნიშნები ოსურ ენაში

1. Дидинаг - ყვავილი
2. дидинадж-ы - ყვავილის
3. дидинаг-агн - ყვავილს
4. дидинаг-маг - ყვავილისკენ
5. дидинаг-агъ - ყვავილიდან
6. дидинаг-ыл - ყვავილზე
7. дидинаг-имг - ყვავილთან
8. дидинаг- агу - ყვავილივით

სახელობითი ბრუნვა - номон-чу? цы ვინ? რა?

მხოლოდობით რიცხვში ბრუნვისას მას ნულოვანი დაბოლოება აქვს, ე.ი. არა აქვს დაბოლოების ნიშანი, ეს განსაკუთრებით ნიშანდობლივია ოსურ დიალექტში.

მაგ. გოგო, მსხალი, შვილი, მეზობელი

чызг, кæрдо, хъæбул, сыхаг

ნათესაობითი ბრუნვა - Гуыринон ვისი, რისი, кæй, цагъ, кæм,цам ფუძე თანხმოვანზე დაბოლოებისას ბრუნვის ნიშანი- ы- ერთვის.

მაგ. წყალში, სახლში дон-ы, хæдзар-ы

მაგრამ ფუძე ხმოვნის დაბოლოებისას ფუძეში ჩნდება й-ნიშანი და დაბოლოება ხდება- йыл

მაგ. ვაშლზე, მსხალზე фæтъкъу ы-йл, кæрдо-йыл

მიცემითი ბრუნვა - дæттинон хауагн- ვის, რას кæмагн, цамагн

ფუძის თანხმოვნით დაბოლოებისას ბრუნვის ნიშანია агн

მაგ. ამხანაგს, წყალს, სახლს

агмбал-агн, дон-агн, хæдзар-агн

ხოლო ფუძის ხმოვნით დაბოლოებისას ბრუნვის ნიშანი ხდება йагн

მაგ. მსხალს, ქვეყანას

кæрдо-йагн, бæстаг-йагн

მიმართულებითი ბრუნვა- арæзтон, кæмаг цамаг, кæдаг

ბრუნვის ნიშანია-маг

მაგ. მსხალთან, ქვეყანასთან

кæрдо-мæ, бæстæ-мæ

მოქმედებითი ბრუნვა - Иртæстон, ვისგან, რისგან, საიდან

кæмæй, цæмæй, кæцæй

ფუძის თანხმოდანზე დაბოლოებისას ბრუნვის ნიშანი არის აჱ, ხოლო ხმოვნით დაბოლოებისას აჱ,

მაგ. თანხმოდანით დაბოლოებისას - хæдзар-аჱ, сыхаг-аჱ სახლიდან, მეზობლიდან ხმოვნით დაბოლოებისას - кæрдо-йæ, бæстæ-йæ ქვეყნიდან, მსხლიდან

გარე ადგილობითი (ლოკატიური) ბრუნვა - æддæгбынæтон ვისზე, რაზე кæуыл, цæуыл

ბრუნვის ნიშანია- ыл

მაგ. მსხალზე, ქვაზე, სახლზე кæрдо-ыл, дур-ыл, хæдзар-ыл

კავშირებითი ბრუნვა - цæдисон ვისთან ერთად, რასთან кæймæ цæйმæ

ბრუნვის ნიშანია имæ, - თუმცა თუ ფუძე მთავრდება უხმო й-ზე, მაშინ ბრუნვისას й -ქრება და ბრუნვის ნიშანია-имæ

მაგ. ცხიმი, ნაწილი- сой, соимæ, хай- ха-имæ

მსხალი, სახლი кардо-имæ, хæдзар имæ

დიგორულ დიალექტიკაში ამ ბრუნვას დაბოლოების ნიშანი არ გააჩნია, ამ ფუნქციით გამოიყენება ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი.

შედარებითი ბრუნვა_хуызæнон ვისნაირად, რისნაირად, როგორ кæйау, цаиæ, куыд

ფუძის თანხმოდანით დაბოლოებისას ბრუნვის ნიშანია -ау ხოლო ხმოვნების о,а,е,у æ სიტყვის დაბოლოებისას ჩნდება -й

მაგ. მსხალი, რქა

кæрдо-й-ау, сыкъа-й-ау

რიცხვითი სახელი - нымæцон

რიცხვითი სახელი აღნიშნავს საგნების რაოდენობას, რიგს ან ნაწილს მთელთან მიმართებით

1. ამის მიხედვით გვაქვს რაოდენობითი- бæрцон

ერთი, ათი, თერთმეტი

иу, дууæ, иуæндæс

2. რიგობითი- рæнхъом

მეორე, მესამე, მეათე

дыккаг, æртыккаг, дæсæм

3. დანაწევრებული- дихон

თითო- თითო, ორ-ორი, ხუთ-ხუთი

иугай, дыгай, фæндзгай
წილობითი- Мурон
ორი მეოთხედი, სამი მეათედი
დყუუა ცыппæრæმ хай
æртæ дæсæმ хай

რაოდენობითი რიცხვითი სახელი -არის გაურკვეველი რიცხვითი სახელი

æბæრგ-ბæრჟონ

მაგ. მცირე, ცოტა, ბევრი

чысыл, цъус, бирæ

და გარკვეული

მაგ. ერთი, ოცი, ოცდა ხუთი

иу, æссæдз, фондз æмæ æссæдз

თვლა 1-30 მდე

1-иу

2-ды ууæ

3-æртæ

4-цыппар

5-фондз

6-æхсæз

7-авд

8-аст

9-фараст

10-дæс

20-осæдз (ды уын)

30-дæс æмæ сосæдз (æртын)

40-цыппор

50-фæндзай

60-æхсай

70-აჲდაი

80-აჲსაი

90-ნაუაჲძ

100-საჲდა

1000 –მინ

რიგობითი

1. პირველი-ფიჲცაგ
2. მეორე-დჲყკაგ
3. მესამე-აჲრტჲყკაგ
4. მეოთხე-ციჲპაჲრაჲმ
5. მეხუთე-ფაჲნძაჲმ
6. მეექვსე-აჲხაჲზაჲმ
7. მეშვიდე-აჲვდაჲმ
8. მერვე-აჲსდაჲმ
9. მეცხრე-ფარაჲსაჲმ
10. მათე-აჲსაჲმ

ნაცვალსახელი - ნომივაჲგ

ნაცვალსახელი, როგორც წესი, სხვა სახელების (არსებითის, ზედსართავის, რიცხვითის) ნაცვალად გვხვდება.

ქართულ ენაში გვაქვს 8 ტიპის ნაცვალსახელი, ხოლო ოსურში წარმოედგენილია ნაცვალსახელთა 10 ტიპი.

პირის ნაცვალსახელები -ცაჲსგომონ ნომივდჲჲჲტაჲ

მე, შენ, ის, ჩვენ, თქვენ, ისინი (იგი) (იგინი)

აჲჲ, დჲ, უჲჲ, მაჲ, სჲმაჲ, უჲდონ

არა სრული ფორმით

მაჲ, დაჲ, იაჲ, ნაჲ, უაჲ,საჲ

მე ვარ სტუდენტი

æз дæн студент
შენ ხარ სტუდენტი
ды дæ студент
ის არის სტუდენტი
уый у студент
ჩვენ ვართ სტუდენტები
мах æсдæм студенттæ
თქვენ ხართ სტუდენტები
сымах æсдут студенттæ
ისინი არიან სტუდენტები
уыдон æсты студенттæ

ჩვენებითი ნაცვალსახელები

амонæн номивджыстæ

- ეს, ეგ, ის, ესენი, ეგენი, ისინი, ამნაირი, მაგნაირი, ამისთანა
а, ай, адон, уый, уыдон, ахæм, аццы, уыцы, айнас, уыйнæрц
მაგ. ეს არის სკოლის ეზო
ай у школайы кæрт
ეს ხე არის ასი წლის
ацы бæлас у сæдæ azon

ეს ნაცვალსახელები მიუთითებს საგნის მდებარეობას, იგი ახლოსაა თუ შორს

მაგ. ეს ახლოსაა ჩემს სახლთან

ай æвахс у маæ хæдзармаæ

ეგ სახლი შორსაა ჩემგან

æуый дард у маæнаы

ის სხვა ქვეყანაში წავიდა

уый æндæр бæстæмаæ ацыд

ეს-ай

ეგ-æуый

ის-уый

ეს რა არის?- ай цы у?

ეგ როგორ იყო?- ауый куыд уыдис

ის იქ იყო

уый ум уыдис

კუთვნილებითი ნაცვალსახელები- здæхгæ

კუთვნილებითია ნაცვალსახელი, როცა საგანი გეკუთვნის და არის შენი კუთვნილება

æлвæсон номивджытæ

ჩემი, ჩვენი, შენი, თქვენი, მისი, მათი

мæхи, нæхи, дæхи, уæхи

მაგ. ჩემი ოჯახი დიდი ხანია სოფელში ცხოვრობს

Мæхи бинонтæ рагй хъæуты цæрынц

თქვენი სახლი დამავიწყდა

уæ хæдзарммæ фæрох ис

შენი წიგნია მაგიდაზე?

дæхи чиныг у столыл

ის გოგო ჩვენი სოფლიდანაა.

уыцы чызг нæхи хъæуагъ у

ჩემი სახლი (მე გეკუთვნის, ჩვენია)

შენი სახლი (შენ გეკუთვნის, შენია)

მისი სახლი (მას ეკუთვნის) მისია

ჩვენი სახლი (ჩვენ გვეკუთვნის, ჩვენია)

თქვენი სახლი (თქვენ გეკუთვნით, თქვენია)

მათი სახლში (მათ ეკუთვნით, მათია)

мæхи хæдзар-мæхи у-ჩემია

дæхи хæдзар-дæхи у-შენია

уый хæдзар-уый у-მისია

нæхи хæдзар-мæх у-ჩვენია

уæхи хæдзар-сымах у-თქვენია

уыдоны хæдзар- уыдоны у-მათиа

ჩემი მეზობელი-мы сыхаг

შენი წიგნი- და ჩინი

მისი ეზო- уый кæрт

ჩვენი მეზობლები- ნæ сыхæгтæ

თქვენი წიგნები- уæ чингуытæ

მათი ეზო- уыдоны кæрт

კითხვითი ნაცვალსახელები -_фарстон номивджытæ

ვინ, რა, როგორ, რანაირი, რამდენი, ვისი, როდინდელი, სადაური . . .

чи, цы, кæцы, цавæр, цахæм, цас, кæцон

цыхуызæн, кæцон, цал, айбæრц . . .

მაგ. ვინ ხარ შენ? чи და დы?

რანაირი ლაპარაკი იცი? ცы хуызæн дзуррын зоныс?

რომელია შენი სახლი? кæцы у და хæдзар?

ვისი შვილი ხარ? кæй фырт და?

სადაური ხარ მეგობარო?

кæцон და мемгар?

მიმართებითი ნაცვალსახელები - бæлвырд-номивджытæ

ვინც, რაც, როგორიც, რანაირიც, რამდენიც, სადაურიც, როდინდელიც, ვისიც, რისიც

алы, алчи, алцы, алкæцы, æппæт, чидæриддæრ. цыдæриттæრ, неппæт негас, уегас

მაგ. ვინც არის კარებთან შემოვიდეს

чудæриддæр ис къæсæры цур æрбахизæт

განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელები - æбæлвырд номивджытæ

ვიღაც, რაღაც, რომელიღაც, როგორიღაც, ვინმე, რამე, როგორმე

Чидæრ, цыდæრ, цасდæრ, иеддæмæ, кæцыдæრ, исды

მაგ. ვიღაცა წინ გადამიდგა

чидæრ мæ размæ æрбалæуыди

რაღაც ხმაური ისმის ქუჩიდან

цыдæრ хъæლæба хъуысы уынгæй.

ბავშვებიდან რომელიღაც - ავად გახდა

сабитæй кæцыдæრ фæрынчын ис

უარყოფითი ნაცვალსახელები - æппæрццаг номивджыт

არავინ, ვერავინ, არაფერი, ვერაფერი, ნურაფერი, ვერა, ნურა

ничи, ницы, никæцы, ницавæр, ницал, мачи, мацы, макæцы, макæцон, никæцыуал.,
მაგ. არაფერი არ მინდა ницы ма хъауы.

არავინ არ შემოვიდეს ეზოში

мачи æрбацауæт кæртма

ვერავითარი მუქარა ვერ შემაშინებს

никæцы æдхъирæнтæ ма нæ фæтæრсын кæндзæн.

ჩემსავით არავინ არ იცის ობლის გულის ტკივილი

მა хуызæн ничи зоны сидзæры зæрдæ рыст.

განსაზღვრებითი ნაცვალსახელები - фæтынгдæрон თვითონ, თვით, ყოველი

йæхæдæг, сæхæдæг, сауыддæг

მაგ. თვითონ გააკეთოს თავის სამუშაო

йæхæдæг саразæт

йæ куыст.

შედარებითი ნაცვალსახელები - ахастон номивджытæ

თითქმის იგივეა, როგორც კითხვითი ნაცვალსახელები ვინც, რაც, რისთვისაც,

ვისთვისაც чи, цы, кæцы

მაგ. ვინც სარეცხი მანქანა მოიგონა, იმან გაიხაროს

æхсæн машинае чи рымысыд, уымæн йæ цæრæн дон бирæ

ვინც ცხოვრებას გვინგრევს ის უნდა მოაშორო სოფელს.

ნæ цард нын чи халы, уй хъæуæй хъуамæ фæсурой

უპირო და პირიანი სახელები- цæсгомон æмæ æнацæсгомон номдæртæ

ოსურ ენაში უპირო და პირიან სახელებს შორის დიდი განსხვავება არ არის

მაგ. ესმოდეთ, შემქმნელი, გამკეთებელი, მთიული.

хъусой, скæнæг, аразаг, хæххон

რიცხოზრივი - нымæцон номивджытæ

ცოტა, მცირე, ბევრი

цъус, чысыл, бирæ

მაგ. ბევრს ტყუილუბრალოდ ჩივილი უყვარს

бирæ æнæхъუаджыдæრ хъаст уарзы

ცოტა იმუშავე და ჩქარა წამოდი სახლში

цъус акус æмæ тагъд рацу хæдзарმა

უპირო და პირიანი ნაცვალსახელები

цæсгомон æмæ æნæцсгомон номдæртæ

ოსურ ენაში უპირო და პირიან სახელებს შორის დიდი განსხვავება არ არის

მაგ. ესმოდეთ, შემქმნელი, გამკეთებელი, მთიული

хæусой, скаәнæг, аразаг, хæххон

ზმნიზედა-ფæრცდзыრდ

ზმნიზედა აღნიშნავს თუ სად და როგორ ხდება მოქმედება. იგი პასუხობს კითხვებს: როდის, სად, როგორ, რატომ, რისთვის.

кæд, кæм, куыд, цæмæн

როდის ჩამოვიდა-დღეს, გუშინ, გუშინწინ, ახლა, ადრე, გვიან

кæд æрцыд-абон, знон, æндæრæбон, ныр, раджы, æрæгмæ

შენი ძმა როდის ჩამოვიდა- დღეს გვიან ჩამოვიდა

дæ æфсымæр кæд æрцыд-абон, æрæгмæ æрцыд

ახლა მზიანი დღეა-ныр ხურ бон у

უკან დაბრუნდი-фæстæмæ ацу

შიგნით შემოდი-мидæмæ æрбацу

ცუდად ნუ იქცევი-æვзæр ма дар дæхи

რატომ ტირიხარ-цæмæн кæуыс

იმიტომ, რომ მეტირება-уымæн æмæ мæм кæуын цæуы

კითხვების დასმის მიხედვით გვაქვს ადგილის, დროის, ვითარების, მიზეზის, მიზნის, ზომა-ოდენობის და სხვა ზმნიზედეები.

фарстыт фæрцы нæм ис бынаты, рæстæджы, уавæры, æххосаджы, нысаны, барц-барæны æмæ æндæრ фæრცдзырдтæ

თანდებული-ფæრცæვæრდ

თანდებული აღნიშნავს საგნის მდებარეობას, მიმართულებას და სხვა. იგი დაერთვის ამა თუ იმ ბრუნვის ფორმას

თანდებული შეიძლება აღნიშნავდეს

მდებარეობას-бынат-тыгъдæд ахæстытæ

ში, ზე, შუა, შორის, თან

цур, цуры, цурты, быны, раз, разы, фæстæ, æхсæн, фæлæ, сæр, сæрмаæ, сæрты

მაგ. მან ეზოსთან სახლის აშენების ნება მომცა

уый мын кæрты цур хадзары амайыны бар рагта

ჩვენ შორის დიდი გზაა

მაх æхсæн дард фæндаг у

ჩაჯექი ჩვენ შუა

сбад мах æхсæн

ჩემს მერე გამოდი სახლიდან

მæ фæсдæ рацу хæдзарæй

მიმართულების- афоны ахæсдытæ æвдисæг

ით, გან, იდან, დან, კენ, მდე, მდის

ис, размæ, онг, даргъыл, мидъг, хæстæг

მაგ. ძლივს მივაღწიე სახლამდე

хæдзары-онг тыхæй бахæццæ дæн

ძალიან გვინდოდა სახლისკენ წასვლა, მაგრამ დაგვალამდა

тынг нæ фæндыдис хæдзарæй ацæуын, фæლæ ныл ар изар ис

თანყოფნას ანუ თანაობას-

მაგ. ურთ

სკოლაში გამოცხადდა მშობლებითურთ.

сколаæмæ æрбацыд ниарджитимæ

მოქმედების ჩამდენობას.

მაგ. მიერ

მის მიერ ბევრი ოჯახი გაუბედურდა

уый тыххæй бирæ бинонтæ сынамондысты

ეს ეკლესია მის მიერ იქნა აშენებული

ацы аргъуыæн уый бæрцы самадтой

მსგავსებას

მაგ. ვით. ებრ.

ეს ბიჭი მამასავით ლამაზია

ацы лæппу чызгау рабугъд у.

აზაუს მისებრ არავინ ყვარებია

Азау уыяу никаей уарзта

მაგ. გარდა

შვილის გარდა ვერავის ვერ ხედავდა

ოსურში უფრო მეტია თანდებულები; როგორცაა . . .

მაქვემდებარებელი კავშირები- вазыгджын æмææ амад бæттæгтæ

მაგ. რომ, როდესაც(როცა) თუ არა, სანამ, ვიდრე, სადაც, როგორც კი, რადგანაც, ვინაიდან, იმიტომ რომ, რაკი.

уымæн æмæ, уый тыххæй æмæ, æд,æмæ фæლæ та, æндæра, уæддæр, афтæмæй, нæма, нæуæд, стæй . . .(ма-ма) (мадæр мадæр)

(куы куы) (цæд уал) (фæнды фæнды)

მაგ. იმიტომ რომ თვალები ტკივა, ტელევიზორს ვერ ვუყურებ.

уымæн æмæ ма цæсдытæ рисынц, телевизормаæ нæ кæсын.

როგორც კი ზამთარი დადგა, შეშაზე დავიწყე ფიქრი.

куыддæриддæг зымæг æр???ლæуыд, сугыл хъуыды райдыттон

ცხელა, მაგრამ მაინც მიყვარს ზაფხული.

тæвд мын у, фæლæ уæддæრ сæрд уарзын

რაკი წვიმს ეზოს აღარ დავგვი.

кæдæмакъæвда уары, уæд кæрт нал нысæрфдзæн.

ნაწილაკი

ნაწილაკი არის ბგერათა ჯგუფი ან სხვა სიტყვა, რომელიც ერთვის წინადადებას ან წინადადების წევრს და სხვა ელფერს აძლევს მნიშვნელობის მხრივ.

იგი შეიძლება ცალკე იდგეს ან სახელს იყოს შერწყმული. ნაწილაკები მნიშვნელობის მიხედვით შეიზლება იყოს:

კითხვითი, უარყოფითი, განუსაზღველობითი, მიახლოებითი, გამლიერებითი, გამორჩევითი, ნება-სურვილისა, გრძნობის- გამომხატველი, ნატვრითი, სიტყვა-სიტყვითი, მიგებითი, დადასტურებითი, უარყოფითი.

Бафидаргәнән

æппæрццæг

фарстон

мадæлон-экспрессивон

хъуыддагыл æууæндын

хъуыддадины æцæгдзинад

Истамай æнхълцы, дызæрддыджы

тæригъæд кæныны

уыздандзинады

Искæй хъуыды субъективон æгъдауæй

საუბრისას ადამიანი პირველ პირში გადმოსცემს თავის სათქმელს, მაგრამ როცა მე-3 პირში გვინდა სათქმელის გადმოცემა ვხმარობთ ნაწილაკებს-მეთქი, თქო-ზაგზაგ, ზაგზ, და მაჲ

მაგ. ხომ გითხარი მოვალ მეთქი

ზაგზდონ დын æრბაцæვзæn ზაგზაგ

დედაჩემს უთხარი ნუ დამელოდები თქო

მაე მადæნ ზაგზ, მა დამ მაემ æნხæლმაე კæს

დიახ, არა, ჰო, კი, ნაწილაკებია, რომლებიც ადასტურებენ წინადადების შინაარსს.

ო, ნაე, ойы, нәйа

კავშირი-Бәттәг

კავშირი არის ორი წინადადების ან წინადადების ორი წევრის დამაკავშირებელი.

ზოგიერთი კავშირი აერთიანებს როგორც ორ წინადადებას, ასევე ორ სიტყვას, ზოგი კი-მხოლოდ წინადადებას.

კავშირი არის ორგვარი

მაერთებელი-მარტივი- хуымәтәджы бәттәгт

და, თუ, მაგრამ, ხოლო, ან ანუ, ე.ი. ხან (ხან ხან) გინდ გინდ), თუნდ (თუნდ-თუნდ) არამედ (კი არა-არამედ)

әмә, фәлә, та, куы, әви, ә, цәмәй, цымә әндәра . . .

მაგალიტები:

შორისდებული-әвәстхър

შორისდებული სიტყვა ან ბგერათა ჯგუფი, რომელიც ადამიანის გრძნობებს გამოხატავს

შორისდებული შემდეგნაირად დაჯგუფდება

სიხარულის-ოჰ, ვიშ, უჰ-ვიშ რა თოვლი მოსულა

მწუხარების-ვაიმე, უი, ოხ-ოხ, როგორ მცივა, ვაიმე, თავი მტკივა

მოწონების-ვაშა, ყოჩაღ-ვაშა, ჩემმა პროექტმა მოიგო

დანანების-ეჰ, აჰ-ეჰ ის დრო სჯობდა

ზმნა - мивдисәг

ზმნა არის სიტყვა, რომელიც გამოხატავს მოქმედებას ან მდგომარეობას. ზმნა შეიძლება იყოს

პირიანი- цагсгомон-ცეკვავს, დადის, აშენებს, მუშაობს

кофы, цауы, амайы, кусы

უპირო- ახალვყრდ-ცეკვა, სიარული, შენება, მუშაობა

кофын, цауын, амайын, кусын

პირველადი- миногом- აშენებს-აკეთებს

амайыа-аразыыа

ნაწარმოები- фаярсаагми-აწითლებს, აშავებს

сырхаыканы, сауаыканы

ზმნა იცვლება პირის, რიცხვის, კილოს და სხვა კატეგორიათა მიხედვით, ზმნის პირს არჩევენ სამი ფორმით.

ერთპირიანი ზმნა: შენდება (ის) ცხოვრობ (შენ) ვმუშაობ (მე)

амайы (уыы) цаарыс (ды) кусын (аа)

ორპირიანი ზმნა: აშენებს (ის მას) უკეთებ (შენ მას) ვზრდი (მე მას)

амайы (уыы уыман) аразысын (ды уыман) хъомыл канын (аа уыман)

სამპირიანი ზმნა: უშენებს (ის მას მას) უკეთებ (შენ მას მას) ამაყყინ (უყ უყმან

уыы) аразысын (ды уыман уыы) хъомылын канын (аа уыман уыы)

ზმნას უკავშირდება მე ჩვენ; შენ თქვენ; ის, ისინი, მან, მას, მათ ნაცვალსახელები.

аа, мах: ды, сымах: уыы, уыдон, уыы, уыман, уыдонан

ამათგან მე და ჩვენ აღნიშნავენ პირველ პირს: შენ და თქვენ - მეორე პირს: ის,

ისინი, მან, მას, მათ - მესამე პირს. аа, мах -პირველი პირი, ды, сымах- მეორე პირი-

уыы, уыдон, уыы, уыы, уыдоны-მესამე პირი.

ზმნის ფუძე

ზმნის ყველა ფორმა (როგორც პირის, ისე ზედსართავიანი და თანდებულიანი) ოსურ ენაში წარმნოქმნება ორი ფუძისაგან.

აწმყოს დროის ზმნის ფუძისაგან

წარსული დროის ზმნის ფუძისაგან

ვთქვათ აწმყოს დროის ფუძე

канын-ккан

цаарын-цаар

зарын-зар

хæрын-хæр

ვაცლით ფუძეს ფორმას ын-ს და გადავდივართ მომავალ დროში.

кæн-кæндзынæ

цæр-цæрдзынæ

зар-зардзынæ

хæр-хæрдзынæ

წარსული დროის ზმნის ფუძეს ერთვის „დ“ თუ აწმყოს დროის ფუძე მთავრდება შემდეგი თანხმოვანი ბგერებით в, гъ, д, р, м, н-

ეს მნიშვნელოვანია ოსურ ენაში

მაგ. ив-ив-д

æрттив-æртыв-д

загъ-загъ-д

æмбал-æмбал-с

кур-куыр-д

дзур-дзыр-д

хæр-хæრ-д

æндал-æндæв-д

æвдæл-æвдæл-д

ფუძე, რომელიც მთავრდება с, з, д, х-ასობით აწმყო დროში ერთვის т-ბგერა.

მაგ. бад-бад-т

ны уаз-ны уæз-т

иртæ-иртæст

тух-тых-т

сид-сид-т

ирвæз-ирвæз-т

ხოლო ფუძე, რომელიც მთავრდება ასო რ-ზე აწმყო დროში ემატება სტ

მაგ. ахорын-ахуыр-сг

æвзар-æвзæр-сг

луар-уарз-сг

рахой-рæхуы-сг

ბოლოსართით-ыд-ით მთავრდება ზმნა თუ ფუძე მთავრდება ზმნა თუ ფუძე მთავრდება з,л,д,р,в,ф,т,с-თი

აწმყო წარსული

хъаз хъазыд

каф кад-ыд

лæу лæу-ыд

улæф улæф-ыд

змыл змæл-ыд

æппæл æппæл-ыд

хат хат-ыд

æрхæц æрхæц-ыд

ზმნის უღვლილება

1. ერთპირიანი ზმნა

ვცხოვრობ მე

ცხოვრობ შენ

ცხოვრობს ის

ვცხოვრობთ ჩვენ

ცხოვრობთ თქვენ

ცხოვრობენ ისინი

ვმუშაობ მე

მუშაობ შენ

მუშაობს ის

ვმუშაობთ ჩვენ

მუშაობთ თქვენ

მუშაობენ ისინი

цæрын æз

цæрыс ды

цæры уый

цæрæм мах

цæрут сывах

цæрынц уыдон

кусын æз
кусыс ды
кусы уый

кусæм, мах
кусут сымах
кусынц уыдон

2. ორპირიანი ზმნა

ვაშენებ სახლს
აშენებ სახლს
აშენებს სახლს

ვაშენებთ სახლს
აშენებთ სახლს
აშენებენ სახლს

амайын хадзар
амайыс хадзар
амайы хæдзар

амайæм хадзар
амайут хадзар
амайынц хæдзар

3. სამპირიანი ზმნა

ვუშენებ ობოლს სახლს
უშენებ ობოლს სახლს
უშენებს ობოლს სახლს

ვუშენებთ ობოლს სახლს
უშენებთ ობოლს სახლს
უშენებენ ობოლს სახლს

Амайын судзæарæн хадзар
Амайыс судзæарæн хадзар
Амайы судзæарæн хæдзар

амайæм судзæарæн хадзар
амайут судзæарæн хадзар
амайынц судзæарæн хæдзар

დრო - афон

დრო სამია როგორც ქართულში, ისე ოსურში
ახლანდელი დრო- нырыккон афон
წარსული დრო- ивгъуыд афон
მომავალი დრო- суинаг афон
ახლანდელი- нырыккон

არამართო დროის მიხედვით იცვლება ზმნა, არამედ პირის მიხედვითაც

რәстәг у әртә хуызы.

нырыккон

суйнаг

ивгъуыд

მაგალითი - ზმნის ცვლილება დროის მიხედვით

ახლანდელი დრო - ვცხოვრობ

нырыккон рәстәг- цæрын

მომავალი დრო - ვიცხოვრებ

суйнаг рәстәг-цæрдзæн

წარსული დრო - ვცხოვრობდი

ивгъуыд рәстәг- цардтн

რა კარგად ვცხოვრობდით

Куыд дзæбæх царуыстæм

იმედი მაქვს თბილისში კარგად ვიცხოვრებ

ныфсмæ ис тбилисы дзæбæх цæрдзæн

დღეს კარგად ვცხოვრობ ოჯახთან ერთად

абон дзæбæх цæрын мæ биноитимæ

ერთად ვიცხოვრებთ კარგად

Иумæ цæрдзыстæм дзæбæх

რა კარგად ვცხოვრობდით სოფელში

Куыд дзæбæх цардыстæм хъæуты

ოსურ ენაში ფუძეს ახლანდელ დროში დაერთვის - ын დაბოლოება

მაგ. ძაჲრ - ძაჲრ -ყინ-ვცოცხლობ
კუს - კუს-ყინ-ვმუშაობ
კაფ - კაფ-ყინ-ვცეკვაზ
ძჳურ - ძჳურ-ყინ-ვლაპარაკობ

შეიძლება ფუძე მთავრდებოდეს ორი თანხმოვნით, მაგრამ დაბოლოების ფორმა იგივე რჩება.

Хәсс - ყინ-მიმაქვს
фысс - ყინ-ვწერ
дәтт-ყინ-ვაძლევ
хъусс-ყინ-ვისმენ
ბჰჳჳ-ყინ-ვვარგოვარ
მე ვწერ - ჰჳ ფысс-ყინ
შენ წერ - დყ ფысс-ყინ
ის წერს - ყყ ფысс-ყინ
ჩვენ ვწერთ - მაჲ ფысс-ჰჳმ
თქვენ წერთ - სყმაჲ ფысс-ყინ
ისინი წერენ - ყყდონ ფысс-ყინც

ახლანდელი დრო - нырыккон афон

მაგ. მე ვმუშაობ - აჳ კუს-ყინ
შენ მუშაობ - დყ კუს-ყინ
ის მუშაობს - ყყყ კუს-ყინ
ჩვენ ვმუშაობთ- მაჲ კუს-ჰჳმ
თქვენ მუშაობთ - სყმაჲ კუს-ყინ
ისინი მუშაობენ - ყყდონ-კუს-ყინც
წარსული დრო - ивгъуыд афон
მაგ. მე ვმუშაობდი - ჰჳ კუყს-დონ
შენ მუშაობდი - დყ კუყს-დაყ
ის მუშაობდა- ყყყ კუყს-და
ჩვენ ვმუშაობდით - მაჲ კუსყსდ-ამ
თქვენ მუშაობდით - სყმაჲ კუყს-დატ
ისინი მუშაობდნენ - ყყდონ-კუყს დოყ
მომავალი დრო- суинаг афон
მაგ. მე ვიმუშავებ - ჰჳ კუს-დჳჰენ
შენ იმუშავებ - დყ კუს-დჳყინჰ
ის იმუშავებს - ყყყ კუს-დჳჰენის

ჩვენ ვიმუშავებთ - мах кус-дзисдæм
თქვენ იმუშავებთ - сымах кус-дзысдут
ისინი იმუშავებენ - уыдон кус-дзысты

წარსული დრო- ивгъуыд афон

წარსული დროის ფუძე წარმოიქმნება ახლანდელი დროის ფუძის დაბოლოების დართვით: ასეთ შემთხვევაში ხდება სხვადასხვა ფონეტიკური ცვლილებები წარსული დროის ფუძეზე: (ბგერების გადაადგილება, თანხმოვნების ამოვარდნა, ასიმილაცია და სხვა). ეს დანართებია -დ,-т,-ст,-ад,-ыд

ფუძე, რომელიც მთავრდება თანხმოვნებით в, ть, л, р,м,н -წარსულ დროში ბოლოში ერთვის - д ბგერა

მაგ. æртив-д - იყო - æртывд

цæв-д цæв

зон-д зон

дзыр-д дзыр

хор-д хорз

лыгъ-д лидз

ხოლო ფუძე, რომელიც მთავრდება- дз, ц-თი გარდაიქმნება гъ-ბგერად.

მაგ. лидз - лыгъд

ირბინე-სირბილი

судз-сыгъд

დაიწვი-დაწვა

дуц-дыгъд

წველა-მოწველა

ხოლო თუ ფუძე მთავრდება й-სა და у-ზე მაშინ სიტყვის ცვლილებისას დაბოლოება მთავრდება- д -ასოზე.

მაგ. архай-архай-д - აკეთე - კეთება

сай-сайд-ატყუე - მოტყუებული

кæуын-куы-д- ვტირი-ტირილი

бий-ын быд- ვქსოვ-ქსოვა

წარსული დრო- ивгъуыд афон

аз дзырдон - მე ვლაპარაკობდი

ды дзырдай - შენ ლაპარაკობდი

уый дзырда - ის ლაპარაკობდა

мах дзырдам - ჩვენ ვლაპარაკობდით

сымах дзырдат - თქვენ ლაპარაკობდით

уыдон дзырдой - ისინი ლაპარაკობდნენ

ფონეტიკური ცვლილებები მრავლადაა თანხმოვნით დაბოლოებულ სიტყვებში მაგალითად:

ახლანდელი დროის ფუძე нырыккон афоны бындур	წარსული დროის ფუძე ивгъуыд афон бындур
сæфын	сæфт
халын	халд
луарын	луæрст
лидзын	лыгъд
зылын	зылд
рæдийын	рæдыд
ны мудзын	нымыгъд
тулын	тылд
сурын	сырд
курын	куырდ
хъусын	хъуыст
х онын	хуынд
тауын	тыд
цæуын	цыд

მომავალი დრო - суинаг афон

ისევე როგორც წარსულ დროში მომავალ დროშიც ფუძეს ერთვის დანართი -დзын

მაგ. аз зар-дзын-æн - მე ვიმღერებ

ды зар-дзын-æ - შენ იმღერებ

уый зар-дзæн-и-ის იმღერებს

мах зар-дзы-стæм-ჩვენ ვიმღერებთ

сымах зар-дзы стут-თქვენ იმღერებთ

უყდონ ჰარ-დჰყ-სტყ-ოსინი იმღერებენ

პირიან ზმნათა დაბოლოებები

цас'гомон мивдистаѣджы кѣрѣттаѣ

რადენობა	პირი ცასგონ	ნყრყკონ აფონ	ივგყუყდ აფონ		სუიარ აფონ
მხოლოობითი	1	ყნ	ცაუგა	აღჯაუგა	დჰყნაენ დჰყნგა დჰყნ-ი;ის
	2	ყს			
	3	ყ	ტ-ონ ტ-აჱ ტ-ა	ტაენ ტა ი,ის	
მრავლობითი	1	აემ	ტ-არ	ყსტაემ	დჰყსტაემ
	2	უტ	ტ-არ	ყსტუტ	დჰყსტუტ
	3	ყნც	ტ-ოყ	ყსტყ	დჰყ-სტყ

ზმნის მწკრივები ფორმათა წარმოების მიხედვით ჯგუფებად იყოფა. ამ ჯგუფებს სერიები ჰქვია სერიები იყოფა მწკრივებად

I სერია - აწმყოს წრე - ჯრგომონ ჰღაჰაენ

აწმყო მიუგებს კითხვაზე - რას ვმვრები? ცყ არაყნ?

ვწერ - ფყსყნ

ვაშენებ - არაყნ

ვცხოვრობ - ცარყნ

უწყვეტელი მიუგებს კითხვაზე: რას ვმვრებოდი? ცყ არყსდონ?

ვწერდი - ფყსდონ

ვაშენებდი- არაყდონ

ვცხოვრობდი- ცარღაენ

აწმყოს კავშირებითი - მიუგებს კითხვაზე: რას ვმვრებოდე? ცყ არაღდაინ?

ვწერდე- ფყსღაინ

ვაშენებდე- არაიღაინ

ვცხოვრობდე- ცარღაინ

მყოფადის წრე- ნყრყკონ ჰღაჰაენ

მყოფადი აწმყოსაგან არის ნაწარმოები და მიუგებს კითხვაზე: რას ვიზამ? ცყ სარაზდჷაჷ

დავწერ- ნყფყსდჷაჷ

ავაშენებ- ამაყდჷაჷ

ვაცხოვრებ- ცაერდჷაჷ

ბოლმეობითი - ბაღლიცაღ -ნაწარმოებია უწყვეტელის მსგავსად

მისი კითხვაა - რას ვიზამდი? ცყ სარყსდაინ?

დავწერდი - ნყფყსდაინ

ავაშენებდი - სამაყდაინ

ვაცხოვრებდი - ცარდდაინ

მყოფადის კავშირებითი - მისი კითხვაა რას ვიზამდე? ცყ სარაზინ?

დავწერდე-ნყფყსსინ

ავაშენებდე-სამაინ

ვაცხოვრებდე-ფაეცარინ

II სერია

წყვეტილი მწკრივი მოგვიგებს კითხვაზე რა ვქენი? ცყ სარყსდონ

დავწერე- ნყფყსდონ

ავაშენე- სამაყდონ

ვაცხოვრე- ფაეცარდჷაჷ

კავშირებითი: მოგვიგებს კითხვაზე: რა ვქენა? ცყ სარაზონ?!

ამ მწკრივის ფორმები ხშირად ბრძანებითის მნიშვნელობით იხმარება.

დავწერო - ნყფყსსონ

ავაშენო - სამაყონ

ვაცხოვრო - ფაეცარონ

III სერია

I-თურმეობითი - მისი კითხვაა: რა მიქენია? ცყ სარყსდონ?

დამიწერია- ნყფყსდონაჷ

ამიშენებია-სამაყდონაჷ

მიცხოვრია- ფაეცარდონაჷ

II თურმეობითი - მოგვიგებს კითხვაზე რა მექენა? ცყ სარყსდაინ?

დამეწერა - ნყფყსდაინ

ამეშენა - სამაყდაინ

მეცხოვრა - ფაეცარდაინ

III კავშირებითი - მოგვიგებს კითხვაზე: რა მექნას? ცყ სარაზდაუყდ

დამეწეროს - ნყფყსდაუადყნ

მეშენოს - სამაყუადყნ

მეცხოვროს - ფადარდაუადყნ

- ამ დროის- ნყრყ

- ამოვიდა-სსყდი

- გამოპარვა- რადუყზყნ

- დამთავრდა, მორჩა-ფადყ

- თავზე, წვერზე-ადსარმა

- მათი შესაფერისი, მათნაირი-საკკად

- საბოლოო, უკანასკნელი-ფადსად

- სად ხარ? სად დაიკარგე?-ყყ ფადად

- სად ხარ?-კადმად

- საკმარისი-ფად

- საკმარისია-ფადყ

- ტყის ქათამი-ხადდად კარკ

- ფრინველი-მარგბ

- დრიალით-ბოგბადგანგად

- ღუმელი-ყეც

- ღუმელში-ყეცყ

- შიგ, შიგნით-მიდად

- შურისმაძიებელი-მასბადად

- ჩანს-ზყნყ

- ძველი, მოხუცი, ბებერი-ზარონდ

- ძლიერი, ღონიერი-Тыхджын
-ცისგულზე-арвыхъады
-აბა-ყადა
-აგერ-დალა
-ავტორი-Автор
-ამბავი-хабар
-არაფერი-ницы
-არსაიდან-ничердыгай
-ატარებდა-хастა
-ახლობელი- Хиуаг
-გადასვლა-хизын
-გული-зარда
-დაკვრა-фацагъдын
-დაკვრა-цагъд
-დამორჩილებული- тәссаг
-დამპატიჟებელი-хонаг
-დარჩა-базад
-დასაჭერი (იარაღი)-хацаән
-დაქანება-ркъул
-დგას-лаууы
-დედის-мады
-ერთ დღეს-иубон
-ერთმანეთის-Кæრæдзийы
-ვახშამზე-æхсæвæрыл
-ვთხოულობ, ვთხოვ-курын

-ზმუილი, ყივილი-უასინ
-თავი-МЫСТ
-თავისთვის-йæхинымæр
-თოფის-топпы
-იღებდნენ-истой
-იყავი-уыдта
-იყო-уыды
-იჭერს-хæцы
-იხარშება-фыцы
-კალმახი-фарел
-ლამის მიაღწია-фæцайхæцца
-ეგ მაგ-Уыцы
-მამის-фыды
-მასავით-уыйау
-მელია-Рувас
-მერიქივით-уырдыгаив
-მზის ჩასვლა-хурныгуылд
-მიგდებ-მოგდება- рапарбаппар
-მივიდა, მიეჭრა-бауад
-მორჩა-фæци
-მოძალადის-тыхгæნæджы
-მტირალა-кæуаг
-მღერა-зарыс
-მწყემსებს-фийæуттæн
-ნაწერები-фыста

-ნაწერი-ფыст
-პატიჟი-хоныс
-პატრონი-хицау
-რა იქნა-бацис
-როდისმე-искуы
-სათიბეებში-Хуымгæндты
-სიმღერა-ЗАРАГ
-სურვილი-фæнд
-ტანსაცმელი-дарæс
-უტკბილესი-адджындæр
-უყვარს-уарзы
-ფრენა-тæхын
-ქათმის-карчы
-ქელეხში-хисты
-ქვებში-дурты
-ქონი-фиуы
-ყურებაში, ცქერაშ-касты
-შეწუხებული-тыхст
-ცხენის-ბæхы
-ცხოვრობს-цæры
-ძღვენი-хуын
წერ-фысы
-წიკ წიკი-цъыккцъыкк
-ქრილი რიგზე-хъулонрагъ
-ხალხი-адæм

-ხმაურიოთ-Хьуахьхьуахьгәнгә

-ხუთ-ხუთი-ფәндзგәйттә

-ჯერ არა-ნәуал

(ნაწილაკი)-дар-ც

(ნაწილაკი)-дәр-ც

-(ფუთი 16. კვ.)-пут

-(წამალი, თივა)-Хос

-ყიდვა-Æлхәнын

-აზას-зауы

-შეკრა, გადანასკვა-абастა

-ცა-Арв

-ცაზე-арвыл

-გაგზავნეს-арвыстой

-დაკვლათ-аргәвдәм

-დაკლა-аргәвста

-დაკლეს-аргәвстой

-ზღაპარი-Аргәау

-ზღაპარი-Аргәау

-ზღაპრის ღირსი-არგәაუәггә

-ზღაპრისთვის-არგәაუын

-ტაძარი-არგәуანმә

-აქეთ-არдәმ

-არიითმეტიკა-არიфметика

-დალოცვა, ლოცვა-Арфә

-ღრმა-арф

-ღრმა-Арф

-ლოცვა-арფა

-ლოცვა-арფა

-ლოცვით-арфайы

-ხშირი-арæх

-ხშირი, ხშირად-Арæх

-გაიწმინდა, მოიწმინდა-асæრфта

-გაიტყუა-асайдта

-გადატყდა, გადატეხვა-асаст

-ხერხემალი-Асдауысдæг

-გაილოკა, გალოკვა-Асдæрта

-შუა-Асдæу

-გაიტაცონ-аскъæфой

-გაიტაცა-аскъæфта

-გაიტაცეს-аскъæфтой

-გახია -аскъуыдтæ

-დაგლიჯა, გახია-Аскъуыдта

-გახევა-аскъуынын

-გაიტაცა-аскъæфта

-გატაცება, მოტაცება-Аскъæфын

-გასრიალება, გასხლეტვა-асæრრæт

-გასრიალება, გასხლეტვა-асæრრæтт

-გასხლტა, გასხლეტვა-Ассæრრæт

-გაიძახა, გამახება-ассыдта

-შუა წელი-астæу

-წელამდე-астæумæ
-წელამდე-астæуыл
-წელი -Астау
-გალოკა-астæрдта
-გალოკავს-астæრყ
-შუაში-Астæყ
-წელი-астæყ
-მრგვალი წელი-астæყтымбыლ
-წელმშვენიერი-астæყხერჰკონდ
-სქელწელიანი-астæყყსტæდ
-გადაქანდა-асхьиудта
-გასუფთავება-асыгъдæგ
-გარეკა-атарდта
-გადაიხრებიან-атасынц
-გაფრენა-атахт
-გაფრინდებოდა-атахтаიდ
-გაფრინდა-атахტი
-გაფრინდა-атахтис
-გაფრინდენ-атахтысты
-მოგლეჯვა, მოკრეფა-атонყ
-გარეკვა, გაგდება-Атæრყ
-გაგორება-атулыნ
-გაიფრენს-атæხყ
-გაფრინდებიან-атæხყнц
-გაგორდა-Атылдис

-დღესასწაული-Атынағай

-აჩქარდა-атындзыдта

-დაჩქარება-Атындзын

-გაბერვა-атыппыр

-გახვევა, გაეხვია-аыхта

-შეძახილი (აუუ), შორისდებული -Ау

-გაუშვა-ауағъта

-გაირბინა-ауад

ауадза -გაუშვა, გაშვება

-გავუშვებ-ауадздынән

-გავუშვათ-ауадзәм

-გაუშვით-Ауадзут

-გაუშვებს-ауадзы

-გაშვება-ауадзын

-გაშვება-Ауадзын

-მიირბინა-ауади

- შეამჩნია, დაინახა-аудта

-გაყიდვა-Ауағй кәнын

-გაყიდვა-ауағй

-გაბედვა-ауәндин

-გაბედა-ауәндис

-ჩრდილში-аууоны

-გასრისა-аууәрста

-გასრისეს-аууәрстой

-ჩამოკიდებული-Ауығъд

-ჩამოვკიდე-ауыгътон
-შეამჩნია, დაინახა-ауыдта
-შეამჩნიეს, დაინახეს-ауыдтой
-შევამჩნიე, დავინახე-ауыдтон
-წელიწადი-афæдз
-წლის-Афæдзы
-განგაში-афæдис
-გაეშურა, წავიდა-афардаг
-ავიღებ-айсдзæн
-აზაუს-Азауыл
-გაგრძელება-адæргъ
-გადარჩენა-аирвæзæн
-გავირბინე-азгъордтон
-ტკბილი-адджын
ყაჩალი, ქურდი-абырæг
-ხალხის-адæмы
-ხალხს-адæмæн
-დავიწვები თითქოს-басудздзынæнЦыма
-დაწყება-Байдайын
-ჩუმდება-банцайы
-ნაცრისფერში-д æрфæныкхуыз
-ორს-дыууæйæн
-სასწაული, საოცარი-Диссаг
-შენხელად-æуыйас
-გულიანი მოყვარული-зæрдæйæნуарзт

-გასაკეთებლად-кæнынмæ
кæрдзыны-პურის
-დედისგან-нанайæ
-მსხვერპლი-нывонд
-დაემხო-ныфæлдæхти
-დრო-рæстæг
-მრგვალი-тымбыл
-ზევითა-у æллаг
-დაინახა-Федта
-დაფჩენა, გაჩაჩხვა-Фæхæлив
-წოლა-фæхуыссы
-ვთამაშობთ-фæхъазæм
-დაყვირება-фæхъæр
-ისმენს, გაიგებს-Фæхъусы
-წყენა-фæхъыг
-ჩხუბი-фæхыл
-სუფრიდან-фынгæй
-სათიბები-Хуымтæ
-იწვა-хуыссыд-
-აბა, თუ-кæддæრა
-აბა რა-науæд
-აბა ჰე-Цæйма
-აბა-Цæй
-აბა-уæდæ
-აბდაუბდა-салтайбалтай

-აგდება, აგდებოთ-ფეპარფეპარგანგაჲა

-აგდება-საეპარინ

-აგდებს-რაეპარინ

-აგერ-უალა

-აგერ-უალე

-აგერ-დალა

-აგერ-მააა

-აგერ-მააა

-აგერ-უალა

-აგერ-უარა

აგვისტო-Августы

-აგზავნიდა-არვისა

-აგინებენ, ლანძლავენ-აფარინც

-ადამიანები-ადამ-ხალხი

-ადამიანებს, ხალხს-ადამაა

-ადამიანზე-ადაჲმაგალ

-ადამიანი-ადაჲმაგ

-ადამიანი-ადაჲმაგ

-ადამიანის-ადაჲმაჯი

-ადამიანისგან-ადაჲმაგაჲ

-ადამიანს-ადაჲმაგა

-ადგა-სადა

-ადგილამდე-ბაააა

-ადგილამდე-რააა

-ადგილებამდე-ბააააა

-ადგილზე-бынаты

-ადგილზე-რанны

-ადგილთან-бынатმæ

-ადგილი-Бынат

-ადგილი-ран

-ადგილი-бынат

-ადგილიდან-бынатай

-ადგენ-сыстой

ადგილი, ოლი-Æнцон-

-ადმიანში-ადაჟმაджы

-ადრე როდის-раздæркæд

-ადრე-Раджы

-ადრე, ახლახანს-Æრæджы

-ადრე-рагай

-ადრე-раджы

-ადრე-раздæр

-ადრიან შემოდგომაზე-æრæგვæზჯაჯы

-ადრიანად-Раджыма

-ადრინდელი-Фыццагон

-ავადმყოფი-æრრინჩын

-ავადმყოფი-рынчын

-ავადმყოფობაც-низдæრ

-ავადმყოფობისგან-низай

-ავილო-сисон

ავტორი-Авторы-

აზაუ (საკუთარი სახელი)-Азау

-აზაუს-Азауаен

-აზაუსთან-Азаумае

-ათასი-Мин

-ათი-дæс

-ათი-дæс

-ათრია-фæласта

-აიტანა-схаста

-აიტანეს-схастой

-აილე-сис

-აილეთ-айсут

-აილეს-райстой

-აილეს-систой

-აილო-Райста

-აილო-систа

-აკანკალებს-фæризы

-აკეთა-фæкодта

-აკეთე-араз

-აკეთე-кæн

-აკეთე-кæн

-აკეთე-Кæн

-აკეთე-кæн

-აკეთებ-фæкæныс

-აკეთებ-кæныс

-აკეთებდა, მოხდა-кодта

-აკეთებდა-ფაქოდთა
 -აკეთებდი-кодтай
 -აკეთებდნენ-кодтой
 -აკეთებენ-არაჲთოი
 -აკეთებენ-КÆНЫНЦ
 -აკეთებენ-кæнынц
 -აკეთებენ-ფაარაჲынц
 -აკეთებს-ფაქაენი
 -აკეთებს-кæны
 -აკეთებს-кæны
 -აკეთებს-სკაენი
 -აკეთებს-скæны
 -აკეთეთ-кæнут
 -აკეთეს-ფაქოდтой
 -აკეთო-кæнай
 -აკეთო-кæнай
 -აკეთონ-кæной
 აკრეფა, აღება-Æვгæнын-
 -ალალი-хæлар
 -ალანის(მიც.)-Аланы
 -ალაჲარაკდა, ამოთქვა-сдзырдта
 -ალაჲი-æллæх
 ალბათ-Æвæццагæн
 -ალბათ-вæццагæн
 -ალბათ-æვæццагæн

-ალესილი, გალესილი, წვეტიანი-Цыргъ

-ამ სოფელში-ахъæуы

-ამალამ ამ ღამეს-Ахсæв

-ამალამ-ахсæв

-ამბები-хабæртæ

-ამბობ-зæгъыс

-ამბობზაგ-ъыс

-ამბობენ-зæгъынц

-ამბობს-зæгъы

-ამბობს-зæгъы

-ამბობს-зæгъы

-ამბობს-Зæгъы

-ამდაგვარად შეხება-бавналафтаæмай

-ამდენი-ბæრц

-ამოავლო-сзылдта

-ამოაძრე, დააძვრე-Фелвас

-ამობურცული-ბორცვი къоппа

-ამოგორდა-Æсттылдис

-ამოდიან-ссæуынц

-ამოვიდნენ-ссыдысты

-ამოვლებული, გაგორებული-тылд

-ამოთქმა, წარმოთქმა-Сдзырдта

-ამოთხარეს-скъахтой

-ამოთხრა-скъахын

-ამოიბინეს-сызгъордтой

-ამოსუნთქა-сулафыд
 -ამოიღმუვლა-сниудта
 -ამორტყმა-Скѣуырын
 -ამოსაღებად-æвгæнынмæ
 -ამოსუნთქვა-Сулафт
 -ამოტანა, ატანა-Схæссын
 -ამოქარგეს-сфæлыстой
 -ამოყო, აღმართა-сдardта
 -ამოხედვა-скаст
 -ამრევი, მოჩუბარი, ჩუბის დამწყები-Загъдкахаен
 -ამჩნევს-хатты
 -ამხანაგებთან-æმბæлттæм
 -ამხანაგებთან-мбæлттимæ
 ამხანაგი-Æмбал
 -ამხანაგი-мбал
 -ამხანაგის-мбалы
 -ან და -кæннод
 -ან/და-æნიუ
 -ანგრევ-хал
 -ანგრევთ, აფუჭებთ-халут
 -ანგრევს, აფუჭებს-халы
 -ანდა-кæნæд
 -ანდა-кæна
 -ანდა-кæнат
 ანდაზა-Æмбисонд

-ანებვივრებს, ეფერება-რæвдауы

-აპირებდნენ-Хъауыдысты

-არ არის-нæу

-არ არის-нæу

-არ გამოჩნდა-Нæ разынд

-არ ვჩანდე-нæуынон

-არ მორჩა-нæфæци

-არ მჯერა-Нæмæ уырны

-არ ძლება-Нефсæды

-არ-на

-არ-нæ

-არ-Нæ

-არა-ნæй

-არა-ნæй

-არაგვში (მდინარე)-Арагуийы

-არავინ-мачи

-არავინ-нич

-არავის-Макаемæн

-არავის-никай

-არავისთვის-никаемæн

-არასოდეს-Никуый

-არასოდეს-никуы

-არაფერზე-ницæуыл

-არაფერი(ჯერ)-ницыма

-არაფერი-Ницы

-არაფრად-ницамаә
 -არაფრისგან-ницамаәй
 -არაყი-арахъхъ
 -არეული-Змаәст
 -არეული, გათხვრილი-змаәст
 -არიან-вәйһынц
 -არიან-сты
 -არიგებდა-амыдта
 -არიგებდა-фәдзәхста
 -არიგებდნენ-амыдтой
 -არის ხოლმე-вәйһыйә
 -არის-у
 -არის-вәйһы
 -არის-ис
 -არის-уайы
 -არსად-никуыдәм
 -არსაიდან-никуыцәй
 არჩევდნენ -Æვзарой
 -არც კი-куынаә
 -არწივები-хьәрццыгъа
 -არწივი-Хьәрццыгъ ,Цәргәс
 -არწივის-цәргәсы
 -ასალოკად-сдәрынмә
 -ასე გვეგონა- Афтә әнхәәлдам
 -ასე-Афтә

- ასე-აფტა
- ასე-აფტა
- ასეთებისგან-ახამთაჲ
- ასეთი, ასეთნაირი-აიხუызაჲ
- ასეთი-ახამ
- ასეთი-ახამ
- ასეთნაირად-აფტამაჲ
- ასეთნაირად-აფტამაჲ
- ასი-ფондзысსაჲ
- ასი-Фондзысსაჲ
- ასი-мын
- ასწავლა, შესწავლა-бацамыдта
- ასწავლის, სწავლა (საწყისი ფორმა)-Амонь
- ასწია-Схаццыд
- ასწია-схаццыд
- ატანა, მორევა(სიმძიმის)-Фæразын
- ატარებდნენ- хастой
- აუცილებლად-აჲნაჲმჲნგ
- აფრენ-стахт
- აფრინდა-Стахти
- აფუჭებდა-ხაღდა
- აქ -Æმ
- აქ-Ам
- აქ-Ам
- აქ-æმ

- აქამდე, ამ დრომდე-Ныронг
- აქამდე, ჯერ-нырмаე
- აქეთ-იქეთ, ორივე მხარეს-дыууардыгай
- აქეთ-იქით (ორივე მხარეს)-Дыууардаем
- აქეთ-იქით სიარული-рацубацу
- აქეთ-იქით-файнардამ
- აქეთ-იქით-файнардამ
- აქცევენ, წააქცევენ?!-бырстой
- ალარ არის-ис-нал
- ალარ შემეძლო-Нал фæрæздон
- ალარ-нал
- ალარ-никуыуал
- ალარაფერი ницуал
- ალარაფერი, არაფერი Нмцыдал
- ალარაფერი ницыуал
- ალეზა-Сисын
- ალეზა-Райсын
- ალეზა-сисын
- ალეზაზე-айстыл
- ალეზს- бакаены
- ალზრდილი, გაზრდილი-Хъомыл
- ალიარება-басаст
- ალიარებად-басастайд
- ალიარებისთვის-басæттынæн
- ალმართამდე-фæхæрдгæнæнмæ

-აღმოჩნდა, გამოჩნდა-Бафтыд, Фæзынд

-აღნაგობა-конд

-აშენებდნე, აგებდნენ-фæцамадтой

-აშვებული-уæгъд

-აშკარა, გახმოვანებული-ргом

-აშკარა, ღია-æргом

-აშკარად-Бæრæგæй

აჩვენებდნენ -Æвдыстой

-აჩქარდა, აჩქარება-бацъынд

-აჩქარება-батахт

-აციხებენ-Худын кæнынц

-აცოცება-Хæрдмæ бырын

-აძლევ, მისცემ-дæттыс

-აძლევდა-дæттæ

-აძლევდნენ-лæвæрдтой

-აძლევდნენ-лæвæрдтсй

-აძლევდნენ-лæвæрдтой

-აძლევს-дæтты

-აძლევს, მისცემს-дæтты

-აწონვა-Барын

-ახალ სამოსელში-Ногдзауты

-ახალი დღე-Ногбон

-ახალი-Ног

-ახლა ისინი-Ныр уыдон

-ახლა-геныр

-ახლა-Иеныр

-ახლა-йеныр

-ახლა-ныр

-ახლა-აჲაჲდჷ

-ახლად გამოშვებული-ногуагъд

-ახლად ტყაპანი-ногæйгуыпп

-ახლადგამოჩეკილი, ახლად გამოშვებული-Ногуагъд

-ახლავე, ეხლავე-Ныртаггæ

-ახლავე-тæккæ

-ახლახანს-აჲაჲჯიაუ

-ახლახანს-Æппынаაჲაჲჯი

-ახლახანს-Æაჲაჲჯიაუ

-ახლახანს-აჲაჲჯი

-ახლი დღე-Ногбон

-ახლობელი-æმგæრონ

-ახლობელს-хиуагæн

-ახლობლები-хицæуттæ

-ახლობლების-хицæутты

-ახლობლებისგან-хицæуттæй

-ახლობლისХиуаჯი

-ახლობლობით хæстагæй

ახლოს Æввахс-

ახლოს-Æввахс

-ახლოს-цур

-ახლოს-æввахс

-ახლოს-Хәсстәг

-ახლოს-хәстәг

-ახლოს-цурмә

-ახმათი (საკუთ.სახ.)-Ахмәт

-ახსნიდა, გაათავისუფლებდა-суагътаид

-ახსნილი, გაშვებული, გაათავისუფლებული-суагъд

-ბაბუა -Фыдыфыд

-ბავშვები-Сабитә, Сывәлладтә

-ბავშვების-Сывәлләтты

-ბავშვებს-Сывәлләттән

-ბავშვი-Сывәллон

-ბავშვის-Сывәллоны

-ბალახზე-кәрдәгыл

-ბალახზე-кәрдәгыл

-ბალახი-кәრдаг

-ბალახი-кәрдәг

-ბალიშის პირი-бәзцъарәй

-ბამბასავით-бәмбәгау

-ბანჯგვლიანი-Хъуынджын

-ბარტყები-бәлләхтә

-ბარტყები-ләппынтә

-ბარტყების-ләппынты

-ბარტყებისგან-ләппынтәй

-ბარტყი-Лаппын

-ბარტყი-Ләппын

-ბარტყი-Ләппын

-ბატების-гогызы

-ბატი-Хъаз

-ბატკანი-УÆРЫК

-ბატკანი-Уæрык

-ბატკანი-Уæрыкк

-ბატკანს-гокойы

-ბატკნები-уæрыччытæ

-ბატკნები-уæрыччытæ

-ბატკნებს-Гокотæн

-ბატკნის-уæрыччы

ბატონები- Æлдæртты-

ბატონთან- Æлдармæ-

-ბატონთან, ერისთავის-Ерыстауæлдармæ

-ბატონი-Æლдар

-ბატონის-Æლдары

ბატონს- Æლдарæн

-ბაყაყი-Хæფс

-ბე (წინასწარი გადასახადი სარძლოსთვის) -Ирæд

-ბებია-гыцци

-ბებიის-Бибæйы

-ბედავდა-უændыд

-ბედავს-æუændы, уændы, ууændы

-ბედი-амонд

-ბედნიერი-АМОНДДЖЫН

-ბედნიერი-Амонджын
-ბევრი-Бирæ
-ბევრი-Бира
-ბევრი-бирæ
-ბევრი-бирæ
-ბევრი-бирæ
-ბევრი-бирæ
-ბევრი-бирæ
-ბევრნი-бирæтæ
-ბევრს ნუ ლაპარაკობ-Бирæ ма дзур
-ბელურა-Дзывылдар
-ბილეთი-Билет
-ბიძები (დედის მხრიდან)-мадыфсымæртæ
-ბიძებისგან-мадыфсымæртæй
-ბიძებისკენ-мадыфсымæртæм
-ბიჭები-лæппутæ
-ბიჭზე-лæппуйыл
-ბიჭი-лæппу
-ბიჭის-лæппуйы
-ბნელი-Талынг
-ბოდიში-Хатыр
-ბოლი, კვამლი-Фæздæг, фæстаг
-ბოლო-кæрон
-ბოლო-фæстаг
-ბოლომდე-Кæронмæ
-ბოლომდე-Фæстагмæ
-ბოლომდე-фæстагмæ
-ბოლოს-фæстейæ

-ბოლოში-კაჟონაჟი

-ბორცვი-Къуыпп

-ბორძიკ-ბორძიკით-цухмухтаგანგა

-ბოსელი-Скъаџ

-ბოსელში-სკაჟაჟი

-ბოსელში-სკაჟაჟი

-ბოსლებში-სკაჟაჟი

-ბოდმა, სიბრაჟე, ბრაჟი-Маст

-ბოდმით, ბრაჟით-маџაჟი

-ბრაჟი, ბოდმა-маჟაჟი

-ბრაჟი-маჟაჟაჟი

-ბრაჟიანი, ბოდმიანი-маჟაჟაჟი

-ბრაჟმორეული-маჟაჟაჟი

-ბრალი-Аххос

-ბრალი-аџсон

-ბრალი-аххос

-ბრიალა-хъоппаџ

-ბრიგადირთან-бригадирма

-ბრიგადირი-бригадир

-ბრიგადირის-бригадири

-ბრტყელი, გაბრტყელებული-Тъапаџ

-ბრტყელი-тъапаџ

-ბრძოლა, შერკინება, ომი-тох

-ბრწყინავდენ аџრтивтой

-ბრწყინავს Аџртивы

- ბრწყინავსაერთივყ
- ბრწყალეზი დჰამბყდტა
- ბრწყალეზი დჰამბყტა
- ბრწყალეზით დჰამბყტა
- ბრწყალეზით დჰამბყყა
- ბუდე ახსდონ
- ბუდე ახსტონყ
- ბუდე ახსტონ
- ბუდეებზე ახსტატყლ
- ბუდეები ახსტატა
- ბუდეებში ახსტატყ
- ბუდეტი-ახსტონაყ
- ბუდესტან-ახსტონმა
- ბუდეში-ახსტონყ
- ბუდეში-ახსტონმა
- ბუდის გამკეთებელი, ამშენებელი-ახსტონარაჰდჰყ
- ბუზები-ბყნდზყტა
- ბუზი-ბყნდზ
- ბუზიჭამია-ბყნდზხორ
- ბუზლუნი-მყხყხყტა
- ბულბულეზი-საღაბყრტა
- ბულბული-საღაბყრ, ბულამარგყ
- ბუმბულეზი-ბამბულიტა
- ბუმბული-ბამბული
- ბურტი-პურტი

-ბურთით-пуртийა
 -ბურქებზე-кьутертыл
 -ბურქები-Кутართა
 -ბურქებისკენ-кьуытართამ
 -ბურქი-Кутар, Кьутар
 -ბურქში-кьუთары
 -ბღავის, ყმუის, ყივის-Уасы
 -ბწკარები-таурæгъта
 -გააგდო, გააძევა-Фæсырдта
 -გაათრია-аластა
 -გაათრიოს-аласа
 -გააკეთა ჩიტები-скодтацъиутა
 -გააკეთა-сарæзта
 -გააკეთებ,აკეთებ-кæндзына
 -გააკეთებდა-кодтаид
 -გააკეთებენ-кæндзысты
 -გააკეთებს-кæндзæნი
 -გააკეთეს-сарæзтой
 -გააკეთეს-сарæзтой
 -გააკეთეს-скодтай
 -გააკეთეს-скодтой
 -გაარტყა-ныццавта
 -გაარტყეს-ныццавтой
 -გაალე-бакæн
 -გაალე, შეალე-Байгомкæн

-გაალო-Байгом кодта

-გაალოსბაკაена

-გააღწია, დააღწიანыйრვაჲტ

-გაბედა აერუენдид

-გაბედავდაბაუენдыдаид

-გაბერილი Тыппыр

-გაბრაზდა აერბამაჲსტყ

-გაბრაზდა ფაჲმაჲსტყ

-გაბრაზება, ბრაზი Маჲსტყ

-გაბრაზებული, ბრაზიანიმაჲსტყ

-გაბრაზებული, გამწარებულიფყრმაჲსტაჲყ

-გაბრუნდა აზდაჲხტ

გაბრუნდი-აздаჲ

-გაბრწყინდაფაერუხсфაჲмынаჲტ

გაბრწყინება, ბრჰყვიალი Аерттивын-

-გაგება ამбарын

-გაგება Базонын

-გაგება бамбарын

-გაგება-Фехъусын

-გაგება, გამჟღავნება-сбარაჲტ

-გაგება-базонын

-გაგება-хъуыст

-გაგებინება-ფაჲხაბარ

გაგზავნა-აერვითын

-გაგზავნა-Фервითын

- გაგზავნიან-арвитой
- გაგიჟდა, გადარევა, გასულელება-Фаселхაer
- გაგიჟდა-сæppa
- გაგონება-фæхъус
- გაგრძელდა-фæдаргъ
- გაგრძელებაზე-дæргъдзинады
- გაგულისებული, გაბრაზებული-фырмаesta
- გადააგდე-аппарста
- გადააგდე-аппар
- გადააგდებენ-аппарынц
- გადააგდო-аппæрста
- გადააყენა-адардта
- გადააყენეს-адардтой
- გადაბრუნებული-фæлдæхт
- გადაგდება-Аппарын
- გადაგებული, დაგებული-хауд
- გადაგრიხა-аздыхта
- გადადიან-хизынц
- გადავაგდე-аппæрстон
- გადავარდა-Былæй асхьиудта
- გადავარდა-фæхаудис
- გადავარდება-ахауа
- გადავარდნა, დავარდნა-Аххауын
- გადავარდნა, წაქცევა-Ахауын
- გადავარდნა-ахæуа

- გადავიდნენა ხვითხვით
- გადავრები-აირვადინა
- გადავრები-აირვადინა
- გადაკეც, გადმოკეცვა-ფეხჩილფეხჩილ
- გადაკეცვა-ფეხჩილ
- გადამალა-ამბახსტა
- გადამყრელივით-კალაგაუ
- გადამხდელი-ბეგარაგანდჯით
- გადარჩა-ფერვავ
- გადარჩა, მიასწრო რაირვავი
- გადარჩა, გადარჩენა აირვავ
- გადარჩენაირვავინ
- გადარჩენარაირვავინ
- გადარჩენარაირვავინ
- გადარჩენაფერვავინ
- გადარჩენრაირვავითხვით
- გადასაფენი, საფენი ლემბერაინ-
- გადასახადიბეგარა
- გადასახადის ბეგარაი
- გადასახტომიაგაპგანანტა
- გადასვლითხვითინა
- გადაყარა აკალდა
- გადაყარეს აკალდთი
- გადაყლაპვანახუყრდა
- გადაყლაპვა, ყლაპვა ნახუყრინ

- გადაყლაპვა-аныхъуырын
- გადაყლაპვამდე-аныхъуырынმæ
- გადაყრა-калгæ
- გადაყრა-калын
- გადაყრილი-Калд
- გადახვევა-Ныттыхсын
- გადახტება-агæппласы
- გადახტომა-агæпп
- გადახტომა, ნახტომი-Агæпп
- გადიდგულდა-фестырзæрдæ
- გადმოგდებენ-раппардзысты
- გადმოგდო -раппæრста
- გადმოგდება-Раппарын
- გადმოგდება-раппар
- გადმოდი-рахиз
- გადმოვარდა-рахаудта
- გადმოვიდნენ-рахызтысты
- გადმოვიწერო-рафыссон
- გადმოხტომა-рагæпп
- გაელვება-Фæирд
- გაემართა-араст
- გაემართა-бараст
- გაემართნენ, წავიდნენ-Араст æсты
- გაეშურნენ-Арастсты
- გავაგზავნი-арвитон

- გავაკეთებ-კაენძაენ
- გავაკეთებ-კაენძაენ
- გავაკეთებ-კაენძინაენ
- გავაკეთებ-სკაენძაენ
- გავაკეთებდი-კოდტაინ
- გავაკეთო-სკაენონ
- გავაკეთოთ-სარაზაემ
- გავაკეთოთ, გავალოთ-ბაკაენაემ
- გავაკეთოთ, ჩავიცვათ-სკაენაემ
- გავაკეთოთ-სკაენაემ
- გავაშველე-ბაირგვათონ
- გავაშველე-ბაირგვათონ
- გავიგე-ბაზიდტონ
- გავიგე-ფეხუყსტონ
- გავიგე-ბამბაერვტონ
- გავიგე-ბამბაერსტონ
- გავიგე-ბამბაერსტონ
- გავიგებ-ბაზონძინაენ
- გავიგებ-ჟაენ
- გავიგო-ბაზონონ
- გავირებულები-ნყხხაერდჟიტა
- გავიხედები, გამოთქვა-აკაესძინაენრადჰყრდტა
- გავლახოთ, მივბერტყოთ, ვცემოთსნაემამ
- გაზაფხულამდე-ყაღძაეგმა
- გაზაფხულზე-ყაღძყგონ

-გაზაფხული-უაღძაღ

-გაზაფხული-უაღძაღ

-გაზაფხულიდან-უაღძაღაი

-გაზაფხულის დღე-უაღძაღბონ

-გაზაფხულში-უაღძაღძი

-გაზი-газ

-გაზრდა, ზრდა-Рæзын

-გათბობა-тавын

-გათეთრდა-ныуурс

-გათრევა Аласын

-გათრევა, წაღება, წათრევაАласда

-გათხარა акъахта

-გათხოვებაмойма

-გათხოვიღზეмойыл

-გათხრა бакъах

-გაიბერა адæнгæл

-გაიბერა Адæнгæл

-გაიბერაаныддæнгæл

-გაიბერა, გაიბღინდაадæнгæл

-გაიბერნენ, გაიბღინბენадымстысты

-გაიგე базоний

-გაიგე-фехъуыстай

-გაიგე-базон

-გაიგე-базонай

-გაიგე-базыдтай

-გაიგებ-базондзынæ
-გაიგებ-фехъусдзынæ
-გაიგება-фехъуысы
-გაიგებენ-базонынц
-გაიგებს-фехъუსы
-გაიგებს, იგებს-базоны
-გაიგეთ-Базонут
-გაიგეს-базыдтой
-გაიგო-базыдта
-გაიგო-Базыдта
-გაიგო-бамбæрста
-გაიგო-фехъуыста
-გაიგო-бамбæрста
-გაიგოს-базона
-გაიზარდა-схъомыл
-გაიკითხა-афарста
-გაილანძღა-фæхæрам
-გაინაბა-Ныхъхъус
-გაინძრანკუიყსა
-გაინძრა-змæлыд
-გაინძრა-сызмæлыд
-გაიჟღერა, გაისმა-айхъуыста
-გაირბინა-азгъордта
-გაირბინე-азгъордтай
-გაიფანტა, დაიფანტა-ныппырх

- გაიქეცი, გაირბინელიძ
- გაიღვიძა фехьал
- გაიღვიძარაიხьალ
- გაიღო, გაიხსნა, გაიპო байгом
- გაიშალა, გამლანჲიპაერრჲაჲტ
- გაიჩაჩხა ныххæлиუ
- გაიცინა бахუდტი
- გაიცინანჲიხუდტის
- გაიცინეს бахუდტის
- გაიცინესბახუდტისტი
- გაიხედაАкаჲტ, Фæკაჲტ
- გაიხედეთ რაАкаჲსუტმა
- გაიხედეთაკაჲსუტ
- გაიხედეთАкаჲსუტ
- გაიხედესაკაჲსუტისტი
- გაიხლართაფæჲილდუჲ
- გაკეთებაСкæჲნი
- გაკეთებულო, კეთება-ფæკæჲნიდ
- გაკვეთილების შემდეგ-Фæსუროკტა
- გაკვეთილების შემდეგ-ფæსუროკტი
- გაკვეთილების შემდეგ-Фæსუროკტჲი
- გაკვეთილზე-урокმა
- გაკვეთილი-урок
- გალანძღვა-Фæხარამ
- გალანძღული, გაკილული-აფხარდ

-გალღვა, გათბა-батѣст

-გალღვა, გათბა-батѣсти

-გამა-наба

-გამაგრდა, გამაგრება-фѣфидар

-გამარჯვებული-уѣлахиз

-გამგონი-ѣмбаргѣ

-გამი-гам

-გამოაბრუნა-разылдта

-გამოაგდებენ-расурынц

-გამოარჩიეს-равѣрстой

-გამოარჩიოს-равзара

-გამოაჩინეს-равдыстой

-გამობრუნდა-раздѣхти

-გამობრუნება, გამოტრიალება-Раздѣхын

-გამობრუნება, მობრუნება-раздѣхт

-გამობრუნება-раздахын

-გამოგზავნილი, შემონათვალი-ѣрвитѣггаг

-გამოგლიჯა-ратыдта

-გამოვიქეციოთ-ралыгъдыстѣм

-გამოვრეცხავ, მოვრეცხავ-рахсдзынѣн

-გამოთრევა-ралѣст

-გამოთხარა-ракъახта

-გამოთხრა, თხრა-Къахын

-გამოირბენდა-рауадаид

-გამოირბინა-рауад

- გამოიქცა, გამოირბინა-разгъордта
- გამოიჭირა-рацахста
- გამოკითხვამდე-აფაყსინმაჲ
- გამოპარვა-Рахъуызын
- გამორეკა-раскъардта
- გამორეცხე-Рахсадтай
- გამორჩევა, არჩევა-Равзарын
- გამორჩევის-равзарыны
- გამოსრიალება, გამოსხლეტა-расæрრæтт
- გამოსტყუა, მოატყუა-расайдта
- გამოსცადა-აფაღლვარდთა
- გამოუშვა-рауагъта
- გამოუშვებს-рауадздзæн
- გამოუშვეს-рауагътой
- გამოყოფა-радардта
- გამომურება-რაფარდæг
- გამოჩნდა-разынд
- გამოჩნდა-აყრბაზынд
- გამოჩნდა-ფაჲзынд
- გამოჩნდა-ფაჲзынд
- გამოჩნდა-Фაჲзынд
- გამოჩნდასзынд
- გამოჩნდება-ფაჲзындзæн
- გამოჩნდება-ფაჲзыны
- გამოჩნდო-Фაჲзындтæ

- გამოცანა-уыциуыци
- გამოცანა-Уыци-уыци
- გამოცვალეს-аивтой
- გამოცოცდა, გამოძვრა-Рабырыд
- გამოძახება-фæсидт
- გამოწელა, ჩამოწია-æრивæзта
- გამოწელეს, ჩამოწიეს-æრивæзтой
- გამოჯანმრთელდა-сдзæбæх
- გამტანობა-сагъæстæ
- გამშველებელი-иргъæвæг
- გამძლარი-Æфсæст
- გამწვანდა-ныцъцъæх
- გამწვანდა-ацъæх
- გამწვანება-рацъæх
- გამხდარი, სუსტი-мæллæг
- გამხიარულდა-схъæлдзæг
- გამხმარი-хус
- გამხმარი-Хус
- განათება-барухс
- განათება-ирдгæ
- განათხოვი, გათხოვილი-куырდ
- განგაში-Фæдис
- განიერი-Уæრæх
- განძრევა-змæлын
- განძრევა-Змæлгæ

-განძრევა-ფეზმაღღ

განძრევა, დარბევა-Æნკჭუსღ

განძრევა, დარბევა æნკჭუსღ

-განძრევა-ზმად

-განძრევა-სღზმადღ

-განძრევა-ფეზმადღ

განძრეული, შერბეული-æნკჭუსღ

-გაოფღიანდა-სღიდ

-გაოცბა-ბადის

-გაპარვა-ხჭუსღ

-გაჭღერდა, გამჭღავდა-რაღხჭუსღ

-გაჭღერბა, გამჭღავნბა-რაღხჭუსღ

გარბენა, სირბიღღ-Æგჭორღ

-გარბენა, სირბიღღ-ჭგორღ

-გარბენ-გამორბენა-რაგჭორ-ბაგჭორ

-გარბენ-გამორბენა-რაღაღბაღაღ

-გარეღან-æდღეღ

-გარეღ-æდღამღ

-გარეღ-ღუარმღ

-გარეკ-გამორეკვა-რატარბატარ

-გარეკვა-სკჭარღ

-გარეულ ზიტბთან-სღრდღონჭღსღღღ

-გარეულ ზიტბთან-სღრდღონჭღსღღღ

-გარეულ ზიტბთან-სღრდღონჭღსღღღ

-გარეულ ზიტბთან-სღრდღონჭღსღღღ

-გარეულ ჩიტებთან-сырддонцъиуы
-გარეული ჩიტი-сырддонцъиу
გარეშე, გარე-Æддаг
-გარკვეული, დამტკიცებული-Бæлвырд
-გარკვეული, ნამდვილი-ბæლвырд
-გარშემო-алыварс
-გარშემო-Алыварс
-გარშემო, ირგვლივ-Алыварс
-გარჩევა, გამორჩევა, არჩევა-Равзарын
გარჩეული, გამორჩეული Æვзæრст-
-გასაგები, მოსასმენი-байхъусæд
-გასათხოვარი ქალის წინასწარი გადასახადი-ირæდ
-გასაკეთებელი-кæнинаг
-გასაკეთებლად-аразынмæ
-გასაკეთებლის-кæныны
-გასარბენად-лидзынвæнд
-გასაშვები-суадздæн
-გასაშველებლად-иргъæвынæй
-გასკდნენ-атыдтой
-გასრიალებული, სრიალა-алагъз
-გატაცება, მოტაცება-Скъæфын
-გატრიალება (უკან მიტრიალება)-Аздæхын
გაუთხოვარი-Æнæмой
გაუმართლებლად -Æнæрастæй
-გაუნძრევლად-æნæзмæლგæйæ

-გაშრა-басур

-გაშტერდა, გაშტერება, მიშტერება-Нымдзæст

-გაშხუილება-апæррæст

-გაჩაჩხული-хæлиуæй

-გაჩერდა, შეჩერდა-Фæлæуыди

-გაჩერდი, გაჩუმდი-банцай

-გაჩერდი, შეჩერდი-Фæლæу

-გაჩერება, დგომა-Лæуын

-გაჩერება, შეჩერება-банцад

-გაჩეილი, აწეწილი-пыхцылæй

-გაჩნდა, იქცა-февзæрд

-გაჩუმდი-Банцай

-გაჩუმდნენ, დაწყნარდნენ-банцадысты

-გაჩუმება-Банцайын

-გაცეცხლებული-цæхгæр

-გაცვლა -Баивын

-გაცვლა, შეცვლა-Ивын

-გაცვლა-ивд

-გაცვლის-ивдзæн

-გაცინება-Фæхудын

-გაცინება, სიცილი-Худын

-გაცნობა, გაგება-Базонын

გაცოცდა-абырыд

-გაცხელდა-ставд

-გაძლება-Фæразын

- გაძლა, დანაყრდა-ბაფსად
- გაძლომა-ფსადын
- გაძლომა, დანაყრება-Бафсис
- გაწელვა-иваза
- გაწეწილი-пәләхсар
- გაწითლდა-ფასырх
- გაწითლდა-ныссырх
- გაჭიმა, გაწელა-ахәцыд
- გაჭიმეს-рывәстой
- გაჭრილი-алыг
- გაჭყლეტილი-цъист
- გახარება, სიხარული-ныщцин
- გახარება, სიხარული-фәцин
- გახარება-ბацин
- გახარება-сцин
- გახარებული-ахсызгон
- გახედ-გამოხედვა-аракәсбакәс
- გახედვა, ხედვა, მზერა-აკаст
- გახევება-фәмехъ
- გახმა-ныххус
- გახმოვანება-схъәр
- გახსნილად-әнгомәй
- გეთაყვა-Дәхорзәхәй
- გემო-ад
- გემინია, შემინდები-фәтәрсис

-გეშინია-тәрсыс
-გვარეზი-мыггәгтә
-გვარი (გაბითაანი)-гәбытә
-გვარი (ოსური)-Гәдиатә
-გვარი-Гуыцмәзты
-გვარი-джебогътә
-გვარი-Косеты
-გვარი-мыггаг
-გვარი(ხეთაგათი)-Хетәгкаты
-გვარი, ზიგანათი-Биганаты
-გვარი, ზიგანათი-Бигანტიმә
-გვარი, ზიგანათი-Биганы
-გვარი, ზიგანათი-Бигანათә
-გვარი-гаджидаутты
-გვარი-Гуыцыры
-გვარი-Дзесты
-გვარი-Дзიოиты
-გვარი-Дзугаты
-გვარი-Коцойты
-გვარი-Мыггаг
-გვარი-Урстуалтәმ
-გვარიდან-мыггаგәй
-გვარის-мыგгаджы
-გვეგონა-нхъәлдтам
-გველი-Калм

- გველი-КАЛМ
- გველის-калмы
- გვერდებზე-синтыл
- გვერდები (მათი)-сәфәрстә
- გვერდები-Синтә
- გვერდები-ფარსტә
- გვერდი-Фарс
- გვერდი-ფარс
- გვერდიდან -Фәрсырдыгәй
- გვერდით-фарсмә
- გვერდულად-იუვәрсты
- გზა აებნა, დაიკარგა-ფადჯაგჯალ
- გზა აებნა, დაიკარგა-ფადჯაგჯალ
- გზა-ფანდაг
- გზა-Фандаг
- გზაზე-ფანდაгыл
- გზაზე-Фандагыл
- გზები-ფანდაგтә
- გზებივით-ფანდაгонтәй
- გზის შორიახლოს-Фандаггәрон
- გზის-ფანდაджы
- გინება, ლანძღვა-Æлгъитын
- გიჟი, სულელი-Сонт
- გიჟი-æppa
- გიჟივით-Сонтәй

-გიყვარდეს-уарз
-გიყვარს-уарзыс
-გმირი-Хъæбатыр
-გოგო-чызг
-გოგოები-чызджытæ
-გოგოზე-чызгыл
-გოგოს-чызгæн
-გოგოს-чызджы
-გოგოსგან-Чызгай
-გორაობა-Тулын
-გორვა-Тулын
-გოჭებთან-хыбылтимæ
-გოჭებს-хыбылტæн
-გოჭის-хыбылы
-გრუხუნი-гæрах
-გრუხუნი-Гæრæх
-გრძელი-Даргъ
-გუგუნი-гуыргууыр
-გუგუნიო-гуыргууырæй
-გულგაყინული, გულგრილი-ихзæрдæ
-გულდასაწყვეტი-зæрдæхалæн
-გულები-зæрдætæ
-გულზე-зæრдыл
-გული-Зæрдæ
-გული-зæрдæ

-გულიანად (სიტყვასიტყვით მთელი პირით) Дыхыдзаг

-გულიანად-зæрдæйæ

-გულიანი-зæрдиаг

-გულისკენ-зæрдæმæ

-გულისფიცარი-армытæпæны

-გულში-зæрдæйы

-გულში-зæрдæйы

-გულში-зæрдæმæ

-გულში-Сæзæрдæმæ

გუშინ-Æзнон

-გუშინ წინ-æндæრæбон

-გუშინ-знон

-გუშინ-Знон

გუშინწინ-Æндæრæбон

და (კავშირი)-Æმæ

და (კავშირი)-Æმæ-

და (კავშირი)-Æმაе -

და (კავშირი)-æნæ

-და (კავშირი)-æმæ

და ერთი-Æმაиу

-დაალევინა-бадарта

-დაალევინოს-бадарат

-დაანგრიე, დამალე, გააფუჭე-халæй

-დაანებე-ныуадз

-დაატრიალა-фæзылдта

- დაატრიალა, მიატრიალა-азылдта
- დააძვრე-фелвас
- დააძრო-фелвастა
- დააწვეს, დადეს-арæвæрдтой
- დაახლოება-балымæн
- დაბადება-Райгуырын
- დაბადებიდან-Гуырыкондæй
- დაბადების ადგილი-Рæйгуырбынат
- დაბალი-Ныллæг
- დაბანვა, დარეცხვა, ჩეჩვა (მატყლის)-Æхсын
- დაბერდა-базæронд
- დაბერდა, მოხუცდა-нызæронд
- დაბერტყვა, დაკვრა-Цæгъдын
- დაბერტყილი-æххæст
- დაბეჯითებით, დანამდვილებით-ბæრæггонд
- დაბინავდა, დამკვიდრდა-æრбынат
- დაბინდება-æмбис
- დაბინდებამდე-æмбисмæ
- დაბლების-Ныллæджыты
- დაბრალებული-аххосагæй
- დაგვიანება-бафæстиат
- დაგრუხუნება-Ныггуыпп
- დაგუბება-ныггуылф
- დადარაჯებაზე-бахъахъхъæныныл
- დადგა-слæууыд

- დადგნენ-ныллаууыдысты
- დადეს-არავარდтой
- დადიოდა-цыди,цыдис
- დადიოდნენ-цыдысты
- დადნობა, გაღღობა-ბათაინ
- დადო, დააწყოარავარდთა
- დაეგდო-артъапаен
- დავანებებ-ныууадздынაен
- დავეთანხმე-бакуымдтон
- დავეწიო-байафон
- დავიბადე-райгуырდтаен
- დავიმალე-ამბახსტაен
- დავინახე-федтон
- დავიღუპე, დავიკარგე-фесафтаен
- დავიწყება-არბაიროხ
- დავიწყება-ферох
- დავიწყებული, მივიწყებული-рох
- დავიწყებული, მივიწყებული-Рох
- დავიჭერ-арцахсдынაен
- დავიჭერვ-хацдынაен
- დავიჭიროთ-арцахсემ
- დავპატიჟეთ, მოვიწვიეთ-არხუიტემ
- დავრჩებით-баззайдзыстემ
- დავტოვე-უადздын
- დავექოქე-аивтыгътон

- დავჭირდი-бахъавыдтæн
- დათანხმება, თანხმობა, დაეთანხმა-Сразы
- დათესვა, თესვა-тауын
- დათვი-арс
- დათვი-Арс
- დათვლა, თვლა-Нымайын
- დათვლილი-нымад
- დათვს-арсæн
- დათვს-Арсен
- დაიბადა-райгуырდ
- დაიბადონ-райгуырой
- დაიბადოს-райгуыра
- დაიზუზუნა-ныддыздыз
- დაიკარგე?-Фесæфтæ
- დაიკვილა-ныхъхъыллист
- დაილოცა, დალოცა-скуывта
- დაიმალა-амбæхсти
- დაიმალა-æრæმბæхст
- დაიმალე-бамбæхс
- დაიმალებოდა-амбæхстаид
- დაიმაღნენ-æрымბæхстысты
- დაიმახსოვრე, გულში შენახვა-Зæрдыл дар
- დაინახავდა-федтаид
- დაინახეს-федтай
- დაინახეს-федтой

- დაიტრაბახა-რაპაელდ
- დაილალა-ბაფაელად
- დაილუპე, დაიკარგე-Фесაფთა
- დაილუპებიან-აერბაისაფდზისტ
- დაილუპებოდა-რბაისაფთაიდ
- დაიყევეს-სრაჟდთი
- დაიჩრდილა, დაჩრდილვა-ფააუონ
- დაიწვი-Басыгъта
- დაიწრიპინა, წრიპინი-ныккъаескъаес
- დაიწრიპინა-сцъысцъыскодта
- დაიწყებენ-байдаыңц
- დაიწყეს-байдыдтой
- დაიწყეს-райдыдтой
- დაიწყო-байдыдта
- დაიწყო-райдыдта
- დაიწყოს-райдаია
- დაიჭერ-аерцахсдзына
- დაიჭერდა-рцахстаид
- დაიჭერდნენ-хацыдаиккой
- დაიჭირა-ацахста
- დაიჭირა-аерцахста
- დაიჭირა-фахацыдыд
- დაიხარა-аергуыбыр
- დაიხარა, დაიკუზა-Аергуыбыр кодта
- დაკარგე-фесаф

-დაკარგვა-Фесæфын
-დაკარგვა-саф
-დაკარგულზე-сæфтыл
-დაკარგული-сæфт
-დაკეტა-ахгæдта
-დაკეტეს-сæхгæдтой
-დაკეტილი-æхгæდ
-დაკვრა, ბერტყვა-сцагъта
-დაკვრა-цæгъд
-დაკოდვა-Æрдузын
-დაკრეფა, გამოგლეჯა, გამოთხრა-Ратонын
-დალევა-Баназын
-დალევინება-бадарын
-დალია-анызта
-დალია, შესვა-анывæста
-დალია, შესვა-баныуæзта
-დალიეს, შესვეს-банызтой
-დალოცვა-кува
დამალვა-Æმბæხсын
-დამალვა-Амбæхсын
-დამალვა-бамбæхст
დამალვა,მალვა-Æმბæხсын
დამალული-Æმბæхст
-დამალული -æმბæхст
-დამარხეთ-баныгæнут

-დამარხეს-баныгæдтой
-დამარხვა-Баныгæнын
-დამაწყევარი, დასაწყევლი-რალგъитæг
-დამბაჩა-дамбаца
-დამეგობრდა-схæлар
-დამნაშავე-аххосджын
დამპალი-Æмбыд-
-დამსვი-авæрмаæ
-დამტარებლები-зилæгтæ
-დამტვრეულში-састы
დამტირებლებისგან-хъарджытæй-
-დამტრიალებელი-зылангæნæг
-დამშვიდდა, დამშვიდება-фæсабыр
-დამწვარი-ссыгъд
-დამწვარი-сыгъд
-დანა-кард
-დანაბარები, დარიგება, დაპირება-Фæдзæхст
-დანათესავება-Бакаис
-დანანება, შური-Бахæლæг Кæнын
-დანახვა-уынгæ
-დანგრევა, დაფანტვა-Пырх
-დანგრევა, მოშლა, გაფუჭება-Халын
-დანისლული, დაბინდული-тымыгъ
-დაობდა-схъуына
-დაპატიჟა, მოიწვია-Æрхуыдта

- დაპატიჟება-ფაქონინც
- დაპატიჟეს, მოიწვიეს-აerхуыдтой
- დაპირისპირება, პირდაპირ-ныхმა
- დაპირისპირება-акомкомма
- დაპირისპირებული, მოწინააღმდეგეныхმალაუაг
- დარბენინება (აქეთ-იქით) расурбасур
- დარდი, ბოღმა, ბრაზი-маст
- დარდომაг
- დარიგება, დანაბარები фадзæхст
- დარიგება-амоны
- დარიგება-нафадзæхста
- დარიგება-მდე фадзæхстма
- დარიგებით-уарынæй
- დარტყმა-Цæф
- დარტყმებს-цæфтæн
- დარტყმის-цæфы
- დარტყმისგან-цæфтæй
- დარტყმისგან-цæфæй
- დარტყმულები-цæфтæ
- დარღვევა, დანგრევა, მოშლა-Халын
- დარჩა-Баззадис
- დარჩა, ჩამორჩა-аззад
- დარჩა, ჩარჩა, ჩამორჩა-Аззад
- დარჩა, ჩარჩა-баззади
- დარჩა-баззад

- დარჩებიან-баззайынц
- დარჩენა-Баззайын
- დარცხვნილი-აფსაჟმგუყუყაყ
- დარცხვნილი, მორცხვი-აფსაჟმჟუყ
- დასადგომი, გასაჩერებელი, მოსაცდელი-ფაღაყუაყ
- დასაკვრელად-ყაგყდყნმაყ
- დასაკლავი, საკლავი-Кусарттаг
- დასალოცი-სკუყად
- დასატოვებელი, გასაშვები-ყადჟინაგ
- დასაწყისი, დაწყება-Райдайаყ
- დასაჟერად-აყსყნაყ
- დასახლება, დამკვიდრება, ჩასახლება- аербынат
- დასაჯდომი-бадаყნყ
- დასველდა-нყყყყყყყყყ
- დასტვენა, სტვენა-фехсисст
- დასუნაყ-рысмыста
- დასხდნენ-нყნбадтысты
- დატოვე-ყადჟ
- დატრიალდა-нყჟჟყლდ
- დატრიალდა-ფაჟყლდ
- დაუზარელი -аенаживаг
- დაუზარელი-აენаживаг
- დაუკრა-ацагьта
- დაუბახა-ფაჟჟყრდта
- დაუბამხამებლად-аенажыныкьулга

- დაუხამხამებლად-აქარნიკზულგა
- დაფარება, დაიფარა-აქამბარვთა
- დაფეხმძიმება-ბასვიარდჟინ
- დაფიცება, ფიცი-სომი
- დაფუძნდა-აქფისიმ
- დაქანება-ფაქულ
- დაქოქეს-სიფტიგზთი
- დალეჭვა-ბაუილა
- დაღმართიდან-უირდიაჟი
- დაღმართით-უირდიაგა
- დაყვირება-ფაქარ
- დაყრუება-ბაკვირმა
- დაშლა-ბაიხაღღ
- დაშორება, გაშორება-აქიჯან
- დაშორება, ცალკე-ქიჯან
- დაშორება-ადარღ
- დაცვა, დადარაჯება-ქაქაქაქანი
- დაცვენა, ცვივა (თოვლის და წვიმის შემთხვევაში)-ცარი
- დაძინება, დაიძინა-ბაფინაჟი
- დაწერა-ნიფისთა
- დაწერა, ვწერ-ფაფისინ
- დაწვა, დაიწვა-ბასიგღ
- დაწვა, წვა-სუღინ
- დაწვა-სხუისსიდი
- დაწვეთება-ტაღინ

- დაწოლა-აerхуыссын
- დაწყება-райдайын
- დაწყება-Райдайын
- დაწყევლილის-აелгъысты
- დაწყნარდა, დაწყნარება-Аerсабыр
- დაწყნარდა-аerсабыр
- დაწყნარება, სიწყნარე-аerсабыр
- დაჭყერა-фахæц
- დაჭყერა,შებრძოლება, დაჭყიდება-Хæцын
- დაჭყერა-ахсын
- დაჭყერაზე-ахсыныл
- დაჭყერიот-ахсгæ
- დაჭყირვება-бахъæудзæн
- დაჭყმუჭყნული, შყკუმშული-აemпылгæ
- დაჭყრილი-рæхыстаæ
- დაჭყრილიот-рæхыстаæй
- დახედვა-аerкæсай
- დახედვა, ჩახედვა-аerкаст
- დახმარება-Аеххуыс
- დახმარება-баххуыс
- დახმარება, მიხმარება-аеххуыс
- დახმარება-аеххуыс
- დახოცვა-ныццагъта
- დახოცვა (ზოგ შემთხვევაში დაკვრა)Цæгъдын
- დახოცვა-Ныццагъдын

-დახრა-Æркбул
 -დახრა, დაკუზვა-Æргуыбыр
 -დახუჭვა-Фæцъынд кæнын
 -დახუჭული -Цъынд
 -დაჯდა, დაჯდომა-æრбадт
 -დაჯდა-сбадт
 დაჯდომა, ჯდომა-абадын-
 -დაჯერება-комма
 -დაჯერება-уырны
 -დაჯერება, დაიჯერებს-бауырндзæн
 -დაჯერება-Бауырнын
 -დგანან-ლაუуынц
 -დგება-æრლაუუы
 -დგებიან-æრლაუუынц
 -დგომა-æრლაუუын
 -დგომა-ლაუგæ
 -დგომა-ლაუუын
 -დგომა-Лаууын
 -დგომით-ლაუგæйæ
 -დები-хотæ
 -დედა- Мад
 -დედა-мад
 -დედა-нана
 -დედაზე-мадыл
 -დედალი ღორთან-дзæргъМаæ

- დედალი ღორი-Дзæргъ
- დედალი ღორი-ДЗÆРГЪ
- დედალი ღორს-Дзæргъæн
- დედალი-мадæл
- დედალი-Сыл
- დედას-мадæн
- დედას-нанайæн
- დედას-мадæн
- დედასავით-Мадиу
- დედასთან-мадмæ
- დედისგან-мадæй
- დედლებთან-мадæлтæм
- დედლებს-мадæлтæმ
- დედულეთში, დედის ნათესავებთან- мадырвадæлтæმ
- დევნა, გაგდება-Сургæ
- დევნა-сурын
- დენის ბოძი-телхъæды
- დიანბეგი-диакбег
- დიდ თავა-сæрстыр
- დიდ თავა-сæрыстыр
- დიდი ხნიდან-рагæй
- დიდი-дынджыр
- დიდი-стыр
- დიდი-Стыр
- დივანზე-диваныл

-დილა-райсом
 -დილა-Райсом
 -დილადრიან, გარიჟრაზე-Бонцъаххაჲ
 -დილიდან საღამომდე-Бон-изაerma
 -დილით-райсомაჲ
 -დილის-Райсома
 -დინგი, დრუნგი-Бырынк
 -დნობა-Тайын
 -დოქთან-Дурынმა
 -დოქი-Дурын
 -დოქი-ДУРЫН
 -დოქში-Дурыны
 -დოყლაპია Магуса
 -დოყლაპიას სილა Магусайаенцаფ
 -დრო და დრორაჲსტაგაჲრაჲსტაგმა
 -დრო-афон
 -დრო- Афон
 -დრო-რაჲსტაგ
 -დრო-Раჲსტაგ
 -დროზე-რაჲსტაგыл
 -დროზე-Раჲსტაგыл
 -დროის-რაჲსტაჲჲდჲ
 -დრომდე-რაჲსტაგმა
 -დრონი-Афонтა
 -დრომა-Тырыса

-დროში-рәстәдҗы
-დრუნჩი-бырынкъ
-დუმა (ცხვრის)-фахсыл
-დღე საღამომდე-Бонизәрмаә
-დღე-бон
-დღე-бон
-დღეები-бонтә
-დღეები-бонтә
-დღეების-бонты
-დღემდე-бонмаә
დღემდე-абонмаә
დღეს-Абон
-დღესასწაული-Зәрдәвәраән
-დღესასწაული-ბარәгбонты
-დღესასწაული-куывд
დღის ბოლომდე-Æмбисмаә
-დღის-боны
-დღისით-бонәй
-ეგ ერთი-уыцыйу
-ეგენი, მასეთები-уыдәттә
-ეგენი-уыдәттә
ეგონა-әнхәәлдта
-ეზო-Кәрт
-ეზო-Кәртъ
-ეზო-кәрт

-ეზომი-კართი
-ეზომი-კართი
-ეკალ-ბარდები-Хампал
-ეკალ-ბარდებში-хампалы
-ეკალი-Сынды
-ეკლები-сындытә
-ეკლესია-Дзуар
-ეკლესიაში-дзуары
-ეკლესიის დარაჯი-Дзуарыгәс
-ეკლესიის დარაჯი-йәфәстаг
-ეკლესიის მეთვალყურე-дзуаргәсырдәм
-ეკლესიისკენ, სალოცავისკენ-дзуარмә
ენა Аѡзаг-
-ენა-взаг
-ენა-әвзаг
-ენაზე-әвзагыл
-ენდომება-хъәудзән
-ენით-әвзагәй
-ერბო-царв
-ერბოკვერცხით-хъайлайә
-ერთ მხარეს, იქით-иуырდәм
-ერთ მხარეს-иуварс
-ერთ ქვაზე-иудурты
-ერთ ღამეს-Иуәхсәв
-ერთ ხანს-иудзәвгар

-ერთ ხანს-Иудзავგარ
-ერთად-იუიმა
-ერთად-Иუმა
-ერთად-იუმა
-ერთად-იუმა
-ერთადგილიანი-ფაჟლაუენტა
ერთგული-Æმზარდა-
-ერთგული-ამზარდა
-ერთ-ერთი-Иუაჟიუ
-ერთ-ერთნი, ზოგიერთი-იუაჟიუტა
-ერთი გათომილი-Иუარგაავსტ
-ერთი, რამდენიმე-Иუცასდარ
-ერთი სიტყვიტ-Иუნახასაჟ,Иუდზყრდაჟ
-ერთი წყება-Иუკორდ
ერთი ჭკუის-Æმზონდ
-ერთი-Иუ
-ერთი, ოთხი, ექვსი-იუცყპარაჟსაჟ
ერთიანად-აჟგუყლდტაჟ
-ერთიანად-Иუგარ
-ერთი-ორი-იუდყუა
-ერთმანეთზე-კარაჟდყიყლ
-ერთმანეთი-კარაჟდყი
-ერთმანეთი-კარაჟდყი
-ერთმანეთი-კარაჟდყი
-ერთმანეთს-კარაჟდყიმა

-ერთმანეთს-კერაედзийაენ
-ერთმანეთს-კერაედზიმაე
-ერთმანეთში-კერაედзийი
ერთნაირად-აემხუიზონაეი
ერთნაირი-აემხუიზონ
-ერთნაირი ჭკუით-აემზონდაეი
-ერთობლივი, საერთო-იუმაეიაგ
-ერთს დროს-იუ.Анафон
-ერთს-იუაენ
-ერთში-იუი
-ერთხელ-Иухатт
-ერისთავები-Ерыстаутაე
-ერისთავი-Ерыстаუ
ეს-Аეი
-ეს-Аეი
-ეს-Ацы
-ესმის-Хъусы
-ესმოდა-ხუიუსტა
-ეტკინება-ფარისდზაენ
-ეფერება-რავდაუი
-ეფერებოდნენ-რავდითდოი
-ექესი-აეხაეზ
-ექიმი-Дохтыр
-ეშინია-Тарсы
-ეშინია-ფატარსი

-ეშმაკი (ქვეშ-ქვეშა)-Дәлләгон

-ეშმაკი მელა (კატა მელა)-Гәды рувас

-ეშმაკის-хәйрәджы

-ეებлда-агуырда, Фәцагуырда

-ეებлден-фәцагуырдой, агуырдой

-ებლა დავილუპე-Йеныр фесафтән

-ებლავე, ახლავე-Ныртагга

-ვაგლახ-бәлләх

-ვაკეთებ, გავაკეთებ- фәкәнын, кәндзынән

ვაკეთებ-кәнын

-ვაკეთებდი-кодтон

-ვაკეთებდი-фәкодтон

-ვაკეთებდიот-кодтам

-ვაკეთო-кәнон

-ვალეбс-хәстән

-ვამბობ-загын

-ვანგრევот-халам

-ვაჟიშვილები-ფырта

-ვაჟიშვილთან-фыртимә

-ვაჟიშვილი-фырт

-ვაჟიშვილი-Фырт

-ვაჟიშვილის-фырты

-ვაჟიშვილისგან-фыртгай

-ვარ ხოლმე-вәййын

-ვარ-дән

-ვარ-უაიყინ
-ვარგივარ-ბაყყინ
-ვარდებოდა-ხაუდა
-ვარდნა-Хаყინ
-ვარდნა-ფაყაყ
-ვარდნით-Хаყინაყ
-ვარიგებ-ყარყინ
-ვარსკვლავები-სყალიყა
-ვარსკვლავი-სყალი
-ვარსკვლავი-სყაღფ
-ვასწავლი, დავარიგებ-ამონდყან
-ვასწავლი, მივასწავლი-ბაყამონდყან
-ვასწავლი-ბაყამონონ
-ვახშამი-აყხაყაყ
-ვახშამი-Аყხაყაყ
-ვახშმის დრო-აყხაყაყაფონ
-ვახშმის შემდეგ-ფაყსაყხაყაყ
-ვბედავდი-ყანდყდყან
-ველები, მინდვრები-ბყდყრგყა
-ველი, მინდორი-ბყდყრ
-ველისებური, მოლისებური-ფაყრან
-ვერ ვბედავდი-ნალ ყანდყდყან
-ვერ ძღება, გაყმაძღარი-ნეფსაყდყ
-ვერ ხედავდა-ნალ ყყდა
-ვეფხვის-საყყყ

-ვზმუოდო-უაღტან
-ვთამაშობდო-ხვაზიდტან
-ვთქვი მეთქოზაგვტონზაგვგა
-ვთქვი-ზაგვტონ
-ვიარე-ფაყიდტან
-ვით-ყინ
-ვითამაშოთ-აღვაჯამ
-ვითომ-ცავიტტონ
-ვიკითხავ-აფარაძან
-ვიკითხოთ-აფარჯამ
-ვიმუშავე-ფაკუისტონ
-ვიმღერო-აზარონ
-ვინ მიაწავლა-ჩიბაჯამადა
-ვინ უფრო დღიეროचितыхджындаер
-ვინ-ჩი
-ვინახავ-დარინ
-ვინახავდო-დარტონ
-ვინმე-ისჩი
-ვინმე-ისჩი
-ვიპოვი-სსარაძან
-ვიპოვოთ-სსარაჯამ
-ვის-კაემან
-ვის-კაყ
-ვის, ვისთვისკაემან
-ვისკაემან

-ვისაც ეძახიან, ვისაც ეპატიჟებიან Кәй Хоныңц

-ვისგან-კәмаәй

-ვისთან-კәмаә

-ვისთან-კәмаә

-ვისი-კәйдәр

-ვისი-კәй

-ვიტანდი-ფარәзтон

-ვიტირე-ныккуыдтон

-ვიტყვი, ვამბობ-зәгъын

-ვიტყვი-зәгъдзыნән

-ვიტყვი-зәгъдзыნән

-ვიტყვით-зәгъдзыстәმ

-ვიქნები-უყდჷან

-ვიქნებით-უყდзыстәმ

-ვიღაც-ჩიდәრ

-ვიღაცა-ჩიდәრ

-ვიღაცეები-ჩიდәრტა

-ვიყავი-უყდტან

-ვიყიდოთ-ბალხәндзыстәმ

-ვიყოთ-უამ

-ვიყოთ-უამ

-ვიმ, ვიმ, ვიმ-Дәдәдәй

-ვიმვიმი, მიცვალეულთან-დოდოი

ვიცეკვო- Аенафон

-ვიცი-зонын

-ვიცოდი-зыдтон
-ვიცქირებოდი, ვიყურებოდი-Фæкастæн
-ვიწრო-Нарæг
-ვიწრო-Нарæг
-ვიწროში-нарæджы
-ვიხეტიალოთ-ахæтæм
-ვიჯდები-бадтаин
-ვკარგავთ-сафæм
-ვკრეფ-тонын
-ვნახავთ, ვნახოთ-фендзыстæм
-ვნახავთ, იკითხა-фендзыстæმაфарста
-ვნახავთ-фендзыстæм
-ვნახო-фенон
-ვოცნებობ-ბæллын
-ვორჩები, დავორჩები-зайдзæн
-ვსუნთქავთ-ულæფæმ
-ვუყურებ, ვუცქერ-Фæკæсын
-ვუშვებდი-уагътон
-ვყლაპავთ-ныхъхъуырæმ
-ვჰამთ, მივირთმევთ-хæრæმ
-ვჰამო, მივირთვა-бахæრონ
-ზამთარი-зымæг
-ზამთარში-зымæგიу
-ზამთარში-зыმæджы
-ზამთარში-зыმæджы

- ზამთრამდე- знагмæ
- ზამთრამდე-зымæгмæ
- ზამთრის მომტანი-ЗЫМÆГИУАТГÆНÆГ
- ზარის დამრეკი-зæллангæнаг
- ზაფხული-сæрд
- ზაფხულის, ზაფხულშიСæрдсæრды
- ზაფხულშიсæრды
- ზე-йыл
- ზედ ყურთან-უæლхъус
- ზედმეტად განებივრებული-фырбуцæн
- ზედმეტად-უæლდæйттæй
- ზედმეტები -უæლდæйттæ
- ზედმეტები, ნარჩენები-Уæლდæйттæ
- ზედმეტი-უæლდაй
- ზედმეტი-Уæლდაй
- ზევით-Уæლæმæ
- ზევით-хæрдмæ
- ზევითა-Уæლлаг
- ზევითას-Уæლлагæн
- ზევითას-უæლладжы
- ზემოდან-უæლæуыл
- ზეპირა- Æნæკæსგæ-
- ზევაკები-зæйтæ
- ზევაკებში-Зæйты
- ზევაკი-зæй

- ზავი-Зай
- ზავის თოვლი-займиты
- ზავში-зайы
- ზავწაღებული-зайласт
- ზმული, ყივილი-уаст
- ზმულით, ბზულით , ბღავილით- Уасгæуасын
- ზმუის, ყივის-уасы
- ზმოდა, ყიოდა-уасыд
- ზურგი-Рагъ
- ზღვა-Денджыз
- ზღურბლზე-дуаргæрон
- თავი-Мыст
- თავდაუჭერელი, დაუცველი-æნæსæрылхæцæг
- თავებზე-სართы
- თავზე-სæрыл
- თავზე-სæრმæ
- თავზე-სæрыл
- თავთავები-æფსირტæ
- თავთავები-Æფსირტæ
- თავ-თავი-ფსირ
- თავთავში-ფსირიу
- თავი-სæრ
- თავი-Сæр
- თავი-სæრ
- თავით-სæრæй

- თანხმობა, თანახმა-разы
- თაფლზე-мыдыл
- თაფლი-Мыд
- თაფლით-Мыдаჲ
- თბილი-Хъарм
- თევზები-кæსæгтæ
- თევზები-кæსæгтæ
- თევზი-кæсаг
- თევზი-Кæссаг
- თეთრი ფითქინა-урсурсид
- თეთრი-урც
- თეთრი-Урс
- თეფში, საინი-къус
- თეფში, საინში-къусы
- თვალდახუჭული-цæстыцъынდ
- თვალდახუჭული-цъынდაჲ
- თვალეზე-цæстытыл
- თვალეზი-цæстыტæ
- თვალეზი-цæстыტæ
- თვალეზი-Цæстыტæ
- თვალეზით-цæстыტაჲ
- თვალთან-цæстმæ
- თვალთვალი, ყურებით-кæსგაჲაიუ
- თვალთმაქცი-Фæливтон
- თვალი-цæст

-თვალი-Цაჲდ

-თვალი-ცაჲსაჲ

-თვალით-ცაჲსაჲ

-თვალის ჩაკვრამდე-ცაჲსაჲფაჲნაჲსაჲ

-თვალსაზრისი-ცაჲსაჲაჲნაჲგაჲ

-თვალში-ცაჲსაჲ

-თვე (მთვარე-მაჲ

-თვე-მაჲ

-თვეებში-მაჲსაჲ

-თვითონ-იაჲსაჲაჲ

-თვითონ-საჲსაჲაჲ

-თიზა, მთიზა, მოცელვა-კაჲრდჲ

-თიზა-ხოჲ

-თივის ცელვა, მოჭრა-ხოჲ კაჲრდჲ

-თითო-ფაჲსაჲ

-თითო-იუგაჲ

-თითო-იუთაჲ

-თმებით-ხაჲსაჲ

-თოვლთაჲ-მიტაჲ

-თოვლი-მიტ

-თოვლი-მიტ

-თოვლით-მიტაჲ

-თოვლმერეული-მიტაჲსაჲ

-თოვლში-მიტაჲ

-თოკი-ბაჲნაჲ

- თოკი, ბაწარი-Батган
- თოკისმაგვარი-ბანდაйнаг
- თოფი-Топп
- თოფის წამალი-Топпыхосы
- თუ (მე, თუ შენ)-Æви
- თუ არა და-ანდæра
- თუ გნებავს, თუ გინდა, თუ გსურს-Кæд дæфæнды
- თუ კი-Кæдиу
- თუ-æви
- თუ-кæд
- თქვა-загъта
- თქვას-зæგъæд
- თქვენ-Сымах
- თქვენგან-Сымахæй
- თქვენთვის-сымахæн
- თქვენი-уæхи
- თქვი-загътай,Зæგъта
- თქვით-зæგъут
- თქმა-зæგъæ,зæგъын
- თქო (წავედი თქო)-зæგъæ
- თხელები-тæнджытæ
- თხელი-тæნæг
- თხილები-æხæრტæ
- თხილი-Æхæр
- თხილი-æხæრ

- თხილიანი-ÆXCÆPÆΓ
- თხილიანი-æxcæpджын
- თხილიანში -æxcæpдзæнмæ
- თხოვნა-Курын
- თხოვნაზეკურიныл
- თხოვნის-курыны
- თხოვნის-ракурыны
- თხოულობს, ითხოვს-куры
- თხრა-ракъах
- თხუთმეტი (სამი ხუთი) æртæфондз
- თხუნელა-Уыры
- თხუნელებს-уырытæн
- იარა, დადიოდა-фæцыд
- იარა-фæцыд
- იარა-фæцыдис
- იარადი-Хæцæнгарз
- იარეთ-цæут
- იარეს фæцыдысты
- იატაკი-пъол
- იდგ-лæууыда
- იდგა-лæууыди
- იდგა-лæууыди
- იდგა-лæууыд
- იზრდებოდნენ-рæзыдысты
- ითამაშა-ахъазыд

- ითბობდნენ -тавтой
- ითქვას-зაგზათ
- ითხოვოს-ракура
- იკითხა-бафарста
- იკითხე-бафærც
- იკითხეს-бафарстой
- ილაპარაკა-რადзыრდთა
- ილაპარაკა-фæдзырдთა
- ილაპარაკე-дзур
- იმ ადგილას-Уыцы ран
- იმ დროს-Уыцы рæсæтджы
- იმათ-уыдонæн
- იმათგან-уыдонæй
- იმათთან-уыдонмæ
- იმათი-уыдоны
- იმასავით-Уыйау
- იმდაგვარი-гæстæ
- იმედი მიეცა-фæныфсджын
- იმედი-Ныфс
- იმედიანად-ныфсджынæй
- იმედიანი-Ныфсджын,фæныфсджын
- იმის ფიქრით-уæвгæйæ
- იმღერა-ныззар
- იმხელა-уыйас
- ინატრა-нытæхуды

-ინახავდნე-ნდარდтой
-ინახავენ-дарынц
-ინახავს-ფადარი
ოლო, ადვილო-ანцон-
ოლო, ადვილო- Енцон-
-იპოვა-სსардта
-იპოვეს-Ссардтой
-იპოვეს-სსардтай
-იპოვიდა-სსардтаიდ
-ირემი-Саг
-ირიბად-тызмаггай
-ირიბი-тызмагг
-ირქმევდნენ (კერავდნენ)-хуыдтой
-ის არის-Уый у
-ის-Уый
-ისე-канд
-ისევ უკან-ფაस्ताმათა
-ისევ-Фалтау
-ისევ-Фалтау
-ისეთ ადვილას-Ахамран
-ისიბი-Уыдон
-ისიბი-уыдон
-ისმენ-Хъусыс
-ისმიზეზა-хъуысы
-ისროლა-фехста

- ისწავლა-сахуыр
- ისხდებოდნენ-ფაბადტაიკკოი
- ისხდნენ-ბადტყსტყ
- იტანდნენფაერაჰსტოი
- იტირა-სკუყდტა
- იტირეს-სკუყდტოი
- იტროს-ფაჰაჰუა
- იტკიებს-რისდჰენ
- იტყვი-ჰაგყდჰინაჰ
- იტყვის-ჰაგყდჰენ
- იტყოდა-ჰაგყტაიდ
- იუმორი-ЮМОР
- იჟ-უყყმ
- იჟ-უყმ
- იჰამდე-Суанგიუ
- იჰიდან-უადაჰყ
- იჰნა (რა იჰნა)-ბაცი
- იჰნებ იკოთხა-მყყაგბაფარსტა
- იჰნება-უყდჰენ, უყდჰენი
- იჰნებო-უყდჰინაჰ
- იჰნებიან-უყდჰყსტყ
- იჰნებიან-უყდჰყსტყ
- იჰნებოდა-უყდაიდ
- იჰნებოდი-უყდაყს
- იღებდა-ისტა

- ილებდნენ-æвгæдтой
- ილებენ-райсынц
- ილებს-сисы
- ილლება-бафæллайы
- იღრიალა-ныууасыд,ныуасса
- იღრინებოდა-хъырныдта
- იღრინებოდნენ-хъырныдтой
- იყავი-Уыдтæ
- იყვინენ-уыдысты, уыдтой
- იყიდა-балхæдта
- იყინება-ныссæлы
- იყო კითხვა-შეკითხვა-უყიდიბაფარსტ
- იყო-უყიდ,უყიდი,უყიდის
- იყოს-Уæ,უæდ,უად
- იყოჩაღა-ფæყყირდი
- იყრებოდა-კაღდის
- იყურება-კაყსყ
- იყურებოკაყსაყ
- იყურებიან კაყსყნც
- იყურებოდაკაყსყ
- იყურებოდნენ, იცყირებოდნენკაყსყსყსყ
- იშვიათად Стæм хатт
- იშვიათი стæм
- იშვიოთოსტæმ
- იცყკვონკაფოყæ

ოცი-зონის

-ოციან-зონინც

-ოციბიან-ХУДЫНЦ

-ოციბიან-Худынц

-ოციბოდა-худт

-ოციბოდნენ-худтысты

-ოცის-зონის

-ოცოდა-Зыдта

-ოცოდნენ-зыдтой

-ოცოცხლა-აцард

-ოცოცხლე-цæр

-ოცოცხლოს-цæра

-ოცქირე, უყურე-кæс

-ოცქირება, იყურება-скаæсы

-ოცქირება, იყურება-фæкæсы

-იწვევდა საჩხუბრად-Хылкъахæн кодта

-იწვიმა-ныууарыд

-იწვის-судзы

-იწვოდნენ-бсыгъдысты

-იწყებარაიდაი

-იწყებენრაიდაინც

-იჭერდა-ახста

-იჭერდა-хæцыдис

-იჭერდო-ახстæй

-იჭერდნენ-ახстой

-იჭერენ-ფაჩაყინც
-იჭერენ-ჩაყინც
-იჭერს-ჩაყი
-იხარშებოდა-ფიხტი
-იჯდა-ბადთის
-იჯერებდა-კუყმდა
-კავკასიაში-Кавказы
-კალათა-къалатий
-კალათაში-къалатийყ
-კალათაში-ჩაყბყსყ
-კალათაში-ჩაყბყსმა
-კამფეტები-къафетა
-კანი, ტყავი-Цъар
-კანი-буар
-კანკალებს-ризы
-კანკალი-Зыр-зыр
-კანკალი-зырзыრ
-კანკალი-ризын
-კანკალი-Ризын
-კანკალით-зырзыргანა
-კანონები-закъонтამ
-კანონი-закъон
-კარგად აღზრდილი-Харзхаст
-კარგავ-сафыс
-კარგავენ-сафынц

- კარგი-Хорз
- კარგი-Хорз
- კარგი-дзаბაჲ
- კარგი-дзаბაჲ
- კარები (რამოდენიმე ერთად)-დუართაჲ
- კარები-дуარ
- კარები-Дуар
- კარებიდან-дуარაჲ
- კარზე-дуарыл
- კარიბჭედან-къасარაჲ
- კარიდან-дуარაჲ
- კარის უკან, კარს უკან-Фасдуარ
- კარსუკან-ფასдуარ
- კარში, გარეთ-дуары
- კატა ხე-გადыბალაჲსთы
- კატა-გადы
- კატა-Гადы
- კატა-გადы
- კაცები-ლაგტა
- ვასდირჯი,კაცების სალოცავი -ლაგტყდუარ
- კაცების-ლაგты
- კაცებისგან-ლაგტაჲ
- კაცებს-ლაგტაჲ
- კაცზე ხოლმე-ლაგтыლიუ
- კაცზე-ლაგтыл, ლაღჯы

-კაცთმოყვარეობა-ლაგუარზონდზინად

-კაცი-ლაგ

-კაცი ლაგ

-კაცი-ლაგ

-კაციოთ-ლაგაჲ

-კაცის-ლადჯი

-კაწკაწი-კაესკაეს

-კაწკაწი-სკაესკაეს

-კაწკაწი-ცხის-ცხის

-კაწკაწიოთ-კაესკაესგანგა

-კბილები-დანდაგთა

-კბილები-დანდაგთა

-კბილებიოთ-დანდაგთაჲ

-კბილებს-დანდაგთან

-კბილებში-დანდაგთი

-კბილი-დანდაგ

-კედელთა-ნკულრან

-კედელი-კულ

-კედელივით-კულრანიუ

-კედლებზე-კულთლ

-კედლები-კულთა

-კედლების გამოცვლა-კულთაიუინ

-კედლისკენ-კულმა

-კეთება-კაენინ

-კეთება-კაენა,კაენინ,სკოდთა

-კეთებამდე-кæнынмæ
-კეთებისგან-кæнынтæй
-კეთილი ნება-хорзæх
-კეკლუცად, ტანისრ ხევით-Цъыллынджытæгæнгæ
-კენ-рдæм(ზმნისწ.)
-კვალი-Фæд
-კვალდაკვალ-фæдфæдыл
-კვალზე-фæдыл
-კვალზე-фæдыл
-კვამლში, ბოლში-фæздæджы
-კვდებოდნენ-мардысты
-კვდომა-мæлын
-კვერცხები-æйчыტæ
-კვერცხებისგან-æйчыტæй
-კვერცხი-айкк
-კვერცხის აიჩы
-კვირა -Хуыцаубон
-კვირას-хуыцаубонмæ
-კვირაში-хуыцауы
-კვირაში-Къуырийы
-კვირის-Хуыцауы
-კვნეტა-æхсын
-კვნეტს-æхсыны
-კი ბატონო Табуафси
კიდევ კარგი (რომ მოვიდა) Æгайтма-

- კიდევ-ნოდჟიდჶრ
- კიდევ-Ноджы
- კივილი, წივილი-Цъахаст
- კივილი, წივილი-Хьыллист
- კითხვა, შეკითხვა-ფარსტა
- კითხულობ, კითხა-ვფარსыс
- კითხულობს-ფარსы
- კითხულობს-ფარსы
- კინაღამ გაირბინა-ფაეაჶყზგორდტა
- კინაღამ შემეშალა, კინაღამ შევცდი- Фაეაჶყრადыдтән
- კისერზე-აეაეადჶყ
- კისერი-ბერз
- კისერი-Кæбут
- კისერი-ყაეჩი
- კისერი-Аеаеადჶ
- კისერი-Берзæй
- კისერს-къæбутән
- კისრის დარღვები-хурхуадындзтæ
- კლასისკენ-къласмæ
- კლასში-къласы
- კლდე-къæდзæх
- კლდე-Къæдзæх
- კლდეები-къæдзæхтæ
- კლდეზე-къæდзæхы
- კლდეში-кæдзæхы

-კლდეში-კჲადჲაჲხჲ

-კლდიდან-კჲადჲაჲჲაჲ

-კლდის ძირი-კჲადჲაჲჲრჲბჲნტჲ

კმარა, გეყოფა-Æგჲგჲად ო

კმარა, საკმარისი -Æგჲგჲად

-კოდალა-ჲჲადჲოჲ

-კოლმეურნეები-კოლჲოზონტჲ

-კოლმეურნეებისგან-კოლჲოზონტჲაჲ

-კონაზე-კჲონაჲჲჲლ

-კონტროლირებადი-კონტროლი

-კორიანტელი (ლანძღვის)აღჲვჲდ

-კოტრიალირაფჲლდახბაფჲლდა

-კოშმარი-ფჲდაჲ

-კოშმარიანი ჲამეები-ფჲდაჲხსჲვტჲაჲ

კრება-Æმბჲრდ

-კრება, შეკრება-ჲმბჲრდ

-კრეფით-ტონჲაჲ

-კრუხად-კჲუჲრტტჲ

-კრუხით-კჲუჲრტტჲაჲ

-კუდი-კჲადჲილ

-კუდი-კჲადჲილ

-კუდით-კჲადჲილჲაჲ

-კუდში-კჲადჲილჲ

-კუთხე, კუნჭული-კჲუჲჲმ

-კუთხე, კუნჭული-კჲუჲჲმ

- კუთხე-Тыргъ
- კუთხეებში, კუნჭულებში-кЪуымты
- კუთხეში-кЪуымы
- კუთხეში-тыргъы
- კუთხის სახლი-кЪуымхადзар
- კუთხისკენ-тыргъმæ
- კულტურა-культура
- კულტურის -культураჲყ
- კულტურის -культураჲყ
- კუნტრუშით-хъыллиппытаგანგæ
- ლამაზი-რæსუგъდ
- ლამაზი-რæსუგъდ
- ლამაზი-Рæსუგъд
- ლამის გადაკოტრილდა-ფაჯაჲფაქდახყ
- ლამის გაფრინდა-ფაჯაჲფაქტაქ
- ლამის მიეპარა-ფაჯაჲფაქხъყ
- ლამის მიეჭრა-ფაჯაჲფაქბურდტა
- ლამის მოგლიჯა-ფაჯაჲფაქტყდტა
- ლამის მოგლიჯა-რაჯაჲფაქტყდტა
- ლამის შემოყარა-ჟრბაჯაჲფაქკალტა
- ლამის შეცდა-ფაჯაჲფაქრადყდტან
- ლანძღვა-Хæрам
- ლაპარაკები, საუბრები-ანыхæსტæ
- ლაპარაკი-Дзургæ
- ლაპარაკი, საუბარი-Дзурын

-ლაპარაკით-ныхәстәй
 -ლაპარაკით-Дзургә
 -ლაპარაკით-Дзургәнә
 -ლაპარაკ-ლაპარაკი-радзурбадзурყ
 -ლაპარაკ-ლაპარაკით-ныхәстәгәғәңйгә
 -ლაპარაკობ-дзурყ
 -ლაპარაკობს-дзурყ
 -ლაპარაკში, სიტყვაში-сныхасы
 -ლექსები-მძაფვგәთә
 -ლექსები-აემძაფვგәთә
 ლექსი-Аемძაფვგә-
 -ლობო-хәәддур
 -ლობო-хәәдуртә
 -ლობო-хәәдурты
 ლოდობი-әнхәәლმә
 ლოდობი-Аенхәәლმә кәсын
 -ლოდობი-нхәәლმә
 -ლოკავს-სთәრყ
 -ლოკვა-Сдәრყн
 -ლოკვა, ალოკვა-Астәრყн
 -ლოკვა-სთәргә
 -ლოყებზე-უადულтыл
 -ლოყები-უადულтә
 -ლოცვალოცვით-әრკუვәრკუვ
 -ლოცვები-куывдтытә

-ლოცვისთვის-куывдән
ლოპობა-Амбийы
-ლოკმა-акомдзаг
-ლოკმა-комдзаг
-მაგ მხარეს-уыцырдыгәй
-მაგ ფერის-хуызән
-მაგარი-фидар
-მაგარი-Хьәбәр
-მაგდენი, მაგოდენა-уыйбәрц
-მაგიდაზე-стьолы
-მაგივრად-фәлтау
-მაგინებელი-балгьитәг
-მაგნაირი, მასავით-уыйхуызән
-მაგრამ-фәлә
-მაგრამ-Фәлә
-მაგრამ-Фәлә
-მადლობელი იყო-ныббузныгис
-მადლობთ-Бузныг
-მათთან-сәхимә
-მათთან-семә
-მათი ფერი-Сә хуыз
-მათი сәхи
-მაინც-უәდдәр
-მაინც-Уәддәр
-მაკე-Зәддаг

- მაღავს-ამბაჰსყ
- მამა-ფყდ
- უასდირჯი,მამაკაცების სალოცავი-Лагты дзуар
- მამალი ცხვარი-Фыр
- მამალი-Уасæг
- მამაპაპური წესი, ადათი-ფყდæგъдау
- მამას-ფყდაენ
- მამას-ფყდმაæ
- მამას-ბაბაყენ
- მამის-Бабайæ
- მამისგან-ფყდაყ
- მამლის-уасæджы
- მანამდე-уалынმაæ
- მანამდე-უæდმაæ
- მანამდე-უæდმაæ
- მართლა, ნამდვილად-æცæგ
- მართლა-æცæგ
- მარილი-Цæхх
- მარილიანი-цæхджын
- მარტის თვე (საქონლის მფარველობის თვეს უწოდებენ)-Тутыры маёй
- მარტის თვე-Тутыры
- მარტო-иუნæგაყ
- მარტოხელა-иუნæგ
- მარცვლები-НÆМГУЫТÆ
- მარცვლები-наемгуытæ

- მარცვლეულობის კენჭები-гагата
- მარცხენა-Галиу
- მარცხი, შეცდომა, დაშავება-Бәлләх
- მარწყვი-хъәләрды
- მარჯვენა-рахис
- მარჯვენა-Рахис
- მას შემდეგ-уыйфәстә
- მას შემდეგ, იმის შემდეგ-Уәдәй фәстәмә
- მას-уымән
- მასთან-уымәиу, йемә, уымә
- მასპინძელი-фысым
- მასპინძლობა-бафысым
- მასწავლებელთან-ахуыргәнағмә
- მასწავლებელი-Ахуыргәнағ
- მასწავლებლები-ахуыргәнджытә
- მატლები, ჭიებში-зулчъытә
- მატლები-хъәндилтә
- მატლებში, ჭიებში-зулчъыты
- მატლი, ჭია-Зулчъ-?
- მატლი, ჭია-Хъәндил
- მატყლში-къуымбилы
- მატყუარა-Сайәггой
- მაქამდე-уәდмәиу
- მაქეთ-уыщырдаем
- მაქეთ-Уырдаем

-მაღაზია-дукანი

-მაღაზიასთან-дуканиმა

-მაღაზიაში-магазины

-მაღალი-ბერзонდ

-მაღალი-Берзонд

-მაღლები-ბერჰენტა

-მაღლივი-ბერჰენტყ

-მაყვალი, მარწყვი-Хъаღარდзы

-მაშინ არის კუდი-Уаღუკუაღძილ

-მაშინ-Уაღ, уаღამ,უაღიუ, уაღიუ

-მაშინვე-уыйтаღუდ

-მაცნე-ბერაღგანაღ

-მაცხოვრებელი, მცხოვრები-Цარაღ

-მაცხოვრებელი-царაღი

-მაცხოვრებელს-царაღიან

-მაძიებლები(დაკარგულების)-ფადისყ

-მახე (ჩიტის)-Цъиуаღსან,Къაღპაღ, Къაღპან

-მგელზე-ბირაღგყლ

-მგელთან-ბირაღგმა

-მგელი-ბირაღგ

-მგელს-Бირაღგან

-მგზავრი-Бაღლц

-მგლები-ბირაღგტა

-მგლები-ბირაღგტა

-მგლის-БИРАღГЫ

-მგლის-ბირაგზი
-მგლისგან-Бирაгзай
-მდე-суанг
-მდელოზე, მინდორზე-ნაუუыл
-მდიდარი-хъаздыг
-მდინარე-Цаугადон
-მდინარესთან-цаугადონმæ
-მდინარეში-цаугადონы
-მე-აჰ, მან
-მებრძოლი-тохгæნæг
-მებრძოლი-Хæцæг
-მეგობართან-хæларимæ
-მეგობარი, ახლობელი-хæлар
-მეგობარს-хæлары
-მეგობრები-мгæрттæ
-მეექვსე-æхсæзæმ
-მეზობელი-сыхаг
-მეზობლებთან-сыхæгтæმ
-მეზობლების-сыхæгты
-მეზობლებისგან-сыхæგтæй
-მეზობლის-сыхаджы
-მელია-Рувас
-მელიაზე-рувасыл
-მელიას-рувасæн
-მელიასავი-тuruвасау

-მელიასთან-რუვასა
-მელიასთან-რუვასმა
-მელიის-რუვასი
-მელოგინე-აერატონ
-მეორე-დყკაგ
-მეოჯახე-ხადზარდзин
-მეოჯახეები-ხადზარდзинთადзыრდтой
-მერე და მერე-სთაიუ
-მერე, შემდეგ-სთაი
-მერიქიფე-უყრდყ
-მერიქიფისგან-უყრდყაი
-მერჩი (რას მერჩი)-დომყ
-მერცხალი-ზარვათყ
-მერცხალი-ზარვათყ
-მერცხალი-ზარვათყკ
-მერცხლები-ზარვათყჩყთა
-მესამე-ერტყკაგ
-მესამე-ერტყკაგ
-მესამე-არტყკაგ
-მეტად, უფრო მეტად, მეტი-ფყლდარ
-მეტი-ფყლდარ
-მეშინია-ფათარყინ
-მეძუმური, ძუმუმწოვარი-დზიდზიდაი
-მეხუთე-ფანდჯამ
-მზად, გამზადებული-ცაეეა

-მზადყოფნა, მზად-Цაгтә

-მზე-Хур

მზერა-Æмдзæст

-მზის ამოსვლით-хурскастәй

-მზის სხივები-Хуры тынтә

-მზის-Хуры

-მზისგან-хურәй

-მთა-Хох

-მთა-хох

-მთავარი-сәйраг

-მთას-хохан

-მთაში хохы

-მთებიახტә

-მთებსახტәნ

-მთებში хәхты

მთელ მსოფლიოში, მთელს ქვეყანაში Æгас дунейы-

-მთელი დღეБонвæрон

-მთელი, მთლიანი-Нәхъән

-მთელი, მთლიანი-әнәхъән

-მთელი, მთლიანი, სრული-Æнәхъән

-მთვარიანი-мәйдары

-მთვარის სინათლე-мәйрухс

-მთვრალი-Расыг

-მთვრალი, ნასვამი-расыг

-მთიბავი-Хуымгәнæg

- მთიდან მთაზე-хохæйхохмæ
- მთიდან-хохæй
- მთიელი-Хæххон
- მთიელი-хæххон
- მთისკენ-хохмæ
- მთლად, სრულიად-Бынтон
- მთლიანად-иууылдар, иууылдæр
- მთხოვნელები-курджытæ
- მთხოვნელი-курæг
- მიათრევდნენ-ластой
- მიათრია, მიიტანა (მანქანით)-нылласта
- მიათრია, მიიტანა-баласта
- მიათრიეს, მიიტანეს-баластой
- მიასწავლე-бацамыдтай
- მიატოვა-фæуадзы
- მიაქვს-Ахæссы
- მიაქვს-хæссы
- მიაღწია-бахæцца, схæцца
- მიაწვა-бахæцыди
- მიაწოდა, მისცა-авæрдта-
- მიაწოდეს, მისცეს-авæрдтой
- მიახლოება, მიუახლოვდა-Баввахс
- მიბრუნდა-аздæхти
- მიგაქვს-хæссыс
- მიდგომა, მიეახლა-балæууыд

-მიდიან-ფაქაუინც
-მიდიან-ცაუინც
-მიდიოდა-ფაქაჲყიდ
-მიდის გაზაფხულზე-ცაუი У алдзæджы
-მიდის-ფაქაუი
-მიდის, მიედინება-ცაუი
-მიდის-აქაუი
-მიდის-ფაქავი
-მიდის-ცაუი
-მიდიხარ-ცაუი с
-მიეტრევა-ლასი
-მიერეკებოდნენ-сырдтой
-მიეფერებოდნენ-рæвдадаиккой
-მიეჭრენ, მიუვარდნენ-фæлæбурдтой
-მივარდნა-ლæბური
-მივდივარ-ცაუი
-მივიდა-ბაუადი
-მივიდნენ-Бауадысты
-მივიტან-ხæსდзыნæ
-მივუტანო-ბადავონ
-მივფრინავდი, ვფრენდი-тахтæ
-მივცეთ-Раттæ
-მივცემ-რატდзыნæ
-მიტრევაბდე-ლასინმæ
-მიიპარება-Фæქაჲხუიზი

- მიიზენენ-ფახაჟიყინი
- მიიზენს-ფახაჟიყი
- მიიზინა-ფახად
- მიიზინეს-ბაზგორდთი
- მიიზინეს-ნუყადისტი
- მიირთვი, ჭამე-ახაჟ
- მიირთმეს, ჭამს-ახაჟი
- მიიტანა-ბახაჟისინ
- მიიყვანა-ნუკოდა
- მიიჩქარის-ფახაჟი
- მიიწიე იქეთ-ფადაჟ
- მილი-ტრუბა
- მიმაქვს-ხაჟისინ
- მიმტანი, მიმთრევი-ლახაგა
- მინდვრები-ბიდრთე
- მინდვრებში-ბიდრთი
- მინდვრისკენ-ბიდრმა
- მინდორი, ველი-ბიდრ
- მინდორი, მლი, ველი-მუს
- მინდორში-ბიდრთი
- მინერალურამდე-სუარმა
- მიპარვა-ბახაჟისინ, ნიხაჟისინ
- მიზინან-ლიზინი
- მიზოდნენ-ლიგდისტი
- მის მაგირად-იედამა

-მის ნაპირებზე, ტურებზე-йæбылтыл
-მის წიბ-Иæრæзты
-მის-იæ
-მისგან-уымæй
-თავისით-йæхицæй
-მისი პაწია, პატარა-йæчысыл
-მისი ცხოვრების დასაწყისიდან-иæцæრæнбынтаны
-მისი ჯიბიდან-Йæдзыппæй
-მისი-йæхи
-მისით-йæხიу
-მისცა-радта
-მისცემდა-раттаид
-მისცემენ-ратдзысты
-მისცემს-ратдзæн
-მისცეს-радтой, раттæд
-მიტანა-хæსგæ, баххæст
-მიუახლოვდა-Баввахс
-მიფრინავს-фæტæხы
-მიფრინავს-Фæტæхы
-მიფრინავს-фæტæхынц
-მიფურთხება-батутæ
-მიღწევა, მიაღწია-Бахæццæ
-მიყვარს-Уарзын
-მიყვარს-уарзын
-მიმტერება-фемдзаст

-მიცემა-Радтын

-მიცემა-ратт

-მიცემა-радтын

-მიცვალეზულებისკენ-მარდты

-მიცვალეზული მკვდარი-зиан

-მიწა-Сыджыт

-მიწა-зæхх

-მიწა-Зæхх

-მიწა-СЫДЖЫТ

-მიწაზე-зæххыл

-მიწაში-СЫДЖЫТЫ

-მიწაში-зæхмæ

-მიწაში-зæххы

მიწებება, მიკრობა-Æндæгтын

-მიწებენ-андæгъдысты

-მიწიდან-зæххæй

-მიწიდან-зæххæй

-მიწოდება-бадæттын

-მიწოლა-бахæцыд

-მიხედვით(მაგ. იმის მიხედვით)-гæсгæ

-მკა (ხორბლის)-зиу

-მკაზე მომუშავენი-зиууætтæ

-მკერდზე-риуыл

-მკერდი-риу

-მკერდში-риуы

-მკვდარი, მიცვალებული-მარდ

-მკვდრის-მარджы

-მკვდრის-მარды

-მკვდრისგან, მიცვალებულისგან-მარდაჲ

-მკლავი-цонг

-მოატყუა-ФАСАЙДТА

-მოატყუილა-ფასაიდა

-მოატყუილე-ფასაიჲ

-მოაღწია-რბახაეცაჲ

-მოაღწია-რხაეცაჲ

-მოაღწია-აერხაეცაჲ

-მოაწოდა (უცხად)მისცა-ავაერდაიჲ

-მოაწოდა, მისცა-ავაერდა

-მოახლოვდა-ფახაესტაგ

-მოზრუნდნენ-разылдысты

-მოზრუნება-здахын

-მოგვყავს-ფაკაენამ

-მოგზაური-ბაელიცაგ

-მოგრეხილი, დამნაშავე-Зылын

-მოგროვდა, მოგროვება-აერამბყრდ

-მოგროვდნენ, შეიკრიბნენ-ბაერამბყრდისტყ

-მოგროვდნენ-აერამბყრდისტყ

-მოგროვება-აერამბყრდ

-მოგროვება, შეგროვება-Рымбყრდკაენын

მოგროვება, შეკრება-Аембყრდ-

-მოგროვება-აербатымбыл
 -მოდი, შემოდი-აერбацу, рауайма
 -მოდი-Рацу
 -მოდიან-აერбацаეуынц
 -მოდოდა-აერбацаეყციდი
 -მოდის-აერбацаეуყ
 -მოენატრა, მონატრება-აერამყსყდ
 -მოერეკებოდნენ-რაцаეყтарდтой
 -მოვაბრუნე-აერყздახтон
 -მოვატყუილო-ასაყონ
 -მოვაწოდე, მივართვი-ავარდтон
 -მოვიდა, მოსვლა-აერყყდ
 -მოვიდეს-აერцаეყ
 მოვიდნენ, ჩამოვიდნენ-აერყყდყსყ-
 -მოვიდოდა-აერყყდაიდ
 -მოვიტან-აერახესონ
 -მოვიცდი, დავიცდი-ფაღაუდჟან
 -მოვკალი-ამარდтон
 -მოვკვდე-ამაღონ
 -მოვკლავ-ამარდჟყნან
 -მოვკლათ-Амарам
 -მოვრჩი-ფადან
 -მოვრჩი, დავამთავრე-ფადან
 -მოვრჩით-ფესტამ
 -მოვეყები-რადზურდჟყნან

-მოზარდი-ლაппულაг

-მოთამაშე-ახვავაგ

-მოთქმა, ტირილი, დამტირებელი-Хъарæг

-მოინდომა-скуымдта

-მოინდომება-æрфæндыд

-მოიპარეს-радавтой

-მოიპატიჟა, დაპატიჟა-æრхуыдта

-მოიპატიჟა-рахуыдта

-მოირბინეს-æრუადысты, байхъыусы

-მოისმინეთ-Байхъыусут

-მოიტან-æრхæсдзыნæ

მოიტანæრхæсдзыნæ-

-მოიტანეს-æრхастой

-მოიტანეს, შემოიტანეს-Æрбахастой

-მოიქეცი კარგად-Дæхи дар

-მოიყვანა-æრбакодта

-მოიცდის-фæლæудзæნი

-მოიწვია, მოიპატიჟა-рхуыдта

-მოიხრებოდა-ртасыдаид

-მოკალი-Цыбыр

-მოკვდა-ამარდ, амарди, амардис, фæмарди

-მოკვდი-ამæლ

-მოკლე ფეხები-къæхтæчысыл

-მოკლება-Бахъуаг

-მოკლეს-ამარდтойæ

- მოკურცხლეთ-Уæхи айсут
- მოლბა-сфæлмæн
- მოლზე, ველზე, მინდორზე-фæзы
- მომატება, მოიმატა-Ныфылдæр
- მომზადდა, გაკეთდა-сцæттæ
- მომზადება-Сцæттæ кæнын
- მომტაცებლებთან-скъæфджытимæ
- მომტაცებლები-Скъæфджытæ
- მომტაცებლების-скъæфджыты
- მომტაცებლებისგან-Скъæфджытæй
- მომღერლებს-зардзытæм
- მომცრო-куыннæг
- მონადირეები-Цуанæттæ
- მონადირეების-цуанонты
- მონადირის-цуаноны
- მონატრება, მოენატრა-æрымისყ
- მონდომება, მონდომებს-бахъæуа
- მოპარვა, ქურდობა-Давын
- მორბილებული, მისუსტებული-лæმაგъдæры
- მორევით-тыхтæ
- მორჩა-фæуа
- მორჩა-фæцис
- მორჩეს-фæуა
- მორჩი, დაამთავრე-фæდა
- მორჩი-фæდა

- მორჩნენ-фесты
- მორჩნენ-фауой
- მორცხვად,დარცხვენილი-къамдзастыггомау
- მოსამშობიარებელი (ცხოველებზე)-зеддаг
- მოსასმენად -хъусынмæ
- მოსატაცად-स्कъафынмæ
- მოსახვევები-фазилæнтæ
- მოსიარულე-Цæвæг
- მოსიარულესავით-цæвæгау
- მოსისხლეები-Туджджынтæй
- მოსმა (წყლის, წვენის)-ахуыпп
- მოსმაზე-Ахуыппма
- მოსმენა-Хъусын
- მოსწავლე-Сколадзау
- მოსწავლე-Сколадзауы
- მოსწავლეების-Скъоладзауты
- მოსწავლის-Сколадзауы
- მოსხლეტილი-æლвæст
- მოტანა-æрхастა
- მოტაცების-स्कъафыны
- მოტყუება-Сайын
- მოტყუება-Фæсайын
- მოტყუებული-сайд
- მოულოდნელად, უნებურად, შემთხვევით Æнæнхъæლæджы
- მოულოდნელი-æнæнхъæლæджы

-მოუნდა-æრხუყდყ
 -მოუშვა, მოშვება-რკოდტა
 -მოუშვი-რუაგტონ
 -მოუჭირა-ნყლხყყვტა
 -მოფარებულყæმგყყდუატ
 -მოფერებყბო ბატკანო-გოკო
 -მოფერებულებო, ნაფერებო-რæვდყდტა
 -მოფხანვა-ანყყყნ
 -მოქეყფეებო-მყნყუდჯყტæ
 -მოქეყფეებო-მყნყუდჯყტæ
 მოქნყლი-Æლვæსტ
 -მოღუნვა-ტასყნ
 -მოყვოტალო-ბურბყნ
 -მოცდა-ფæლæუყყნ
 -მოცკკვკვე-კაფაგ
 -მოცკკვკვეებოან-კაფფეტტæმ
 -მოცელა (ბალახის)-æრკარსტა
 -მოძალადე-ტყყგæნæგ
 -მოძალადესოან-ტყყგæნæგმæ
 -მოძებნა-ბაცაგურყნ
 -მოძრავო-ზმæლæნ
 -მოძრავო-ზმæლæგ
 -მოძრავო-ზმæლæგ
 -მოძრავო-ზმæლæგ
 -მოძრავო-ზმæლæგ
 -მოძრავო-ზმæლყნ

- მოძრაობს-змалы
- მოწაში-зәххы
- მოწვეა-дымынаѝ
- მოწველა- Ердуцын-
- მოწველა-Ердуцын
- მოწველა-აყდыгъта
- მოწველა-აყდუз
- მოწინააღმდეგე, დაპირისპირებული-Ныхмәләууаг
- მოწმე-әвдис
- მოწყენილი-әнкъардхуызәѝ
- მოხარშა-сфыхта
- მოხდენილი-фидауцджын
- მოხერხებული-тәфсаг
- მოხრილი-гуыбыр
- მოხრილი-Къәдз
- მოხრილი-къәдз
- მოხუცი, ბებერი-ЗÆРОНД
- მოხუცის, ბებრის-зæронды
- მოჯირითე, ცხენოსანი-ბәхтәраг
- მოჰყვენენ-фахицәны
- მრგვალები-тымбылтә
- მრგვალი-Тымбыл
- მსუბუქად სიარული-сфәлмазцыд
- მსურდა-фәндыды
- მსურს-фәнды

-მსუქანი-Нард
-მსხალი-кæрдო
-მსხალში-кæрдой
-მსხვერპლი-Амæттаг
-მსხვერპლი-амæттаг
-მსხვერპლი-Ныбонд
-მტაცებელი ფრინველები-Сырдонцъиутæ
-მტაცებლები, მხეცები-сырдтæ
-მტერი-знаг
-მტერი-Знаг
-მტვერი-Рыг
-მტვერს გამოყოფს-бырондæтты
-მტირალა-Кæуаг
-მტკიცე, ნამდვილი-Æцæгдзинад
-მტრებში-знæгты
-მტრედი-Бæлон
-მტრის-знаджы
-მტრული, მტრად იქცა-сызнаг
მუქარა-Æдхъирæн
-მუქარები-æრхъირæнтæ
-მუშაობას მოწყურებული, ჩართული-Куыстыфтæг
-მუშაობდა-куыста
-მუცელში-гуыбыны
-მუხლებზე-зонгуытыл
-მუხლმოყრილი-Зонгуылтыл

- მღერა-зарგა
- მღერის-зары
- მღვდელთან ერთად-сауджынимა
- მღვდელთან-сауджынმა
- მღვდელი-Савджын
- მღვდელი-Сауджын
- მღვდელი-савджын
- მღვდლები-Сауджынтა
- მღვდლის-Сауджыны
- მევირალა, მახარობელი-хъаегანაг
- მშვენიერი, ჩამოსხმული, კარგი აღნაგობის Хæрзконд
- მშვიდად, წყნარად-æнцонაჲ
- მშვიდი, წყნარი-нцой
- მშვიდობა-фарн
- მშვიდობაში-хæრзæбонაჲ
- მშვიდობიან დღემდე-хæრзæбონმა
- მშვიდობიანად-Фæრнджын
- მშვიდობით- хæრзæбон
- მშვიდობით-фæრნაჲ
- მშვიდობის მაძიებლები-хæრзиуджыტა
- მშიერი-æххормаг
- მშიერი-Хормаг
- მშიერი-æххормаგაჲ
- მშიერი, მშივრად-æххормаგაჲ
- მშიერი-Стонг

-მშიერი-сыдәй
-მშობელი-Ниარәг
-მშობელი-ныййარәг
-მშობიარობს-зәйы
-მშობლები-Ниарджытә
-მშობლიური-райгуырән
-მშრალი მიწა-сурзәхмә
-მშრომელი, მუშა-Кусәг
-მცირე-кьаддәр
-მცირე, ნაკლული-Цух
-მცირე, პატარა, პაწია-Чысыл
-მცირე, უფრო პატარა-Кьаддәр
-მცოდნე-зонаг
-მძივები-ფარდგუტә
-მძივი-Фардуйг
-მძივივით-ფარდუტაუ
-მძიმე-уәззау
-მძიმე, ძნელი-зын
-მწვადი-Физонаг
-მწვადში-физонаджы
-მწვანე- цьәх
-მწვერვალი, წვეტი-Цьупп
-მწიფე-Рагьәд
-მწოლიარე-хуыссәг
-მწყემსები-фиййәуттә

-მწყემსზე-фиййауыл
-მწყემსი-фиййау
-მწყემსი-Фиййау
-მწყემსი-Фййау
-მჭიდრო -Æнгом
-მჭიდროდ-æнгомдæრ
-მხარშავი-фыццаг
-მხეცები-ссыртæ
-მხეცი- сырд
-მხეცი -Сырд
-მხვნელი, მთიბავი-Хуымгæнæг
-მხიარულად-хъæлдзæгæй
-მხიარულება-Цин
-მხიარული-Хъæлдзæг
-მხოლოდ და მხოლოდ-æрმæстдæრ
-მხოლოდ-æრმæст
-ნაადრევი გაზავებული- (Æ00)Рагуалдзæг
-ნაბადში-нымæты
-ნაბდის ქუდი-Нымæтхуд
-ნაბიჯი-Къæхдзæф
-ნაბიჯში-къæхдзæфы
-ნაგავი-Быррон
-ნაგლეჯები-скъуыддзæгтæ
-ნადირობა-Цуан
-ნადირობაზე-цуаны

-ნადირობიდან-цуанაჲ

-ნათელი-Рухсаг

-ნათესავებისგან-ხაჲსაჲდჲჲტაჲ

-ნათესავი-ხაჲსაგ

-ნათქვამი-ნыхაჲსაჲ, сныхაჲსაჲ, ძჲჲრდ, сдჲჲრდ

-ნაკვერჩხალი-зынг

-ნაკვერჩხალი-зынга

-ნაკლებობა, ნაკლული-Хьუაგდჲჲინაჲ

-ნაკლი-Фау

-ნაკლული-Цухტა

-ნალაპარაკევი-ныхაჲსაჲ

-ნამდვილად, დანამდვილებით-Балჲჲჲრდჲჲ

-ნამდვილად, დანამდვილებით-ბარაგაჲ

-ნამდვილად-აჲცაგბარაჲდჲჲ

ნამეტანი, ზედმეტად, ზედმეტი- Агარ-

-ნამეტანი, მეტად-აგარ

-ნამი, ცვარი-ართა

-ნამი, წვეთი-Артა

-ნამუსი-намыс

-ნამღერი-зард

-ნამცეცები-мурტა

-ნამცეცი-мур

-ნამცეცის ცვენა-მურზგაჲლ

-ნანგრევები, ნაფოტები-пырхаჲნტა

-ნაპერწკლები-Цахаჲრტა

-ნაპირთან-былгæрон
-ნაპირთან-былмаæ
-ნაპირიდან-былаæй
-ნაპრალში-дзыхъы
-ნარეცი-æхсæны
-ნატეხები-къæბæртæ
-ნატეხი-къæртт
-ნატეხი-Къæрт
-ნაუცბათევად Уайтагъдиу
-ნაცნობი-Зонгæ
-ნაცრისფერი-фæныкхуыз
-ნაწილი, წილი-хай
-ნაჭერი, ნატეხი-Къæртт
-ნახავ-фендзынæ
-ნახავს-фены
-ნახევარი-æрдæг
ნახევარი-Æрдæг
ნახევარი-Æрдæг
-ნახვა, დანახვა-уынд, фенын
-ნახვით-уындаæй
-ნახვრეტი- Хуынк
-ნახვრეტიდან- хуынкъæй
-ნახვრეტში- хуынкъмæ
-ნახვრეტში- хуынчъы
-ნახნავი- найгонд

-ნახონ- феной

-ნახოს- фена

-ნახტომები- ფაგაჟპყტა

-ნახტომი- Гапп

-ნახტომით-გაჟპყტაჟ

-ნახტომის- გაჟპყ

ნახშირი- Азвалы

-ნახშირის მადიებელი- взалытуаг

-ნაჯახი, ცული- ფაჟაგტა

-ნაჯახი, ცული- Фаჟაგტ

-ნდობა- Уандон

-ნებართვა, ნება- Бар

-ნებართვები-ბარტა

უნებართვოდ, გაუცხადებლად- Аნაბარყგომაყ

-ნელა, ნელნელა-сындаგტაყ

-ნემსი-Судзин

-ნემსი-судзин

-ნემსის მაგვარი წვრილი-ჩხიროსудзинхуყ

-ნემსის-сузины

-ნერწყვები-комыдატტა

-ნერწყვი-Комыдон

-ნესტოები-Фындзыхуынчყტა

-ნეტავ-Цымა

-ნეტავ-Тахуды

-ნეტავი-Тахуды

-ნეტავი-ნაერგა
 -ნეხვი, ნაკელი-Фаджыс
 -ნეხვით-фаджыстაჲ
 -ნეხვის ამღები (ლაპატკა)-фаджысæвгæнæн
 -ნეხვში-фаджысты
 -ნეხვში-фаджысы
 -ნისლი-мигъ
 -ნისლში-мигъы
 -ნიმანთან-нысанმæ
 -ნიმანი-нысан
 -ნიმნის მოგება-ნაფიდის,Фидис
 -ნუ ლაპარაკობ-Мадзур
 -ნუ ლაპარაკობ-мадзур
 -ნუ შვრები, ნუ იზამ, ნუ- Макаæ
 -ნუ ჭამ-Махар
 -ნურაფერი- мацы
 -ნულა- мауалრ
 ნჯღრევა, ნჯღრევით-адзорттдзортт
 -ობი- Хъуына
 -ოთხი- цыппар
 -ოთხფეხა- Цыппæркъахыг
 -ოთხმაბათი- æртыццаджы
 -ოთხმაბათი- Æртыццаг
 -ომი- хæст
 -ორ ღამეს შორის- дыууæизæрастæუ

- ორო ზოტო- ციუყიДыууа
- ორო ხუთიანბო-дыууафондз
- ორო- дыууа
- ორო- Дыууа
- ორო- სამბო- дыууაერთა
- ორ- ორო- дыууათა
- ორს- Дыууაჟან
- ორსამბანო- дыгаჟერთыгаი
- ორში- дыუუაჟი
- ორჯერ- Дыууა хатт
- ოსეთში-Иры
- ოსი- ирон
- ოსურად-иронау
- ოსური გვარო-Дзыгойта
- ოსური გვარო-Тогъуызата
- ოსური-Ирон
- ოფოფო-дыгоппон
- ოქრო-Сыгъаerin
- ოქროს-сыгъаerины
- ოქროსავოთ-сызгъaринау
- ოცო-Ссæдз
- ოცო-ссæдз
- ოცნება-Баллыц
- ობშივარო-пиллон
- ოჯახოვოთ-бинонтау

-ოჯახის-ბინონტაჲ
-პასუხი-დზუაჲ
-პასუხს-დზუაჲჲ
-პატარა-გყცყლ
-პატარებს-გყცყლტაჲ
-პატარძალი, რძალი-ყინძ
-პატივი-კად
-პატივცემული-კადჯინ
-პატიჲებენ-ხონინც
-პატრონთან-ხიჯაუიმაჲ
-პატრონის-ხიჯაუყ
-პატრონს-ხიჯაუმაჲ
-პერანგი-ჲადონ
-პერანგი-ჲადონ
-პერანგში-ჲადონყ
-პირადმა-ყაღგომმაჲ
-პირდაპირ-კომკომმაჲ
-პირზე-დყყყლ
-პირი-დყყ
-პირი-კომყ
-პირით-დყყჲჲ
-პირით- დყყჲჲ
-პირისპირ- ნყჲჲ-ნყჲმაჲ
-პირმშო, შველი-ჯანაჯყ
-პირმშო, შვილი- ჲაჲბულ

-პირობა, დაპირება, შეპირება, იმედის მიცემა Ныфсаæварын

-პირსისხლიანი- тугдых

-პირქვე- адæлгом

-პირქვე- дæлгоммæ

-პირღია, ჭორიკანა- дзæгъæлдзых

-პირში- дзыхы

-პოვნა- Æссарын

-პოვნა- ссарын

-პრიალა, სწორი- Лæгъз

-პური - Дзул, Кæрдзын

-პური- кæрдзын

-პურის ნატეხები- къæбæртæ

-პურში- дзулы

-ჟოლო- мæნæргъы

-რა ქნას?- Цы бакæна

-რა- цы

-რა- Цы

-რაზე- цæуыл

-რათა- цæმæ

-რაიმე - исты

-რამდენი- цал

-რამდენი- цас

-რამდენიმე-Цалдæр

-რამდენიმე-Цасдæრ

-რამდენიმეჯერ მოსმა-ахуыппытæ

- რამდენიმეჯერ-Цалдар хатт
- რამდენიც გინდა-цасфанды
- რანაირი, როგორი-цавар
- რატომ-цаман
- რალაცა მოუვიდა-Цыдær кодта
- რალაცა-цайдær, цыдær, цытæ
- რალაცეები-цыдæртæ
- რალაცისთვის-Цæмæдær
- რალაცნაირი-Цавæрдær
- რაც გინდა-Цыфанды
- რაც კი-Цыдæриддær
- რბილი-фæлмæн
- რგოლი-къæлæттæй
- რეზინი-резина
- რელიგიური დღესასწაული-куывды
- რეცხავდნენ -æхсадтой
- რვეული-тетрадь
- რისგან- Цæмæй
- რისგან?-цамæй, цæმæნæй
- რკინა-æфсæйнаг
- როგორ არა-куыннæ
- როგორ-куыд
- როგორღაც,როგორც-кууддær
- როგორღაცნაირად, როგორც კი- Куыддæриддær
- როგორც შეეფერება- Куыд æмбæлы

-როგორც, როგორღაც- Куыддæр

-როდემდე- æдмæ

-როდემდე- цæуылнæ

-როდესაც- кæддæриддæр

-როდიდან როდემდე-къаддæრæйкъаддæрмæ

-როდიდან- кæдæй

-როდის- Кæд

-როდისმე (მრ.რიცხვში) Искуты

-როდის–როდისისкуыдтæй

-როდისღაც, ოდესღაც- кæддæრ

-რომ- куы

-რომელი-кæцы

-რომელიც გინდა- кæцыфæнды

-როცა, როდესაც- кæддæриддæრ

-რუსეთთან- Уырысимæ

-რუსეთი- Уырыс

-რუსი- Уырыссаг

-რუსულად- уырыссагау

-რუსული- Уырыссаг

-რუსული-уаырыссаг

-რქა- Сыкъа

-რქაში- сыкъайы

-რქებზე-сыкъатыл

-რქეპი- сыкъатæ

-რქეპით დაჯახება- сыкъатæйдзæхст

-რქებისკენ-сыкъбатæм

-რძალი, პატარძალი- Чындз

-რძე-Æхсыр

-რძე-æхсыр

-რძის მიცემა-хсырдæдтыны

-რძის ნაწარმი-урсაг

-რძისგან-æхсыრæй

-რხევები-æнкъуыста

-საათი-сахат

-საათში-сахаты

სააშკაროდ, აშკარად -Æнгомæй

-საბოლოოდ, როგორც ირკვევა-Куыдфæстагмæ

-საგანი-предмет

-საგვარეულობის-Мыггæгты

-საგზალი-фæндадтат

-სად-кæм, кæдæм

-სადამდეც, როდემდეც-Цалынмæ

-სადაც კი-кæмдæриддæრ

-სადღაც-кæмдæრ

-საეკლესიო დღესასწაული-Дзуарыбонты, дзуарыбонтыл

-საერთო-Æхæнадон

-სავსე პირით-дзыхыдзаг

-სავსე-Дзаг

-სავსე, ასეთი სავსე-айдзæг

-საზიზღარი-наккаг

-საზოგადოება-ფასივადი

-საზოგადოება-ფასივად

-სათამაშო-ხვამი

-სათიბად-კარდინამე, Хосдзаутა

-სათიბებში-კუტუგანანტი

-სათიბებში- хуимტი

-სათიბი- хосдзаუტი

-სათიბში- კუტუი

-სათიბში- хуими

-სათქმელი- ზაგამი

-სათხოვნილად- რაკურიანი

-საიდან-კაუილტი

-საიდან- чердыгай

-საიდან, რომელი მხრიდან- Ка-უილტი

-საიდან, რომელი მხრიდან- кацырдыгай

-საიდან- кацай

-საიდან- кацай

-საიდან-ღაც-кацайдარ

-საით- кадам

-საით- чердам

-საინტერესო, საოცარი- Дисаг

-საკვები (ცხოველების), თივა- Холлаг

-საკლავი- кусарттаг

Алан-საკუთარი სახელი (ალანი)

-საკუთარი სახელი- Кьоста

- სალამი- салам
- სალაპარაკოდ- ныхасән
- სალოცავ ადგილამდე-სკუვანდონმე
- სალოცავები, ეკლესიები-დუაერთა,
დუაერთაჲ
- სალოცავი ლომისის-Ломисы
- სალოცავი, ეკლესია-დუარ
- სამარე-инგән
- სამარეზე-ингәныл
- სამარეში-ингәны
- სამი-აერთა
- სამი-აერთაე
- სამი-აერთა
- სამლოცველო-Скувანдон
- სამლოცველოში-კუვანდონი
- სამოთხე-Дзәнаәтон
- სამოცამდე-აერთისაედმა
- სამოცი-აერთისაედ
- სამოცი-აერთისაედ
- სამოდრაო-სტაელფაერთა
- სამუშაო-куыст
- სამუშაოდან-куыстаჲ
- სამუშაოზე მიჯაჭვული, მონდომებული Куысыфтаг,кусынма
- სამყოფი, სავსე-дзаг
- სამშობლო, მამაცი-фыдыбәстә

-სამხრეთი -ცაგატვარსი

-სამხრეთი-Хуссары

-სამხრეთი-Цагат

-სამხრეთის-хуссартты

-სანატრელად-тæхудиагæй

-სანიტარი- САНИТАР

საოცარი- Æмбисонд-

საოცარი- æмбисонд-

-საოცარი-Диссаг

-საოცრად-диссагдæრ

-საოცრად-Диссаджы

-საკატარძლო-Чындзаг

-საპოვნელად, საძებნელად- агурынмæ

-სარაია (მიშენებული)- сарайы

-სარგებელი- пайда

-სასამართლოში- судмæ

-სასაფლაო- уæлმæрд

-სასაფლაოზე- уæლმæრды

-სასაფლაოსკენ- уæლმæрдმæ

-სასაცილო- худæг

-სასთუმალი-нывæრзæн

-სასიარულოდ-цæуынæн

-სასიქადულო,პატივცემული- Каджын

სასწაული, საკვირველი, ამბავი - Æмбисонდ-

-სასწორებზე-барæнтыл

- სასწორი- Барæн
- სასწრაფოდ, დაუფიქრებლად-Цæхгæრæй
- საუბარი, ლაპარაკი- Дзурын
- საუბარი, ლაპარაკი, სიტყვა- ныхас
- საუბარში, ლაპარაკში- ныхасы
- საუბრობდნენ- дзырдтой
- საუბრობდნენ-დзыრდтай
- საუკეთესოები-Хуыздæртæ
- საქათმე- кæркдоны
- საქათმე-кæркдон
- საქათმის კუთხეში-кæркдонкъуымы
- საქართველო-Гуырдыстон
- საქართველოსკენ-Гуырдыстонмæ
- საქმე-Хъуыддаг
- საქმე-хъუიდდაг
- საქმეები-Митæ
- საქმეში-Хъуыддаджы
- საქმიანი-мигæнаг
- საქონელთან-фосимæ, фосмæ,фосы
- საქონელი-Стурфос,Фос
- საქონლიანი-фосджын
- საქონლით-фосæй
- საქონლის თივა-фосаæнхос
- საქონლის შენახვა-фосдарæн
- საქონლის-фосæн

-სალამო-იზაჲ
-სალამო, დაღამებამდე-იზაჲტაღინგმაჲ
-სალამო-იზაჲ
-სალამოები-იზაჲრგაჲტგა
-სალამომდე-იზაჲრმა
-სალამოს-იზაჲრ
-საღებავი-აჲურაჲნ
-საღებავით-აჲორაჲნაჲ
-საღებავით-აჲორაჲნაჲ
-საღორედან-ჲუჲდონაჲ
-საყვედური-უაჲიდჲაჲფ
-საყვედური, უსაყვედურა-ბაუაჲიდჲაჲფ
-საყვედურით-ტჲზმაგაჲ
საყიდღად -აღღაჲნინმა
-საჩივარი- ბაჲაჲსტ
-საჩუქარი- ჲაჲვარ
-საჩუქრები-ღაჲვარდტა
-საჩქაროდ-ტაგდდჲარ
-საცემღად-ნაჲმინმა
-საცოდავად-ტაჲრიგაჲდღაგაჲ
-საცხოვრებელი ადგილი- ჲაჲრაჲნბინატ
-საცხოვრებელი ადგილიდან- ჲაჲრაჲნბინატაჲ
-საცხოვრებელი ოთახი- ჲაჲრაჲნუატმა
-საცხოვრებელი- ჲაჲრაჲნ
-საცხოვრებელი- ჲაჲრაჲნ

-საწოლამდე- уатмæ
-საწოლში- Уаты
-საჭირო ვიყავით-хъавыдыстæм
-საჭიროა- фæхъхъау
-საჭიროება, საჭირო- бахъавы
-საჭმელები- хæринагтæ
-საჭმელები- хæринаგტæ
-საჭმელი- Хæринаг
-საჭმელში- хæринаджы
-საჭმლის ნაკლებობა, უჭმელი- Хæринаგхъуаг
-სახე- цæсгом
-სახე- цæсгом
-სახეები-цæсгæმტæ
-სახელები- Нæმттæ
-სახელებისგან-нæმттæй
-სახელი მამაკაცის-Бобайæн
-სახლები-хæძართტæ
-სახლებში-хæძართты
-სახლზე-хæძарыл
-სახლი-губакмæ
-სახლი-хæძარ
-სახლი-Хæძარ
-სახლიდან-хæძარæй
-სახლისთვის-хæძარæн
-სახლისკენ-хæძარმæ

-სახლში-хæдзары
-სახნავი ადგილი-უგæрдтæ
-სახნავი ადგილი-Угæрд
-სახოვრებელი ადგილი-цæрæнбынаты
სევდიანი, მოწყენილივით-æнкъардгомау-
-სეტყვა, დასეტყვა-Ихуарæг
-სეტყვასავით-ихуарæгау
-სველი-Хуылыдз
-სვლა, სიარული-цæуын
-სვლა,წასვლა-Цауын
-სვლა-цыд
-სვლასვლით-Цыдтытæгæнгæ
-სვლები-Цæуынтæ
-სთქვა-загъта
-სთქვა-зæгъ
-სთქვას-зæგъა
-სთქვეს-загътой
-სთქვი-Зæგъ,загътæი
-სიბნელე-Талынг
-სიბნელეში- талынджы
-სიბრალო- тæრიгъд
-სიბრმავით-куырмæй
-სიგრძეში-дæргъы
-სიზმარი- фын
-სიზმარი- Фын

-სიზმარში- фыны
-სითბოსკენ- хъарммæ
-სითბოში- хъармы
-სიკვდილი- маелæt
-სიკვდილი, კვდომა- амæлин
-სიკვდილი- малын
-სიკვდილის-маелætæn
-სიკვდილის- маелætы
-სიკვდილისკენ- маертæმ
-სიმართლე- æцæгдзинад
-სიმართლე- рæстытæ
-სიმაღლე- Бæრзæнд
-სიმაღლეებისკენ- бæრзæндтæმ
-სიმაღლიდან- бæრзондæй
-სიმთვრალით- расыгæй
-სიმღერა- зарæг
-სიმღერა- зарын
-სიმღერაზე- зардыл
-სიმღერაში-зарæджы
-სიმღერის-зарынმæ
-სინათლე- рухс
-სინათლისკენ-Рухсмæ
-სირბილ სირბილი-разгъорбазгъор
-სირბილ სირბილით-разгъорбазგъორæй
-სირბილზე-згъორыныл, лидзыныл

-სირბილი-ლიდზინ
-სირბილით-Згъорынәй, лидзгә
-სირბილის საფასური-ლიდზაგაგ
-სირბილ–სირბილით-згъоргәзгъორын
-სირცხვილი-Худинаг
-სისხლები-тугтә
-სისხლი-Туг
-სისხლით გამძლარი-туგәфәәст
-სისხლში-туджы
-სიტყვა-Ныхас
-სიტყვაზე-ныхасыл
-სიტყვები-дзырдта
-სიტყვები-Ныхаәсда
-სიტყვები, ნათქვამი-дзырдтә
-სიტყვის მიცემა, დაპირება-Дзырд радтой
-სიღრმე, ფსკერი-Рәбын
-სიყვარული-уарзондзинад
-სიყვარული-Уарзыондзинад
-სიყვარულით-уарзგә
-სიყვარულისგან-уарзондзинадәй
-სიყვარულში-уарзондзинады
-სიცივე-уазал
-სიცივეში-уазалы
-სიცივით-уазаләй
-სიცივისგან-фыруазаләй

-სიცილი, გაცინება-Худын
 -სიცოცხლე-цæрæнбонны
 -სიცხე, სითბო- тæф
 -სიხარბით- фырзыдæй
 -სიხარული- æхсызгон
 -სიხარული- цин
 -სკამზე- бандоныл
 -სკოლაში- Скъолайы
 -სკოლაში- Скъолайы
 -სლოკინი- Хæхъуырц
 -სლოკინით- хæхъуырццæй
 -სმაზე, მოსმაზე- нуазыныл
 -სმენადაქვეითებული- Къуыбырхъус
 -სორო- Мæра
 -სოფელი- хъæу
 -სოფელში- хъæуы
 -სოფლელი- хъæууон
 -სოფლიდან- хъæуაჟ
 -სოფლის ბოლოს- хъæугæрон
 -სოფლისკენ- хъæუმæ
 -სოფლისკენ- хъæუმæ
 -სრიალა, პრიალა- лæგъз
 -სრიალ- სრიალი- сырсыр
 -სრიალ-სრიალით- ссыдтытæგæнгæ
 -სროლით- фехсæгау

-სროლის ხმა, გრუხუნი- гæрахы
-სროლის ხმაზე- Гæрахæმა
-სროლის ხმაზე- гæრæхტæ
-სრულად- æххæст
-სრული, შესრულებული-Æххæст
-სრულიად, მთელი-Æгас
-სრულიად, მთლიანად-бынтондæр
-სტვენა-Хсист, æхситт,æхсидт
-სტვენაზე-æхситтმა
-სტკივათ-риссынц
-სტუმარი-Уазæг
-სულ ახლახანს-Æппынæრæджиау
-სულ მთლიანად-иууыл
-სულ ყოველთვის-æдзух
-სულ ხან ერთი-иууылдæრКуыиу
-სულ, სუყველა-Иууылдæრ
-სულელი-æдылы
-სულელივით, დაბნეული, შეშლილი-Сонтæй
-სულთან-удმა
-სული-Æппын, уд
-სულის წამლები (სიტყვა სიტყვით)- удхæссаг
-სულს-удæн
-სულში-уды
-სუნზე-смагма
-სუნთქავდა-улафыд

-სუნთქვა-Уынаер
-სუნთქვა-ულæфт
-სუნით-смагæй
-სუპი, წვნიანი-бас
-სურათი-ныв
-სურვილები-фæндтæ, мондæгтæ
-სურვილზე-фæндыл
-სურვილი-фæндон
-სურვილი- Фæндон
-სურვილი, ნდომა (მე მინდა)- Фæндын
-სურვილი, ნდომა- хъавгæ
-სურვილი- фæнд
-სურვილით- мондæгтæй
-სურვილისამებრ- фæндонæй
-სუფთა- Сыгъдæг
-სუფრა- Фынг
-სუფრაზე- фынгыл
-სქელი- Ставд
-სქელი, ბოხი- Бæджын
-სქელი- бæджын
-სქელი- Бæджын
-სქონელზე- фосыл
-სცემა- фæნადტა
-სცემა- Фæннадტა
-სწავლა- Ахуыр

-სწავლა- ахуыр
 -სწორად- рæстмæ
 -სწორი , მართალი- раст
 -სწრაფი, სხარტი- Цæрд
 -სწრაფი, ჩქარი, სხარტი- Цырდ
 -სხეული (ტანი)- гуыр
 -სხეულის აღნაგობა- гуырыкондæй
 -სხეულის ნაწილი- онг
 -სხვა (შემდეგი)-?!Иннæ
 -სხვა- æндæრ
 -სხვა- Æндæრ
 -სხვა გვერდი, სხვა მხარე-иннæфарсмæ
 -სხვა დროს-Иннæхатт
 -სხვა-иннæ, æндæრ
 -სხვას-иннæმæн
 სხვასთან -Æндæრმæ
 -სხვები-иннætæ, æндæртæ
 -სხვების-æндæრты
 -სხვებისგან-иннætæй
 -სხვის-иннæйы
 -სხვისით, სხვებისგან-иннæმæй
 -სხვისკენ-иннæрдæმ
 -სხივები-Тынтæ
 -სხივები-тынтæ
 -სხივებისკენ-тынтæმ

- სხივი -ТЫН
- სხივით-ТЫНАЙ
- ტალახი, ტლაპო-ЗМИС
- ტალღები-УЫЛАҢГА
- ტანსაცმელი, ჩასაცმელი-Дзаума
- ტარება-ХАССЫН
- ტბა-Цагд
- ტბაში-Щады
- ტელევიზორთან-телевизорმა
- ტელევიზორი-телевизор
- ტენიდა-ТЪЫСТА
- ტეხავს-საეტი
- ტეხვაზე-საეტიныл
- ტვინზე-магъзыл
- ტვინი-Магъз
- ტვინი-магъз
- ტვინში- магъзы
- ტირი-кауыс
- ტირილზე- кауыл
- ტირილი, გოდება, მოთქმა-хъარაг
- ტირილი, მოთქმა-хъарджыта
- ტირილი-кауын
- ტირილით- кауынай
- ტირილით- каугა
- ტირილით- кауынай

- ტირილით- кауынаѝ
- ტირილის ხმით- кауынхъაѝ
- ტირის- кауы
- ტკაცანი- къаѝццытѝ
- ტკბილი ენით-Лагъз аѝვзагѝ
- ტკბილი- Аѝджын
- ტკენა, ტკივილი- фѝაѝрыст
- ტკივილი- риссын
- ტკივილი- Риссын
- ტკივილი- Ридзинад, риссын
- ტლაპომი- зმისმѝ
- ტოვებენ- уадзынц
- ტოლი- мбай
- ტოლოვით- амბѝაѝრцѝაѝ
- ტომარა- Голлаг
- ტომრები- голджытѝ
- ტოროლა- Дзѝვылдар
- ტოროლა- Дзѝვѝვѝლдар
- ტოტები- къალიутѝ
- ტოტებში-къალიуты
- ტოტი-Калиу, къалиუ
- ტოტიდან ტოტზე-къალიუѝკъალიუმѝ
- ტოტიდან-къაბაზაѝ
- ტრაბახი-აѝპპაѝлын
- ტრაბახი, წატრაბახება,შექება- Раппалын

- ტრიალებდა-зылды
- ტრიალებს-зылды зилы, зилынтა, Зилын,зилдух,зылд
- ტრიალ-ტრიალი разилбазил-
- ტუჩებზე-былтыл
- ტუჩები-Былте
- ტუჩი(ნაპირი)-был
- ტყავი-Царм
- ტყაპანი-ტყაпыტა
- ტყაპანი-ჟრტაჟ
- ტყაპანი-ტყაბჟრტ
- ტყაპატყუპი-ტყბართყურ
- ტყე-Хъад
- ტყეებში-ხაედты
- ტყეში-ხაеды
- ტყვია-ნაყი
- ტყვის მსროლელი-გჟრტაჟსაჟ
- ტყიდან-ხაედაჟ
- ტყიდან-ხაედაჟ
- ტყის ბოლო-Хъадრაბын
- ტყის ბოლოდან-Хъადრაბინაჟ
- ტყისკენ-ხაედმაჟ
- ტყიურიხაედდაგ
- უადგილო, უაზრო, უნდობელი- Аѳавварсон-
- უაზრო ლაპარაკი- Дзаგჟაღ ძყურდ
- უაზრო- дзаგჟაღы

- უბედურება -ФЫДБЫЛЫЗ
- უბედურების- АНАМОНДЫ
- უბედურებისგან- фыдбылызæй
- უბედური - АНАМОНД
- უბედური- АНАМОНД
- უბედური- АНАМОНД
- უბედურს- намондæн
- უბრალო- ХУЫМÆТÆГ
- უბრალოდ- хуымæтæджы
- უდარდელი- АНАМÆТ
- უდარდელი - æнæмæт
- უდროო დროს-æნაфоны
- უვარგისი- æნაკкаг
- უზრდელი, უწესო-АНАГЪДАУ
- უთქმელად- АНАÆДЗУРГÆЙÆ
- უკან- ფაჰსტამაჰ
- უკან- Фაჰსტამაჰ
- უკან- ფაჰსტამაჰ
- უკან- ფაჰსტაჰ
- უკანა კარიდან- ფაჰსდუარაჰ
- უკანასკლენი, ბოლო-Фაჰსტაგ
- უკან-უკან- ფაჰსტამაჰფაჰსტამაჰ
- უკეთ- ხაერჰ
- უკეთესად- დჰაჰბაჰხდარ
- უკეთესები-ხუызდარტაჰ

-უკეთესი-хæрз, хуыздæр

-ულამაზესი, უფრო ლამაზი-рæсугъддæр

-უმნიშვნელო (ჩემთვის სულერთია)- Уалдæй нау мæнæн

-უმცროსი-кæстæრ

-უმცროსობა-кæстæриуæг

-უნდა-фæнды

-უნდა-хъуамæ

-უნდოდა-фæндыди, хъуыд, хъуыды,ахъавыд

-უნდოდეს-фæнда

-უპატრონო- дзæгъæл

-ურემი-уæрдон

-ურემში-уæрдონы

უსახლკარო-Æдзæრæг

-უსირცხვილო-Фидиссаг

-უსუნა, უცნოსა-басмыста

-უსუსური, სუსტი-хæдмæл

-უსწავლელი-æнахуыр-

-უსწავლელი-æнахуыр

-უფო სქელი-ნæзджындæრ

-უფრო ახლოს-хæстæгдæრ

-უფრო ახლოს-æввахсдæრ

-უფრო ბრტყელი-тъæпæндæრ

-უფრო დიდები-стырдæртæ

-უფრო ვიწრო-нарæгдæრ

-უფრო მეტად, ძლიერ-Тынгдæრ

-უფრო ტკბილი-ადჯყინდარზაგტა

-უფრო შორს-დარდდჶრ

-უფრო-უადდჶრ

-უფროსი- ჰესდჶრ, ხისტჶრ

-უღელი- დზომაგ,უჶრგტჶ

-უყვარდა- უარჶტა

-უყვარდათ-უარჶტოჶ

-უყვართ-უარჶზჶნც

-უყურე-კჶსმა

-უყურებენ-კჶსჶნც

-უყურებს-კჶსჶ

უმჶვესი, შჶვზე შჶვი - სატჶქსაჶ

-უმჶვებდნენ- უაგტოჶ

-უმჶვებს- რაუადჶ

უმჶვილო - ჶნჶჶჶნჶგ

უმჶვილო - ჶნჶჶჶნჶგ

-უმოშარი- ხჶჶბატჶრ

-უცაბედად-უაჶტაგტდდჶრ

-უცბად- ჶვიპჶჶდჶ

-უცბად- უაჶტაგტდ

უცბად, უცაბედად-ღვიპჶჶჶდჶჶ

-უცბად, უცაბედად-ვიპჶჶდჶ

უცნაური-ღნაჶუჶრ

უცოლო-ღნაჶუს

უცხვირჶირო, ურცხვი ჶდჶჶსგომ

-უცხვირპირო, ურცხვი- ацхæсгом
-უცხო- ацæгæлон
-უძლიერესთაგან- тыхджындæртæй
-უძლიერესი- тыхджындæр
-უწესო- æнæгъдау
-უხაროდა- Цин кодта
-უხდებოდნენ- фидыдтой
-ფანჯარა- Рудзынг
-ფანჯარაში- рудзынджы
-ფარა, ჯოგი, ნახირი, საქონელი- Фос
-ფართხალი, კუნტრუში- Хъылыппытæ
-ფართხალი, ფრთხიალი, დაკვრა- Сцæгъдын
-ფერი- хуыз
-ფერი- Хуыз
-ფერიო- хуызæй
-ფეხებზე- къæхтыл
-ფეხები- къæхტæ
-ფეხებში- къæхты
-ფეხზე- къახыл
-ფეხი- къახ
-ფეხით- къახæй
-ფეხმძიმე, ორსული- Сывæрджын
-ფეხს- къახъиу
-ფეხსაცმელები- Дзабыртæ
-ფიზიკაში- Физикайы

-ფისო-ფისო-Гино

-ფიქრები-ხუყდყტა

-ფიქრი-Хуყდყ

-ფიქრში-хуყდყტაყ, хуყდყყყ,хуყდყტყ

-ფიცარზე-ფაყნაგყლ

-ფიცარი-Фაყნაг

-ფიცო-აყრდხაყრან

-ფოტლებზე-სყფტაყრტყლ

-ფოტლები- სყფტაყრტა

-ფოტლებში- სყფტარტყ

-ფოტოლო- Сყფტაყრ

-ფრენა-Тაყყნ

-ფრენისთვის მზად მყოფი- таყყნхъом

-ფრენს-таყყ

-ფრთა -Базыр

-ფრთაში-ბაზყრყ

-ფრთები- ბაზყრტა

-ფრთები- Базырტა

-ფრთის ქვეშ-დაყლბაზყრ

-ფრინველები- МАყრГЪТА

-ფრინველები- маყრგტა

-ფრინველები- маყრგტყ

-ფრინველებისგან-Маყრგტაყ

-ფრჩხილები -Нყхტა

-ფსკერი, ძირი- რაყბყნტა

-ფსკერიდან, ძირიდან- рæбынæй
-ფული- Ахца, хца
-ქათამი- Карк
-ქათმები-кæрчытæ
-ქალაქში-горæты
-ქალებთან-устытимаæ
-ქალების-устыты
-ქალთან-усмæ
-ქალი- ус
-ქალის გამოსასყიდი-ирвæзынгæнджытæм
-ქალის-усы
-ქალს-усæн
-ქამარი-рон
-ქართულად-гуырძиагау
-ქარი-дымгæ
-ქარში-дымгæйы
-ქალაქი-Гæххæт, гæххæтт
-ქალაქის-гæххæтты
-ქეიფი- минас
-ქელეხები-хистытæ
-ქელეხებში-хистытыл
-ქელეხი-хист
-ქვა-дур
-ქვასთან-дурмæიу
-ქვაში-дуры

-ქვევით-Бынаѣ
 -ქვევით, უფრო ქვევით-დელდჸრ
 -ქვევით, ქვემოთ-დელაჸმჸ
 -ქვევით-бынты
 -ქვევით-Дელაჸმჸ
 -ქვევითა-бинаджы, дელлаг , Бинаг
 -ქვევითას-დელладжы
 -ქვევითასგან-დელлагონაѣ,დელлагон
 -ქვემოთ-бынаѣ
 -ქვემოთ-бынма
 -ქვეყანა-ბაჸსა
 -ქვეყანაზე-ბაჸსыл
 -ქვეყანას-ბაჸსამ
 -ქვეყანაში-ბაჸსთ
 -ქვეყნად- дунейы
 -ქვეყნად- бაჸსთ
 -ქვეყნებზე- Баჸსაჸსыл
 -ქვეყნები- дунета
 -ქვეყნიდან- бაჸსაѣ
 -ქვეშ- бын
 -ქვეშ- Бын
 -ქვეშ- быны
 -ქვეშით- бынаѣ
 -ქვეწარმავალი- Дელлагონაѣ
 -ქვისგან- дურაѣ

-ქმარი - мой
 -ქოთქოთი- бакатай
 -ქონება- Феллой
 -ქონებით- фелლოიჲ
 -ქორი-Царგაჲ
 -ქორი, ძერა- Царგაჲ
 -ქორწილი- Чыдзაჲხაჲვ
 -ქორწილი- чындзაჲხაჲвы
 -ქრთამი- гერთამ
 -ქუდი- худ
 -ქუდს- худაჲნ
 -ქურქი- кертц
 -ქუსლამდე- бындзაჲფხადმაჲ
 -ქუსლი- Заууაჲт
 -ქუსლიდან- бындзაჲფხადაჲი
 -ქურა- Уынг
 -ქურაში- уынджы
 -ქურიდან- Уынгаჲი
 -ქუხილი, ჭეჲა-ქუხილი-Ныннаჲрын, уыნაჲრ
 -ღამე-აჲხაჲვ
 -ღამემდე-აჲხაჲვმაჲ
 -ღამეს-აჲხაჲвы
 -ღამიდან გათენებამდე-აჲხაჲვბონმაჲ
 -ღამით ხოლმე-АѲхаჲვიუ
 -ღამით-აჲხაჲვაჲი

-ღამით-აქსავეიგონ,აქსავეი

-ღარიბად-მაგუირაჲ

-ღარიბები-მაგუირთა

-ღარიბი-მაგუირ

-ღარიბი, ღატაკი-მაგუირ

-ღარიბი, ღატაკი-მაგუირ

-ღარიბს-მაგუირან

-ღვეზელები -უაღიბხთა

-ღვეზელი ხორციანი-ფიუდჟინ

-ღია-ღომ

-ღიად, აშკარად-აერგომაჲ

-ღირსი, ღირსეული-აკკაგ

-ღირსი-აკკაგ

ღირსი-აკკაგ

-ღმერთი-ხუიჯაუ

-ღმუილი-ნიუინ

ღორმუცელა-გუიბინდჟუან

-ღრიალზე-რდიაგმა

ღრიალი-აერძ,ბოგთაკანინ,რდიაგ

-ღრიალით-რდიაგაჲ

-ყანა, სათიბი-ხუიმ

-ყბები-ფაერთა

-ყელზე- ხუიბრლ

-ყელს ქვევით- დაღლაგხუიბ

-ყეფა- რაჲინ

-ყეფაზე- რაჟინმაე
-ყვავი- Халон
-ყვავილი- Дидинаег
-ყვავილი- დидინაег
-ყვავილით- დидინაეგაჟ
-ყვავის-халоны
-ყვავისგან-халонаჟ
-ყვავს- Халонаენ
-ყველა- алчи
-ყველა-алчидაერ
-ყველას-алкаемаен
-ყველაფრის- ппаеты
-ყველი- Цыхт
-ყველით- цыхтаჟ
-ყველში- цыхты
-ყვირილზე- хъармаე
-ყვირილი- хъარ
-ყვირილი- Хъარ
-ყვირილი- цъარ
-ყვირილით- хъარაჟ
-ყივილი- Уасын
-ყივილით- уасынаჟ
-ყიზლარში- Хъызлары
-ყიხულში- ихы
-ყნოსავს- басмуды

- ყნოსვა-Смудын
- ყოველ დღე -Албон, Алыбон
- ყოველ მხარეს-алырдыгაჲ
- ყოველ სამუშაოს-Алыкуыстæн
- ყოველთვის -алыхатт
- ყოველთვის, მუდმივად-Æппындзух
- ყოველთვის-Æппыназдзух, иудадзыг
- ყოველი დღე-алыбон
- ყოველი-алы
- ყოველმხრივი-алырдаем
- ყოჩალი-Цæрдæг
- ყრიდა-калдта
- ყრუ-кЪуырма
- ყურება, ცქერა-каст, кæсын
- ყურებზე-хЪустыл
- ყურები-ХЪустæ
- ყურებით-кæсгæჲ
- ყურებით, ცქერით-кæсынаჲ
- ყური-хЪус
- შავზე შავი-сатæгсау
- შავთავა-Саусæр
- შავი ეკლესია-Саудзуары
- შავი თვალები-цæстытæсау
- შავი ჩიტები-СауцЪиутæ
- შავი ჩიტი-сауцЪиу

-შავი-сау,ссау,сæу
-შავის გახდაში-сауисæны
-შავის მოხდა (შავი ტანსაცმლის-მგლოვიარობის-Сауисæн
-შარვალი-хæлæф
-შარი შური- сусубусуйыл
-შარშან- Фарон
-შარშანდელი- фароны
-შეაბით- Сбæттут
-შეაგდე- баппар
-შეაგდო- бакалдта
-შეაგდო- баппæრста
-შეაგზავნეს- Барастыр
-შეაკანკალა- базырзыр
-შეაკეთა- ацарæзта
-შეამჩნევთ-бафиппайдзыстут
-შეამჩნია- Фæфиппайдта
-შეამჩნია- бафиппайдта
-შეამხანაგება-бамбал
-შეარჭო- басхуыста
-შეასრულე- Аеххæст кæн
-შეაქებ- феппæлдзыნæ
-შეაჩერა- Баурæдта
-შეაჩერა- баурæдта
-შეაჩერა- фæურæдта
-შეაწუხონ-бахъыгдарой

-შებერვა-ныффу
-შებიჯება- бахизæд
-შებრუნდა-баздæхт
-შეგაჭმევინებ, გაჭმევ- Бахæрын кæндзынæн
-შეგდება- Баппарын
-შეგორდა-батылда
-შეგორდა-батылдта
-შედგა-ალæუуыд
-შედგა, შერერდა-фæлæууыд
-შედგა-ალæуыд
-შედგება-ალæууы
-შედგეს, დადგეს-сывæрдтой
-შედგეს-сæвæрдтой
-შედგნენ-ალæууыдысты
-შეერგოს (დაადნეს)-ბætგæйæ
-შეერთება-Байывын
-შეერთება-баиу
-შეეშინდა-фæтарсти
-შეერვია-æрцахуыр
-შეეხო-февнæлдта
-შეეხო-бавнæлдта
-შევარდა-амидæг, бахаудис, смидæг, фæмидæг
-შევარდნა-бамидæг
-შევდგათ-сæвæრæм
-შევიდა-бацыдис

-შევიდნენ-Бацыдысты

-შევიყვანე, შევალე-бакодтон

-შევიხედე-Бакастән

-შევკარი-бафтыдтон

-შევცდები, შემეშლება-Фæრæдидзән

-შევძელი, გავუძელი-бафæრæзтон

-შეთბა, თბობა-бахъарм

-შეინახა-нывæрдта

-შეინახავს-дардзән

-შეინახეთ-нывæრუტ

-შეინახეთ-дарუტ

-შეინახეს გარეული ჩიტები-нывæрдтойСырдонцъиутæ

-შეიყვანა-бакодта

-შეიყვანე- бакодтай

-შეიყვანეს- бакодтой

-შეიყვარებს-бауарздзән

-შეიცვლებიან- баивдзысты

-შეკვრა, დაბმა-Бæттын

-შეკითხვა, გამოკითხვა- Афæрсын

-შეკითხვები, კითხვები- Фарстытæ

-შეკრა- бафтыдта

-შეკრება, კრება-мбырд

-შეკრეს-бафтыдтой

-შეკრეს, გადააბეს-абастой

-შეკუმშვა- Æмпулын

- შემაღლებული-ნაჰრჷანდ
- შემდგომში-ფაჷსტაჷდჰერ
- შემდეგ-ფაჷსტაჷ, ფაჷსდჷა
- შემეშინდა-ფაჷტარსტაჷნ
- შემეშინდება-ფაჷტარსდჷინაჷნ
- შემიყვარდა-ნაჷარჷტონ
- შემკრთალი, შეშინებული, უნდობლად, --სურვილის გარეშე ლეჷანდონაჷი-
- შემოატრია- აჷრბალაჷსტა
- შემოდგა- აჷრბალაჷუუჷდი
- შემოდგომა- ფაჷჷჷჷჷ
- შემოდგომას- ფაჷჷჷჷჷჷ
- შემოდგომისას- ფაჷჷჷჷგონ
- შემოთვლა, შემონათვალიაჷრბადჷჷრდჷაუჷდ
- შემოიღბინა -აჷრბაჷგჷორდტა
- შემოიღბინეს-აჷრბაჷგჷორდტოჷ
- შემოიღბანა, მოიღბანა-აჷრბაჷჷსტა
- შემოიღბანეთ-აჷრბაჷჷსტუტ
- შემოიღბანს-აჷრბაჷჷსდჷჷან
- შემოიხურა-აჷრბაჷმბაჷრჷჷტა
- შემოკვრა-აჷრბაჷკჷუჷჷრჷ
- შემომსვლელისგან-აჷრბაჷცაჷუაჷგაჷი
- შემორეკა-აჷრბაჷსკჷაჷრდტა
- შემორეკვა-აჷრბაჷსკჷაჷრჷნ
- შემოტრიალდა-აჷრბაჷჷჷლდ
- შემოფრინდა-აჷრბაჷჷჷტ

-შემოფრინდნენ-აერბათაჲხინც
-შემოღება-აერბაჲსთჲ
-შემოღობილში-ლაგაჲთჲ
-შემოდახება, შემოთვლა-აერბადჲყრდთა
-შემოდახილი-აერბაჲხაჲრ
შემოწმებელი-ნაბაერაგკაჲნინ-
-შემოხვდებოდა-აერბამბაღდაიდ
-შემოხვევა, შეწუხება-სთჲხსინ
-შემოჯდა, ჩამოჯდა-აერბაბად
-შემსრულებელი-აჲხაჲსტგაჲნაგ
-შემჩნევა-ნაფიჲპაჲი
-შემჩნევა-ფიჲპაჲინ
-შემჩნევა, შენიშვნა-ფიჲიჲპაჲინ
-შენ თვითონ-დაჲხადაგ
-შენ-დჲ, დაუ
-შენგან-დაუაჲი
-შენზე-დაუჲილ
შენტან-დაუმაჲ
-შენტან-დემაჲ
-შენტან-დაუმაჲ
შენტვის-დაჲხიჲან
-შენტვის-დაუაჲნ
შენი-დაუ
შენი-დაჲხი
-შენი ზედი-დაჲ ამონდ

-შენი- дахи
 -შერიგდენ- бафидыдтой
 -შერიგება-бафидауын
 -შერჩეული- დროისდугმა
 -შერჩეული, არჩეული- взарст
 -შესამოწმებელი- бәраггәнән
 -შესამჩნევი- фиппаинаг
 -შესატყობად- бәрагән
 -შესადლებელი- гәнән
 -შესვლა- бацыд
 -შესმენა, მოსმენა-აერბайхъуыст
 -შესრულდა- сәххәст
 -შესრულება, ასრულება- Сыххәст
 -შესძახა- бадзырдта
 -შესძახე- бадзур
 -შეტენვა, შეტენვა-батъыста
 შეუფასებელი-әнәаргъуыд -
 -შეუშვა- бауагъта
 -შეუშვას- бауадза
 -შეუშვეს- бауაгътой
 -შექება, ქება- Аппәлын
 -შეღებულზე -ахуырсты
 -შელწევა, შემტვრევა-Басәттын
 -შეყარა-Бакалдта
 -შეყარეს-бакалдтой

-შეყვარება-ბაყარзын

-შეყვარებული-ყარзон

-შეყვარებული-ყარзон

-შეყვარებულის-ყარზონы

-შეყვარებულისგან-ყარзонაი

-შეყოვნება, შეყოვნდა-აფაстиат

-შეყრა, გადაყრა-Бакалын

-შეშვება-ფეუაგუდ

-შეშინდა-ფაქარст

-შეშინდა-ფაქარст

-შეშინდნენ-ფაქარстысты

-შეშინება-ფაქარсын

-შეშინებული-Тарст

-შეშინებულისაბით-тарстхуызай

-შეშინებულს-тарстаен

-შეშლილი, გიჟი-Сонт

-შეჩერდა, შედგა-Фаллауыд

-შეჩერდა-фаллаууыди

-შეჩერება, გაჩერება-ბაუროмин, Бауროмын, Фәуროмын

-შეჩერება, დგომა-Фаллауын

-შეჩვევა, მიჩვევა- Фәцахуыр

-შეცდი-ფარადи

-შეცდომა-Рადийын

-შეცდომის პატიება-რადыдәнбарст

-შეცვლა, შეცვალეს- айвынц

-შედლო-сфæრæзта
-შეწუხდნენ-стыхстысты
-შეწუხება-Бахъыгдарын
-შეწუხება-Хъыгдарын
-შეწუხება, შეაწუხეს- бахъыгдардтой
-შეწუხებით- хъыгдаргæ
-შეწუხებული- Тыхсгæ
-შეჟამ- хæрдзыნæ
-შეჟამა, მიირთვა- Ахордта бахордта
-შეჟამე- ахæრ, ахордтай
-შეჟამეს, მიირთვეს- бахордтой
-შეჟამო, მიირთვა- бахæрай
-შეჟამს, მიირთმევს - бахæры
-შეჟმა, ჟამა- Бахæрын
-შეხება- Бавналын
-შეხედულება (თვალით)- цæстæнгас
-შეხედულებით-цæстæнгасæй
-შეხვდა-ამბæлди
-შეხვდებიან-фембæлынц
-შეხვედრა-ამბæлд
-შეხვედრა-мбалыл
-შეხვედრა-фемბæлд
-შეჯდა, შეაჯდა- бабадტი
-შეჰყმუვლა-бауасы
-შეჰყმუვლა-бауасыд

შვება- аенцой
-შვიდი-Авд
-შვილებთან-хъабултæм
-შთანთქა-ивылын
-შთანთქვა-ивылд
-ში-йы
-შიგნეულობა-Хуылф
-შიგნით-мидагæй, мидамаæ
-შიმშილისგან-фырхормагæй
-შიმველ კისრიანი-Гомхъуыр
-შიში, შეშინება -тас, тæрсын
-შიშის დაძლევაით-ттасургæ
-შიშისაგან-фыртасæйиу, Фыртасæй
-შნო, მარიფათი-Хъару
-შობა-ныззайы
-შობს, მშობიარობს-зайы
შორი ახლო-æмгæрон
შორიახლოს-Æмгæрон
-შორიახლოს-дардыл
-შორიდან-дардæй
-შორს ყურება-дарდмæ
-შორს-дард
-შრატი-сылы
-შუა-хсæн
-შუამავალი-минавар

-შუაში-ახსაჲ
-შუბლი-ных
-შური-Хაღაგ
-შური-ბაღაღაგ
-შურისძიება-МАСТИСЫН
-შხამი-Марг
-შხამიანი-МАРГДЖЫН
-შხამიანი-მარგაჲდვარ
-შხამიანი-Маргджын
-შხამში-მარგჲ
-ჩააგდონ-ნყბარაჲდ
-ჩაარჴობს, ჩაასობს -ფაჲსადჲ
-ჩაასეს (ჩასმა)-ნყსაგჲთოჲ
-ჩაასოს-ნყსაჲდვა
-ჩაგდება (ხელში)- ბაფთა
-ჩაგორდა-Ныттылдис
-ჩაეჴიდა, დაიჴირა-ნყხჲაჲციდი
-ჩაეხვია-ныттыхсти
-ჩავარდნენ-ნყხჲაუოჲ
-ჩავასე-ნყსაგჲთონ
-ჩავიყვანოთ -ныккæнæм
-ჩათბილული- хъармдæр
-ჩაიტანა-ныдდაუდთა
-ჩაიყვანა-ныккодთა
-ჩაიყვანეს-ныккодтоჲ

-ჩაიხედა-ныккаст
 -ჩამოაგზავნა-æræრвыста
 -ჩამოაწია-ærxაყყდ
 -ჩამოზნელდა-Æрныгъуылы
 -ჩამოდიოდა, მოდიოდა-ærцæйყყд
 -ჩამოდის-ærцæуы
 -ჩამოვარდა-ærxაуд
 -ჩამოვარდა-ærxაудта
 -ჩამოვარდნა-Æрxაувын
 -ჩამოვდიოდი-ærцæйყყдтæн
 -ჩამოვდნენ-ærყყдысты
 -ჩამოვიდა-ærყყды
 -ჩამოვიდა, ჩამორბინა-Æруадис
 -ჩამოვიდა, ჩამოსვლა-рყყд
 -ჩამოვიდა-ærყყд
 -ჩამოვიტანე-рxастон
 -ჩამოვიყვანე-ærқодтон
 -ჩამოიტანონ-рxæssой
 ჩამოიტანს-Æрxастой-
 -ჩამოვიდა-ærцæуыгъта
 -ჩამოვიდება-Æрцæуыгъын
 -ჩამორჩენა, დაგვიანება-Фæстиат
 -ჩამორჩენით-æвæстиатæй
 ჩამოსხდნენ, დასხდნენ-ærбадтысты
 -ჩამოტეხა-ærсаста

-ჩამოუშვა-აჟუაგტა
-ჩამოუშვა, შემოუშვა-აჟუაგტა
-ჩამოფრენით-აჟტაგაი
-ჩამოფრინდნენ-აჟტაგტა
-ჩამოქცევა, ჩამონგრევა-აჟკალდ
-ჩამოცხა-აჟენტაფ, აჟინტაფი
-ჩამოჭრა-აჟსაგტა
-ჩამოხტომა, ჩამოხტა-აჟრგაჟჟ კოდტა
-ჩამოხტომა-აჟრგაჟჟ
-ჩამოჯდა-რბადტ
-ჩამოჯდნენ-რბადტა
-ჩანან-ჰინინც
-ჩანდა-ჰინდის
-ჩანდნენ-ჰინდისა
-ჩარჩა, ჩამორჩა-ბაჰაჰა
-ჩარჭობა, ჩასობა-ფაჰაგჰინ
-ჩასაცმელი, ტანსაცმელი-დარაჰ
-ჩასახლდნენ, დასახლდნენ-აჟარდისა
-ჩასვლა, დაბინდება-აჟრნისგუჰისა
-ჩასული, ჩაფერფლილი-ნისუჰლდჰ
-ჩასუქებული-ჰაჟჟუს
-ჩატენა-ნისტისა
-ჩატენა-ფაჰისა
-ჩატენვა-ნისტისა
-ჩაქრა, ჩავიდა-ანისგუჰლდის

-ჩაქრა-аныгуылдис

-ჩაქრენ-аныгъуылдысты

-ჩაქრობა-аныгъуылд

-ჩაქრობა, გაქრობა-Фæныгъуылын

-ჩაცინება (ულვაშებში)-мидбылты

-ჩაცმა, გაკეთება-Скæнын

-ჩაცოცდა-нынбыры

-ჩახუტება, ჩახუტებით-хъæбысхъæбыс

-ჩემგან-мæнæй

-ჩემგან-мæхицæй

-ჩემზე-Мæныл

-ჩემთან-Мæнмæ

-ჩემთან-Мæнмæ

-ჩემთან-მემæ

-ჩემთვის-мæнæн

-ჩემი ბედი-æნამონდ

-ჩემი ბედის-æნამონды

-ჩემი ბრალი-Мæ аххос, Мæххос

-ჩემი სუნთქვა-Мæ тулæфт

-ჩემი-мæхи, мæн

-ჩემნაირი-Мæ хуызæн

-ჩეჩქვა-хойын

-ჩვენება, ნახვა-æвдисын

-ჩვენთან ერთად-махимæ

-ჩვენთან-ნæхимæ

-ჩვენთან-махმა
-ჩვენი-мах
-ჩვენი-ნაჰი
-ჩიტები-ЦЪИУТÆ
-ჩიტები-Цъиутა
-ჩიტების-цъиуты
-ჩიტებისგან-цъиутъაჲ
-ჩიტზე-цъიუыл
-ჩიტი (მწყერი)-ძაბიდაერთამ
-ჩიტი (მწყერი)-Дзაбиридыр
-ჩიტი (მწყერი)-ძაბიდირты
-ჩიტი-Цъиу
-ჩიტის ბუდე-цъიუახსან
-ჩიტის-цъიუы
-ჩრდილოეთი-Цагат
-ჩრდილოეთის მხარეს-цагатварсы
-ჩრდილოეთის მხრიდან-цагатфарсырдыგაჲ
-ჩუმად-Сусაგაჲ
-ჩუქება, მიცემა-Лаварын
-ჩქამი-Тагъд
-ჩქარი-Тагъд
-ჩქარობდო-тындыдта
-ჩქარ-ჩქარა-Тагъдтаგъд
-ჩხირო-къацæлы
-ჩხუბი-Хыл

-ჩხუბის თავი-Загъдкѣхæгæннад

-ჩხუბის მიზეზი-хылкѣхæн

-ც (ნაწილაკი)-дæр

-ცა-Арв

-ცალკე-Хицæн

-ცალ-ცალკე хицæнтæ

-ცალ-ცალკე хицæнтæй

-ცარიელად-афтидæй

-ცარიელი-Афтид

-ცაში-Уæларты

ცაში-арвы

-ცეკვა-Кафт

-ცეკვები-кæфтæ

-ცეკვით-кафтæ

-ცელქი, ანცი-галиу

-ცელქი, ანცი-Фыдуаг

-ცემა, ნაცემი- Над

-ცემა-нæმттæ

-ცემდა, ტკეპნიდა-надта

-ცეცხლი-арт

-ცეცხლი-Арт

-ცეცხლის ნაკვერჩხალი-цæхæრ

-ცეცხლის-арты

-ცეცხლისგან-цæхæртæй

-ცეცხლისგან-артæй

-ცეცხლოვანი-Артдзасты
-ცეცხლში-цаехაჲრჲ
-ცივი-Уазал
-ციკანზე-საწყიკყილ
-ციკანი-საწყიკ
-ციკანი-საწყიკ
-ციკნები-საწყიკმაჲ
-ციკნის-საწყიჩყი
-ცისგან-арвæй
ცისკენ-арвмаჲ
-ცისფერი-Арвхуыз
-ცისფერი-არვხუыз
-ცმაცუნი-Мырткаჲ, сыбарсыბურ
-ცოდნა, ჭკუა-зонд
-ცოდნაში-зонды
-ცოდო, საცოდავი-тæригъæდ
-ცოლის მოყვანა-უსკურჲნ
-ცოლის მოყვანის-უსკურჲნჲ
-ცომი-Хыссაჲ
-ცოტა-цъус
-ცოცვამდე-бырынмаჲ
-ცოცხალი-აგას
-ცოცხალი-უდაგას
-ცრემლები-სყტაჲ, цастыსყტაჲ
-ცრემლებში-цастыსყდჲჲ

- ცრემლი-цастысыг
- ცრუ-мæнгард
- ცრუპენტელა -Мæнгдарæ
- ცუდი-Æвзæр
- ცუდი დრო-исдуг
- ცუდი საქმე-æვзæрдзинад
- ცუდი-авзар
- ცუდი-æვзæრ
- ცუდის მატარებელი-Фыдуацхæссæг
- ცული, ნაჯახი-ფარæტ
- ცულით, ნაჯახით-ფარæტæй
- ცულის, ნაჯახის-ფარæტყ
- ცქერა, ყურება-ფæკასტ
- ცხელდრუნჩა-бырынкъставд
- ცხელი-тæвд
- ცხელი-тæвд
- ცხენზე-ბæხყლ
- ცხენზე-ბæხყლ
- ცხენი-ბæხ
- ცხენიდან-ბæხæй
- ცხენის-ბæხყ
- ცხვარი-фыс
- ცხვირი-фындз
- ცხვირით-фындзæй
- ცხვირის ნესტოებთან-фындзыхуынчъыტæй

- ცხვრები-ფыстаѳ
- ცხვრების-фысты
- ცხვრებისგან-фыстаѳй
- ცხვრებს-фыстаѳн
- ცხოვრება-цард
- ცხოვრება-цѳрын
- ცხოვრების-цардѳн,Цѳрыны
- ცხოვრებისგან-цардѳй
- ცხოვრობდა-цардис,царды
- ცხოვრობდნენ-цардысты
- ცხოვრობდნენ-ფѳцардысты
- ცხოვრობენ-цѳрынц
- ცხოვრობს-цѳры
- ცხრა-фараѳт
- ძალა-тых
- ძალით-тыххѳй
- ძალიან ახლოს-хѳრзѳввахс
- ძალიან უყვარდა-бирѳყარзта
- ძალიან ცუდი-ѳვзѳрдѳр
- ძალიან-тынг
- ძარღვებში-უидаджы
- ძალღები-куитѳ
- ძალღების-куиты,куыйтѳн
- ძალღი-куыძз
- ძალღის-куыძзы

-ძალისნაირი-Куыдзѳг
-ძებნა-бацагуры
-ძერა-Дзера
-ძველი, ადრინდელი-Рагон
-ძილი-фынѳი
-ძირამდე-рѳбынмѳ
-ძირამდე, ფსკერამდე-Рѳбыныйонг
-ძირი, ფსკერი- рѳбын
-ძირფესვიანად-Лѳмбынѳგѳი
-ძლიერ-тынгдар
-ძლიერად-тынტѳი
-ძლიერზე-тынгыл
-ძლიერი სიცივე, სუსხი-Фыруазал
-ძლიერი სურვილით-Фырмондаг
-ძლიერი შიშისგან-фыртѳსსѳი
-ძლიერი, ღონიერი -Тыхджын
-ძმა-ѳфсымѳრ
-ძმები-ѳфсыმѳრტѳ
-ძმები-ფსымѳრტѳ
-ძმები-ѳფსმѳრტა
-ძმობა-ფსიმѳრისტან
-ძნელი გამოსაცნობი-Зын-рахатან
-ძნელი, რთული, მძიმე-Зын
-ძოვა-Хизын
-ძოვდნენ-хызысты

-ძოვენ-ფაჰიზინც
-ძროხის სადგომი, ბოსელი-Хъутомы
-ძროხისხუდჯი
-ძუძუმწოვარი-Дзидზიდაიენ
-ძღება-ფსადი
-წაბორძიკება-წყუხმუხტა
-წადი-აცი
-წადი-ცი
-წადით-Цაუგაუტ
-წავალ-აჯაონ
-წავართმევ-ბაისძაენ
-წავედი-აყიდტაენ
-წავედით-აჯაუამ
-წავიდა- აყიდ,აყიდი
-წავიდეთ- აჯაუამ, Цомუტ
-წავიდნენ- აყიდისტი
-წავილე- ახასონ
-წავილებ-ახასდზინაენ
-წავიყვან- აკალძაენ
-წავიყვანე- აკოდტონ
-წავიყვანო- აკაენონ
-წაიქცევა- ახაუი
-წაიქცევიან- ფაჰკალინც
-წაილეთ-ახასსუტ
-წაილეს-ახასთი

-წაილო-ახაჿსთა
 -წაიყვანა-აკოდთა
 -წაიყვანე-ფაქაენ
 -წაიყვანეთ-აკანუთ
 -წაიყვანეს-აკოდთი
 -წამოარტყა, ამოარტა-სკუყირდთა
 -წამოდგა-ფესთად
 -წამოდგებოდა-ფესთადაიდ
 -წამოდი რა-ცომმა
 -წამოდი-ცომ
 -წამოვედი-რაყდთაენ
 -წამოვედი-რაყდთაენ
 წამოვიდნენ-რაყდისთი
 -წამომართა, წამოდგა-ფესხიუდთა
 -წამოიღეს-რაყსადთაი
 -წამოიყვანა-რაკოდთა
 -წამოიყვანეს-რაკოდთი
 -წამოიყვანს-რაყენდჿანი
 -წამოსვლა-რაყდ
 -წამოღება-რაყაესსი
 -წამოღება, წამოიღო-რაყსადთა
 -წამოხტება-ფესხიუი
 -წამოჯდა, დაჯდა-აბადთი-
 -წამოჯდა, დაჯდა-აბადთის-
 -წამოჯდომა, ჯდომა-აბადთ-

-წანწალი-Хæтын
 -წაპოტინება-фæхæст
 -წარბები-æрфгуйтæ
 -წართმევა-байсын
 -წართმევა-Байсын
 -წართმევაбастой
 -წასაღებად-хæссынмæ
 -წასვლის-цæуыны
 -წაქცევა-ахауыд
 -წაქცევა, დაცემა-ахауд
 -წაღება-ахæссын
 -წევს-хуыссы
 -წელი (წელიწადი) аз, Афæдз
 -წერა-Фыссын
 -წერა-ныффыссын
 -წერილი-фысстæг
 -წერტილიანი, კოპლებიანი-тæппытæ
 წესები -Æгъдæутæ
 -წესები-æгъдæуттæ
 -წესი, ადათი- æгъдау
 -წესი, ადათი-Огъдау, æгъдау
 -წესით - æгъдаумæ
 -წვა- судзгæ
 -წვანან-хуыссынц
 -წვეთა-тадзгæ

-წვეთები-ერთაჲთა
 -წვეთი,ნამი-ერთაჲთ
 -წველის-ერთდუზი
 -წვერებზე, წვეტზე-ცუპპყთლ
 -წვერები-რჲხჲთა
 -წვერები, წვეტები-ცუპპყთა
 -წვერზე, წვეტზე-ცუპპყლ
 -წვერი-რჲხჲ
 -წვერისკენ, წვეტისკენ-ცუპპმა
 -წვერში-რჲხჲყ
 -წვეტიანებზე-ცყრგყთლ
 -წვივები-ჰანგთა
 -წვივი-ჰანგ
 -წვივმალაღი-ჰანგთაბერჰონდ
 -წვიმა -Къавდა
 -წვიმა-კჲავდა
 -წვრიღი-Лыстаг
 -წიგნები-ჩინგუყთა
 -წიგნი-ჩინყ
 -წიგნში-ჩინყდჲყ
 -წივიღი, კივიღი-ცყჲაჲხჲსტ
 -წივიღი, კივიღი-ცყჲაჲხჲსტ
 -წითელ დრუნჲა-ბყრჲნკჲსყრჲ
 -წითელბიბიღიღიანებთან-სყრჲკჲოპპათჲმა
 -წითელბიბიღიღიანები მრ. რ.-სყრჲკჲოპპათა

-წითელბიბილოიანები-сырхкьоппаты
-წითელბიბილოიანებისაგან-сырхкьппатаџь-
-წითელბიბილოიანი მხ. რ.-Сырхкоппа
-წითელი-Сырх
-წილები-хაџьттџ
-წილი-ბერц
წილის გარეშე, უწილო-აენაхай-
-წილის მფლობელი-хайджын
-წინ და უკან-размџфџстџмџ
-წინ-Разџџ
-წინ-разџџ
-წინ-размџ
-წინა, მოწინავე-Раззаг
-წინამძღოლი, ხელმძღვანელი-Разамонџг
-წინაპრებისგან ფыдџлтџџ
-წიფლის ხე (წიფელი) Тарс БџЕлас
-წლების-азты
-წლის-азы
-წოლა-бахуыссын
-წოლა-Хуыссын
-წოლა-хуыссын
-წოლით-хуыссынџџ
-წონიდა, ზომავდა-барста
-წონიდნენ, ზომავდნენ-барстой
-წონის-бары

-წრემი-кружочы

-წრიალი (აქეთ-იქით)-Рафт-бафт

-წრიალი-рафтбафт

-წუთი-минут

-წუთით-минутაჲ

-წუთში-минутაჲ,минуты

-წუხელ-Дыссон

-წუხელი-Дысон

-წყალთან ერთად-дойныйა

-წყალთან-донაჲ

-წყალი-дон

-წყალში-Доны

-წყალწაღებული-აწაფთიაგ

-წყარო-Суადონ

-წყევლა, კრულვა-Æлгыст

-წყენა-Хъыг

-წყლის გასაცემი-дондаტაენი

-წყლის ნაპირები-Доны Былта

-წყლის პირას-Доны был

-წყლის წვეთები, მხეფები-Доны пырхыта

-წყნარად -Æнцад

-წყნარად-აწცად

-წყნარად, მშვიდად-нцад

-წყნარად-აწცად

-წყნარად-აწцаჲ

-წყნარი მშვიდი-әнцой,Сабыр
-ქამ, მიერთმევ-хæрыс
-ქამა-бахæрын,хæрын
-ქამაზე-хæрыныл
-ქამაქამით-Хæргæхæрын
-ქამდნენ, მიერთმევდნენ-хордтой
-ქამე რა-ахæрма
-ქამე, მიერთვი-бахæრ
-ქამე, მიერთვი-бахæრ
-ქამენ, მიერთმევენ-хæрынц
-ქამით-бахæргæ
-ქამით-хæргæ
-ქამით-хæргæ
-ქამოს-хæრა
-ქამს, მიერთმევს-хæры
-ქაობი-Кæрæფ
-ქერზე-царыл
-ქერი-цары
-ქერი-Цар
-ქია, მატლი-Зулчъ
-ქიანქველა-Мæлдзыг
-ქიანქველები-Мæлдзыджытæ
-ქირთან-чъиримæ
-ქირო-чъири
-ქიქაში-кружкæйы

-ჭკუა, ცოდნა-Зонд

-ქორფლიანები-დзыგьуырტә

-ქორფლიანი-დзыგьуыр

-ქორფლიანი, ჭრელი-Дзыгьуыр

-ჭრელი-хьулон

-ჭუჭრუტანა -зыхьхьырәй

-ხალხები-адәмтә

-ხალხთან, ადამიანებთან-адәммә

-ხალხი, ადამიანები-адәм

-ხალხის, ადამიანების-адәмы

-ხალხისგან-адәмәй

-ხალხისკენ-адәммә

-ხან ერთი-куыиу

-ხანდახან-хат

-ხანჯალი-Хъама

-ხანჯლით-хъамайы

-ხარბები-зыдта

-ხარბი-Зыд

-ხარბი-Фырзыд

-ხარბი, დახარბებული-Зыдгәнаг

-ხარბი, დახარბებული-ЗЫДГÆНАГ

-ხარები-галдә

-ხარებისგან-галтәй

-ხარი-гал

-ხარის პატრონი, შემნახველი-Галдәраг

-ხარის შემნახველის-გაღაერაქდჟი

-ხარშვა-Фыцын

-ხასხასა მწვანე-цъæхцъæхид

-ხაფანგი-къæпхæн

-ხაფანგი-къæпхæныл

-ხე-ბæლას

-ხედ იქცა-სბæლას

-ხედავ-уыныс

-ხედავს-уыны

-ხედვა - (ნახვა)Уынын

ხედვა-æრკასტ,ბაკასტ,რაკასტ

-ხედვით-ბაკასტ

-ხეებზე-ბæლასტ,ბæლასტыл

-ხეებთან-ბæლასტæმ

-ხეები-Бæლასტæ

-ხეები-ბæლასტæ

-ხეებიდან-ბæლასტæй

-ხეებოკæმმტæ

-ხეებში-ადæგტ

-ხეებში-кæმტ

-ხევი-Ком

-ხევი, უფსკრული Ком

-ხევი, ხრამი- Адаг

-ხევი-Ададжы

-ხეზე-ბæლას

-ხეირი, სარგებელი -Пайда

ხელები-кЪухтә

-ხელი-Кух

-ხელი-кЪух

-ხელით-кЪухაჲ

-ხელისკენ-кЪухმә

-ხელისმომკიდე, მეჯვარე-ЗакЪухылхაцаг

-ხელისმომკიდე, მეჯვარე-КЪухылхაцаг

-ხელისმომკიდეს, მეჯვარეს-кЪухылхაцагән

-ხელში ჩაგდება-КЪухы Бафтын

-ხელში-кЪухы

-ხესავით-ბელасау

-ხვდება-әмбәлы

-ხვეული, გახვეულოтыгъд

-ხვეწინით, ხვეწნა-Фәләгъзтә

-ხვლიკი-Макъულәг

-ხვლიკი-Мәкъულәг

-ხიდი- хид

-ხის სახეობა-тулдз

-ხის წვერი-Бәласы цъупп

-ხის ჭურჭელი-гоби

-ხის ჯვარი-тәрс

-ხმა-хәләс

-ხმაზე-хәләсмә

-ხმამალლა-хәләსыдзаг

-ხმამალა-Хъарæй
-ხმაური-Хъæлаба
-ხმეზე-хъæластæм
-ხმით-хъæლæсæй
-ხორბალი- Зад, заддæр,мæнау,хор
-ხორბალში-мæнауы
-ხორბლის თავთავი-Мæнауы æфсир
-ხორბლის მარცვლები-Мæнауы гагата,Хоры нæмгуытæ
-ხორბლის-Хоры
-ხორცის ღვეზელი-Фийуджын
-ხორცის-дзидзайы
-ხრეში-Хуыр
-ხსენება-кой
-ხსენება-кой
-ხტომა ხტომით-сгæппсгæпп
-ხტომა, ნახტომი-Гæпп
-ხუთი-фондз
-ხუთით-фондзæй
-ხუჭუჭა-Кæბæлдзыг
-ხუჭუჭი-къæбæлдзыг
-ხშირად-Арæхдæრ
-ხშირი-арæх
-ჯარები-фсæдтæ
-ჯარში-фсады
-ჯგუფი-къорд

- ჯღება-ფაბადы
- ჯღომა-ბად
- ჯღომა-ბადт
- ჯღომოთ-ბადგაჲა
- ჯერ არა (ჯერჯერობით არა)-Нама
- ჯერ არა-никуыма
- ჯერ არა-нама
- ჯერ-нырма
- ჯობე-Дзипп
- ჯობენი-Фæздон
- ჯობვებო-საგუыттæ
- ჯობვო-საგუит
- ჯობვობ-საგუыты
- ჯოგო-дзуг
- ჯობზე-ლადჯადжы
- ჯობო-ლადჯაг
- ჯობო-ლადჯაг
- ჯაერო-უაღდაფ
- ჯაერში-უაღდაფы
- ჯე-Гъе
- ჯეჯოათ-хуыйнынц

osuri enis qrestomaTia

Хетагкаты Къоста

Къоста уыд ирон кадджин фысстæг. Къоста бирæуарзта сывæллæтты.

Уый фыста æмдзæвгæтæ Уырыссаг æмæ ирон æвзагыл. Сывæллæттæн Къоста ныффыста ахæм æмдзæвгæтæ: «Скъолайы лæппу», «Фыдуаг», «Гино», «Уасæг», «Кæмæн цы», «Дзвылдар», «Зæрватык», «Балцы зарæг» æмæ бирæ æндæртæ тынг цæуынц. Сæзæрдæмæ уыдон сæ ахуыр кæнынц æнæкæстгæйæ.

Балцы зарæг

Хетагкаты Къоста

Цæйут, æфсымæртад,
Раттæм нæ къухт
Абон карæдзимаæ,
Иры лæппутæ! . . .
Скæнæм нæ тырыса
Дзыллæйы номæй.
Рухсмæ æнæзивæг
Цомут æнгомæй! . . .

Уыци-уыци: Дзургæ нæ кæны, афтæмæй адæмæн зонд амоны.

(Чи . . . г.)

Сколадзауы ирон æвзагыл, сывæллæттæн Къоста ныффыста ахæм æмдзæвгæтæ: «Скъолайы лæппу», «Фыдуаг», «Гино», «Уасæг», «Кæмæн цы», «Дзвылдар», «Зæрватыкк», «Балцы Зарæг», æмæ йе бирæ æндæртæ. Скъоладзауы зардæмæ йе мдзæвгæтæ тынг цæуынц. Уыдон сæ ахуыр кæнынц æнæкæстгæйæ.

Ногдзауты Зарæг

Икаты Владимир

Цæй-ма иум8 ног цардылФарны зард Ныккæнæм.

Мах-цæргæстæ, ногдзаутæ,

Нарты кафт æркæнæм.

Дард уæлæрвтæм атæхæм,

Абалц кæнæм Марсмæ.

А-дунетæн радзураем,

Уым цы ис, цы бæстæ.

Уадз, æнустæм баззайа

Кады ном нæ фæстæ.

Мæгуыры зæрдæ

Хетæгкаты Къоста

Зымæг нæ хæхты цух нæ уадзы

Лæджы æмбæрцæруары мит;

Æфцæгæй коммæ уад дзыназы;

Их доныл сарæзта йæ хид

Æхсæвæн нæм кæрон нæ ваййы

Тæхудиаг кæм нæ у сæрд!

Сæнар кæмæ нæй, уый ныссæйы, -

Цырагъ нæм чи судзы фæсхæрд?!

Нвй кад мæгуыр лæгæн йæкуыстæн, -

Иæ сихор, йе хсæвæр-йæ мæт;

Йæ уат- ыскъæт, зыгуым –йæ лыстæн,

Хъæбæр-йæ цъæх хуыссæн нымæт . . .

Кæд рухс нæ баййафы йæ цардæй

Иæ бон кæд арвиты зынтæй, -

Уæддæр нæ ныххуыссы æнкъардæй-

Иæ зæрдæ хьал ваййы фынтæй.

Цъиу

Æрнигон Илас

Æрфæрсон дæ цардæй,

Цъиу, абон æз дæу,

Æдасæй ныхасмæ

Мæ цуры фæлвуу!

Æгас бон изæрмæ
Нæ халыс дæ зард,-
Бæллиццаг цæмæй у,
Зæгъ-ма мын, дæ цард?

Куыд рухс у дæ зæрдæ!
Куыд лæгъз у дæ каст!
Зæгъ-ма мын, кæд вæййы
Дæ зæрдæйы маст?

Тæхуды, дæ цардæй
куы цæрин æз дæр,
Дæ зæрдæйæ иу къæртт
Куы уайд мæн дæр!
Тыхджын

Гæдиаты Секъа

Бирæгъ, арс æмæ рувас
Иумæ цуаны хаттысты.
Къæдзæхы рæбын, хурварс,
Холыйы цур бадтысты.

Рувас райдыдта дзурын:
-Æрбайхъусут, ме 'мбæлррæ;
Уæ дыууйæ дæр курын,
Мæуарзонтæ, ме мгæрттæ.

Махæй чи уа рагондæр,
Ацы холы уый фæуæд.
Æз æй дæттын абон дæр,
Уадз æмæ йæ уый хæрæд.

Рувас фондзиссæдз азæй
Хистæр йæхи схуыдта;
Бирæгъ, -хъаймæты разæй
Райгуырдтæн æз, - сдзырдта.

Арс та загъта:-фондз азы
Æрмæст цауы мæ гуырдаей,
Сæргуыбырæй мæ разы
Æнцад лæуут ныгъуылдаей.

Рувас ыстонгаей уасы,
Бирæгъ мæстæй нынниудта.
Тыхы дон хрдмæ ласы,-
Арс холыйы ныххордта.

Сколадзауй æгъдæуттæ

Ахуар хорз кæн. Скъолайы, хæдзары æмæ уынджы куыд æмбæлы, афтæ дæхи дар.
Къласцы сабыр бад æмæ ахуыргæнæгмæ хъус.
Цухтæ æмæ æрæджытæ ма кæн.
Ма хал скъолайы дзауматæ, стæй дæхи дзауматæ дæр.
Ацы æгъдæуттæ дæ зæрдыл дар æмæ сæ æххæст кæн.

Скъолайы лæппу
Хетæгкаты Къоста
-Кæй фырт дæ?
-Томайы.
-Кæм уыдтæ?
-Скъолайы,-
-Алы бон дæдзы вæййын.
Фæкæсын
А-бе-тæ
Фæфыссын
Бе-ве-тæ,-
Ахуыр кæнынмæ бæллын.

Уыци-уыциБ Нæ хæдзары цары цæхæры кæфой. (Стъ . . .тæ.)

КÆМÆН ЦЫ

Хетæгкаты Къоста
Алы-куыстæн рад;
Дзидзидайæн – мад.
Хорз фиййауæн-фос;
Бирæ фосаæн-хос.
Хоры кæндæн-зад;
Хоры хæрын-кад.
Сонт рæдыдæн-барст;
Хорз зæрдæйæн-уарзт.
Рагон мастæ-тад;
Загъдкъахæгæн-над.
Магусайæн-цæф;
Цырд лæппуйæн-кæф! . . .

(ოღის კავკაზაგი)

Цъиу цъыбырттæг цъиу-цъиугæнгæ

Цъиути зард йæ хъустыл ауад

Цъиллон-миллон, чъырттымæг-

Чъизи-чъимбыр йæ дымæг

ზიტო, ზიტუნია ჭიკჭიკით

თივის ზვინის წვერზე შეჯდა

ზის და ვინც ზის თავის ზვინზე

ჭიკჭიკით ეპატიჟება

-ბელურა-

Коста Хетагуров

Ангуырдар-дзывылдар Кæм хæтыс, зымæг

фæтæхис уынаг?

Кæм рæзынц, кæм църынц

дъ хотъ, дъ мад?

Кæмæн ис дæ цард!

პაწაწინა ბელურავ, სად დაფრინავ ზამთარში

რომელ ბარში, რომელ მთაში

ყოვლის მნახველო ჩიტუნავ

სად არიან, სად ცხოვრობენ, შენი დები, დედაშენი

ნეტავი მას, ნეტავი მას,

შენნაირად ვინც ცხოვრობს

-3-

Зонды суадон

Чиныг зонды суадон

Рухсгæнаг цырæгъ

Алкæмæндæр-уарзон,

Бурц æмæ зынаргъ

Чиныг-цард нывгæнæг

Чиныг-бонты уаг,

Чиныг-ахуыргæнæг,

Чиныг- фæндаг!

ცოდნის წყარო

Губаты Чермен

წიგნი არის ცოდნის წყარო

ჩირაღდანივით ანათებს

ყველასათვის საყვარელი

სათუთი და ძვირფასი

წიგნი- ცხოვრების მხატვარი-

წიგნი-დღის წესრიგი-

წიგნი მასწავლებელი-

Ахуысс, цæй !

Талынг ссивгæ,

Тынг æрттивгæ;

таусы æнкъардæй

тынтæ дардæй

Арвæй мæй,

Ахуысс, цæй!

талынг ссæнды,

Фын нывæнды

Авдæн нæйы,

найы, нæйы,

Уæлæ мæй,

Ахуысс, цæй!

Уасæг

О уасæг, уасæг

Сыгъзæрин къоппа !

О уасæг-уасæг

Сырх зæлдаг боцъо

Куыд раджы фестыс,

Куыд хъæрæй зарыс

Нæ буц лæппуйы

Хуыссы нæ уадзыс!

Зæлдагкъоппа,

хъæрмызбоцъо,

Цъылынкъæдзил,

Карконæг

Тъизын ма хæсс, ма, дæ сæрмæ

тæизæг никуы кæны фсæрмы,

Хъи-хъри-хъо-ныззарыд уасъг

Хъи-хъри-хъо-цæудзæн уæм уазæг

Цъиусур кæауы сæрыл абадт,

Цъиуты зард йæ хъустыл ауад,

Чъиллон-миллон, чъырттымæг

Чъизи-чъимбыр йæ дымæг

სიმღერა

Нæртон симды зарæг-ნართების სიმღერა

æრсимут-ма тымбыл симдæй-იცეკვეთ წრიულ სიმღმ

О-რæй-дæ, о-рæй-дæ-ო რაი და, о რაი და

Тылбыл симдæй, æнгом симдæй-სიმღის წრეში, მჭიდროდ სიმღით

О-р и-о-ри, о-ри-о-რæй-дæ- ორი-ო-რი, ო-რი-ო-რაი-და

Уæнътъй рæуæг, къæхтæй сабыр -მხრებში მსუბუქად, ფეხით წყნარად

О-რæй-дæ, о-რæй-дæ -ო, რაი-და, ო-რაი-და

Къæхтæй рæуæг, уæнгтæй сабыр -ფეხით მსუბუქად, მხრებით წყნარად

О-р и-о-ри, о-ри-о-რæй-дæ -ო-რაი-ო-რი, ო-რი-ო-რაი-და

წელიწადის დროები- Афæудзы абонтæ

გაზაფხული- уалдзæг

ზაფხული- сæрд

შემოდგომა- ფæззæგ

ზამთარი- зымæг

დროის ერთეულები- რæстæджы бæრцаენტæ

ერთ საათში სამოცი წუთია- иу сахаты ис æхцай (æртиссæдз) минуты

ერთ წუთში სამოცი წამია- иу минуты ис æхсай (æртиссæдз)секунды

დღელამეში ოცდაოთხი საათია- æхсæв æмæ бон ис ды ууын цыппар сахаты

საუკუნეში არის ასი წელი- Анусы ис сæды азы

ზომისა და წონის ერთეულები- Уæз æмæ дæргъыбарæны иუæгტæ

ერთი კილოგრამი არის ათასი გრამი- иу килограм у мин граммы

ტონაში არის ათასი კილო- тоннай ис мин киллоийы

მეტრში არის ასი სანტიმეტრი- метры ис сәдә сантиметры

კილომეტრში არის ათასი მეტრი- километры ис мин метры

ქვეყნის მხარეები- бәстайы алыфәрстә

აღმოსავლეთი- сәкәсән

დასავლეთი- ныгуылән

სამხრეთი- хуссар

ჩრდილოეთი- цәгат

მთა- хох

მწვერვალი- хьупп

კლდე- кьәдзәх

გორაკი- кьуылдым

ვაკე- фәз

მდინარე- цәугәдон

ტბა- цад

ზღვა- денджыз

ოკეანე- океан

ცხენი ჭიხვინებს- Бәх мыр-мыр кәны

ღორი ღრუტუნებს- Хуы кьох-кьох кәны

ძალდი ყეფს- Куыдз рәйы

კატა კნავის- Гәды уасы

ძროხა ზმუის- Хьуг уасы

ქათამი კაკანებს- Карк кьырт-кьуырт кәны

ცხვარი ბღავის- Фыс бәгь-бәгь кәны

გაცნობა

მინდა გაგეცნოთ- Фәндымә уемә базонгә

მე მქვია- თამარი- Мәнаән мә ном у Тamar

ჩემი გვარია წერეთელი- Мә мыккаг у цъеретели

თბილისელი ვარ- Тбилиссаг дән

დავამთავრე უნივერსიტეტი- Фәдән университет

ვარ ფილოლოგი- дән филолог

მყავს დედ-მამა და ორი ძმა- ис мын мад әмә фыд

სოფელიც გვაქვს, გორის რაიონში- хъәу дәр мын ис Гуры

გვაქვს დიდი ხეხილის ბაღი- Ис ных дыргъы цәхәрадон

ზაფხულში მიყვარს სოფელში დასვენება- Сәрды уарзын хъәуты улафын

ბევრი მეგობარი მყავს სოფელშიც და თბილისშიც- Бирә хәлармын ис хъәуты дәр әмә тбилиси дәр.

სიმღერა მიყვარს და ვმღერივარ- Уарзын зарын әмә заргә дәр кәнын

არც ცეკვა მავიწყდება- Нәдәр мә кафын рох кәны.

ჩემი ძმა ცოლიანია- Мефысымәр ус джын у.

მეორე ძმას შეყვარებული ჰყავს- Иннә әфсымәрән уარзон ис

ძალიან მიყვარს ჩემი მეგობრები- тынг уарзын мә хәლართы

ნახვამდის- Фенынмә

გზა მშვიდობისა- Фендарст у

დილა მშვიდობისა-

დღე მშვიდობისა-

საღამო მშვიდობისა-

როგორ ბრძანდებით-

მადლობთ, კარგად-

მომიკითხე შენი ოჯახი-

მადლობთ-

კვირის დღეები

-ორშაბათი- къуырисæр

-სამშაბათი- дыццæг

-ოთხშაბათი- æртыццæг

-ხუთშაბათი- цыппæрæм

-პარასკევი- майрæмбон

-შაბათი- сабат

-კვირა- хуыцаубон

წელიწადის თვეები- აფæრდзы маейтæ

-იანვარი- тæнджы маей

-თებერვალი- æртъхъирæны маей

-მარტი- тæргæйтты маей

-აპრილი- хуымгæნæны маей

-მაისი- зæრდავæრæны маей

-ივნისი- хурхæтæны маей

-ივლისი- сусаны маей

-აგვისტო- майрæмы маей

-სექტემბერი- руханы маей

-ოქტომბერი- кæфты маей

-ნოემბერი- джиуæргуыбайы мый

-დეკემბერი- цыппурсы маей

-დღეს- абон

-ხვალ- сом

-დილით- райсом

-გუშინ- зიონ

-ზეგ- иннабон

-წელს- ацяз

-შარშან- фарон

-შარშანწინ- ანდæрыаз

-გაისად- фидæнмæ

ოსური ენის ქრესტომათია

ღმერთო დიდებულიო

ღმერთო დიდებულიო, შეგვეწიოს შენი მაღლი და ლოცვა შენს მიერ შექმნილი ხალხი ვართ და შენი სიკეთის ნაწილი გაგვხადე, შენი მაღლი და ლოცვა მოგვეცი, ჯანმრთელობა, სიყვარული და სიკეთეში გვაცხოვრე - დაგვლოცე.

Стыр Хуыцау

Стыр Хуыцау дæ хорзæх æмæ нæ дæ арфæ уæд. Де сфæлдыст стæм æмæ нын дæ хорздзинадæй хай бакæн. Дæ хорзæх æмæ нæ дæ арфæ уæд! æнæнизæй, уарзонæй, æнæмаст æй куыд цæрæм, ахæм амонд нын рат

გაზაფხული

მიყვარს გაზაფხულის თვე. მარტში ჯერ კიდევ ცივა, მაგრამ აპრილის თვეში უკვე სითბოა. მისში ხანდახან ცხელა კიდევაც. ძალიან ლამაზია გაზაფხული, თუმცა ზაფხულშიც ცხელა, მაინც კარგია. ვისვენებთ სოფელში, მთებში. სექტემბერში კი იწყება სწავლა და სამსახური. შემოდგომაზე წვიმებია. ზამთარში კი თოვს და ცივა, მაგრამ ახალი წელიც ზამთარშია. წელიწადის ყველა დრო ძალიან მიყვარს.

Уалдзæджы мæй, тынг уарзын

Тæргæйтты мæйы нæма уазал уæйы, фæლæ хуымгæнæны мæййæ фæхъарм вæйы. Майы мæйы хаттæй хатт тæвссæр вæйы. Тынг рæсугъд у уалдзæг. Цæг сæрды тæвд вæйы. фæლæ у æддæр дзæბæх у, уლæფæм хъæуты, хæхты. Сентябыры та райдайы ахуыр æмæ куыст. Нæззæджы дыргъ бирæ вæйы, арæх уары уазал вæйы, фæლæ ног аз дæр зымæджы вæйы Афæдзы алы рæстæг тынг уарзын.

ჩემი ოჯახი

მე მქვია ჩერმენი, ვარ ჯიოთი, ვცხოვრობ თბილისში. მყავს დედ-მამა. დედაჩემი ქართველია, მანანა ჰქვია და მისი გვარია მამაცაშვილი. მამაჩემს სოსლანი ჰქვია, მუშაობს ბანკში მენეჯერად, დედაჩემი კი მასწავლებელია. მყავს ერთი ძმა და და. ჩემი ძმა უნივერსიტეტის სწავლობს, და კი მოსწავლეა, მე-6 კლასში სწავლობს. შარშან დავამთავრე უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი და ვმუშაობ სკოლაში ოსური ენის მასწავლებლად. ძალიან მომწონს ჩემი სამუშაო, ძალიან მიყვარს ბავშვები.

Мæ бинонтæ

Мæнан мæ ном у Чермен, дæн Джиотæй, цæрын Тбилисы, ис мын мад æмæ фыд. мæ мад у Гуырдиан, йæ ном у Мананæ æмæ йæ мыккагта у Мамацашвили, мæ фыдæн йæ ном у Сослан, кусы банкъы менеджерай, мæ мадта у ахуыргæнæг. исмын иу æфсымæр æмæ хо. Ме æфсымæр ахуыр кæны, фарон фæдæн университеты филологон факултет æмæ кусын сколайы Ирон æвзаджы ахуыргæнæгæй. Мæ зæрдæмæ тынг цæуы мæ куыст, тынг уарзын-сабитæ.

Нартыл скодта фыд зымæг. Ньюууарыдис залты мит. Сæфосæн бахæринаг нал уыдис. Катай кæнынц нарт, сæ фос цæмæй аирвазой, уыуыл. Иубон æрæмбырд æсты лæгæвзæрстæй сæ æстыр хæдзармæ æмæ уынаффæ кæнынц сæ фосы искадæм фескъæрыныл. Дзурынц Уырызмæгмæ: „Ды бирæ фæцыдтæ балцы, зоныс бæстæтæ иууылдæр чи зоны ахæм бæстæ фекъуыстаис, зымæг мит кæм нæ вайы: „Ахæм бæстæ бæргæ зонын-загъта Уырызмаг, денджызы былыл... Уым зымæг кæрдæг уарагмæ вайы фæлæ зын у уырдем фос аскъæрынмæ ныфс бахасын. Дыууæ æфсымæры сты уыдон, Сæ иуæй куы аирваза нæ фос, уæддæр иннæмæй нæ аирвæздысты. Бирæ фæдзыртой, фæлæ ничи цыдис фосгæс.

Бусныг, адæм!

Нафи Джусойты

Лæг аразынмæ хъавыдтæ мæнæй:

Мæ хъуыдыйæн мын сонт цымыдис радтай,

Мæ зæрдæйæн цæстытæ æмæ хъустæ,

Мæ уæнгтæн-тых, мæ сагъæстæн та - катай,

Куыд сыл бада рауæууæнчы мигъ цъусдæр,

Мæ хорз- дæуæй, мæ цауды дæзым нæй,

Адæм, Бусныг!

Ныфсы лæг кæд нæ рацыдис мæнæй,

Уæддæр лæджы хæрзвæндиæгтæ хатын,
Зæххы тыхулæфт мидвыны дæр хъусын.
Уынын куыд судзы уалдзæг хъæд цъæх арты,
Куыд ивы цард фыдæвзарæн æнусы.
Мæ хорз-дæуæй, мæ цауды дæзым нæй,
Адæм, бузныг!
Ныфсы лæг кæд нæ рацыди мæнæй,
Уæддæр мæ уд, дæ улы, хсырæй хъомыл,
Дæуау фыдвæнд æмæ фыдвæтк нæ бары.
Цагъары ном нæ бафтдзæни мæ номыл,
Лæджы бæрзонд ном сарæхсдзынæн дарын,
Мæ хорз- дæуæй, мæ цауды дæзым нæй,
Адæм, бузныг!
Ныфсы лæг кæд нæ рацыди мæнæй,
Уæддæр нæ дæн дыдзæсгом æмæ, стигъæг, -
æхсæрдзæнау дæм рухсдзыдæй æрцыдтæн.
Дывæлдах уд . . . Фæлтау нысхоин тигъй
Мæхи, фæхауин сау къæйтыл фæрчытæ!
Мæ хорз-дæуæй, мæ цауды дæзым нæй!
Адæм, Бузныг!

Дæсны

Нафи Джусойты

Дзерассæйæн

Цыма йæ раг бонты фæсмын
Нырма нæ раивта зæлдагæй,-
Фæрсы, цигайнагау, дæсны
Ирон чызг ме намонд фæндагæн.

Фыццаг уал бахудти мæныл,
Сындæг ысхæццæ кодта къамтæ,
Ыстæй уæд, зарæгау, кæны
Зæххыл цы судзаггагдæр дамтæ . . .

„Мæ дæсныфарстыл ма кæн дис.
Лæппу, уæлæнгай кæсыс динмæ . . .
Дæ зæрдæйы цыдæр маст ис,
Фæлæ дын расайдзæнис цинмæ . . .

Кæны дæм сау паддзах быцæу,
Йæ арм дыл тигъджын æхсин дары . . .
Цæудзæн дыл хорз цыдæр, ацæг,
Рæхджы уæ къазорнæ хæдзары . . .

Ыстæй дын ракурдзысты ус . . .
Цææхдзаст, ыскъуыд-зæвæт! . . . æвзæрдæр!
Фæлæ дын ахæрдзæн дæ хъус, -
Куыддæр ыл аивай дæ зæрдæ” . . .

Æз хиндзаст сау чызджы фæрсын
Мæиунæг сагъæссаг фæндагæй:
Чызгай, æцæг дæ ды дæсны
Мæ сусæг амонды хъуыддагæн?

Уæд ма дæ сонт чызджы фæсмын
Ды раив ног чындзы зæлдагæй,

Сæрмæсæр ивды нæй фæсмон,-
Цырагъ дын дардзынæн дæндагæй.

Марды уæлхъус- Хетæаккаты Къостæ

Фæндараст! . . . Фервæзтæ нæ мæтæй,-
Хуыццауы мацæмæюал дом!-
Мардты дын зай уыдзæн дзæнæтæй,
Уæлæуыл баззайдзæн ды ном.

Лæппуйæ базæрондмæ цардтæ
Мæстджынай адæмы мæстæй;
æхсæв цырагъдарæй фæхаттæ
Хæларæй, уарзонæй, рæстæй . . .

Дæ мадау бауарзтай нæ бæстæ,
Фæцыдтæ магуыртæн фыййау . . .
Цæмæй дын фиддзыстæм дæ хæрзтæ,
Цæмæй дын ратдзыстæм æгъдау?!

Фыдæй фыртмæ нæ уд, нæ зæрдæ
Дæ рухсæн хърдзыстæм, бæргæ,
Фæлæ та сагъæссаг нæ сæртæ,
Дæ фæстæ чи баззад кæугæ! . . .

Стайы цармдарæг

Кадæг арабты паддзах ростеваныл

Уыд Аравий паддзахæй-Ростеван, хуыццауæй хайджын,
Уыд ын бирæ феад, цагъартæ, уыд хуымæтæг æмæ кадджын,
Уыд рæстылдзæуæг тæрхоны, хорз уынаффæгæнæг, фарнджын,
Номдзыд лæг, хæстон, хъæбатыр, уый хуызæн кæм уыд æвзаджын.

Фырт хуыцау нæ радта уымæн, уыд ын иунæг чызг æрмстдæр,-
Рттыфта стъалыу дунейæн, хурæй уый уыдис хæрзконддæр.
Чи йæ федта, уый иу сæфта зæфта зæрдæ, хъуыдытæ, йæ зонд дæр,-
Рмæст дзыхарæхстджынæн бауид уый ыснывкæнын бæстондæр.

Тинатин хуындис уый номæй, уый ном рохкæнын нæ хъæуы.
Уый куы бахъомыл, куы байрæзт, хур ма уæд цы уыд йæ цуры.
Визиртæм паддзах фæсидтис, сбадын сæ кодта йæ цуры.
Райдыдта уынаффæ семæ, уый сæрбæрзондæй куы дзуры:

„ Иу хъуыддагæй уæ куы фæрсын, уе ‘ххуыс бахъуыдис паддзахы:
Уарди, буц рæсугъд дидунæг бампылы ‘мæ бахус вæййы.
Нал фæбæззы ‘мæ йæ бæсты ндæр рæсугъд уарди фæзыны.
Хур мыл акъул ис, нытталынг, бон дæр мыл æхсæв куы кæны.

Фæуд кæны мæ цард-зæронд дæн, уый æнамондæй фыддæр у.
Абон, сом уаæз мæлдзынæн, дунæ махæн афтæ конд у, -
Рухс цард цию, кæд талынг цардæй уымæн й, алыварс æхгæд у,
Скæнæм ныр паддзах мæ чызджы, хур йæ уындæй тар кæмæн у.”

Загътой уæд визиртæ уымæн: „Нæу дын раст „зæронд дæн” дзурын-
Уарди кæд ысхус, уæддæр ын ‘мбæлы аргъ аккаг ыскæнын,
Иннæ уардитæй зындæр у ахæм хорз уарди ыссарын.
Не суæнддзæн ивад ыстъалы цух мæйы ныхмæ æрлæууын.

Раджы у нырма, нæ паддзах, уарди ‘мпылынæн æвгъау у,
Искæй хора тæрхнæй махæн де ‘взæрдæр тæрхон хуыздæр у.
Раст цы сфæнд кодта дæ зæрдæ, саразынæн уы аккаг у:
Радт дæ паддзахад ныр уымæн, хур йæ цуры тар кæмæн у.

Кæд сылгоймаг у, уæддæр нын уый нæ ныфс æмæ нæ кад у,
Бауыздæн йæ бон паддзахæй, уымæн паддзахад йæхай у,
Хурау дардмæ уый æрдæйæн йæ ныфс, йæ кад у:
У домбайы ‘мсæр йæ лæппын, кæд сыл у, уæддæр у.”

Автандил-æфеады раздзог-амир-спасалары фырт у,
Талмау у рæхенæг, хæрзуынджын, уый цур хур, йе, мæй дæр ниц‘у,
‘Рттивы дардмæ растдæр хурау, уый æнæхъуын у, æвзонг у.
Зæрдæ судзы Тинатинæй, уый уындмæ кæсын куыд зын у.

Автандил æй бирæ уарзта, раргом æй йæ бон нæ уыди,
Уый æнæ Тинатин тади, уардияу, йæ хуыз ивади,
Уый фендæй та-иу зынг-артæй зæрдæйы хъæдгом ыскарзи,-
Уарзæтгæн хъæуы тæригъæд: зæрдæйы кæд уарат ныххауди.

Ростеван йæ иунаг чызгæн стыр паддзахы бынат загъта,
Уыд æхсызгон Автандилаен, зæрдæйæн ныфстæ радта:
„Тагъд-тагъд æз уындзынæн уымæн йе ‘рттиваг цæсгом ныр’,-загъта:
Уымæй, чизоны, мæ цæеом ныр фæстæмæ рухс ыскала.”

ენის გასატეხი

Сæгъ кæны сæх-сæх - თხა სრიალ-სრიალით

Цъыфы сæгъ ныддаргъ - გაიმოტა ტალახში

тæх, цъæх бæх - გადმოფრინდი ლურჯო ცხენი

Сæфы сæгъ - ილუპება თხა

Хъулон хъыбыл - ჭრელი გოჭი

Хъæмпыл хъазыд-ტლაპოში თამაშობს

Хъара- хъарасаг- ჭყიპინ-ჭყიპინით

Хъыбыл хъилай-აებურებნა ჯაგარი-

Хъист , Хъыбылы хъыллист - და მთელ სოფელს მისი ჭყიპინი ესმოდა

Аллон-биллон!

ТЫНГ ÆВИЛЛОН

Арв ысчыллон

Хохмæ схилон

Арвы зиллон

æз æрзилон,

„Уациллайыæ

Фæтты пиллон

Арф денджызмæ

цай ныззилон!

Тæрхъуссы хуыст-хылхъусæй

Хæлæртты хæрд-иу Кæъусæй

Хъеллау, хъеллау, хъæларды,

Хъеллау, хъармæ-дæ кæрдзын,

Хъариц-хох-хъæбæр дурæй

Хъæр фæцыди заманхъулæй

Тæрс, тæсмæччи, бызычъи,

Ичъи кæрцыл ныййчъи . . .

დღესასწაულები

1. ახალი წელი-ნოგ აზ
2. აღდგომა-კუადზაერ
3. წყალკურთხევა-დონისკაფან
4. ქრისტე აღსდგა-чырысти райгас
5. მარიამობა- მაირამ კუადზან
6. ჭემმარიტად აღსდგა-აეცაგდაერ райгас
7. გორგობა- джиуаргуыба
8. შობა- цыппур

ანდაზები

1. Моесыг хи дуроей соеттп- ციხე შიგნიდან ტყდება
2. Хæцаг галаен й?? сыка сæтпаг у-მებრძოლ ხარს რქა ხშირად ემტვრევა
3. Хамон, халонии цоæст нæ кахл-ყვაзи ყვავს თვალს არ სთხრის
4. тулгь дурыл хъуына нь хъцы-მოგორავე დოქს ობი არ ეკიდება
5. Афтид голлаг нь льуды- ცარიელი ტომარა ვერ დადგება
6. Зьронды рдъм цагър сьрмь дър ьнхьълмь къс-სიბერისკენ ყველაფერია მოსალოდნელი
7. Цъс цъстытыл дър макуы бахуд-მწვანე თვალეზსაც კი ნუ დასცინებ
8. Зьрондын йь фынძз асьрф ьмь йь зондъй афърс-მოხუცს ჯერ ცხვირი მოსწმინდე და მერე მოსთხოვე ჭკუა
9. Кърцън э мпузын ий хицьй-ქურქს თავისივე ნაჭერი უხდება
10. Гайлаг рьуьдъй бьрьг у- ხბოს ეტყობა როგორი ხარი დადგება
11. Уасыг гьды мыст нь ахсы-მჩხავანა კატა თავგს ვერ იჭერს.
12. Хьрзгъныг хорз ныкуы ссартта-კეთილის სიკეთე დაუფასებელია
13. Мьгуыры дур хьрдмь хсы- ღარიბს ქვა აღმართში ეწევა
14. Тьригъд нь тайы-ცოდვა არა არ შერჩება
15. Амонд дьттыг уардоныл цьуы- ბედის განკარგავი ურმით დადის
16. Руварсьн йь къьдзил э вдисьн-მელამ თავისი კუდი მოწმედ მოიყვანა
17. Чидър арс уыдтта ьмьйын йь фьд агуыртта-ვიღაცა დათვს ეძებდა მაგრამ მაინც მის კვალს ეძებდა
18. Сауджын киссыны дър бьрьг у-მღველი ანაფორაშიც იცნობა
19. хорз хъæбул, дам мады зæрдæйы дидинаг у -კარგი შვილი დედის გულის ვარდიაო -
20. гæдыныхас цыбыркъах у. ტყუილს მოკლე ფეხი აქვს-
21. Сæрды цæмæ базалай, уый зымæджы бабæзздæнис-ზაფხულში მოწეული ზამთარში გამოგადგებაო-
22. Дымгæйы æрбахæссæггаг фæстæმæ дымгæ ахæссы-ქარის მოტანილს ისევ ქარი წაიღებს
23. иу хъæдæй белы хъæд дæр рацæудзæн æмæ донвийяг дæრ-ერთი ხისგან ბარიც გამოვა და ნიჩაბიც-
24. рувасæн йæ зæрдыл цы -მელას რაც აგონდებოდა ის ელანდებოდა-
25. æрбалаууы, уый фыны дæრ уыны -ვისაც არ მისდევენ, არც გარბისო-
26. Иу рувасæй ды уу æ ничи стигæы-ერთ მელიას ორჯერ ვერ გაატყავებ
27. Иу къухы ды ууæ харбызы нæ цæуы-ერთ ხელში ორ საზამთროს ვერ დაიტევ

28. ჟრტა ჟარხუსი ახსაგ იუ დარ ნალ ჟრცახსა-სამი კურდღლის მადევარი ვერცერთს ვერ დაიჭერსო
29. Зыд лӕгӕн йӕ комдзаг йӕ хъуыры бадаг у-ხარბ კაცს ლუკმა ყელზე დაადგა
30. Цӕст сыджыт иедтӕмӕ ницӕмӕй афсӕды-დაჭრილი მხეცის დევნაში მონადირე იკარგება.
31. Цӕст сыджыт ӕдтӕმӕ ницӕმӕй афсӕды- თვალს მიწა თუ გააძღობს
32. Бӕстӕппӕт маӕн нӕ хъауы-მთელი ქვეყანა მე არ მჭირდება.
33. Цӕсты фӕндиаг дӕхи ма фӕკӕн-კაცს მიწიდან სამარე თუ ეკუთვნის- თვალი არ გეცეს.
34. Марды роны кӕрдзынтӕ агуры-მკვდრის უბეში პურს ეძებენ.
35. Уый дур басдӕрдзӕн, дур, пайдаиы тыххӕй-ის ქვასაც ალოკავს ოღონდ სარგებელი ნახოს
36. Цъиудуц!-ჩიტის მწველავი (მუნწ კაცზე იტყვიან).
37. Кӕმӕй-цы-ратонайӕ цӕры-ზოგი იმით ცხოვრობს, ვის რა წააგლიჯოს
38. ავ დარ- უიყრდამ, უიყ დარ- იყხირდამ -მე მისკენ, ის თავისკენ
39. Адӕმ-დერდӕმ, ды дӕრ-დӕხირდӕმ-ხალხი შენსკენ, შენ კი მარტო შენსკენ .
40. Цӕст ანაფსის უ- თვალი გაუმადლარია.
41. Бирӕйӕ бирӕгъ дӕრ не фсӕды-- ბევრით მგელიც ვერ ძღება.
42. Бирӕджын ноджы бирӕ ф'агуры-ბევრი ვისაც აქვს ისევ ბევრს ეძებს
43. ლაგან ცას ფილდარ უა, უიყას ზიდდარ კანს-კაცს რაც უფრო მეტი აქვს, მით უფრო ხარბი ხდება
44. Бирӕгъы комӕ й ыстаг чи скъӕфы! მგლის ხახიდან ძვალს ვინ იტაცებს
45. Зыд лӕგӕй зыд куыдз хуыздӕр у-ხარბ კაცს ხარბი ძალი სჯობია

გამოცანები

1. ვინ დადის ადამიანის მხარდამხარ (ლანდი)
Маӕნა дын уициу-уициутъ Адӕймӕджы амыцъд цы кӕны? (Аууон)
2. რით ვერ იღლება ადამიანი (დასვენებით)
Адӕймаг цӕმӕй нӕ фӕლაიы? (Улафынӕй)
3. ჩვენს ხარს 18 რქა აქვს (ირემი)
ნა გალან ავდავს სყკაიყ (Сар)
4. ციდან აბრეშუმის ძაფები-დედამიწის სიხარულია (მზის სხივი)
Арвӕй ზაღდაგა- ზანხან ცინადა. (Хурყ თყნ)
5. შავი ვარ და ყვავი არ ვარ, თეთრი ვარ და ყველი არ ვარ (ბოლოკი)
Сау დაӕნ, ამაყ სყნტ ნა დაӕნ, ურს დაӕნ. (Булкъ)
6. ჩვენს სხვენზე მოხრილი ნამგალია (მთვარე)

- Нæ цары къæдз æхсырф (Мæй)
7. ცხვარი ტანზე იგროვებს, კაცი მისგან პერანგს იძენს (მატყლი)
Фыс æй æппары, лæг дзы хæдон кæны. (Къуымбил)
 8. შვიდ ძმას თითო თითო და ჰყავს, რამდენი არიან სულ (ერთი)
Авд æфсымæრæн фæйна хойы. Цал сты адæппæт? (Иу хо)
 9. ღამე ხედავს დღე არა
æхсæвæ уинуи, бонæ -ნæ. (Уызын)
 10. ზამთარში ჭამს ზაფხულში არა
Зымæг хæры, сæрд- нæ. (Пец)
 11. ხელის გულზე ცისფერი ზღვა
Армы дзыхъхъы цъæх денджыз. (Арв)

ЗЫМÆГИУАТГÆНÆГ МÆРГЪТÆ

Мæргътæй бирætæ фæззæджы атахынц хъарм бæстæм. Ам ма баззайынц: сырдонцъиу, бæлон, халон, хъæдхой, дзæгъынძæგ. Уыдон хъæумæ хæстæгдæრ тæхын байдайынц.

Мæргътæ хæрынц хъндилты, зулчъыты æмæ æндæрты. Уымæй стыр пайда сты хъæууон хæдзарадæн.

Ма хъыг дарут цъиуты. Ма сын халут сæ ахстætтæ.

Фарстытæ:

Цъиутæ зымæг хъæумæ хæстæгдæრ цæмæн фætæхынц?

Цы пайда сты цъиутæ хъæууон хæдзарадæн?

САНИТАР

Хъуппеты Мысост

Халонæн йæ ном дæр æлгъысты хуызæн у. Исчи дын «сау халон,» зæгъгæ, куы бафидис кæна, уæд æм куыннæ фæхæрам уыдзынæ. Æнамонд рахаста халон фыдæлтæй нырмæ. Нæ дзы уынд ис, нæ йын хъæлæс ис. «Хъуахъ йедтæмæ дзы ницы фехъусдзынæ. Йæ бамбулитæ дæრ-фæныкхуыз.

Йæ гуырыкондæй дæр ын нæ феппæлдзынæ. Йæ сæр-стыр, йæ бырынкъ-ставд, йæ хъоппæг цæстытæ-сау. Уасгæ-уасын йæ синтæ ныккыуыпп кæны.

Æрдз чи ахуыр кæны, уыдон дæр ницæмæ дарынц халоны.

Халоны тыххæй ма иу хатт мæ хуыздæр хæларимæ дæр кæрæдзимæ сныхæстæ кодтам.

Халон, цъиах æмæ, дам, сынтæй уæлдай нæй. Афтæ мын зæгъы. Цына йын фæкодтон, уæддæр мын нæ басаст. Мæнæн, дам. сæ уæлдай нæй. Æмæ æз дæр мæ къух ауыгътон. Стыр щæды цæрæг сынты халон чи рахуыдта, уымæ фæнды дзур, фънды ма.

Цъиах халонæй къаддæр у. У сатæгсау, сынты хуызæн. Йæ бырынкъ-сырх ахорæнæй ахуырсты хуызæн. Фылдæр цæры хæхты æмæ тыгъд быдырты. Фос æмæ дзæбидæртæм æввахс цæуы. Уалдзæджы дзæбидырты синтыл гæбытæ куы фæзыны. уæд уыдон дæр асыгъдæг кæны. Дзæбидыр æй хъыгдаргæ дæр нæ бакæны. Цыма йын йе рагъ ныхгæ фæкæны, уый хуызæн йæхи ауадзы.

Цъиах ахстон кæмдæриддæр скæндзæн. Халон та, кæд адæймагмæ æввахсдæр цæры, уæддæр ахстон хæстæг ранны скæндзæн. Уый ахстон скæны бæрзонд бæлæстыл, тынгдæр та гæдыбæлæсты цъуппытыл.

Халон æнамонд у. Рувас ын йæ цыхты къæртт куы асайдта, уæдæй фæстæмæ адæймагыл дæр нал æууæнды. Иуныхасæй, адæммæ афтæ кæсы, цыма халон маргъты тæккæ æвзæрдæр у, фæлæ уый раст нæу. Бынтон дзæгъæлы йæ æфхæрынц. Уæ цæст æм куы бадарат, уæд бафиппайдзыстут: халон разил-базил кæны алы къуымты, бырондæтты. Хуымгæндты зулчъытæ уидзы. Æмбыд хæринаджы мыггагæй цыдæриддæр аппарынц, иууылдæр сæ уый æмбырд кæны. Доны былтыл мард кæсаг кæнæ æндæр æвзæрдзинад куы фены, уæд сæ ахæры. Халон адæймаджы цардæн пайда хæссы. У æцæг санитар.

Гъе, æрмæст æм иу хъуагдзинад ис. Лыстæг цъиуты ахстæттыл ацуан кæны. Сæ æйчытæ сын бахæры. Хатгай хат сын сæ лæппынты дæ бахæры. Æмæ уый ахстонаразæджы аххос дæр у. Дæ ахстон ахæм ран араз æмæ æддæмæ куыннæг цæстытæ йæ куыннæ фенон, афтæ йæ бамбæхс.

КÆРÆФ

Сланты Ахмæт

Иу уалдзыгон бон хъазтæ доны был хызысты. Хъæдрабынæй сæ рувас ауыдта. Йæ былтæ сæм астæрдта. Иæ комы дæттæ æруадысты, фæлæ цы бакæна, кæ-уылты сæм уайа? Тæрсы, исчи йæ куы фена. Бон-изæрма рафт-бафт кодта. Йæ цыргъ дæндæгтæ скъæс-къæс кæнынц. Æрныгъуылы, афтæмæй фæцæйхъвызы, Фæлæ адæмы хъæлæба, кæннод куыдзы райын куы фехъусы, уæд та хъæды амбæхсы.

Хур аныгуылдис, фæлæ ма хъазтæ уæддæр уымхызтыст. рувас айтæ-уйтæ нал фæкодта, æмæ хъазтыл йæхи раскъæрдта. Куыддæр сæм Баввахс, афтæ йæ базыдтой æмæ, Хъуахъ-хъуахъгæнгæ, сæхи ивылд доны бакалдтой.

рувас фырзыдæй йæхи нал баурæдта æмæ хъазты фæдыл бамидæг. Дыууæ хатты ма хъазты рдæм йæхи фехсæгау кодта, стæй йæ фыдуаг доны ылаэнтæ аууарстой. Иæ даргъ уагъи ма цалдæр хатты фæзынд, йæ дзых фæхæлиу-фæхæлиугæнгæ, стæй бынтондæр нал разынд.

АМОНДДЖЫН СÆНЫК

Хъуппеты Мысост

Уæрæх комы рабынмæ æввахс айнаг къæдзæхы сæрæй калдис хæххон чысыл суадон. Мырткæ бæласы къалиутæ сæхи æривæзтой æхсæрдзæнмæ. Доны пырхæнтæ сын сæ сыфтæртæ æхсадтой. Доны рахис былгæрон бæрзонд тæрс бæлæсты астæу-тымбыл æрдуз. Цъæх дзедыры къалиутæ хъæлæрдзыйы къутертыл стыхстысты. Доны чындз кæй хонынц, уыцы дидинаг дæр йæ рæсугъд сæрæй æркув-æркув кодта.

Уыцы ранмæ бафтыдысты Мурат æмæ Таймураз.

Хуры тынтæ бæлæсты цъуппытæ барухс кодтой æмæ сæу æртæхтæ сыфтæртыл фæрдуйтау сæрттивтой.

Бирæ нæ афæстиат сты, афтæ Таймураз ныццин кодта:

-Мæнæ цы бынат ис, мæнæ! Гъе, ныр мæм нæхимæ цæуын дæр нал цæуы.

С-с-с, хъæрæй мадзур, - тызмæгæй йын загъта Мурат.- Дзæгъæл дзырд макæн,кæннод ницы фендзыстæм.

-Хорз, - дзуапп радта Таймураз.

Æхсæрдзæнæй иугай фарел кæсæгтæ сгæпп-сгæпп кодтой. Уыдонмæ кæсынæй диссагдæр ма цы уыд! Доны сæрмæ-иу фегуырдысты æмæ та-иу хъыллппытæгæнгæ малы фæныгъуылдысты.

Цасдæр рæстæджы фæстæ Таймураз йе мбалы афарста:

-Мурат, афтæ та цавæр цъиу зары:

«Цъи-цъй-ппе! Цъи-цъи-ппе»? Диссаг, цы бæлвырд ныхæстæ зæгъы!

-Уый дзывылдар у. Федта нæ æмæ йе мбæлттм фæфæдис, -загъта Мурат.

Таймураз дзедыры къалиу æривæзта.

Æрдæг рæгъæд гага дзы ратыдта. Ахордта йæ æмæ йæ цæсгом Нынхъырдатæ.

-«Фит-фит-ти» та чи кæны?- афарста та Мураты.- Цæй-ма, зæгъ мын æй.

-Цымæ демæ цæмæн рацыдтæн?

«Фит-фит» чи кæны, уый сырх къоппа у.

Мæнæ дæ хуызæн дзæгъæлдзых.

Аппынаэдзух заргæ кæны.

Таймураз Мураты раджы федта, талынджы чи æрттивы, ахæм хъæндилтæ.

Лынджы чи æрттивы, ахæм хъæндилтæ. Мæлдзыджытæ цæрæн обæуттæ куыд фæаразынц, уый дæр Мураты руаджы федта. Дысон та, уыг куыд уасы, уый фехъуыста. Зæрватыччытæ ныллæг тæхын куы райдайынц, уæд цуанон базоны, бон кæй ивдзæн æмæ йæхицæн бынат бацагуры.

Цæмæй тар хъæды ма фæдзæгъæл уай, уый тыххæй цы зонын хъæуы?

Хъыбыллæ дæм куы нæ уа, уæд дæр бæлæстæм гæсгæ базонæн ис, Цæгат æмæ Зуссар кæцырдыгæй сты, уый. Бæлæстыл цæгатфарсырдыгæй хъуына тынгдæр хæцы. Калд бæласы бындзæфхадмæ куы æркæсай, уæд дзы фендзынæ тымбыл зиллæгтæ. Цæгатфарсырдыгæй зиллакæй зиллаччы æхсæн фылдæр быдыр ваййы, уыцырдыгæй иæ цъар бæзджындæр ваййы.

Таймураз Муратæн амыдта алы мæргъты, кæмæ сæ цавæр миниуджитæ ис, уыдон ын дзырдта. Скъолайы ногдзаутæ кæй сарæзтой, уыцы «Æ

рдзы къуймæн» дæр Мурат æмæ Таймураз скодтой быдыргътæ. Хынцфарстгæнаг у Таймураз, æндæр æм ницы фау æрхæсдзынæ.

-Æмæ сæгуыты нæхи цæстæй æцæг фендзыстæм?-афарста та Таймураз.

-Дæ дзыхыл ма чысыл фæхæц. Сæ-гуыты кæй фендзыстæм, уый тыххæй дын ард хæрын. Тæккæ знон дæр ма уæртæ æрдузы уыдис. Æхсæрдзæны бын къæдзæхрæбынтæй ацудас хары æмæ сæгуыттæ уый сдæрынмæ æрбацæуынц.

Уыцы минут Мурат йе 'нгуылдз йæбылтыл авæрдта:сæхæд дæле ауыдта сæгуыты. Йæ зæнгтæ-бæрзонд, лыстæг, йæ астау-хæрзконд, æлвæст, йæфæстаг къæхтæ-чысыл къæдз. Йæ сæр-иу куы иуырдаем азылдта, куы иннæрдæм. Йæ хъустæ размæ-фæстæмæ атасынц, йæ фындзыхуынчъытæй басмуды. Дон бануæзта сæгуыт, фæстæмæ цыд, къуытæртæм мæллæг уаст бакодта æмæ йæм уырдыгæй хъулонрагъ сæныкк разгъордта. Йæ мады раз алаууыд, змисмæ æрысмыста, суадоны басанчъехтæ кодта æмæ дон нуазыныл фæци.

-кæс ма, къæдзил дæр ын нæй, - ныллæг хъæлæсæй сдзырдта Таймураз.

-С-с, банцай, -басхуыста йæ Мурат.

Таймураз на нæ фæллæууыди, нытæхуды та кодта:

-Ныр уыдонæн сæ хуыз фелвас! Скъолайы ахæм ныв нæй.

Уыцы минут сæгуит йæ сæрæл бæрзонд схæцæд, йæ къахæй змис æртæпп ласта, фындзыхуынчъытæй фехсистт кодта æмæ суадоны сæрты уыцы-иу сæррæтт баласта. Сæныкк мады æхситтмæ фыццаг зæххыл æртъæпаен, стæй æнабарыгомау й æ сæр батылда æмæ йæ мадыфдыл доны бауад. Мад æрдузы рæбын фæллæууыд æмæ йæ сæныккмæ бауасыд. Сæныччы дон цасдæр аласта, тыхтæ æмæ амæлттæй былмæ рабырыд, æмæ йæхи ацагъта. Цыдтытæгæнгæ йæ мады цурмæ бахæццæ, фæмехъ кодта æмæ æрхауд.

-Цыдæр кодта!- тыхст хуызæй сдзырдта Мурат æмæ йæ дзабыртæ ласынмæ фæцис.- тагъддæр цом.

Бауадысты доны æмæ сæныччы цур алæууыдысты.

-Къæппæджы бахауд!-тарст хъалæсæй сдзырдта Мурат.- Æз сæныккыл хæцдынаен, йæхи куыннае иваза, афтæ.

Ды та къæппæг байгом кæн.

-Цымае кæй къппæг у?

-Æвæццæгæн æй исчи сæлабыртæ ахсынаен сæвæрдта,-сагъта Мурат.

-Æмае сæрды сæлабыртæ ахсын уадзынц?

-Нæ уадзынц, фæлæ чидæр æгъдау халы.

Тарст сæныкк йæ сау цæстытæй касти сæ ирвæзынгæнджытæм, æмризæджы ризы.

-Дæ амонд уыдис æмæ мах ам фестæм, æндæра цы уыдайс? Къæппæг дæ нал сауагътаид. Кæнæ бирæгъ, кæнæ рувас, науад дыл сæлабыр æрбамбæлдаид,

-дзырдта Мурат сæныччы къах бæтгæйæ.

-Цæй æмæ йæ ма-ма ауадзæм!- сдзырта Таймураз.

-Цытæ дзурыс? Искуты дæр ма сæрибар сыр д адæймаджы цур фæразы? Йæ туджы цы ис, уый хъуамæ кæна.

Таймуразы нæма фæндыды цæф сæныччы ауадзын, исдуг ын йе рагъ йæ къухæи алæгъз кодта.

Сæныкк куы феуæгъюд, уæд цалдæр гæппы акодта. Сонтæй фæлæууыд, æмæ йæ мадыл йæ цæст куынае æрхæцыд, уæд фæстæмæ фæкаст, цыма сæ афæрсынмæ хъавыд, уыйау.

Мурат æмæ Таймураз доны куы ахызтысты æмæ сæ дзабыртæ куы скодтой, уæддæр ма сæныкк уым лæууыди. Æппын æрæджиау йæ мады уасын айхъуыста æмæ уыцырдæм азгъордта.

ДЗÆРГЪ ÆМÆ БИРÆГЪ

(Аргъау)

Дзæргъæн уыди æртæ хъыбылы. Чидæр сын цæхджын кæф æрхаста, сæхи дзы ныддæнгæл кодтой æмæ дойныйæ мардысты. Дзæргъ сын дон хæссынмæ ауад, æмæ, куыддæр дон æвгæнынмæ хъавыд йæ къæртай, афтæ бирæгъ йе 'ккой абадти.

- Хæрын дæ, дзæргъ!- загъта бирæгъ.

-Цы мае хæр!-сагъта бирæгъ.

Цы мае хæрыс?- бадис кодта дзæргъ.-Мае фæрстæ хъæбæр. æ, фæлæ кæд дæ дæндæгтæн тæригъд кæныс, уæд мын маехи ныууадз. Ис мын æртæ хъыбылы, кæрдой хуызæттæ, æмæ дын уыдонæй иу ратдзынæн.

-Дæ хъуиддаг раст, уый дын мае зæрдæмæ цауы, - загъта бирæгъ. -Сæ нæмттæ та дын цытæ хуыйнынц?

-Сæ нæмттæ та сты иу-Æнафон иннæ-Фидар, æртыккаг та – Хъармæг.

-Хорз, -загъта бирæгъ æмæ йæ ауагъта.

Дзæргъ ацыд, йæ хъыбылтæн дон бадарта, иæ дыууæ дуары фидар сæхгæдта æмæ йæ хъыбылтимæ хъармы схуыссыди.

Уалынмæ бирæ гъдæр æрбахъæр кодта:

-О Æнафон!

-Æнафоны дæм æддæмæ нал акæсдзынæн!-радзырдта мидагæй дзæргъ.

Уæд та бирæгъ бадзырдта:

-О фидар!

-Фидар æхгæд мае дыууæ дуары, - дзуапп та райхъуысти хуыдонæй.

Æртыккаг хатт бирæгъ бадзырдта:

- О Хъармæг!

- Хъарм лыстæны хуыссын мае хъыбылтимæ,- радзырдта йæм дзæргъ.

-Бирæгъæн фырмастæй йæ сæр æрхаудта æмæ иу ран ныффæлдæхти. Дунейы мидаг халонæттæй, цы уыди, уыдон æртахтысты æмæ дзы иуы рацахста.

-Додой мын дæ къона,-загъта,-мае маестытæ дæ хъуамæ сисон!

-Цы дæ фæнды, уый мын кæн,- загъта халон,-кæ дæ фæнды, хæргæ мае бакæн, кæд дæ фæнды, доны мае баппар, дæ бар дæхи, æрмæст сæ иу хъуыддаг курын: дæ хорзæх мае уæд, æмæ мын мае хъуырыл хъæдуртæ хал æмæ чъири ма бафтау, æмæ мае былæй ма аппарат.

-Æгайтма мын дæхæдæг загътæи, цæмæй тæрсыс, уый,- сцин кодта бирæгъ, йæхæдæг ын йæ хъуырыл бафтыда хъæдурты хал æмæ чъири, стæй йæ былæй аппарат. Халон апæррæст ласта, иу стыр бæласы къабузыл абадти, иæхæдæг хъæдуры нæмыг ахæры чъиримæ æмæ ныхъхър кæны:

-Хъуахъхъ, бирæгъ! Хъуахъхъ, бирæгъ, тæппытæ фæхау!

Бирæгъæн дыккаг сайды фæстæ фырмаста йæ фæрстæ атыдтой æмæ ных хæдмæл.

ÆХСÆРÆГ

Фæрниаты Дзибуш

Рагон, ставд бæрз бæласы астау, арф æмæ нарæг мæрайы цардис иу æхсæрæг. Цалынмæ йын æрæгвæззæджы хур йæ царæнуатмæ касти, уæдмæ æхсæрæг йæ бонтæ æрвыста æнæмæт æмæ хъæлдзæгæй, бæлæсты бынты æрæмбырд кодта йæхицæн зымæгмæ æхсæртæ. Суанг-иу бæлæсты бæрзонд цъуппытæ къалиуæй-къалиумæ гæпгæнгæйæ, цæстыфæны-къуылдмæ схæццæис. Чысыл царæгой зыдта тынг бæлвырд, иæцæрæнбынтаны алыварс цы ис хъæдæй, уыдон иууылдæр. -Куы-иу рацыд хуры хъарммæ балцы, уæд-иу цæуыл фембæлд, уый йæ гыццыл дзæмбытæй ахыртт-хыртт кодта, стæй сæм-иу йæ чысыл рæсугъд фындзæй басмыста. Æхсæрæг зыдта, «йæ бæстыл» цы ис, цы дзы зайы, канд уый нæ, фæлæ дзы цавæр тæссаг рæстæг скæны, уый дæр. Ам арæх фæцæуынц, цæ дæндæгтæ къæс-къæсгæнгæ, цъæх бирагътæ; куы адзортт-дзортт кæнынц, уæд сæфæрстæ фырхормагæй кæрæдзиуыл фембæлынц. Сæ тызмæг ниудæй хъæды хихтæ ризын байдайынц. Ам арæх æрбацæуы фæззыгон хъуынджын арс кæрдо цæгъдынмæ. Иуæй-иу бон йæхи хæрз ныллæджыты рауадзы тугдзых холыхор хъæрццыгъа дæр. Ваййы ахæм рæстæг, æмæ зауаты фæрæты къупкъупп куы нæ банцайы боныцъæхæй изæрталынгмæ. Ахæм «змæст» рæстæджы æхсæрæг йæ мæрайы ныббыры æмæ дыгай-æртыгай бонты хуры цæст нал фены.

Иу фæззыгон райсом æхсæрæг йæ сæр хъавгæ радардта йæ царæнбынаты дуарæй, алырдæм акаст æмæ бафиппайдта, «йæ бадæны» æмгæрон «фыдбылыз» кæй нæй, сыбар-сыбур кæй никуыцæй хъуысы. Æхсæрæг хъыллппытæгæнгæ уайтагъд смыдæг иу æхсæрджын цæгатварсы . . . Куыддæр æртыккар æхсæр æрсаста йæ судзинхуыз лыстæг дæндæгтæй, афтæ чысыл фалдæр ссыд къæхты хъæр, хус сыфтарты сыр-сыр æмæ кæлддзаг къалиуты къæрццытæ. Æхсæрæ йæ хъустæ фæхыл кодта, йæ фæстаг къæхтыл алæуыд, йе стыр къæдзил пыхцылæй йе рагъыл авæрдта, йæ цæстытæ фæдзагъыр сты, фæзылд æмдзæхгæр, уынæр чердыгæй цыд уый куы базыдта, уæд фæстæмæ уыцы-иу тъæбæртт фæкодта. Бирагъæй сурын райдыдта.

Æхсæрæгæн фæзилæнтæ, агæппгæнæнтæ иууылдæр уыдысты бæрæггонд, æмæ бахæццæ йæ бæласы размæ. Бирагъ уыд хæрзæввахс . . . Куыддæр æм фæцæйлабурдта йæ дæндæгтæй, афтæ æхсæрæг йæ царæнбынаты фæмидаг. Тугдзых сырд бæласы бын кæсгæй аздад, стæй æвæстиатæй бавнæлдта æхсæрæфмæ хæрдмæ бырынмæ. Афтæ мæсты уыд, æмæ æнæхъæн бæлас аныхъуырныл дæр фæстиат нæ фæцадаид, цæмæй йæ амæттаг йæ къухы бафта, уый тыххæй.

Бирагъ афæлвардта бæрзы йæ бындзæфхадæй сæттыныл, фæлæ хæрз дзæгъæлы . . . Фæрсырдыгæй бæласы æнцой уыд кæлддзаг бæлас. Сырд асæррæтт

кодта кәлддзагыл. Ахсарәгән йә кәдзил кәцәй фәзынд, уыцы хуынчғы йә дзых фәггыста. Ахцарәг мәрәйы уәләмә арф абырыд әмә йәхи кәулмә нылхывтә. Бирәгъ хуыккомы дуәрттә ахсыны дәндәй, йе фсыр-иу куы фәрыст, уәд-иу снуудта әмә та-иу ноджы мәстыдәрәй бавнәлдта ахсынынмә. Йә кәх цалдар хатты батгыста мидаәмә, фәлә дзы ницәуыл хәст кодта Бирәгъән йә комыдәттә уадысты цәрәгой куыд аскәуыдтә кәндзән йә дзәмбытәй әмә дзы йе стонг куыд суадздән . . .

Ахсарәгән йә зәрдә йәхи кәултыл хоста, фыртәсәй-иу сцъыс-цъыскодта, бирәггы кәхә-иу мидаәмә куы әрбазынд, уәд-иу кәулмә йәхи әнгомдәр нылхывтә, йә сәрымагъз-иу ныддыз-дыз кодта, фәлә та-иу тыхгәнәджы ниуын куы ссыд әддәйә, йә кәултә-иуын куы әрбацәйкалта, уәд та-иу йәчысыл ныхтәй царыл йәхи әрцауыгъта Цәрәгой, мәгуыр, цалдәр хатты расәррәтт кәнынмә дәр хъавыд, фәлә кәдәм? Уайтагъд-иу ауыдта бирәгәы әнәрныкәулгә цәстытә, йә даргъ ссыртә, фаджысәвгәнән фийәджыйәс пәләхсар әвзаг.

-Нә, тынг зын у агәпп кәнын!- фыртәссәй, йә царм йә фыдәй хицән кодта ахсарәгән. Базыдта, кәй әрхәццә кәны йә фәстаг суләфт. уымәтәджы йәм нә сәтты йе знаг дуәрттә. Хатыр кәмәй ракура, ахәм дәр нәу, әгас хъәды сырдатә дәр дзы тәрстә кәнынц, әмә ныр се 'ппәты авзар дәр судзгә әнәсәрылхәцәг ахсарәджы.

Ахсарәг, йә зәрдәйы тугтә тәдзгә, ахәм сагъәстә куы кодта, уәд әнәнхәләджы райхъуыст фәд-фәдыл цалдәр топпы гәрахы. Хъәд әмнәрд, әнәбкәуыст ныкодта. Мәгуыр цәрәгойән йә уд йә кәхты бынәй АУАД. Иудзәвгар ницуал бамбәрста, фәлә зыххырәй куы ракаст, уәд аудта: бирәгъ ләууыд мардәй бәласы бын.

Ахсарәг рагәпп кодта йә цәрәнбына-тәй әмә фалдәр тулдз бәласы цъупмә фәуад. Уыцы рәстәжды әрбазгъордтой дыууә цуаноны әмә ахастой әгъатыр бирәггы марды.

Ахсарәг бәласы цъуппыл сләууыд йә фәстаг кәхтыл әмә цавәрдәр әнахуыр әмбаргә тылд кодта кә раззәг хъуынджын кәхтә цуанонты фәстә. Фыртәссәй ма рызты әви цин кодта, уый зын рахатән уыд.

ЗАРАГ ЦЪИУТӘ Хъуыппеты Мысост

Алан рагәй дәр сабыр ләппу уыди. Бирә уарзта йе 'мбәлттимә хъәдмә цәуын әмә уым цъиуты зәллангәнаг хәләстәм хъустын. Иу бон сә сыхаг ләппу Гагийән дзуры:

-Ныртæккæ уалдзæг йæ тæккæ тынгыл у, æмæ мæнæ нæ кæрты зараг цъиутæ ауадзæм. Уый фæстæ нæ хъæдмæ цæуын нал хъæудзæн сæ зардзытæм хъусынмæ.

-Раст загъыс, фæлæ сæ кæм ссарæм?- фарста Гаги.

-Куыд кæм? Хъæды сæ æрцахсæм æмæ сæ нæ кæрты ауадзæм. Нæ кæрт дæр хъæдæй нæу Бæлæстæ дзы бирæ, уæдæ дзы бындзытæ æмæ зулчъытæ дæр фаг ис æмæ хæринагхъуаг нæ уыдзысты.

Дыккаг бон райсомæй раджы цъиуахсæн къæппæджытимæ араст сты хъæдмæ. Цалынмæ хур хæхты фæстæмæ ныттылдис, уæдмæ ахстой цъиутæ. Гаги æрцахста, æргъæвст цъиу кæй хонынц, ахæм. Аланы къæппæджыты та бахаудис æртæ цъиуы. Иу-æргъæвст, дыууæ та сырхкъоппатимæ. Æрхастой сæ. Дыууæ къалатийы сæ бакодтой:

сырхкъоппаты иуым æргъæвсты та иннæйы. Уырдаем сын цына хæринаг лæвардтой, ахæм нал баззад. Цъиутæ дæр нал кодтой. Цыма кæрæдзийы дæр нæ зыдтой, уыйхуызæн сæхи дардтой.

-Цæй, ауадзæм сæ ныр, æмæ кæд кæрты бæлæстæй никæдм атаæхикой, -загъта Алан, æмæ Гаги дæр сразы.

Цъиутæ кууддæр къалатий раирвæзтысты, афтæ стыр хæдзæртты сæрты цыдæр æрбайсты.

-Нæ дын загътон, нæ сахуыр уыдзысты, -æнкъардхуызæй сдзырдта Гаги.

-Уæдæмæ цом æмæ Михалы бафæрсæм. Михал нын бацамондзæн, куыд сæ æрцахуыр кæнын хъæуы, уый.

- Цом, -сразы Гаги.

Михалæн сæ хабæрттæ куы ракодтой, уæд сын загъта:

-Цъиутæ иууылдæр сæрибар уарзынц. Адæймаг-мæ дзы хæстæг цæрын уарзы æрмæстдæр сыррдон-цъиу. Æмæ уый та зараг цъиуыл нымад нæу. Зараг цъиутæй ам æрбынат кæндзæн æрмæстдæр сауцъиу.

-Сауцъиутæ нам ныр дæр бирæ ис!—нал Фæлæууыд Алан.

-Уый зонын, фæлæ цæмæй уыдоны хуызæн сахуыр уой æргъæвст, сырхкъоппа, булæмæргъ, кæркæ-мæркæ бындзхор дыгоппон, органы цъиу, кæнæ саусæр, уый тыххæй сын ссарын хъæуы сæ ахстæттæ, æмæ лæууыд Алан.

-Уый зонын, фæлæ цæмæй уыдоны хуызæн сахуыр уой æргъæвст, сырхкъоппа, булæмæргъ, кæркæмæркæ бындзхор дыгоппон, органы цъиу, кæнæ саусæр, уый тыххæй сын ссарын хъæуы сæ ахстæттæ, æмæ сын уырдыгæй æрбахæссут се'йчытæ.

-Æмæ уæд цы уыдзæн?-æмдзырд фесты Алан æмæ Гаги.

-Цы куы загъат, уæд сæ сыррдонцъиуы ахстоны нывæрут, уый сæ рауадздæн, æмæ сæ хъомыл дæр скæндзæн: Иугæр кæрты куы райгуырой, ыæд æм кæддæриддæр тæхдзысты æмæ заргæ дæр кæндзысты.

Михалы уынаффæ лæппуты зæрдæмæ фæцыдис.

Уыцы бонай фæстæмæ æнахæн къласы лæппутæ дæр уагъд рæстæджы цыдысты хъæдмæ, зараг цъиуты айчытæ æмбырд кæнынмæ.

Æрбахастой дæс айчы: фондз дзыгъуыртæ, гогызы айчы хуызæттæ, фондз та æрвхуыз цъæх айчытæ. Ссардтой сыррдонцъиуты ахстæттæ дæр.

Михалы фæдзæхстмæ гæсгæ сыррдонцъиутæй дыууæйы ахстæтты цы айчытæ уыдис, уыдон сусæгæй систой, æмæ дзы кæй æрхастой, уыцы айчытæй фæндзгæйттæ нывæрдтой. Сыррдонцъиутæ сыл къуыртты ныббадтысты. Дыууæ къуырттæй рауагътой æрмæстдæр æхсæз цъиуы, иннæтæ фæлæхъуг сты. Фæлæ сырхкъопатæй дыууæ уыйтагъд амардис. Сыррдонцъиутæ сын лæвæрдтой, сæхи лæппынтæн-иу цы дардтой, ахæм хæринагтæ: мæнауы гагата, дзулы къæбæртæ. Ахæм хæринагтæ та сырхкъопатæ нæ уарзынц. Уæд сыррдонцъиутæ хæссын райдыдтой: зулчытæ, уалаттæ, бындзытæ дæр ахстой. Ахæм хæринагтæ лæппынты зæрдæмæ фæцыдысты æмæ рæзын байдыдтой.

Афтæмæй сыррдонцъиутæ схъомыл кодтой цыппар зараг цъиуы. Дыууæ дзы рауадис кæркæ-мæркæ бындзхор цъиутæй, дыууæ-та сырхкъопатæ. Сæрд-сæрды дæргъы фæцардысты сыррдонцъиутимæ, фæззæг та атахтысты хъарм бæстæм. Иннæ уалдзæг фæстæмæ æртахтысты æмæ æрфысым кодтой сыррдонцъиуы ахстоны. Сæ райгуыран бынаты. уæдæй фæстæмæ зараг цъæхснаг мыртæ.

ХОРЫ НÆМГУЫТÆ

Дзугаты Георги

Августы райдайæн. Изæрыгæттæ. Хуры тынтæ сæхи рывæстой бæрзонд урс хæхты фæстæмæ. Уæрæх мусы астау уыды стыр мæнауы кæри. Колхозонтæ найгонд мæнау æвгæдтой кæрийæ, дзаг голджытæ барстой барæнтыл æмæ сæ ластой гонтæм.

Чысыл Мурат бæхыл æрбацæйцыди хъæумæ. бæхы ауагъта сургæ. Дымгæ йын йæ нымæтхуд фесчыл-фесчыл кодта. Йæ сырх галстук дæр ын æнкъуыста йæ урс хæдоны риуыл.

-Акасут-ма, акасут, бæхыл растмæ зынгæ дæр нæма кæны, афтæмæй æцагбарæджы бадт куыд кæны ацы лæппу, - загъта иу чидар æмæ йæм уæд иннæтæ дæр акастысты.

Уыцы рæстæджы Мурат йæ бæх фæурæдта, бæхæй æргæпп кодта. Йæ иу къухæй идоныл хæцыдис, иннæмæй та зæххæй цыдæр систа, йæ хæдоны чысыл дзыппы йæ авæрдта, уый фæстæ бæхы барцыл фæхæцыдыд æмæ йыл цæрдæг абадти.

Æрбахæццæис мусы размæ. Идон абаста кауы михыл æмæ бауад бригадирмæ, загъта йын, йæ фæдзæхст ын кæй баххæст кодта, стæй уæд кæрийы цурмæ бауад. Йæдзыппæй мæнæуы' фсир систа, йæ къухæй йæ аууæрста, йæ сыгтæ йын афу кодта æмæ нæмгуытæ кæрийыл бакалдта.

Колхозонтæй иуæй-иутæ бахудтысты, иу чидæр сæ загъта:

-Мах афтæ 'нхæлдтам, æмæ Мурат сыгъзæрины къæртт ссардта. уæд бригадир Мураты къух райста æмæ йын загъта:

-Афтæ, афтæ, мæ чысыл хур, хорз бакодтай, денджыз æртахгай у, кæри та-нæмыггай.

Ногдзауты разамонæг йæ куыст нæ баурæдта, фæлæ Муратмæ йæ цæст дардта бригадиры арфæйы ныхасы онг.

Дыккаг бон ногдзаутæ иууылдæр рацыдысты быдырма æфсиртæ 'мбырд кæнынмæ.

-Мах алы æхсæнадон хъуыддаджы дæр хъуамæ уæм хæдзардзинтæ,-дзырдтой ногдзаутæ.

КЪУЫБЫРХЪУС

Гуыцмæзты Михаил

Гагийæн йæ мад магазины къаффеттæ балхæдта, радта йын сæ æмæ йæ бафæдзæхста:

-Æз кусынмæ цæуын, фæлæ нæхимæ ацу хæдзармæ дæ хъус дар.

-Хорз, -загъта Гаги æмæ. Хæдзары раз кærты сбадт æмæ къаффеттæ хæры.

Уынгæй æрбайхъуыст сæ сыхæгты лæппу Гуыцыры хъæр:

-Гаги, уæ, Гаги!

Гаги йæ къаффеттæ кærты къуымы амбæхста. Гуыцыры размæ ауад æмæ йæ афарста:

-Цы дæ хъæуы?

-Цæй-ма, пуртийæ ахъазæм.

Гаги фæтарст, ома мын мæ къаффетты куы фена æмæ афсон кодта:

-Кærты куы фæхъазæм, уæд мæм гыцци фæхыл кæны.

-Æмæ мæнæ уынджы ахъазæм, - загъта Гусыцыр æмæ йæ сырх резинæ пурти Гагимæ баппæрста.

Цы ганæн ма уыд. Райдыдтой хъазын.

Хъазт куы фесты, уæд Гаги иæ каффеттæм атындзыдта, фæлæ къаффеттæ уым нал сты: гаги алырдæм аракæс-бакæс кодта. Кæрты ничи ис. Æрмæст сæ чысыл куыдз Къуыбыртъус кæрты астау, бæласы бын, къаффетты афтид гæххæтты цур хуыссы, афтæмæй йæ былтæ стæры æмæ Гагимæ æфсæрмгъуызæй кæсы.

ТЫХ ÆМÆ ЗÆРОНД

(Аргъау)

Раджы-ма раджы-ма цардысты æмæ уыдысты карк æмæ уасæг. Дыууæйæн дæр сæ цæстытæ иу рæстæджы риссын байдыдтой. Хоры нæмыг дæр дзæбæх нал уыдтой.

Уæд карк æмæ уасæг сæхицæн загътой: «Нæ цæстытæ цыдæр аххосагæй риссынц, æмæ дзуармæ куывды цæуын хъæуы»

Хъæбæр цыхтæй фиуджын уæлибыхтæ скодтой æмæ араст сты. Фæндагыл съл амбæлди гæды рувас æмæ сæ бафарста:

-Кæдæм цæут?

-Куывды!

-Цом, уæдæ, æз дæр-уемæ!

-Карк, уасæг æмæ рувас иумæ бирæ фæцыдысты, цъус фæцы чы зоны. Иу афон куы уыди, уæд съл цъæх бирæгъ амбæлди.

-Кæдæм цæут?

-Куывды!

-Цом, уæдæ, æз дæр-уемæ, - загъта арс æмæ араст сты иууылдæр иумæ.

Цæуынтæ байдыдтой, цæуынтæ байдыдтой æмæ уалынмæ схæццæ сты скувæндонме. Сæ уæлибыхтæ кувæндонны бæласы бын цъæх нæууыл æрæвæрдтой æмæ тæрхон кæнын райдыдтой, чи сæ кува, ууыл.

Рувас сын загъта:

-Хистæр чи у, уы сæ скувæд!

Рувасы ныхасыл иууылдæр сразы сты.

Уæд бирæгъ загъта:

-Æз райгуырдатæн, уыцы хохан йæ кой дæр куы нæма уыдис, уæд.

Уæд арс фæмæсты ис æмæ загъта:

-Уæдæ æз та знон райгуырдатæн, æмæ ма исчи бавналæд!-афтæмæй уылибыхты иæ дзæмбийæ йæхимæ æрбаласта æмæ сæ хæры. Хæргæ-хæрын дзы иу фиуы мур æрхаудта æмæ йæ рувас, цъыллынджытæгæангæ, ахордта.

Арс æй бæзджын хъæлæсæй афарста:

-Цы ахордтай, рувас?

-Мæ цæст!

_Æмæ адджын уыди?-бафарст йæ арс.

-Диссаджы адджын! Мыдæй адджындар!-загъта йын рувас, йæ былтæ стæргæ.

Арс уæд йæ иу цæстмæ фæвнæлдта, акъахта йæ, ацъæм- цъæм æй кодта æмæ маesty хуызæй загъта:

-Æмæ адджын куы нæ уыди.

-Уый ды дæ галиу цæст ахордтай, æмæ уыйм айгъай, нæу адджын. Уæдæ ма рахиз ахæр, кæддæра куыд адджын у, - загъта рувас.

Арс уæд йæ рахиз цæст дæр акъахта æмæ йæ ахордта. Куы ницы уал уыдта, уæд, богътагæнгæ, куырмæй рувасы расур-басур кæнын байдыдта.

Рувас æй кæдзæхы былмæ асайдта, æмæ æдылы арс былæй асхъиудта æмæ комы ныххæррæгъи. Бирæгъ æмæ ма рувасæн дæр уымæй хуыздæр минас цы уыдаид!

Карк æмæ уасæг дæр уæд хъуызгæ рафардæг сты сæхимæ.

ДЗЕГЪА ÆМÆ РУВАС

(Аргъау)

Сау хъæды иу бæрзонд бæласы сæр дзегъа йæхицæн ахстон скодта.цъиутæ дзы рауагъта.

Уæд иу бон уылты рувас фæцæйзгъордта æмæ сæ аудыта. Бæласы бынты рауай-бауай кæны, йæ былтæ астæры æмæ уæлæмæ дзуры:

-Дзегъа, уым дæ, цы?

-Мæнæ дæн!

-Ай ма бæлас куы у, уæд ам ахстон цæмæн скодтай? Тагъд мын дæ цъиутæй иу раппар, кæннод бæлас калын æмæ уæ иууылдар хæрын!

Уæд дзегъа фæтарсти æмæ йын йæ цъиутъæй иу раппæрста. рувас æй ахордта.

Дыккаг райсом дæр та рувас ссыди дзегъамæ, Бæласы алыварс та зилы, æмæ йæм дзуры:

-Дзегъа, уым дæ, цы?

-Мæнæ дæн!

Тагъд мын дæ цъиутæй иу раппар, кæннод бæлас калын æмæ дæ хæрын.

Дзегъа та иу цъиу раппæрста æмæ та рувас уый дæр ахордта.

Уæд дзегъа дæрдиаг кодта æмæ загъта:

-Ай мыл цæй мард æрцыд! Афтæ мын сæ куы хæра алыбон, уæд ма цы кæндзынæн?

Æмæ хæкъуырццæй кæуын байдыдта.

Йæ сæрты зым фæцæйтахт æмæ дзегъайы кæуын куы фехъуыста, уæд æм дзуры:

-Цы кодтай? Цæмæн кæуыс?

Дзегъа йын радзырдта:

-Мæнæ мын рувас мæ цъиутæ фæцахуыр æмæ мын сæ хæры.

-Куыд сæ хæры бæласы сæрмæ?

-Ай, дам, мæ бæлас у, ам, дам, ахстон цæмæн скодтай? Тагъд, дам, дæ цъиутæй иу раппар, кæннод бæлас калын æмæ йын дзы иу аппæрстон. Дыккаг бон дæр та афтæ.

Уæд зым афте зæгъы:

-Уæдæ дзы ма тæрс. Рувасмæ нæ фæрæт ис, нæ кард, цæмæй акалдзæн Бæлас? Куы ссæуа райсом, уæдиу афтæ зæгъ:» Æмæ дæ фæрæт та кæм ис?»

Рувас та райсом куы суад, уæд бæласы алыварс зилынтæ байдыдта æмæ уæлæмæ дзегъамæ дзуры:

-Тагъд дæ цъиутæй иу раппар, кæннод бæлас калын æмæ уæ иууылдæр хæрын!

Уæд ын дзегъа афтæ зæгъы:

-Æмæ дæ фæрæт та кæм ис?

Рувас æрбамæсты:

-Уыцы зонд дыч чи бацамыдта?

-Зым, æндæр чи.

-Æмæ ныр цы фæцис уыцы зым?

-Хохмæ атахтис йæ хæдзармæ.

Рувас æм йæхи хæстæг баласта æмæ йын афтæ зæгъы:

-Дæуæй расугъддæр заргæ нырма маргъы мыггагæй никуыма фехъуыстон. Æз тынг дардæй фæцыдтæн дæ зарынмæ хъусынмæ.

Уæд зым ноджыдæр йæ зардыл бафтыдта, æмæ йæм рувас йæхи хæстæгдæр баласта.

-Дæ хорзæхæй, зым, дæ цæстытæй цы хорз зарыс!

-Ницы зарын мæ цæстытæй.

-Уæдæ цæмæй зарыс?

-Нæ мæ уырны! уæдæ ма дæ цæстытæ бацъынд кæн æмæ афтæмæй ныззар!

-Кæс-ма уæдæ!- зым йæ цæстытæ куыд фæцъынд кодта, цъындæй азарон, зæгъгæ, афтæ йыл рувас йæхи ныццафта æмæ йæ ацахста.

-Ныр дæ хæргæ кæндзынæн, хæргæ. Цæмæн бацамыдтай зонд дзегъайæн, бæлас фæрæтæй фæкалынц, рувасмæ фæрæт нæ вæййы, уый.

Зым ын загъта:

-Уый мæ аххос уыд, фæлæ дын мæхицæй фылдæр минас, фылдар пайда фæкæнын кæндзынæн æмæмæ ма бахæр.

-Цы минас мын фæкæнын кæндзынæ ?

-Уæртæ æлдаратæ зиу кæнынц хос кæрдынмæ : уыдон сæ зиууæттæ н зиу кæнынц хос кæрдынмæ :

уыдон сæ зиууæттæн дынджыр тохбыл схастой, æмæ дын уый бахæ рын кæндзынæн.

Бацыдысты зиууæттæм.

-Мæнæ амкæрæджы бамбæхс, æмæ æззиууæт-ты куы асайон, - загъта зым рувасæ н, -уæ диу ды тохбыл бахæр.

-Хорз, - загъта рувас æмæ зымы феуæгъд кодта. Зым хосдзауты размæ батахт æмæ сæ разæй гаккгаччы уайы. Хосдзаутæ сæ хос кæрдын фæ уагътой æмæ зымы ахсыныл фесты. Рувас дæр уыцы сахат тохбылы фыдæй йæ хи уæрдоны хуызæ н ныккодта.

Уæд зым ныппæррæст ласта æмæ атахти. рувас дæр йæ хи райста æ мæ сæ æмгъуыдуатмæ æрцыдысты.

-Гъы, куыд дæ федтон?- бафарста зым рувасы.

_Хорз мæ федтай, фæлæ ма мæ куы нæ фæхудын кæнай, уыд дæ нæ ныуадздзынæн æнæ бахæргæ .

-Уый дын мæ быгъдуан. Цом.

Иу ран хуымонтæ хуын кодтой, æ мæ зым рувасæн афтæ зæгъы:

_Дымæ нæ ам къудзийы бын бамбæхс æмæ мæм кæс.

Рувас къудзийы бын æрæмбæхст æмæ кæсы: зым батахт æмæ галдæ рæджы сæрыл абадтис.

Хуымгæнæг дзوماг фелвæста æмæ йæ зымыл фехста. Дзомс сæмбæ лдис галдæрæджы сæрыл. Галдæрæг атылдис.

Хуымгæнæг, æллах, мæ фырты амардтон, зæгъта, бауад æмæ йæ йæ хъæ бысы фелвæста.

Зым ныппæррæст ласта, рувасмæ æрбатахт æмæ йæ фæрсы:

-Гъы, хорз дæ нæ фæ худын кодтон?

-Тынг, -загъта рувас. Ныр ма мæ хорз куы нæ фæ тæ рсын кæ най, уæ д дын дæ ахстон зонын æмæ дын æнæ хæргæ нæй.

-Хорз, -загъта зым.

Ацыдысты уырдыгæй. Зым рувасы иу ран фæндагыл æрлæууын кодта, йæ хæдæг хъæумæ батахт æмæ йæ фæстæ цуанæтты æд куыйтæ расайдта æмæ сæ , рувас кæм уыд, ууылты æрбакодта.

куыйтæ уайтагъд рувасы ауыдтой æмæ йæ сурынтæ байдыдтой. Йæ уд æрдуйæ нарæгдæр сси, афтæ мæй хуынкъмæ ныййрвæзт. Куыйтæ хуынчъы суармæ хуыссынц.

рувас мидагæй йæ ыæ нгты фæрсы:

-Цæй, ныр мæн цуанон куыйтæ куы сырдыдтой, уæд мын уæчи баххуыс кодта?

-Мах дын цуанэтты раздæрсæ уынаæрæй базонын кодтам.

Сæры магъз загъта:

-Æз та дæ лидзыныл бафтыдтон.

Къæ хтæ загътой:

-Мах та дæ лидзæйæ хæсгæ кодтам.

Уæдукъæдзил загъта:

-Æз та дæуыл ныддæвдæгдæн æмæ дæ фæстæ тахтæн.

-Уæдæ мыл, фæстæмæ чи хæцыдис, - загъта рувас, -уый ды уыдтæ, æ наккаг!

Уæдæ ды мæн ницæ мæнхæуыс! Дæу куыйтæн бахæ рын хъæ уы. . .

Афтæ мæй йæ хуынкъæ й радарта.

Куыйтæ рувасы къæ дзил куы ауыдтой, уæдæм фæлæбурдтой æмæ йæ йæ къæдзилæй æддæмæ радавтой. Цуанæттæ йæм фæлæбурдтой, амардтойæ æмæ йæ сæр, гуыр æмæ къæхтæ й æнал бафарстой. Дзегъа та абон дæр арфæ кæны зымæн.

Иу уыци-уыци пецы тыххæй

Базонут ма уыци-уыци. Пец тæвд кæны, фæлæ дзы зынг нæй. Уæ лдæ ф кæ дæ бацæ уы, уырдыгæ й фæздæг рацæуы. Уый цы у?

_Адæймаг.

Мах куы улæфæм, уæд ныхъхъуыраем уæлдæф, фæстæмæта раулæ фæм дон æмææ взалытуаг газ, куыд пец, афтæ .

Уый æнцонæй уæ бон у бабæрæгкæнын. Баулæ футмауидыгыл, уый схид уыйуын дон. Нырта хъæмпы халæй ныффу нæ нут чъырты доны. Дон сызмæ ндзæнис. Уый та уын æвзалытуаг газ.

Адæймаджы фындз æххæст кæны дыууæ хъуыддаджы у уæлдæфбацæ уæн дуар æмæ фæздæджы трубæ . Æмæ цы хæрæм, уый судзы нæ пецы. Уымæйнаæ буар алыхатт дæр ваййы хъарм.

«МАСТИСЫН»

Къæвда йæ уарынаæй не 'нцад. Дымгæ йы къуыззитт кæммттæ нæ рыдис. Махарбег рудзынджы цур диваныл бадтис æме чиныг касты. Æвиппайды йæ хъустыл ауад кæйдæр тыхджын æхсидт. Рудзынг байгом кодта æмæ бынмæ ныккаст. Хæдзары цур телхъæды фарсмæ лæууыд чидæр. Махарбергмæ дзабæх зындис, узалæй куыд зыр-зыр кодта, уый. Лæппу рудзынг ахразыт. Телхъæды цур

лаууыд йе 'мбал Ауызби хуылыдзæй. Иæ дзаумæ тты дон цыкк-цыкк кодта, йæ фындз узалы ныссырх.

-Фæзындтæ ндæ фæсидмтæ, цы зæгъдзынæ, махарбег? афарста йæ Ауызби.

-Кæмæй зæгъыс, Махарбег?

-Кæмæй, кæ, Хазбийæ. Знон нын арифметикæ йæ контролон куыст уыдис, Хазби мæ фарсмæ бадтис. Уайтагъд йæ рардтæ ацарæзта æмæ йæ тетрадь амбæхста. Фæлæгъзтæ йын кодтон, авæрмæ мæй, зæгъын, æмæ сæ æздæ рафыссон, фæлæ мæмæй нæ радта. Нæ къласы уымæй хуыздæ р арифметикæ ничи мын æвзæр бæрæггæнæн нывæрдта. Ахæм рæстæ джыде 'мбалæ н ма баххуыс кæн, уый дæм цас раст кæ сы, Ауызби?

Ауызби бахудтис æмæ йын афтæ зæгъы:

-Дæхи сæры куы ницы уа, уæд дын исчи кæ дмæ амондзæн. Хазби дæ уай цæмæн хуыздæр ахуыр кæны? Уымæн æмæ урокмæ лæмбынæг байхъуысы, ды та рагæ пп-багæ пп æмæ сусу-бусуйыл бахъæ уыс, æмæ ам Хазби цы аххосджын у?

-Бирæ мадзур, Ауызби, фæлæ цом æмæ йæ ахъаззаг снæмæм, цæмæ й иннæ хатт афтæ мауал бакæ на.

-Æмæ кæм ис Хазби?- бафарста иæ Ауызби.

-Уæртæ културæйы хæдзары. Алы изæр дæр, фæсурокты, зардæ мæ кæ фтыты кружочы ваййы.

-Уый цытæ дзурыс, Махар. Райсом нæ ахуыргæнджытæ куы бафæ рсой, цæмæнæй фæндадтат, зæгъæ, уæд куыд зæгъдзыстæм?

-Зæгъдзыстæм, зæгъгæ, нæ хылкъахæн кодта.

-Æмæ кæй бауырдзæн?

-Уæдæ дæ куыд фæнды?

-Мæн ницы фæнды, фæлæ кæд дæ ныфс хæссыс, уæд ацæуæм.

Ацыдысты културæ йы хæ дзары 'рдæ м. Æввахс куы бацыдысты, уæ д фæ ндаггæ рон æрымбæхстысты.

Чысыл фæсрæдæр Хазби културæйы хæдзарæй рацыд, йæ къухтæ йæ дзыппыты нытыгъыста, афтæмæй Куыддæр, лæппутæ кæм æмбæхст уыдысты, уырдаæм бахæццæ, афтæ Махарбегимæ фæгæппытæ ластой æ мæ йыл фæхъæр кодтой:

Кæдæм цæуыс, Хазби!

Хазби читдæрнæ фæкодта, афтæ мæ й цыд, стæй сæмæрлæ ууыд æмæ сын афтæ зæ гъы:

-Сымах кæй фæтæрсын кæнат, уый уын ам нæй, фæлæ уæхи айсут.

Махарбег чысыл раздæ р кæ д æ ртхъирæ нтæ кодта, уæ д æ м ныр та дзырдта лæ гъз æвзагæй.

-Махарбег чысыл раздәркәд әрхъирәнтә кодта, уәд әм ныр та дзырдта ләгъз әвәагай.

-Мах дә хъазгә кодтам, зәгъын, кәддәра фәтәрсис.

-Әмә әз бирәгъәй куына фәтәрсдзынән, уәд адаймагай тәрсин, - ныфсджынай сын загъын, кәддәра фәтәрсис.

Дыккаг бон скъоламә куы бацыдысты, уәд Хазби Махарбегмә фәдзырдта әмә йын афтә зәгъы:

-Рацу әмә дын дә радтә бацамонон. ма мәм фәхъыг у, әндәрәбон дәм мә тетрадь кәй нә авәрдтон, уый тыххәй. Ахуыргәнәг мә куы фәдтаид, уымәй тарстән. Цалынмә-иу урок райдайа, уәдмә-иу дын баххуыс кәндзынән. Кәд дә фәнды, уәд-иу мәм хәдзармә дәр әрбацу.

-Хазби цы хорз ләппу у. Мә радтә мын бацамыдта әмә мын афтә загъта, хәдзармә дәр, дам-иу мәм әрбацу.

Әмә, дам, дын алы хатт дәр әххуыс кәндзынән. Мах та йә нәмынмә хъавыдыстәм Куыд фәцәйрәдыдтән.

Ауызби бахүдтис:

-Әмбисонд никуы фехъуыстай зәронд ләгъәй, цәмәй ләджы хорз базонай, уый тыххәй, дам, йемә иу пут цәхх хъуамә бахәрай. Демә ахуыр кәны әмә йә нәма базыдтай? Хазби алкәмән дәр хорз әххуыс кәны.

ÆДЗÆСГОМ ФЫР

Дзесты Куыдзәг

Чи зоны, сымахәй исчи зәгъа: фырай та куыд ис «әдзәсгом» зәгъән? Уый фос у әмә фос. Фосәй та цәй цәсгәмттә домыс! Фәлә афтә мачи зәгъәд. Фәрәдидзән.

Æз уын ныртәккә иу хабар радзурдзынән. Байхъусут уал мәм, стәй-иу уәд зәгъут: рәстытә дзурын әви нә?

Фийыау уыдтән уыцы аз. Хыстон иу-дыууә сәдәйы бәрц фос. уалдзәгәй мыл суанг сәрды әмбисмә ницы бәлләх әрцыд, фосыл зиан не 'руагътон.

Йә дзугтә Хъызлары чи фәдары зымәджы мәйты, уыдон сә зәддаг фысты әмә сә фырыты хицәнтәй фәхизынц. Фәлә махмә бирә фос нә уыд, зымәг-иу ам, нәхимә хохы уыдысты. Фыстә әмә фыртә иумә хыстысты.

Сәрды әмбис куы 'рхәццә, уәд фырытә тох кәнын райдыдтой. Мә фыд мын бафәдзәхста: «Тыхкъул кәм у сәрвәтты, уым-иу фос бирә ма бафәстиат кән, фырытә кәрәдзийы раппардзысты».

Уыцы ныхас ма зæрдыл дартон æмæ нæ уагътон ма фос æмуырдыг сæрвæттæм. Фæлæ уыдон сæхæдæг хæлæф кодтой заддæр бынæттæм. Кæд-иу фырытæ тох кодтой, уæд та-иу сæ баиргъæвтон.

Куыд-фæстагмæ къаддæрæй-къаддæрмаæ цыдысты хæцæг фырытæ æмæ ма дзы фæстагмæ тохгæнæг баззад æрмæст дыууæ фыры, сæ тæккæ тыхджындæр æмæ стырдартæ. Уыцы дыууæ фыраей читыхджындæр у, уый куы сбæрæг уа, уæд дзы хыл нал уыдзæн. Алы фыр цæр ныр базыдта йæ бон, æмæ йæхицæй тыхджындæртæй лидзгæ кæндзæн, лæмæгъдæры та-сургæ.

Фæстаг дыууæ фыры хæстæн кæрон нал æмæ нал уыд. Хизгæ цас кодтой, хыл та уымæй фылдæр. Æз нал фæрæзтон сæ иргъæвынæй. нал уæндыдтæн фос бæрзæндтæм скъæрын.

О, фæлæ сымахæй, чи зоны, исчи нæ федта, фырытæ куыд хæцынц, уый, Фæзран куы фæхæцынц, уæд æрлæууынц ныхæй-ныхмæ, стæй сæ алчидæр фæстæмæ-фæстæмæ ацæуы иу-цыппар-æхсæз метры бæрц. Цыма сын исчи къаманды скæны, афтæ, уыцы иу рæстæджы размæ, кæрæдзийы ныхмæ æрбатæхынц æмæ сæ тыхтæхæджы сæ сыкъатæй-дзæхст! Сæ сæры цæфы хъæр афтæ тынг ваййы, æмæ кæмтты ныццарауы, сæрвæтæй суанг хъæумæ фехъуысы. Кæд уыцы цæфæй сæ дыу уайæ дæр ничи ахауа кæнæ лидзæг нæ фæуа, уæд та ногæй-гуыпп!

Къулран куы фæхизынц, уæд та афте: сæ иу æрлæууы йæ мидбынаты, йæ ных уæлæмæ, афтæмæй.

Иннæ хæрдмæ ссæуы иу æртæ-фондз метры бæрц æмæ уырдыгæй йæхи раппары бинаджы сыкъатæм. Бинаг йæхи æмбæрцæй дыууæ-фондз метры бæрц æмæ уырдыгæй йæхи раппары бинаджы сыкъатæм. Бинаг йæхи æмбæрцæй дыуу-æртæ хатты дæлдæр ахауы, йæ къæхтæ хæлиувæрдæ æмæ лæугæйæ. Стæй уæд фырытæ сæ бынæттæ айвынц; бынæй чи лæууыд, уый фырытæ сæ бынæттæ айвынц; бынæй чи лæууыд, уый уæлæмæ ссæуы, уæллаг чи уыд, уый та бынæй ныллæууы. Кæд уыцы гуыппыты фæстæ фырытæй исчи ахауа кæнæ хæцæн бынатæй ахауа, уæд уый састы нысан у.

Мæнмæ диссаг каст: куыд фæрæзтой фырытæ уыцы цæфтæн? Сæ сарты магъз-иу куыд нæ слæхъуг уыцы гуыппытæй?

Цы дыууæ фыры кой кодтон, уыдон æртыккаг бон изæрмаæ дæр нæ фесты сæ тох. Хауынæй сын куыд тарстæн, афтæ фос суымгæрæттæм æрыздæхтон. Ам тæссаг ницæмæй уыд. Æмæст йæ бæрзæнд иу-дурты цæнд.

Фырытæ та ам дæр райдыдтой хæцын. Зæгъын, тыхджындæр сæ чи у, уый тагъддæр куы сбæрæг уайд, уæд кæд нал хæциккой-æз дæр сæ ацы хатт нал баиргъæвтон.

Фырытæй иу бынæй баззад. иннæ йыл уæле йæхи раскъæрдта. Иу цæстыфæныкъуылдмæ уæлладжы къæхтæ фæхицæн сты зæххæй æмæ мæм афтæ

фæкаст, цыма дæлладжы сыхъатыл хъен алаууыд. Фæлæ дæллаг баурæдта цæф. Иуцасдæр ахауыд дæлдæр, фæлæ йæ къæхтыл лæугæйæ базад. Стæй уæд иуварсты уæлæмае ссыд.

. . . Куыддæриддæр йæхи раппæрста, афтæ дæллаг æвиппайды фæзылд иуварс æмæ . . . дæ балгъитæг афте!

Уæллагæн йæ разы ницуал уыд, æмæ асхъиудта дæлæмæг саппы сæрæй, йæ сыхъатæ æрхаста мæлдзыджыты губакмæ, стæй уæлгоммæ ахауд æмæ дурты цæндыл йæ тæпп фæцыд. Змæлгæ дæр нал скодта.

Уыцы рæстæджы нæ сыхæгты лæг Нане сындзытæ æхцæста йæ хуымы. Ме 'рдиагмæ æрбазгъордта саппы бынмæ. Уайтагъддæр базыдта, фыраен йæ астæуыстæд кæй асаст, уый, æмæ йæ хæдмæл кæнын нæ бауагъта.

Уым ма хуымты чи куыста, ахæмтæй чидæр фæхабар кодта хъæумæ æмæ мæ фыд уайтагъд схæццæ. «Къулран-иу сæ хæцын ма уадз!»-дын нæ загътон?-зæгъгæ, мын мæ къæбутæн ахæм цафт нылласта, æмæ чысыл ма бахъæуа, ме' мбудæнтæ зæххы ацæвон. Мæ цæстытæ цæхæртæ акалдтой, фæлæ уæддæр кæуын мæ сæрмæ не 'рхастон.

Гъе, фæлæ дзы мæ аххос цы уыд? Никуыма фæдтон, фыр йе 'мбалы афтæ ффсайа, уыд. Мæнмæ гæсгæ, уый æдзæсгом фыр уыд, æмæ сайдæй рацыд йе 'мбалыл.

Уæдæй фæстæмæ уыцы сайæгой фыр ме' нæуынон фестад. Мæ дзуджы фырытæн кæд се' ппæты тыхджындæр уыд, уæддæр æй æз нал уарзын. Фæлитой æмæ мæнгард у.

КУЫСЫФТÆГ ÆМÆ ДУРЫН

Коцойты Арсен

Раджыма-раджыма цардысты, уыдысты дыууæ хæлары-куысыфтæг æмæ Дурын. Иухатт Куысыфтæг бацыдис Дурынмæ æмæ йын зæгъы:

-Мæ хæлар Дурын, иу ран бадгæйæ схъуына уыдзыстæм. Цом, Бæстæтыл ахæтæм.

-Нæй гæнæн, Куысыфтæг, -нæ фæндагыл стыр цæугæдон ис. ноджы ныр ивылын рæстæг у, æмæ мæ дон йæ бынмæ куы аласа, уымæй тæрсын.

-Ма тæрс, мæ хæлар, æз дын æххуыс кæндзынæн Дурын фæныфсджын ис, æмæ дыууæ хæлары араст сты сæ фæндагыл.

Цæуынц, цæуынц æмæ бахæццæ сты стыр цæугæдонмæ. Йæ фæйлауæнтæ кæрæдзийы сæрты бырстой, йæ уынаерæй хъустæ къуырма кодтой. Дурын æм куы бакасты, уæд фыртæсæй базыр-зыр кодта, -хорз æм касти балцы цæуын, фæлæ йæм мæлын хорз нæ касты æмæ фæстæмæ здæхыны фæнд скодта.

Куыстыфтæг куы бамбæрста Дурыны хъуыдытæ, уæд æм бауади æмæ йын зæгъы:

Æрбабад ме рагъыл, æз дæ доны иннæфарсмæ бадавон. Дурын бабадти куысыфтæджы рагъыл, æмæ уайтагъд цæугæдоны иннæ фарс рахызтысты.

Цæуынц дыууæ хæлары дарддæр, быдырте æмæ хъæдты уындæй сæ зæрдæ рухс кæны, мæргъты зард сын сæ хъустæ рæвдауы.

Уалынмæ кæсынц, æмæ разй цавæрдæр, мигъ змæлы æмæ сæм хæстæгæй-хæстæгдæр кæны.

хæстæг виппайды Куысыфтæг фæхъæр кодта:

-Ме сæфт æрцыди, Дурын! Уæртæ быдыры кæрдæг судзгæ æрбацæуы, æмæ мын аирвæзæн нал ис- басудздзынæн!-Цыма йыл тæфсаг бахæцыди, уыйау базыр-зыр кодта Куысыфтæг.

-Ма тæрс, Куысыфтæг, -сабыр æй кæны Дурын- Ницы дын уыздæн, æз дæ фервæзын кæндзынæн.

Цалынмæ уыдон ныхас кодтой, уалынмæ сыгъд сæ уæлхъус æрбалæууыди. Дурын Куысыфтæджы æрхуыссын кодта дзыхъы, йæхæдæг æй йæхицæй æрбæмбæрзта.

Цыбыр рæстæгмæ сыгъд иннæ фарс фæци æмæ уæртæ фæцæуы дарддæр.

Цы фæдæ, Куысыфтæг? Фесæфтæ? Фесæфтæ? Басыгътæ, миййаг?-Бафарста Дурын.

-Зонгæ дæр нæ бакодтон сыгъд, -дзуапп радта Куысыфтæг.

Уæдæй фæстæмæ ноджы тынгдæр схæлар сты Куысыфтæг æмæ Дурын æмæ абон дæр æмзæрдæ, æмзондæй цæрынц.

МАРГДЖЫН КАЛМ

Фæрниаты Дзибуш

Барзонд хохы фахсыл, цъæх-цъæхид уыгæрдæны, дардмæ бæрагæй зыны стыр урс дур. æрæджы йæ хæд рæзты æрцæйцыдтæн цуанæй æмæ федтон, йæ бынай хъæддаг карк куыд стахт, уый. Бакастæн дуры бынмæ, æмæ дзы уыд ахстон, йæ мидæг дыууæ ногуагъд лæппыны æмæ дзыгъуыр æйчытæ цалдæр.

Тынг бацин кодтон, - куыддæр лæппынтæ тæхынхъом фæуой, афтæ сæ нæхимæ ахæсдзынæн æмæ сæ хъомыл кæндзынæн, зæгъгæ.

Цалдæр боны фæстæ та ацыдтæн цуаны. Цæуын, ахстон цы уыгæрдæны уыдис, ууылты.

Куыддæр баввахс дæн, афтæ ауыдтон хъæддаг карчы.

Уый кодта сонт зилдух, зæрдæхалæн уаст, цыма йын исчи йæ хъæбултæм кард ныддарта, уыйау тарстхуызæй йæхицæн бынат нал ардта. Хæрдмæ-иу фæтахт

æмæ-иу йæхи зæххыл цæвæгау никкодта, дурæй дурмæ-иу йæхи зæххыл цæвæгау никодта, дурæй дурмæ-иу апæррæст ласта, йæ ахстоны сæрмæ-иу стахт, йæхи-иу йæхи зæххыл цæвæгау ныккодта, дурæй дурмæ-иу тæккæ былмæ æруагъта, фæлæ та-иу фесхъиудта, дард атахт æмæ-иу мæсты цъыс-цъыс никкодта.

Æз азгъордтон. Дуры цурмæ, фæдицы цæуæгаæ, бахæцца дæн. Ахстоны раз гомхъуыр лæппынтæй иу лæууыд мардæй. Мæ улæфт мæ риуы нæма æрсабыр, афтæ ахстонæй рабырыд сатæгсау калм. Йæ дзыхы рацæйхаста иннæ лæппыны. Карчы цъиу ма уыд удагас æмæ йæ бырынкъ фæхæлиу-фæхæлиу кодта. Æз фæстæмæ цалдæр къæхдæфы акодтон. Хилæг цъæх нæуумæ ралæст. Хабар цæй мидаг уыд, уый бамбæрстон. Мæ риуы мæ маст фæцæйтыдта, мæ дæндагты къæс-къæс ссыд. Мæ хæцæнгарс аивтыгътон æмæ йæм бахъавыдтæн. Мæ тарстæн, куы фæивгъуыон æмæ калм искуы хуынчъы куы афардæг уа, зæгъгæ.

Гæрах!-æмæ æрвгæрæттæ ныццарыдтой.

Топпыхосы фæздæг йæхи систа. Кæсын . . . калм æртæ дихы фæхаудис. Уыцы минуты хъæддаг карк мæ сæргы æрбазылд, æркаст йе знагмæ. Фæстæмæ уæлдæфы йæхи бæрзонд систа æмæ ныууасыд цавæрдæр рæсугъд зыланггæнæг хъæлаæсæй, æвæццæгæн, цин кодта йе знаджы сæфтыл.

Уæдæй фæстæмæ тугдзых тыхгæнæгмæ куы ныхъхъавын, уæд мæ къух нал фæризы, мæ цæст дæр мæ нукууал фæсайдта.

РУВАС БИРÆГЪЫ КУЫД ФÆСАЙДТА

Тъехты Амыран

Иу бон рувасыл бирæгъ амбæлд æмæ йæ бафарста:

-Дæ хорзæхæй, рувас, цæмæй нард кæныс?

Рувас йæ къæдзил батылдта, бакаст бирæгъмæ æмæ йын афте зæгъы:

-Дæлæ хъæуæй кæрчытæ давын æмæ уымæй.

Бирæгъ арф ныуулафыд, йæ сæр банкъуыста:

-Æй, дæ бонæй дæ уа, Цъæхой! Куыйтæ мæ базонынц, фæлæ мæ куы расурынц, уæд сæ быны атулын, стæй семæ хъазын райдайын æмæ раирвæзын.

Бирæгъ та мæсты улæфт ныккодта:

-Уæдæ æз куыд æнамонды бон райгуырдатæн? Хъæумæ нæма бахæцца ваййын, афтæ мæ куыйтæ базонынц æмæ мæ сæ разæй райсынц. Куыйты рæйынмæ адам райхъал ваййынц æмæ мæ æхсын райдайынц.

Рувас йæ дзыхыдзаг ныххудтис:

-Æмæ дæ куыйтæ цæмæн райсынц, уый нæ зоныс? Де смагæй дæ базонынц æмæ уымæн . . . Бафсис дын ницæмæй ис, дæ цæст не ‘ фсады. Иу фысы бæсты

ныццагъдыс æнæхъæн дзуг æмæ æнæфтиаг фæвæййынц. Адамæн уый тыххæй кæныс марджы ад, гъе. Æз цас-фæнды баййафон кæркдоны кæрчытæ, иу йедтамæ дзы нæ рахæссын.

Бирагъ рувасы ныхæстæм фырмастæй адæнгæл æмæ йæ цæстытæ фæирд кодта:

- Æгъгъæд сæнттæ цагъд, цагъд, гæды рувас, æз æххормагæй мæлын, ды та мын таурæгътæ хæссыс. Ныртæккæ дæ хъуамæ бахæрон.

- Æмæ дын æз цы фаг дæн? Фæлтау ахсæв дæлæ хъæумæ ацæуæм æмæ дын æз иу хæдзары кæрты нард кусæрттаг фенын кæндзынæн, стæй дæ хъару æмæ дæхæдæг.

Бирагъæн стыр æхсызгон уыдысты рувасы ныхæстæ, фырмондагæй йæ комы дæттæ æрцыдысты.

- Уый хорз фæнд æрхъуыды кодтай. Æрмæст мæкуы фæсайай, уæд мын додой дæ сæр кæны, загъта бирагъ, æмæ ахицæн сты.

““

Æнæхъæн дыууæ боны дæргъы дымгæ нæ банцад йæ дымынæй, фыруазалæй бæстæ дзæнгæлтæ кодта.

рувасæн фырæххормагæй йæ бон нал уыд, йæ фæстæг тыхтæ æрæмбырд кодта, ралæст æддæмæ æмæ арас хъæумæ. Ададжы былмæ куы ‘рбахæццæ, уæд ын афæлвæрдта, фæлæ йæ къах нал скуымдта æмæ ныхъхъыллист кодта:

-Иеныр фесæфтæн, йеныр нал аирвæздзынæн, айхуызæн сайд мыл царды никуыма æрцыд.

Уалынмæ, мæнæ, дыууæ боны размæ цы бирагъыл фембæлд, уый йæ цуры фæвзæрд æмæ йæ афарста:

-Цы ми кæныс, цы, рувас, ам?

Рувас æм бакаст:

-Дæ хорзæхæй, кæм дæ? Ныр дыууæ боны дæумæ куы ‘нхæлмæ кæсын. мæнæ былæй æргæпп кодтон, мæ къах къутæры уидаджы фæфидар æмæ мын хæрдмæ сисын нал комы, рауай-ма баххуыс мын кæн æмæ дæ хъæумæ акаенон.

Бирагъ йæ къахæй мит ракъахта, къæпхæныл йæ ныхтæй фæйнæрдæм ахæцыд. Рувас йæ къах фелвæста æмæ бирагъæн къæпхæн йæ къах æрцахста.

Рувас асæррæт кодта æмæ афардæг.

Райсомы хъæуы лæппутæ бирагъы ахстæй куы фæдтой, уæд æм рафæдис кодтой.

ЗЫДГÆНАГ МЫСТ

(Æмбисонд)

Мыст иубон рабырыд йæ хуынкъæй:

Мæнæуы кæрийыл фæхæст.

Æгæр дзы бахордта фырзыдæй.

Фæстæмæ та йæ хуынчъы лæст

Æмæ дзы нал цыди, Иæрæзгы

Цыппæрвадæй дыууæрдæм уад . . .

Фæлæ дын æм фæцырди гæды . . .

Фырзыдæн афтæ у йæ цард!

Æ м б и с о н д

Фыр хæрд-фыд рын

УÆРЫК ÆМÆ ЦÆРГÆС

Дзесты Куыдзыг

Рагуалдзæг. Хуссары сæрвæттæ æмæ уыгæрдæнтæ рацъæх сты. Хуымтæ дæр ссау сты, æрмæст ма æрхыты æмæ адæгты зæйы даргъ уадздзæгтæ зынынц бурбын урс тæгтæй. Цæгæтты æмæ тъæпæн хуымты мит нырма бæзцъарæй лæууы. Бонай хуры тынтæм йæ уæллаг цъар стайы, стæй та æхсæвы ныссæлы æмæ райсомæй аидæнау æрттивы, цæстытæ йæм нæ лæууынц.

Стурфос ныр дæр ма хъæуæй дарддæ нукуыдæм цæуынц, фæлæ лыстæг фос хизынц хуссæртты. Ног кæрдæг нырма æрæджы сдардта йæ сæр зæххæй, фæлæ фароны хус кæрдæг дæр æвзæр холлаг нæу мæллæг фосæн.

Æз хизын мæ фосы дзуг, нæ хъæуы хæдсæрмæ цы сæрвæт ис, уым. Зæддаг фыстæн сæ уæрыччытæ семæ нал ваййынц. Гокотæн нырма раджы у хизынмæ цæуынаен. Лæууынц уал хъарм скъæтты уасынæй сæ мадæлтæм.

Мæ зæддаг фыстæй иу алы аз дæр иннæтæй фæстæдæр ныззайы. Ацы аз дæр та афтæ. Æмæ иннæ фыстæй хъауджыдæр æмæн йæ уæрыкк йемæ ваййы скъæты дæр æмæ сæрвæты дæр. Абон дæр та ам ис. Æмæ хуымæтæджы уæрыкк у! Сатæгсау, къæбæлдзыг, йæ ных, йæ къуыбыр сыты астау æмæ йæ къæдзилы тæккæ кæрон- урс бындзыг. Хæрзхаст æмæ цæрдæг уæрыкк. фос хизынц кæрдæгыл, фæлæ гокойы уый сæр нырма нæ хъæуы. Æфсæст у йæ мады бын амидæг уæрыкк. Фос хизынц кæрдæгыл, фæлæ гокойы уый сæр нырма нæ хъæуы. Æфсæст у йæ мады æхсырæй. Згъорынай куы бафæллайы, уæд та йæ мады бын амидæг ваййы, йæ раззаг къæхты

зонгуытыл алаууы, йæ сæр фæцаæвы йæ мады фæздонь бын æмæ йæ мыхъхъытæ райдайы. Стæй та кафгæ. Диссаг у: цас фæразы! Сæрвæт тæапæндæр кæм у, уым не ‘фсæды разгъор-базгъорæй, йæ хæмпус къæдзил феппар-феппаргæнгæйæ. Кæс-ма, дæлæ та цыдæр ауыдта. Цæмæдæр та нымдзаст. Æз æй дардмæ дæр базонь, цы та федта, уый. Уымæ, æвæдза, алы змæлæг дæр диссаг кæсы. Æргуыбыр кодта æмæ сындæггай цæуы цæйдæр фæстæ. Уый, æнаæмæнг, хъæндил хъуамæ ыа. Мæкъулаг куы фены, уæд æм бæрзондæй фæкæсы æмæ тагъддæр фæуайы йæ фæдыл. Хæфс куы фены, уæд та бынтон худæг ваййы. Фыццаг æм фæкæсы æнцæд, æназмæлгæйæ иудзæвгар. Стæй æргуыбыр кæны æмæ йæм бахъавы басмудынмæ. Йæ бырынкъ куы фæцæйхæццæ кæны хæфсма,уæд уый агæппласы, уæрыкк фæтæрсы, хæрдмæ фесхъиуы, стæй йæ мадмæ згъорыныл фæвæййы. Мæныл ахуыр у. Сæрвæтæй хъæуы йæ къæбæлдзыг царм ма ныххуылыдз уа, стæй йæхæдæг дæр сæлæф миты ма ныссæдза, уый тыххæй йæ сисын мæ хъæбысмæ æмæ йæ сурзæхмæ бахæссын. Згъæорынтæй æмæ гæппытæй куы бафæллайы, уæд мын мæ зæнг æрбакъуыры. Мæ дыууæ армытæпæны нæм куы бадарын, уæд та сыкъайы астæу ын куы аныхын, уый. Ныхъхъус ваййы, нал фезмæлы. Фæлæ йыл йæ мад, æвæццæгæн, уыйбæрц бирæ рæстæг не ‘ууæнды, бауасы йæм, æмæ та уæрыкк уæд мæн фæуадзы æмæ фæтæбæрт ласы йæ мадмæ. Бон-изæрма не ‘фсæдын йæ хъазæн митæм кæсынæй. раст цыма уæрыкк нæ, фæлæ ме’ мбал кæстæр сывæллон у, афтæ мæм фæкæсы.

Гæ, æмæ иу бон æрцыд ахæм бæллæх, æртиссæдз азы фæстæ дæр мæ чи рох кæны. Сæрвæтмæ мемæ ахæстон, мæ фыды фыд мын къутугæнæнты цы фат æмæ æрдын сарæзта, уыдон. Мæ лæдзæг ныссагътон нæууы, мæ худ ыл æркодтон æмæ уыцы нысанмæ «гæрæхтæ» кæнынтæй хъазыдтæн. Хъазыныл афтæ фæдæн, æмæ мæ уыцы сахат æрбайрох сты, мæ фыды фыд мын алыбон дæр цы фæдзæхста, уыдæттæ иууылдар.

Æвиппайды мæ хъустыл ауад цæйдæр сыффытт, уæрыччы мæллæг уаст æмæ, фос куыд ныггуылф кодтой, уый гуыр-гуыр. Фæкастæн æмæ ауыдтон: мæ акомкоммæ уырдыгмæ фæтæхы цæргæс, йæ ныхты мæ уæрыкк, афтæмæй.

Мæ хъæр æмæ ме’ рдиагæй цы хъуамæ рауадаид! Цæргæс исдугмæ дæлæмæ ауагъта йæхи, стæй та уæлæмæ, æмæ рагъæй фæаууон.

Цы хос ма мын уыд кæуынай дарддæр! Æрдиаг кæнын, зæххыл хойын мæхи, фæлæ мæ маст, æвæццæгæн, ницы уыд мадæл фысы раз. Уый, мæгуыр, цыма фæсæлхæр, разгъор-базгъор кæны дыууæрдæм æмæ та хæрдмæ скæсы, йæ хъæбул цы уæлдæфы фæтар, уырдаæм. нал æнцай иæ уасынай. Кæуын æз дæр . . .

Æ вæццæгæн мын фæндаггонтæй исчи фехъуыста ме ‘рдиаг æмæ фехъусын кодта хъæуы. Хъугомы дæллаг кæронæй сзынд мæ фыд. Ссæуы ме ‘рдæм æмæ мæм хъæр кæны, цы кодтай, зæгъгæ. Цы йæм адзыдтаин!

-Цы мард дæ хæдзарыл æрцыд? Цы кодтай?

-Цæргæс уæрыкк аскъæфта . . .-ма бафæрæзтон зæгъын æмæ та ныккуыдтон.

-Æмæ дын нæ загътон, фосы цураей-иу дард ма бад!-зæгъгæ, мын мæ къæбутæн иу ныддаудта. Змæлгæ дæр нæ фæкодтон мæ фæкодта. Фæнææд мæ. Афтæ мын хъæуы. Мæ аххос уыд. Хъазыныл фæдæн æмæ фос мæнæй адард сты. Сæ цуры куы бадтаин, уæрыкк мæ разы куы уыдаид, уæд æм цæргæс нæ бауæндыдаид . . .

Æппынаæдзух йæ фосмæ йæ цæст чи дара, уыцы фиййауыл ахæм фыдбылыз стæм хатт æрцæуы. Цæртæс дардмæ уыны. Фосы дзуджимæ куы бафиппайы, ахæссын кæй афæраздæн, ахæм уæрыкк кæнæ сæныкк, уæд уал бирæ фæзилдох кæны фосы сæрмæ æмæ кæсы йæ амæттагмæ. Кæд фиййау уæрыгчы цур уа, уæд æм цæргæс нæ уæнды. Кæд дард уа, уæд та йæхи рауадзы бæргæс нæ уæнды. Кæд дард уа, уæд та та йæхи рауадзы бæрзондæй уырдыг сæрвæтты æмбуар, йæ ныхтæ фæсадзы йæ амæттадзжы æмæ фыццаг уырдыгаив атахы, стæй сисы йæхи уæлаæмæ æмæ тæхы йæ ахстонмæ. Уыдæттæ æз дæр бæргæ зыдтон, фæлæ ме ‘ намондæн хъазыныл фæдæн æмæ развæлгъау нæ базыдтон, мæ сæрмæ цæргæс зилдох кæны, уый.

Къуырийы дæргъы нæ банцад йæ уасынæй уæрыгчы мад. Хизгæ дæр рæстмæ нал кодта. Къулбæрзæйæиу скаст арвмæ згъоргæ-згъорын æмæ уасыд æмæ уасыд. Уымæ кæсгæйæ-иу мæнæн дæр мæ цæстытæ доны разылдысты.

Æмæ уæвгæ дæр куыд нæ! Мæ кафаг, мæ къæбæлдзыг гоко . . .

Уæд мыл цыдис фараг азы. Ныр мæ дæс æмæ æртиссæдзмæ бирæ нал хъæуы. Фæлæ уæдæй абонмæ цæргæс мæ удхæссаг фестад. Хъæбатыр æмæ сæрыстыр лæджы чидæртæ фырбуцæн «цæргæс» фæхонынц. Æхсары миниуæгджын хонынц цæргæсы . . . Цы-фæнды йæ хонæнт . . . Æз æй нæ уарзын. Тутдзых у.

САБИТÆ ХУДЫНЦ САБИТÆ ХУДЫН КÆНЫНЦ

““

-Баби! Уæдæ расыг лæг цудгæ цæмæн фæкæны?

-Йæ хуылфы йæ арахъхъ чердаем фæкъул вæййы, лæг дæр уыцырдæм фæцæйфæлдæхы.

““

-Ритæ, бабайæн хæринаг уадз. Дысон æххормагæй схуыссыди.

-уæдæ афтæ куы загътай, баба, дам, дысон йе ‘фсарм бахордта.

“

-Уæдæ гæды пецы сæр цвмæн фæхуыссы?

-Уæларты цы хæринаг фыцы, уый базона . . .

“

-Æзнон Дуду уынджы æнæгъдау ныхас загъта . . .

-Куыд загъта, уый ма хъуыды кæныс?

-Кæнын.

-Уæдæ уын хæдзармæ куыст та цы уыдис?

-Уый нал хъуыды кæнын

“

-Айкк дын-иу куы авæрдтон, уæд-иу дуканимæ куы азгъордтай, уæд ныр цауылнæ комыс?

-Ныр дукани дарддæр аивтой, ды та мын ныр дæр иу айк йедтæмæ нæ дæттыс

..

“

-Зарæ, телевизормæ æгæр ма кæс: цæстытæ уымæй сахъат кæнынц.

-Æмæ, нана, дæ рæстæджы телевисор нæ уыдис. Уæддæр сузины бын куы нал уыныс . . .

“

-Зæгъ-ма, Саукæ, уасæг къуыртты цауылнæ фæбады.

-Куы ныуасса, уæд айчы хуылфы цъиутæ бакъуырма уыдзысты, æмæ уымæн.

“

-Айкæ хъайлайæ дæм хуыздæр кæцы кæсы?

-Айк

-Цæмæн?

-Уый ауæй кæнæн дæр ис. Æмæ дзы тамако балхæ . . .

“

-Нынæ, дысон ахæм фын федтон, цыма мæ бæсты пъол рахсадтай . . .

-Тæрстæ ма кæ, нана, рахсдзынæн æй, ахсæв куы бафынæй уон, уæд мæ фыны

...

“

-Тами, гъеныр æхсæвыгон бирæгъæй хъæдмæ ауæндис?

-Æмæ æниу бирæгъ боныгон хъæумæ æруæндид? . .

СЫВÆЛЛÆТТЫ ЮМОР

Дзидойты Диамбег

““

Мад-иу кружкæйы æхсыр æрдыгъта æмæ-иу æй куы Сауйæн радта, куы Бутусæн. Иу изæр мад бафæллад æмæ афтæ зæгъы:

-Тæхудиагæй, куы амæлин . . .

-Ма амæл, нана! Райсом ме ‘ хсырдæдтыны рад у . . .-бакатай кодта Бутус.

““

-Цъиу «мит-мит»кæны. Æвæццагæн, тагъд рауадзæн!-зæгъы нана.

-Æмæ уæд уыцы цъиу горæты та «снег-снег» фæхъæр кæны?-фæрсы Мурстуз.

““

Мад уырытæн маргæйдзаг хыссæ куыд авæрдта, афтæ æрбадзырдта чидæр. Гыццыл чызг æм акаст.

-Дæ мад кæм ис?

-Уæртæ уырытæн хæринаг дæтты . . .

““

-Дохтыр мын ме ‘взаг æвдисын кодта. Фæлæ æз уæддæр нæ бакуымдтон, - раппæлыд Баппи йæ мадæн.

-Ау, уый та куыд?

-Уæдæ мæм æдзух хæцгæ куы фæкæныс, де ‘взаг ма æвдис, афтæ худинаг у, зæгъгæ.

““

-Нана, уалæ, дам, Ципоты зæронд ус амард.

-Мæгуыр йæ бон, цæй царæфтыд бацис . . .

-Уæдæ дæхæдæг æдзух афтæ куы фæкæныд, тæхудиагæй, æмæ ги амæлы, зæгъгæ? . . .

““

-Дæ ныхæстæ хæрзæууылд кæн!- нанайæн бауайдзæф кодта баба.

-Цæмæй ма дын сæ баууила, дæндаг ын куы нæуал ис, уæд?- фæрсы чысыл Гебæ.

“

Гыццыл чызг дзуры йæ мадмæ:

-Бабайæн йæ хуылфы цыдар ссыгъд! Йæ дзыхæй фæздæг цауы . . .

“

Физикæйы ахуыргæнæг фæрсы скъоладзауы:

-Зæгъ-ма, æмпылгæ чи кæны, ахæм предмет.

-Къаба.

“

-Зæлинаæ, цал азы дыл цауы?

-Нымайын куы базонон, уæд дын æй зæгъдзынæн.

“

-Бабайæ нанайæ фылдæр кæй уарзыс?

- Изæры мæ-иу бафæрс. Чи мын сæ цы æрбахæсдзæн, уый уал фенон.

“

-Цымæ дæ дарæс кæнын кæд базондзынæ?- фæрсы баба Бебæйы.

Æз дæр дæуыйас куы сон, уæд-иу гыццылтæн сæ дарæс кæндзынæн æмæ базондзынæн.

“

-Таму, хъазтæ ма донмæ аздах!

-Доны куы ныххауой, уæд-иу аххос ма уæд . . .

“

Æмæ дæуæн дæ нана гуыбыр куы у, - бафидис кодтой Тамикæн.

-Уый гуыбыр нæу, йæ судзин ахауд æмæ уый фæгуры.

“

-баби, геныр ацы талынджы хъæдмæ ауæндис?

-Бæгуы ауæндин.

-Цу ма уæдæ!

-Æмæ мæ фæстæмæ та чи ракæндзæни?

“

-Нал дæ фæразын! Албон мæ дæу тыххæй скъоламæ цауын кæнынц.

-Тыхсгæ ма кæн, нана. Дæу дæр махимæ фæндзæм къласмæ баивдзысты.

Азау
Гадиев Сека

Арагуийы доны сэр Ганисы хъæу хуыссы; Раджы дзы кæддæр царды денджыз цæдæджинагау фыхти, æрнæгджын бæстæ, хос, фосджын адæм,— цард сæм йæ мидбылты худт. Ганисы хъæуы цард дыууæ сыхаджы: Сачъынаты Боба æмæ Тогъузаты Бибо. Кæрæдзийы тынг уарзтой, иу хæдзар, иу бинонтау цардысты. Фæлæ сæ дыууæ дæр æнæзæнæг уыдысты æмæ уый тыххæй кæддæриддæр хъыг кодтой. «Нæ ис, нæ бон кæмæн зайдзæн»,— дзырдтой. Бибойы ус Томиан уыди, Бобайы ус та Хъаныхъон. Томиан æмæ Хъаныхъон иу рæстæгыл басывæрджын сты æмæ-иу дыууæ усы кæрæдзийæн дзырдтой: «Кæд нын лæппутæ райгуыра — æфсымæртæ сæ скæнæм, кæд нын чызджытæ райгуыра — хотæ сæ скæнæм, кæд иуæн лæппу райгуыра, иннæмæн — чызг, — ус æмæ лæг уыдзысты»,— уый тыххæй кæрæдзийæн æцæгдзинады дзырд лæвæрдтой.

Раст Ногбон æхсæвы Томианæн лæппу райгуырды, Хъаныхъонæн та — чызг. Бибо куывдæн гал аргæвста, адæмы 'рхуыдта; Тогъузаты стыр хæдзары арт фæйлауæнтæ кодта, физонæджы тæф ирдгæ дардмæ хаста, адæм дыууæ 'фсæйрагæй бадтысты. Иукъорд гаджидæутты фæстæ лæппуйыл ном сæвæрæм загътой. Нæмттæ равзæрстой æмæ лæппуйы мад Томианмæ йæ къухылхæцæджы барвыстой, цæмай æгъдаумæ гæсгæ нæмттæй равзара æмæ лæппуйыл йæ мады 'взæрст ном сæвæрой. Томиан йæ къухылхæцæгæн афтæ загъты:

— Цы дæ фæнды, уый йыл сæвæр, дæ нывонд фон, фæлæ мæм Таймураз дзæбæхдæр ном кæсы, — загъта.

Томианы къухылхæцæг хистæр лæгтæн радзырдта Томианы æвзæрст ном. Хистæр лæгтæ лæппуйыл ном сæвæрдтой «Таймураз» æмæ йæ цæрæнбоны тыххæй гаджидау банызтой. Адæм фæминас кодтой æмæ ацыдысты.

Иубон Томиан æмæ Хъаныхъон дондæттæны баиу сты æмæ ныхæстæ кодтой.

Хъаныхъон афтæ загъты:

— Дæ нывонд фæуа мæ сæр, кæд дæ сывæллон æхсæв кæуаг нæу?

— Нæу, дæ фæхъхъау фон, нæу, ахæм дзуар сывæллон никуы ис, æхсæв кæм хуыссы, уый ничи базондзæн.

— Дæ-дæ-дæй, мæнæн мæ чызг цы кæуаг у, дæллагон-дæллагон, æхсæв-бонмæ мын цæстыцъынд нæ дæтты.

— Дæ нывонд фон, æмæ дæм кæд Тутыры конд дзуар нæй?

— Уый та цы у, де 'фсымæрыстæн?

— Уый та уый у, әмә Тутыры әртыццәджы куырды райсом раджы сысты, йәхи цәхсы, әххормагәй, әнәдзургәйә дзуәрттә скәны әмә уыцы дзуәрттәй кәмә уа, уымән цәст тых нә кәны, стәй йын дәллагонәй тас дәр нәу.

— Мә кьонайыл, уәдә уый әз куы нә зыдтон. Бын бауой уастән нә Тәгиатә, кәд әрмәст бәхы фыд хәрынн йедтәмә ницы зоныңц, уәд.

— Мәнмә ма дзы кәмдәр иу дзуар ис әмә дын әй ратдзынән, уәддәр мә чындзаг у,— загьта Томиан әмә бахудти.

— Хорз, дә нывонд фон, хорз, нә фәндтә нын ләгтыдзуар сәххәст кәнәд.

Дыууә усы ныхәстәгәнгә әрцыдысты әмә алчи йә хәдзармә бацыд.

Иубон Хьаныхьон устыты әрхуыдта, хорз сә фәдта, әмә йын йә чызгыл ном сәвәрдтой «Азау».

Таймураз әмә Азау сә кьахыл уайын куы байдыдтой, уәд сә фәнд куыд уыд, уымә гәсгә сә нал хицән кодтой дыууә сывәллоны, куы-иу Бобатәм уыдысты, куы Биботәм, афтәмәй цардысты.

Иубон Томиан әмә Хьаныхьон бәндәйнаг тама тонынай әрцыдысты. Таймураз әмә Азау Биботы кәрты хьәбыс-хьәбыс бафынай сты, сә уәлә стыр сау калм цәхгәрмә хуыссыд. Томиан әмә Хьаныхьон калмы куы ауыдтой, уәд сцъәхахст кодтой, сывәлләттән фәтарстысты, устыты хьәрәй калм фәтарст әмә хәмпәлы смидәг. Таймураз әмә Азау дәр фехьал сты әмә сә мадәлтәм фәлмән бахудтысты. Сыдвәлләтты рауын- бауын акодтой, фәлә сын калмы хабар не схьәр кодтой. Әмә сын куы ницы уыд, уәд банцадысты, фәлә калмы цәстәнгәсәй цыдәр әнамонды хьуыддаг сә зәрдәйы сау әндәрг адардта.

Афонтә цыдысты, рәстәг хатти. Дыууә уарзоны дзәнәтон бәласау рәзыдысты: әнә сә иу се 'нна минут нә ләууыд. Таймураз әмә Азауыл ацыд фәйна сәдз азы, фәлә уәддәр Боба әмә Бибо нә тагьд кодтой хьуыддаджы кәрон сәххәст кәныны тыххәй, цәвиттон, чындзәхсәвы тыххәй.

Иу уалдзәг Бибо йә фос хизынмә атардта хохмә; иу рәсугьд ләнчы фосдарән скодта әмә уырдыгәй йә фос хызта. Раст Атынәгәй Кәхцгәнәны астау мит уарын байдыдта. Әхсәв-бонмә ләгбәрц мит ныууарыд, бәстәй сауы кьуыбыр нал фәзынд, бәрзонд хохәй мит разәй кодта, әмә Бибойы әд фос, әд рәгьау зәй фәласта. Нарәг комы зәйы бын ныххәрджитә сты. Дыккаг бон адәм афәдис кодтой, фәлә Бибойы уәтәрәй змәләг нал уыд, әрмәст ма комы нарәджы мәрдытты смагмә зәйы уәлә сынтытә ратәх-батәх кодтой.

Уалдзыгон хур әркаст, әрәнтәф, әртыккаг бон мит дон фәстад, әрнәг та цьәх адардта, Бибойы мәрдыт зәйы бынай скьахтой әмә йә сынтыл йә хәдзармә әрхастой, фос, хьомәй иу дәр нал фервәзт,— сырдытты, сынтыты хәләттаг фәсты. Томианы хьарджытәй, Таймуразы кәуынай хох змәлыд, быдыр әнкьуыст. Адәм

æрамбырд сты æмæ йæ баныгæдтой, «рухсаг у, рухсаг» загътой æмæ ацыдысты. Бибойы бирæ фæллоуæ хæрнагæн хистаг нал баззад.

Магуыраей адæм дардмæ лидзынц, амонд та йæм хæстæг нæ цæуы. Боба Таймуразмæ узал цæстæнгас дарын райдыдта. Хæстæг сæм нал цыд, Азауы дæр хъахъхъæнын байдыдтой, Таймуразимæ сын сдзырд, сныхасы бар нал уыд. Хъаныхъон фестырзæрдæ, Томианимæ уарзон ныхæстæ нал кодта. Томиан-иу Хъаныхъонæн сæ фыццагон царды ныхæстæй исты куы загъта, уæд-иу 'нæрвæосоны худт бакодта æмæ-иу аздæхти. Таймураз æмæ Азау та кæрæдзийы уарзондзинады артæй сыгъдысты, пиллон уагътой. Боба та йæ чызгæн æндæр мой агуырда, Таймуразыл нал æрвæссыд, фæмагуыр сты, æмæ йын Азауы аккаг нал кодта.

Иубон Азаумæ курæг æрцыдысты Биганатæ, тынг хъæздыг хæдзар, æмæ Бобаимæ ныхæстæ кодтой хæдзары тыргъы. Боба æргом ницы сдзырдта, фæлæ йын æхсызгон уыд, ахæм хъæздыг хæдзар ын йæ чызджы кæй куры. Бирæ радзур-бадзуры фæстæ дæс æмæ æртиссæдз хъуджы ирæдыл бафидыдтой. Азау сæм фæсдуарæй хъуыста æмæ сын сæ бафидауыны хабар куы базыдта, уæд йæ зæрдæ мæстæй ссыгъд, атыппыр, адæнгæл, риу рацæйтыдта, ныццух-мухтæ кодта æмæ афтæ зæгъы: «Уæдæ ма мæ раттæд!» йæ цæстысыгтæ асæрфта, æмæ цæстытæ цыдæр диссаг хъæбатыр цæстæнгас равдыстой, æмæ та афтæ зæгъы: «Раттæд ма мæ уæдæ!»

Азау кæугæ хæдзармæ бауад æмæ йæ мадæн афтæ зæгъы:

— Нæ бирæгъ мæ дæлæ иу арсæн куы радта, уæд ды та цы зæгъыс, нана? — æмæ та скуыдта.

— Нана дæ фæхъхъау фæуа, магуыраей адæм дардмæ лидзынц, ды та йæм хæстæг цæуыс, цæмæй дæ дардзæн, цы дын ссардзæн, амонд æрмæст хъæздыгады кæй ис, уый базон æмæ иудадзыг дæ зæрдæйы фæндыл ма цу.

— Нал æй зоныс, нана, цытæ мын-иу дзырдтай?

— Зонын, нана дæ нывонд фæуа, зонын, фæлæ ныр фæмагуыр сты, ницыуал сæм ис; царв æмæ мын мыдыл куы не 'рвæссыс, уæд Тогъузатæм цы хæрдзынæ?

— Адæм иудадзыг гуыбыны тыххæй нæ царынц,— æмæ та скуыдта.

— Хорз, дæ сæрыл мæ 'рхæссой, хорз, зæгъдзынæн дæ фыдæн, æмæ дæ нал ратдзæн.

Фæлæ уыцы ныхæстæ уыдысты былдау дзырдтæ æмæ хъуыддаг куыд уыд, афтæмæй баззад.

Бакаис кодтой Бигантимæ. Азау мæллæг кæнын райдыдта, йæ цæсгом мæстæй ныффæлурс, цæстытæ мæстыгæр цæстæнгас лæвæрдтсй. Йæ рæсугъд мæлгъæвзаг мæй иу ныхас нал кодта. Иудзырдæй, йæ мад æмæ йæ фыдмæ сырды хуызæн касти. Боба æмæ Хъаныхъон та афтæ хъуыды кодтой: Азау Биганы фыртимæ куы баиу уа, уæд æй бауардзæн, зæгъгæ. Фæлæ Азау йæ зæрдæйы фæйнагыл цы Таймуразы хуыз

ныффыста, уый скъахын, уый сәппарын никәй бон уыд, уый бурәмәдз ахорәнәй зәрдаёйы фахсыл ныххәцыди, ныффидари әмә халын нә куымдта.

Иубон Таймураз куыстәй әрцәйцыд, Азау хуымонтән кәрдзын схаста, әмә фәндагыл баиу сты. Фыццаг кәрәдзимә фемдзаст сты, иу дәр сә дзурын нал сфәрәзта, сә зәрдаәтә уарзондзинадәй атыппыр сты, цыдар диссаг хъуыдыты. диссаг әнахуыр хъуыдыты аныгъуылдысты.

Æрәджиау Таймураз афтә зәгъы:

— Чызгай, дә амонд дын хуыцау хорз фәкәнәд, хорз мой скодтай.

Азау йә цәсгом фәсырх кодта, йә цәстытә доны разылдта әмә афтә зәгъы:

— Мә амонд цы уыд, уый баци, фәлә дәу хуыцау амондджын фәкәнәд.

Таймураз йә рихи аздыхта әмә афтә зәгъы:

— Мә фыд Бибойыстән, әз дәу хәссын никәмән ауадздынән, цалынмә әгас уон, уалынмә.

— Хуыцауы тыххәй, фәрох мә кән, хуыцау тыххәй мауал мә уарз, адәмән мә әрдхәрән әмбисонд ма фәкән.

— Нәй, нәй, Азау, дунетә куы сыстой, уәддәр мын дәу ничи байсдән, ме 'ррадзинады раз ничи фәләудзән.

— Ма кән, Таймураз, дәхи ма саф, дәу мардәй куы фенон, уәд мәрды авд марды кәндзынән, фәлтау мә фәрох кән, сис мә дә зәрдаёйә, аппарат мә фаджысмә, батутә мыл кән, дыууә мыггаджы ма фәцәгъдын кән.

— Уый куыннә зоныс, уарзондзинадәй ләг әрра кәны. Мә зонд фәдзәгъәл, мә зәрда басыгъд дә уарзондзинадәй. Зәгъ мын цәхгәрәй, мән дә әви нә?

Азау ницыуал сдзырдта. Йә хъуыдытә дардыл ахаттысты. «Дәу нә дән» загътаид, әмә Таймуразы уарзондзинады рәхыстә аскъуынын, атонын йә бон нә уыд. «Дәу дән» загътаид, әмә әргомәй зыдта, стыр бәлләхтә сәм кәй әрцыдаид, уый әмә йә кәлмәрзәны хаутә схәугә әнцәд ләууыди. Кәй зәгъын әй хъәуы, Азауыл уарзондзинад тых кәнын райдыдта, зәрдаёйы уадындзтә сәры магъзыл сәхи цавтой әмә уарзондзинады цәхәртәй зонды фәндагыл арт әфтыдтой.

Æппынәрәджиау афтә зәгъы:

— Ирон ләджы ус байсын дәм куыд әнцон кәсы?

Таймураз хъамайы фындзәй зәхх сзылдта әмә афтә зәгъы:

— Ард дын хәрын ацы зәххәй, сомы дын кәнын бәрзонд цъәх арвәй, куыд әз әмә дәу ацы сыджыты йедтәмә ничи ахицән кәндзәни.

— Зонын, Таймураз, зонын, әнә фыдбылыз нә баззайдзыстәм. Фәрох мә кән!

Таймураз фондзыссәдз ныхмәләууәг ләджы раз йә сәр не 'ркбул кодтаид, не 'ртасыдаид, нә басастаид. Фәлә ныр Азауы уарзондзинады раз зәххы әмхуызон йәхи әруагъта әмә афтә зәгъы:

— Чызгай! — æмæ та дзурын нал сфæрæзта. — Ды амондджын дæ, ссардтай дæхицæн къай, фæлæ мæнæн та дæ къухæй мæлæт ма бахæлæг кæн! — дамбаца фелвæста æмæ йæм æй дæтты.

— Цæв мыл æй, нæ мын фæрисдзæн. Ма тæрс, ма тæрс, — зырзыргæнгæ ма сдзырдта.

Азауæн ма уыцы иунæг ныхас хъуыд йæ зæрдæ басæттынæн. Ныггуыпп ласта уарзондзинады арт зæрдæйы æмæ сæры магъзы стъæлфæнтæ акалдта, йæхи нал баурæдта æмæ Таймуразы æфцæджы ныттыхсти. Дыууæ дзыхы кæрæдзийыл андæгъдысты, иудзæвгар сахаты фæстæ стæллады хуызæн кæрдæгыл æрбадтысты æмæ сæ уынар нал ссыд. Æрмæст ма сæ баты гæзæмæ змæлын æврагъы æнкъуысын кодта. Хуыцау зоны, кæдмæ фæбадтаиккой, къæвда сын сæ рæстæг куы нæ фехæлдтаид, уæд. Арв ныннарæд, æмæ фæйнæрдæм ацыдысты.

Уыцы бонæй фæстæмæ Азау æмæ Таймураз æхсæв фыны иумæ уыдысты, бон — хицæнтæ.

Томиан хистытæ фæкодта, хæдзары ма цы мурзгъæл уыд, адæмæн сæ бахæрын кодта, фæлæ ма йæ ноджыдæр сауисæны хист хъуыд. Уалдзæг уыд æмæ Томиан уарыччытæ балхæдта, хист сцæттæ кодта, адæмы æрхуыдта. Адæм хист бахордтой, «рухсаг уæд, рухсаг»,— арфæ ракодтой æмæ ацыдысты. Æрмæст ма хæдзары баззад Таймуразимæ фондз лæппуйы, йе 'мгæрттæ, кæстæриуæг чи кодта, уыдон: Бимболат, Хъамболат, Хазби, Турбег æмæ Чермен. Уаты та 'рбадтысты æхсæварыл æмæ ныхас кæнын райдыдтой. Бирæ царды фæндтæ фæкодтой Таймуразæн, бирæ митæй мæсгуытæ йын фæцамадтой. Фæстагмæ йын ус курыны фæнд скодтой. Фæлæ ирон лæг æнæ ирæд йæ чызг кæм дæтты, ирæд цы раттаид, уый та Таймуразмæ нæ уыд, æмæ уæд скъæфыны фæнд скодтой.

Хъуыддаг афтæ уыд æмæ Таймураз хъуамæ Азауæн фехъусын кæна, дыккаг æхсæвмæ цæттæ куыд уа, афтæ. Скъæфджытæ дæр сæхи сцæттæ кæной æмæ йæ куыд аскъæфой, афтæ.

Таймураз дыууæизæрастæу Бобатæм фæсдуар бамбæхст æмæ Азауæн бамбарын кодта. Фæлæ Азау нæ разы кодта, уый тыххæй æмæ Боба йæ чызджы Таймуразы хуызæн мæгуырæн нал раттаид, нал саккаг кодтаид, кæд фыццаг, Бибойы хъæздыг рæстæджы, сæ фæнд иу уыд, Азау æмæ Таймуразы уарзондзинад сæ дыууæйæн дæр æргом æмæ фæндон уыд, уæддæр. Ныр Таймураз фæмæгуыр, йæ хæдзары цылпæркъахыг гæды нал уыд, æмæ Боба йæ тых æмæ йæ хъару Азау æмæ Таймуразы фæхицæны тыххæй батайын кодтаид, бахуыссын кодтаид, не сразы уыдаид. Дыккаг та, Бигтанатæ дæр тыхджын мыггаг уæвгæйæ сæ усы айстыл не 'рæвдадаиккой, хæцыдаиккой. Æмæ уый тыххæй Азау цæхгæр зыдта, куы йæ аскъæфой, уæд стыр бæллæхтæ кæй æрцыдаид, уый. Фæлæ йæ Таймуразы уарзондзинад дæр размæ тардта. Йæ зæрдæ, йæ хъуыдытæ иууыл Таймуразы уарзондзинады хызы

стыхстысты, æмæ æртæ мыггаджы хæрзæбон бахъахъхъæныныл уæлахиз кодта æмæ йæ Таймуразы фæндыл размæ тардта. Æмæ афтæ зæгъы:

— Иу æнаккаг сылы тыххæй дæхи сафыс, фæлæ бар дæу.

Дыккаг æхсæвмæ Азау дзырд радта Таймуразæн æмæ ацыди. Дыккаг æхсæв Биботæм хисты уæлдæйттæ сцæттæ кодтой, зæронд лæгты æрхуыдтой. Чермены Бобамаæ хонæг арвыстой, æмæ йын афтæ зæгъы:

— Уæлæ дæм Томиан хонæг æрæрвыста, хисты уæлдæйттæй ма цыдæртæ аздад, зæронд лæгтæ дæр уым сты æмæ дæумæ кæсынц.

Боба арфæ ракодта, араст Черменимæ æмæ Биботæм ссыдысты.

Хъуыддаг афтæ уыд, æмæ Боба фынгыл куы 'рбадт, уæд фондзæй скъæфджытæ, æхсæзæм Таймураз Азауы скъæфынмæ ацыдысты. Скъæфджытæй иу, Хъамболат, зæгъгæ, Бобатæн сæ хъан уыд æмæ хæдзармæ бæрæггæнæг бауад. Хæдзары куы ничи уыд, Азау æмæ Хъаныхъоны йедтæмæ, уæд Азауæн амбарын кодта. Азау дуармæ рауад, бæхыл æй авардтой æмæ йæ аскъæфтой.

Бæстæ цъæхахст, хъæр сси, Хъаныхъон фæдисхъæр кодта, Сачъынатæ æмæ Биганатæ рафæдис кодтой. Боба дæр фынгæй фестад æмæ фæдисы ауади. Фиотæг фæндагыл скъæфджыты разæй фесты, раст Къæйджыны уæлвæз баиу сты скъæфджытимæ. Бæстæ гæрах сси, дыууæрдгæй топпы цæхæр кæфойæ калæгау калд, нæмгуытæ ихуарæгау кодтой. Æхсæв уыд æмæ иргъæвæг адæм нæ уыди. Фондзæй скъæфджытæ мард фесты, фондз та фæдисонтæй фæмарди. Таймураз цæфтæй аирвæзт æмæ Урстуалты йæ мадырвадæлтæм алыгъд. Азау хуыры астæу дурты бын бамбæхст. Сачъынатæ æмæ Бигтанатæ Бибойы хæдзар ныххæлиу кодтой, Томиан дæр йæ сыхæгтæм бамбæхст.

Дыккаг бон адæм æрæмбырд сты, бæстæ сызмæлыд, алырдыгæй фæдис уадысты. Мыггæгты кæрæдзимæ лæбурын нал бауагътой хъуыддаг фæсабыр, знæгты 'хсæн фидар лæгтæ æрæвардтой. Хъуыддаг равзарины тыххæй фæстаг хуыцаубонмæ сæмгъуыд кодтой. Мæрдты баныгæдтой æмæ ацыдысты.

Хуыцаубон æрцыд, æмæ адæм æрæмбырд сты дзуары фæзы, фæлæ Рубайты Мистала нæма 'рцыд, æмæ йæм æнхъæлмæ кастысты. Уалынмæ разынд, лæдзæг йæ къухы, урс-урсид зачъетæ цыллæйы хуызæн сæвджын риуыл ирдгæ фæйлыдта. Æрхæцца æмæ адæмæн арфæ ракодта:

— Уæ бонтæ хорз уæд æмæ фарн уæ ныхасы!

— Фæрнджын у, Мистала, æмæ нæм æгас цу! — адæм дæр арфæ ракодтой. Æрбадтысты æмæ тæрхон кæнын райдыдтой, хъуыддаг равзарины фæстæ загътой:

— Таймураз зылын уый тыххæй у, æмæ Биганаты куырды усы сæрра кодта æмæ йæ аскъæфта; Азау уый тыххæй зылын у, æмæ куырды ус уæвгæйæ Таймуразы фæндыл сразы ис, æмæ уыдон тыххæй стыр бæллæхтæ 'рцыд, фæсивæды хуыздæртæ мард фесты, мыггæгтæ кæрæдзимæ сызнаг сты, адæмы иумæйаг царды уарзондзинад

бахыгдардтой. Боба та уый тыххæй зылын у æмæ йæ чызджы æвæндонæй моймæ кæй радта. Ацы аххостæм: гæсгæ æртæ дæр зылын сты, — загътой.

Адæмы æмбырд æртае дихы фесты, иутæ загътой: «Дурты бын сæ хъуамæ фæкæнæм» (Зылын лæгыл-иу адæм фæйнае дуры ныццавтой. — Авторы фиппаинаг), иннæтæ загътой: «Амарæм сæ». Æртыккаг, фылдæр къорд загътой: «Хъоды сыл бакæнæм».

Афтæмæй сæ дзырд кæрæдзийыл нал бадт æмæ нал фидыдтой. Æрæджиуа Мистала сыстад æмæ афтæ зæгъы:

— Фарн уæм байхъусæд, хорз адæм! Адæм фæсабыр сты, фæхъус сты, се 'хсæн бындз куы атахтаид, уæд уый базыры хъæр дæр хъуыстæ уыдаид.

— Мах иу адæм, иу бинонтæ, дæ къухы æнгуылдзтæй кæцыфæнды алыг кæнай,— рисдзæн дын, цардæн куыд хицау не стæм, мæлæтæн дæр афтæ, дыууæ дæр хуыцауы бар сты, мæлæты тæрхонæй хуыцауы æгъдау халæм, нæ бинонтæй та дыууæ уды сафæм. Хъоды, мæ хæдзæрттæ, хъоды сыл бакæнæм, Бобайæн та йæ галтæй иу аргæвдæм æмæ нæ хид кæнинаг у æмæ йæ саразæм,— загъта æмæ йæ цæстысыгтæ асæрфта.

Мисталайы кæрдаг ныхас æмæ цæстысыджы æртах адæмы зæрдæ афтæ сфæлмæн кодтой, æмæ æмхуызонæй «разы стæм» загътой.

Мистала дзуаргæсырдæм баздæхт æмæ афтæ зæгъы:

— Угард, дзуары угард ныккæнæм, мæ хæдзæрттæ.

Азау æмæ Таймуразыл адæм хъоды бакодтой: йæ хæдзармæ сæ чи бауадза, дон, кæрдзын сын чи радта, сæ фос сын йæ фосимæ чи ауадза, уый Ломисы дзуары фыдæх уæд, загътой.

Дзуарыгæс хъуытæзтæ ныццагъта, дзуары угард ныккодтой æмæ угæрдтæ дзуары хуылфы сæвæрдтой. Бобайæн йæ гал аргæвстой æмæ сæ хид саразтой. Туджджынтæй дзырд райстой, цалынмæ хъуыддат æвзарой, уалынмæ кæрæдзийы куыд нæ бахыгдарой, уый тыххæй сын сæ рихийы хъуынтæй райстой æмæ сæ дзуары хуылфы дæвæрдтой æмæ фæйнардæм ацыдысты.

Азау дуры бын æххормаг, дойнайæ куы сфæлмазцыд, уæд иу фæсахсæвæр тальинджы рацыд æмæ, Ганисы хъæугæрон иу дзæгъæл æнæмой ус цард, Дыса, зæгъгæ, уымæ æрæйд. Азау Дысамæ дуары хуынкъæй бакаст, æмæ Дыса йæ разы кæрдзын æрæвæрдта æмæ скуывта:

— Хуыцау, адæмæн бирæ ратт, æз дæр сыдæй куыннае амæлон. Хуыцау, кæд ма искуы мæ хуызæн мæгуыр ис, уый дæр фервæзын кæн.

Кæрдзын æрсаста æмæ хæрыныл æрбадт. Азау уыцы зæрдиаг куывдтытæ куы фехъуыста, уæд фæныфсджын æмæ дуарыл бахæцыд. Дуары хъæрмаæ Дыса рауад æмæ афтæ зæгъы:

— Чи дæ, чи?

Азау дуары кьæсæрæй бахызт æмæ афтæ бакодта:

— Сс-с... Æз дæн, æз.

— Мæ кьонайыл Азау дæ, цы? Æмæ дыл адæм хьоды куы бакодтой, уæд дыи цы кæнон? — æмæ æнæбарыгомау йæ разæй бараст.

Артдæсты кьæцæлы муртæ фæрухс-фæмынæг кодтой, Азау æмæ Дыса арты фарсмæ иу ран æрбадтысты, Дыса Азауæн кæрдзыны кьæбæртæ йæ разы авæрдта æмæ афтæ зæгъы:

— Хуыцау мын æй ныббарæд, хьоды дзырд халын, фæлæ тыхст удæн радтын кæд тæригъæд нæ уайд, ахæр-ма, ахæр, дæ фæхъхъау фон, дæ цæсгом куы ныцъцъæх.

Азауæн йæ фидауцджын сау цæстытæ ма арф кæцæйдæр, цæсты кьæлæттæй сау æндæрг хастой, йæ фидауцджын тæнæг былтæ ныххус сты, дзæгъæл змæлд кодтой, йе 'взаг басур, комы нал хатти, йæ уадултæ цъити хъæпæнау ныффæлурс сты æмæ афтæ зæгъы:

— Цы хæдзармæ уадзинаг дæн, цы, дæ нывонд фон, бæсты бинаг кьæй фæдæн, зарæджы сæйраг,— æмæ йæ кæлмæрзæны кьæбазæй йæ цæстысыгтæ асæрфта.

Дыса та йын кæрдзыны кьæбæртæ йæ размæ бакодта æмæ афтæ зæгъы:

— Ахæр-ма дзы, ахæр, акомдзаг дзы кæн, дæ дзыхы гам дын айсдзæн æмæ дæ зæрдæ фæлæудзæни.

Азау кæрдзыны мур йæ дзыхы бакодта, фæлæ йе 'фсæртæ ныууадысты, ласæггаг ныссур, аныхъуырын йæ бон нал уыд æмæ йæ фæстæмæ йæ къухмæ рату кодта. Дысайæн йæ зæронд хус уадултыл йæ цæстысыг æркалд æмæ афтæ зæгъы:

— Уæд та дон ахуыпп кæн, дæ сæрыл мæ 'рхæссой, дон,— æмæ йын къусы мидаг дон авæрдта.

Азау дон анызта æмæ афтæ зæгъы:

— Цымæ цы фæци уый?

— Таймуразы фæрсыс, бецау, Таймуразы? Азау йæ сæр батылдта æмæ та йæ цæстысыгтæ асæрфта. Дыса дæр кæуынхъæлæсæй афтæ зæгъы:

— Урстуалты йæ мадырвадæлтæм рынчын у, йæ цæфтæй нæма сдзæбæх, фæлæ, дам, йæ удæн тас нæу, зæгъынц.

Уалынмæ дуарæй æрбадзырдæуыд:

— Дыса, уæ Дыса, уым дæ, цы?

— Дыса фестад æмæ дуармæ ауад, Азау къутуйы фæстæ амбæхсти. Дысайæн сыхæгтæй чидæр æрвитæггаг æрбахаста,— къусы мидаг бас æмæ фыды хæйттæ. Дыса къус райста æмæ йын арфæ ракодта. лæппу фæстазмæ аздæхт. Дыса дуар ахгæдта æмæ хæдзармæ бацыд æмæ афтæ зæгъы:

— Цы фæдæ, цы, Азау, дæ фæхъхъау фон? Азау фæскъутуйæ раæйд æмæ афтæ зæгъы:

— Ёрбацауаггай фæтарстæн æмæ амбæхстæн. Дыса йын къус йæ разы авæрдта æмæ та афтæ зæгъы:

— Ай та нын хуыцауы лæвар, уый йедтæмæ дын цы бахæрын кодтаин,— æмæ йын йæ разы фьидтæ æркарста.

— Ахæр-ма, ахæр, дзидзайы мур дын дæ зæрдæ фæлаууын кæндзæн.

Азау фыды комдзаг йæ дзыхы бакодта, фæлаæ хæрын йæ бон нал уыд æмæ та йæ фæстæмæ райста. Дыса та йын басы къус йæ къухы авæрдта æмæ афтæ зæгъы:

— Ахуыпп-ма дзы кæн, ахуыпп, бецау, дæ зæрдæ дын фæлаууын кæндзæн.

Азау бас ахуыппытæ кодта, æмæ гæзæмæ туджы уадындзгæ йæ уадултыл ахъазыд.

Цы дардыл дзурын, æхсæвæр бахордтой æмæ йын Дыса афтæ зæгъы:

— Ахсæв дæ бауромин, фæлаæ дæ райсом исчи куы фена, адам дыл хъоды бакодтой æмæ нæ дыууæйæн дæр хорз нæ уыдзæн, фæлаæ æмбæхст кæм дæ, уый мын зæгъ, æмæ дын кæрдзын хæсдзынæн.

Азау уырдыг сыстад, йæ нарæг астæу ныккъкъæс-къæс кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Ды мын ныййарæг мадæй адджындæр мад, ма хæрзæбонай æнахай, ма фыдбылызæй хайджын. Макаемæн ма схъæр кæн.

— Нæ, ма зæйласт Дзанаспийыстæн, нæ, никаемæн зæгъдзынæн.

— Фидары къæдзæхы раз, дуры бын, лæгæты, йæ дуарыл ын цилтæ бамбæрзтон æмæ уым дæн,— загъта.

Азау æмæ Дыса кæрæдзийыл скуыдтой. Дыса йæ хæдзары баззад, Азау та йæ бынатмæ ацыд.

Уыцы æхсæвæй фæстæмæ Дыса алыбон дæр Азауæн кæрдзын хаста: куы мæнаргъы æфсон, куы хъæлардзы тонын æфсон. Азауы цыма зæхх аныхъуырда, адаемæй йæ иу зонаг нæ уыди, Дысайы йедтæмæ.

Æрæгвæззæг æрцыд, хур адард и, узал кæнын райдыдта, хохы цыргъытыл зымæг йæ урс кæрц æрæмбæрзта, Азауæн уыцы ран фæлаууæн нал уыд, зæймиты бын фæцадаид, зымæджы йын уым цæрæн нæ уыд. Æнæ уый дæр æй Таймуразы уарзондзинад æнцой нæ уагъта: йæ зæрдæ йын йæхирдæм рæхыстæй ласта.

Иуæхсæв мæйрухс арвыл тыбар-тыбур кодта, стъалытæ кæрæдзимæ худтысты, дымгæйы зызын фæлмæн хъырныдта, гоби къæдзæхтæ сау æндæрг хастой. Азау Таймуразмæ лидзын æрымысыд.

Раст æхсæвæрафон йæ къабайы зæронд йæ астæуыл атыхта æмæ аæыди. Æхсæв боны хуызæн мæйрухс уыд, фæлаæ Хъелы æдзæрæг хохмæ куы схæццæ, уæд бæстæ ныммæйдар, митæмхæццæ зæгъ уарын байдыдта, цæгатварсы тымыгъ хохæй хохмæ сау мигъы тымбылтæ аппæрста, уадтымыгъы æхситт кæмттæ араудта, митфæлдзæгъдæн уылаентæй Азауы сæвджын риуыл тымыгъ цавта æмæ йын йæ урс

дæллагхъуыр хуылыдз кодта; иудзырдæй, фыдæхсæвтæй иу уыд; Азау хъазуатæй размæ тындзыдта.

Раст Саудзуары фæхæрдгæнæнмæ куы бахæцца, уæд уым Гудан æмæ Хиуы фиййæуттæ сæ фос рацæйтæрдтой. Азауыл куитæ срæйдтой, æмæ дуры фæстæ амбæхсти. Хиуаг фиййау Гугуа куиты фæдыл бауад æмае дуры 'нцой лæугæ Азауы федта æмæ æрдæг иронау афтæ зæгъы:

— Цом, кæрдзын бахæр.

Азау бамбæрста, кæфхъуындары хъæлæсмæ кæй фæцæуы æмæ дзы æхсары йедтæмæ хос кæй нал ис, уый æмæ афтæ зæгъы:

— Бирæ ма дзур, ме 'мбæлттæм кæсын, фæстейæ ссæуынц, Урстуалтæм цæуæм æмæ уыдонмæ лæууын.

Уыцы сахат Азауы сæры фондзыссæдз хъуыдыйы аленчытæ кодта, фæндыди йæ, мыст куы фестæдаид æмæ искуы зæххы бын куы амбæхстаид. Йе цæргæс куы фестæдаид æмæ арвы дæргъдзинады куы 'рбайсæфтаид. Уæд та йын дымгæ Таймуразмæ фæдис хъæргæнæг куы фæцадаид. Фæлæ ницы; кæфхъуындары дзых йæ разы хæлиуæй лæууыд æмæ йæ минутæй .минутмæ аныхъуырынмæ хъавыд. Уалынмæ иннæ фиййæуттæ дæр базгъордтой æмæ Азауы сæхимæ бакодтой æмæ йæ арты фарсмæ абадын кодтой нымæты бын; цасдæр æй фиййæуттæ тавтой, рæвдыдтой, уыйас та Азау мæсты кодта æмæ фиййæуттæн алывыд дзырдта. Фиййæуттæ гуырдызагау цыдæр ныхас кодтой. «Гугуас цоли ла-мазиа» («Гугуаиы ус рæсугъд у») дзырдтой. Тагъд-тагъд сæ уæргътæ бастой, цæмæй сын сæ фос мит не 'рцахстаид. Азау уырдыг фестæд æмæ скуыдта, сдзынæзта æмæ афтæ зæгъы:

— Ауадзут мæ, мæхи амардзынæн, мæнæн мæ уарзон æндæр у, æз сымахæн нæ бæззын.

Цы дардыл дзурын, фос фезмæлын кодтой, Гугуа бæхыл абадт, Азауы йын йæ фæсарц авæрдтой, æмæ йæ басылыхъхъæй йæ астæумæ абаста, æмæ æхсæвы мæйдары аныгъуылд.

Дыккаг бон хур скаст, хохæй-хохмæ тын анывæста, хохы бæрзæндтæ митæй урс адардтой, комы рæбынтæ сауæндæрг хастой. Дыса Азауæн кæрдзын схаста, фæлæ Азау уым нал уыди. Фæцагуырдытæ йæ, фæхъæр æм кодта, Азауы нал ссардта æмæ кæугæ фæстæмæ раздæхти. Уыцы бонæй фæстæмæ Дыса дæр нал базыдта, Азау цы фæци æмæ кæдæм ацыд, уый.

Азауы хиуаг йæхицæн ус скодта, залиаг калмы хъæбысы зындоны артæй сыгъд. Азаумæ бон минуты бæрц каст, æхсæв та йын афæдз уыд. Хиуаджы цур хуыссынаей мæрдтæм цыд, йæ зæрдæ тъæппытæ хаудта, иу ныхас, иу дзырд йæ дзыхæй нæ цыд, æхсæв æй хуыссæг нæ ахста — боныцъæхмæ æнхъæлмæ каст, боныцъæхæй та хурыкастмæ тындзыдта æмæ Таймуразы уарзон мондæгтæ хуры тынтæй иста, йæхи сæ рæвдыдта. Æмæ-иу уæд йæ салд ихзæрдæ Таймуразы мондæгтæй батæфсти,

бахъарм и æмæ-иу йæхинымæры загъта: «Чи зоны, уæлæуыл куы нæ баиу уæм, мæрдты уæддæр кæрæдзийы фендзыстæм».

Ахæм хъуыдытæй Азауыл бон изæр кодта. Хиуаджы цæстæнгас Азауы зæрдæйы джебогътæ тъыста, кæуынхъæлæсæй, цæстысыг калгæ æхсæв уатмæ цыд. Азау лидзынвæнд дæр бирае хатт скодта, фæлæ фæндаджы бæрæгæн ницы зыдта æмæ та-иу баззади.

Азауæн дыууæ лæппуйы райгуырды, уыдон дæр сæ фыды хуызæн фыдуаг, фыдагъдау, Азау уыдонмæ дæр зæнæджы цæстæй нæ каст, уыдон дæр ын зæнæджы ад нæ кодтой. Йæ хъуыдытæ иууылдæр Таймуразы уарзондзинады хызы мидæг стыхстысты; алырдæм фæндаг агуырды, фæлæ æрдуйы бæрц дæр Таймуразы бæрæгæн ничердыгæй ницы зыдта, æмæ афтæмæй рæстæгæй-рæстæгмæ æнхъæлмæ касти.

Таймураз кæд уæззау цæфтæ уыд, уæддæр йæ тугæфсæст буар æмæ йе 'ндон стæг тагъд сдзæбæх и æмæ Урстуалты йæ мадыфсымæртимæ цард, фиййау цыди. Æхсæв-иу фосы цур дарæны мæйрухсимæ ныхæстæ кодта: «Уæлæ мæйрухс,—загъта,— кæд искуы Азауы сау цæстытæ дæумæ мæнау дзыназынц, уæлæ Бонвæрон стъалы, кæд Азау дæ уындæй йæхи рæвдауы, уæ зæххы Барастыр, кæд искуы йæ урс фæлмæн риу сыджыты æмбийы».

Ахæм сагъæстимæ Таймуразыл æхсæв бон кодта. Дыууæ хатты Таймураз Азауы агурынмæ дæр ацыди, фæлæ никуы ницы ссарды æмæ фæстæмæ афтидæй æрцыд. Таймуразæн йæ мадыфсымæртæ ус курыныл ныллæууыдысты, бирае чызджытæ йын амьдтой, бирае чызджы зæрдæ хæлдта Таймуразы бæллиццаг уынд. Фæлæ Таймураз не сразы, уынгæ дæр никæй кодта, йæ зæрдæмæ дæр ничи цыд.

Уарзондзинады æфхæрд низæй низдæр у, Таймураз мæллæг кæнын райдыдта, мæг æмæ мæт адæймаджы æнафоны мæрдтæм кæнынц, Таймураз æррынчын, æруатон и æмæ йæ мадыфсымæртæм басидт æмæ сын загъта:

— Æз мæлын, мæ куыст уын хæлар уæд, фæлæ куы амæлон уæд мын мæ мæрд ахæссут æмæ мæ Ганисы уæлмæрды мæ фыды цур баныгæнут.

Уый тыххæй йæ мадыфсымæртæй æцæгдзинады дзырд райста. Амæрд Таймураз, рурхсаг уæд, æмæ йæ ахастой йæ мадыфсымæртæ æмæ йæ Ганисы уæлмæрды йæ фыд Бибойы цур баныгæдтой. Сывылдз хъæдæй йын йæ нывæрзæн цырт ныссагътой. Уыцы цырт схæцыд æмæ сбæлас, абон дæр цæры Ганисы уæлмæрды стыр сывылдз бæлас.

Афонтæ цыдысты, рæстæг ивта; Уырыс Кавказы бæстæ райстой, адæм æрсабыр сты, фæндагтæ суæгъд сты, адæмтæ кæрæдзимæ цæуын байдыдтой. Азау дæр базыдта йæ фыдыбæстæ, фæлæ Таймуразы царды бæрæгæн ницыма зыдта æмæ Ганисы хъæумæ цæуыны фæнд скодта. Уалдзæг уыд æмæ бæстæ зынг фестад, хурыскæсайы дымгæ фаг улафыд, æмæ йæ бæлæстæ фæлмæн хъырныдтой,

æрнæджытæ дидинагæй сæхи сфæлыстой, алы хъулон хуыз æвдыстой, бæстæ цард сси, алчи йæ къаймæ баиу — бамбал и: мæргътæ, бындзытæ, кæфтæ, кæсæгтæ царды уалдзæджы цин кодтой. Фæлæ Азауы салд зæрдæ нæ батæфст, нæ бахъарм. Æнæ къайæ, иунæгæй, зыбыты иунæгæй арвыхъæды бын хъеллау кодта. Таймуразы уарзондзинад ын йæ зæрдæ рапапар-баппар кодта, иу ран нал лæууыд.

Иубон Азау йæ хиуагæн афтæ зæгъы:

— Ауал азы дæ хæдзары фæкуыстон, базæронд дæн, мæ райгуырæн бæстæ никуы фæдтон, мæ мад, мæ фыды уæлмæрд нæ зонын, мæ хæстæджытæй ферох дæн. Афтæмæй куы амæлон — тæригъæд дын уыдзæни, курын дæ, æмæ мын мæ мад, мæ фыды уæлмæрд фенын кæн,— загъта.

Хиуаг дæр уæлдай ницыуал сдзырдта æмæ сразы ис.

Азау раст Зæрдæвæрæн бонмæ йæхи сцæттæ кодта: арахъхъ рауагъта, гъомелийы тæнджытæ сфыхта, иу фыс балхæдта, уæрдон сифтыгътой æмæ йæ фырттæй иуимæ ацыд. Азауæн фæндагыл йæ зæрдæ схъæлдзæг, йæ зæронд хус уадултыл туджы уадындзтæ ахъазыд, йæ сау цæстытæ худæн цæстæнгас лæвæрдтой, йæ зæрдæ цыдæр хæрзæбонмæ тындзыдта; Таймуразы сурæт йæ зæрдæйы, цæстытыл уади, фæлæ хъуыддаг афтæ не 'рцыд.

Раст хурныгуылд афон Ганисы хъæумæ бахæццæ сты. Хъæугæрон сæ размæ рауад иу ус, Магда, зæгъгæ. Азауы базыдта æмæ йыл фæцинтæ кодта, Магдайы Азау йемæ акодта æмæ йæ фыды хæдзармæ бацыд. Азауыл йе 'фсымæртæ фæцин кодтой, лæппуйы хæдзармæ бакодтой. Азау æмæ Магда тыргъы æрбадтысты. Хур йæ фæстаг тынтæй хæхтæн салам лæвæрдта, Ганисы къæдзæхтæ сызгъæринау æрттывтвой. Таймуразы цыртбæлас ингæныл аууоны сау æмбæрзæн айтыдта. Азау Магдайæн афтæ зæгъы:

— Дæ фæхъхъау фон, Таймураз цы фæци, Таймураз?

Магда ныуулæфыд æмæ афтæ зæгъы:

— Раджы куы амард, дæ нывонд фон, Урстуалты йæ мадырвадæлтæм, ардæм æй æрхастой æмæ йæ Бибойы цур баныгæдтой, йæ фыды фарсмæ.

Азауæн йæ зæрдæ атыппыр, адæнгæл, цæсгом ацъæх и, хурхуадындзтæ адымстысты, цæстытæ батартæ сты, сæры магъз ихы къæртт фæстад æмæ афтæ зæгъы:

— Цом-ма, дæ нывонд фон, йæ ингæн мын фенын кæн.

Азау Магдайы фæстæ цух-мухтæгæнгæ араст æмæ уæлмæрдмæ ссыдысты. Магда Азауæн Таймуразы ингæн бацамыдта. Азау ингæныл адæлгом, йæ дзыхы дзаг сыджыт фелвæста æмæ базыр-зыр кодта, æрбатымбыл, стæй адæргъ ингæны уæлæ æмæ йæ уд систа. Магда адæммæ фæдис фæци, адæм сызгъордтой æмæ Азауы Таймуразы ингæны уæлæ дæлгоммæ мардæй ссардтой.

ДЫСА ГÆДИАТЫ СЕКЪА

Ганисы хъæуы цард фондз мыггаджы: Тогъуызатæ, Сачъынатæ, Гæдиатæ, Дзыгойтæ æмæ Дзестелтæ. Кусæг адæм, хор, фосджын, хъæздыг, иу хæдзар, иу бинонтау, уарзонæй цардысты. Уыцы рæстæджы магуыртæ сæ цурмæ лыгъдысты æмæ сæ уыдон дæр сæхимæ истой. Сæ ис, сæ фæллоуæ сын хай кодтой, лæгуарзондзинад сæм бирæ уыд. Сæ зæрдæ сæ кæрæдзийæн куыд уарзта, афтæ æцагæлон адæмы дæр рæвдыдтой.

Гуырдыстон Уырысимæ баиу кæныны рæстæджы Ганисмæ æрцыд иу магуыр ус æмæ лæг — Дзанаспи æмæ Дыса. Хъæугæрон сын иу кæркдон къуым радтой, æмæ уым цардысты. Дыса — мигæнаг ус, Дзанаспи та — кадæггæнаг, адæм сæ бирæ уарзтой.

Кæй зæгъын æй хъæуы, Гуырдыстон Уырысимæ куы баиу ис, уæд се 'фсæдтæ Гуырдыстонмæ æрвитын систой, алы бæсты хицауттæ скодтой. Фæндагтæ арæзтой. Фæндагтæ аразынмæ бегара кæнын райдыдтой.

Иу зымæг пинертæ (Уыцы рæстæджы уарыссаг бегарагæнджыты пинертæ хуыдтой. — Автор.) Ганисы хъæумæ бацыдысты æмæ сæ хæдзарæн лæгæй бегарайы акодтой æфцæджы фæндаг кæнынмæ. Дзанаспи дæр — семæ.

Раст Гордзылейы тæссæртты Дзанаспийы зæй фæласта. Дæлæ комы нарæджы сау къæдзæхы бын ныппырх.

Æхсæвы та мит уарын байдыдта. Цæгат фарсы тымыгъ миты хъæпæнтæ æрхытæм калдта. Зæйты гуыр-гуыраей хæхтæ араудтой. Дзанаспи комы нарæджы зæйты бын ныцци.

Æртыккаг бон хурскастæй бæстæ, урс цикъæйау, сæрттивта. Миггы скъуыддзæгтæ нарæг мæсчъыты, урс цагъд бæмбæгау, ныббадтысты. Хæххон хæдзæрттæ алы къуыбыраей гæзæмæ сау æндæрг хастой.

Дыса хæдзары дуармæ лæууыд æмæ йæ дыууæ сау цæсты æфцæджы 'рдæм ныуурс сты, Дзанаспимæ æнхъæлмæ каст. Фыдуацхæссæг халон фаджысы рагъæй Дысайы 'рдæм уасыд, хъæр кодта. Дыса бакатайтæ кодта æмæ афтæ зæгъы:

—Дæ-дæ-дæй, мæ хæдзар байхæлд, мæ лæгыл мацы æрцауа!

Уалынмæ фæдис хъæргæнæг æрхæццæ, Дзанаспийы, дам, зæй фæласта. Бæстæ хъарæг сси. Дысайы кæуынæй къæдзæх бадон уыдаид, цæстысыг фестадаид. Фæлæ къæдзæхтæ дæр нал зындысты миты хъæпæнæй. Адæм фæдис ацыдысты, æртæ боны йæ фæцагуырдыдтой, зæйтæ ракъах- бакъах кодтой, фæлæ Дзанаспийы не ссардтой, æмæ уалдзæгмæ зæйы бын баззад, Дыса алыбон дæр агурынмæ цыд, фæлæ йæ къухы ницы æфтыд, нæ йæ ардта.

Бон фæдаргъ. Зæхх йе 'ргом фæзылдта. Бæстæ сулæфыд, хур хъармдæр тавын байдыдта. Зæйтæ тайын систой. Уалдзæг æрцыд. Иу бон Дзанаспийы мард зæйы бынæй скъахтой. Дысамæ фосæй ницы уыд, хæрз мæгуыр, тæригъæддагæй цард. Дзанаспийы адæм баныгæдтой, æхсæны хист ын скодтой. «Рухсаг у, рухсаг» загътой, æмæ ацыдысты. Æрмæст ма Дзанаспийы хæдзарæй хъуыст Дысайы хъарджытæ,

Дыса фист къуымбилы тынæй дæрзæг хæдон скодта æмæ йæ мойыл сау дарын райдыдта. Афæдзы бонмæ фыд, урсаг нæ бахордта. Йæ афæдзы боны хорз адæмты руаджы сауисæны хист скодта æмæ кæркдонкъуымы мæгуырæй цард. Дысайыл цыдаид æртиссæдз азы, фæлæ уыцы рæстæджы адæммæ гæсгæ йæ цæсгом тынг зæронд хуыз нæ лавæрдта. Дысайы бирæ уыд курджытæ, фæлæ никамæн куымдта, мой нал кодта.

Раст уыцы рæстæджы Косеты хицаумæ иу бæхтæрæг — Мырыкаты Мацкъа цард. Чиныджы цыдæртæ базыдта, уырыссагау салтай-балтай сахуыр ис æмæ адæмы сæрты акаст. Бахъуаг сахат-иу Мацкъайы агуырджытæй хицаумæ минавар. Æнæ Мацкъайы чи уæндыд хицаумæ исты гæртам бадæттын. Иудзырдæй, Мацкъа сси хицауы рахиз цонг. Фæлæ йыл уæддæр уæлдай ном сывæрдтой — «Лисиц» æмæ йæм-иу куы фæхъæр кодтой йæ номæй, уæд-иу сæ разы цылау ныззылд.

Мацкъа арæх цыд Ганисмæ. Дзуарыбонты, бæрæгбонты æцæг рувасау гуыбындзуан рацу-бацу кодта æмæ-иу рæбынæй сбæдт. Чысыл цыбыр лæг, стыр гуыбыр фындз, арф цъæх цæстытæ, фæлдæхт хъуынджын æрфгуытæ, сау цыргъ уадултæ, хъуынджын рихитæ, — иудзырдæй, хæйрæджы цæстæнгас лавæрдта.

Мацкъайæн Дыса йæ зæрдæмæ фæцыд æмæ йæ ракурыны фæнд скодта. Арæхдæр цæуын байдыдта Ганисмæ, цæмæй Дысаимæ искуыдтæй балымæн уыдаид, фæлæ Дыса Мацкъайæн иу ныхасæн дæр йæ къухы не 'фтыди, уый тыххæй æмæ Дыса раздæр бамбæрста Мацкъайы фæнд æмæ дзы йæхи хызта. Мацкъа рагæй æнæус уыд, хицæутты дæлбазыр фæлхæрттæ хæргæ ныззæронд, фæлæ ма зæронды 'рдæм ускурын цæмæн æрæмысыд, хуыцау зыдта.

Иу сæрд стыр хицæуттæй дзырд рацыд, адæмы хыгъд ныффыссын. Мацкъа æмæ дианбег Ганисмæ бацыдысты. Фæндагыл Мацкъа дианбегæн афтæ зæгъы:

— Ганисы иу идæдз усы бауарзтон, æмæ мын уый ракурынæн баххуыс кæн.

Дианбег бæрзæндты акаст æмæ афтæ зæгъы:

— Ныры закъонтæм гæсгæ ускурыны бартæ фæндонæй сты. Кæд усы дæр фæнды, уæд æнцон хъуыддаг у.

— Усы, куыд бамбæрстон, афтæмæй нæ фæнды, фæлæ йæ ды куы фæтæрсын кæнай, уæд уæлдай нæ зæгъдзæн.

— Хорз, фæндзыстæм, — загъта дианбег.

Уалынмæ Ганисмæ бахæццæ сты æмæ сауджынмæ бафысым кодтой. Сауджын æмæ йæ ус сæ размæ рауадысты æмæ сæ хæдзармæ бакодтой. Дианбег — æнæ ус

лæппулæг, йæ сау зачъетæ фæйнардæм айдзæг сты, хæрзиуджытæ йæ сæвджын риуыл тыбар-тыбур кодтой, — стьолы фарсмæ фæстæдзæг бадт æмæ цыдæр хъуына чингуытæ рафæлдах-бафæлдах кодта. Иннæ 'рдыгæй сауджын — хъуынджын, уызыны хуызæн — уыджы бадт кодта, æнкъардгомау боннымайæн фæрдгуытæ раууил-баууил кодта. Сауджыны ус хæдзары къуымты цъил фестад, хæринагтæ цæттæ кодта, куы-иу сауджыны цур дианбеджы ныхмæ абадт, куы-иу фестад, цыдæр тæвд æфсæйнаг ын йæ зæрдæ сыгъта, йæ хуыз рафæлиив-бафæлиив кодта, дианбеджы цæстæнгасæй цыдæр мондæгтæ иста.

Мацкъа, зæронд хæйрæджы хуызæн, сæ разы уырдыг лæууыд æмæ-иу диакбег кæмæ фæсидт, уымæ-иу фæдзырдта. Адæмыг хыгъд фыссын райдыдтой.

Дианбег бандоныл фæстæдзæг абадт æмæ афтæ зæгъы:

— Да... Уыцы идæдз усмæ ма бадзур!

Мацкъа ауад æмæ усы 'ркодта.

Дыса дуаргæрон къæмдзæстыггомау балæууыд æмæ йын дианбег афтæ зæгъы:

— Мæнæ ма сауджынимæ аныхæстæ кæнут.

Сауджын сыстад æмæ Дысаимæ æддаг тыргъмæ ацыдысты æмæ йын сауджын афтæ зæгъы:

— Дыса, дæ амонд æрцыд. Ныронг цардæй ницы федтай. Ныр дæм хуыцау æркаст. Цыдæр зæддуаг дын æххуыс кæны. Мацкъа дæ куры.

— Уалынмæ фæкæуа дæ уды ралгъитæг, цалынмæ æз мой не скæнон. Мæрдтæм куы фæхæстæг дæн. Цæй мой афон ма мын у?

— Мака, Дыса, дæ зæрдæйы фæндыл ма цу! Царды денджыз дæм раздæхти æмæ дзы дардмæ ма лидз. Ныры дуджы амонд æрмæст хицæутты къухы ис. Уыдон цы фæнда, уымæй дарддæр змæлæн нæй. Мацкъа та сæ фырты хуызæн у, бирæ йæ уарзынц. Æхца дæр æм бирæ ис.

— Нæй, нæй, сауджын цæра, уый кой мын ма кæн! Йе 'хца дæр ын фæрнæй уæд. Хицæуттæ та мæ удмæ цы бар дарынц?

— Цы бар дарынц та цы хоныс? Хуыцау бахизæд, куы дæм фæхæрам уой, æмбойны дæ æрбайсафдзысты, дæ хъæр, дæ цъист нал фæзындзæн.

— Мæ къонайыл, æмæ афтæ бирæгътæ сты, æмæ раст адæймаджы дæр сафынц?

— Бирæгътæ не сты, фæлæ адæм сæ къухы сты, цы сæ фæнда, уый сын кæнынц.

Дыса зæхмæ ныккаст æмæ афтæ зæгъы:

— Цы фæнды кæнæнт. Калм дæр æнæрастæй нæ хæцы. Æз мой нæ кæнын.

— Æз дын зæгъын, мæ чызджы хуызæн, ма фæрæди! Уый йедтæмæ бар дæу.

— Табуафси, дæ чызджы хурæй бафсæд, фæлæ мой нæ кæнын.

Сауджын дианбегмæ бацыд æмæ йын Дысайы хабар загъта, мой куыд нæ кæны, куыд нæ комы, уыдæттæ. Дыса йæ хæдзармæ фæцæйцыд, фæлæ йæ дианбег раздахын кодта.

Дыса дуаргæрон лæууыд æмæ, йæ кæлмæрзæны хаутæ схъаугæйæ, цыдæр хъуыдытæ кодта.

Дианбег ын афтæ зæгъы:

— Билет дæм ис?

— Цæй билет?

— Цæрыны бары гæххæтт.

— Æмæ мæнæ сауджын нæ зоны, кæдæй нырма ам цæрын, ме 'мбай хъæддур куы нæ уал ис?

— Сауджыны хъуыддаг хицæн у, мæ хъуыддаг — хицæн. Æз ацы зылды хицау дæн æмæ хъуамæ, закъон цы амонь, уый æххæст кæнон. Билет кæмæ нæй, уыдон ахсгæ кæнын.

— Æмæ уæд ахъæуы иумæ дæр билет нæй æмæ се 'ппæты дæр æрцахсдзынæ?

— Уый дæр дæ хъуыддаг нæу. Дæумæ билет нæй æмæ уал дæу æрцахсдзынæн... Акæнут æй ахæстонмæ! — загъта æмæ Дысайы иу скъæты бакодтой æмæ йыл дуар сæхгæдтой. Æмæ цалынмæ дианбег адæмы хыгъд фыста, уæдмæ æртæ боны ахæстоны уыд. Æртыккаг бон дианбег Дысамæ басидт æмæ йын афтæ аæгъы:

— Хъусыс, билет кæдмæ æрхæсдзынæ дæ фыды бæстæй? Билет кæцæй æрхæссон? Ерыстаутæ мæнæн билет ратдзысты, уыдонæй куы ралыгъдыстæм, уæд?

— Уый та хуыздæр, уæдæ абырæг дæ?

— Абырæг нæ дæн, фæлæ мæ мæ сæры хицауимæ не 'лдар уæй кодта, æмæ уымæй ралыгъдыстæм.

— Цы хъауджыдæр ис, де 'лдары фос дæ, æмæ йæ коммæ куы нæ кæсай, уый дæр абырæг. Ныр дын æппын дæр æнæрцахсгæ нæй æмæ дæ хъуамæ Ерыстау-æлдармæ арвитон... Сбæттут ын йæ къухтæ! — дианбег загъта.

Æмæ Дысайæн йæ къухтæ синагæй абастой, иу гызири(æлдары фæсдзæуин, йæ бардзырдтæ æххæстгæнæг) йын йемæ бафтыдтой æмæ дианбег Ерыстау-æлдармæ ныффыста: Фервитын дын дæ лидзæггаг цагъартæй иу ус — Дысайы, æмæ йæ дардмæ ма фесаф, мах бахъæудзæн, мах дын æй балхæндзыстæм».

Æмæ Дысайы Ерыстау-æлдармæ бакодтой.

Адæмы хыгъд фыст фæци дианбег æмæ ацыдысты.

Иу бон дианбег Мацкъайæн гæххæтт радта Ерыстау æлдармæ æмæ Мацкъа ацыд Дысайы æлхæнынмæ. Мацкъа Ерыстау æлдарæн фондз туманы æхца радта æмæ Дысайы йæхицæн балхæдта усæн.

Дыса æмæ Мацкъа куыдз æмæ лæдзæджы цард кодтой. Иу иннæмæн нæ барста. Мацкъа афтæ æнхъæлдта, æмæ Дысайæн йæхи тыхæй бауарзын кæндзæн. Алыбон æй надта, хоста, Дыса та йæ уарзгæ нæ кодта, æввахс — æмгæрон æм нæ цыд, хъарм улæфт, ныхас йæ дзыхæй нæ хауд. Афтæмæй Косеты цардысты. Мацкъа — бæхтæрæг, Дыса та — æлдарæн гæртæхсæг. Кæрæдзи хъуынхъис хордтой.

Иу бон дини хицæутгæй дзырд рацъд — æнæаргъуыд ус кæмæн ис, уыдон сæ устытимæ куыд саргъауой, афтæ. Чи нæ саргъауа, уымæн æй куыд арвитой, афтæ. Мацкъа æмæ Дыса дæр æнæаргъуыд уыдысты æмæ съл аргъауын хъуыд. Сауджынтæ бæстæ сызмæлын кодтой, кæмæн йæ ус æрвитын кодтой, кæуыл аргъуыдтой. Дысайы дæр Ганисмæ баластой æмæ йæ дианбег, ссыдтытæгæнгæ, йæ аргъуанмæ бакодта. Мацкъа сауджыны къухы аргъауæггаг фондз сомы ассыдта æмæ съл ацаргъуыдта.

— Цæугæут ныр! — загъта.

Æмæ ацыдысты.

Афонтæ цыдысты, рæстæг ивта. Мацкъайы уарзон хицæут тæ ивд æрцыдысты. Мацкъайæн Косеты цæрæнбынат нал уыд æмæ Ганисы — Дысайы кæркдон къуымхæдзары æрцардысты. Фæлæ хъуыддаг афтæ уыд, æмæ Мацкъа Косеты æлдæртты фынгыл цы уыдта, Дысайы хæдзары дæр уый агуырда. Æмæ Дыса кæм ссардаид, кæцæй æрхастаид ахæм цыбæл хæринагтæ? Æмæ-иу æй уæд Мацкъа надта, ратæр-батæр æй кодта. Дыса бирæ хæттыты динамонджыты судмæ бахъаст кодта, фæлæ дзуапæн уыцыиу дзырд иста: «Хуыцау цы сиу кæна, уый лæг ма ахицæн кæнæд», зæгъгæ. Æмæ та-иу Дыса фæстæмæ кæугæ раздæхт.

Мацкъа дзуарыбонтыл, хистытыл зылд. Иу бон расыгæй æрцæйцыд æмæ къæдзæхæй рахаудта. Адæм афæдис кодтой, Мацкъайы мард æрхастой æмæ йæ баныгæдтой æмæ алчи йæ хæдзармæ ацыд. Дыса уыйфæстæ иукъорд азты æнæ маст, магуыр æмæ сæрибарæй ацард, стæй уый дæр амарди.

Мад æмæ фырт

Гæдиаты секъа

Рæстæг уыцы иу сау тар мылазон хаста. Адæмы тыхджынтæ магуыртыл æрхæцыдысты. Адæймаджы æмсæр æмбардзинад фесæфти. Тыхджынтæ магуыр адæмы стурты бынаты сæвæрдтой. Магуыр адæмы зæрдæ уыцы сау тар мигъы бынæй рухсмæ фæндаг ничердæм ардта, афтæмæй фæлтæрæйфæлтæрма цард, тыхстæй-тыхстмæ цыд. Гуырдыстоны Уырысимæ баиу кæныны агъоммæ Дзимыргомы Лекъо, зæгъгæ, иу лæг цард, йæ ус Дзебысон. Фыццаг æнæзæнæг уыдысты, стæй сын дыууæ лæппу æмæ æртæ чызджы райгуырда. Лекъойæн йе 'рвадæлтæ — фондз æфсымæры, магусайæ цæлуарзаг — Лекъойы марыны фæнд скодтой, цæмæй йæ фос, йæ мулк æмæ йæ ус уыдонæн базадаид, уый тыххæй.

Раст джиуæргуыба æхсæвы Лекъойы сæхимæ бахуыдтой. Лекъойæн йæ марæджы йæ дæллаг фарс æрбадын кодтой, фынг æрæвæрдтой æмæ гаджидаутæ кæнын райдыдтой. Иукъорд рæнхъыты фæстæ æфсымæрты хистæр Лекъойæн афтæ зæгъы:

— Лекъо, — зæгъгæ, — хур, дам, кæцæй скæсы?

Лекъо йын йæ къухæй бацамыдта, — далае уырдыгæй, зæгъгæ.

— Ныгуылгæ та, дам, кæцæй акæны?

Лекъо иннæ 'рдæм куыд фæзылд, афтæ йæ марæг хъамайæ ныццафта, дæлармы дзыхъхъæй иннæрдæм акаст. Лекъо размæ фынгыл бахауд æмæ йæ уд систа.

Дыккаг бон Лекъойы æрвадæлтæ Лекъойы мард баныгæдтой, йæ ус Дзебысоны сидзæртимæ сæхимæ бакодтой, сæ мулк, сæ фæллоу сын сæхимæ бахастой æмæ Лекъойы марæг æрвадæлтæй иу Дзебысоны йæхицæн ус скодта. Лекъойы сидзæрты кæуын, дзыназынæй арв уынаргъыдта, зæхх æнкъуысти, фæлае уæддæр Лекъойы марæг æрвадæлтæй хъуыды дæр ничи кодта, йæ ис, йæ мулкыл ын цинай мардысты. Афонтæ цыдысты. Рæстæг хатти. Кусæг адæм уыцы иууызон сындзын худы бын цыдысты. Сау тар, сау мылазон мигъ йæхи нæ иста. Хуры цæст нæ зынд. Æлдæрттæ сын сæ туг нуæзтой. Дзимыргомы адæм дæр Ерыстау æлдары цагъар уыдысты. Ерыстау æлдар куы фехъуыста Лекъойы марды хабар, уæд йæ моурауты барвыста Дзимырма. Марджытæм цыдæриддæр ссардтой фосæй, хæзнайæ, Лекъойы сидзæртæ дæр семæ, Ерыстау æлдармæ сæ акодтой.

Ерыстау æлдар Лекъойы сидзæртæй иу чызг — Марине, зæгъгæ, Къахеты иу æлдар — Цоллахты фыртæн егарыл ауæй кодта. Иннæ сидзæртæм сæ мады 'фсымæр — Дзебысаты Бæтæ ныццыд æмæ сæ æлдарæй балхæдта, йæхимæ сæ ракодта æмæ сæ мады æфсымæримæ цардысты.

Маринейы Цоллахты фырт йæ цагъартæй иу лæгæн — Леуан, зæгъгæ, усæн радта, æмæ æлдары цур цардысты, æлдарæн куыстой.

Æртæ азы фæстæ Марине лæппу ныййардта æмæ йыл ном сæвæрдтой Бицикъо. Бицикъойыл аст азы ацыд, афтæ иу бон æлдары фыртимæ хъазыдысты, æрæджиау сæ хъултыл фæхыл сты æмæ Бицикъо æлдары фырты фæнадта. Æлдары фырт кæугæ сæ хæдзармæ бацыд æмæ йæ фыдæн рахъаст кодта. Æлдар смæсты ис, йæ хъæлæсæй зынджытæ æппæрста, йæ цæстытæй цæхæртæ æмæ афтæ зæгъы:

—Æрбакæнут уыцы куыдзы фырты æмæ йын нæмын куыд хъæуы, уый бацамонон. Бицикъойы æлдармæ бакодтой æмæ йæ цæджындзыл сбæттын кодта, йæ разы бандоныл æрбадт æмæ йæ кæрз уисæй нæмын райдыдта бонизæрма. Хур фæцæй ныгуылд, афтæ лæппуйæн йæ сæр йæ риуыл æрхауд, базырзыр кодта æмæ йæ уд систа. Лæппуйы фыд Леуан æлдармæ йæ моурауы минæвар барвыста æмæ йæ лæппуйы мард ракуырда. Фæкуыдтой йыл æмæ йæ баныгæдтой.

Афонтæ цыдысты. Рæстæг хатти. Хуыцау лæгæн цы сæрибардзинад радта, уый йын æхсарæй агуринаг фæци. Иугай лæгтæ æрмæст сæхи царды хæрзæбонны тыххæй æгас дунетæ сæфтой. Марине æмæ йæ мой дæр уыцы сæфтыты æмбал уыдысты. Бон сæ хур сыгъта, æхсæв — уазал, бæгънæг, бæгъæввад. Æртæ азы фæстæ та сын дыккаг

лæппу райгуырды. Леуаны хæлæрттæ, йæхи хуызæн магуыртæ æрæмбырдысты, фæцин ыл кодтой æмæ йыл ном сæвæрдтой Тугъан...

Леуанæн йæ зæрдæ рухс нæ кодта, нæ цин кодта, кæд та йын лæппу райгуырды, уæддæр.

Алыхатт дæр йæ ныхас уый уыд:

— Цæмæн гуыраем, цæмæн цæраем? Нæй фыдыбæстæ, нæй сæрибар дуг. Куы нæ гуыриккам, куы нæ цæриккам, куы фесæфиккам, уæд хуыздæр уайд.—Ахæм сагъæстæй йæ зæрдæ сау цъар, сау агъуд скодта æмæ æртæ азы фæстæ уый дæр амарди.

Тугъан æнахъом — чысылæй сидзæр баззад. Магуыраей адæм дардмæ лидзынц, амонд та йæм хæстæг нæ цæуы. Марине сывæллоны амалтæй хæссын райдыдта. Къуыри фондз боны æлдарæн куыста, иу бон йæхицæн. Ахæм тыхст амалтæй Тугъан фæхъомыл, дыууадæс аздыд, фæлæ йæ уæддæр йæ мад æддæмæ рацæуын нæ уагъта, тарсти йын йæ фыццаг лæппуйы зæрдæтахтæй, исты зиан та мын ыл куы æрцæуа, зæгъгæ.

Ахæм æмбæхст нæй, чи нæ раргом уа. Иу бон æлдар уæладзыгæй каст æмæ. Тугъаны хæдзары дуармæ хъазгæ федта æмæ йæ зæрдæмæ фæцыд. Æлдар йæ моурауæн афтæ зæгъы:

— Цу æмæ Леуаны фырты æмæ йæ мады ардæм ракæн. Моурау ацыд æмæ сæ æлдармæ бакодта. Марине — чысылгомау æмбис ус, кæддæр йæ фидауджын тымбыл цæсгом фенцъылдтæ ис, Тугъан — дыууадæс аздыд — лæджы бындзæфхад, йæ мады цур домбайы хъæвдыны лæуд скодта.

Æлдар къæлæтджын бандоныл бадт æмæ афтæ зæгъы:

— Хъусыс, хуыздæр дын цæмæй уа, уый бынат дын скодтон. Ды кærкгæстимæ кærчытæм зил, дæ фырт та цуанон куыйтимæ цуан ахуыр кæнæд!

Уæлдай сдзурын сæ бон цы уыд. Маринейы кærкгæс скодта, Тугъаны та — куыдзгæс.

Азтæ цыдысты. Рæстæг хатти. Тугъаныл ссæдз азы ацыд. Рихитыл милтæ фæхæцыд. Цæсгом туг æмæ æхсыр хæццæ хуыз лæвæрдта. Цонджы хъултæ тугæфсæстæй тагъдтагъд цавтой. Зæрдæ йæхи арвы милтыл сæрфта. Цуанонæй та хуыздæр макамæй раппæл — топпæй æрду нæ ивгъуыдта. Æлдар дæр æй бирæ бауарзта. Йæхи фырты хуызæн æм уарзон цæстæй касти, хæрд — дарæс хъуаг æй нæ уагъта. Фæлæ уæддæр Тугъанæн йæ цард йæ зæрдæмæ нæ цыд. «Цыфæнды уæд, загъта, цагъарæй сыгъзæрин дарæсы цæрыны бæсты сæрибарæй мæ къухтæй æлыг æмæ чъыр куы змæнтон, уый хуыздæр у». Ахæм хъуыдытæй Тугъаны зæрдæ цух нæ уыдис, йæхи атонатон кодта сæрибар быдырма. Уыцы рæстæджы æнус рæхыстæй бæттæнтæ атонынаен йæ сæр нывонд чи скодта, ахæм уайгуытæ нæма уыд, æмæ рæстæг уыцыиу хъинонæй, уалдзыгон сæлæф зæйау, æнцæд- æнцæд лæсыди.

Иу бон æлдар æмæ Тугъан цуан кæнынæй æрцыдысты. Æлдарæн йæ цъиусур йæ уæхскыл, æхсидтæй заргæ, уæладзыгмæ сфардæг. Тугъан куыйты сæ бынатмæ бакодта æмæ йæ хæдзармæ бацыд. Марине арты фарсмæ бадт æмæ куыдта. Тугъан йæ цуры уырдыг алаууыд, уымæн дæр йæ цæстысыг акалд, фæлæ йæ фæрсгæ нæ бакодта, уый тыххæй æмæ сæ цард хъæлдзæгдзинадæй ницы æвдыста. Кæддæриддæр куыдтой, сагъæс кодтой. Марине йæ къабайы фæдджийæ йæ цæстысыгтæ асæрфта æмæ афтæ зæгъы:

— Не сфæлдисæг хуыздæр фæуа, кæд нæ цæмæн сфæлдыста. Тугъан йæ мады фарсмæ æрбадт æмæ афтæ зæгъы:

— Цæй зæрдиагæй кæуыс, цы хабар фехъуыстай, нана?

— Цы хабар, нана дæ нывонд, фос стæм æмæ фос, уæртæ ме 'мдзуарджын Осепайы æд бинонтæ ауæй кодта не 'лдар иу кæсгонæн æмæ сæ фæкæны.

Тугъан æнæдзургæйæ дуармæ рацыд æмæ дурыл сбадт. Сагъæссаг хъуыдытæ сæры магъзы, денджызы фæйлауæнтау, кæрæдзи æййæфтой. Иæ зæрдæ масты цæхæрæй сау тар æнуд кодта. Марине хæдзары арты фарсмæ хъарджытæ райдыдта æмæ йæ хъарæджи Бицикъойы кой дæр скодта. Тугъан фæстæмæ хæдзармæ бацыд æмæ афтæ зæгъы:

— Нана, Бицикъо та чи уыд, цæмæн ыл кæуыс? Марине ныуунæргъыдта æмæ афтæ зæгъы:

— Цæмæн дæ хъæуы, нана дæ нывонд, цæмæн æй фæрсыс?

— Нана цæра, зæгъ мын æй, Бицикъо чи уыд?—нал æй уагъта.

Марине Тугъанæн Бицикъо чи уыд, уый нæ хъæр кодта, уый тыххæй æмæ йын æлдаримæ схæрамæй тарст, фæлæ йæ Тугъан куы нæ уал уагъта, куы йæ суынгæг кодта фæрсынæй, уæд афтæ зæгъы:

— Де 'фсымæр уыд, де 'фсымæр, туг мыл ныууарыд. Нæ бирæгъ æлдар æй надæй амардта.

Тугъан фирмæстæй сдзурын нал сфæрæзта æмæ иудзæвгар æнæдзургæ алаууыд, цæстытæ туджы разылдта, уæлвонг абадтысты, æмæ афтæ зæгъы:

— Кæцæй дæ ракодтой, уырдаем фæндаг нал базондзынæ?

— Фæндаг бæргæ базондзынæн, фæлæ нæ уырдаем чи уадзы?

— Нæ къæхтæ æмæ нæ хъару.

Цы дардыл дзурын, Марине æмæ Тугъан лидзыны фæнд скодтой.

Æхсæвы мæйрухс уыд боны хуызæн. Арвы хъæдыл стъалытæ тыбар- тыбур кодтой, цыдæр хицæн бæрæг хъæлдзæг хуыз æвдыстой. Стыр æнгуз бæлæстæ кæрæдзийæ-кæрæдзимæ аууон æппæрстой: Алазаны дон, хæрдгæ быдау, йæхи æппæрста стыр сивырау комы. Хурскæсæны ирдгæ фаг улæфыд æмæ Тугъан æмæ йæ мады мæстæй сыгъд зæрдæ уымæл кодта. Иудзырдæй, дзæнæтон æхсæвтæй иу уыд. Раст æхсæвæр афон Марине æмæ Тугъан фæйнæ дыууæ кæрдзыны сæ рæтты акодтой

æмæ алыгъдысты. Æхсæвбонмæ æнæрынцойæ фæцыдысты æмæ боныцъæхæй Арагуийы доныл Зионы хиды цур хъæдбыны бонасадаен æрæнцадысты.

Дыккаг бон æлдар куы базыдта Марине æмæ йæ фыртты алидзыны хабар, уæд алы 'рдæм фæдис арвыста. Зионы хид дæр æрцахстой, хъахъхъæнджытæ дзы скодтой. Марине æмæ йæ фыртæн хъахъхъæнджытæй хидыл ацæуæн нал уыд. Дон та ивылд уыд æмæ ласынæй тас уыд. Æртæ бонæ æмæ æртæ æхсæвы æнхæлмæ фæкастысты. Хъарагъултæ хид уæгъд нæ уагътой. Æртыккаг бон Гуыдангомыл бацыдысты, Хевсурет æфцæгыл Пасанаурмæ æрцыдысты, Хады комы мидаемæ Ломисы æфцæгыл Дзимырмаæ ныххызтысты, сæ гуырæн бæстæм. Фæлæ иу аххос уый уыд, æмæ Марине иронау нал зыдта, стæй Маринейы зонгæ дæр нал бакодтой, сæхæдаг дæр сæхи нæ бацамыдтой æмæ иулагмæ æххуырсты ныллæууыдысты — сæ мады æфсымæрмаæ.

Цоллахы фырт æлдары хуыссæг нал ахста, алы 'рдæм чингуытæ рафысс-бафысс кодта. Дзимыры æлдар Ерыстаумæ дæр ныффыста, цæмæй йæ хъус бадара æмæ Маринейы куы ссара, уæд æй йæ фыртимæ ахæстæй Къахетмæ Цоллахы фыртæн куыд арвита, афтæ. Ерыстау æлдар бæстæ сызмæлын кодта хохæй, быдырæй, Марине æмæ йæ фыртты агуырдытæ. Ирон адæмы 'хсæн дзырд уады бæхыл бады, сусæг нæ кæны. Чидæр Ерыстау æлдармæ дзырд бахаста, Дзимыры, дам, ахæм æнæзонгæ; æнахуыр ус æмæ лæппу лæг ис, чи зоны, æмæ, дам, кæд ды кæй агуырыс, уыдон сты, зæгъгæ.

Дыккаг бон Ерыстау æлдар асаулæты æфсад Дзимырмаæ барвыста, цæмæй Марине æмæ йæ фыртты æрцахсой. Фæлæ лæгæн знаг цас ис, уыйас та йын лымæн дæр вæййы. Иу ус, Сабедо, зæгъгæ, Маринейæн базонын кодта, ахсынц дæ, зæгъгæ. Марине хъуыддад/кы хабар куы базыдта, уæджылы дзæгъæл, æдзæрæг хохмæ сфардæг йæ фыртимæ æмæ уым къæдзæхы æххæлты бамбæхст. Асаултæ сæ фæцагуырдытæ æмæ сæ куы нæ ссардытæ, уæд ацыдысты æмæ Ерыстау æлдарæн загътой хъуыддаджы хабар.

Уæлдай нæ уыдзæн, Хъелы хох кæсджытæн куы базонын кæнон, уæд. Арагуийы донæ сæр хурныгуылæны 'рдæм бæрзонд гæмæх хæхтæ арвыл æнцайынц. Хуырджын лæнчытæ, нараг æххæлтæ, талынг къуымтæ, зылынмылын хурджын кæмттæ — суанг Урстуалтæм афтæ ахаста. Раст, æвæццæгæн, Кавказы хохы астау æлхынцъ Хъелыл æрцыд æмæ ахæм æххæлтæ æмæ фидæрттæ дæр уымæн у. Хъелы хохыл зымæг цъиу тахæг нæ вæййы, уый тыххæй æмæ дзы мит иннæ хæхты хъауджыдæр бирæ фылдæр уары. Сырд дæр дзы нæ фæразы зымæг цæрын. Иудзырдæй, Хъелы фидæрттæ лæг йæхи цæстæй куы нæ фена, уæд хъазы сисæй зын равдисæн сты. Æлдары асаултæ дæсæй Дзимыры ныллæууыдысты, Марине хохæй æрцæудзæн, зæгъгæ, æмæ йæ æрцахсдыстæм. Фæлæ Марине хохæй не 'рцыд æмæ зымæджы дæр уым базæадысты.

Майрамы куадзæны рæстæг уыд æмæ Хъелы хохыл мит фæлдзæгъдæн хаста. Сау мигъы тымбылтæ комæй-коммæ лиуырдоу. Цæгат фарсы тымыгъ миты хъæпæнтæ æфцæгæй-æфцæгмæ æппæрста. Марине æмæ йæ фырт Хъелы хохы Саудзуары лæгæты æрынцадысты. Дон лæгæтæн йæ хæдрæз цæуы, фæлæ сæ суг æмæ хæринаг агурын хъуыд. Хохы лæнчыты фугæ пыхс цъæх дардта. Тугъан фугæ пыхс куыристæ фæбаста æмæ сæ лæгæтмæ æрхаста. Стæй цуан кæнын райдыдта æмæ урс хохы сырдатæй бон дыууæ, æртæ мардта. Цалынмæ фæззæджы 'рдæм уыд, уалынмæ Тугъан сырдатæй фаг амардта, фæлæ фыд цæм фыхтаиккой, аг сæм нæ уыд æмæ физонæгæй цардысты. Иу бон Тугъан доны бын фæлмæн дур бацагуырдоу æмæ йæ хъæбæрдæр дурæй аджы хуызæн дзыхъ скъахта фыд фыцынæн (Æрæджы дæр Саудзуары кувæндон уыд уыцы дур. — Автор.), цъæнут æртыдта сæхицæн лыстæнæн æмæ цæрын байдыдтой.

Сæрд аивгъуыдта. Зымæг æрцыд. Фыййæуттæ сæ фос быдырма атардтой. Мит æрæхгæдта. Цъиу тæхæг нал уыд. Хохæй сауы къуыбыр нал зынд. Мит æртæ лæг бæрц ныууарыд. Хъелы сырдатæ комрæбынтæм æрцыдысты. Иудзырдæй, Хъелы хохы змæлæг нал уыд. Æрмæст ма миты бын лæгæтæй Марине æмæ йæ фырты фæздæг калд. Уæды уонг Марине æмæ йæ фырт уыйас тынг хъыг нæ кодтой — мæргъты уасынæй, сырды уындæй сæ зæрдæ æнцæд уыд. Фæлæ ныр бæстæ бафынæй, амарди, æрмæст ма цæгат фарсы тымыгъы зызын хæхтæ араудта, æхситт кодта. Стыр тыгъд цъитийы астæу лæгæты æнæкæрон цъæх арвы йедтæмæ сæм уд змæлæг никæцæй зынд. Æрмæст уадтымыгъ миты хъæпæнтæ, уылæнтæгæнгæ, хаста æмæ сæ лæгæты дуармæ амардта. Афтамæй бонæй-бонмæ æнхæлмæ кастысты боны фæдаргъмæ.

Бон дæр фæдаргъ. Хур тавын райдыдта. Мит фæзæйнад, фæдзода. Хохы цыргъытæ фæсау сты. Фæлæ Марине æмæ йæ фыртыл адæймаджы хуыз нал уыд. Сæ цæсгом сын мит басыгъта, ныссау сты, фæздæгæй бакуырм сты, нал уыдтой. Сæ хъару асаст, фезмæлын нал фæрæзтой. Хæринаг сын нал уыд, сæ фыдтæ фесты. Иудзырдæй, тагъд мæлæтмæ æнхæлмæ кастысты.

Лæджы зæрдæ фыдæбонтыл куы сфæлтæра, уæд æм зындзинад тынг нал хъары. Иу райсом раджы Сырхыты хохы тигъыл сырды дзуг схæлиу. Тугъан йæ топп йе 'фцæджы афтыдта æмæ сырдатæм æхстбæрц схъуызыд! Гæрах ацыд æмæ сырды стырдар асхъиудта, фæлæ рæбыны абадт. Тугъан сырды мард лæгæтмæ баласта æмæ йæ мадæн афтæ зæгъы:

— Нана, ма тæрс, нал амæлдзыстæм, иу мæйы фаг та нæм ис, стæй уалынмæ уалдзæг æрцæудзæнис.

Тугъан сырды мардæй физонæг скодта, бахордтой æмæ та сæ зæрдæ фæлæууыд.

Хохы хуссæрттæ фæхъулон сты. Дон файтынг ис. Зæхх базмæлынмæ хъавыд. Иубон та Тугъан цуаны ацыд, бонизæрмæ хохы фæзылд, изæрæй сырды амардта æмæ

рацыд. Саудзуары фæхæрдгæнæнмæ куы 'рхæццæ, уæд бæстæ нытталынг, ныммæйдар. Уарын байдыдта. Арв нæрыди, æрттыфта. Тæгъды зæй уарын митæмхæццæ уылæнтæ кодта. Тугъанæн нымæт йæ уæлæ. сырды мард йе 'ккой, лæгæтмæ тындзыдта. Раст æхсæвæр афон æрхæццæ. Артдзæсты гæзæмæ зынгтæй стъæлфæн хауд. Марине лыстæныл уадзыгæй лæууыд. Тугъан йæ мады цæсгомыл дон æркалдта, æрчыцын æй кодта æмæ йын афтæ зæгъы:

— Цы кодтай, нана, цæмæй фæтарстæ? Марине кæуын хъæлæсæй афтæ зæгъы:

— Ныртæккæ, чысыл раздæр мæм цыдæр æрбацæйцыд. Æз æм дæу æнхъæл акастæн, уый мæ куы федта, уæд схъуыр-хъуыр кодта æмæ æхсæвы мæйдары аныгъуылд.

Тугъан йæ мадæн ныфсытæ авæрдта, арт скодта æмæ æрбадтысты.

Марине кæмæй фæтарст, уый бæлццон лæг уыд, æмæ кæрæдзийæ фæтарстысты. Марине йæ æхсæвидар фенхъæлдта, бæлццон та йæ зин фæхуыдта. Бæлццон дард, дуры бын сбæдт æмæ уырдыгæй хъахъхъæдта. Арв-иу куы ферттыфта, уæдиу Тугъаны ауыдта лæгæтмæ фæцæйцæугæ, нымæт йæ уæлæ. Бæлццоны дзырдæй адæмы бауырныдта, Хъелы хохы лæгæты, загъта, Саудзуар цæры æмæ дзы Саудзуарæн иу азы фæстæ кувæндон скодтой, æмæ ныр дæр Саудзуар хуыйны.

Дыккаг бон хур скаст, хохæй-хохмæ тын анывæзта. Бæрзонд урс хæхтæ, æвзистау, сæрттыфтой. Арф нарæг кæмттæ сау æндæрг хастой... Зымæг аивгъуыдта, уалдзæг æрцыд. Хъелы уæлхох фæзтæ кæрдæгæй цъæх сгæлладау сæрттыфтой. Зымы æхситт кæмттæ арыдта. Алы хорз кæрдæджы тæфæй лæджы зæрдæ рухс кодта, иудзырдæй, зындон дзæнæт фестад. Фиййæуттæ сæ фос Хъелы хохмæ стардтой æмæ Саудзуар ләнчы лæгæты раз æрбынат кодтой.

Бон цæуы æмæ фарн йемæ хæссы. Адæймаг зынтæ цас фены, хорздзинадтæ дæр уыйас уыны, фæлæ Марине æмæ йæ фырт райдианæй- байдианмæ хорздзинадæй ницы федтой.

Дыккаг бон райсом раджы, фиййау фос лæгæты раз хизгæ æрбауагъта æмæ лæгæтмæ бакаст, æмæ Марине æмæ йæ фыргы куы федта, уæд уыдон сау уындай фиййау афтæ фæтарст æмæ йæ цæстытæ батартæ сты, зæрдæ ихыкъæртт фестад æмæ фæлурсæй фиййæуттæм æруад æмæ сын афтæ зæгъы:

— Уæлæ лæгæты дыууæ хæйрæджы, саусауид, æвзалыйы хуызæн сæ цæсгом. Фиййæуттæ схудтысты æмæ афтæ зæгъынц:

— Ау, æмбисбон цавæр хæйрæгу?

Фиййауæн йæ зæрдæ чысыл æрæнцаддæр æмæ афтæ зæгъы:

— Ус æмæ лæг, сатæгсау сæ цæсгом. Сæ дарæс бызгъуыр, скъуыдтæ, цъæнуты хæлттæй бæстытæ, мæллæг, сæ цæстытæ арф кæцæйдæр æрттивынц. Ласары дзуарыстæн, комкоммæ хæйрæджытæ.

— Цом ма, фенæм, лæппутæ, Гиголайы хæйрæджыты. Цæвиттон, фиййау Гигола хуынд. Фиййæуттæ фондзæй ацыдысты æмæ лæгæты Марине æмæ йæ фырты федтой — æцæг хæйрæджыты хуызæн. Дауита, фæлтæрдзæрдæ лæг, Маринейы бафарста, кæцон сты, кæцы бæстаг, уыдæттæй. Марине сæхи æндæр бæстаг бацамыдта, йæ ном схуыдта Марта, йæ фырты ном та Тархан.

— Адæмæй хъодыгонд стæм, загъта, æрмæст удыбæстæджын адæмы руаджы царæм.

Фиййæуттæ сæ сæхимæ акодтой æмæ сын кæрдзын бахæрын кодтой: фыд, бас, дзул. Марине æмæ йæ фырт фиййæуттæм æххуырт ныллæууыдысты — Марине фосдуцæг, йæ фырт та фиййау. Марине æмæ йæ фыртæн сæ цард фæхуыздæр. Хæринагæй æфсæдын байдыдтой, уадултыл туджы уадындзтæ ахъазыд, цонджы хъултыл тугдадзинтæ сæхи тагъд- тагъд цæвын систой, цæстом фехсыргъуыз. Иудзырдæй, хæйрæг кæй хуыдтой, уыдон адæймæгтæ фестæдысты æмæ фиййæуттимæ царын байдыдтой. Сæрд аивгъуыдта. Майрæмы куадзæны мæй фæци. Æрæгвæззæг æрцыд. Арв хъуластæ кæнын райдыдта. Цæгат фарсы тымыгъ фæйлауæнтæ систа, миты хъæпæнтæ хохæй-хохмæ æппæрста. Фиййæуттæ тагъд- тагъд сæ дзаумæттæ бастой, бæхтыл сæ æвæрдтой. Фосы дзугæн цæу сæ разæй, фиййауы фæстæ — быдырма æфардæг сты. Марине æмæ йæ фырт дæр фæстæмæ Дзиддырма æрцыдысты æмæ сæ мады æфсымæртæм бацыдысты.

Ирон адæмы æхсæн сусæг цы кæны. Чидæр та Ерыстау æлдармæ дзырд ныххаста: Марине æмæ йæ фырт, дам, сæ мады æфсымæр Бæтæйы хæдзары царынц, зæгъгæ. Ерыстау æлдар та фыццаг хаттæй фылдæр асаулытæ барвыста Дзимырма Марине æмæ йæ фырты æрцахсыны тыххæй æмæ сын бафæдзæхста, ахсын куы нæ комой, уæд сæ маргæ уæддæр куыд акæной, афтæ.

Раст цыппурс рæстæг уыд æмæ мит ныууарыд, ныхгæдта. Хæхтæй сау къуыбыр нал фæзынд. Дзебысаты Бæтæйы хæдзар дыууæ хъæуы астæу зыбыты иунæг ран митденджызы астæу тæппалы хуызæн гæзæмæ сау æндæрг хаста.

Асаулытæ æхсæвыгон Бæтæйы хæдзары алыфарс æрбадтысты æмæ Бæтæмæ минæвар барвыстой, цæмæй сын Марине æмæ йæ фырты радта. Бæтæ та минæварæн ахæм дзуапп загъта:

— Барæй мæ туг, ме стæг нæ ратдзынæн, зæгъы. Æхсарæй увб ВДя фæнды, уый кæнут. Æмæ йæ хæрæфыртимæ гæнахы бацыд.

Бон цъæх кæныгн байдыдта. Гæнахы фæрстæй фæздæг кæлыш систа. Топпы хъæр Суаргом араудта. Бæтæйы фæрдыгдзых хъримаг галау уасыд. Иннæрдыгæй Тугъаны ерæдзыпп æнæрæнцайгæйæ, арвау, нæрыди. Асаулытæ мусы къуымты бамбæхстысты. Хъуыддаг афтæ уыд æмæ гæнах хæххон агъуыст мусимæ æмхæст амад уыд, æмæ сæ зымæджы хардз фосæн цы хъуыд — хъæмпæй, хосæй, уый иууылдæр мусы æвæрд уыд. Бæтæ йæ хæрæфырты куы нæ лæвæрдта, уæд асаулытæ

мусыл арт бафтыдтой. Мус ссыгъд æмæ гæнах дæр судзын байдыдта. Тугъан гæнахы дуар' фегом кодта, йæ рахиз къухы кард æлвæстæй, йæ галиу къухыг. топп æргъæвдæй хъазуат рацыд. Кæрæдзийыл гæрæхтæ ацыдысты æмæ асаулытæй иу асхъиудта, Тугъанæн дæр топпы нæмыг йæ сæвджын риуы иннæрдæм фæд акодта, рухс дзы акаст, фæлæ нæ фæцудыдта. Дыккаг гæрахæн йæ уæрджытыл æрхауд æмæ асаулыты хисдæры кардæй рариуыгъта æмæ йын йе счъилы нуæрттæ суагъта æмæ йын афтæ зæгъы:

— Дæу дæр, мæ лымæн, дæсны нал сдзæбæх кæндзæн æмæ миты уæлæ уæлгоммæ ахаудта.

Топпы хъæрма, арты цæхæрма дыууæ хъæуы — Дæллаг Баджын æмæ Уæллаг Баджын — æрæмбырд сты, Бæтæйы дарддæр хæцын нал бауагътой. Се 'хсæн бацыдысты. Хæцæн дæр ын нал уыд — гæнах басыгъд. Йе 'фсымæртæ дæр æй нал бауагътой. Бæтæ æмæ Маринейы æрцахстой æмæ сæ Ерыстау æлдармæ акодтой. Бæтæйæн ма дыууæ 'фсымæры сæ хæдзары баззад. Ерыстау æлдар Маринейы Къахетмæ фæстæмæ Цоллахы фыртæн арвыста, Бæтæйы та Хъанцелы мæсыджы хъоргъы ауагъта. Бæтæйы йе 'фсымæртæ уайтагъд балхæдтой æмæ фæстæмæ Дзимырма æрбацыд. Марине та Цоллахы фыртмæ, куыд уыд, афтæ кæркгæс цагъарæй баззад.

Афонтæ цыдысты. Рæстæг ивта. Рухсаг уæд, Уырысы паддзах Алыксандр II цагъарты куы ссæрибар кодта 1861 азы, уæд Марине дæр зæрондæй ссæрибарис æмæ Калакмæ ацыд æмæ уый йæхи æмхуызон зæронд болкъон мой скодта. Иуцалдæр азы ма ацард, стæй уый дæр амарди. Рухсаг уæнт!

Зæлда

Гæдиаты секъа

Гуырдыстон уырысимæ куы баиу сты, уæд адæм ысхылы-мылы сты, хохы адæм ранæй-рæтты хæцыдысты: Хъобангом, Хъуды ком сæ загъд нæ уагътой, сæрибары дуг агуырдытой.

Иукъорд афонты фæстæ, Апхазов хæхтæм æфсæдтæ бакодта. Мæсыг хи дурæй сæтты, — хицæуттæ йын фæзынди: Хъæвдын К-ты, Биби Р-ты, æмæ хохы адæмы æрсабыр кодтой, алы комы хицæуттæ скодтой — бегарагæнджытæ, хъалонисджытæ. Н-ты Зарбеджы дæр Хъуды комæн хицау ыскодтой.

Раст Хъуды комы, дыууæ Ганисы астæу, царди дыууæ сыхаджы — Курдан æмæ Кудзан. Сæ дыууæ дæр æнæзæнæг уыдысты. Иу бон Курданæн лæппу райгуырди, Куыдзанæн та — чызг.

Курдан æмæ Кудзан кæрæдзийы бирæ уарзтой, æфсымæртау цардысты. Курдан æмæ Кудзан дзырд бакодтой: чызг æмæ лæппу куы схъомыл уой, уæд сæ нæ фæхицæн кæндзысты, ус æмæ лæг уыдзысты, — ууыл ард бахордтой. Чызгыл ном сæвæрдтой — Зæлда, лæппуйыл та — Хъази.

Зарбеджы рæстæджы чызг æмæ лæппуйыл раст стдæсгай азтæ цыдис. Иу бон Зарбег Сохты хъæумæ бегара кæнынмæ бацыди æмæ Кудзаны хæдзары дуармæ фæлæууыд. Зæлда хæдзары дуармæ тын уæфта, Зарбег чызгæн салам радта:

— Дæ бон хорз уа, хорз чызг!

Зæлда æфсæрмай йæ цæсгом фæсырх кодта, уырдыг фестæди æмæ къæмдзæстыгæй афтæ зæгъы:

— Æнæнизæй фæцæр.

Зарбег йæ сины сæрыл фæхæцыд æмæ афтæ зæгъы:

— Куыдзан уын кæм ис, Куыдзан!

— Нæ зонын, æддæмæ кæдæмдæр ауад. Зарбег бæхæй рахызт. Йæ бæх кауыл бабаста æмæ чызджы дурмæ бауади, æмæ йын афтæ зæгъы:

— Цы хорз тын уафыс, Зæлда... æмæ тын йæ къухæй сгæрста. Зæлда æфсæрмай ницыуал зыдта, уалдзыгон хъазау рызти, зыр-зыр кодта, йæ цæсгом ныссырх, афтæмæй, æдзынæг зæхмæ кæсгæйæ, æнцад лæууыд?

Уалынмæ Кудзан æрбацыд æмæ уазæгæн салам радта.

— Алæбон æгас цу, Зарбег!

— А...а...а.. хорзæй цæрай, Кудзан, хорзæй, мæ лымæнты хуыздæр,—Зарбег йæ ныхас даргъ ауагъта.—Мæнæ дæ чызджы тын уынынмæ рахызтæн; диссаг хорз тын уафы, Кудзан цæра... Ахæм рæсугъд чызг дын кæм уыди?

— Цæй рæсугъд у, цæ, уыцы иунæг чызг мын ис, æмæ æрмæст фаджысы æфсирау даргъ цæуы, æндæр æм цы рæсугъддзинад ис...

— Баууæнд мыл, баууæнд, Кудзан, æз Калачы дæр ахæм рæсугъд чызг нæ федтон; ници ма йæ ракуырда? — Мæнæ Куырданатимæ фидыдау стæм...

— Ау, æмæ уыдонмæ ахæм лæппу кæцæй æрцыд?

— Куырданæн йæхи фырт.

— Хъазийы æвзæр омдзæгхор?.. Уымæн æй куыд дæттыс æхсины хуызæн чызджы!

Зæлда йæ куыст фæуагъта æмæ хæдзары смидæг, къонайыл абадтис æмæ йæ мадæн афтæ зæгъы:

— Алы дзæгъæлдзуаг махмæ цæуы!..

Кудзан дæр ницыуал сдзырдта. Зарбег бамбæрста, йæ дзырд дыгууæйæн дæр æхсызгон кæй нæ уыд, уый, æмæ афтæ зæгъы, йæ сины сæрыд хæцгæ:

— Сæрæй уæм мæ дзырд хъыг фæкасти?..

— На, ницы нæм фæкасти, фæлæ... Кудзан йæ дзырд нал ахæццæ кодта.

Зарбег Кудзаны уæхскыл æрхæцыд æмæ афтæ зæгъы:

— Уый хуызæн чызгæн ахæм мой скæн, æмæ хъуыддаджы, куысты чи уа, æхца дæм голладжы чи хæсса. Хъази кæмдæр фиййау ралли-балли кæны, цæмæн бæззы!

— Æвæццагæн йæ амонд æндæр нæ уыд, æмæ йын цы кæнæм. — Кудзан сабыргомау сдзырдта.

— Ацы зæронд адæм амондыл ныххæцыдысты, искуы йæ федтай, цы? Ахæм гæды дзырдтæ ныууадз, ныр зонды рæстæг у, æмæ лæг хъуамæ зондæй куса.

— Бæргæ, дæ рын ахæрон, фæлæ магуырмæ зонд дæр æмæ амонд дæр хæстæг нæ цæуынц.

Зарбег бамбæрста, уыцы сахат кæй ницы аскъуыддзаг кодтаид Зæлдайы зæрдæ ссарыны тыххæй, уый, æмæ цæмæй Кудзаны йæхимæ æрбахæстæг кæна, уый тыххæй афтæ зæгъы:

— Æлдармæ иу асаулуйы бынат уæгъд ис, æмæ дæ кæд фæнды, уæд дæ уым ныллæууын кæнон?

Кудзан кæд ас лæг уыд, уæддæр уыцы рæстæджы адæм рæуæгдæр уыдысты, уæлдайдæр, асаулы куы ныллæууыдаид, уæд цыма дунейы йæхи бакодтаид, уыйау æм касти. Æмæ, æцæгдæр, афтæ уыди. Асаултæ-иу иу æвзæр рæсыдбыл, схъæлфындз хицауы дзыхæй сæ æфсымæрты туг нуæзтой. Кудзан лæппу райгуырæгау фæци æмæ Зарбеджы дзырдыл сразы. Йе асаулы ныллæууыны тыххæй.

Кудзан Зарбеджы йæ хæдзармæ бахуыдта, хæрд, нуæзт, — хорз æй фæдта. Бегарайы уæрдæттæ æрæмбырд кодтой, æлдармæ сæ арвыстой æмæ сæ фæдыл Кудзанымæ ацыдысты. Раст хур фæцæйныгуылд, афтæ æлдары дуармæ бахæцца сты. Æлдар уæладзыгæй ракаст æмæ афтæ зæгъы:

— Бегарайы уæрдæттæ цæттæ сты?

— Цæттæ, дæ рын бахæрон. — Зарбег дзуапп радта.

— Уыцы зæронд лæг та цы агуры? — æлдар сдзырдта.

— Асаулы лæууынмæ хъавы, дæ рын бахæрон...

— Уымæй зæронддæр никуы ссардтай? — схъуыр-хъуыр кодта æлдар.

Зарбег бахудти æмæ афтæ зæгъы:

— Фыццагон зæрдæттæ ныры нæуджытæй рæуæгдæр сты.

— Рæуæгдæр сты-ы-ы? — æлдар йæ дзырд даргъ ауагъта. Цы дардыл дзурын, Кудзаны асаулы бауромын кодта Зарбег, æмæ уымæй фæстæмæ Зарбеджимæ иумæ цæрын байдыдтой. Кудзан нуæзтуарзаг лæг уыди æмæ Зарбег Кудзаны алыхатт дæр хорз уыдта, арахъхъ ын нуазын кодта, цæмæй йæ фылдæр бауарзтаид æмæ йын йæ чызг Зæлдайы усæн радтаид.

Æцæг Кудзан Зарбеджы æфсымæрæй фылдæр бауарзта, арах цæуын байдыдта Зарбег Кудзантæм, фæлæ Зæлдайæн Зарбеджы уындæй йæ зæрдæ рысти, цыма-иу

йæ зæрдæйы ихы цæнд ныккалди, уый хуызæн-иу фæци Зарбеджы уындæй æмæ-иу йæхинымæры афтæ:

— Тъæпп куы ахауай, уæддæр дын нæ бакомдзынæн! — æмæ-иу йæхи бамбæхста.

Зарбег та Зæлдайы уарзондзинадæй сыгъди-уырыди, æхсæвæй-бонæй йæ зæрдæйæ нæ хицæн кодта. Йæ дуне, йæ цард Зæлдайы уындыл радтаид, фесæфтаид. Фæлæ Зæлдайы зæрдæ Зарбегмæ бакæсын дæр нæ куымдта. Зарбег Зæлдайы сæрхызтдзинад чызгон æфсæрмыл нымадта, йæхиуыл æууæндыд, йæ каддзинадæй йæ зæрдæ бæрзæндты хатт æмæ хъуыды дæр нæ кодта, Зæлда йæ нæ уарздæн, уый, йæхи амондджыныл нымадта.

Иу фæззæг Зарбег æмæ Кудзан бегара кæнынмæ бацыдысты Сохты хъæумæ. Кæй зæгъын æй хъæуы, Зарбег хæдзары смидæг æмæ салам радта Кудзаны усæн. Зæлда гуымбыл ахста, æмæ Зарбеджы куы федта, уæд æддæмæ ацыд æмæ фæсхæдзар хурмæ.сбадти. Кудзан æмæ Зарбег бахордтой, банызтой æмæ бегарайы уæрдæттæ акодтой æмæ ацыдысты.

Зарбег фæндагыл ныхæстæ кæнын райдыдта Кудзанимæ:

— Кудзан, бирæ дæ кæй уарзын, уый зоныс, стæй дæм æлдар дæр мæн тыххæй хæлар кæй у, уый дæр æмбарыс...

— Æмбарын, мæ хур, æмбарын, хуыцау дæ бауарзæд, мæнæн дæр мæ бон цы уа, уымæй дæ нæ ферох кæндзынæн.

— Ныббар мын, Кудзан, ирон æфсæрмытæ едтæ — гæды митæ сты, стæй ахуыргонд лæг дæн, ахæм ирон æфсæрмытыл худгæ фæкæнын, фæлæ мын Зæлдайы усæн куы радтис, уæд кæрæдзи хуыздæр уарзиккам. Хиæппæлын фауæгау у, фæлæ Хъуды комы мæнæй хуыздæр лæг нæй...

— Нæй, мæгуыр, нæй, фæлæ... Кудзан йæ дзырд нал ахæццæ кодта.

— Уæдæ ма цы? Ирæд у, æмæ мæнæ—мæ дзыппы,—фæнды сыгъдат æхца, фæнды — фос.

— Ирæды тыххæй æнцон у, фæлæ чызг цы зæгъдзæн...

— Чызджы цы фæрсыс! Чызг цы зоны, ды йæ фыд дæ, æмæ дæ кæмæн фæнда, уымæн æй ратдзынæ.

— Уый бæргæ афтæ у, фæлæ Куырданатимæ дзырдгондау дæн æмæ...

— Ахæм дзырдтæ едтæ дæ зæрдыл куы дарай, уæд æвæджиау чызджы фенамонд кæндзынæ.

Зарбег Кудзанæн æхсæв дзургæ, бон дзургæ, — æлдары хъусмæ дæр бахæццæ. Уый дæр ын загъта, æмæ бафидыдтой. Зарбег систа æмæ Кудзанæн ирæд ссæдз туманы радта. Зæлда уый куы фехъуыста, уæд йæхи хурхытæ кодта, йæхи мардта, фæлæ ма йын цы хос уыди.

Царддæттæг сæрд аивгъуыдта, ацыди: хур адард, сыфтæр æрызгъæлди, мæргътæ хъарм бæстæм атахтысты, хохы бæрзæндтыл зымæг йæ урс кæрц æрæмбæрзта, доны былтыл их фæхæцыд, джиуæргуыба æрцыди æмæ Зарбег чындзхæсджытæ æркодта Кудзаны хæдзармæ.

Кудзан кæд фыццаг уыйас хъæздыг нæ уыди, уæддæр æм ныр тугъыр цъулберты уæлдæйттæй аzzæдтытæ кодта, хæрд, нуæзт — бирæ, фæцæл кодтой, фæминас кодтой, сияхс æмæ чындзы аргъуанмæ акодтой.

Зæлдайæн йæ цæстысыг йæ сырх уадултыл лæсæнтагæнгæ, аргъуанмæ æрцыдысты; аргъуаны астæу стъолы раз сауджын цæттæйæ лæууыди. Зарбег йæ фæндондзинад равдыста. Уый фæстæ Зæлдайы фæрсын райдыдта, фæлæ Зæлда цы дзуапп радтаид. Нæ цуры устытæ лæууыдысты æмæ схъæр кодтой: фæнды йæ, фæнды, зæгъгæ, æмæ Зæлдайы къух сауджыны къухмæ авæрдтой фæндоны бæрагæн.

Зæлдайыл кæугæ, дзыназгæйæ саргъуыдтой, æмæ Зарбеджы хæдзармæ ацыдысты. Зарбегæн йæ мад æмæ йæ фыд уайтагъд амардысты æмæ Зæлда хæдзары иунагæй баззад.

Зæлда кæд Зарбеджы нæ уарзта, уæддæр хæдзарыл хорз хæцыд, хорз æй фæхъахъхъæдта. Зарбег хæтгæ цард сахуыр и, уазæджы сихор æлдары фынгыл, æмæ æддæ цы уыдта, йæ хæдзары дæр уый агуырда, æмæ йæ усы надта, хоста, Зæлда Зарбегæй кæд æфсæрмы нал кодта, уæддæр æм тызмæг нæ дзырдта, фæлæ хæдзары куыстыл зæрдиагæй зылди.

Зарбег афтæ æнхъæлдта æмæ йæ усæн йæхи æхсарæй бауарзын кæндзæн, искуыцæй-иу куы рцыд, уæд-иу дуарæй ехс батылдта:

— Кæсыс, ацы ехс ус æмæ бæхы тыххæй конд у!

Зарбег алы фыдуаг устытимæ хæтын сахуыр и, хицæуттæ сæхимæ кæй кæнын кодтой, уыдонимæ. Зæронд, æмбыд хицæутты буарæй устытæм Зарбеджы лæппу тугæфсæст буар хуыздæр касти, æмæ-иу раздæр Зарбегæн фенын кодтой зæрдæрухсы дуг.

Зарбегæн йæ хæдзары кусæг нал уыди, æрмæст æххуырстыты йедтæмæ — уыдон дæр фиййæуттæ, хæдзары куыст иууылдæр Зæлдайы æвджид базади, фæлæ Зæлдайы æндон зæрдæ æмæ болат стæг куыстæй нæ тасыд, — цас фылдæр куыста, уыйас хъæлдзæгдæр кодта.

Зæлдайæн йæ чындзы ацæуынаæй фондз азы ацыди, æмæ иу хатт дæр йæ фыды хæдзары нæ уыди, уый тыххæй æмæ Хъазийы уарзондзинады хызы бахауынаæй тарсти; вæййынц дыууæ адæймаджы ахæм уарзондзинадæй баст, æмæ уыдон кæрæдзи куы фенынц, уæд сæ никацы зæххон тых бауромдзæн — баиу уыдзысты. Ахæм уарзондзинады рæхысæй баст уыдысты Хъази æмæ Зæлда дæр, æмæ уый тыххæй Зæлда йæхи хъахъæдта, йæхи æмбæхста Хъазийæ, цæмæй нæ фехæлдаид

дыууæ лæджы цард æмæ йæхæдæг дæр адæмы 'хсæн нæ фæхудинаг уыдаид. Фæлæ æрцауинаг хъуыддаджы фæиуæрдæм кæнын лæджы бон нæу, фæзæгъынц иуæй-иутæ.

Иу сæрд Зарбеджы фиййæуттæ хохæй кæрдзынмæ æрæрвыстой, Зæлда кæрдзын сцæттæ кодта хæрæгуаргъ æмæ фиййæуттæн кæрдзын ахаста. Хъази хохæй æрцæйцыди æмæ раст æмбис фæндагыл Зæлдаимæ баиуысты. Фыццаг сæ дыууæ дæр джихау базадысты, стæй фæндаггæрон, цъæхсгæллады хуызæн кæрдæгыл æрбадтысты. Кæд сæм зæгъинагтæ бирае уыд, уæддæр иунæг дзырд дæр сæ бон нал уыди, уарзондзинады ивылæн сын сæ хъæлæсы нуæрттæ бацауæзта, æмæ æнæдзургæйæ æдзынæг кастысты...

Æрæджиу Хъази афтæ зæгъы:

— Цы дзæнæтон сахат у! — æмæ Зæлдайы йæ хъæбысы акодта.

Ног хъуынтæуадзæг лæппу æмæ сауæрфыг чызгæн сæ дзыхтæ кæрæдзиуыл бандæгъдысты. Хæрæг фæсфæндаг аздæхти æмæ астæумæ кæрдæджы хызт, пыррыччытæ кодта. Хурыскæсæны дымгæ фаг улæфыд æмæ Зæлдайы сау дадалитæ фæйнардæм фæйлыдта. Сæ тæккæ сæрмæ мигъы къуымбил ныллæууыд æмæ дыууæ уарзаны хуры æнтæфæй хъахъхъæдта, уалдзыгон мæргътæ бæлæстæй зарыдысты æмæ сын сæ уарзондзинадæн кад лæвæрдтой; сæ фарсмæ сау суадон бæрзондæй згъордта æмæ сын сæ сусæг уарзон ныхæстæн фæлмæн хъырныдта; хуыцау зоны, кæдмæ фæбадтаиккой, кæдмæ кæрæдзийыл фæцин кодтаиккой, фиййау сын сæ растæг куына фехæлдтаид, уæд. Фиййау къуыбырæй æрбазынд æмæ йæ фосыл фехситт кодта. Хъази æмæ Зæлда фестæдысты; Хъази дæлæмæ ацыд, Зæлда — уæлæмæ, кæрæдзимæ фæкæс-фæкæсгæнгæ ахицæн сты.

Зæлда фиййæуттæн кæрдзын схаста, фос федта æмæ фиййæуттæн бафæдзæхста, цæмæй æнтæф боны уæрыччытæ хохы бæрзæндмæ митгæрæттæм куыд стæрой, афтæ, цæмæй сæ хур ма судза æмæ рацыди. Йæ æрцыдмæ Зарбег дуармæ бандоныл бадти æмæ афтæ зæгъы:

— Кæм уыдтæ æд хæрæг?

— Фиййæуттæн кæрдзын схастон.

— Куыд сты фос, æндæр?

— Дзæбæх! — æмæ хæдзармæ бараста.

— Ау, фæлæу-ма, чызгай, цавæр у! — æмæ йын йæ цонгыл фæхæцыд. — Хуыцауы стæн, иу пъа дын куы нæ акæнон, уæд мæ зæрдæ нæ фæлæудзæн.

Зæлда йæхи айвæзта æмæ афтæ зæгъы:

— Фæлæу-ма, цы хынджылæг кæныс!

— Фæлæу-ма, фæлæу, нæ мын аирвæдзынæ, — æмæ йæ сынтæджы баппæрста æмæ йын йæ сырх уадултæн ныпъатæ кодта.

Кæд Зæлда чысыл раздæр хуры тынимæ хъазыди,—ныр та знаджы æртты бахауд. Æрæджиау хæдзармæ бацыдысты æмæ арты фæйнаæ фарс æрбадтысты, Зарбег ныхас кæнын райдыдта:

— Æлдаримæ мæ куыст ныууагътон, ныр хæдзары куыд кусон, афтæ, — загъта.

Зæлдайæн йæ хуыз ауади, цыма йын исчи йæ зæрдæйыл тæвд æфсæйнаг авæрдта, уыйау фæци, æмæ æнкъардгомау афтæ зæгъы:

— Цæмæн ныууагътай дæ куыст, цæмæн рацыдтæ?

— Хæдзары хицау нæй, фосмæ фæкæсæг...

Зæлда ницыуал сдзырдта æмæ нæбары къуымы цыдæртæ йæхи архайæг скодта. Уыцы бонæй фæстæмæ Зарбег йæ хæдзары цæрын байдыдта, фæлæ уæддæр иуран нæ лæууыд, куы иу хъæумæ уад, куы иннæ хъæумæ, йæ хæтгæ цард нæ уагъта.

Иу бон æлдар куывд кодта цæйдæр тыххæй, хорзæх ын æрцыд æви цы, хуыцау зыдта æмæ та Зарбег дæр уым уыди, йæ маймули кæфтытæй та кодта хицæутты раз, йæ зайнаг гуыбын-иу слæф-лæф кодта. Зарбег тагъд цæмæн рацыдаид, кæй зæгъын æй хъæуы, баззади дзы иу къуыри.

Иу бон Хъази Зарбеджы фиййæуттæй иуыл сæмбæлди æмæ йæ фæрсы:

— Зарбег уын кæм ис, Зарбег? Фиййау афтæ бакодта:

— Æлдар куывд кæны æмæ та уырдæм йæ сæфты гуыбын ахъардта, æндæр кæм и?

— Йæ ус та, магуыр, йæ ус? Иунæгæй куыд цæры?

— Куыд цæры? Уый æфсæйнаг у, æфсæйнаг, уый йедтæмæ æндæр ус афтæ нæ бафæразид.

— Макæ-ма, æмбал ын уыдзæни, — Хъази загъта. Ломисы дзуарыстæн, уымæ хæйрæг дæр нæ бауæнддзæни.

— Ау, афтæ фыдуаг ус у?

— Фыдуаг нæу, фæлæ æмбæлттæ едтæ нæ уарзы.

— Зарбег кæд æрцæудзæн, нæ зоныс?

— Кæд æрцæудзæн! Цалынмæ та искуы хæрд, нуæзт ара, уалынмæ уый не 'рцæудзæн.

— Æмæ уæдæ æхсæв йæ ус кæимæ хуыссы?

— Иунæгæй, æндæр кæимæ.

— Æмæ иунæгæй куыд уæнды?

— Нæ дын зæгъын, уый хæйрæгæй дæр нæ фæтæрсдзæн, Хъуды Майрæмыстæн, уый лæг амарыныл дæр фæстиат нæ фæуыдзæн.

— Сымах дæр, æвæццæгæн, фыдæбонæй мары уæдæ?

— О-о-о! Уый махæн нæ хойы хуызæн у, уый куы нæ уайд, уæд махæй иу дæр нæ фæлæууид Зарбеджы хæдзары...

Уалынмæ хур аныгуылди, Хъази æмæ фиййау ахицæн сты. Фиййау йæ фос бынатмæ аскъæрдта, Хъази та Зæлдамæ ацыди.

Адæм схуыссыдысты. Æмбисæхсæв уыдаид, афтæ Хъази Зарбеджы хæдзары дуармæ бахæццæ æмæ йыл кувйтæ срæйдтой. Хъазийæн топп йæ къухы, афтæмæй æнцад ныллæууыд. Дис фæкодта Хъази, Зæлда кæй нал бадти, рухс дзы кæй нал цыд, уый тыххæй.

Зæлда-иу Хъазийы 'рцыдмæ никуы схуыссыд, æнхæлмæ-иу æм касти, фæлæ уыцы 'хсæв Зарбег æрцыд æмæ йын фадат нал уыд, стæй Хъазийы æрцауинаг дæр фаг нæ зыдта. Уалынмæ хæдзары дуар фегоми æмæ дыууæ лæджы кæрæдзийы риутыл топпытæ авардтой. Зарбегæн йæ топп фæдзæгъæл, Хъазийы гæрах ацыд æмæ Зарбег асхъиудта. Гæрæхты хъæрмаæ адæм амбырд сты æмæ Зарбеджы къæсарыл мардæй ссардтой, Зæлда та хæдзары къуымты хъарджытæгæнгæ рацу-бацу кодта.

Дыккаг, бон хицæуттæ æрцыдысты чапартимæ, адæмы æрæмбырд кодтой, Зарбеджы чи амардта, уый ссарут, загътой. Адæм радзур- бадзур фæкодтой, рафæрс- бафæрс, фæлæ Зарбеджы марæг не ссардтой, æмæ хицæуттæ аххосджын Зæлдайы радтой кæйдæрты 'взагæй.

Зæлдайы хицæуттæ рафæрс-бафæрс, ракъах-бакъах систой, фæлæ Зæлда алы фарстæн дæр «нæ зонын», загъгæ, дзуапп лæвардта. Зæлдайæн йæ къухтæ сбастой æмæ йæ Тогъуызаты ахæстонма акодтой. (Тогъуызатæн мæсыг уыд, æмæ дзы уырыс ахæстон скодтой æмæ уый тыххæй афтæ хуынди).

Зæлдамæ Хъазийы равдисын тынг зын касти: иуæй адæмæй æфсармы кодта, худинагæй тарст, иннæмæй уарзондзинады уидагыл уæлæхох нæ фæрæзта, æмæ алы æфхæрд, зыйдзинад æгъгъæдæн иста æмæ-иу йæхинымæры афтæ:

— Цæй, уарзоны тыххæй мæлæт лæгæн дæтты дзæнæт, хабар нæу.

Зæлдайы Тогъуызаты ахæстоны æртæ мæйы фæдардтой рæстдзинад равдисыны тыххæй, фæла» Зæлда йæ фыццаг дзуапп нæ фендæрхуызон кодта. Æртæ мæйы фæстæ Зæлдайы Калачы тæрхондонмæ арвыстой йæ аххосы чингуытимæ.

Иу бон хицау æрцыд æмæ Зарбеджы фос торгæй ауæй кодта, æхца йæ дзыппы сæвардта æмæ ацыди: йæ усæн, дам, ахæстоны хардз æндæр бахъуыди, загъта.

Зæлдайы Калачы тæрхондоны бирæ нал бафарстой, йæ хъуыддæгтæ хицауæй æвдыст уыдысты, æмæ йын стæрхон кодтой: йæ бартæ ист æмæ йæ мыггагмæ Сыбырмаæ ахæссæнт.

Иу уалдзæг, раст Ломисы боны, адæм дзуары фæзы æрæмбырд сты æмæ бæрæгбон кодтой: аргæвстой галтæ, нæл фыстæ, уæрыччытæ; хæрд, нуæзт æмæ минас кодтой, фæсивæд кафыдысты, зарыдысты. Уалынмæ бырцæй иу лæг ыззынди, йæ худ йæ къухы, йæ фæдджитæ йæ фарсыл роны сагъд, ивазгæ къахдзæф, тындзгæ цыдæй схæццæ æмæ адæмæн арфæ ракодта:

— Дзуары хорзæх!

— Йæ хорзæх дæ уæд! — адæм загътой.

Адæм фæсабыр сты, фæхъус сты, цæуæгмæ æнхъæлмæ кастысты. Цæуæг адæмы 'хсæнмæ бацыди æмæ йæ бафарстой хабæрттæй. Бæлццон йæ хид асарфта йæ худæй æмæ афтæ зæгъы:

— Зæлдайы, мæгуыр, Сыбырмæ фæкæнынц, уый тæригъæд куы нæ федтаин, æмæ...

Адæмæн цыма зæхх сæ быны ныххауд, арв сæрыл æрæнцæд, уый хуызæн фесты, иу дзырд дæр ничиуал скодта. Æрæджиау кувæндонæй иу зæронд лæг разынди, урс цикъæ хæцъилæй йæ сæр баст, урс-урсид зачъетæ риуыл фæйнæрдæм айдзаг сты, дзуары тырыса йæ къухы, æмæ афтæ зæгъы:

— Цы хабар у, цы ныл æрцыд?

Бæлццоны дзуары лæджы размæ бакодтой, æмæ йын радзырдта Зæлдайы хабар æмæ афтæ зæгъы:

— Дæлæ дуканийы цырагътæ æлхæдтон дзуары тыххæй æмæ уым лæууыдтæн, уалынмæ хъадаманты хъæр ыссыди. Уырыс калакæй ахæстæтты ракодтой, æмæ Зæлда дæр семæ, станцы цур æрæнцæдысты, æмæ сæ фæллад уагътой. Мæн фæндыд Зæлдайы фенын, фæлæ мæ салдат нæ уагъта. Æз æндæр афицерæн иу абази радтон, æмæ Зæлдаимæ фæныхæстæ кодтон.

Адæм ныссабыр сты, се 'хсæн бындз куы атахтаид, уæд уый базырты хъæр дæр фехъуыстаид.

— Цы хабæрттæ дзырдта, бецау? — дзуары лæг та йæ бафарста.

— Цы хабæрттæ! Зарбеджы мард, дам, мæныл сæвæрдтой, Иу абази ма мæм уыд, æмæ йын æй радтон.

— Бецау, Зæлда, бецау! Кудзан дæ тæригъæд фæхæссæд, дæу тыхæй чи радта! — алырдыгæй адæм сдзырдтой.

— Адæммæ дын ницы ныстуан кодта? — бафарста та йæ зæронд лæг.

— Адæмæн арфæ кодта, — мæ фæстæ, зæгъгæ, æнæнизæй цæрут, — загъта.

Дзуары лæг та хъуытазтæ бацагъта, æмæ афтæ зæгъы:

— Байхъусут, бамбарут! Хуыцауы хъæлæс æмæ адæмы хъæлæс иу сты, нæ фесафт хуыздæр у, Зарбеджы марæг куы нæ ссарæм, уæд. Зæлдайы растæй Сыбырмæ хæссынц, уый зонут, адæм?

— Зонам, зонам! — схъæр кодтой æмхуызон. — Уæдæ Ломисы дзуары, Хъуды Майрæмы фыдæх ссарæд, Зарбеджы марæгыл зæрдиагæй чи нæ 'рзила, чи нæ йæ бацагура!

— Оммен! Оммен! — адæм та схъæр кодтой. Дзуары хъуытазтæ ныццагъта æмæ сæ кувæндонны сæвæрдта.

Уыцы бонæй фæстæмæ адæм зилын байдыдтой Зарбеджы марæгыл. Рафæрс-бафæрс кодтой, агуырдтой, фæлæ Зарбеджы марæгæй иу ныхысæрыйас хабар нæ

базыдтой, æрмæст Хъазимæ сæ зæрдæ æхсайдта, фæлæ йæ цæмæй базылын кодтаиккой, уый нæ зыдтой.

Азтæ ивгъуыдтой, рæстæг ивта. Хъази мæллæгæй-мæллæгдæр кодта. Йæ намыс æй æфхæрдта, æргæвста, æхсæвай-бонæй иуран нал лæууыд, дзæгъæл хатти, æмгар, хæлар ын нал уыд, никæйуал зæрдæ зыдта, Зæлдайы сæфт, уарзондзинад, Зарбеджы мард æдзух йæ зæрдæйæ нал хицæн кодтой, æмæ, иудзырдæй, сырды хуызæн сси.

Иу уалдзæг та Ломисы бон уыд. Адæм бæрæгбон кодтой. Æрæмбырд та сты дзуары фæзы, æмæ та Зарбеджы ныхас дæр кодтой. Уалынмæ къуыбырæй иу лæг æрзынди, йæ топпы 'нцæйтты сындæг æрцæйцыд. Йæ цыдыл дæр бæрæг уыд, рынчын кæй уыд, уый. Æнцæд-æнцæд адæмы 'хсæнмæ бацыди. Адæмæй йæ бирæтæ нал базыдтой, йæ сæрыхъуын йæ уæхсчытыл æрæнцæд, йæ зачъетæ ныффæдзæлтæ сты, йæ цухъхъайы скъуыдтæ дзедзыры тагæй бæстытæ, йæ уадултæ ныссау сты, ныццыргъ сты. Иу дзырдæй, мæрдон хуыз лæвæрдта.

Хъази адæмы раз йæ зонгуытыл æрхауд, æмæ афтæ зæгъы:

— Амарут мæ, маринаг уын дæн!

Адæм фезнæт сты, фæйнæрдæм алаууыдысты æмæ Хъази иунæгæй аздад.

Адæмы хистæртæ æмæ зæрæдтæ Хъазийы алыварс æрлаууыдысты æмæ йæ фæрсын байдыдтой:

— Зæгъ, мæ хур, раст зæгъ, цы ракодтай, адæмæй цы курыс? Адæм хорз сты, хуыцауы хорзæхæй адæмы хорзæх хуыздæр у! Зæгъ цы курыс? — Мистала загъта.

Хъази æдзухæй йæ цæстысыг калдта, куыдта æмæ-иу хаттæй-хатт сдзырдта:

— Амарут мæ! Аргæвдут мæ!

Адæм дисы бафтыдысты, цæхгæр дзуапп кæй нæ зыдтой, уый тыххæй, Хъази цауыл йæхи марын кæны, дзырдтой.

Мистала йæ дынджыр сырх цæстытæй адæммæ акасти æмæ афтæ зæгъы:

— Мæнæ хорз адæм, байхъусут, бамбарут! Хъазийы хабар бамбарын хъæуы, Хъазийы æхсар не 'ртардта нæ размæ курæг, фæлæ йыл цыдæр зындзинад ис æмæ уыцы зындзинадæн баххуыс хъæуы.

Мистала Хъазимæ хæстæгдæр балæууыд, æмæ йын афтæ зæгъы:

— Хъази, мæ хæдзар! Ацы адæм иууылдæр де 'фсымæртæ сты, сæ тугæй конд дæ, дæу тыххæййæ удæн зын чи нæ скæндзæн, ам ахæм лæг нæй. Зæгъ, цы курыс? Зæгъ, зæгъ!

Хъази сбогъ-богъ кодта æмæ йæ кæуынимæ сдзырдта:

— Зарбеджы æз амардтон! — æмæ зæххыл ныддæлгоми.

Адæм схылы-мылы сты, дыууæ дихы фесты. Иутæ загътой — амарæм æй, иннæтæ загътой — дуры бын æй фæкæнæм. Афтæмæй адæм нал фидыдтой. Æрæджиу, фаг куы фæдзырдтой, уæд сын Мистала афтæ зæгъы:

— Бон, бон æрхъуыды кæнут, цавæр бон у! Нæ фыдæлтты нын тæтæры цагъариуæгæй чи фервæзын кодта², низ, мæтых нæм алыран чи нæ уадзы, уыцы Ломисы Уастырджийы бон мæлæты тæрхон куыд кæнут?

Адæм фæсабыр сты, фæхъус сты, æрмæст ма Хъазийы хæкъуырццæг кæуын хъуысти.

Адæм дзуары фæзы тымбыл æрбадтысты, хъуыддаг ранывæнд- банывæнд байдыдтой, радзур-бадзур, адæм сæхи æгъдауæй тæрхон кæнын сæ ныфс уыйас дæр нал хастой: уырысы æгъдауттæ тых кæнын байдыдтой, адæмæн сæ бартæ айстой, æмæ бирæ радзур-бадзуры фæстæ æрæджиау бафидыдтой æмæ загътой:

— Хъазийы йæхи бар уадзæм, дзуары хатыр ын фæуæд, фæлæ Зæлдайы рæстдзинад хицæуттæн базонын кæнæм æмæ йæ ракурæм.

Хъазийы, Зарбеджы æмæ Зæлдайы хабæрттæ лыстæг ныффыссын кодтой адæм æмæ Калачы стыр хицаумæ (судмæ) балæвæрдтой. Суд хъуыддаг равзæрста æмæ загъта: Хъазийы æрцахсæнт, Зæлдайы Сыбырæй рауадзæнт.

Иу мæйы фæстæ Хъазийы æрцахстой, æмæ йæ ахæстонмæ куы фæцæйкодтой, уæд Диделты къæдзæхæй йæхи аппæрста æмæ амарди. Чи зоны, адæм та йæ ракуырдаиккой,—уæддæр нал фæлæууыд. Зæлдайы бæргæ рауагътой, фæлæ йæм цалынмæ чиныг хæццæ кодта, уалынмæ амарди уый дæр.

Хо æмæ æфсымæр

Кавказы хохы сынæгыл райдианæй нырмæ бирæ адæмы мыггæгтæ царди æмæ цары, фæлæ се 'хсæн иумæйаг хъуыддаг аразæн — тæрхондон никуы уыд. Иу адæм иннæйы нæ зыдта кæрæдзи нæ уарзтой, кæрæдзимæ лæбурдтой, кæрæдзийы фос тыхæй тардтой, кæрæдзийæ уацайрæгтæ хастой, кæрæдзийы цагътой. Гуырдыстыны паддзахад æныгуыс — æдых уыди æмæ сæ уромын нæ фæрæзта, афтæмæй кæрæдзийы цыбырæй-цыбырдæр кодтой.

Гуырдыстон Уырысимæ байукæныны агъоммæ, Чысаны доны хæд сæр иу къæдзæх сынæгыл царди иунæг хæдзар, Битæрты Ахмæт, зæгъгæ. Уыцы рæстæджы Гуырдыстыны паддзахадæн йæ тых асастой Турк, Перс æмæ Лекъ. Уырыс та цæугæ нæма æркодтой æмæ адæм кæрæдзи мидæг схылымылы сты. Иудзырдæй, тынг змæст рæстæг уыди.

Ахмæтæн йæ кæстæртæ — дыууæ 'фсымæры, йæхицæн чызг æмæ лæппу — Тамар æмæ Хъазара. Тынг хъæздыг царди: фос, хæзна — бирæ, сæ хъæздыгады кой — дардыл хъуыст.

Иу уалдзыгон бон хур скаст, хохæй-хохмæ тын анывæзта. Фæскъæвда хурбоны бæстæ цъæх адардта. Хурзæрин арвы астау тыбар- тыбургæнгæ фæцæйтахт. Хъазара сæрвæтæй фосы дзуг сæухиз дуцынмæ æртардта. Бинонтæ иууылдæр фос дуцыныл ныллæууыдысты, алкæмæн йæ къæрта йæ разы æхсырæй урс танхъа хаста.

Инна 'рдыгæй дынджыр цæхгæры æхсыр фæрсыгътой, тæсчыйас цыхтытæ тæбæгты ахстой. Цард сæм йæ мидбылты худти, гуылф-гуылф кодта. Фос дыгъд наема фесты, афтæ хъæды къохæй фынддæс лæджы æрбазынди. Ахмæт сæм кæсæнцæстытæй акасти æмæ афтæ зæгъы:

— Хуыцау нæ фесæфта! Лекъ нæм æрцæуынц, хæсдзысты нæ! — Цалынмæ бинонтæ ракæ-бакæ кодтой, уалынмæ лекъ фосы алыварс амбырд сты. Бæстæ гæрах сси. Топпыхъæр кæмтты арыдта. Ахмæт фæцæфис, былæй асхъиудта æмæ хæмпæлæй хъæр кодта:

— Хæмпæлмæ, Хъазара, хæмпæлмæ! Фæлæ Хъазарайы лекъ рацахстой, Тамарайы дæр, æмæ сын сæ къухтæ синагæй фидар абастой. Инна бинонтæ — сылгоймагæй, нæлгоймагæй хæмпæлы амбæхстысты. Лекъ Ахмæты хæдзары цыдæриддæр ссардтой — фосæй, хæзнайæ, Тамар æмæ Хъазара дæр семæ — Дагъистанмæ сæ афардæг кодтой:

Ахмæт кæд уæэзау цæфтæ фæцис, уæддæр æндон стæг æмæ тугæфсæст буар тагъд сдзæбæх ис, фæлæ цæмæй цардаид, уый йын нал уыди, æрмæст иунæг фысы йедтæмæ, уый дæр фосæй чи фæдзæгъæл ис, ахæм. Фæлæ цард кусæг лæджы уæхскыл бады. Ахæм хорз кусæг лæг, хæдзар та уайтагъд йæ былтæй акалд фосæй, хæзнайæ, æппæтдæр бирæ. Фæлæ Ахмæты Тамар æмæ Хъазарайы маст домдта, йæ зæрдæ йын хордта.

Тамар æмæ Хъазарайы лекъ акодтой Дагъистанмæ. Хъазарайы Дагъистаны иу æнæзæнæг Наиб балхæдта. Тамары дарддæр акодтой, Авары бæстæм æмæ уый дæр уым ауæй кодтой. Хъазара — куыстуарзаг, уынаффæджын, коммæгæс лæппулаг. Исдуг йæ фыдыбæстæ, йæ мад, йæ фыды мысыд, стæй Наибы хæдзарæн хицау сси. Æнæ Хъазарайы бафæрсгæ Наиб хæдзары хъуыддæгтæй иу дæр нал кодта, базыдта йын йæ зæрдæ, йæ хъару æмæ йæ йæхицæн лæппу скодта. Хъазара бирæ хæттыты лидзыны фæнд дæр скодта, фæлæ та-иу æй Наибы уарзондзинад баурæдта. Сахуыр ис лекъагау, базыдта сын се гъдæуттæ æмæ йæ адæм бирæ бауарзтой. Иудзырдæй, Хъазарайæн Дагъистан дыккаг райгуырæп бæстæ сси.

Тамар йе 'фсымæры мысыди, Авары бæсты зыбыты иунæгæй йæхи бынсæфтыл нымæдта, æгоммæгæсаг, фыддзых, фыдуаг сси. Йæ хицау æй фæстæмæ дагъистайнагæн ауæй кодта. Уымæ дæр куыддæртæй фондз азы фæцарди, стæй та йæ уый дæр уæймæ ракодта æмæ раст Хъазара цы Наибмæ уыди, уый дуæртты æрцыд. Наиб дуармæ бандоныл бадти, йæ кæрц йæ уæхсчытыл æмæ йын афтæ зæгъы:

— Кæдæм кæныс уыцы чызджы?

— Уæймæ.

— Цас уыдзæн йæ аргъ?

— Дыуадæс сыгъзæрины.

Наиб чызгмæ бакасти æмæ афтæ зæгъы:

— Хорз, зынаргъ нæу, кæд не 'фсины зæрдæмæ фæцæуа, уæд, — æмæ йæ усмæ бадзырдта, ус рацыди æмæ йын Наиб афтæ зæгъы:

— Фенма, уыцы чызг Хъазарайæн усæн бæздæн æви нæ? Ус чызджы федта æмæ афтæ зæгъы:

— Хорз, дзæбæх чызг у.

Наиб чызджы хицауæн дыууадæс сыгъзæрины радта æмæ Тамар уыдонмæ баззæди.

Хъазара уым нæ уыдис, хуымкæрдынмæ уыдис. Изæры куы æрцыд, уæд ын Наиб афтæ зæгъы:

— Бакæс-ма, Хъазара, цы ус дын æрхастон! Аварханы чызджы хуызæн! — Хъазарайæ хъазыд.

Тамар уырдыг лæууыд æмæ кæрæдзимæ бакæстытæ кодтой, фæлæ кæрæдзи нал базыдтой. Тамарæн йæ чызгон хуыз сивта, цæсгом гæзæмæ æндæргсыд фæткъуыйау, сцъæхис, дыууæ æрфыджы астæу фæугард, æрмæст ма йæ сæвджын ныхыл сау æрфгуытæ чызджы рæсугъддинад хъахъхъæдтой. Хъазара дæр йæ хуыз аивта, йæ зачъетæ 'рцыдысты, цæсгом фæлæгхъуыз ис, йæ лæппудзинады нысæнттæй йæм ницыуал уыдис æмæ Тамаримæ кæрæдзийæн æнæзонгæ сысты. Æхсæвæр бахордтой, Наиб æмæ йæ усы схуыссын кодтой æмæ сæ уатмæ ацыдысты.

Хъазара сынтæгыл æрбадт, Тамар йæ разы уырдыг лæууыд æмæ йын Хъазара афтæ зæгъы:

— Раздæр базонæм кæрæдзи. Нæ дыууæ дæр кæцондæр, кæйдæр бæсты баиу стæм, зæгъ мын, кæцон дæ, кæм бæстаг, кæй чызг дæ?

Тамар йæ кæлмæрзæны хаутæ асхъаудта æмæ афтæ зæгъы:

— Чысан хуыйны ма бæстæ, ирон адæмæй ма мыггаг, Битæрты Ахмæты чызг дæн, — æмæ йæ кæлмæрзæны къабазæй йæ цæстысыг асæрфта. Æмæ та афтæ зæгъы. — Куыдзы дæндаг бахæрæнт, лекъ нæ рахастой ме 'фсымæримæ. Ме 'фсымæры иу ран ауæй кодтой, мæн — иннæ ран. Нæ зонын, ме 'фсымæр цы фæци, æгас у, æви нæу, уый бæрæг нæ зонын. Батадтæн, бахус дæн уый мæтæй. Мæ уд æрдуйæ нарæгдæр сси.

Хъазара иудзæвгар ницыуал сдзырдта, хъуыдыты аныгъуылди. Сæрымагъз уылæнтæ кодта. Зæрдæ фырцинæй анæрст, фæцæйскъуыд. Хурхыуадындзтæ адымстысты, цæстысыг æркалд. Иу дзырд дæр йæ бон нал уыдис. Стæй афтæ зæгъы:

— Ис аллах, æгайтма тæригъæд нæ ракодтам. Æз де 'фсымæр дæн, Ахмæты фырт Хъазара.

Тамар фырцинæй йæхи нал баурæдта æмæ Хъазарайы æфцæджы атыхст æмæ йын ныпъатæ кодта.

Уымæн дæр цинæй йæ цæстысыг æркалд æмæ æнæдзургæйæ, кæрæдзи 'фцæджы тыхстæй бирæ, бирæ, тынг бирæ алаууыдысты. Стæй сынтæгыл æрбадтысты æмæ Тамар афтæ зæгъы:

— Мæ уд дæ нывонд, мæ сæр дæ фæхъхъау, мæ зæрдæ мын сæфтау æмæ йæ ахæр, ацы хабар Наибæн ма зæгъ!

— Цæуылнæ? — загъта Хъазара.

— Цæуылнæ, уый дын зæгъдзынæн. Хицæутты зæрдæ афтæ у, хорзæй, æвзæрæй цы сфæнд кæнынц уый сæ фæндыл куы нæ цæуы, уæд уыцы хъуыддаг халаг сты. Чизоны æмæ куы базона, мах хо æмæ æфсымæр стæм, уый, уымæн та йæ фæнд æндæр уыди, куы фæмæсты уа, искай нæ куы ауæй кæна, уæд та фæхицæн уыдзыстæм. Фæлтау уадз æмæ афтæ цæрæм. Чи сæ фæрсы? Кæй цы хъуыддаг ис?

Хо æмæ æфсымæр кæрæдзи бавдыстой, цæмæй макæмæн зæгъой сæ хабар. Раст æмбисæхсæвмæ фæныхæстæ кодтой, сæ зындзинадтæ, сæ хасты хабартæ, сæ царды уынаффатæ. Стæй хо æмæ æфсымæр хъæбыс- хъæбысы фæлмæн лыстæн уатыл афынæй сты.

Райсомæй хур скасти, уаты рудзгуытæй хид авæрдта. Тамар æмæ Хъазара фестадысты. Хъазара хуым кæрдынмæ ацыди, Тамар та хæдзары зылд райдыдта.

Афонтæ цыдысты. Рæстæг хатти. Адæмæй афтæ, Тамар æмæ Хъазара ус æмæ лæг сты, уыдон та — хо æмæ æфсымæр. Фондз азы сыл ацыди. Иу бон Наиб йæ усæн афтæ зæгъы:

— Хъазарайы усæн зæнæг нæ гуыры æмæ йын дыккаг ус æрхæссæм, — загъта.

Наибы ус дæр уæлдай ницы сдзырдта. Цæмæйдæриддæр, Хъазарайы сæхи фыртæй дæр фылдæр уарзтой æмæ Хъазарайæн дыккаг ус æрхастой — лекъаг чызг. Уыцы усæй Хъазарайæн дыууæ лæппуйы райгуырди — Умар æмæ Ахмæт.

Тамар йæ фыццаг цæрæнбынæттæ кæд фыдуаг, фыдæгъдау уыди, уæддæр уый йæхи аххос нæ уыди, фæлæ йе 'фсымæры мæстæй, йæ мад, йæ фыды мысынæй йæ зæрдæ сырды хуызæн сси, иу дзырд, иу ныхас никæмæн барста, йæ цардæй йæм мæлæт хуыздæр касти æмæ бирæ уæйтæ дæр уымæн фæци. Ныр, Наибы хæдзары'йе 'фсымæримæ куы баиу, уæд йæ зæрдæ схорз, сфæлмæн, хæдзары зылдæй йын амонын ницы хъуыд, æнæрынцойæ куыста, архайдта, æмæ йæ уый тыххæй Наиб æмæ йæ ус фылдæр бауарзтой. Иудзырдæй йын хæдзары мидæг уынаффæ иууылдæр йæ къухмæ радтой.

Адæмы аразгæ дæр уарзондзинад кæны, — сафгæ дæр.

Хъазара йæ усы уæлдай бирæ уарзта. Цыдæриддæр хъуыддагæй сусæгдзинад æм уыди, иууылдæр ын сæ-иу дзырдта, фæлæ Тамаримæ хо æмæ æфсымæр сты, уый йын никуы загъта, никуы схъæр кодта. Хъазарайы ус та дис кодта Хъазара æмæ Тамары цардыл. Уый тыххæй æмæ уыдонмæ ус æмæ лæджы 'гъдæуттæй ницы уыди.

Иу æхсæв сын цыдæр бæрæг æхсæв уыди, æмæ хъæлдзæг æхсæв адæм хъæлдзæг ныхас фæкæнынц. Хъазарайæн йæ ус уатыл афтæ зæгъы:

— Иунæг хуыцауы тыххæй, дæ устытæй кæй фылдæр уарзыс?

— Дæу, æндæр кæй?

— Хуыцауы тыххæй, раст зæгъ, дин Иманы тыххæй.

— Уæллæй, Тамары фылдæр уарзын, уый хуызæн ус лæгæн ссарæн нæй.

Айта, ус дын загъд самадта, стæргай ис æмæ уаты къуымы уыджы бадт скодта. Лæг æм дзуры:

— Дæу фылдæр уарзын, рацу схуысс, — хъазы дзы.

Нæй, нæ хуыссы, загъд кæны...

Иннæ уаты æртæаздыд лæппу Тамары цур хуыссыд, уымæ дæр базгъордта æмæ йæ æрбаскъæфта. Æхсæвбонмæ загъд фæкодта. Райсом дæр уый хуызæн. Сæ загъд сын Наиб дæр фехъуыста. Дыккаг æхсæв дæр загъд райста: «Ахæм усæн дын ссарæн нæй?» — хъæр кодта. Куы нæ уал уагъта Хъазарайы, уæд ын афтæ зæгъы:

— Нæй, нæй йын ссарæн ахæм усæн, уый тыххæй æмæ мæ хо у.

— Куыд дæ хо у? Ныры онг дæ ус уыд, ныр та дæ хо фестад?!

— Ныры онг дæр мæ хо уыди, ныр дæр, æмæ амæй фæстæмæ дæр мæ хо у.

Тамар дæр сæм æрбацыди иннæ уатæй сæ хъæрма æмæ райдыдтой усимæ дзурын суанг сæрæй: лекъ сæ куыд рахастой, куыд сæ ауæй кодтой, Тамар кæмыты уыд, уыдæттæ йын фæдзырдтой æмæ йæ баууæндын кодтой æмæ бафидыдтой. Æртыккаг бон Хъазарайы усы Наiby ус фарста: цæуыл хыл кодтой, куыд бафидыдтой, уыдæттæй.

Хъазарайы ус Наiby усæн Тамар æмæ Хъазарайы хо æмæ æфсымæрдзинады хабар радзырдта, Наiby ус та сæ йæ мойæн фæдзырдта. Наиб дæр дис фæкодта.

Диссаг хъуыддагыл адæм дис фæкæнынц. Айхъуысти дзыллæйыл Тамар æмæ Хъазарайы хабар. Кæй уырныдта, кæй нæ. Иу бон Наиб Тамар æмæ Хъазарамæ басидти æмæ сын афтæ зæгъы:

— Гормæттæ, цæуылнæ мын загътат, хо æмæ æфсымæр стут, уый. Сымах дыууæ æнæаипп бæлоны дзæнæты дуар хъазуатæй бакодтат. Æз та зæрондæй тæригъæды хъуыддагæй хицæн нæ уыдтæн. Хуыцау уæ фæлвардта æмæ къæдзæхæй фидардæр разындыстут. Хæйрæджы хызы тыхст уыдыстут æмæ нæ бакуымдтат хæйрæгæн сайын. О, æнæсæттæ хох, о, фидардзинады къæдзæх! Цы уæ хъæуы мæнæй хæрзиуæг, зæгъут мын æй, абон мæ гуырæн бон у!

Тамар æмæ Хъазара Наiby раз дæлгоммæ æрхаудтой, æрзоныгуыл кодтой, зæххы онг ын бакуывтой æмæ загътой:

— Дæ уындæй хуыздæр хорз махæн дунейыл ницы ис, фæлæ ма нын фенын кæн иу хатт нæ ныййарджыты, — æмæ зæххыл дæлгоммæ æрхаудтой.

Наиб сæм бавнæлдта, сыстын сæ кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Домбайы хъæвдын хъæргæнгæ агуры йæ фыдыбæстæ. Сыххæст кæндзынæн уæ курындынад, — æмæ сын арфæ ракодта.

Хорз лæгæн йæ кой нæ сæфы, йæ хъуыддæгтæ нæ малынц. Наиб йæхи дард балцмæ цæттæ кæнын райдыдта æмæ сын загъта, æмбалæн йемæ куыд ацæуой, афтæ. Хорз лæджы фæстæмæргътæ дæр тæхынц. Иууылдæр сразы сты æмæ иу бонмæ æмгъуыд скодтой.

Тамар æмæ Хъазарайæн лæвæрдтæ фæкодтой: хæзна, топпытæ, цæуаг бæхтæ, дарæсы хæрзтæ. Се 'мгъуыды бонмæ сбадтысты дæс барæджимæ. Наibly ус сæ фæстæ кæугæ рацыд. Наibly дæр кæлмæрзæнæй йæ цæстысыгтæ асæрфта Хъазара Наibly усæн дзырд радта:

— Мæ фыды фендзынæн, кæд ма æгас уа, уæд, æмæ фæстæмæ Наiblyмæ раздæхдзынæн, — зæгъгæ, ууыл ын ард бахордта,

Умар æмæ Ахмæт дæр сæ фыды фæдыл куыдтой, фæлæ Наиб йæ бæхæн æртæ цæфы ныккодта æмæ дард фæндагыл араст сты. Раст цыппæрæм боны Ахмæты хæдзармæ бахæццæ сты Чысаны доны сæр æмæ хæдзары фæстæ хуымы фæзы æрхызтысты. Ахмæт фыццаг афтæ æнхъæлдта, цыма та тыхгæнджытæ сты, йæ топп йæ къухы, сæ размæ бацыд, фæлæ йын Хъазара хæццæиронау куы радзырдта, йæхи куы бацамыдта, Тамары йын куы базонын кодта, йæ чызг æмæ йæ лæппу кæй сты, уый йын куы загъта, уæд фырцинаей скуыдта, сбогъ-богъ кодта æмæ сæ йæ хъæбысы ныккодта. Уый фæстæ Наibly къух райста æмæ йын йæ къухы уæлæрттæн ныпъатæ кодта, зæххы онг ын бакуывта, зыр-зыргæнгæ сыстад æмæ афтæ зæгъы:

— Бузныг дæ дæн, æлдæртты æлдар, мæнæн мæ зæнæг чи фенын кодта. Уый фæстæ бузныг дæн иунæг хуыцауæй, дæуæн ахæм хорздзинады зæрдæ чи скодта. Кад дæттын дæ райгуыраен бонæн, лæгъстæ кæнын дæ мæлæты сахатæн. Сомы дын кæнын уарзондзинадæй, ард дын хæрын æцæгдзинадæй, куыд ацы хорздзинад фенынмæ æнхъæлмæ нал кастæн.—Æмæ та йын йæ къухы уæлармæн ныпъатæ кодта.

Наиб дæр æм йæ мидбылты худгæйæ касти. Уый фæстæ хæдзармæ бацыдысты æмæ æгъдауæй æрбадтысты.

Æхсæвы сын Ахмæт нæл фыс аргæвста. Æхсæвæр цæттæ кæнын райдыдтой. Фæлæ иу аххос уыди, æмæ Ахмæтмæ дзуринагтæ бирæ уыди æмæ йын, куыд хъуыд, ахæм тæлмац нæ уыди — Хъазара æмæ Тамар иронау хорз нал зыдтой æмæ-иу кæд Ахмæт бирæ фæдзырдта, уæддæр Наibly æрдæг дæр нæ фæрæзтой зæгъын. Фæлæ Наibly ахæм æвронг зонды хицау уыди æмæ Ахмæты ныхæстæ, хъуыдытæ дæр æмбæрста.

Теуайы уаргъ, загътой, афтæ ма ныккæла, æмæ дзы бæхы уаргъ ма равзæра. Ахмæт кæд уыцы хасты фæстæ фæцудыдта, фæмæгуыр, уæддæр та йæм фаг фæллой æрæмбырд, мæгуыр нал уыди. Æхсæвы сæ хорз федта — хæрд, нуæзт — минас

фæкодтой æмæ схуыссыдысты. Ахмæт дæр йæ чызг æмæ йæ лæппуйы 'хсæн хъæрмонæджы хуыст скодта, йæ цæнгтæ сын сæ нывæрзæн ауагъта æмæ сæ йæ хъæбысы аныуæрд-аныуæрд кодта, фырцинаей йæ цæстысыг цъæх бинаг нымæтыл, хуырызгъæлæгау, .калди.

Райсом раджы фестæдысты. Нæл фыс та сын аргæвстой. Уазджытæ дæр сыстадысты, сæхи цæхсадтой, хуыцаумæ бакуывтой, аходæн сцæттæ æмæ минас фæкодтой.

Хæстæг сыхаг хъæутæ дæр фехъуыстой Ахмæты уазджыты .хабар. Уыдон дæр сæ суазæг кодтой. Чи сæ йæхимæ ахуыдта, чи уырдаем хуынтæ хаста. Цыппар боны сæ нæ ауагътой.

Цыппарæм бонмæ Наиб цæуын æрæмысиди. Ахмæт Наибæн æртæ æстдæсы аргъ хæзна топп ралавар кодта, йæ 'мбæлттæн дæр ын фæлаæвæрттæ кодтой — уæды рæстæджы æгъдаумæ гæсгæ — чи цухъхъа, чи куырæт, чи басылыхъхъ. Хорз сæ барæвдыдтой.

Бæлвырд, æцæг, загъта апостолминавар: «Лæг ныуадздзæн йæ мад æмæ йæ фыды æмæ баиу уыздæн йæ усимæ». Хъазара кæд йæ зæронд мад æмæ фыды фæдта, сæ уарзондзинадæй йæ зæрдæ срухс, сцин кодта, уæддæр æм йæ ус æмæ йæ зæнаджы уарзондзинад фæфылдæр æмæ æмбæрзæн æвæрдта йæ мад æмæ йæ фыды 'хсæн æмæ афтæ зæгъы:

— Æз хуыцауы раз дзырд радтон Наibly усæн, ма кæнгæ мадæн, фæстæмæ куыд æрцæудзынæн, зæгъгæ, ууыл ын ард бахордтон, ард фæсайын зын хъуыддаг у, — загъта, — фæла æгас куы уон, уæд дæуæй дæр хæс дарын, Наиб æмæ йæ усæй дæр. Хуыцауы куы фæнда, дард бæстæй хæстæг æскæндзыстæм, кæрæдзи алы аз дæр уындзыстæм,—æмæ йæ цæсты сыгтæ асарфта.

Ахмæт дæр скуыдта æмæ афтæ зæгъы:

— Мæнгард лæг уæлæуыл дæр сæфт æмæ мæрдты дæр. Ма басæтт дæ ард, фæла мæн дæр ма ферох кæн, — загъта.

Кæрæдзийæн ныхъхъæбыстæ кодтой æмæ кæрæдзийыл скуыдтой. Наиб дæр йæ цæсты сыгтæ асарфта. Кæрæдзи къухтæ райстой, фысымæн «хæрзбон» загътой æмæ дард фæндагыл араст сты. Тамар баззад йæ фыды хæдзары.

Раст цыппарæм бон Дагъыстанмæ ныххæццæ сты æмæ та алчидæр йæ царды æгъдаумæ гæсгæ царын райдыдта.

Хорз адæймаг адæмæн царды хос хæссы, йæ кой та мыггагмæ нæ сæфы. Тамар æмæ Хъазара Наibly руаджы хъуыддаг афтæ скодтой, æмæ фæсхох иры лекъ æппындæр нал хъыг дардтой, иу дзыллæ, иу адæмы хуызæн систы. Лекъ ирон адæмы 'хсæн базар кæнын райдыдтой, цыллæ, зæлдаг уæймæ хастой. Фæсхохы ирон адæм дæр æдасæй сулæфыдысты. Наиб æмæ Хъазара алы аз дæр Ахмæт æмæ Тамармæ хуынды цыдысты, лавæрттæ сын хастой, лечъы хуыздæр адæмты иримæ

лымæн кодтой. Афтæ Ахмæт æмæ Тамар дæр Наибмæ хуынды цыдысты, ирон адæмы лечымæ лымæн кодтой. Æмæ лекъæй иры 'хсæн иу тых, иу лæбурд дæр нал цыд, уарзонæй цардысты.

Афонтæ цыдысты, рæстæг ивта. Гуырдыстон Уырысимæ баиу сты. Фæлæ ма Кавказы хохы адæмтæ змæлыдысты. Уырысæн сæхи нæ лæвæрдтой. 1830 азы Абхадз хохы адæмты æрсабыр кодта, фæлæ ма Шамил хæцыд. Уыцы змæст рæстæджыты кæрæдзи нал федтой иукъорд азты. Ахмæт хæрзæронд баци, фезмæлынæн нал уыди, фæлæ Тамарæн Хъазарайы уындмæ бæллын йæ зæрдæ сыгъта, уырыдта. Иу æрæгвæззæг Тамар хуын сцæттæ кодта: хæрд, нуæзт, дарæстæ, хуынæн цы хъуыд — æппæт. Йе 'рвадæлтæ æртæ лæджимæ сбæдт æмæ Дагъыстанмæ Хъазара æмæ Наибы уынынмæ фæцыд. Фæлæ хъуыддаг афтæ уыд, æмæ Наиб цы хъæуы цард, уый æфсæдтæ басыгътой. Наиб æмæ Хъазара йæ фыртимæ хæсты мард фесты. Наибы ус йæ фыды хæдзармæ ацыд. Æрмæст ма Наибы хæдзары къултæ сыгъды сау æндæрг хастой. Тамар фæкуыдта, фæхъыг кодта, йе 'фсымæры ингæн дæр нал федта æмæ кæугæ фæстæмæ йæ хæдзармæ æрцыд.

Арагуийы æлдар Нугзар

Гæдиаты Секъа

Гуырдыстон Уырысимæ баиу кæныны агъоммæ, Арагуийы донны былыл, сау хохы къæдзæх сынæджы раз, Косетмæ хæстæг, ныр дæр ма сæ систæ æнæхæлд сты, лæууыди мæсыг æмæ галуан. Ацы мæсыджы царди Арагуийы Ерыстау æлдар Нугзар.

Уыцы рæстæгмæ гæсгæ, æлдар Арагуийы гуырдызаг адæм — Хады комæй хъалон иста, фæлæ Хъуды ком, Тырсыгом æмæ Хиуы ком сæрибар адæм уыдысты, æлдарæн хъалон нæ фыстой, бегара нæ кодтой. Æлдар чысылгай-чысылгай Хъуды комы адæмы йæхимæ æрбахæстæг кодта. Фæсивæды хуыздæртæй мыггæгты тыхджынтæй Хады комæн моураутæ (Моурау — æлдары фæллойдæс, йæ зæххытæм, йæ хæдзар-мæ, йæ дæлбар адæммæ хъусдарæг.), хъалонисджытæ скодта, хицонны цæстæй сæм акасти, Хады комы гуырдызаг адæмæн сæ хицæуттæ æрæвæрдта. Хъуды комы адæм дæр ыл баууæндыдысты.

Хъуды комы адæмы 'руаджы Тырсыгомы адæмимæ дæр слымæн, баурæдта дзы йæхимæ хъалонисджытæ-моураутæ. Хъуд æмæ Тырсыыйы адæм йæ коммæ кæсын байдыдтой, тых кæнынмæ, хъалон исынмæ йемæ цыдысты, фæлæ сæ хъалон исын нæма уæндыд.

Уалдзæг уыдис æмæ бæстæ кæрдæгæй, цъæх сгæлладау, сæрттывтæ. Арагуийы дон къæдзтæ-мæдзтæ, пырх калгæ, æнусы къæдзæхтыл йæхи æппæрста, фырмастæй

урс фынктыанхъатæ фæйнардæм пырх кодта. Мæргътæ алы 'взагæй дзæнæтон сæрибары зарджытæ кодтой. Хурзæрин арвы астæу йæ хъарм тынтæй зæххы рæвдыдта. Хурыскæсæны дымгæ фаг улæфыд æмæ йын бæлæстæ фæлмæн хъырныдтой.

Раст хуыцаубон уыд æмæ адæм ныхасы бадтысты. Уалынмæ æлдар йæ асаултимæ уым балæууыд æмæ адæмæн арфæ ракодта. Адæм фестадысты, салам ын радтой æмæ йæ æрхизын кодтой. Æгъдаумæ гæсгæ æрбадти æмæ афтæ зæгъы:

— Хиуы ком схъал сты, сæ бæстыл цæуæг, цъиу тæхæг нал уадзынц, æлдарæн æрдуйы бæрц дæр кад нæ дæттынц, хъалон нæ фидынц, хæстмæ сæм цæуын хъæуы, — загъта, — нæхицæн сæ хъалондар, бегарадзау скæнæм.

Куырис сыгъд æмæ йыл бæттæн худти. Ирон адæмыл хæсты хъуыддаджы 'рдæм фехситт кæн, æндæр сын бирæ нæ хъуыд æмæ нæ хъæуы, раджы дæр æмæ ныр дæр алы бæсты арæнтæй сæ фæллад стджыты хъæрзын, уынæргъын хъуысы. Хæсты быдыры æнæхъуаджы 'хсидгæ нæмыгæй йæ цард чи бахуыссын кодта, кæддæриддæр ирон адæм ахæм дзæгъæл хъуыддаджы тыххæй зивæг нæ кодтой æмæ нæ кæнынц. Æлдары дзырдыл сразы сты.

Æлдар Хъуды комы адæмæн фæстаг хуыцаубонмæ æмгъуыд скодта, хæстмæ цæттæ куыд уыдаиккой, афтæ. Хуыцаубон æрцыд æмæ æлдар Хады комы æфсæдтимæ Хъуды комы фидары дзуары мæсыджы раз фæзы æрæнцæд. Уыдонимæ баиу сты Хъуды комы æфсæдтæ æмæ дыккаг бон Тырсыгомæ 'рдæм араст сты. Тырсыгæй адæмæн дæр хъуыстгонд уыди хабар æмæ цæттæ уыд меды, раст Къобы фæзы Тырсыгæй æфсæдтимæ дæр баиу сты. Хъуыддаг бирæ нал ахаста. Хиуы комы адæм дæр сæхи хæстмæ сцæттæ кодтой. Дыккаг бон Самтъеройы фæзы Хиуы æфсæдтимæ ныхæй-ныхмæ æрлæууыдысты. Дыууæ домбайæ тугæмхæццæ цæстæнгасæй иу иннæйы аныхъуырынмæ хъавыд.

Дыууæрдыгæй минæвæрттæ сарæх сты, се 'хсæн рацу-бацу кодтой. Æлдар сæ йæхицæн хъалондар, бегарадзау æгъдæуттæ агуырдытæ. Хиуы комы адæм та сæрибары дуг, сæ царды хæрзæбоныл хæцыдысты, зыдтой, Ерыстау æлдары уæззау уаргъы бын сæ байзæттаг дыдæгътæ кæнгæ кæй цыдаиккой, уый æмæ сæ царды бæсты мæлæт хуыздæрæн равзæрстой.

Хур аныгуылд, фæстаг хатт ма тугæмхæццæ сырхсырхид тынтæй хæхтæн салам радта. Бæстæ фæталынг, афтæ минæвæрттæ хъуыддаг хæсты 'гъдауыл ахицæн кодтой. Самтъеройы фæзы дыууæ фарсæй æфсæдты топпы цæхæр мæйдар æхсæвы кæрæдзимæ æвзæгтæ-æвзæгтæ мæлæты хос хаста. Топпы хъæрæй Терчы фæйнафарс кæмтты, æрвнæрæгау, бæстæ араудта. Мæлæтдзаг цæфты хъæрзынæй зæхх æнкъуысти, арв змæлыд. Хиуы комы адæм — усæй, лæгæй — иууылдæр хæсты быдырмæ рацыдысты, нæлгоймаг адæм хæцгæ кодтой, сылгоймæгтæ та сын сæ фæстæ дон æмæ хæринаг хастой. Бæлвырд нæ зонын, æцæг, хæст цал бон ахаста,

Хиуы комы адæм басастысты, мæсгуыты дæгъæлтæ æрхастой æмæ сæ Арагуийы æлдары кыухы радтой æмæ йын зæххы æмбæрц бакуывтой.

Цы дардыл дзурын, æлдар йе 'фсæдтимæ Хиуы комы суанг фæззæгмæ фæцард. Хиуы адæмæн сæхицæй — тыхджындæр мыггæгтæй хицæуттæ скодта, моураутæ, хъалонисджытæ дзы баурæдта, фидар æгъдæуттæ дзы сæвæрдта. Хъалондар, цагъариуæг йæ сæрмаæ чи нæ хаста, уыдон æрцахсын кодта, кæй марын акæнын кодта, кæй та Косеты мæсыджы хъоргъы ауадзын кодта. Хæцæнгарзæй сæм цы ссардта, иууылдæр сæ байста æмæ æрæгвæззæг йæ хæдзармæ ацыд. Æфсæдтæ дæр фæхæлиу сты. Афонтæ цыдысты, рæстæг уыцы иухуызон саутар мылазон хаста, тыхджынтæ æдыхты скæсын нæ уагътой. Æлдар Хъуды комæй сайгæ-сайгæ хъалон исын байдыдта. Мæсыг хи дурæй сæтты. Хъуды комы адæмы тыхджындæртæ сæ фарс фесты, моураутæ, хъалонисджытæ сæ скодта. Фистæг—бæхджынаен дондзау. Хъуды комы тыхджындæр адæмты 'руаджы Ерыстау æлдар æгас Хъуды комы адæмы йæхицæн хъалондар, цагъар скодта, адæмы сызмæста. Уарзондзинад, æцæгдзинад, сæрибардзинад сындзын уæззау худы бын хъеллау кодтой, уыцы рæстæджы æлдæрттæй хæхтæ æмæ къæдзæхтæ дæр тарстысты. Адæймагæй сдзурын, сныхас чи уандыд сæрибар дуджы тыххæй? Уыцыиухуызон саутар мигъ бадт адæмыл, кæуын цæстæнгас лæвæрдтой.

Арагуийы Ерыстау æлдар йæ фыдхъуыддæгтыл, фыдмитыл фæсмон нæ кодта, фæлæ ма ноджыдæр фыддæр фыдмитæ кæнын райдыдта. Æлдары æвастæй лæг ус нæ хаста, чызг чындзы нæ цыд, лæг-иу ус куы 'рхаста, уæд-иу кæд æлдары бафæндыд, уæд хъуамæ ног чындзы фыццаг æхсæв æлдарæн фенын кодтаиккой... Ахæм æнафсармдзинадæй æмæ фыдтыхмитæй раст сырды хуызæн сси. Фæлæ уыцы фыдхъуыддæгтæ æмæ фыдмитæ иудадзыг æлдары аххос нæ уыдысты, уый тыххæй æмæ адæмы дæлбынтыдзуаг къæбылатæ йæ фарс уыдысты, адæмы кæрæдзийыл æфтыдтой. Адæм кæрæдзийы дзырд нал æмбæрстой: иумæйаг цардыуаджы хæрзæбон æгъдау фехæлд. Иутæ æлдары хорзæхæй мæгуырты уæлæ симдтой, адæмы фæллойæ минас кодтой, иннæтæ уæззау уаргъы бын змæлын нæ фæрæзтой, сыдæй мардысты. Афтамæй Ерыстау бирæ азты æлдарад фæкодта Арагуийы бæстыл.

Раст уыцы рæстæджы Арагуийы доны хæд былыл, хохы хъæбысы, Ганис, зæгъгæ, иу чысыл хъæуы цард æнæзæнæг лæг æмæ ус — Берд æмæ Хъызмыдæ. Берд æмæ йæ усы адæм бирæ уарзтой сæ рæдау, кæрдзындæттоны тыххæй, стæй æнæзæнæг кæй уыдысты, уый тыххæй дæр сын адæм тæригъæд кодтой æмæ сын зæнæджы тыххæй Хуыцаумæ бирæ куывтой. Уыцы куывд Хуыцауы раз æнаæхъазæй нæ баззад: зæронд Хъызмыдæ басывæрджын æмæ адæмыл айхъуыст йæ хабар. Фæлæ адæмæй кæй уырныдта, кæй нæ, уый тыххæй, æмæ Хъызмыдæйæн йæ царæнбонты зæнæг нæ уыди æмæ йæ азтæ дæр ивгъуыд уыдысты. Хъызмыдæйæн йæ арын афон æрцыд æмæ раст куадзæны размæ майрæмбонны лæппу ныййардта. Адæм æрæмбырд

сты Бердæн арфæтæ кæнынмæ, кæрæдзимæ хæрзæггуæргæгтæ цыдысты, сæ уарзон лæг æмæ усы сын Хуыцау кæй барæвдыдта, уый тыххæй, сбуц сты æмæ Хуыцауæн кад лæвардтой. Фæлæ уæды æлдæртты рæстæджы магуыр кусæг адæмæй амонджын чи уыд? Сæ фос, сæ зæнæг, сæхæдæг, иууылдæр æлдæртты бар уыдысты, цы сæ фæндыд, уый сын кодтой.

Раст уыцы уалдзæг, Хъызмыдæйæн лæппу куы райгуырди, уæд æлдары аргъонахъ гадза (стыр æмæ тыхджын цуанон куыдзы мыггаг) дæр къæбылатæ ныййардта. Гадза уайтагъд амард æмæ йæ къæбылатæй дæр иуы йеддæмæ нал фервæзт, амардысты æмæ къæбылайы хъуджы æхсырæй хастой.

Иу бон æлдар Ганисы хуссæрттæм цуаны бацыд. Хъызмыдæ хæдзары дуармæ бадт, йæ сывæллон йæ хъæбысы. Æлдар ус æмæ сывæллоны куы федта, уæд сыл йæ цæст андæгъд: Хъызмыдæ бæрзонд, урсцъар, нард, зæрондгомау ус, фæлмæн цæстæнгас лæвардта, сывæллон дæр уый хуызæн, æнхъизæнджын дзулы гуыдыны хуызæн пухпухид нард, йæ хъæбысы, хурау, худт.

Æлдар йæ дæлдæртимæ Берды хæдзары дуармæ фæлæууыд æмæ Бердмæ бадзырдта æмæ йын афтæ зæгъы:

— Хъусыс! Мæ аргъонахъ къæбыла дæм æрбарвитдзынæн æмæ йæ дæ усæн хорз схæссын кæн, дзидзихъуаг æй ма ныуадзæд. Куыд уынын, афтæмæй дæ усæн хорз æхсырыхъæд ис, æмæ къæбылайы дæр хорз схæсдæн. Хъусут, куыддæр æй дзæбæх не схæссат, афтæ уæ хæрз бынсæфт фæкæндзынæн!

Бæх фæзылдта æмæ ацыд.

Дыккаг бон æцæг æлдар йæ куыдзы къæбылайы моурауæн Берды усмæ барвыста æмæ йын бафæдзæхста, дзидзихъуаг æндæр æй куыннæ ныуадзой, афтæ. Моурау къæбылайы Берды усмæ радта, æмæ сын æлдары фæдзæхст ныхæстæ дæр радзырдта. Мæйтæ ивтой, бонтæ цыдысты. Усы дзидзи къæбылайы исты хъыгдардта, æви йæм æндæр сахъат уыдис, Хуыцау зыдта, къæбыла тынг смæллæг.

Иу бон та æлдар Ганисы хуссæрттæм цуаны бацыдис æмæ Берды дуармæ æрхызт. Хъызмыдæ тыргъы бадт, йæ сывæллон йæ хъæбысы, къæбыла та йæ разы хуыссыд. Æлдар къæбылайы рауын-бауын акодта æмæ йæ фыдхъуынтæ, цолайæ куы федта, уæд схъæр кодта, йæ цæстытæй зынджытæ аппæрста, йæ дзыхæй цæхæртæ æмæ афтæ зæгъы:

— Нæ уын загътон, хæрджытæ, дзæбæх æй схæссут!

Æлдар усы хъæбысæй сывæллон раскъæфта, йæ къæхтыл ын фæхæцыд æмæ дзы усы сæрæн æртæ цæфы фæкодта. Сывæллонæн йæ астæу асаст, æртæ хатты ма йæ гæндзæхтæ ацагъта æмæ йæ уд систа.

Æлдар та усыл фæхъæр кодта:

— Дæ цæстытæ дын скъæхдзынæн, хорз æй куы нæ схæссай, уæд! — æмæ ацыдис. Адæм æрæмбырд сты магуыртæ, æмæ сывæллоны баныгæдтой. Бирæ

фæрадзур-бадзур кодтой се 'намонд рæстæджы тыххæй, фæлæ сæ бон цы уыдис æмæ банцадысты. Хъызмыдæ къæбылайы хæссын байдыдта.

Уыцы рæстæджы кусæг адæм æфсæн рæхыстæй баст уыдысты, сæ сæр сæ бар нæ уыд, ницы æмбæрстой. Скъола — æндæр кусæг адæмæн нæ уыд, афтæ æнхæлдтой, æмæ райдайæнæй байдайæнмæ цагъары æфсондз хъуамæ хæссæм,—дзырдтой. Адæймаг сæрибар исдзинад кæй у, уый æмбаргæ дæр нæ кодтой, афтæмæй æлдæртты æхсары бын бирæ сæдæ фæлтæрты фæцардысты.

Сывæллоны мæлæты фæстæ ус къæбылайы хæссын райдыдта. Тыхджын цы нæ кæны, магуыр цы нæ бары. Æлдæртты дзырд уыцы рæстæджы арвы цæфау уыд.

Къæбыла куыд хъомыл кодта, афтæ фыдуагæй-фыдуагдæр кодта. Иу бон усы дзидзийыл дæндагæй фæхæцыд. Бонæй бонмæ дзидзи æрхæм асайдта, рæссыйын байдыдта. Куыдзы хæст ферхæм, схæф кодта, усы риу къутуйы йас ныррæсыд. Уыцы рæстæджы кусæг адæмæн дохтыртæ, æндæр кæм уыд, усмæ чи фæкастаид. Дзидзийы хæлд стыр низ асайдта æмæ Хъызмыдæ амард. Адæм æрæмбырд сты, Хъызмыдæйы мардыл фæкуыдтой фæхъыг кодтой æмæ йæ баныгæдтой, «рухсаг у, рухсаг» загътой, æмæ раздæхтысты.

Адæмы зардæ тæригъæддаг мардæй тынг фæрысти, тынгдæр та уый тыххæй, æмæ Берд — сабыр æмæ раст кусæг лæг, комы дымæгыл цард æмæ алы тыхст бæлццонæн дæр хъарм фысым уыдис, Хъызмыдæ та —хæлдзæг æмæ рæдау æфсин, кæйдæриддæр мады хуызæн рæвдыдта æмæ сæ уый тыххæй адæм фылдæр уарзтой.

Берд афæдзæй афæдзмæ хистытæ фæкодта, йæ фæллой сихсыди, магуырай баззад. Берд — иуæй зæронд лæг, иннæмæй — æнæ бинонтæ, йæ цардæй стыхсти, кæд ма йын адæм æххуыс кодтой, уæддæр ын кæрдзын скæнæг нал уыд, æмæ бирæ бонты æххормаг зади. Кæй загъын æй хъæуы, ахæм магуыр цардæй æмæ мæстджын сагъæстæй Берд йæ зондæй дæр фæцух æмæ дзæгъæл цæуын райдыдта, цыма-иу æлдарæй искуыдæм лыгъд, хъæргæнгæ згъордта:

— Æлдар æрбацауы, æлдар, æлдар... Сывæллон, сывæллон!

Æмæ-иу згъорынай куы сфæлмæцыдис, уæд-иу дæлгоммæ зæххыл ахаудта, кæд-иу æй исчи баурæдта, уæд-иу уымæн дæр æлдары хъаст йæ сонт ныхæстæй дзырдта. Берд уыцы хуызæнæй иу аз фесæфтис, стæй раст тъæнджы мæйы фæндагыл, Дзимыры æфцæгыл, ныссалд. Хъуды комыл айхъуыстис Берды мæлæты хабар, адæм æрæмбырд сты. Берды мард æрхастой. Кæмæн йæ бон цы уыдис, уый æрхаста: хойраг, нозт, Хъызмыдæйы фарсмæ йын ингæн скъахтой æмæ йæ баныгæдтой, «рухсаг ут, рухсаг» загътой, æхсæны хист ын скодтой æмæ ацыдысты. Æрмæст ма хъуыстис Берды хæдзаруатæй алы æхсæв дæр уыджы уасын.

Арагуийы Ерыстау æлдары тыхмитæй, фыдмитæй адæм сфæлмæцыдысты, уæлдайдæр та Берды хъуыддаджы тыххæй иууыл смæсты сты æмæ чи абырæг

алыгъд, чи хæхты бамбæхсти(Уыцы рæстæджы хæдзаруæттæ зынынц хохы фидæртты. — Автор.)

, хъалон нал фыстой, моураутæ дæр бирæ фæмардтой, фæлæ уæддæр æлдары хинайдзаг зонд æмæ калмы æвзаг адæмы сайын хорз фæрæзта. Иу адæмæй иннæты бырста. Куырис сыгъд æмæ йыл бæттæн худти, адæм кæрæдзийы дзырд не 'мбæрстой, æмæ та сæ-иу йæхицæн хъалондар цагъар скодта.

Фæлтæртæ ивтой, азтæ цыдысты... Адæм уыцы саутар, сау мылазон мигъты бын цардысты, рухсмæ фæндаг ничердæм ардтой. Кæд-иу искуы иу лæг фæзындис, æмæ-иу исты сдзырдта сæрибар дуджы тыххæй, уæд-иу æй æлдæрттæ æрбамардтой, æрбайсæфтой, афтæмæй бæстæ талынгæй талынгдæр кодта.

Иу уалдзæг «Фидары дзуары» бон уыдис æмæ адæм æрæмбырд сты мæсыджы раз æмæ та æлдары кой райдыдтой. Рубайты Мистала, урсзачъе зæронд лæг, сыстад æмæ загъта:

— Хур ныл баталынг, мæй рухс нал кæны, зæхх мæстæй ризы, стъалытæ зæхмæ хауынц, нæ тæригъæдмæ кæсын нал фæразынц. Иу æвзæр фыдуаг æлдар нын нæ устыты кæрдæн систа, нæ чызджыты нын фæхудинаг кодта, йæ куыдзы къæбылаты нын нæ устытæн хæссын кæны, нæ фæсивæды нын йæхимæ басайдта, нæ зæрдæтæ кæрæдзимæ нал сты, сæфынмæ нæ бирæ нал хъæуы, фæлæ æууæнк, æууæнк, кæрæдзийæн æууæнк радтæм, нæ дзырд иу скæнæм, нæ цытджын дзуары раз ард бахæрæм.

Адæм æмхуызон схъæр кодтой:

— Бахæрæм, бахæрæм! Ард бахæрæм!

Æмæ та фæсабыр сты, фæхъус сты. Адæмы 'хсæн бындз куы атахтаид, уæд уый базырты хъæр дæр фехъуыстаид. Мистала кардæй æртæтигъон бæрз къæцæл ацамадта æмæ та афтæ зæгъты:

— Дзуары угард ныккæнæм, мæ хæдзæрттæ, дзуары угард, хорз адæм! Уый фæстæ адæм æмхуызонæй дзуары угард ныккодтой, куыд кæрæдзийыл сайдæй ничиуал рацаудзæн, æлдармæ дзырдтæ ничиуал бахæсдзæн, ууыл ард бахордтой. Угæрдтæ дзуары мæсыджы хуылфы сæвæрдтой æмæ та адæм ныхас кæнын райдыдтой.

Бирæ радзур-бадзуры фæстæ Дзанайты Тохти загъта:

— О, нæ хорз фæсивæд, о, нæ хорз кæстæртæ, рæстæджы хæрзæбон саразын сымахмæ кæсы. Мах куыд базæронд стæм, нæ рæстæг дæр немæ афтæ базæронд. Кæд бирæ фæцардыстæм, бирæ фæдтам, уæддæр дзы нæ зæрдыл бирæ нал лæууы. Лæг æртæ æррайы кæны æмæ йæ фæстаг æррайы дуг зæронддзинад у, фæлæ уæ цы фæнды, уый зæгъут, зонд кæстæрæй хистæры сæрыл нæу, мах дæр уын æмбал.

Райдыдтой æмхуызон дзурын æмæ сфæнд кодтой: «æлдармæ минавар сæрвитæм».

Се 'хсәнаей равзәрстой минавар, зондджындәр әмә зәгъынаен
хъабатырдәр ләг — Рубайты Реуазы әмә йын загътой:

— Цу, Реуаз, әмә әлдарән зәгъ: мах әмсәр, әмхуызон сәрибар адәм
уыдыстәм, ныр нә дәхицән хъалондарцагъар скодтай, нә сыхаг адәм Хиуы
комимә нын кәрәдзи ныццагъдын кодтай, нә туджы хәстә мыггагмә нә
сихсийдзысты. Дә куыдзы хъәвдынты нын нә сылты урс әхсырәй фәхәссын
кодтай, рәсугъд бәх, рәсугъд чызг никәмән уадзыс. Ныууадз нә хуыздәр у, нә
фыдәлтә дын цагъар нә уыдысты, мах дәр дын нә уыдыстәм.

— Ацы ныхәстә әлдарән әнәфсарм зәгъ, — Тохти загъта әмә минавар ацыд.
Раст әмбисбон уыдаид, афтә Реуаз әлдары кәрты әрхызт әмә әлдармә асаултәй
иу ләджы барвыста. Әлдар әм басидт әмә йын афтә зәгъы:

— Зәгъ, цы хабар дәм ис?!

Реуаз әлдарән радзырдта адәмы фәдзәхст ныхәстә. Кәй зәгъын әй хъәуы,
әлдар мәстәй, артау, ссыгъдис, бандон фелвәста әмә йә Реуазы сәрыл ныццавта.
Реуаз йә карды сәрмә февнәлдта, фәлә йыл әлдары асаултә амбырд сты әмә йә
кәрты әрра куыдзы мард ныккодтой.

Адәм сә минавармә әнхәлмә фәкастысты, цы дзырд схәсдзән, зәгъгә,
суанг изәрмә, стәй куы нукуы зындис, уәд .алчи йә хәдзармә ацыд, бәрәгбон
фехәлди, дыккаг райсом Тохти әмә Мистала Реуазы бәрәггәнәг куыд
ныццыдаиккой, афтә. Әхсәвы әлдар әфсадхон арвыста әмә Хады комы әфсәдтә
әрәмбырд кодта әмә райсом раджы Хъуды комы «Фидары дзуары» мәсыджы раз
фәзы йе 'фсәдтимә әрәнцад.

Хъуды комы хәцәг адәм дәр «Фидары дзуары» мәсыджы бацыдысты әмә
уырдыгәй хәцын райдыдтой. Әлдар йә урс бәхыл йе 'фсәдты астәу ратәх-батәх
кодта. Мәсыджы сәрәй Дзанайты Тохти фехста әмә әлдар йә урс бәхәй
асхьиудта, йә сәрыл хъил фәләууыд. Әлдар ноджыдәр әфсадхон арвыста Хады
коммә әмә та әфсәдтә әрбакодта. Әртыккаг бон бәстә гәрах әмә цәхәр сси,
Хъуды комыл арт бафтыдта, басыгъта, нукуууал ницы ныууагъта. Хәцәг адәм
хәхты фидәрттәм сәхи айстой, сылтә әмә сывәлләттә хъәуты базадысты, уый
тыххәй әмә сын хәхты фидәртты цәуән нә уыди, стәй хәст әвиппайды әрцыд
әмә адәм сәхи сцәттә кәнын нә бафәрәзтой.

Цыппәрәм бон әлдар йе 'фсәдтә арвыста әмә Хъуды комы цыдәриддәр
сывәллоны мыггаг ссардта, иу фәзмә сә әрәмбырд кодта әмә дзырд радта
йе 'фсәдтән, цәмәй сывәлләтты бәхтәй банай кәной. Кәй зәгъын әй хъәуы,
әфсәдтә әлдары дзырд сәххәст кодтой, сывәлләтты ныммур, ныцъцәл кодтой.
Сывәлләтты нымәц цас уыди, хуыцау зоны. Уыцы чысылты ныййарджыты кәуын,
дзыназынаей къәдзәх бадон уыдаид, фәлә әлдар йә рихибынаей худт, әрдуйы
бәрц тәригъәд дәр сын' нә кодта. Хъуды комы цыдәриддәр ссардта фосәй,

хæзнайæ, иууылдæр сæ ахаста æмæ ацыд. Æрмæст ма Хъуды комы фæйнафарс хъæутæ сау æндæрг хастой арты сыгъдонæй.

Æлдары ацыды фæстæ адæм æрæмбырд сты, сывæллæтты кæм банай кодтой, уыцы фæзы æмæ алчи йæ сывæллоны бæрæг кодта, фæлæ ма сæ цы бæрæг уыдаид! Ныцъцъæл, ныммур сты. Адæм сыл фæкуыдтой, фæхъыг кодтой æмæ сæ баныгæдтой. Уыцы фæз абоны онг дæр хуыйны «Непис къало», ома «паддзахы мус». Адæм æрсабыр сты, æрәнцадысты, сæ сыгъд хæдзæрттæ бацарæзтытæ кодтой. Сау сагъæс, æрдиаг адæмы 'хсæн нæ цух кодта. Æлдар дæр та сæ хълон исын райдыдта. Адæм уæззау уаргъы бын цæуын нæ фæрæзтой, афтæмæй рæстæг сау тар мигъы бын æнцæд лæсыд.

Иу уалдзæг та «Фидары дзуары» бон уыд æмæ Хъуды комы адæм дзуары мæсыджы раз æрæмбырд сты æмæ та æлдары койтæ кодтой.

— Æвæдза, нæ фесæфт хуыздæр у, — загъта Мистала, — уыцы сыр д æлдарæн атаппæт æвзæр митæ ныббарыны бæсты!

Урсачъе зæронд лæг Дзанайты Тохти адæмы 'хсæнæй фестад æмæ афтæ зæгъы:

— Нæ фесæфт хуыздæр у, нæ фесæфт, хорз адæм, нæ байзæдтаг хълондарцагъарæй ныууадзыны бæсты. Иу арс ныл сахуыр ис æмæ нын фыдмитæ кæны. Æмбисонд афтæ у, Дзуахеты, дам, иу дзæргъ фесæфта, æмæ, дам, æй Безан амардта. Уыцы хуыйæн куы ницы фæнд скæнæм, æндæр амал нæй, æмæ йæ рихитæ аздыхта.

Адæм фæсабыр сты, фæхъус сты, цыдæр хъуыдыты аныгъуылдысты, стæй æмхуызон сдзырдтой:

— Мæлæт, мæлæт, марын æй хъæуы, æндæр хос нæй! — æмæ та фæсабыр сты.

Тохти уырдыг фестад æмæ афтæ зæгъы:

— Мæнæ хорз адæм! Уæззау хъуыддаг рæуæг дзырдтæй нæ рæзы. Æлдары амарын, хъæл акъуырæгау нæ уыдзæн. Лыстæг æркæсæм, фæсмон куынна фæкæнæм, афтæ. Мах иууылдæр æмхуызон, æмсæр адæм, хор æмæ донау, иумæ сæвзæрдыстæм, кæрæдзийæн æууæнк радтам, фæлæ ноджыдæр радтæм, цæмæй, топпы нæмыгау, нæ фæнд иу уа. Æмвæнд, æмдзырд адæмæн хох дæр нæ лæууы.

— Разы, разы! — адæм æмхуызон сдзырдтой æмæ та дыккаг хатт ард бахордтой æмæ æууæнкдзинады бæрæгæн дзуары хуылфы фæйна топпы нæмыджы мысайнаг сæвæрдтой æмæ иннæ аз куадзæн боны æлдары амарыны тыххæй фæнд скодтой.

Рæсугъд хур бон уыд. Арвы астæуæй хурзæрин йæ хъарм тынтæ зæххыл æппæрста. Цъæхсæр къæдзæхтæ, æвзистау, æрттывтой. Æрнæджыты зæлдаджы хуызæн тамагæрдæг ирдгæ фæйлыдта. Алы хорз дидинджыты тæфæй адæймаджы зæрдæ рухс кодта. Уалдзыгон мæргъты зарынай адæмы æнкъард сау зæрдæйы цыдæр хъæлдзæгдзинады бæрæг абадт. Хурскæсæны дымгæ фаг улафыд æмæ йын бæлæстæ фæлмæн хъырныдтой. Арагуийы дон, хæрдгæбыдау, къæдзтæ-мæдзтæ

йæхи айвæзта, фæйлауæн фæйлауæны сырда æмæ æнусы къæдзæхтыл пæлхæндæг æртахæй йæхи цавта, цыма уый дæр тарф фынайæ райхъал ис. Иу дзырдæй, бæстæ дæр базмæлыд, цæмæдæр йæхи цæттæ кодта. Адæм изæры онг фæминас кодтой, стæй алчи йæ хæдзармæ ацыди.

Фæззæг æрцыди, зымæг дæр аивгъуыдта, уалдзæг æрæввахс. Сæрибар дуджы тыххæй йæхи нывонд чи 'рхаста, Чырыстийы бæрæгбон — куадзæн æрцыд, адæм кæрæдзийæн арфæтæ кодтой. Раст уыцы бонмæ; уыд æлдарæн дæр йæ марыны æмгъуыд, уый тыххæй æмæ алы хæдзар дæр, фос кæмæ уыд, уый æлдарæн хъуамæ уарыкк бахастайд, фос кæмæ нæ уыд, уый та — гогыз, йе — карк æмæ афтæмæй æлдарæн куадзæны арфæтæ ракодтаиккой. Æлдары марыны æмгъуыд дæр куадзæн бонмæ уый тыххæй сарæзтой, æмæ сыл цæмæй æлдары зæрдæ ма фæгуырысхо уа. Адæм — зæрондæй, ногæй æрæмбырд сты æмæ æлдармæ арфæты 'фсон бацыдысты.

Стыр галуаны астæу, кæрты адæм рæнхъытæ алаууыдысты. Æлдар сæм мæсыгæй рацыд æмæ сын арфæ ракодта, фæлæ уыцы арфæтæ æгъдауыл нæ уыдысты. Йæ зæрдæ йæ базыдта. Йæ дзырдтæ йæ дзыхæй æрхæцгæ цыдысты. Адæм æдгæртæ кæй уыдта, уый тыххæй йæ хуыз рафæлиив- бафæлиив кодта, йæ къухты æнгуылдзтæ зыр-зыр кодтой. Уыцы сахат цъиу куы фестайдид, дардмæ куы атахтаид æмæ æдзæрæг ран куы цардаид, уымæ дæр бæллыд. Йе уæд та адæмæн цагъар куы фестайдид, уый дæр æй фæндыд, фæлæ йын уыдæтты гæнæн нал уыд æмæ йыл цы 'рцыдаид, уымæ æнхъæлмæ каст: хаттæй хатт-иу мæсыджы алыварс йæ цæст ахаста, фæлæ йæ дæлдæртæй иу дæр адæммæ ракасын нал уæндыд.

Адæмы разæй Тохти ралæууыд æмæ афтæ зæгъы:

— Арагуийы æлдæр! Æрбад, де 'лдардзинады фæстаг бон у, æмæ ма дын кад радтæм, бафæрсæм дæ!

Æлдарæн бандон æрæвæрдтой æмæ æрбадт, фæлæ ахæм мæгуыр цæстæнгасæй ракаст адæммæ, ахæм сагъæссаг бæрджытæ фæзынд йæ цæстгомыл æмæ йæм адæмæй бирæты зæрдæ фæфæлмæн, фæлæ алчидæр ардæй тарст æмæ хъуыддаг бауromыны тыххæй сдзурын нæ уæндыд. Адæмы хистæртæ, зæрæдтæ дæр йæ разы æрбадтысты. Адæм фæсабыр, фæхъус сты. Адæмы 'хсæн мæлдзыджы къæхты хъæр дæр фехъуыстаид. Дзанайты Тохти сыстад æмæ афтæ зæгъы:

— Ерыстау æлдар! Абон дæ тæрхоны бон у æмæ дæ фæрсæм: цæмæн нын кæрæдзи ныццагъдын кодтай? Сыхаг Хиуы комы адæммæ, цы дæ хъыг дардтой? Цæмæн сæрра кодтай мах дæр? Цæмæн нæ фæсайдтай сæрибары дугæй? Дæхицæн нæ хъалондарцагъар цæмæн скодтай?

Æлдар ацы ныхæстæн цæстысыгæй дзуапп лæвæрдта, æндæр ницы.

— ...Зæгъ, цы дын кодтой нæ саби сывæллæттæ, мæнæуы куыристау сæ цæмæн банай кодтай? Цы дын кодтой нæ мæгуыр узал хæдзæртæ, цæмæн сæ басыгътай? Зæгъ, зæгъ, цы дын кодта Берд — æгас комы фысым, цæмæн æй федзæрæг кодтай?

Адаёймаджы цытджын ахсыраёй дæ куыдзы къæбылатæ цæмæн хæссын кодтай, цæмæн дæйын кодтай дæ куыдзы хъæвдынтæн адаёймаджы арфæгонд дзидзи? Æлдар ацы ныхæстæн иуæн дæр дзуапп нæ радта, æрмæст-иу йæ рæссыд стыр сырх цæстытæ доны разылдта æмæ-иу мæсыджы 'рдæм йæ усмæ фæкаст. Тохти адаёмырдæм раздæхт æмæ загъта: — Тæрхон, тæрхон, нæ фыдæлты тæрхон!

Адæм тæрхон кæнын райдыдтой. Цæмæйдæриддæр уыцы рæстæджы адаёмы æмбырд тæрхон кодта, чи загъта: «дуры бын æй фæкæнæм», чи загъта: «ауындзгæ йæ æркæнæм», чи загъта: «гæрзтæй йæ амарæм», æрæджиуа бафидыдтой æмæ загътой:

— Кардæй йæ амарæм, уæздан лæджы кадæн гæрзтæй мард хуыздæр.

Æвиппайды кæрдтæ фехситт кодтой, мæсыджы къултæ ферттывтой æмæ æлдарæй уонг уонгыл нал аздад, галуаны астау цъæх нæууыл йæ туг азæй кодта, йæ фыды кæрдихтæ туджы малы сæр ленчытæ кодтой. Адæм сæ кæрдтæ асæрфтой æмæ ацыдысты. Æрмæст ма хъуысти æлдары мæсыгæй йæ усы хъарджытæ.

Æлдары дæлдæртæй иу лæг чысаны Ерыстау Дзимсермæ хъæргæнæг ацыд, цæвиттон, æлдары ус Дзимсеры чызг уыд. Дзимсер дæр æрцыд æмæ æлдары баныгæдтой, æлдары усы йæ цагъартимæ Дзимсер акодта Чысанмæ æмæ уым царди. Уæдæй фæстæмæ Арагуийы Ерыстау æлдары хæдзар фæдзæрæг, æрмæст ма дзы маргътæ ахстæттæ кæнынц.

Рæстæг уыцы иу сау тар мылазон хаста, рухсы цъыртт æм никæцæй зынд, кусæг адаёмы цард, æфсæн рæхыстæй баст, талынг мæйдары хъеллау кодта. Адæмы зæрдæ ныссау, ныддур, масты бру атонын, аскъуынын нæ фæрæзтой. Стыр уæззау дуры бынæй цæстысыг тугæмхæццæ калд. Чысаны Ерыстау æлдар Дзимсер дæр та йæ сияхсы адаёмæ—Хады коммæ чысылгай чысылгай æвналын систа. Хады комæн та йын сæхицæй дæр хæрзгæнджытæ фæзынди, фæлæ Хъуды коммæ нæ уæндыд, уый тыххæй, æмæ Хъуды комы ирон адæм сæ фæнд иу скодтой æмæ Ерыстаутæй сæхимæ цæуæг нал уагътой æмæ сæрибар адæм уыдысты.

Дзимсер Хады комæй хъалон исын райдыдта. Уый дæр та Арагуийы Ерыстау æлдарæй фыддæр æмæ тъайлагдæр фæци. Хады комы адаёмæн сæхицæй хъалонисджытæ-моураутæ тыхгæнджытæ скодта æмæ та адаёмы бартæ рæхыстæй сбаста. Ирон адаёмæй гуырдзымæ хæстæг чи цард, уыдонæй дæр та хъалон исын райдыдта (Æрæджы дæр ма Ганис Назгъастæн хъалон фыстой. — Автор). Дзимсер фыццаг Хады коммæ цæуын нæ уæндыд, æрмæст йæ хъалонисджытæ-моурауты ахъазæй куыста. Уый фæстæ Хады комы хъалоны æгъдæуттæ куы сфидар кодта, уæд йæхæдæг дæр хъалон исынмæ цæуын райдыдта: хорз бæх, хорз гал, рæсугъд чызг никамæн уагъта. Дзимсеры æвастæй лæг ус нæ хаста, чызг чындзы нæ цыд. Хъалон исынмæ-иу куы ацыд, уæд-иу æхсæв фысыммæ кæмæ баззад, уымæй-иу æхсæвы йæхицæн чызг агуырда. Ахæм æвзæр митæ кæнын та уый дæр райдыдта æмæ та Хады комы адæм сæ фыццаг уæззау уаргъы бын дыдæгътæ кæнын систой.

Иу фæззæг та Дзимсер Хады коммæ хъалон исынмæ уыд æмæ йæ æхсин нæ уагъта:

— Дысон æхсæв, — загъта, — æвзæр фын федтон, цыма, дам, дын дæ мæсыгыл сармадзанта ныццавдæуыд æмæ фехæлди.

Дзимсер кæлкæл ныххудт æмæ йын афтæ:

— Уый куыд зæгъыс, æхсин-æлдар, æз Хады коммæ куы бацæуын, уæд мæ тæсæй хæхтæ ризынц, дуртæ фадынц. Æртæрдзынæн дын гал рæгъæутæ, фосы дзугтæ, хъаланкари хъуымацæй дын балхæндзынæн хæдойнагтæ, хæлайфæгтæ, æмæ дæм чысангомы æхсинтæ хæлæг кæндзысты.

Уыцы бон Дзимсер дыууадæс лæгимæ хъалон исынмæ ацыд.

Раст Арагуийы доны былыл, Хады комы, Млет, зæгъгæ, иу хъæуы царди авд æфсымæры, сæ хистæр Хуца, зæгъгæ. Авд æфсымæрæн иунæг æфсымæрхо Тамар, йæ рæсугъддзинады кой æгас адæмыл айхъуыст.

Дзимсер дæр æй фехъуыста æмæ та йæ зæрдæ иу ран нал лæууыд. Уыцы чызджы бæллондзинад та йын йæ намысы рудзынг талынгтæ кодта, æмæ уый тыххæй æмраст уыдонмæ æрфысым кодта.

Хуца æмæ йе 'фсымæртæ хорз зыдтой Дзимсеры фыдзæрдæйы конд, сæ иунæг æфсымæрхойы сын æнафæхудинаг кæй нæ ныууагътаид, уый æмæ сæхи раздæр сцæттæ кодтой. Дыууæ стыр кауы сбыдтой æмæ сæ хæдзары мидæг дыууæрдыгæй къулынцой бахъил кодтой.

Уалынмæ Дзимсер дæр ныххæцца. Хуца йæ размæ, хъæлдзæг фысымау, рауад, æрхизын сæ кодта йæ дыууадæс лæгимæ æмæ сæ хæдзары даргъ бандоныл æрбадын кодта. Дзимсерæн йæ цæст чызгыл андæгъд, йæ зæрдæ, артау, ссыгъд, талынгтæ кодта. Чызгæн дæр фырмастæй йæ зæрдæ цыма æфсæйнаг тæлы æрбалвæста, æрбалхъывта, катайтæ кодта. Дзимсеры тыппыр стыр сырх цæстытæ рагъыйас фындзы фæрстæй зындоны цæстæнгас лæвæрдтой, иудзырдæй, кæфхъуындар æнхæлмæ каст æнааипп чызджы аныхъуырынмæ. Уалынмæ æхсæвæр дæр сцæттæ, бахордтой, бануæзтой æмæ иу кауы раз Дзимсер æлдары схуыссын кодтой, иннæ кауы раз — Дзимсеры дыууадæс лæджы, Дзимсер афтæ зæгъы:

— Зонут, ныр мæнæн цы хъæуы, уый? Уæ хойы мæм ракæнут!

Хуца хъæлдзæгæй афтæ зæгъы:

— Хорз, уый зонын, æлдар, дæ рын бахæрон, чызгæн дæр æмбæрстгонд у, фæла цырагъы рухсæй æфсæрмы кæны.

Дзимсер йæхи айвæзта æмæ афтæ зæгъы:

— Ахуыссын æй кæнут!

Цырагъ ахуыссын кодтой, хæдзар фæталынг! Уалынмæ гуыпп, зæгъгæ, æмæ сыл каутæ бафæлдæхтой, сæ хъыс-хъыс ссыд кауты бынæй. Чызг цырагъ асыгъта, Хуца æмæ йе 'фсымæртæ хъаматæ фелвæстой æмæ сæ кауы бынмæ ныррæхуыстытæ

кодтой, ныммардтой сә. Хәдзар тугәй мал сси. Уыцы бонәй фәстәмә Хады комы адәм дәр сәрибар адәмәй базадысты.

Дыккаг бон Арагуийы адәм, ирәй, гуырдызыйә, әрәмбырд сты. Млеты хәәуы мәрдыты баныгәдтой. Хуцайы Ломисы дзуарән дзуары ләг скодтой, әлдары кәй амардта, уый тыххәй, әмә абон дәр Хуцайы мыггаг, Бурдултә, Ломисән дзуары ләгтә сты.

Афтәтә кодтой уыцы рәстәджы әлдәрттә әмә барджынтә.

Уыцы рәстәгәй фәстәмә Арагуийы комәй фесәфт әлдары кой.

Гәдиаты Секьа

Айсә

Гуырдызистон Уырысимаә баиу кәныны рәстәджы адәм дыууә дихы фесты: иутә Уырысы нә уагътой Гуырдызмаә, иннәтә та сә фарс уыдысты.

Иукъорд азты фәстә адәм 'әрсабыр сты, уырыс алы комы хицәуттә скодтой, иугай ләгтә тәрхон кәнын байдыдтой, адәмы әмбырд фехәлди.

Иу хорз уалдзыгон бон Агтайты хуссары сау фосыдзуг хизыныл ахәлиу сты, ләшпуләг фиййәу Ахмәт рындзыл бадти, йә фосы уындәй йә зәрдә рухс кодта әмә уадындзәй зарыди.

Уалынмә саунамыгдзау чызджытә, сә кәәртатә сә кәухты, әфцәгәй әрцыдысты әмә Ахмәтән арфә ракодтой:

— Дә фос бирә уа, Ахмәт!

Ахмәт уырдыг фестад, уадындз зәххыл авәрдта әмә афтә зәгъы:

— Хорз амонд уә хай, хорз чызджытә! Айсә уадындз зәххәй фелвәста, Ахмәты кәухы йә авәрдта әмә чызджытә әмхуызон схудтысты:

— Азар ма нын, Ахмәт, дә уадындзәй, әмә та схудтысты, Ахмәт уадындзы ныуулафтытә кодта әмә ныззарыди:

Урс доны сәрмә — сау фәрдыг, — Бирә дзы уымән ныуәзтон. Урс цонг дә, чызгай, сау әрфыг,— Бирә дә уымән ныууарзтон...

Айсә джихәй базади, Ахмәты уарзондзинадәй йә зәрдә сыгъди, цыма йын йә зәрдә тәвд әфсәйнаг тәлы әрбалвәста, — иу дзырд дәр йә бон нал уыди.

Ахмәт дәр кәд уадындзәй зарыди, уәддәр ыл хуыздәр бон нә уыди, — уымән дәр Айсәйы уарзондзинадәй йә зәрдә сыгъди уырыди, фәззыгон сыфтәрау. Уадындзы амонәнтыл йә кәухтә зырзыр кодтой, рызтысты.

Хуыцау зоны, цас сын фәзарыдаид. Чызджытә араст сты, ацыдысты. Аисә дәр сә фәстә, Ахмәтмә фәкәс фәкәсгәнгә, кәуыбырәй фәәуон.

Ахмæт бонизæрма фосы фæдыл уæнтæхыл, сæр гуыбырæй фæхатти. Изæры фос æртардта æмæ арты фарсмæ кьонайыл æнкъардæй абадти. Йæ хицау Хъуыдайнат æддейæ æрбацыди æмæ афтæ зæгъы:

— Цы кæныс, цауыл æнкъард дæ? Ахмæт, куыд лæскъдзæрин лæг, æххуырст лæг, хæрз чысылæй сидзæр баззади, æмæ афтæ бакодта æнкъардгомау:

— Ницы, мæ сæр риссы.

Царддæттæг сæрд ацыди, аивгъуыдта, Ахмæт æмæ Айсæ кæд арæх нæ уыдтой кæрæдзийы, уæддæр-иу хаттæй-хатт сæмбæлдысты æмæ-иу уæд дзæнæтон царды сахæттæ æрвыстой.

Фæззæг æрцыди. Хуымтæ æркарстой. Мæкъуылæй мусты алыварс байдзаг. Адæм сæ хор хос æрæфснайдтой.

Ахмæт дæр фиййау нал цыди.

Иу æхсæв Ахмæт æмæ Айсæ мусы мæкъуылты аууон ныхæстæ кодтой сæ уарзондзинады тыххæй, сæ царды тыххæй.

Æвиппайды чидæр мусы æмбондæй йæ топпы дзых æрбадардта æмæ афтæ зæгъы:

— Сис дæ топп, кæрæдзи хъуамæ амарæм, — мæ хойы мын фæхудинаг кодтай!

Ахмæтæн дæр цæсты ныкъуылдæн йæ топпы сампалы вделхъ фæцыди æмæ кæрæдзийы риутыл топпытæ авæрдтой.

Айсæ схъæр кодта:

— Уари! Уари! ма ныццæв, Ахмæт у! Уари йæ топпы 'нцой иудзæвгар сахат, æнæдзургæйæ, фæлаууыди, стæй афтæ зæгъы:

— Æнхъæл дæн, мæ хо, фæхудинаг мæ кодтай!

— Нæ, Уари цæра, нæ... Сыгъдæг, сыгъдæг уарзондзинады ныхас кæнæм, æндæр ницы...

Ахмæт æмæ Уари мусы чылыл æрбадтысты, Айсæ та сæ цуры уырдыг лæууыди æмæ ныхас кæнын райдыдтой.

Уари загъта:

— Хъусыс, Ахмæт! Айсæ мæ кæнгæ хо у, ды дæр æй зоныс, — ды та мæ хæлар æмгар дæ, кæрæдзийы уарзут, уый базыдтон, фæла йын иу зæронд фыды йедтæмæ никуы ницы ис æмæ ныгæнинаг у. Айсæ йæ фыды хæдзарæй никуыдæм фæцæудзæн. Дæуæн дæр хæдзар нæй; чысылæй сидзæр баззадтæ, æххуырстæй кæдмæ фæцæрдзынæ, дæ хъару дын зонын: æртæ азы иумæ фиййау фестæм... Дæ уды хайы хохы сæр дæр фæдардзынæ, æрцу æмæ Дауитайы хæдзары цæр — йæ чызг дæр дæу уыдзæн æмæ йæ ис дæр: уыцы иунæг чызджы йедтæмæ йын никуы ницы ис, мæнæн дæр хæстæгæн бæздзыстут.

Ахмæт, æнкъардгомау, афтæ зæгъы:

— Уари! Сидзæрæй адæм дардмæ лидзынц, амонд та йæм хæстæг нæ цæуы!.. Дауита куы нæ сразы уа, йæ чызджы мын куы нæ радта, уæд мæ хъуыддаг куыд уыдзæн?

Уари хъуыддаджы бар йæхимæ райста Дауитайы сразы кæныны тыххæй, æмæ бирæ нал фæдзырдтой: бафидыдтой. Ахмæт йæ фæсронæй дамбаца фелвæста æмæ йæ Уаримæ нысангарзæн авæрдта...

Уари æмæ Айсæ Дауитайы хæдзармæ ацыдысты, Ахмæт та, лæскъдзæрæн кæмæ царди, уыдонмæ бацыди.

Дауита арты фарсмæ бандоныл бадти æмæ лулæ дымдта...

Уари æмæ Айсæ хæдзары балаууыдысты æмæ йын Уари салам радта:

— Де 'хсæв хорз, Баба!

— Хорзæй мын фæцæрай, хорзæй, Бабайы хур. Уари бандоныл æрбадти æмæ бирæ нал фæгæдзæ кодта. Ахмæт æмæ Айсæйы хабар Дауитайæн лыстæггай радзырдта. Дауита дæр сразы ис, фаг æхсызгон ын уыд æмæ бафидыдтой.

Хур ацыди, бæлæсты сыфтæ арызгъæлддысты, зымæг йæ урс кæрц хæхтыл æрæмбæрзта, доны былтыл их фæхæцыд, мæргътæ хъарм бæстæм атахтысты, джиуæргуыба æрцыди, адæмы зæрдæ бæркад хæрднуæзтæй схъæлдзæг, физонæджы тæф лæджы зæрдæ рухс кодта. Лæппутæ сæ нæуæгхаст устытыл цинæй мардысты.

Ахмæт дæр Айсæимæ саргъуыдта, ус æмæ лæг систы.

Ахмæт Хъуыдайнатæй йæ лæсчъы хай æртиссæдз фысы райста æмæ цæрын байдыдта Дауитаимæ.

Хъал цы нæ кæны — мæгуыр цы нæ бары...

Иу бон Бибо бегара кæнынмæ æрцыди æмæ та хъæртæ кодта адæмыл.

Уыцы бон Ахмæт фиййау уыди хохы. Дауита дуармæ бадти æмæ лулæ дымдта. Бибо Дауитайыл фæхъæр кодта æмæ йын афтæ зæгъы:

— Ныртæккæ бегарайы цæуын хъæуы æлдарæн хос ласынмæ, дæ галтæ сифтындз, æмæ цæугæ!

Зæронд лæг бахъуыр-хъуыр кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Дæ хорзæхæй, ныр мæ ныууадз, æндæр хатт ацæудзыстæм, — лæппу дæр ам нæй, фиййау ис, æз та зæронд лæг дæн, — кæдæм дын афæраздынаен?

Цыбырæй зæгъæм, Бибо стырзæрдæ лæг уыди хицæутты ныфсæй, лæг йæ цæсты æрду дæр нæ уыд: æвиппайды ехсæй зæронд лæгыл æрлæууыди æмæ йын йæ уадулты туг æркалдта.

Дауита Тогъуызаты мыггагæй уыд, цæф чи нæ барста: фарсылдарæн кард фелвæста æмæ йæ Бибойы нард гуыбыны раст фистоны уонг ассыдта, Бибо уæлгоммæ ахаудта зæххыл. Иннæ чапартæ Дауитайыл амбырд сты, фидар ын бæндæнæй йæ къухтæ сбастой æмæ йæ хицаумæ аластой. Бибо бирæ нал ацард, дыккаг æви æртыккаг бон амарди.

Хъуыддаг изæрæрдæм уыди.

Ахмæтмæ лæгтæ 'рвитын нал бахъуыди. Йæ фос æртардта æмæ Айсæйы, кæугæ дзыназгæ, æрæййæфта.

Ахмæт бирæ фæхъыг кодта уыцы фыдбылызы тыххæй æмæ бандоныл æрбадти...

Æмбаргæ лæг зын хъуыддаджы кæддæриддæр нæ тагъд кæны. Бирæ рахъуыды-бахъуыды фæкодта æмæ афтæ зæгъы:

— Æнæ хицæуттæ хъуыддаг кæнæн нæй.

Ахмæт хицæутты зæрдæ хорз зыдта, хъуыддаг æнæ уыдон кæй нæ сарæзтаид, уый.

Аст туманы йæм æхца уыд, йæ дзыппы сæ авæрдта æмæ ацыди.

Хицауы тæлмац, Пиран, зæгъгæ, Ахмæт уымæ радта йæ хъуыддаг кæнын.

Дыккаг бон раст сихорафон Пираны хæдзары балæууыди, æмæ йын дардæй ныллæг бакуывта. Пиран стъолы фарсмæ бадти æмæ цыдæр хъуына чингуытæ рафæлдах-бафæлдах кодта...

Æрæджиау афтæ зæгъы:

— Цы дæ хъæуы? — æмæ йæ дыууæ 'рфыджы астæу хæды сынчъыйас фелхынцъ кодта.

— Дæ хорзæх, дæ рынтæ бахæрон, дæ хорзæх... Уалынмæ Елызбарчапар æрбацыди æмæ тæлмацæн афтæ зæгъы:

— Тырсыйы хъæуы хицау уæрыччытæ 'ркодта æмæ сæ цы фæкæнæм? — Сæ мадæлтæ дæр семæ сты? — Пиран æй бафарста.

— Нæй, дæ рынтæ бахæрон, нæй, сæ мадæлтæ семæ не сты.

— Ныр та уыдон хъæрмаæ куы нæ хъусон! Ацу æмæ йын зæгъ, — сæ мадæлтæ дæр сын куыд æркæна, афтæ. Елызбар ацыди æмæ дуармæ хъуыр- хъуыр кæны:

— Ай диссаг нæу, уæрыччытæ йын æркодта, æмæ ма сын сæ мадæлты дæр агуры!..

Ахмæт бæгъæмсарæй фæсдуар уырдыг лæууыди æмæ дзуапмæ æнхъæлмæ касти. Æппынæрæджиау, чингуытæ рафæлдах-бафæлдах куы фæкодта, уæд афтæ зæгъы:

— Цы хъуыддаг дæ ис, цы хабар у? Ахмæт хæстæгдæр балæууыди.

— Цы хабар, дæ рын бахæрон, — мæгуыры дур хæрдмæ суры, Дауитайы хъуыддаджы тыххæй дæм æрбацыдтæн, кæд ын исты хос æмæ фæрæз æрцæудзæн йæ хъуыддагæн, уæд мыл æхцайы тыххæй ма бацауæрд.

Пиран уырдыг фестæди æмæ Ахмæтмæ ныхæстæ кæнын райдыдта:

— Хъæуиаргъ лæг амардта, мæ хур, хъæуиаргъ!.. Хицауы донг ракодта, йе 'фсымæрæй дæр æй фылдæр уарзта, фæлæ хъæдгом сæрдæнæй фæлмæн кæны, афтид армы хъыргъы нæ бады, исты дæм ис, исты, хицаумæ цы бавдисæм, уымæй?

— Æрмæджы уал мæм аст туманы ис,—цы ма хъæуа, уый та ма фосæй ауай кæндзынæн æмæ дын æрхæсдзынæн, цас зæгъай, уыйас.

Пиран фæстæмæ бандоныл æрбадти æмæ та хъуына чингуытæ рафæлдах бафæлдах байдыдта.

Ахмæт лæууынаей куы схъыг, уæд афтæ зæгъы:

— Ацы аст туманы уал айс, æз нæхимæ ацæуон, кæд искаемæ æхца æфстау ссарон, уæд дын ноджыдæр æрхæсдзынæн. Пиран æрæджиау- æрæджиау афтæ зæгъы:

— Ды искуы уæхимæ цæудзынæ, уым æфстæуттæ агурдзынæ, уалынмæ хъуыддаг дæумæ нæ кæсдзæн. Æхца æфстау куы агурай, уæд ам дæр бирæ ис, — уæртæ сомихаг Иуанемæ æхца йæ фылдæр цы ис: кæд дæ фæнды, уæд æм арвитæм, æмæ æрбацæуа?

Ахмæт дарддæр ницыуал загъта, Пираны фæндыл сразы ис. Арвыстой æмæ иу рæсыд гуыбын сомихаг æрбацыди. Иуанеимæ хицæуттæ лымæн уыдысты, уый тыххæй, æмæ-иу искæй æхца æфстау куы бахъуыди гæртамы тыххæй, уæд ын-иу уымæй исын кодтой.

Пиран æмæ сомихаг сусæгæй цыдæртæ адзырдтой, æмæ сомихаг афтæ зæгъы:

— Ратдзынæн ын дæс æмæ ссæдз туманы мæйы æмгъуыдæй, кæд мын ме 'хца йе 'мгъуыдмæ нæ бафида, уæд алыбон дæр туман пайда куыд кæной, афтæ.

Ахмæт тыхст лæг уæвгæй, йæ усы фыды йын Сыбырма кæй ахастаиккой, уый зыдта æмæ сомихаджы дзырдыл сразы ис.

— Æгæр цыбыр æмгъуыд мын кæй дæттис, уый хорз нæу. Пиран йæ чъылдым фездæхта æмæ фæбогъ ласта:

— Дæ бон дæ уа, уæззау хъуыддаг рæуæг ныхæстæй нæ арæзы!

Цы дардыл дзурын, сомихагæн чиныг ныффыстой — дæс æмæ ссæдз туманы (вексел). Ахмæты бæсты иу кæцондæр салдат йæ къух æрфыста. Чиныг сомихаг айста, æмæ дæс æмæ ссæдз туманы Пираны къухы банымадта. Ахмæты аст туманимæ— стдæс æмæ ссæдз туманы Пиран йæ дзыппы ассыдта.

— Хъуыддаг мæ бар уадз?—загъта, æмæ Ахмæт æрцыди йæ хæдзармæ.

Иу къуырийы фæстæ фехъуысти, — Дауита рынчын у, ахъазаг нал у, мæлы, дам. Дауитайы мард къухы нал æфтыд æнæ хицæутты, дохтырты чиныгæй.

Ахмæт Пиранæн лæгъстæ кæнын байдыдта, цæмæй йын Дауитайы марды хицæутты дохтыртæй ракура, фæлæ Пиран хъуыддаг уæззауæй равдыста: хæцгæ низæй мард у, загъта, ома Ахмæт йе 'хца фæстæмæ курын мауал бауæнда.

Дыккаг бон Ахмæтмæ цавæрдæр чиныг авæрдта æмæ афтæ зæгъы:

— Хъусыс, ацы чиныгыл цас бахъуыди хардз — де 'хцайæ ма æгасæй иу туман ис, иннæтæ иууылдæр хъуыддаджы фæдыл бахъуыдысты! Цас хъæуы, цас!.. Ныддис кодта.

Ахмæт Дауитайы мард раласта йæ хæдзармæ. Адæм ыл фæкуыдтой, фæхъыг кодтой.

Ахмæт Дауитайæн хорз хæрнæг скодта. Адæм хæрнæг бахордтой: «Рухсаг уæд, рухсаг!» загътой æмæ ацыдысты. Æрмæст ма хъуысти Дауитайы хæдзарæй Айсæйы хъарджытæ.

Ахмæт йæ хæс йе 'мгъуыдмæ бæргæ бафыста, фæлæ йæ чиныг æнæхæлдæй базади.

Ацыдаид ыл дыууæ азы бæрц, афтæ иу бон дианбег (пъырыстыф) æмæ фондз асаулуйы Ахмæты дуармæ балæууыдысты æмæ Ахмæты номæй бадзырдтой хæдзармæ. Айсæ сæм хыссæ къухæй рауади æмæ сын афтæ зæгъы:

— Æрхизут, лæг хохы хъæуы ис, фæлæ йæ хæдзар — ам, кæрдзын бахæрут.

Дианбег усмæ фæлынд цæстæнгасæй бакаст æмæ йын арфæ ракодта.

Дианбег æмæ асаулытæ хохмæ ацыдысты. Раст сихорафон, Ахмæт йæ фос кæм дардта, уырдаæм схæцца сты.

Ахмæт сæ размæ рауади, кувйтæй сæ баиргъæвта æмæ сын салам радта, æгъдаумæ гæсгæ. Бæхтæй æрхызтысты æмæ дианбег Ахмæтæн афтæ зæгъы:

— Дæ фос æртæр æмæ сæ кувд ныффыссон, афтæ, сомихаджы хæсы тыххæй. Торгæй сæ хъуамæ ауай кæнæм. Ахмæт йæ топпы æнцой алæууыд æмæ афтæ зæгъы:

— Ау, æз сомихаджы хæс раджы куы бафыстон, уæд мын дыккаг хатт фидын кæнут?

Дианбег йæ хызынæй цыдæр чингуытæ систа æмæ сæ райгом кодта.

— Сомихаг Иуанейæ дæс æмæ ссæдз туманы дардтай æмæ йын сæ йе 'мгъуыдмæ нæ бафыстай, уый тыххæй алы бон дæр йе 'хца туман пайда кæны, афтæ амоны йæ чиныг. Ныр авд мины онг сты.

Фосмæ асаултæй арвыста æмæ сæ æртæрын кодта. Ахмæт фиййæуттæй æвдисæнтæ бæргæ бавдыста, сомихаджы хæсы тыххæй йæ фосæй кæй цуры ауай кодта, æхца кæй цуры радта сомихагæн, фæлæ уыцы æвдисæнтæ æнахъазæй базадысты, æхцайы хæс, дам, æвдисæн нæ уадзы, — дианбег загъта.

Ахмæтæн йæ фос ныффыста суанг фæстаг уæрыччы онг дæр. Ахмæт фыццаг æнхъæл нæ уыди, æцæг ын йæ фос тæрдзысты, уый. Фæлæ фос куы араст кодтой — цыппарфондзыссæдз фысы, уæд йæ зæрдæ мæстæй ссыгъди, йæ цæстытæй тугæмхæцца цæстысыгтæ æркалдта. Сывæллонæй уæдмæ цы фосимæ сахуыр, уыдонæй йын иу бон йæ къух исын кодтой.

Ахмæт йæ хъару æрбамбырд кодта, йæ топпы астауыл фæхæцыд, фосы размæ базгъордта æмæ сæ фæстæмæ раздæхта.

Дианбег асаултыл фæхъæр кодта:

— Цæвут æй ехсæй!

Ахмæтыл, æцæг, ехсытæй ралæууыдысты.

Уалынмæ Ахмæты гæрах фæцыд, æмæ асаултæй иу асхъиудта; хъама фелвæста æмæ дыккаг фæтымбыл. Иннæ æртæ Ахмæты кæрдтæй лыстæг къуыхтæ скодтой æмæ йын йæ фосы атардтой.

Асаулты мæрдтæм цыдæр хицауттæ æрцыдысты, фæдтой сæ æмæ сæ баныгæдтой.

Фиййæуттæ Ахмæты мард сынтыл сæвæрдтой æмæ йæ йæ хæдзармæ æрхастой. Адæм æрæмбырд сты, фæкуыдтой йыл, фæхъыг ыл кодтой, «рухсаг у, рухсаг, æгады мардæй нæ амардтæ!» загътой.

Баныгæдтой йæ, æхсæны хист ын скодтой æмæ ацыдысты, æрмæст ма хъуысти Ахмæты хæдзарæй Айсæйы кæуын æмæ хъарджытæ.

Айсæ бонæй бон мæллæгдæр кæнын байдыдта, кæрдзын нал хордта, æдзух кæуынаей нæ 'нцади. Иу къуырийы фæстæ Айсæйыл æррайы бæрджытæ фæзынди: Ахмæты кардиу сбаста æмæ-иу уынгты рацу-бацу кодта хъæргæнгæ. «Ахмæты чи амардта! Ахмæты чи амардта!»,—дзырдта Айсæ. Тынгæй-тынгдæр æрра кæнын байдыдта, дзæгъæл цæуын систа, кæд ма йæ хæстæджытæ æмæ йæ хорз сыхæгтæ хъахъхъæдтой, урæдтой, уæддæр иуран нал лæууыди, дзæгъæл цыди.

Раст нæуæгбон æхсæвы та Айсæ дзæгъæл ацыди æмæ йæ урс доны сæрмæ бирагътæ бахордтой. Йæ дарæсæй æмæ ма йын йе стæгдарæй адæм кæй ссардтой, уыдон æрхастой æмæ сæ Ахмæты цур баныгæдтой. Рухсаг ут, рухсаг! загътой æмæ ацыдысты.

Афтæтæ кодтой уыцы растæджы хъæндилтæ.

Садуллæ æмæ манидзæ

Кавказы хохы сынæгыл, зымæг хур кæдæм нæ фæкæсы, сæрд — мæйрухс, иу ахæм нарæг комы, Хъелы хохрæбын царди ус æмæ лæг. Лæг хуынди Куыцыкк, ус та Фатмæ. Ис, фæллой сæм бирæ уыд, фæлæ æназæнæг уыдысты. Дыууæ дæр зæронд — усыл цыдаид æртиссæдз азмæ хæстæг, лæгыл та уымæй фылдæр. Адæм сæ бирæ уарзтой сæ рæдау, кæрдзындæттоны тыххæй. Хъæздыгæй, магуыраей, кæмæндæриддæр æмхуызон цæстæй кастысты, кæмæндæриддæр æмхуызон фысым уыдысты æмæ сын уый тыххæй адæм бирæ фæкуывтой хуыцаумæ, Майрæммæ зæнæджы тыххæй.

Адæмы куывд иууыл æнæахъазæй нæ баззад. Фатмæ басывæрджын, фæлæ йын зæнæг кæй никуы уыд, æмæ сывæрджыны бæрджытæн кæй ницы зыдта, стæй зæронд кæй уыдис æмæ йын зæнæг кæныны афон дæр кæй нал уыд, уый тыххæй йæхи низджын схуыдта. Фæнизджын дæн, зæгъгæ-иу йе 'мгæртæн дзырдта. Æхсæз

майы фæстæ йæ сывæрджындзинад сæргом ис. Сæ хæлæрттæ, сæ хæстæджытæ фæцин кодтой: «О, хуыцау, Куыцыккæн лæппу радт, зæгъгæ, куывтой.

Царддæттæг сæрд аивгъуыдта. Бæстæ бафынæй. Зымæг æрцыд. Цæгатварсы тымыгъ нарæг коммæ миты хъæпæнтæ уылæнтæй калдта. Хуры цæст дард хæхты астæуæй туйы бæрцæн фæзынфæтары кодта.

Бæрзондгомау зæронд ус Фатмæ йæ урс дадалитæ йæ фæлурс уадултыл, урс цыллæ тынау, фæйлыдта. Йæ цола даргъ лыстæг къухы æнгуылдзтæ, денджызы хъазау, зыр-зыр кодтой. Хæдзары фæсдуар хъæмпы уæлæ бинаг цъæх нымæтыл катйтæ кодта, хъæрзыдта: йæ арыны афон æрцыд æмæ йын сывæллон гуырди. Куыцыкк — къæсхуыр, нарæг, бæрзонд лæг, йæ урсхæццæ мыдгъуыз рихитæ узалæй фæдзæлттæ ныссалдысты. Артыл архайдта, мæхъийы сæттæнтæ артыл æндæрста, хæдзар хъарм кодта, фæлæ цы схъарм уыдаид? Сисы хуынчъытæй хæдзармæ миты хъæпæнтæ тымыгъ хаста. Хæдзары цар халас сæвæрдта. Уад, тымыгъ дзы зылд.

Хур аныгуылд, баталынг, афтæ Куыцыкк йæ сыхаг устытæм бадзырдта æмæ æрбацыдысты. Фатмæйы ратул-батул байдыдтой, зынавгъæд уыд æмæ, куы йæ бæндæныл ауыгътой, цæмæй тагъддæр ныййардтаид, уый тыххæй. Раст æмбисæхсæвы Фатмæйæн лæппу райгуырди. Дыккаг райсом адæм æрæмбырд сты Куыцыккæн арфæтæ кæнынмæ. Куыцыкк нозт балхæдта, нæл фыс аргæвста, куывд скодта. Адæм æрбадтысты, гаджидаутæ кæнын райдыдтой — цæрæнбон, дзуæртты тыххæй. Æрæджиу лæппуйыл ном æвæрын æрæмысыдысты. Бирæ радзур-бадзуры фæстæ лæппуйыл ном сæвæрдтой Садуллæ, зæгъгæ. Фæминас кодтой æмæ алчи йæ хæдзармæ ацыд.

Афонтæ цыдысты. Рæстæг хатти. Садуллæйыл æртæ азы ацыд, афтæ йын йæ фыд ус ракуырды иу идæдз усы чызг, стдæс азы кæуыл цыд, ахæм, Цæмæхъуыд, зæгъгæ, йæ ном. Чызг — чындздзон, лæппу — сывæллон, кæрæдзийæн къæйттæ-æмбæлттæ куыд уыдаиккой? Чызг разы нæ уыд сывæллонмæ усæн ацæуын, фæлæ йæ йæ мад тыхæй радта. Чызгæн йæ уарзондзинад, йæ хъуыдытæ æндæримæ уыдысты, æндæр лæппуйы уарзондзинадæй йæ зæрдæ сыгъд, æндæр лæппуйы цæстæнгас ын йæ зæрдæ æууылдта. Фæлæ йæ йæ мады æхсар ингæнмæ тардта, зындонмæ æппæрста.

Куыцыкк ирæд бафыста дæс æмæ ссæдз хъуджы. Фæззæг дæр æрцыд. Адæм куыстгонд фесты. джиуæргуыба æрхæццæ æмæ Садуллæйæн ус æрхастой. Чызг лæппуйы уарзондзинадæй цы уыдта? Ницы. Уарзондзинадæй йе стонг нæ уагъта, йæ зæрдæ йын уарзондзинады æртæх нæ уымæл кодта. Мæстæй сыгъд, пиллон уагъта. Афтамæй йæ бонтæ кæугæ, дзыназгæ æрвыста. Йæ фыды хæдзармæ лидзын йæ мадæй нæ уæндыд, æндæр бæстæм алидзын йæ ныфс нæ хаста. Бон сауизæрмæ

сæргуыбырæй, уæнтæхылаæй рацу-бацу кодта. Сагъæссаг хъуыдытæ, сау мигъы тымбылтау, йæ зæрдæйыл тыхст. Лæппумæ-иу куы фæкаст, уæд-иу ныссагъæс кодта:

— Ай куы слæг уа, — æз та зæронд бауыдзынæн. Мæ бон æркæнæд мæ радтæг мадыл!

Цæмæхъуыд джиуæргуыбайæ уалдзæгмæ уыцы зындоны арты судзгæ фæцард. Уалдзæг уыд æмæ Куыцкк куырой арæзта. Садуллæ уынджы лæппутимæ хъазыд. Фатмæ сыхæгтæм цыдæр ад курæг ацыд. Цæмæхъуыд ракæс-бакæс акодта æмæ афтæ зæгъы:

— Адæймаджы адæмæй иуы бар ис, мæн уый дæр нæ фæцис. Ацы цардæй мæлæт хуыздæр.

Цæмæхъуыд рагъæнæй бæндæн райста æмæ йæ хæдзары уæладзæн хъæдыл фидар абаста æмæ афтæ зæгъы:

— Цард æви мæлæт? — чысыл ахъуыды кодта, стæй дыууæ бандоны кæрæдзийыл авæрдта æмæ сæ уæлæ слæууыд, иу хатт ма бæстыл йæ цæст ахаста æмæ бæндæн йæ хурхыл æрвæдзæг авæрдта. Бандонæй йæхи раппæрста æмæ ауыгъдæй аздад. Иу дыууæ хатты ма бæндæнмæ фæлæбурдта, фæлæ йæхи иргъæвын нал бафæрæзта, æмæ йæ сырх уадултæ цъæхæй аздадысты. Цард адджын у, æвæццагæн, æй нал бафæндыд йæхи марын, фæлæ æгæр фæрæджы. Æртæ хатты ма йæхи стымбыл кодта, стæй йæ уд систа æмæ адаргъи.

Фатмæ сыхæгтæй æрæгмæ æрбацыд — зæронд ус ныхæстыл афæстиат. Æрæджиу æрбацыд æмæ хæдзары астау Цæмæхъуыды ауыгъдæй куы федта, уæд скуыдта, сæрдиаг кодта. Йæ хъæрма сыхæгтæ амбырд сты, бæндæн айхæлдтой, фæлæ æгæр фæрæджы, амард. Æрмæст ма бæндæны феуæгъдимæ йæ сау цæстытæ фæирд кодта. Куыцкк дæр йæ куыст фæуагъта æмæ базгъордта. Садуллæ йе 'мгæрттимæ хъазыд.

Адæм æрæмбырд сты. Хицауттæ æрцыдысты, рафæрс-бафæрс фæкодтой, аххосджыны агуырджой, фæлæ зылыны никæй ссардтой æмæ ацыдысты. Адæм Цæмæхъуыды баныгæдтой, «рухсаг у, рухсаг» загътой, æмæ раздæхтысты.

Куыцкк базæронд, кусын нал фæрæзта. Фатмæйæн йæ фарс бахуыскъ, уæлæмæ нал стад. Садуллæ кусынхъом нæма уыди. Хæрзмæгуырма æрцыдысты. Æрмæст ма сæм уыд иу хуым, иу уыгæрдæн æмæ сæ фыдæлты хæзна — тигъджын хъримаг топп. Фатмæ раздæр амард. Куыцкк дæр йæ хæд фæстæ. Садуллæ чысылæй сидзæр баззад, æмбырдтæ, хистытыл зылд. йе рвадæлтæ йæ радгай хастой æмæ слæг ис.

Мæгуырæй адæм дардмæ лидзынц, амонд та йæм хæстæг нæ цауы. Садуллæйæн чызг дæр чи радтаид усæн, ахæм мæгуырæн? Иунæгæй, хæрззыбыты иунæгæй цард. Садуллæ царды фæрæзæн цуан кæнын æрæмысыд, йæ фыдæлты хъримаг топпæй гæрæхтæ райдыдта æмæ йын рæстмæ дæр фæци. Сырдтæ йæ размæ хæлæф кодтой.

Бон дыгайттæ, æртыгайттæ мардта. Кавказы хохбæрзæндтæй йæ топпы хъæр, æрвнæрагау, хъуыст. Адæм дæр æй бирæ уарзтой. Хæлар, уарзонзæрдæ лæппу уыд.

Иу æрæгвæззæг та цуаны ацыд Сырхыты хохмæ, изæрæй, стыр сыгъи цæу амардта, къæдзæх рæбынмæ йæ баласта, арт скодта, бæрз уæхстыл нард физонджытæ ныссагъта. Арт фæйлауæнтæ кæны. Физонджытæ фыцынц. Мæйрухс арвы астæу тыбар-тыбуур кодта, сыгъзæринау. Стыр бæрзонд къæдзæхтæ гобийæ бадынц, цыма истæмæ ныхъхъус сты, сыбыртт никацæй уал хъуыст. Æрмæст ма искадæй-искадмæ хохы рындзæй уыджы уасын ком араудта. Уалынмæ физонджытæ сцæттæ сты, фынгæн йæ разы къæйдур авæрдта, Æфсатимæ скуывта:

— Табу дæуæн, Æфсати! Хъæздыгæн дæр дæдтыс, мæгуырты дæр æфсадыс. Радт дæ фосæй æнæвгъау!

Кæрдзын æрсаста, физонæг æркарста, минас фæкодта, йæ топп йæ хъæбысы, афтæмæй йæ пæлæзы бын лæгæты схуыссыд.

Раст æмбисæхсæв арв хъулаеттæ кæнын райдыдта. Цæгат фарсы тымыгъ риуыгътытæ систа. сау мигъы тымбылтæ хохæй-хохмæ æппæрста, мит уарын байдыдта. Боныцъæхмæ лæджы æмбæрц мит ныууарыд. Садуллæ фестад, йæ пæлæз ацагъта, сырды хæссæн гæрзæй йæ сырды абаста, йе 'ккой йæ скодта æмæ хохмæ хæстæгдæр иу хъæумæ æрцыд. Садуллæйæн йæ размæ хъæуы фæсивæд рауадысты, фæцин ыл кодтой. Цæвиттон, зæйуат уыд æмæ дзæбæх кæй фервæзт, уый тыххæй йын арфæтæ кодтой. Садуллæйы иу хæдзар сæхимæ бахуыдтой, йæ сырды мард ын айстой æмæ æрбадтысты. Садуллæ йæ сырды фысымæн ралæвар кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Сфыцут нын сырды фыд æмæ минас фæкæнæм Æфсатийы дæттинагæй. Фысым дæр йæ рады арфæ ракодта, æмæ афтæ зæгъы:

— Дæ цæрæнбон бирæ, дæ хуызæн уызджытæ нæм хуыцау уадзæд! Æфсати дын æнæвгъау дæттæд!

Сырды мард адæм цæфтыдтой. Æфсин уæлибыхтæ кæнын райдыдта. Арт фæйлауæнтæ кæны. Уæларт нард сырды фыд фыцы. Дзаджджын уæлибыхтæ артæй иугай дыгай исынц. Стыр цъæх дурыны арахъхъ хъарм кæнынц. Сихор сцæттæ. Сыхæгты дæр æрхуыдтой. Стыр хæдзары уырындыхъ бандоныл рабадтысты. Фысым уæлейæ—даст, схъæлрихи лæг Сосе, цардæй йæ зæрдæ рухс кæмæн кодта, ахæм.

Фысымы чызг Манидзæ — æхсæрдæс аздыд, чындздзон чызг: ныллæггомау, наæгастæу, тымбылдзæсгом, сырхуадул, сау цæст, сау æрфыг. Ставд сау дыууæ дзыккуйы быды зæвæттыл æнцадысты. Йæ сæвджын риу лæджы зæрдæ йæхимæ скъæфта. Устыты кæрон уырдыг лæууыд, æдзух Садуллæмæ касти. Йæ зæрдæ йын цыма тæвд æфсæйнаг æрбалвæста, уарзондзинады артæй сыгъд. Йæ цæсгом ныссырх. Йæ къухты æнгуылдзтæ зыр-зыр кодтой. Уыцы сахат бындз куы фестадаид æмæ Садуллæйы къуыбыр рихитæн куы апъа кодтаид, уый дæр æй фæндыд. Фæлæ

йын ирон æгъдаутты рæхысбæттæнтæ бар нæ лæвæрдтой æмæ устыты кæрон, цæджындзы хуызæн, сагъдæй лæууыд.

Садуллæ дæр, бæрзондгомау, наæгастæу, нæуæг хъуынтæ уадзæг лæппулаг, йе 'мгæрттимæ бадт. Уый дæр Манидзæйы уарзондзинадæй артау сыгъд, мыдадзау тад. Фæлæ иу аххос уый уыд, æмæ Садуллæ — хæрзмæгуыр лæг — ирæд цы радтаид, уый йæм нæ уыд, æмæ йæ хъуыдытæ дзæгъæлы сæфтысты. Куыд мæгуыр лæг, йæхицæн æй æнхъæл нæ уыд.

Уалынмæ фынг æрæвæрдтой — дзаджджын чъиритæ, нард сырды фыд, карз цъæх арахъхъ,—минас фæкодтой æмæ алчи йæ хæдзармæ ацыд. Бон изæрæрдæм уыд æмæ Садуллæйы йæ хæдзармæ нал ауагътой æмæ æхсæвы йæ фысымтæм баззад.

Хур аныгуылд. Æризæр ис. Бинонтæй чи хъуццытæ дуцынмæ ацыд, чи фосæн холлаг æвæрдта. Хæдзары æрмæст Садуллæ æмæ Манидзæйы йедтæмæ ничиуал аззад. Садуллæйæн йæ къæхтæ басыдысты æмæ сæ артмæ тавта, йæ сæрдæндонæй хъазы фиу систа æмæ сæ уымæй сæрста. Манидзæ йæ цуры уырдыг лæууыд æмæ афтæ зæгъы:

— Мæ уд дын уый куы фестид, æмæ нырттæккæ дæ къæхтæ куы адзæбæх уаиккой.

Садуллæ хæрдмæ скаст æмæ афтæ зæгъы:

—Хорз амонд дæ хай, мæ хур. Куыдз къуылыхæй нæ мæлы. Ницы та мын уыдзæн.

Чызг бандоныл йæ цуры абадт æмæ афтæ зæгъы:

— Цы дзæбæх фидуаæм. Тæхуды искуы нæ афтæ куы абадын кæниккой! (Хуссар Ир чындзы æмæ сияхсы фынгыл чындзхæсджыты астæу бадын кæнынц, æмæ уый тыххæй афтæ загъта Манидзæ дæр. — Автор.) Садуллæ фæхудт æмæ афтæ зæгъы:

— Хуыцауы бафæндæд, мæ зæрдæйы рухс! — æмæ йын пъа кæнынмæ хъавыд, фæлæ Манидзæ йæхи аскъæфта æмæ та уырдыг слæууыд.

Уалынмæ устытæ æрбацыдысты æмæ Манидзæйæн афтæ зæгъынц:

— Фæхъæуай, цы чызг дæ, иннæ изæрты хъауджыдæр хъуццытæм дæр нал фæкастæ.

Чызг цыдæртæ адзырдта æмæ дуармæ ацыд.

Æхсæвы Манидзæйы хуыссæг нал ахста, Садуллæйы уарзондзинады хызы стыхст. Йæ зæрдæ хъæрмттæ кодта, цæмæдæр бæллыд, цæмæйдæр тыхсти. Йæ гæзæмæ фыны Садуллæ йæ цæстытыл уад. Уыцы сахат Манидзæ Садуллæимæ арты судзынмæ дæр цæттæ уыд, фæлæ йæ сылгоймаджы æфсæрмдзинады рæхысбæттæнтæ урæдтой. Иуæй йæ фыдæй тарст, иннæмæй та йын ирон æгъдауттæ бар нæ лæвæрдтой æнæ ирæдæй Садуллæйы фæдыл ацæуынæн æмæ фондзæссæдз хъуыдыйы йæ сæры магъзы уылаентæ кодтой. Садуллæ дæр афтæ: Манидзæйы уарзондзинадæй йæ хуыссæг фæлыгъд, ратул-батул кодта. Мæгуырдынад ын йæ

уæнгтæ саста, йæ ныфс ын иста. Ирæд цы радтаид, уый йæм нæ уыд æмæ йын йæ хъуыдытæ уый хæлдта. Уыцы сахат йæ уд уый куы фестатаид, ирæды фаг фос цы ссардтаид, Манидзæйы йæхицæн усæн цы 'рхастаид, уый дæр æй фæндыд. Фæлæ мæгуыраей адæм дардмæ лидзынц, амонд та йæм хæстæг нæ цæуы.

Дыккаг бон хур скаст, хохæй-хохмæ тын анывæзта. Бæстæ, урсцагъд бæмбæгау, сæрттыфта. Адæм уæлхæдзæрттæм рацыдысты. Алы къуыбыртæй хъæутæ гæзæмæ сау æндæрг хастой.

Физонæг ацæттæ, Садуллæ æмæ фысым хæрдыл æрбадтысты. Манидзæ сын уырдыг лæууыд, арахъхъ сын лæвæрдта. Фæстаг хатт ын хуры уынд йæ зæрдæмæ хуры тынтæ æппæрста. Йæ лыстæг урс даргъ æнгуылдзтæ арахъхъы сякъыйы уæлæ зыр-зыр кодтой. Уарзондзинады арт ын йæ уæнгтæ змæлын кодта. Садуллæ дæр уый хуызæн: арахъхъæй нал æфсæст. Зæрдæ уарзондзинадæй æфсис нал зыдта. Хæрд фесты. Садуллæ фысымæн хæрзбон загъта æмæ ацыд.

Садуллæйæн йæ сыхаг чызг уыцы хъæуккаг ус уыд Магда, зæгъгæ. Уымæ хъæугæрон фæндагыл баиу сты, кæрæдзийæн салам радтой, кæрæдзийы афарстой, аныхæстæ кодтой сæ хæстæджыты тыххæй, сæ хæлæртты тыххæй æмæ иуран æрбадтысты. Садуллæ уыцы усæн Манидзæйы тыххæй сæ уарзондзинады хабар сæргом кодта æмæ йын хъуыддаг йе 'вджид бакодта, цæмæй йæ хъус бадара, чызгæн æмбарын кæна. Фæлæ та хъуыддаг ирæдыл æрынцад æмæ йын Магда афтæ зæгъы:

— Мæ къонайыл, æмæ дын йæ чызджы æнаирæд чи ратдзæн, цыппæркъахыгæй дæм гæды дæр куы нæй, уæд.

Садуллæ йæ къуыбыррихи аздыхта, æмæ афтæ зæгъы:

— Цæй, уæддæр-иу дæ хъус бадар — чизоны «мæгуыр уæрццæн уад æрхæссы».

Кæрæдзийæн хæрзбон загътой, æмæ ахицæнтæ сты. Иу райсомы дондæттæны Манидзæ æмæ Магда баиу сты, æмæ йын Магда афтæ зæгъы:

— Æ, гæды, гæды, базыдтон дын дæ хабар. Манидзæ йæхи фæсырх кодта, æмæ афтæ зæгъы:

— Цы хабар? Цавæр у? Магда бахудт фæлмæнгомау.

— Мæнæй та йæ цы 'мбæхсыс?

Манидзæйæн йæ хуыз ауад æмæ тызмæггомау афтæ:

— Цы дын схъæр кæнон? Цы мæм ис æмбæхсинаг? Магда та бахудти.

— Мæхæдæг æй зонын, цы дæм ис æмбæхсинаг, уый. Садуллæ мын æй йæхæдæг дзырдта.

Манидзæйæн йæ уадултыл туджы уадындзтæ ахъазыд. Йæ хуыз йæ бынаты æрцыд. Афтæ æнхъæлдта Магда æндæр исты хъуыддаджы тыххæй дзуры. Мидбылты бахудт, йæ дзыккуйы кæрон асхъаудта æмæ афтæ зæгъы:

— Уæд дын де 'фсымæртæ амæлæнт — макæмæн мацы зæгъ!

Магда йæ дзыккуйы таг фæстæмæ аппæрста, æмæ афтæ:

— Уæд дын дæ иунæг æфсымæр амæлæд, Садуллæйы бирæ уарзыс?

Манидзæ къæмдзæстыгæй афтæ зæгъы:

— Бæрзондыл бадæг мæ уыйас бауарза!

Магда æмбаргæ ныхасæй:

— Мæ мадыстæн, нæ хъæубæсты уымæй хуыздæр лæппу нæй, хъаруджын, сабыр, мæлдзыг йæ къахы бын нæ фæкæндзæн.

Манидзæ æнкъардгомау:

— Мæгуыр, дам, куы у, зæгъынц, мæгуыр.

Магда къæртайы дон систра, æмæ афтæ зæгъы:

— Иунæг у, дæ фæхъхъау фæуон. Чысылæй сидзæр фæци. Йæ фыдæй йын ницы баззад æмæ цы кæна. Нырма лæппу у, йæ хъаруыи ’руаджы цыдæриддæр ссардзæн.

Манидзæ дæр дон систра æмæ афтæ зæгъы:

— Атъæпп мын уа искай хъæздыгад! Æз ирæды тыххæй загътон, уый йедтæмæ адæймаг кæм куса, уым фæллоу æнцон ссарæн у. Чызг куы бæзза, уæд йæ къаимæ хохы сæр дæр фæцæрдзæн.

— Мæ мæрдтыстæн, Садуллæйæн йæхи хуызæн ус куы фæуа, уæд дыууæ азмæ фос рæгъæуттæ скæндзæн.

Манидзæйы ма ныхас кæнын фæндыд, фæлæ Магдайæ æфсæрмы кодта, æмæ афтæ зæгъы:

— Ныббар мын, Магда, мæ мады хуызæн дæ уарзын. Мæ ныхæстæ мын къæйныхдзинадыл ма банымай, чызгæн ахæм ныхæстæ не ’мбæлы, фæлæ... æвзæртæ бахæрæд, мæрдты дзыназæд, ацы ирæд чи æрæмысыд. Кæимæ дæ фæнда, уымæ цæрын дæ бон ма уæд, фосы тыххæй нæ хъомты хуызæн уæй кæнынц. Цы лæгмæ йæ фæнда чызджы, уымæ йæхи фæндæй ацæуид, æмæ йыл уæд та йæ мад æмæ йæ фыд æвдисæн кæнынц. Стæй ма нæм иу æвзæр æгъдау ис, æнæ ирæдæй моймæ фæцæуын, дам, худинаг у, афтæмæй хъусын, æмæ уырыс дæр æмæ гуырдзы дæр, дам, ирæд нæ исынц чызгæй. Гъеныр мæгуыр лæг цы кæна, кæм ссара дыууиссæдз, æртиссæдз хъуджы ирæд?

— Уастæн, йæ æрымысæг удæнцой ма фена, — Магда сдзырдта, — уæртæ нæ лæппу Гарсойыл ныр дæс æмæ ссæдз азы цæуы, æмæ æнæ усæй бады ирæды тыххæй. Дыууæ галы зæронды нæм ис, æмæ сæ ирæды куы радтæм, уæд ма нæхæдæг та цæмæй цæрдзыстæм? Алыбон рахъуыды- бахъуыды кæнæм нæ зæронд лæджимæ, фæлæ ирæды фаг фосæн ницы амал арæм, æмæ нæ лæппу æнæусæй лæууы.

— Магда, де ’фсымæрыстæн, адæймагæн уд ис, уд, æмæ йæ уд йæ бар цæуылнæ у? Мæ уд у, æмæ мæ кæмæн фæнды, уымæн мæ радтæнт мæ мад æмæ мæ фыд, æндæр ма цы?

— йе... е... е... дæ нывонд фон, Манидзæ, нырма дæ фыды бафæрс, кæддæра дæ æртиссæдз хъугæй къаддæр искæмæн радтид. Ныр уæртæ нæ сыхæгтæ кæдæй

дзурынц Турамы чызгыл, æмæ сын æй дæс æмæ æртиссæдз хъугæй къаддæрыл нæ дæтты. Æнкъæл дæн, æмæ йæ ныр уадзынмæ хъавынц, цы кæной магуырæг, сæ бон нæу уый бæрц ирæд бафидын. Фæлæ, дам, чызг æндæр никамæн комы, йæхи, дам, мары. Афтæ хъусын, йæ фыд, дам, æй хъæздыг Быгъдайты æвзæр Хъазийæн дæтты. Бабын уа, уастæн! Бабале мын ибон куыройы хъаст кодта, мæ фыд, дам, мæ æвзæр омдзæгхор, расыгæнаг Хъазийæн дæтты æмæ, дам, мæхи амардзынæн, æндæр хос мын нæй.

Ацы ныхæстæ кæнгæйæ хъæумæ бахæцца сты æмæ алчи йæ хæдзармæ бацыд.

Цард йе 'гъдауыл хатти. Ирон æгъдæутты рæхысбæттæнтæ сæттын нæ комынц. Зыддинад хъуырмаæ схæцца, цæстырухс баталынг кодта, нал уынынц. Фосмæ бæлгæйæ, ирон лæджы зæрдæ ферох кодта зæрдиаг зæнæг, уарзондзинад. Хуыцауы стыр лæвар — зæнæг уæй кæнын æфсæрмы нæ кæнынц.

Иу бон Хъази Вабалемæ курæг бацыд йæ мады 'фсымæр Дзаххотимæ. Бабалейы фыд Турам дуармæ бадт æмæ лулæ дымдта. Турам Дзаххот æмæ Хъазийы куы федта, уæд ын æхсызтон уыд, æмæ йæм цалынмæ хæцца кодтой, уалынмæ раздæр уырдыг фестад æмæ сæ размæ рауад. Кæрæдзийæн салам радтой, кæрæдзийæн арфæ ракодтой, æмæ хæдзары тыргъы æрбадтысты æмæ ныхас кæнын райдыдтой фосы тыххæй, хор, хосы тыххæй. Бабале сæ цуры тын уæфта, æмæ Дзаххот æмæ Хъазийы куы федта, уæд фестад æмæ сæ сыхæгтæм балыгъд.

Турам йæ усмæ бадзырдта, уазджытæн сихор цæттæ хъæуы, зæгъгæ. Йæхæдæг лæппуйæн загъта, æмæ сын кусарт акодтой. Сихор сцæттæ, нæл фысы фыд, хæбизджынтæ, арахъхъ, бæгæны — хуыцау кæй радта, фынгтæ уæз кодтой. Скуывтой æмæ гаджидаутæ кæнын райдыдтой. Фынгыл фондз лæджы бадт: Турам, Дзаххот æмæ Турамы æртæ сыхаджы — æвдисæн лæгтæ. Хъази сæ разы уырдыг лæууыд æмæ сын нуæзт лæвардта. Дзæбæх куы бануæзджын сты, уæд ирæдыл дзурын райдыдтой. Бирæ радзур- бадзу нæ фæкодтон.

Турам загъта:

— Мæ ирæд, мæ сæры аргъ у дæс æмæ æртиссæдз хъуджы æмæ мады бæх.

Турам хорз зыдта, Быгъдайтæ, фысы дымæгау æнцон кæрдæн кæй сты, уый, æмæ сæ размæ дæр уымæн хъæлдзæгæй рауад, кадджын уазæджы фынгтæ сын уымæн æрцарæзта. Уый йедтæмæ Турам уазæгмæ æлхынцъæрфыгæй кæсаг уыд.

Дзаххот йæ зачъе адаудта, æмæ афтæ зæгъы:

— Нодждæр ма дын дæ сæрæн кад ыскæндзыстæм фаты бæхæй! Быгъдайтæм бирæ ис, хуыцау сын раттæд. Фæлæ чызгæн дæр фæндон у? Бафарстат чызджы дæр?

Турам йæ рихи аздыхта æмæ афтæ зæгъы:

— Нырма мæ хæдзары сылгоймаджы фæнд не 'рцыд. Мæхи фæндонæй дарддæр никай хъуыддаг у. Фæлæ чызджы дæр цæуылнæ фæнды!.. Къорийы хуызæн тымбыл лæппу! — æмæ Хъазимæ ыскаст.

Хъази дæр йæ мидбылты бахудти.

Бафидыдтой ирæдыл. Дзаххот йæ дамбаца нысангарз ратта. Ирæд исыны тыххæй Турамæн æмгъуыд скодтой, иу къуырийы фæстæ Турам ирæд исынмæ куыд ацыдаид, афтæ. Æхсæвы хорз фæминас кодтой. Дыккаг бон Дзаххот æмæ Хъази сæ хæдзармæ ацыдысты. Сæ фæнд куыд уыд, афтæ сæ хъуыддаг дæр скодтой: къуырийы фæстæ Турам ирæд райста, дæс æмæ æртиссæдз хъуджы, мады бæх æмæ фаты бæх.

Уалдзæг уыд æмæ бæстæ зынг фестад. Хур арвы астæу хæтын систа. Зæхх йæ риу уæлгоммæ фæзылдта. Бæстæ кæрдæгæй цъæх адардта. Алы цæрæг удгоймаг райгас. Мæргътæ зарыдысты. Дзæбидыртæ хохы фидæрттæм ссыдысты, бæрæгбон кодтой. Бæлæстæ сыфтæртæй сæхи сфæлыстой. Хурыскæсæны дымгæ фаг улаффыд æмæ йын фæлмæн хъырныдтой. Адæм быдырмаæ 'рцыдысты, уалдзæджы куыст кодтой. Алы къуыбырæй фиййæутты зарæг кæмттæ араудта. Иудзырдæй, зæхх йæ тарф хуыссæгæй сæхъал. Адæм хъæлдзæг уыдысты, фæлæ Бабале сау тар, сау мылазон æнкъардæй дуармæ бадт, бадт æмæ куыдта. Сæдæ сагъæссаг хъуыдыйы йæ сæры магъзы минут фондзиссæдз фæлтæры кодта. Зæрдæмæ рухсы цъыртт, хъæлдзæгдзинад нæ цыд. Йæ сырх уадултæ ныффæлурс сты, цæстытæ доны азылдта. Мæрдон сау хуыз ыл бафтыд. Иудзырдæй мæлæтмæ тындзыдта, æмæ-иу йæхинымæры дзырдта:

— Уалынмæ мацы фенæд, цалынмæ Хъазийы мæхицæн мой не скæнон!

Турам йæ чызджы æнкъарддзинад æрдумæ нæ дардта, ирæды цы галтæ, хъуыцтытæ райста, уыдоныл цинай мард, фæлæ фæстæдæр цы уыдаид, æмæ цы уыдзæн, уый нæ зыдта. Йæ хæстæджытæй чысыл исты чи æмбæрста, уый йын-иу афтæ куы загъта: «Дæ чызджы тæригъæды бацыдтæ, зæгъгæ, æвæндонæй йæ Хъазийæн кæй радтай, уый тыххæй», уæд-иу Турам бахудт, æмæ-иу афтæ:

— Нывæрзæн здахаг у, балымæн уыдзысты, — худгæйæ дзырдта.

Сæрд фæци, аивгъуыдта. Кавказы талынг кæмттæм ма хур гæзæмæ рухс æндæрг хаста. Бæрзонд сау хæхтæ сæ уæлæ урс кæрц æркодтой, бафынай сты. Хæхтæй хъыпп-сыпп нал хъуыст кæуын цæстæнгас ралæвардтой. джиуæргуыба æрцыд, æмæ Бабалемæ чындзхæсджытæ бацыд. Хъæубæстæ змæлæг сси. Турамы хæдзары хъæлдзæгдзинад паддзахад кодта. Хæрд, нуæзт денджыз фестад, бæркад фынгтæ фæхсынты уæзæй тасыдысты. Чындзхæсджытæ фарны зарæг кодтой. Дзæбидыры сыйæ сау бæгæны гаджидау рæнхъытæ уагътой. Фæлæ Бабале та йæ æнæ аипп чызгон сыгъдæг уд æнæмæлгæ уæларвон сияхсæн цæттæ кодта.

Раст æмбисæхсæв Бабале йе 'мгар чызджыты, йæ цуры чи бадт, уыдон сæ хæдзæрттæм арвыста, зæгъгæ, æз дæр хуыстæ кæнын æмæ сымах дæр ысхуыссут. Чызджытæ ацыдысты сæ хæдзæрттæм. Бабале уаты иунæгæй баззад. Бирæ рахъуыды-бахъуыдыйы фæстæ йæ чындздзон дарæс йæ уæлæ акодта æмæ æхсæвы

майдары аныгъуылд, хуыцау зыдта, кæдæм ацыди. Райсом боныцъæхмæ Бабалейы ничи базыдта. Куы сбон ис, уæд æй агурын байдыдтой доны былтыл, къæдзæх рæбынты, хæдзæртты къуымты, кæд искуы йæхи амардта, зæгъгæ, йæ агуырдытой, фæлæ Бабалейы нал ссардытой. Зæхх æй аныхъуырдытой, æви йæ æврагъ фæхаста, нал сбæрæг ис. Фыццаг æй чи куырдытой, уыцы сыхаг лæппуыыл дæр дау кодтой, фæлæ йæм зылынæй ницы ссардытой, æмæ банцадысты. Дыууæ боны фæстæ чындзхæсджытæ сæ хæдзæрттæм ацыдысты. Ирæд фæстæмæ æнаистæй ныууагътой, цалынмæ Бабалейы хабарæй бæрæг базонной, уалынмæ.

Уыцы хуызæн Бабалейы хъæрцъист никуыуал фæзынд, дæлзæх фæци æви уæларв, уымæй бæрæг нал сси. Турамæн йæ хъæлдзæгдзинадыл сау тар мигъ æрбадти. Алæрдæм хъуыдытæ кодта, Бабалейы чи ахаста, цы фæци, уымæй бæрæг нæ зыдта. Иуæй йæ чызг фæсæфт, иннæмæй йæ фæстæмæ ирæд фидын хъуыд, чызг куы нæ фæзына, уæд. Ахæм хъуыдытæ Турамæн йæ цард цыбыр кодтой, хæдзарæй æддæмæ нал цыд.

Уалдзæг æрцыд, фæлæ Бабалейы хабарæй æрдуйыбæрц дæр ничи ницы базыдта. Бирæ фæцагуырдытой, бирæ фæзылдысты алы бæсты, алы хæхты, фæлæ Бабалейы нæртон сæфт фæкодта, нæ сбæрæг. Чи загъта, доны йæхи баппæрста æмæ йæ дон арф хуыдымы цæфсæрста. Чи загъта, искуы йæ бирæгътæ бахордытой. Чи загъта, йæ чындздзон дарæс йæ уæлæ кæй ахаста, уый тыххæй хъуыдыйаг у — дард бæстаг лæджимæ алыгъд, æмæ йæ зонаг нæма ис. Ахæм дзырдытæ цыд адæмы 'хсæн.

Раст Зæрдæварæны размæ къуырисæр боны уыцы хъæуæн сæ дзуарыбон ваййы. Комы астæу бæрзонд къæдзæх хохы сæр, раджы кæддæр, беридон монастир кæм уыд, ахæм. Аргъуанты æрдæг хæлдтытæ, ныккæнд пъадвалтæ. Æрмæст иу раныл иу къахвæндаг æм ис, иннæ йæ алыварс карст айнаг къæдзæх. Фыццагон фидар сыгъдæгдзинадтæй иу æвдисы. Æнæ йæ боны уыцы бæрзондмæ йæ фæдон адæмæй иу дæр нæ цæуы. Уыцы дзуарыбон уыди, æмæ адæм æрæмбырд сты уыцы къæдзæхы сæр, скуывтой, кувæндоны нысайнагтæ цæвæрдтой æмæ хæрд, нуæзтыл æрбадтысты. Æмбисхæрд нæма фесты, афтæ уарын ныккалдта. Арв æмæ зæхх кæрæдзи хостой. Заеххы бын дзы æмбæхст аргъуан ис, æвæццæгæн, знаджы рæстæджы кæй скодтой, ахæм. Кувддон, адæм уарынæй уыцы аргъуанмæ балыгъдысты æмæ Бабалейы уым мардæй ссардытой — аргъуаны астæу уæлгоммæ лæууыд, йæ къухтæ йæ риуыл æвæрд, мæрдон цæстæнгас лæвæрдта. Иууыл бæрзонд æппæт уынаг хуыцау зоны, Бабалейы йæ мæлæты агъоммæ цы ми кодта уыцы ныккæнд аргъуаны. Адæм исдугмæ фæтарстысты диссаг уынинаг марды тыххæй, стæй йын йæ фыдмæ лæг арвыстой æмæ æрцыд. Бабалейы йæ фыд Турамы хæдзармæ бахастой. Дыккаг бон Быгъдайтæ дæр æрцыдысты æмæ йæ баныгæдтой. «Рухсаг у, рухсаг», — загътой æмæ раздæхтысты. Иу къуырийы фæстæ Быгъдайтæ сæ ирæд фæстæмæ айстой дæс æмæ æртиссæдз хъуджы æмæ дыууæ бæхы.

Манидзæмæ алы бæстæй алы хорз адæм курæг цыд, фæлæ никамæн куымдта, йæ мад æмæ йæ фыдмæ йæхи скъæйных кодта. Бирæ хорз хъæздыг лæгтæн æй лæвæрдтой йæ мад æмæ йæ фыд, фæлæ Манидзæйæн Садуллæйы уарзондзинад йе 'фсарм афтæ бамынаг кодта, æмæ йæ мадæн æмæ йæ фыдæн иу дзырд, иу ныхас нал барста. Адæм ма йыл къæйныхы ном дæр савæрдтой, æвзæр, фыдуаг, налат у дзырдтой. Фæлæ уарзондзинад афтæ у, æмæ уарзондзинадæй стыр зондджынтæ дæр хаттæй- хатт фæсонт вæййынц. Бирæ хатт уарзондзинад лæгæн йæ зонд баталынг кæны, æмæ нал фæзаны, цы ми кæны, уый. Нал фæзаны хистæры, кад æмæ æфсармдзинад. Афтæ уыд Манидзæ дæр. Садуллæйы уарзондзинад ын йæ зæрдæ сыгъта, йе 'фсармдзинад ын кæдæмдæр сырда. Ферох кодта хæххон чызджы сылæгдзинад æмæ хъазуат ралæууыд йæ фыды раз.

Иу бон Садуллæ цуанæй æрцыд, æмæ йæ сæ сыхæгтæ бахуыдтой — дзуарыбон сын уыд æмæ сæм бирæ адæм хуынд уыд. Уыцы хуынды сомихаг Гиго дæр фæци. Иукъорд гаджидауты фæстæ ныхас фатынгдæр, æмæ Гиго афтæ зæгъы:

— Цæй хæснаг скæнæм, чи базона, хæзна цы у, уымæн къухтыкæлмæрзæн ратдзынæн.

Адæмæй чи загъта «хорз зæхх», чи — «хъримаг топп», чи — хорз кард» чи цы; чи цы загъта. Æрæджиау сомихаг афтæ зæгъы:

— Уыдонæй иу дæр хæзна нæу, ауæйгæнæн кæмæн нæ уа;

ахæм хæзна. Лæг куы фæмæгуыр уа, уæд уыдон се 'ппæты дæр ауæй кæндзæн, фæлæ хæзна у лæгæн йæ ус, ауæйгæнæн кæмæн нæй.

Иууылдæр адæм ууыл сразы сты. Æцæг, загътой, лæг цыфæнды фæмæгуыр уа, уæддæр йæ усы нæ ауæй кæндзæн. Фæминас кодтой æмæ алчи йæ хæдзармæ ацыд.

Садуллæ æхсæвы рахъуыды-бахъуыды райдыдта, уæдæ, загъта, кæд ус зæххæй хæзнадæр у, уæд мæ зæххытæ Сосейæн ирæды радтон æмæ Манидзæйы мæхицæн усæн æрхæссон. Фæлæ раздæр ме 'рвадæлты бафæрсон, кæд мын ирæд фидой, уæд мæ зæххыты бар уыдон у, загъта.

Дыккаг райсом раджы цуаны ацыд æмæ нæ изæры сырды мард æрхаста. Æрхуыдта йе 'рвадæлты, хорз сæ федта, йæ хъуыддаг, йæ хабар сын радзырдта. Садуллæйы æрвадæлтæ фынддæс хæдзары — фæйна лæгæй уым уыдысты. Кæрæдзимæ бакастысты, кæрæдзийы цæстæнгас бамбæрстой æмæ æрвадæлты хистæр Хъырым афтæ зæгъы:

— Садуллæ, не 'фсымæр. Дæу тыххæй ирæд фæйна галы куы бафидæм, уæд нæ фесæфдыстæм. Нæ бинонтæй иу дæ, æмæ хъуамæ не 'хсæн цæрай. Дæ фесæфтæй нæ мыггаг цыбырдæр кæны, иу хæдзар сафæм. Дæ зæххытæ дæр дæхи. Æвзæр куы уаис, уæд дын ницы бафидиккам, фæлæ бæззыс, æмæ бæззонæн фæндаг ис. Райсом демæ цæуын, ус кæм курыс, уырдаем. Ирæд мах бар уæд! — загъта мыггаджы хистæр Хъырым.

Дыккаг бон раджы Садуллаæ æмæ Хъырым араст сты æмæ Сосемæ бацыдысты. Хур фæцæйныгуылд, афтæ Сосейы хæдзармæ бахæццæ сты æмæ салам радтой хæдзары хицауæн. Сосе дæр сыл гæзæмæ цинтæ бакодта, фæлæ Хъырым — æвзаджджын, дзырдарæхст лæг, ныхæстæй йæ арæгъæд кодта æмæ хæдзармæ бацыдысты. Æхсæвы сæ бауазæг кодта. Сосе хорз зыдта, Садуллаемæ бирæ хъуын æлвынинаг кæй нæ уыд, уый æмæ сæм узал цæстæнгасæй каст. Æхсæвæры фæстæ Хъырым Сосеимæ ныхас райдыдта бакаис кæныны тыххæй æмæ загъта:

— Æнхæл дæн, дæ чызг æмæ ме 'рвад кæрæдзи уарзынц æмæ сын сæ уарзондзинад ма фехал. Мах дæр дын хæстæгæн бæздзыстæм.

— Мæнмæ ахæм чызг нæй, — загъта Сосе, — æмæ иунæг лæджы хæдзар чи фæдара. Нырма цардæй не схъыг. Курджытæ йæ бирæ ис æнæ сымах дæр, фæлæ йæ никамæн дæттын. Уадз, æмæ уал мемæ цæрæд,

— Демæ нæ фæцæрдзæн, Сосе, нæ фæцæрдзæн, — загъта Хъырым. — Хуыцау æмæ зæххыхъæд цы æгъдау скодта, уый ды нæ фехалдзынæ, фæлæ нын зæгъ, цас нæ агурыс ирæд æмæ бафидауæм!

— Комкоммæ ирон лæгыл фау сæвæрын дæр бæллæх у, — загъта Сосе, æмæ æлхынцъæрфыгæй афтæ зæгъы:

— Нал мæ уадзис, Хъырым, æмæ дын мæ ирæд зæгъын — дæс æмæ æртиссæдз хъуджы, йе фынддæс ифтыгъд галы.

Хъырым уæлдай ницыуал загъта, уый тыххæй, æмæ Сосе ирæд нал фæхъадæджындæр кодтаид, фæуæлдай кæныны йедтæмæ, æмæ афтæ зæгъы:

— Хорз, кæд æй нал фæкъаддæр кæндзынæ, уæд. Сосе ма ирæдыл бафтыдтаид, фæлæ йæ цæсгом нал схъæцыд æмæ афтæ зæгъы:

— Уæддæр æгæр чысыл ирæд загътон.

— Æрбайхъус, мæ чысыл хур, Сосе, Хъырым загъта, — демæ нæ хæстæг фæнды. Садуллаæ йæ удыхай хохы сæр дæр фæдардзæн. Цæстæй цы уындæуы, уымæй нæ цардæуы. Абон кæд афтæ мæгуыр у, уæддæр, хуыцауæй бузныг, йæ зонд æмæ йæ хъаруйы фæрцы йæ фаг кæмдæриддæр ссардзæн, фæлæ дæс æмæ æртиссæдз хъуджы æгæр бирæ сты.

Цы дардыл дзурын, Сосе афтæ æнхæлдта, æмæ Садуллаæ дæс хъуджы дæр не ссардзæн æмæ уымæй йæ хъуыддаг фехæлдзæн æмæ афтæ зæгъы:

— Дæс хъуджы дзы дæу тыххæй хатыр, æртиссæдз хъуджы, йе фынддæс ивтыгъд галы, уымæй дæлæмæ афæдз куы фæдзурæм, уæддæр нæ уыдзæн.

Аныхæстæ ма кодтой æмæ фынддæс ифтыгъд галыл бадзырдтой. Садуллаæ йæ дамбаца нысангарзæн ныууагъта. Хорз сæ федтой æмæ ацыдысты.

Манидзæйы зæрдæ æрæнцад, æрфæлмæн, йæ уадултыл туджы уадындзтæ ахъазыд. Садуллаæ ма уæддæр ирæды мæт кодта.

Адæм кæрæдзи руаджы цæрынц, хорз адæмтæм уæрст ницы ис. Хъæздыг магуыры хъуагдзинадтæ бæрæг дары æмæ магуыртæн æххуыс кæны, цæмæй царды фæндагыл уыдон дæр фæраст уой.

Раст джиуæргуыбайы Садуллæйы æрвадæлтæ сæхи сцæттæ кодтой — хæрд, нуæзт, цæдæджинагты бæгæны бахсыстой, тохбыл фыстæ аргæвстой, Сосемæ хонæг арвыстой, æмæ сæм фондз æмбалимæ æрцыд ирæд исæг.

Иу къуыри минас фæкодтой. Кæрæдзимæ сæ фæхуыдтой. Къуырийы фæстæ Сосейæн фынддæс ифтыгъд галы — хæдзарæн гал — ирæд радтой Садуллæйы æрвадæлтæ. Кæрæдзийæн арфæ ракодтой, æмæ Сосе йæ хæдзармæ ацыд.

Нæ зымæг — зындон, нæ кæмттæ — зæйуат. Ацæуæн, азмæлæн хохы кæм вæййы. Мит æртæ лæгбæрц ныууары. Садуллæйæн йæ ус уалдзæгмæ хæссинаг баззад. Уалдзæг æрцыд, æмæ раст куадзæнты Садуллæ ус æрхаста.

Хæдзары цыппæркъахыг гæды дæр нæ уыд. Манидзæ хæдзары къуымты ракæс-бакæс кодта, æмæ дзы никуы ницы уыд, алырдыгæй къуымтæ уазалы смаг кодтой. Манидзæ иу бон йæ мады 'рвадæлтæм ацыд æмæ сæ цухъхъаваг уæргъуын къуымбилтæ æрхаста, æвзаргæ тынæй дзы цухъхъа скодта æмæ цухъхъайæ ефс бæх баивта. Дыккаг цухъхъа скодта æмæ дзы хъуг баивта. Ефс æмæ хъуг цæуæт кæнын райдыдтой. Æй-да-а, хæдзар фæхъæздыг. Садуллæ цуан кæнын ныууагъта æмæ фосы куыст райдыдта. Хæдзар йæ былтæй акалд. Манидзæйæн æртæ лæппуйы æмæ иунæг чызг — Сахар, зæгъгæ, райгуырд. Цард сæм йæ мидбылты худт. Æрхастой сæ фырттæн устытæ, федтой сæ цæуæты цæуæт æмæ амардысты.

Садуллæ æмæ Манидзæйы мæлæты фæстæ Сахары йе 'фсымæртæ Сачъынаты Гус, зæгъгæ, уымæн æвæндонæй, æнæбары, тыхæй усæн радтой. Дæс æмæ æртиссæдз хъуджы дзы ирæд райстой. Гус æмæ Сахар сæ райдианæй загъд кæнын райдыдтой. Гус фыдыздыхт лæг, йæ раззаг дæндæгтæ дæр дывæрццаг уыдысты. Лæг амарын æрдумæ нæ дардта, фыдзонд, фыдзæрдæ, тæригъæдæй нæ тарсти, йæ намыс та æппындæр æфсæрмы нæ кодта. Фыдуынд, стыр фындз, сау цæсгом, сырх цæстытæ, къуыпп ных, хæйрæджы цæстæнгас лæвæрдта. Сахар дæр Гусы нæ уарзта, иу дзырд, иу ныхас ын нæ барста. Иудзырдæй, куыдз æмæ лæдзæджы цард кодтой. Гус Сахары нæмгæ кодта, Сахар та йын дзыхæй алывыд дзырдта.

Иу бон та Гус Сахары надта æмæ йын Сахар афтæ зæгъы:

— Нæм мæ, нæм! Цы нымæт цæгъдай — хъуынджындæр. Афтæ æнхъæлыс басæтдзынæ мæ?

Гус хъама фелвæста æмæ Сахарæн йæ хъустæ сæ рæбыныл æрбалыг кодта æмæ йын афтæ зæгъы:

— Цæугæ ныр, уæртдзæг рауадз, андиаг нымæтæй хъуынджындæр фест — æмæ йæ атардта.

Сахар йе 'фсымæртæм бацыд туг калгæ.

Сахары 'фсымæртæ Сачъынатæй сæ хойы хъусты лыгмæ иу лæг амардтой. Уый фæстæ кæрæдзи марын байдыдтой Сахары мыггаг Биганатæ æмæ Сачъынатæ. Авд лæджы Сачъынатæй фæмард, фараст лæджы Биганатæй. Уалынмæ Гуырдыстон Уырысимæ баиу сты æмæ сын Уырысы хицæуттæ кæрæдзи цæгъдын нал бауагътой. Гус Къуары доны фаллаг фарсмæ алыгъд æмæ æндæр ус æрхаста.

Ныр йæ байæддаг уым цæрынц.

Хъуды Цыппу

Кавказы хохы сынаджы хуссарварс, Арагуийы доны сæр Хъуды ком хуыссы, цыма йæ зæххыхъæд хицæнæй фидары тыххæй скодта: бæрзонд къæдзæх хæхтæ, зынбацæуæн лæгæттæ, нарæг бахизæн кæмттæ — фидар цæстæнгас дæтты.

Раст Арагуийы доны сæр царди Хъуды Цыппу. Гуырдыстон Уырысимæ баиу кæныны фæстæ, адæм куы 'рсабыр сты, куы æрæнцадысты, уæд Калачы сæудæджерæ Макараей фос ласын райдыдтой Арвы комы фæндагыл. Фæндаг Дзæуджыхъæуæй Калакмæ æртæ дихæй уæрст уыди. Дзæуджыхъæуæй чырае Къобы онг быдыры ирон адæм ластой, Къобæй Косетмæ та хохы адæм, Косетæй Калакмæ— Гуырдыстоны адæм.

Иу бон Цыппу Къобмæ чырае ласынмæ ныццыди фондз æмбалимæ: Сугъар, Тотырадз, Цицо, Тайти æмæ Дударимæ. Къобмæ куы 'рцыдысты, уæд Цыппу хицауæй сгæллады чыраетæ райста, чыраеты хицау Цыппуйы бафарста йæ ном æмæ йæ мыггагæй. Хицауæн Цыппу йæ цæрæн бæстæ раст равдыста, фæлæ йæ ном æмæ йæ мыггаг фæлындæй загъта «Хафына Къæрныхов», уыцы номыл чыраеты хицау накладной гæххæтт ныффыста, иу гæххæтт Цыппумæ радта, иу та йæхимæ баурæдта. Цыппу æмæ йе 'мбæлттæ æхсæв уæрдонæй сгæллæдты чырае раластой, чыраеты сæ хæдзæрттæм сæхицæн ныллæстой æмæ сæ бавæрдтой.

Бонтæ ивгъуыдтой, рæстæг хатти, чыраеты хицау Калачы йæ фос куы нæ райста, уæд хъуыддаг сдзырддаг кодта, хицæуттæ рафысс- бафысс байдыдтой, Хъуды комы Хафына Къæрныхов агуырдтой, фæлæ ахæм ном æмæ мыггаг Хъуды комы не ссардтой. Бирæ фæрафæрс-бафæрсы фæстæ хицæуттæ банцадысты æмæ сæудждæер дæр. Дыууæ азы фæстæ, хъуыддаг куы ферох, уæд Цыппу йе 'мбæлттимæ сгæллæдтæй базар кæнын байдыдта алы хъæуы: Урстуалты, Дзимыры, Чысаны æдасæй сгæллæдтæ уæй кодтой.

Уыцы рæстæджы Рубайты Биби Косеты стыр хицауæн сусæг дзырдхæссæг — комдзог уыд, хицау дæр æй рæвдыдта майдантæй йедтæй. Кæй зæгъын æй хъæуы, æхца дæр ын-иу авæрдта, æмæ-иу Биби рæстæй дæр æнæхъуаджы йе 'мбæстон адæмыл комдзæуджытæ цыд.

Бибийы сгәлләдты мәтәй хуыссәг нал ахста, хъахъхъәдта Цыппуйы. Цыппу Чысаны сгәлләдтә ауәй кодта әмә фәстәмә әрцәд. Биби уый куы базыдта, уәд Цыппуйы фәдыл ацәд Чысанмә әмә сгәлләдтәй дыууә топпы балхәдта әмә сә Косеты хицаумә ныххаста әмә хицауән загъта, уыцы сгәлләдтә Цыппу фондз әмбалимә кәй радавта, уый. Әцәджы тыххәй та йәм радта, кәй балхәдта, уыцы сгәлләдтә. Косеты хицау сгәлләдтә Калакмә арвыста сә хицаумә, ацы сгәлләдтә дәу сты, әви нә, зәгъгә, йә бафарста. Сомихаг йе сгәлләдтә базыдта әмә Косеты хицаумә ныффыста:

— Сгәлләдтә мән сты, зәгъгә, әмә хуыснәджыты куыд ссарой, афтә.

Косеты хицау куыддәр уыцы гәххәтт райста Калачы сәудәджерәй, афтә асаултә барвыста әмә Цыппуйы йә фондз амбалимә йәхимә ныккәнын кодта. Хицау бирә рафәрс-бафәрс, ракъах-бакъах фәкодта Цыппу әмә йе 'мбәлтты, фәлә йын куы нә басастысты, уәд сәл хъадамантә сывәрын кодта әмә сә ахәстонмә арвыста. Цыппу йе 'мбәлттимә Косеты ахәстоны цыппар мәйы фәбадт, цалынмә йә аххосы чингуытә цәттә кодтой, стәй йә Калачы тәрхондонмә арвыстой сә аххосы чингуытимә.

Иу бон ахәстоны дуары хъәр фәцәд әмә дуар фегом. Дәс салдаты әд топпытә, сә разәй схәәлфындз цъәхдзаст хицау ахәстоны смидәг әмә афтә зәгъгы:

— Судмә, судмә, — сә нәмттә әмә сын сә мыггәгтә анымадта.

Цыппу әмә йе фондз әмбалы салдәттә сә астәу стымбыл кодтой әмә сә иу стыр хәдзаны смидәг кодтой.

Суд әгъдаумә гәсгә бадт. Ахәстытән цъәх цинелтә сә уәлә, зылынты бандоныл бадтысты. Суд бирә тәрхон нә фәкодта, уый тыххәй әмә сә зылыны чингуытә Косеты хицауәй фидаргонд уыдысты.

Иу сахаты фәстә суды хистәр расидт:

— Цыппу йе 'мбәлттимә сгәллады барджитә радавта Къобы фәлывд номәй. Уый Косеты хицау әвдисәнтәй сбәрәг кодта әмә әцәгдзинад у, уый тыххәй сә бартә ист әмә мыггагмә Сыбырмә арвыст уәнт, әмә та сә ахәстонмә акодтой.

Әхсәвы мәйрухс әртывтытә калдта, йә сыгъзәрин цәс тәй ахәстоны рудзынгәй мидәмә худт. Ахәстытә рудзынджы раз бамбырд сты әмә арвы ләдәрдтәй сәхи рәвдыдтой. Чи зоны, загътой, нырәй фәстәмә нә бәстаг арвы зылд нал фендзыстәм. Цыппу йә рихи аздыхта хъәбатыры бәрәгән әмә афтә зәгъгы:

— Сыбыры ныммәлыны бәсты нә ирон бәстыл әруадзәм нә мәләт. Ләг иу бон райгуыры, иннә бон амәлы әмә әнцад мәстәй базарыд:

«Сугъары дзыппы, дам, цъәхих әндон әмә, дам, Нуазайы скәнәм нә лидзән бон!»

Ахæстытæ Цыппуйы фæндыл сразы сты æмæ дзырд скодтой Цилканы станцы цур, хæдмæ хæстæг хæуы, ахæстытæн æхсæв æнцайæн бынат кæм уыд, уыцы ран сæ йе цæгъдгæ куыд ныккæной, йе куыд алидзой, ууыл кæрæдзийæн ард бахордтой æмæ схуыссыдысты.

Иу майы фæстæ Цыппу æмæ йе 'мбæлтты Сыбырма ракодтой Арвыкомы фæндагыл, дыууадæс салдаты семæ хъахъхъанæг. Раст Нуазайы хъæумæ куы схæццæ сты, ныр Цилканы станцæ чи хуыйны, уырдаем, уæд уым æхсæвиуат æрæнцадысты иу хæдзары.

Уыцы æхсæв раст Ломисы дзуары æхсæв уыд æмæ Цыппу иу сомæй арахъхъ балхæнын кодта, уæрыкк аргæвстой æмæ Ломисы дзуарæн скуывтой. Арахъхъæй сæхиуыл фæхæцыдысты, салдæттæн дзы баталас кодтой. Салдæттæ хорз куы срасыг сты, уæд къуырма кæфты хуыст скодтой, æрмæст ма ахæстыты уæлхъус иу салдат дзой-дзой кодта. Ахæстытæн сæ фæнд куыд уыд, афтæмæй æвиппайды фестадысты, æмæ къулы уæлæмæ хæрдæрдæм слыгъдысты, фондзæй аирвæзтысты, фæлæ æхсæзæм — Гайтийы рацахстой æмæ йын йæ къахы бынтæ ныллыгтæ кодтой.

Хъуыддаг афтæ уыд, æмæ, ахæстытæ куы алыгъдысты, уæд сæ цуры цы салдат лæууыд, уый иннæты фехъал кодта æмæ сæ асырдтой. Фондзæй иуæрдæм лыгъд фесты. Гайти иунагæй фæхицæн æмæ йæ салдæттæ æрцахстой. Фондз абырæджы æхсæвбонмæ фæцыдысты æмæ боныцъахæй Чысаны Монастеры хъæды бонасадæн бакодтой. Дыккаг æхсæв, раст æхсæвæр афон Цъорцъохы куырдаем бацыдысты æмæ йын сæ хъадамантæ рафтауын кодтой. Цыппу йæ хъадаманыл нытту кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Абонæй фæстæмæ дæ лæджы къах макуыуал фенæд! Цъорцъохы куырд сæ хорз федта — хæрд, нуæзт, æхца дæр сын радта æмæ рацыдысты. Мудзухы æфцæгыл Хъуды коммæ æрхызтысты. Ныр ма сæ иу мæт уый уыд æмæ Гайтийы куыд байстаиккой, уый тыххæй хъуыды кодтой. Уыцы растæджы Гуырдызстоны фæндаг Диделтыл уыд, Млеты тæссæрттæ конд нæма уыдысты. Цыппу алыбон дæр Къайсуартаем станцæмæ иу зæронд усы æрвыста бæрæггæнæг Гайтийы размæ, цæмæй йын базонын кæна Гайтийы æрбацыд. Иу къуырийы фæстæ зæронд ус абырджытæм дзырд бахаста: Ахсæв, дам, Гайти Къайсуарты уыдзæн æмæ йæ райсом ракæндзысты, зæгъгæ.

Абырджытæ сæхи сцæттæ кодтой æмæ Гордзылеты йæ разы бабадтысты.

Дыккаг бон хур скаст, хохæй-хохмæ тын анывæзта. Бæрзонд къæдзæхтæ, æвзистау, сæрттывтвой, фæлæ ма уæддæр Хъуды комы рæбынтæ сау æндæрг хастой. Уалынмæ сын Гайтийы сæ разы æрбалæууын кодтой. Абырджытæ æвиппайд уæлвæндагæй æргæппытæ кодтой æмæ цæсты тъæбæрттæн Гайтийы Уартауы дæлбыл фæкодтой. Салдæттæ ма сæ фæстæ гæрæхтæ кодтой, фæлæ абырджытæ фидæртты хохы сæрма сфардæг сты æмæ уырдыгæй Гадзыгайы зарæг кодтой.

Абырджытæ Рубайты Бибийы марыныл бирæ фæзылдысты, фæлæ сæ къухы нæ бафтыд. Хæдзарæй æддæмæ нал цыд, дуар æхгæдæй дардта, тыхæй бабырсæн æм нæ уыд, арт ыл куы бафтыдтаиккой, уæд æгас хъæу сыгъдысты æмæ сын тæригъæд кодтой, афтæмæй сын Биби бонæй-бонмæ æнæ мардæй баззад!

Царддæттæг сæрд аивгъуыдта, ацыд. Хæхтæ мит æрæхгæдта, ацæуæн фæндаг нал уыд. Уадтымыгъы æхситт, дымгæйы зызын кæмтгæ араудта, бæстæ кæуын цæстæнгас лæвæрдта. Абырджытæ сæ хæдзæрттæм æрцыдысты. Ирон адæмы 'хсæн дзырд уады бæхыл бады. Биби та Косеты хицаумæ дзырд ныххаста. Хъуды абырджытæ, дам, сæ хæдзæртты цæрынц, зæгъгæ.

Раст Цыппурсы рæстæг уыд, æмæ Косеты хицау æфсæдтæ æрæмбырд кодта — Хадæй, Хиуæй. Уыдонмæ уырысы æфсæдтæ баиу сты. Хицауы фæнд афтæ уыд, æмæ абырджытæм æхсæв куыд ныббырстайккой æмæ сæ æвиппайды куыд æрцахстайккой, афтæ. Фæлæ хъуыддаг афтæ уыд, æмæ æфсæдтимæ Цыппуйы æфсымæргонд — Цъорцъохы куырд дæр уыд æмæ Цыппумæ барвыста, ахсæв дæм бырсдзысты, зæгъгæ.

Кæй зæгъын æй хъæуы, абырджытæ дæр хæстæмбæрц сæхи сцæттæ кодтой æмæ æфсæдты раз къуыбырыл, Такаты мусы æрбадтысты. Æхсæв мæйрухс уыд боны хуызæн. Миты хъæпæнтæ тыбар-тыбур кодтой. Раст æмбисæхсæв Такаты мусы раз фæхæрд кодтой. Абырджытæ мусы аргæрæнæй æфсæдтыл топп, их уарæгау, ныккалдтой æмæ дзы дыууæ уым аздад, иннæтæ фæлидзæг сты æмæ æндæр хъæуты æрæнцадысты, Цыппуйы æвронг зонд хъуыддаджы зындзинад равзæрста, æнæхæцгæ хос нал ис, уый, æмæ хæцæн фидар бацагуырдта.

Гордзылеты бын хъæуы сæр къæдзæх сынæджы раз — лæгæт. Лæгæтæн йæ алыварс айнаг, иу бацонны йедтæмæ йæм нæй. Лæгæты мидæг суадон. Абырджытæ лæгæтмæ фæндаг ныммарзтой æхсæвы, цæмæйдæриддæр мит арф уыди, цыдæриддæр сæм хъомвос уыди, лæгæтмæ сæ стардтой æмæ сæ аргæвстой, сæ мæрдтæй сын лæгæты раз хæцæн самадтой, цæвиттон, мит арф уыд æмæ дур къухы не 'фтыд. Сæ бинонты — чысылæй, стырай иууылдæр лæгæтмæ скодтой, хæринаг ссад фаг схастой æмæ Цыппу хæсты пълæнттæ æрæвæрдта.

Дыккаг бон æфсæдты хицау цæхгæр дзырд радта, хъазуат сæм бацагут, зæгъгæ, цасфæнды фæцæгъдæнт, уæддæр, æнæуый хос нæй, загъта. Æфсæдты хицауы уынаффæмæ гæсгæ дыккаг бон хъазуаты бацыдысты, фæлæ хъæуы афтид хæдзæртты йедтæмæ ничиуал уыд æмæ хъæуы æрæнцадысты.

Æртыккаг бон хæцын райдыдтой, æфсæдтæ лæгæтмæ бырстой. Топпы нæмыг ихуарæгау кодта. Лæгæты сæрмæ топпы фæздæг мигъ сбадти. Æфсæдтæй бирæ фæцагътой. Хæст бон изæрдалынгмæ нæ банцад. Изæрæй æфсæдтæ раздæхтысты.

Цыппурсæй донскъæфæнмæ топпæй фæхæцыдысты, фæсдонскъæфæны сæм сармадзæнтæ баластой æмæ хæст сæтынгдæр. Фыццаг æмыр нæмыгæй æхстой,

цæмæй лæгæты раз хæцæн амад фехæлдтаиккой, фæлæ сын халын нæ бакуымдта, уый тыххæй æмæ галтæ, хъуццыты мæрдтæ кæрæдзийыл ныссалдысты æмæ сæ къæртт дæр нал хаудта. Уый фæстæ сæ халгæ нæмыгæй, фыдæлтæ хъумбара кæй хуыдтой, уымæй æхсын райдыдтой. Цæвиттон, лæгæты дуар бæрзонд уыд, æмæ хæцæн амады сæрты лæгæты хуылфмæ хаудта, сармадзаны нæмыг æмæ лæгæты хуылфы хæлд.

Зонджын.æфсæддон адамæй сæдæ мин лæджы басæтдзæн. Цыппу хорз зыдта, уыцы рæстæджы сармадзаны нæмыг цæмæй хæлы, æмæ куыд арæзт у, уый æмæ лæгæты астæу дон смал кодта, æмæ-иу сармадзаны нæмыг лæгæты хуылфы къæдзæхыл куы сæмбæлд, уæд-иу малы смидæг æмæ-иу йæ фитил ахуыссыд. Цæвиттон, уыцы рæстæджы сармадзаны нæмыг фитилæй хæцгæ уыд, цалынмæ йæ фитил асыгъдаид, уалынмæ нæмыг нæ хæлди, æмæ доны руаджы сармадзаны нæмыг æнæхæлдæй зад. Нæмыджы хуылфæй та дæс æмæ æртиссæдз æхсты топныхос истой æмæ уый руаджы топныхос хъуаг нæ кодтой. Иухатт Цыппуйæн йæ къухты 'хсæн сармадзаны нæмыг дæр ныггæрах кодта æмæ фехæлди, фæлæ йæхицæн дæр æмæ иннæтæй дæр никамæн ницы кодта.

Цыппурсæй Тутыры дыццагмæ лæгæтæй фæхæцыдысты, стæй лидзыны фæнд скодтой. Урс цикъæйæ æддаг дарæстæ бахуыдтой, урс миты хуызæн куыд уыдаиккой, афтæ, миты цæуæн къæлæттæ сбастой æмæ Тутыры дыццаг аехсæв алыгъдысты Къалодзæгатыл Хъелы рындзыты æддæмæ, боньцъæхæй Дзимыры Тогойты хъæуы балæууыдысты. Сæ бинонты, усæй, сывæллонай лæгæты ныууагътой æмæ сæ дыккаг бон, æфсæдты хицау æркæнын кодта, æмæ сæ Калакмæ акодтой. Æртæ азы Калачы фесты, цалынмæ Цыппу бафидыдта, уалынмæ, стæй сæ рауагътой.

Тогойты хъæу карды комы хуызæн къæдзæх сынæгыл цæрынц фондз хæдзарæй, хъæуы астæу авд уæладзыджы мæсыг, ныр æй уырыс фехæлдтой, фæлæ уæддæр фидар цæстæнгас дæтты. Абырджытæ фыццаг Тогойтæй ракуырджы, цæмæй сæ иу бон бауазæг кæной, уæд Тогойтæн сæхи расырджы æмæ хъæуы æрцардысты. Бæгæны бахсыстой. Фос бирæ, кусæрттаг æмæ та Тогойты мæсыджы цæрын байдыдтой.

Бирæгъдзармæй цуанон сомæнхæл. Чидæр та Косеты хицаумæ дзырд ныддафта: абырджытæ, дам, Тогойты мæсыджы бацыдысты. Арагуийы 'рдыгæй та Косеты хицау ныццыд æфсæдтимæ. Чысаны 'рдыгæй Ерыстаутæ æрбакодтой æфсæдтæ æмæ та хæст сси.

Нарон Гæуыс Цыппуйæн йе 'рдхорд æфсымæргонд уыд. Иу бон Гæуыс æмæ Дзимыры сауджын æфсæдты хицауæн афтæ зæгъынц, абырджыты куы 'рсайæм, уæд нын цы хærзиуæг уыдзæни, зæгъгæ.

Хицау сын ныббаста хъуыры æфтаугæ сыгъзæрин майдантæ æмæ дæсгай тумантæ æхца..

Дыккаг бон сауджын æмæ Гæуыс Тогойтæм ссыдысты — абырджытæм æмæ сын хинайдзаг былдау ныхæстæ райдыдтой.

Гæуыс загъта:

— Не 'хсæн ард ис, Цыппу, æфсымæртæ стæм, баууæнд мыл æцæгдзинадæй, хицæуттæ дын бахатыр кодтой, цыдæриддæр æвзæр митæ фæкодтай, уыдон. Рацæут æмæ уæ бафидауын кæнæм. Æцæджы тыххæй та мын сауджын æвдисæн у. Сауджын дæр сын æцæгдзинады æууæнк лæвардта, йæ дзуар йæ къухы, афтæмæй. Зæронд цъиу зыгуымтæй сайын нæ комы. Цыппуйы фæлтæрд зонд тагъд бамбæрста уыдонæн сæ хин æмæ Гæуысæн афтæ зæгъы:

— Æри, уæдæ, ме 'фсымæр, дæ хъама, дзуары угард ныккæнæм æцæджы тыххæй.

Гæуыс йæ хъама Цыппумæ радта. Хъама сæхи куы фæци, уæд æй рацахстой æмæ йæ цæджындзыл сбастой, сауджын йæхи былæй аппæрста æмæ дзодайыл аирвæзт, йæ сыдзы туг мизгæ дæлæ комы зæйнадыл абадт.

Цыппу ма йæм фæстейæ хъæр кодта:

— Ма тæрс, сауджын, дæуæн ницы кæндзыстæм — динамонæг дæ. Фæлæ ма йæм чи хъуыста, фæстæмæ фæкæс-фæкæсгæнгæ æфсадты 'хсæн смидæг.

Гæуысы цæджындзыл бастæй иу къуыри фæдардтой, куы йæ æргæвдгæ кодтой, куы йын йæ цæстытæ къахтой, куы йæ мæсыджы сæрæй бæндæнæй уагътой æмæ-иу æй бонизæрмæ ауыгъдæй фæдардтой, ахæм митæ йын кодтой. Иу къуырийы фæстæ Гæуысы зыбыты бæгънæгæй, йæ мад æй куыд ныййардта, афтæмæй рауагътой æмæ йын Цыппу афтæ зæгъы:

— Цу, ма хæдзар, мæлæт дын хатыр. Де ууæнк дæр бæгънæг æмæ дæхæдæг дæр.

Уалдзæг æрæввахс. Мит фæзæйнад. Æфсæдтæ алæрдывгæй тыхджын байдыдтой. Æхсæвæй-бонæй хæст нал хæлд. Мæсыджы фæрстæ топпы цæхæрæй пиллон уагътой. Алæрдывгæй сыл æртыхстысты. Раст куадзæны размæ майрæмæхсæвы фыдæхсæв скодта. Митæмхæццæ зæгъ уарыди. Цæгатфарсы тымыгъ унæргъыдта. Митæмхæццæ зæгъ уарын æфсæдтыл уылаентæй калдта. Æфсæдтæ сфæлмæцыдысты æмæ алчи йæ цинелы бын ныттымбыл.

Раст æмбисæхсæв абырджытæ мæсыгæй рахызтысты, хуссæртты, зæйдзыдтыл дæлæмæ коммæ ныццыдысты, комы зæйвд бынты дон-дон фæстæмæ Хъуды æфцæгмæ ссыдысты æмæ фидæртты хохы дуры бын лæгæты æрæнцадысты. Хæринаджы тыххæй сæм уыд къæлуайы ссад, царв æмæ цæхдонын фыдтæ. Дыккаг бон, Тогойты мæсыгæй топпы хъæр куы нæ уал цыд, уæд æфсæдтæ хъæумæ бабырстой, фæлæ хъæуы ничиуал уыд афтид хæдзæртты йедтæмæ. Æфсæдтæ сын сæ

фæд рацагур-бацагур фæкодтой æмæ куы ницы ссардтой, уæд фæйнæрдæм фæцыдысты.

Уалдзæг æрцыд. Зæхх сулæфыд. Хъæд сыфтæрæй сæхгæдта, бæстæ суæгъд ис. Абырджытæ Гуырдыстонмæ афардæг сты. Раст Цхетайы мидагæй хæзна байстой æмæ дзы бирæ æхца ахастой — урс æхцайæ цы фæрæзтой, уый, гæххæтт æхца та зонгæ нæ кодтой, æмæ дзы Цыппу иу гæххæтт нывы æфсон йæ къæртт дзыппы авæрдта. Гуырдыстоны сын иу æлдар лымæн уыд æмæ уымæ куы бацыдысты, уæд æй уый базыдта гæххæтт æхцайы æмæ афтæ зæгъы:

— Адонæй цæуылнæ хастат, адон хуыздæр æхца сты! — æлдар сын бауайдзæф кодта, фæлæ ма цы хос уыд.

Калачы стыр хицаумæ дзырд бацыд, абырджытæ цы хæзна байстой, уый тыххæй æмæ карз дзырд радта, алы бæстыл, алы хицаумæ, æрцахсынæй-амарынæй сын иу амал куыд скæной, афтæ. Æддагон лæгæй сæ чи æрцахсын кæна, уымæн та хæрзиуджытæ ныббастой.

Зæронд цъиуы зыгуымæй чи ахсы. Цыппу куы базыдта, ацы бæстыл ын фæлæууæн нал ис, уæд Шамилмæ лидзын сфæнд кодта. Уыцы рæстæджы Шамил йæ тæккæ хæстыл уыд Уырысимæ, Дзарахы комы дæр фидыд нæма уыдысты уырысимæ.

Зондджын лæг хъуыддаг лыстæг луары. Цыппу Туаты Дзыбайы Дзарахмæ минæвар арвыста Хæмæтхъанатæм, цæмæй абырджыты бауæзæг кæной. Цæвиттон, Дзыба Хæмæтхъанаты хæрæфырт уыд. Хæмæтхъанатæ æмæ æгас Дзарах дæр сразы сты Хъуды абырджыты сæхимæ райсыныл. Туаты Дзыба Дзарахæй фæстæмæ бацыд æмæ Цыппуйæн загъта, Хæмæтхъанатæй цы фехъуыста, уый.

Раст æхсæвæрафоны абырджытæ Туаты Дзыбайæн арфæ ракодтой æмæ араст сты Хиуы комы дæлæмæ. Æхсæвбонмæ фæцыдысты, боныцъæхæй Ахгарайы хохы сæрæй Дзарахы коммæ акастысты. Хуры скастæй бæрзонд къæдзæхтæ, сыгъзæринау, æрттывтой. Дзарахы комы рæбынтæ сау æндæрг хастой. Терчы дон, хæрдгæ быдау, зылын-мылын Ирыстоны йæхи аивæзта. Хуры скаст ыл ранæй-рæтты хид авæрдта. Нæзы бæлæсты тæф комы нарæгæй ирдгæ уæлæмæ хаста æмæ лæджы зардæ рухс кодта. Цыппу ныуулафыд æмæ афтæ зæгъы:

— Мæгуыр нæ бон, йæ райгуырæн бæсты уындæй чи нæ бафсæст, — æмæ æнцад æрбадт.

Йе 'мбæлттæ дæр йæ цуры æрбадтысты. Бирæ фæбадтысты. Бæстыхъæдæй сæхи фæрæвдыдтой. Фæндаггон хæринагтæй сæхи афсæстой æмæ та ацыдысты.

Раст уыцы бон Дзарахы Маты дзуарыбон уыд æмæ адæм дзуары уæлвæзы æрæмбырд сты. Фæсивæд бæхтыл хъазыдысты. Топпы фæздæг сæ сæрыл мигъ сбадт. Дзуаргæстæ адæмы фæдзæхстой. Адæм фæсабыр сты. Зæрæдтæ æрбадтысты. Хурскæсæны ирдгæ радымдта, фæздæг ахаста. Сау бæгæныйæ гаджидæуттæ кодтой.

Абырджытæ хъæды къохæй бæрæгбонмæ кастысты æмæ Цыппу афтæ зæгъы:

— Фæндæй хъуыддаг кæддæриддæр нæ фехæлдзæн. Уыдон нуæзтджын адæм сты. Мах сæм æмбырдæй куы ныццауæм, уæд нæ тыхгæнæг фæхондзысты. Æз сæм иунагæй ныццауон. Мæхъæл уазæгуарзон сты. Сæхимæ мæ куы айсой, уæд сымахмæ дæр сæрвитдзынæн, — зæгъгæ.

Цыппу йе 'мбæлтты хъæды ныууагъта æмæ мæхъæлы æмбырдмæ ныццыд. Мæхъæл йæ размæ разгъордтой æмæ йæ хистæры бынаты сбадын кодтой, йæ разы йын уæздан фынг, цыбæл хæринагтæ æрæвæрдтой. Уалынмæ иу чызг Гызæу, зæгъгæ, æрбакодтой, æвзагзонæг тæлмац æмæ тæлмацæй ныхас райдыдтой. Цыппу цас фæрæзта, мæхъæлæн сæ хабæртгæ радзырдта: сæ абырæгдзинад, сæ хæсты æмбисонд æмæ сын йе 'мбæлтты дæр бацамыдта, мæхъæлы фæсивæд азгъордтой æмæ йын йе 'мбæлтты дæр æрбакодтой. Фæцин съл кодтой, хорз сæ федтой, чызджытимæ сæ фæкафын кодтой, бон баизæр æмæ уазджыты сæ фысыммæ Хæмæтхъанатæм хъазгæ æркодтой. Æхсæвы та сын Хæмæтхъанатæ гал аргæвстой. Адæм æрæмбырд сты, хорз лæвæртгæ сын фæкодтой. Дзарахы ма уыдон æрцыдмæ æхсæз мæхъæлон абырæджы уыд, уыдонимæ дæр балымæн сты æмæ хæтын райдыдтой. Иу хатт стыр Гуыданы фос — æртæ дзуджы ратардтой æмæ сæ æгас Дзарахæн байуæрстой.

Уалынмæ уырысы æфсæдтæ Дзарахы комы дымæгæй сау æндæрг бадардтой æмæ хæст сси. Комы дыууæ фарсæй топпы нæмыг, ихуарæгау, кодта. Дзарахы дон тугæмхæцца сырх-сырхид уыди. Хæст бирæ нæ ахаста — мæхъæл фидауыны дзырд, радтой. Абырджытæ мæсыджы бацыдысты. Уырысы æфсæдтæ сæ алыварс æрæхгæдтой. Цыппу лидзыны фæнд скодта. Мæхъæлы абырджытæ загътой:

— Ацы мæсыг ханты ханæн нæ басаст, уырыс та йын цы кæндзысты?

Уыцы æхсæв фыддуг скодта. Тæгъдызæй уарын фæйлауæнтæ хаста. Арв нарыди, æрттывтæ.

Цыппу æмæ йе 'мбæлттæ мæсыгæй рахызтысты. Сæ топпытæ сæ риуыл — бырын байдыдтой, æфсæдты астæу цеппы æхсæнты бырыдысты æмæ Маты хохмæ сфардæг сты. Лæгæты арт скодтой æмæ сæхи ссур кодтой. Дыккаг бон уырысы æфсæдтæ мæсыджы бын топпы хос ныккодтой æмæ йыл зынг бафтыдтой, сæхæдæг дард ацыдысты. Топпыхос схæцыд æмæ мæсыджы хæрдмæ фæхаста. Сау фæздæджы тымбыл, мигъау, абадт. Дымгæ радымдта, фæздæг ахаста æмæ разынди мæсыджы хуырзæнд, йæ бынæй ма цыд мæхъæлы абырджыты уынаргъын, хъæрзын.

Цыппу æмæ йе 'мбæлттæ Маты хохæй кастысты æмæ федтой, мæсыгыл цы æрцыд, уый. Æхсæвы хохы фесты. Дыккаг бон араст сты æмæ Хъулгъайы Бехоймæ бацыдысты. Æртæ боны Бехоймæ фесты, цыппæрæм бон Ахберд-Мæхæмæтмæ ныццыдысты. Ахберд-Мæхæмæт семæ сбæдт æмæ сæ Шамилмæ бакодта.

Шамил — сæвджын цæхгæр лæг, стыр рихитæ, цæхгæр æлвыд зачъе, æрфгуыты астæу угард — æнкъард цæстæнгас лæвардта. Тахтины гауызы уæлæ бадт, бирæ хъуыдытæй цæстгом æнафоны фæлывд хуыз æвдыста. Хъамайы сæрыл стæдæджын къухтæй хъæбатыры хæст ныккодта. Абырджытæ йæ разы балæууыдысты, бакуывтой æмæ йын салам радтой. Самил дæр сын арфæ ракодта æмæ афтæ зæгъы:

— Хорз, — загъта, — мæ лæппутæ. Æз фехъуыстон, хохы адæм æмæ уырысы паддзах хæцынц, зæгъгæ, æмæ сымах тыххæй авд хуыцаубоны ламаз скодтон, ныр хуыцауы фæндæй цæрдзыстæм, — æмæ сæ рарвыста.

Шамилы уынаффæйæ абырджытæн фатер радтой æмæ æрәнцадысты. Фæлæ сын хæринаг дæттæг нæ уыд æмæ æртæ боны æххормаг баззадысты. Цыппу сæ нæ уагъта Шамилмæ хъаст кæнын. «Гуыбыны хъаст, — загъта, — худинаг у».

Тотырадз — хæрз лæппу-лæг — афтæ зæгъы:

— Мæнæн гуыбыны хъаст худинаг нæу — лæппу дæн.

Æмæ Шамилмæ бацыд æмæ загъта:

— Мах хæххон адæм — иуран бадын нæ уарзæм. Кæд искуы хæст ис, уæд нæ уырдаем арвит, æххормагæй та сырд дæр нæ цæры.

Шамил фæхудыны бæрæгæн йæ рихи фезмæлын кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Хорз, мæ хæдзар. Лæппуйæн гуыбыны хъаст худинаг нæу, — æмæ дзырд радта, хæдзарæн къусыдзаг царв æмæ къæлуайы ссад куыд æрхæссой, афтæ.

Цæсты тъæбæрттмæ абырджыты фатер царв æмæ къæлуайы ссадæй айдзаджы. Ахберд-Мæхæмæт дæр сын арфæ ракодта æмæ фæстæмæ раздæхти.

Æртæ боны фæстæ сæм Шамил басидт æмæ загъта:

— Ахсæв мæм тыхгæнджытæ цæудзæн æмæ мæ ныфс сымах стут. Цæут, æмæ уын кæм загътон, уым бабадут. Тыхгæнджыты разæй урс барæг цæудзæн, уый цæвут, иннæтæм ма бавналут, æмæ сын семæ лæг бафтыдта æмæ ацыдысты.

Иу сындзджын атагъайы нарæг фæндаджы фæйнаæ фарс бабадтысты, æртæйæ иуæрдыгæй, æртæйæ иннæрдыгæй. Раст æмбисæхсæв æфсады разæй урс барæг æрхæццæ. Абырджыты гæрæхтæ ацыдысты æмæ урс барæг асхъиудта. Иннæ æфсад асæпп-сæпп кодтой, афардæг сты. Цыппу базгъордта æмæ барæджы рауын-бауын акодта æмæ дзы лæджы мард нæ уыд, æрмæст дзы федта дыууæ дамбацайы, худ æмæ нымæт. Дзауматæ рахастой æмæ рацыдысты.

Æртæ боны фæстæ та сæм Шамил басидт æмæ загъта:

— Цы бакодтат, мæ лæппутæ, исты фесгуыхтыстут? Цыппу раздæр бакъæхдзæф кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Æхсгæ хорз фæкодтам, фæлæ лæджы мард нæй, æрмæст нымæт, худ æмæ дыууæ дамбацайы йедтæмæ дзы мард нæ баззад æмæ уый тыххæй хъыг кæнæм, зæгъгæ.

Шамил йæ рихийы бын фæхудт æмæ афтæ зæгъы:

— Амардтат әй, амардтат, мә ләппутә! — нымәты топпы цәфтә куы федта, уәд. Нымәт әмә дамбаца Цыппуйән радта, худ әмә дамбаца та Сугъарән. Арфә сын ракодта әмә рацыдысты.

Æртыккаг бон та сәм басидти Шамил әмә урс бәхыл сбадт. Урс цухъхъа, урс худ, урс сарыхъ, сугъахъ фистон кард йә фарсыл тыбар-тыбур кодта. Йә алыфарс абырджытә, дыууә найбы семә әфсадты раз балаууыдысты әмә сын Шамил арфә ракодта әмә афтә зәгъы:

— Дәттын уәм ләгтә. Сә хъару равдисдзән, цы сты, уый. Хәххон уәйгуытәй әхсәз. Уадзут сә зәгъын.

Шамил хъәбатыр цәстәнгасәй әфсәдтыл азылд әмә та сын арфә ракодта. Абырджыты әфсәдтимә ныууагъта әмә фәстәмә раздәхт.

Абырджытә әфсәдтимә баиу сты, хәтын райдыдтой, сә хъәбатырдзинад Цәцәны әмбисондән баззад. Топпәй әрду нә ивгъуыдтой, әхсәв бонау цыдысты. Хәсты быдыры знаджы нәмыгәй сәхи нә хызтой.

Абырджытә Шамилы әфсәдтимә дыууә азы фесты.

Иу хатт Терчы быләй рәгъау атардтой. Мигъбон уыд әмә сә рәстәг фәсайдта. Изары әфсон рәгъаумә әгәр раджы фәләбурдтой. Ирәй, уырысәй фәдис фесты, хәст сси. Цыппу уариу бәхыл ратәх- батәх кодта. Фәдисонтимә фәстәмә хәцъд. Йе 'мбәлттә рәгъау тардтой. Йә сәрыл мигъ сбадт топпы фәздәгәй. Әнәскъуыд әрвнәрәгау, йә топпы хъәр нә хицән кодта. Әхсәв се 'хсән бацъд әмә Цыппу фәдисон адәмы 'хсән фәци әмә сын уырыссагау дзырдта, цәвут 'сә, зәгъгә, цыма фәдисон адәмәй уыд. Иу ирон фәдисон ләгмә топныхос нал уыд әмә хъазахъхъагәй куры. Цыппу хъазахъхъагыл топп ныццавта әмә йын, иронау, афтә зәгъы:

— Сис ын йә топныхос дәр әмә йә топп дәр —дәу сты, — йәхәдәг бәх әрцәлхъ ласта әмә әхсәвы мәйдары аныгъуылд.

Афонтә цыдысты. Рәстәг ивта. Хъазыбегаты Глаха Косеты зылды хицау сси. Уыцы рәстәдджы Глахайы дзырдән бәрзонд паддзахы раз бирә кад уыд, Цыппуимә та Глаха рагәй хәлар уыд әмә абырджыты бафидауыны тыххәй зәрдиагәй зылын райдыдта. Слымән кодта Терчы зылды хицауимә дәр, базонын ын кодта абырджыты хабәрттә. Дыууә дәр зылын систой. Бирә рафысс-бафысс, курынты фәстә стыр хицәуттәй дзырд рацъд: «Хъуды абырджытән се 'взәр митә—хатыр, сә фыдыбәстәй — цух әмә сә Терчы зылды әрцәрын кәнут.

Хъазыбегаты Глаха Цыппумә гәххәтт ныффыста афтә: «Мә уарзон фырт Цыппу! Әцәгдзинадәй дәм фыссын әмә дын Хиуы Санибайә әмә Ломисы дзуарәй ард хәрын әмә сомы кәнын, баууәнд мыл, Терчы зылды мәлар әмә дә әз бафидауын кодтам паддзахимә. Бахатыр дын кодта де 'взәр митә иууылдәр. Әрмәст дә фыдыбәстәй цух, әмә дә Терчы зылды кәм фәнды, уым әрцәр.

Бафидауыны тыххәй та дәм әнхәәлмә кәсдзынән Цымийы фәзы. Дудараты зәххыл раст зәрдаәвәрән бон». Гәххәтт гуырдыаг әвзагәй фыст уыд әмә йә иу мәхәәлон Боратәй Темырыхьомә радта әмә йә Цәцәны хәсты Цыппумә арвыста. Мәхәәлон бирә рацу-бацу нә фәкодта, цыппәрәм бон раст Даргьийы хәсты Цыппуйыл сәмбәлд әмә йәм гәххәтт радта әмае дзы бакаст.

Уалдзәг уыд әмә хур тынгдәр судзын байдыдта. Адәм әнтәфәй хәхтәм лыгьдысты. Иу бон Цыппу Шамиләй ракуырдыдта әмә загьта:

— Дә бәрзонддзинадәй курын, имам, әнтәфәй бафәлмәцыдыстәм әмә нә иучысыл Хьулгьайы хохмә ауадз, зәгьгә.

Шамилы дард хьуыдыгәнаг зонд әмә фәлтәрд зәрдаә Цыппуйыл фәгуырысхо әмә афтә зәгьы:

— Әнхәәл дән, мә ләппутә, сайын фәнд мыл кәнүт!

Фәлә Шамилән Цыппу әцәгдзинады дзырд радта әмә йыл баууәндыд.

Уыцы рәстәджы Хьулгьайы әлдар Бехой Уырысимә бафидыдта, Дзарахы мәхәәл дәр уырысимә баиу сты. Абырджытә әрмәст Бехоймә әрцыдысты әмә йын радзырдытой сә фидауыны хабар. Бехой сә хорз фәдта. Фәцин сыл кодта. Әхсәвы уым фәсты.

Дыккаг бон раджы сбадтысты абырджытә, Бехойы ссәдз барәджимә рацыдысты. Глаха сын кәдәм сәмгьуыд кодта — Цымийы фәзмә. Се 'рцыдмә әнхәәлмә кастысты: Терчы зылды инәлар, Хьазыбегаты Глаха, фондзиссәдзы хьзахахьхь — конвой. Раст зәрдаәвәрән боны Цымийы фәзы баиу сты, иуәрдыгәй ләууыд дыууә инәлары конвойимә, иннәрдыгәй Бехой, мәхәәл әмә абырджытимә топпәлвәстәй. Глаха раздәр бакьхдзәфтә кодта әмә афтә зәгьы:

— Цәуылнә рацәуыс, Цыппу? Терчы зылды инәларән салам радт.

Цыппуйән йә топп йә кьухы әмә афтә зәгьы:

— Искуы ма бирәгь фиййаумә рәдән дзырдтәй фидауы?

Глаха бауад әмә Цыппуйы сәрыл йә худ акодта әмә загьта:

— Абонай фәстәмә — мә ләппу. Хиуы Саниба не 'хсән.

Абырджытә бацыдысты. Бехой әмә Глаха сә разәй әмә Терчы зылды инәларән бакуывтой әмә йын салам радтой. Иучысыл ныхәсты фәстә фәйтаны сбадтысты. Абырджытә бәхтыл сә фәстә, хьзахахьхь әмә мәхәәлимә Дзәуджыхьәумә әрцыдысты.

Се 'рцыдмә инәлары хәдзаны раз әнәхыгьд адәм әрәмбырд, ирәй, кәсәгәй, уырысәй зәххыл нал цыдысты әмә әнхәәлмә кастысты. Уалынмә кәсәгәй сты әмә инәлары хәдзаны раз рәнхь алаууыдысты. Дыууә инәлары хәдзармә бацыдысты. Абырджытә мәхәәлы раз, Бехой сә уәлийә, рәнхь ләууыдысты. Глаха уәладзыг балкьонәй радзырдыдта, инәлар уәм дзуры, зәгьгә. Абырджытә

инæлары хæдзары дуармæ куы бахæццæ сты, уæд сын дуаргæс сæ топпытæ иста æмæ фæстæдæр ралæууыдысты æмæ Цыппу афтæ зæгъы:

— Æнхъæл дæн къæппæгмæ нæ æрсайдтой.

Уалынмæ та дыккаг хатт Глаха рауад æмæ та Цыппумæ дзуры:

— Цæуылнæ рацæуыс, зæгъгæ, — инæлар дæм æнхъæлмæ кæсы.

Цыппу та йын загъта:

— Дуаргæс нын нæ гæрзтæ исы æмæ дызæрдзыг кæнæм, зæгъгæ.

Глаха фæстæмæ разылд æмæ инæларæн загъта. Инæлар рауад æмæ дуаргæсмæ дзуры:

— Æдгæрзтæ сæ рауадз, зæгъгæ.

Æмæ уæд бацыдысты. Сæ топпытæ æрæвæрдтой æмæ та дыууæ инæларæн бакуывтой.

Терчы зылды инæлар сыстад æмæ загъта:

— Бирæ æвзæр митæ фæкодтат, номхуындæй сæ нæ дзурын, фæлæ цыдæриддæр æвзæр митæ фæкодтат, уыдон уын бахатыр кодта мæн æмæ Хъазыбеджы тыххæй иууылрæвдауæг паддзах. Æрмæст уæ фыдыбæстæй — цух, Терчы зылды уæ кæм фæнды, уым цæрут.

Цыппу равзæрста йæхицæн цæрæнбынат Туацъæйы — Æрыдонæй Къардоны астæу. Енесаты Мæхæмæт кæм цард, уыцы хъæуы. Хъазыбегаты Глаха семæ рацыд инæлары хæдзарæй æмæ бадзырдта Енесаты Мæхæмæтмæ æмæ йын загъта:

— Мæнæ дæ уазджытæ акæн æмæ куыд зоныс, афтæ сæ æрæнцайын кæн.

Цыппу, Бехой æмæ йе 'мбæлттæ арфæ ракодтой æмæ аздæхтысты.

Цыппу æмæ йе 'мбæлттæ Енесаты Мæхæмæты цур æрæнцадысты. Туацъæйæ Куыйанмæ алыгъдысты. Куыйанæй Дудар æмæ Тотырадз фæстæмæ Хъудмæ алыгъдысты. Гайти æмæ Цицо Куыйаны амардысты, Цыппу æмæ Сугъар Елхотмæ слыгъдысты æмæ уым амардысты. Рухсаг уæнт.

Сафиат

Гуырдыстон Уырысимæ куы баиу сты æмæ Георги XII йæ æнæхъарудзинады тыххæй йæ паддзахад куы ныууагъта, уæд Уырыс алы бæсты се 'гъдæуттæ æрæвæрдтой. Адæмы æмбырд, тæрхондæттæ фехæлдысты. Уырысы хицæуттæ уынаффæ кæнын райдыдтой. Адæм сæм сæхи хæстæг ласын систой æмæ цард уырысы æгъдæуттæй зылын райдыдта.

Раст уыцы рæстæджы Уæлладжыры комы, Нузалы цард мæгуыр ус æмæ лæг Сауаты Саукуыдз æмæ йæ ус Сæниат. Саукуыдз æмæ йæ усæн райдианы зæнæг нæ уыд, стæй иукъорд азты фæстæ ус басывæрджын. Саукуыдз — зæнæгмæ цыбæл адæймаг — лæппу райгуырынмæ æнхъæлмæ каст, фæлæ хъуыддаг афтæ не 'рцыди.

Иу зымæгон фыдæхсæв цæгат фарсы тымыгъ риуыгътытæ систа. Уадтымыгъы æхситт кæмттæ арыдта. Мит фæлдзæгъдæн хæдзары къултыл халас æвæрдта.

Хæдзары астæу ардзæсты маххийы сæттæнтæй гæзæмæ арт фæрухс-фæмынæг кодта. Саукуыдз йæ кæрцы зæронды арты фарсмæ бандоныл фæлдæхтæй лæууыд. Хæдзары къуымы фæсдуар хъæмпы уæлæ хуыссыд Сæниат, хъæрзыдта, йæ арын афон æрцыд æмæ йæ гуыбын рыст, катайттæ кодта. Сыхаг устытæ йæ цуры бадтысты æмæ йын ныфсытæ æвæрдтой. Уалынмæ фервæзтис — чызг ныййардта. Устытæ фæхъус сты, чызг кæй райгуырды, уый тыххæй. Æрæджиау иу зæронд ус афтæ зæгъы:

— Æппыннæйы бæсты чызг дæр хорз у.

Сæниат ныхъæрзыдта æмæ афтæ зæгъы:

— Чызгæн йæ гуыранбон дæр сау æмæ йæ мæлæнбон дæр.

Чызгæн йæ райгуырдыл авд боны рацыд, афтæ йын йæ мад авдæнбæттæн скодта, йæ сыхаг устытæм дæр бадзырдтой æмæ йыл ном сывæрдтой Сафиат.

Æнæзæнæг ус æмæ лæг — Саукуыдз æмæ Сæниат сæ иунæг чызджы тынг буц хæссын байдыдтой, дарæс, хæрдхъуаг æй нæ уагътой. Кæд чызг уыд, уæддæр дзы лæппуйы мондагæн сæхи рæвдыдтой. Чызгыл æвддæс азы ацыд, чынздзон, алцæмæй æххæст. Йæ рæсугъддзинады кой айхъуыст, Йæ сау цæстытæ, дзедыры нæмыгау, сау æндæрг хастой. Йæ сау æрфгуытæ лæгъз фæтæн ныхыл кæрæдзимæ сæ ных сарæзтой. Йæ сау дзыккутæ, сынты базырау, рæтæны стæвдæн, зæвæттæ æмбæрзтой. Йæ фидауцджын тæнæг былтæй æнгом дæндæгтæ, миты хъæпæнау, урс æрттывд кодтой. Йæ нарæг астæу, сæвджын фæтæн риу лæджы зæрдæ йæхимæ скъæфта, иудзырдæй, уыцы рæстæджы рæсугъддæртæй рæсугъддæр уыд.

Сафиатмæ алы бæстæй курджытæ цыдис, фæлæ никæмæн куымдта. Бирæ саг лæппу уый тыххæй хæхты дзæгъæл цыд, æррайы хуызæн. йæ фыд дæр æй никæмæн лæвæрдта. Чызджы рæсугъддзинадæй йæ зæрдæ схъал, сбæрзонд ис, арвы милтыл йæхи асæрфта æмæ йæ чызджы никæмæн аккаг кодта. Æвæццæгæн, æнамонды цæлхдур йæ разы хъен лæууыд æмæ йын йæ фæндаг æхгæдта.

«Зæрæстон хуым, загътой, дурæппарæн, идæдз усы хæдзар — адæмæн æмбис». Æрыдоны цард иу зæронд ус Айсæт, зæгъгæ. Айсæтæн уыд иунæг лæппу Гæди. Айсæтмæ уырысы хицæуттæ, сæудæджертаæ арæх цыдысты, йæхимæ сæ хæстæг дардта, цæмæй йын йæ иунæг лæппуйы сахуыр кæной сæудæджеры куыстыл, хицæутты хъуыддагыл. Æцæг Гæди, лæппулаг уæвгæйæ, уырыссагау тагъд базыдта, хицæуттимæ дæр слымæн æмæ сæудæжер кæнын райдыдта.

Уарзондзинад адæймаджы хаттæй-хатт сафгæ дæр фæкæны, рæстагыл арæзт куы нæ фæуа, уæд. Уæлладжыры хохы цард Тулатæй Бибо, зæгъгæ, хорз барæг, хæтæг лæг. Бирæ лымæнтæ йын уыд кæсæгæй, цæцæнæй, махъæлæй. Тулатæ уыдысты рагон туджджын Саутæй, Саукуыдзы мыггагæй. Бибо æмæ Саукуыдзы чызг та кæрæдзи тынг бирæ уарзтой, фæлæ туджджын кæм уыдысты, уым сæ уарзондзинад уыдис сусæг уарзт. Бибо Сафиаты ракурыныл ысдзурын адæмæй нæ уæндыд,

æфсæрмы кодта Саутатæй, туджджын кæй уыдысты, уый тыххæй æмæ сæ уарзондзинад Сафиатимæ адæмы 'хсæн æргом нæ уыд.

Рæстæг уыцы иухуызон хаста. Уырысы хицæуттæ стыхджын сты. Айсæт йæ фырт Гæдийы хицæуттæн афтæ бауарзын кодта, æмæ æнæ Гæдийы къахдзæф дæр никадæмуал кодтой. Иу бон Гæди пьырыстыфимæ Нузалмæ бацыд æмæ хъазты 'хсæн Сафиаты фæдта æмæ йæ тынг бауарзта. Гæдийæн уарзондзинады цæхæрæй йæ зæрдæ ссыгъд, хурхы уадынзтæ адымстысты, иу дзырд дæр йæ бон нал уыд æмæ хъазты астæу, цавддурау, лæууыд. Сафиат-иу хъазты лæгъзы, тæхгæ пакъуыйау, куы атахт, уæд-иу Гæдийы цæхæр цæстытæ йæ фæстæ дзагъырай аздадысты. Сафиаты уарзон цæстæнгас, хъазгæ мидбылтыхудт бирæ саглæппуйы зæрдæ басыгъта, фæлæ дзы йæхи ничи бафсæста, ничи барæвдыдта. Дыккаг бон Гæди æмæ пьырыстыф фæстæмæ Æрыдонмæ æрцыдысты.

Гæдийыл сау æндæрг хуыз ахæцыд. Сафиаты уарзондзинады мæстæй нал куыста. Йæ хъуыдытæ иууыл дæр Сафиаты уарзондзинады хызы стыхстысты æмæ-иу куыстмæ дæр йæ зæрдæ нал ради. Гæдийы мад Айсæт — фæлтæрд зæронд ус, Гæдийы хабар сбæрæг кодта. Хæххон магуыр чызджы кæй бауарзта, уый куы базыдта, уæд ын ныры дуджы царды ныхæстæ радзырдта:

æрмæст амонд хъæздыгдзинады кæй ис, уый, æндæр амонд агурын никацæй хъæуы, зæгъгæ, йын загъта. Мады ныхæстæ тынг фæцыдысты Гæдийы зæрдæмæ æмæ зæрдиагæй ныллæууыд сæудæджеры куыстыл æмæ хицæуттимæ лымæн кæныныл.

Раст уыцы рæстæджы Нузалы цард иу гæды лæг, Кукус, зæгъгæ. Уыцы гæды лæг базыдта, Гæди Сафиаты кæй бауарзта, уый, æмæ сæм-иу гуыбын æнхæл арæх дзырдтæ хаста, æхсызгон ныхæстæ Сафиаты тыххæй, æмæ кæддæриддæр Кукусæн Гæдийы хæдзары дуар гом уыд. Афтамæй рæстæг хатти.

Иу хатт та Гæди пьырыстыфимæ Нузалмæ бацыд. Фæндагыл Гæди пьырыстыфæн радзырдта, Сафиаты ракурын йæ зæрды кæй ис, уый. Пьырыстыфæн дæр æхсызгон уыд йæ уарзон лæджы ускуыр, æмæ йын ныфс дæр сæвæрдта, хъуыддаджы уый дæр кæй бацæудзæн, уый тыххæй. Нузалмæ куы бацыдысты, уæд уым пьырыстыф хъазт скæнын кодта. Æрæмбырд сты хъæуы чызджытæ, фæлæ Сафиат нæма æрцыд, æмæ цыма хъазт цыдæр хъуаг уыд, нæ фидыдта. Уалынмæ Сафиат хæдзары фисынай разынд, йæ дыстæ фæйлаугæ, хъазты чызджыты астæу балæууыд. Хъазт стæвд. Фæндыры хъæр къæдзæхтæ араудта. Æмдзæгъды тьæпп-тьæпп дардмæ хъуысти. Уалынмæ Бибо дæр хъазтмæ ссыд йæ мæхъæлон уазджытимæ. Кукус та хъазты уынаффæгæнæг уыд — дежурнæ. Сафиат-иу куы ракафид, уæд-иу ын Гæдийы йемæ скафын кодта. Иу хатт куы уыд, уæд Бибо йæ уазæджы Сафиатимæ скафынмæ ракодта. Кукус ыл фæстæмæ ахæцыд. Бибо уый мæстæй Кукусы хъазтæй раппæрста.

Хъазт ахæлиу, ацыдысты. Ныхасы адæм хынджылаг кодтой Кукусæй, хъазтæй дæ ратардта, зæгъгæ. Уый мæстæй Кукус бартхыраен кодта Бибомæ, æз дын ацы æфхæрд нæ ныуадздзынæн, зæгъгæ. Кукус æцæг сæххæст кодта гæдыдзырдтæй йæ хъуыддаг, фæлæ фæстагмæ йæхицæн дæр хорз нæ уыд.

Пъырыстыф куы ныццыз фæстæмæ, уæд Саукуыдзмæ басидт, æмæ йын радзырдта, Гæди йын йæ чызджы кæй куры, æмæ уый хорз хъуыддаг кæй у, Гæди хицæуттимæ лымæн кæй у, æмæ йын æххуыс кæй уызæн, уыдæттæ. Кæй зæгъын æй хъæуы, уыцы рæстæджы хицæутты дзырд, арвы цæфау, тыхджын уыд. Саукуыдз пъырыстыфы дзырдыл уæлдай ницыуал загъта, фæлæ ма афтæ бакодта:

— Уый чызджы фæндон дæр у, æмæ...

Кукусы Бибо хъазтæй кæй раппæрста, уыцы хæрамæн Кукус бабадти дондæдтæны, Сафиат дон кæцæй хаста, уым, æмæ Сафиат æмæ Бибойы ныхæстæм хъуыста. Йæ фыд æй Гæдийæн куыд дæтты. Гæди дзæгъæлдзæуаг куыд у, ахæм æвзæр дзырдтæ Бибо Гæдийæ фæкодта Сафиатæн.

Кукус Æрыдонмæ æрцыд æмæ радзырдта Айсæт æмæ Гæдийæн, Бибо æмæ Сафиатæй цыдæриддæр фехъуыста, уый. Айсæт Кукусы йæ хæдзармæ бахуыдта, хорз æй федта æмæ йын фæдзырдта, йæ лæппуйы хуызæн æй кæй уарзы, æмæ Бибойæ Кукусы маст кæй райсын кæндзæн, уый. Æрмæст хъуамæ Кукус мæнг æвдисæн ныллæууа, цыдæриддæр Гæди Бибийыл гæдыдзырдтæ равдиса хицæутты раз, ууыл. Кукус дæр сразы ис.

Айсæт Гæдийæн загъта:

— Усы байст уды айст у, æмæ йын йе 'хсыры цъыртт хæрам скæндзæн, Бибойы хицæуттæм хорз куы нæ банымудза æмæ дзы йæ маст куы нæ сиса, уæд.

Гæди сразы ис æмæ йæ мадæн дзырд радта.

Уыцы изæр Кукус Гæдийы æххуырстимæ — Мæхæмæтимæ фæхыл, æмæ Мæхæмæт Бибомæ арвыста, хицæуттæн æй кæй ахсын кæнынц, уый.

Бибо фæтарст æмæ абырæг алыгъд.

Дыккаг бон пъырыстыфмæ Гæди æвзæр банымыгъта Бибойы: мæхъæлимæ бæхтæ давы, лæгтæ мары, ахæм дзырдтæ фæкодта. Æцæджы тыххæй та æвдисæн ныллæууыд Кукус. Пъырыстыф хъазахъхъы арвыста Бибойы ахсынмæ, фæлæ Бибойы не 'ссардтой, æмæ афтидæй æрцыдысты.

Иу бон Саукуыдз Дзæуджыхъæуæй раздæхт æмæ Æрыдоны Гæдима бафысым кодта. Кæй зæгъын æй хъæуы, Саукуыдзы Гæди хорз федта, цыбæл хæринагтæ, нуазинагтæ йын фенын кодта. Дыккаг бон Саукуыдз Нузалмæ куы бацыд, уæд фæрынчын æмæ йæ чызгæн лæгъстæ кодта, цæмæй Гæдийæн бакома, Гæдийы ус куы уа, уæд амондджын кæй уызæн, уый йын дзырдта. Фæлæ чызг не сразы, ницы амæлттæй æмæ йæм йæ фыд схæрам, æлгъыста йæ.

Иу кьуырийы фæстæ Саукуыдз амард æмæ йæ бавæрдтой. Фæлæ уыцы растæгмæ гæстæ йæ ингæн æртæ 'хсæвы хъахъхъæнæг уыд, æмæ хæдзары нæлгоймаг нал уыд, чи йæ бахъахъхъæдтаид, æмæ Сафиат ацыд йæ фыды ингæн хъахъхъæнынмæ. Фæндагыл халæттæ йæ сæрма тахтысты, фыдæхсæв скодта, ныммæйдар. Сафиат йæ фыды ингæн хъахъхъæдта. Æвивпайды фæдта йæ фыды аууон. Аууон æй ралгъыста æмæ Сафиат сæрра.

Дыккаг бон Нuzал хъæугуынд кодтой æмæ дзуары бын Æрæмбырд сты æмæ ныхас кодтой. Зæронд лæг Тасолтан нæма æрцыд, бафæстиат, æмæ йæм æнхæлмæ кастысты. Куы 'рцыд, уæд сын хабар радзырдта, цæй тыххæй бафæстиат, уый, æмæ загъта:

— Уæлæ Æрхы Сафиат сæрра, æмæ йæ дзуармæ кæнын хъæуы, зæгъгæ.

Фæсивæд ацыдысты æмæ йæ дзуармæ æркодтой æмæ дзуары цур басур, фæлæ йæ дзуарæн куы бафæдзæхстой, уæд æрчъицыдта æмæ адæмæй хицæн слæууыд.

Уыцы растæджы хъæдæй сау нымæтджын, сау лæг, хъуынджын худы рацыд æмæ Сафиатæн загъта:

— Цом, Къасарайы базондзынæ дæ амонд.

Сафиат æмæ саунымæтджын ацыдысты Къасарамæ. Саунымæтджын уыд Бибо, Бибо афтæ хъавыд, æмæ Къасарайы къæдзæхæй сæхи куыд аппæрстаиккой, — фыццаг Сафиаты, стæй та йæхи. Бибо Сафиаты раздæр къæдзæхæй аппæрста, стæг дзы стæгыл нал фæхæцыд. Бибо йæхи къæдзæхæй аппарынмæ куы хъавыд, уæд ахъуыды кодта, æмæ йын Кукус æмæ Гæди маринаг кæй уыдысты, уый тыххæй йæхи фæурæдта æмæ йе 'мбæлттæм æрцыд.

Радзырдта сын йæ зæрдæйы мæстытæ æмæ загъта:

— Кукус æмæ мын Гæди маринаг сты æмæ сæ агурын хъæуы, зæгъгæ.

Æрыдоны Гæдийæн йæ мад амард æмæ иунæгæй баззад. Гæди Сафиаты мард куы фехъуыста, уæд ыл æртæфстысты, уый тыххæй цы хинтæ æмæ æвзæр митæ фæкодта, уыдон. Иу бон ыл æрбафтыд Кукус æмæ йын Гæди афтæ зæгъы:

— Ацу, маæ цæст дæ куыд нæ уына, афтæ. Атæппæт бæллæхтæ дæу тыххæй æрцыд.

Кукус ын загъта:

— Нæ дыууæ дæр зылын стæм, æмæ нæ фыдуагдзинадтæ адæмæн мауал хъæр кæн.

Гæди загъта:

— Хорз, маæ хæдзар, маæнæ дын уат æмæ схуысс. Кукус уаты схуыссыд, фæлæ Гæдийы цæстæнгасы цыдæр фыдбылызы хъуыддаг равзæрста, æмæ йæхи бæсты йæ уаты Гæдийы æххуырст Мæхæмæты схуыссын кодта. Гæди бацыд æмæ Кукусы æфсон Мæхæмæты амардта.

Кукус алыгъд æмæ Бибомæ ссыди, цæмæй Гæдийы банымудза Бибомæ, фæлæ Бибомæ Кукусы куы фæдта, уæд æй рацахста æмæ йæ бæласыл сбаста. Кукус ын лæгъстæ кодта, ма мæ амар, зæгъгæ, фæлæ йæ бирæ радзур-бадзуры фæстæ кардæй æркъуыхтæ кодта. Бибомæ уырдыгæй ацыд, æмæ Æрыдоны Гæдиимæ кæрæдзи амардтой.

Сафиаты сау дзыккутæ Къасарайы къæдзæхыл ауыгъдæй бирæ азты хъеллау фæкодтой!

Саударæг ус

Кавказы хохæн йæ астæу алыг кодта Хъуды комы нарæг. Йæ фæрсты, уæйгуытау, бадынц стыр бæрзонд гæмæх хæхтæ, алырдæм фидар цæстæнгас дæттынц. Хуссарцæгæттæ, къуырфбын ләнчытæ дидинæгæй алы хъулон хуыз æвдисынц, сæ хорз тæфæй, сæ рæсугъд уындæй лæджы зæрдæ рухс кæны. Урссæр къæдзæхтæ хуры скастæй, æвзистау, æрттивынц. Сау суадæттæ хæлхæлгæнгæ денджызмæ тындзынц. Нард фосы дзугтæ, миты хъæпæнтау, урсурсид дарынц. Ацы дзæнаæтон бæстыл фæцæйцæугæйæ, лæджы зæрдæ афтæ схорз вæййы, æмæ арвы милтыл йæхи асæрфы. Фæлæ сæрд афтæ хорз куыд у, уыйас та зымæг талынг зындон цæрæн у. Хицæнаæй Хъуды комы зымæг мит фылдæр уары, уый тыххæй, æмæ цæгатфарс тымыгъ Кавказы хохы сæрты миты хъæпæнтæ, ингæнмæ калæгау, фæкалы. Нарæг кæмтты уæлхох фæзты мит лæджы æмбæрц ныууары.

Раст Хъуды комы, Арагуийы доны фарс, иу рæсугъд уæлхох фæзы царди дыууæ 'фсымæры — Таджи æмæ Дзама. Дыууæ дæр æнæзæнаг уыдысты, фæлæ сæ хъæздыгдзинадæй æмæ рæдау, кæрдзындæттæнаæй хохы дыууæ фарсы адæмыл сæ хорзы кой айхъуысти. Кæддæриддæр адон бæлццон цæуджытæн хъæлдзæг æмæ рæдау фысым уыдысты. Адæм сын бирæ фæкуывтой хуыцаумæ, майрæммæ зæнаджы тыххæй, фæлæ уыцы куывтытæ агнæахъазæй баззадысты — Таджи æмæ Дзамайæн зæнæг нæ райтуырди æмæ кæддæриддæр сæ цард æнкъардæй æрвыстой.

Гуырдыстон Уырысимæ баиукæныны рæстæджы æвзæр стонг азтæ скодта. Хорнал æрзад. Бæстæ бахуси. Адæм сыдæй мардысты, фыццаг сæ хæзнатæ фæуæй кодтой — топп йедзаг хорыл, кард йæ кæрддзæмы дзагыл, уый фæстæ сæ зæнаджы райдыдтой уæй кæнын.

Æрæгвæззæг уыдис æмæ арв хъулаæттæ кæнын райдыдта. Цæгат фарсы миты узал йæ нысæнттæ равдыста, Сау мигъты тымбылтæ хохæйхохмæ лиуырдытой. Адæмы зæрдæ тынгдæр æрæнкъард, æрмæгуыр, хъуыдытæ æвзарæны цыдæр саумигъ æндæрг абадт, зæрдæ цыдæр зындоны цардмæ æнхъæлмæ касти, саутар, сау

мылазон æхсæвидар дзы йæ ныхтæ ныссагъта, æмæ кæдæм аирвæзтаид, уымæн фæрæз нæ зыдта.

Раст Косетмæ хæстæг, Арагуийы доны фарс, иу къуыбырыл цард Арагуийы æлдар. Иу бон æлдарæн йæ ус афтæ зæгъы:

— Лæгай, зымæг æрцæуы æмæ цы хæрдзыстæм, уый нæ зонын, иу мæрты дзаг нæм хор нæй, нæ хæзнатæ фæуæй кодтам, ницыуал нæм ис, нæ цагъартæй дæр хор, фос никæмæ ис, цы ма сæ райсæм? Фыдæлты æмбисонд афтæ у: «уæрдон, дам, дын суг куы нæ ласа, уæд, дам, дын йæхæдæг суг у». Уæртæ Глахайы чызг æмæ лæппуйы ахæсс æмæ сæ искуы хорыл ауæй кæн.

Æлдар уæлдай ницыуал загъта æмæ йæ усы дзырдыл сразы æмæ дыккаг бонмæ сæмгъуыд кодтой.

Æхсæвы узал дуг скодта. Мит фæлдзæгъдæг хъæпæнтæ æвæрдта. Цæгатфарсы миты узал йæхи хæстæгæйхæстæгдæр ласта, кæд ма Кавказы хъæбатыр хæхтæ урæдтой, уæддæр сæ сæрты лиуырда æмæ сау мигъы тымбылтæй дзæнæтон ланчытæ æмбæрзта. Адæм дис кодтой, «ахæм фыдуазал, фыддуг никуы фæдтам» дзырдтой.

Иу мæгуыр ус æмæ лæг — Глаха æмæ Марта, зæгъгæ, уыцы æлдары фарсмæ цардысты. Æхсæвы, хæдзары, арты фарсмæ, нымæты зæронд сæ быны, хъисын пæлæз сæ уæлæ, æрхуыссыдысты. Сæ сывæллæтты — чызг æмæ лæппу — сæ астæу бакодтой æмæ сын аргъæуттæ кодтой, цæмæй се стонг фæрох кодтаиккой. Фæлæ стонг æмæ узалæй бирæгъ дæр тæрсы, нæ фынай кодтой, куыдтой, кæрдзын агуырдытой, маст æмæ стонгыл тых хуыссæг кæм нæу æрæджиау банцадысты, бафынай сты.

Дыккаг райсом хъарм хурбон скодта. Дунейы рæвдауæг хурзæрин хохмæ тын анывæзта. Къæдзæхтæ, сыгъзæринау, сæрттывтвой. Заехх бахъарм. Мæргътæ зарын байдыдтой. Адæм хурмæ рацыдысты. Глаха дæр йæ хæдзары дуармæ йæ ус æмæ сывæллæттима бадти, хурмæ сæхи тавтой, æхсæвы узалы æфхæрддзинад сæ зæрдыл лæууыд, æмæ хур сфæлдисæг хуыцауæн арфæ кодтой.

Æвиппайды сæ разы æрбалæууыд æлдары лæгмоурау æмæ сын афтæ зæгъы:

— Уæ сывæллæтты уын æлдар йæхимæ куры. Глаха æмæ йæ ус æрвдзæфтау фесты, ницыуал базыдтой, мæстæй сæ зæрдæ сыгъд æмæ æрдæг æууылдтытæй афтæ зæ гъынц:

— Цымæ æлдар нæ сывæллæттæй цы кæны? Æлдары лæг йæ сины сæрыл фæхæцыд æмæ сыл фæхъæр кодта:

— Уый мæ хъуыддаг нæу, цы сæ кæна, уый йæхи бар у. — Чызг æмæ лæппуйæн сæ къухтыл фæхæцыд æмæ сæ æлдармæ акодта.

Чызгыл цыдаид авд азы, лæппуйыл та фараст, йе дæс азы. Бæстæ кæуын, хъæр сси. Глаха æмæ йæ усы кæуынай, сывæллæтты цъæхахстæй къæдзæхтæ арыдтой,

зæхх æнкъуысти, мæгуыр адамы зæрдæ тъæппытæ хаудта, фæлæ сын фарсдар, сæрхъызæг рауайæг кæй бон уыди, æмæ алчи йæ мæгуыр сæйæны ныссади.

Глаха æмæ йæ ус сæ сывæллæтты фæдыл æлдары хæдзары дуармæ кæугæ бацыдысты æмæ сæ зонгуытыл æрхаудтой. Æлдар уæладзыгæй ракасти æмæ афтæ зæгъы:

— Атæрут уыцы хæрджыты, сæ хъæр сын куыд нæ хъусон, афтæ.

Глаха æмæ йæ усы æлдары лæгтæ, гуыппытæгæнгæ, кæрты дуарæн фæдде кодтой.

Глаха æмæ йæ ус кæугæ æмхасæн æлгъитгæ рацыдысты. Æлдар сæ кæцæйдæр фехъуыста æмæ схъæр кодта:

— Хосро, Хосро, — зæгъгæ.

Хосро йæ размæ æрбауад — иу рæсыдгуыбын лæг, æмæ йын афтæ зæгъы:

— Зæгъ лæппутæн, æмæ уæртæ уыцы дыууæ зæрондæн надæй сæ царм куыд растигъой, афтæ.

Хосро лæппутæм фæдзырдта æмæ æцаг дыууæ зæрондæн надæй сæ царм растыгътой, сæ буар цъæх тæппал сси. Ус куыддæр йæ хæдзармæ бахæцца, афтæ йæ уд систа, фæмарди. Мæгуыртæ æрæмбырд сты, Глахайæн йæхи хуызæттæ, фæкуыдтой тæригъæдтаг мардыл, се 'намонд дугыл æмæ йæ баныгæдтой. Глаха дæр йæ усы фæстæ бирæ нал ацард, уый дæр амарди.

Глахайæн йæ усы цы бон ныгæдтой, раст уыцы бон æлдар дыууæ сывæллоны, хордзенты мидæг, бæхыл йæ фæсарц ахаста уæймæ. Сæ ныййарæг мадыл кæугæ, дзыназгæйæ, чызг æмæ лæппуйæн бæхы фæрстыл сæ цæстысыг лæсæнтæ уади, фæлæ уæддæр æлдары зæрдæ цъæх уираг дурæй хъауджыдæр фæлмæн кæкын нæ бакуымдта. Дур батадаид, къæдзæх бадон уыдаид, цæстысыг фестæдаид уыдон кæуын, дзыназынмæ, фæлæ уæддæр æлдары зæрдæмæ æрдуйыйас фæлмæндзинад не 'рцыд.

Хур фæцæйныгуылди, хæхтæн ма йæ сыгъзæрин тынтæй фæстаг хатт салам лæвардта, æризæрис, æвæццæгæн, æмæ хур дæр уыдон тæригъæдмæ кæсын нал фæрæзта æмæ йæ бынатмæ тындзыдта, афтæ æлдар Таджийы хæдзары дуармæ бахæцца æмæ салам радта хæдзары хицауæн:

— Де зæр хорз уæд, Таджики, — зæгъгæ. Таджики дæр йæ рады арфæ ракодта:

— Хорзæй цæрай æмæ нæм æгас цу!

Уазæджы бæхæй æрхизын кодтой, сывæллæтты дæр æрисой бæхæй æмæ сæ хæдзармæ бакодтой.

Таджи æмæ æлдар арты фарсмæ бандоныл æрбадтысты. Таджики æмæ Дзамайы æнæзæнæг дыууæ усы сывæллæттыл цинтæ, мондæгтæ кодтой, рæвдыдтой сæ æмæ сæ кæуынай банцадысты, фæлæ ма уæддæр кæуынхæкъуырццæг кодтой.

Æлдарæн нæл фыс аргæвстой, уæларт нард нæл фысыфыд фыхт. Стыр арт фæйлауæнтæ кодта. Таджийы ус æфсинад райдыдта, хæбизджынтæ фырдадæджынаæй уæфыдысты. Æхсæвæр сцæттæ æмæ фынг æрæвæрдтой — хæрд, нозт бираæ. Цæмайдæриддæр Таджики хъæздыг царди: дойныйæн бæгæны нуæзта» зæрдæрухсæн та — арахъхъ. Бæрц бинонтæ æмæ зæхджын лæг, хор сæм зæрондæйзæрондмæ зад. Фæминас кодтой, фæцæл кодтой.

Гаджидау гаджидауы сæрты хызт. Хæрд фесты æмæ сæ фынг систой. Уæды онг Таджики æлдары нæ бафарста, цæвиттон, афтæ уыд Таджийæн йе 'гъдау, цалынмæиу уазæгæн кæрдзын бахæрын кодта, уалынмæиу æй хабарæй нæ фарста. Ныр йæ рæстæг куы 'рцыд, кæрдзын куы бахордтой, уæд æлдарæн афтæ зæгъы:

— Бафæрсын аипп ма уæд, фæлæ кæдæм цæуыс, ацы сывæллæтты кæдæм кæныс?

Æллар йæ рихи аздыхта æмæ афтæ зæгъы:

— Хор уæййаг агурын, мæ цагъартæ смæгуыр сты, ницыуал сæм ис, цы сæ райсон æмæ ацы дыууæ уацайрадджы хорыл уæймæ рахастон, — загъта.

Таджи æмæ æлдар чызг æмæ лæппуйы аргъыл дзурын райдыдтой. Бирæ радзурбадзур фæкодтой, Таджики чысыл лæвæрдта, æлдар та бирæ агуырда. Æрæджиау бафидыдтой дæс мæрты хорыл, аныхæстæ ма кодтой æмæ схуыссыдысты. Дыккаг бон раджы сыстадысты, сæхи цæхсадтой. Хæрд, нуæзт та йын сцæттæ кодтой, хорз та йæ федтой, стыр къутуйæ йын хор сæвгæдтой, дæс мæрты йын сбарстой, æмæ æлдар йæ хæдзармæ ацыди. Чызг æмæ лæппу Таджики æмæ Дзамайæн баззадысты.

Таджи Дзамайæн бар бауагъта, чызг æмæ лæппуйæ иу Таджийы номыл куыд уыдаид, иннæ та Дзамайы номыл, афтæ. Дзама йæхицæн лæппуйы райста, чызджы та Таджики йæ номыл хаста. Таджики чызг æмæ лæппуйыл нæмттæ сæвæрдта: Гуырдызыхан æмæ Гуырдызбег.

Чызг æмæ лæппу дзæвгар афонты мысыдысты, сæ ныййарæг мад æмæ фыды нæ рох кодтой. Фæлæ рæвдауаг æмæ фæлмæн æнæ ныййаргæ мадæлты узæлынрæвдауынаæй Гуырдызыхан æмæ Гуырдызбег тагъд ферох кодтой гуырдызаг æвзаг æмæ сæ ныййарæг мад æмæ фыды дæр.

Лаеджы зæрдæ царды асинтыл уæлæмæ хизы, йæхи уæлвонг сисы æмæ арвы милтыл йæхи асæрфы, бæрзондæй рафæлгæсы, цайргæсау, дунейы рæсугъддзинæдтæ йæ разы тыбартыбыр кæнынц, цард æм йæ мидбылты худы сауæрфыг чызгау, фæлæ уыдон иу цæсты ныкъуылдмæ сты. Гуырдызбегыл ацыдаид фынддæсæхсæрдæс азы, афтæ фиййау цæуын райдыдта. Таджики æмæ Дзама сæхи æнæзæнæг нал хуыдтой. Каеддаериддæр сæ хæдзарæй зарыны хъæр хъуысти.

Иу сæрдыгон бон Гуырдызбег йæ фос сæрвæтæй сæухиз дудынмæ æртардта. Гуырдызыхан æмæ Гуырдызбег дæр устытимæ кæрты фос дыгътой, Дзама та хæдзары

уәлувадыл бадтис әмә топп сәрфта, фәсдуцджытимә хъазыди, йә фәс, йә бинонты уындай йә зәрдә рух кодта, әвиппайды топп фәдзәгъәл, гәрах, Әмә Гуырдыбег әхсыры къәртайы размә басхъиудта. Гуырдыбегән нәмыг раст йә ныхы стәгыл сәмбәлди әмә иннәрдыгәй магъзы фәрчытә атыдта. Устытә йыл амбырд сты, Дзама дәр нызгьордта, фәлә ма Гуырдыбег әртә хатты йә гәндзәхтә ацагъта әмә йә уд систа. Дзама фәстәмә фәзылд әмә хәдзари смидәг, топп аивтыгъта әмә йә уый дәр йәхиуыл ныциавта әмә хәдзари астау уәлгомма бахаудта.

Бәстә кәуынәрдиагәй хъәр сси. Устытә сә рустә ныттыдтой, кәрәдзийы сәры хъуын бындзыггай истой. Адәм сыл әрәмбырд сты, сә тәригъәдәй уыдон дәр куыдтой, дзынәзтой. Таджи уым нә уыди, уыгәрдәнтә сгарәг ацыз, хосгәрдән әрәввахс әмә уыгәрдәнтә бәрәг кодта. Таджимә дәр хъәргәнәг арвыстой әмә уый дәр әрцыз. Алчидәр зоны, уый дәр цы кодтаид, уый.

Таджи зәппадз самайын кодта. Әртә бонмә зәппадз сцәттә ис, Дыууә галы хәрнәгән аргәвста, әртә комы әрхуыдта. Адәм сыл фәкуыдтой, фәхъыг кодтой, Гуырдыбег әмә Дзатлайы зәппадзы сәвәрдтой, «рухсаг ут, рухсаг» загътой әмә раздәхтысты. Адәм хәрнәг бахордтой әмә алчи йә хәдзармә яцыз. Әрмәст ма хәдзарәй хъуыстис Дзамайы усы хъарджытә.

Афонтә цыдысты, рәстәг ивта. Таджи дәр йә мәстытә, йә зиәнттә фәрох кодта, әмә та цард йә 'гъдауыл хәтын райдыдта.

Раст Терчы доны фарс иу хуссар рәбыны царди әртә 'фәймәры, сә кәсдәр джиргол, зәгъгә. Уыдон дәр әнәзәнәг уыдысты. Иу уалдзыгон бон джиргол Таджимә әрцыз. Таджи хәдзари дуармае бадт әмә йын джиргол салам радта:

— Дә бонтә хорз уәнт!

— Хорзәй цәрай, ләппу, хорзәй цәрай! Цәвиттон, уыцы рәстәджы зәронд адәем ләппутәм сә номәй нә дзырдтой.

— Цом, мә хур, хәдзармә, кәрдзын ахәр, бәлццон дә әмә дын стонг уыдзән.

джиргол арфә ракодта, фәлә йә Таджимә хъуыддаг кәй уыд, уый тыххәй дарддәр ницыуал загъта әмә хәдзармә бацыдысты.

Раст сихорафон уыд әмә сын Гуырдызыхан фынг рахаста, хәрд, нуәзт әмә минас кәнын райдыдтой. Гуырдызыхан сә разы уырдыг ләууыд әмә сын арахъх ләвәрдта. Гуырдызыхан әмә джиргол кәрәдзи куы фәдтой, уәд кәрәдзийы уарзондзинадәй сә зәрдә ссыгъди, цыма сын сә зәрдә тәвд әфсәйнаг тәлы әрбалхъывта, иу дзырд дәр сә бон нал уыди.

Уарзондзинады тых афтә у, әмә дыууә уарзоны кәрәдзи куы фәнынц, уәд сә бон сдзурын нал вәййы, кәд бирә кәрәдзийән ныхас кәнинаг вәййынц, уәддәр. Зәрдәйы уарзондзинады хыз әрцахсы, хурхы уадынзтә адымсынц, зәрдә къултыл йәхи хойын сисы, цалымә йә рәстәджы дәргъдзинад әрынцайын кәны,

уалынмæ. Ахæм дуг уыд джиргол æмæ Гуырдызыханыл дæр. Куыддæртæй хæрд фесты æмæ сын Гуырдызыхан сæ фынг систа. Уыцы бонæй фæстæмæ джиргол æмæ Гуырдызыхан кæрæдзи уарзондзинадæй, артау, сыгъдысты, пиллон уагътой.

Уæлдæр куыд загътон, уымæ гæстæ, Таджи цалынмæ уазæгæн кæрдзын бахæрын кодтаид, уалынмæиу æй хабарæй нæ фарста, ныр кæрдзын хæрд куы фесты уæд ын афтæ зæгъы:

— Лæппу, цы хъуыддаг, цы хабар дæм ис?

— Ницы, фосхизæн æфцæг æххуырсынмæ дæм æрбацыдтæн, — къæмдзæстыггомау загъта.

Таджи æмæ джиргол фондзыссæдз фысæн иу фыс хизæггагыл бафидыдтой æмæ джиргол йæ хæдзармæ ацыд.

Ралæууыд уалдзæг. Зæхх арт фестад, бæстæ змæлæг ссис. Цард йæ мидбылты худти. Зæрдæ фаг сулæфид. джиргол дæр йæ фос Таджийы бæстæм æртардта, иу рæсугъд рæбынауы дарæн æрцарæзта æмæ йæ фос хизын райдыдта. Таджи дæр йæ фос джирголы фосимæ схæццæ кодта æмæ иумæ хызтой. Гуырдызыхан алы сæухиз афон уæтармæ фос дуцынмæ цыд, æмæиу йæ зæрдæ сусæг уарзондзинады цæхæрæй судзгæ æрцыд.

Иу бон та Гуырдызыхан фос дуцынмæ ссыд æмæ йын джиргол афтæ зæгъы:

— Чызгай, æппын мын тæригъæд нæ кæныс? Дæ уарзондзинадæй мæ зæрдæ сфыхт, сфизонæг. Нал фæразын. Уæд та мæ маргæ куы акæнис! А мæ дамбаца дын æмæ мыл æй цæв. — Æмæ йæм йæ дамбаца бадардта. Чызджы фæлмæн зæрдæйæн ма уыцы иу ныхас хъуыд, æмæ атыппыр, адæнгæл. Уарзондзинадæй хурхы уадындзтæ арæсыдысты æмæ джирголы хъæбысмæ æнæдзургæ йæхи баппæрста. Бæстæ фæхъуси, фæсабыр. Дыууæ дзыхы кæрæдзийыл сасмау андæгъдысты, афтæмæй бирæ, тынг бирæ генцад алæууыдысты, стæй фосы фарсмæ цъæх сгæллады хуызæн кæрдæгыл бахаудтой, фосы æмбис æнæдыгъдæй баззад, афтæмæй хизæнуатмæ дзæгъæл ацыдысты. Хуыцау зоны, кæдмæ фæбадтаиккой уыцы ран, æндæр фиййау сын се 'нцойдзинад куы нæ фехæлдтаид, уæд Фиййау къуыбырæй ныхъхъæр кодта, «джиргол, дæ фос дзæгъæлы фæцауынц», зæгъгæ. Фиййауы хъæрмаæ festaдысты, джиргол йæ фосмæ ацыд, Гуырдызыхан та — йæ хæдзармæ. Уыцы бонæй фæстæмæ уыдонмæ дыууæ зæрдæйы нал уыди, фæлæ сæ зæрдæтæ уарзондзинады сасмæй баныхæстыты, баиу сты æмæ се 'хсæн æмбæхст ницыуал уыди. Дзырд бакодтой, куыд уыдон ус æмæ лæг уыдзысты, кæрæдзи нал фæсайдысты, ууыл сомы бакодтой, ард бахордтой.

Æрæгвæззæг æрцыд. Арв хъулаæттæ кæнын райдыдта. Хохы цыргъытыл мит æрхæцыд. Цæгат фарсы тымыгъ риуыгътыта? систа, æфцæгæйæфцæгмæ сау мигъы тымбылтæ хаста. Дзæнæтон хæхбæстæй мæргъты зарын нал хъуыст — хъарм бæстæм атахтысты. джиргол дæр йæ фос йæ хæдзармæ атардта.

Нæ хæхты зымæг цух нæ уадзы, мит æруарыд, æрæхгæдта, зæххæй сауы къуыбыр нал фæзынд. Гуырдыхан мæллæг кæнын райдыдта, уæды онг бинонты хъазæн хъул, ныр йæ дзыхæй дзырд нал хауы, нынкъард, ныффæлурс. Иæ хъуыдытæ иууылдæр джирголы уарзондзинады хызы ахст фесты æмæ æдзухæй Арвы комы нарæгмæ каст джирголы фæстæ.

джиргол дæр цолайæцолодæр кодта, йæ фос ныууагъта> хæдзармæ йæ хъус нал дардта, йе 'фсымæртæн буцтæ кодта, ус ын æрæгмæ кæй куырдытой, уый тыххæй. джирголаен йе 'фсымæртæ хъуыддаг тагъд бамбæрстой æмæ йын ус курын фæнд скодтой.

Уалдзæг æрцыд. Зæхх сулæфыд. Бæлæстæ сыфтæр æфтыдтой. Æрнæджытæ дидинагæй алы хъулон хуыз равдыстой, сæ хорз гæфæй лæджы зæрдæ рухс кодта. Хурыскæсæны дымгæ фаг улæфыд æмæ йын бæлæстæ фæлмæн хъырныдтой. Мæргътæ сæрибар зарджытæ кодтой. Узал зымæг æфхæрд фосы дзугтæ кæрдæгæфсæстæй сынæр цагътой. Иудзырдæй, бæстæ хуыссæгæй райхъал æмæ бæрæгбон кодта.

Иу бон джирголы хистæр æфсымæр Бицикъо афтæ зæгъы:

— Цом, æз Таджимæ цæуын, æмæ йын йæ чызджы джиргонæн усæн ракурæм.

Бинонтæ иууылдæр сразы сты. Бицикъо йæ лæдзæг райста æмæ ацыд.

Раст хур фæцæйныгуылд, афтæ Гаджийы хæдзармæ бахæццæ æмæ салам радта хæдзары хицауæн:

— Дæ изæртæ хорз уæнт, Таджики.

— Хорзæй цæрай, Бицикъо, æмæ æгас цу!

Æгъдаумæ гæстæ аныхæстæ кодтой, кæрæдзи афарстой æмæ хæдзармæ бацыдысты, бандоныл æрбадтысты æмæ ныхас кæнын райдыдтой: рæстæджы тыххæй, кæрдæджы, фосы тыххæй. Уалынмæ æхсæвæр сцæттæ. Гуырдыхан фынг рахаста æмæ сын æй сæ разы авæрдта. Чызг сæ разы уырдыг лæууыд æмæ сын нуæзт лæвæрдта. Таджики æмæ Бицикъо цæрæнбонты гаджидаутæ нуазын райдыдтой. Хорз куы банозтджын сты, уæд Бицикъо чызг курын æрæмысыд. Гуырдыхан цайдан фынджы раз авæрдта æмæ кæмдæр амбæхсти.

Бирæ радзур-бадзуры фæстæ Таджики сразы ис æмæ йæ чызджы джирголаен усæн радта. Ирæды тыххæй бирæ нæ фæдзырдтой. Бицикъо алцæуыл дæр разы уыд æмæ дæс æмæ дыууиссæдз хъугыл бафидыдтой. Бицикъо дард æмгъуыд не скодта, фæлæ къуырийы фæстæ Таджики ирæд исынмæ куыд æрцыдаид, афтæ. Куыд загътой, афтæ сæ хъуыддаг дæр скодтой. Таджики къуырийы фæстæ ирæд райста æмæ дыууæ уарзонæн сæ зæрдæ æрæнцæд.

Сæрд аивгъуыдта. Адæм хор, хос æркарстой, бафснайдтой. Доны былтыл их фæхæцыд. Хохы цыргъытыл зымæг йæ урс кæрц æрæмбæрзта. Хур адарди. джиуæргуыба æрцыд æмæ джирголаен ус æрхастой.

Азтæ цыдысты, рæстæг уыцы саутар мылазонæй хаста. Гуырдыстыны паддзахад бамынаг, бахуыссыд. Сæ бæстæ хвахъхъæнын нал фæрæзтой. Кавказы адæмы мыггæгтæ кæрæдзимæ лæбурдтой, кæрæдзи фос тыхæй тардтой, истой, давтой. Иудзырдæй, тынг змæст рæстæг уыди.

Лæг сырдаей сыррдæр сырд у. Цæст не 'фсæды, зæрдæ лæбуры, йæхицаей мæллæгдæр, æдыхдæры цард халы, йæ ис, йæ фæллоу йын тыхæй исы, давы. Стыр зондджын лæгтæ бирæ сæдæ азты фæкуыстой, сæ хъару, сæ зонд иумæйаг уарзон æцæгдзинады царды тыххæй бафæллауын кодтой, фæлæ бирæ нæ бафæрæзтой лæджы зæрдæ сфæлмæн кæнынаен. Бирæ сæдæ азты дæр фæкусдзысты зондджын адæмтæ, цалынмæ адæймаг базона уый, кæцæй рацыд, цы у æмæ кæдæм цауы.

Иу æрæгвæззæг раст æмбисæхсæв Таджикиæ бадзырдæуыд:

— Уаджытæ, уаджытæ, Таджики!

Таджи хуыссæнуатæй фестад. Устытæ арт акодтой. Таджики дуар фегом кодта æмæ уайтагъд хæдзары астæу фондз æдгæртæ лæджы æрбалæууыд. Таджики уайтагъд хъуыддаг фембæрста, уаджыты 'фсон абырджытæ кæй уыдысты, уый, æмæ фæстæмæ йæ гæртæм фæзылд. Абырджытæ Таджикиæ фæлæбурдтой æмæ йын йæ къухтæ синагæй абастой. Абырджытæ та уыдысты дагъистайнаг адæм (лекъ). Таджийы ус уаты нывæрзæнæй хъама фелвæста æмæ йæ абырджытæй иуæн йæ гуыбыны раст фистоны онг ныссагъта. Иу æртæ хатты ма йæ гæндзæхтæ ацагъта æмæ йæ уд систа. Иннæ цыппар лæджы кæрдтæ фелвæстой, Таджики æмæ йæ усы лыстæг къуыхтæ скодтой. Дзамайы усы рацахстой, синагæй йын йæ къæхтæ сбастой, хæдзары цыдæриддæр ссардтой, æхцайæ, фосæй, хæзнайæ, Дзамайы ус дæр семæ, æртыккаг бон Дагъистаны балæууыдысты.

Дыккаг бон, Таджийы хæдзары змæлæг куы нæ уал уыди, уæд адæм афæдис кодтой æмæ хæдзары астæу Таджики æмæ йæ усы къуыхтæ, мардаей туджы малы ссардтой. (Таджи хъæуæй хицæн царди). джиргол æмæ Гуырдызыханмæ хъæргæнæг арвыстой æмæ æрцыдысты. Адæм сыл фæкуыдтой, фæхъыг кодтой æмæ сæ Дзама æмæ Гуырдызбеджы фарсмæ зæппадзы сæвæрдтой. «Рухсаг ут, рухсаг» загътой æмæ раздæхтысты. Гуырдызыхан Таджийы рæхыс йе 'фцæджы бафтыдта æмæ йæ хæдзармæ ацыд. Гуырдызыхан сау скодта, барысчъи дардта афæдзы бонмæ.

Цæй, ныр уал Дзамайы усы хабар фæуадзæм æмæ Гуырдызыханы хъуыддаг радзурæм.

Гуырдызстон Уырысимæ баиу кæныны онг Хиуы комы цард иу хуымæтæджы хиуаг мыггаг. Гуырдызстон Уырысимæ куы баиу сты, уырысы æфсæдтæ Гуырдызстонмæ цауын куы систой, уæд адæм дыууæ дихы фесты: иутæ уырысы фарс уыдысты, иннæтæ сæ Гуырдызстонмæ цауын нæ уагътой. Ацы хиуаг мыггаг дæр уырысы фарс уыдысты æмæ сын фæндагтæ амыдтой, слымæн кодтой уырысы хицауттимæ, уырыссагау базыдтой цыдæр салтайбалтайтæ, æмæ сын хæрзиуджытæ

лавæрдтой. Уæды онг хуымæтæджы хиуаг мыггаг уый фæстæ хохы адæмæн æлдар сси, æгас хохы адæм сæ армы дзыхъхъы æрбатымбыл кодтой, æмæ сæ сызмæлын нал уагътой, фыдæбонай сæ мардтой.

Кæддæриддæр æдых тыхджынаен — дондзау, алчи сæм йæхи хæстæг ласын байдыдта, хъантæ сæ хастой, джирголы фыд дæр уыдонæй йæхицæн хъан схаста, Теджиа, зæгъгæ. Теджиа фыдлæг, фыдæгъдау разынд, æнæууæнк, æнæард, иудзырдæй; хæстæг, хицонæн нæ бæззыд.

Гуырдзыханы ма йæ афæдзы бонмæ барысчъи сау дарын дыууæ къуырийы хъуыд, афтæ, Мынайы дзуарыбонь, Теджиа джирголтæм бацыд йе 'мцеччы хæдзармæ.

Хæдзары æрмæст Гуырдзыханы йедтæмæ ничи уыд, иннæ бинонтæ иууылдæр дзуары уыдысты. Теджиайыл Гуырдзыхан фæцин кодта, куыд сæ хæстæг, сæ хъан, æрхизын æй кодта æмæ йæ уатмæ бакодта, хæрд, нуæзт, хорз æй федта. Теджиа куы банозтджын, уæд усимæ аенгефсарм ныхæстæ райдыдта. Гуырдзыхан фырмастæй йæ дыууæ æрфыджы астæу хъæды сынчъыйас фелхынцъ кодта, цæсгом афæлурс æмæ афтæ зæгъы:

— Ау, нæ згъан куы дæ, нæ хæстæг, нæ урс æхсырæй дæ куы схаетам, саударæг ус куы дæн, уæд куыдтæ дзурыс, цытæ дзурыс, худинаг дын нæу, — æмæ æнæдзургæйæ дуармæ фездæхт.

Теджиа усы рацахста, йæ хъæбысы йæ æрбатымбыл кодта амæ йæ сынтæджы баппарста. Ус хъæр кодта, тæлфыд, йæ гæндзæхтæ цагъта, фæлæ йæ бон ницыуал сси, цы дардыл дзурын, æнæууæнк хиуаг йæ чъизи зæрдæйы фæнд сæххæст кодта æмæ ацыди.

Гуырдзыхан йæ фæстæ атутæ кодта æмæ афтæ зæгъы:

— Ту, хиуаг хæрæг! Ту, хиуаг æнæууæнк куыдз! — æмæ скуыдта. Гуырдзыхан фæстæмæ фездæхт кæугæ æмæ уаты къуымты рацагур-бацагур акодта æмæ сынтæджы бынæй йæ уыртты бос синаг айхæлдта æмæ йæ уаты цары уæладзæныл фидар абаста æмæ, кæугæйæ, афтæ зæгъы:

— О, хуыцау, бæрзондыл бадæг, Мынайы Майрæм, Хъуды Майрæм, сымах зонут мæ рæстдзинад, мæ тæригъæд хæссæг сымах фæут, уе 'вджид кæнын мæ тæригъæддаг æнамонд уд.

Ацы цыбыр, фæлæ зæрдæмæ хъарæн ныхæстæ кæнгæйæ, синаг йæ хурхыл æрвæдзæг авæрдта æмæ царыл ауындзæгæй баззад.

Хур акъули, фæцæйныгуылд, адæм дзуары бынæи æрцыдысты æмæ хъæуы уынджы хъазт скодтой. Уалынмæ джирголы хæдзарæй кæуыны хъæр ссыди. Адæм бафæдис кодтой, цы хабар у, — зæгъгæ, æмæ синаг айхæлдтой, фæлæ æгæр фæрæджы. Гуырдзыхан амард, æрмæст ма синаджы феуæгъдимæ йæ сау цæстытæ фæирд кодта, чи зоны, мæрдты 'гъдауæй загъта, джирголы ма куы фенин, зæгъгæ.

Адæм радзур-бадзур систой, цæмæн йæхи амардта, цы маст дзы бацыд, йæ моимæ уарзонæй куы цард, дзырдтой, фæлæ ницы фæндаг ссардтой хъуыддагæн æмæ адæмы 'хсæн æмбæхстæй баззад. Гуырдызыханыл адæм фæхъыг кодтой æмæ йæ баныгæдтой, «рухсаг у, рухсаг, бецау» загътой æмæ сæ хæдзæрттæм ацыдысты,

Маст лæджы æнафоны зæронд кæны, — джирголан йæ сау рихитæ, æрæгвæзæджы фæсалау, фæхалас сты, йæ астау фæгуыбыр, цæстгом ныффæлурс, фенцъылдтæ, æрфгуыты астау лæгъз ных фæугард, йæ хъуын барц сбадт, иудзырдæй, джирголы уындрджын, рæсугъд цæстгом кæуын цæстæнгас равдыста. Йæ дзуаппджын мæлгъæвзаг къуызгæ дзурын райдыдта. Хуыссæг æй нал ахста, йæ хъуыдытæ иууылдæр Гуырдызыханы ингæны уæлхъус сау марой зилахар кодтой. Бон-иу йæ уаты дуармæ æнкъардæй бадти, æхсæв та-иу Гуырдызыханы ингæны уæлæ кæуынмæ цыд.

Нæй ахæм сусæгдзинад, чи нæ раргом уа.

Теджиа æнагъдау, рæуæг лæг уыди, алы дзæгъæлдзæуаг устытимæ лымæнтæ кодта, расыгæй-иу ахæм устытæн йæ тæригъæдтæ æнафсарм фæдзырдта.

Иу хатт Теджиа Къобы йæ лымæн устытæй Госæзи, зæгъгæ, уыимæ сæмбæлдис æмæ та йæ фыдуаг æгъдæуртæй хæйрæджы зæрдæрухс кодта. Æхсæвы Гуырдызыханы хъуыддаг Госæзийæн радзырдта, фыны йæ куыд фены, уыдæттæ йын загъта. Райсомы та Теджиа йæ хæтгæ цардæй Сæнайы 'рдæм афæндараст. Кæй зæгъын æй хъæуы, Госæзи Теджиайы йедтæмæ æндæр ахæм лæгты зæрдæ дæр нæ хъыг кодта æмæ Гуырдызыханы хиамарыны хабар кæмæндæрты радзырдта. Уыцы сахат дзырд уады бæхыл абадти æмæ Ирыстоны къуымты æрзылд. Адæм æргом дзурын байдыдтой, Гуырдызыхан Теджиайы тыххæй йæхи кæй амардта, уый. джиргол дæр æй фехъуыста æмæ Теджиайы марыны фæнд скодта.

Хуыцау бирæ бары, фæлæ æгæр тæригъæд нæ бары. «Мæлæты фæндагыл, дам, мыд ныччынди». Иу бон Теджиа джирголмæ æрхызт æнæхонгæ уазæгæй, уаты къæлæтджыныл фæстæдзæг æрбадт æмæ та расыгæй, æрфгуытæ æлхынцъытæ кæнгæ, ныхæстæ кодта. джиргол та уаты къуымы, иннæрдзыгæй, æнæдзургайæ бадт æмæ хъуыдытæ кодта: «Ам æй мæхи хæдзары куы амарон, уæд худинаг у, фæлтау æй цæуын ауадзон, стæй йæ фæстейæ асурдзынæн æмæ йæ афтæмæй амардзынæн» загъта. Теджиа, бухъхъытæ кæнгæйæ, загъдæмхас джирголаей хъазыд æмæ йын афтæ зæгъы:

— Хорз лæг дæ, бæргæ, ахсæ.в мын иу ус куы ссарис, уæд.

джирголан фырмастæй йæ зæрдæ йæ хъуырма ссыд, риу рацæй тыдта, йæхи уромын нал фæрæзта, ноджы йын Теджиа усы кой куы скодта, уæд. Атыдта, арæмыгъта зæрдæ йæ бæттæн. джиргол хъама фелвæста æмæ йæ Теджиайы нард гуыбыны раст фистоны онг ныссагъта. Теджиа къæлæтджыныл дзæгæй баззад, гуыбыны фиу дзæкъулуйас размæ рахаудта. Боны джиргол йæхи сцæттæ кодта,

æхсавы Теджиайы бæхы дымæгыл ныббаста æмæ йæ Окрохъанайæ Къобы æхсæн фæзы аппæрста æмæ абырæг алыгъди.

Ирон адæм, стыр дзыллæ уæвгæйæ, сæхи скуынаг кодтой, иумиаг æфсымæруарзондзинадæй фидар нæ удысты, искайы цаф сын нæ рысти, сæхи æлхыскъыл кæрæдзи мардтой, цагътой. Чи сæм-иу фæхудти, уый-иу сæхи фенхъæлдтой. Æфсымæр æфсымæры нæ уарзта, цагъдджытæ йæм æххуырста. Уыцы æвзæрдзинадтæ суанг мах рæстæджы онг дæр ма раххæстысты.

Раст Тырысгомы сивырауты иу хæдзар Семмæрзатæ цард. Иу æхсæв джиргол уыдонмæ бафысым кодта. Семмæрзатæ джирголы туджджынтæн хæрзгæнæг удысты, джиргол уый нæ зыдта. джирголы хорз федтой æмæ йæ схуыссын кодтой. джиргол куы бафынæй, уæд ын йæ топпы хъусы дон ауагътой, йæ кард æмæ йын йæ хъама дуртыл фæхырхтой æмæ джирголы туджджынтæм фехъусын кодтой. джирголы туджджынтæ дыууадæсæй Хъасарайы йæ размæ бабадтысты. джиргол кæркуасенты фестад æмæ рацыди. Хъасарамæ куыддæр рахæцца, афтæ йæ туджджынтимæ баиу ис. Бæстæ гæрах сси. Топпы хъæр бæстæ арыдта. джиргол дæр топп фелвæста, æруагъта æмæ не схæцыд, кард фелвæста æмæ æрду дæр нал фæкарста, хъама дæр афтæ. Джиргол йæ къухы фыдтæ дæндагæй стыдта æмæ афтæ зæгъы:

— Цæвут мæ, хæрджытæ, уæ рæстæг у! — æмæ йæ карды æнцой ныллæууыд. Æхсидгæ сау туг йæ фæрстæй цыхцырæгау мызт. Йæ буар тугæй куыд афтид кодта, афтæ æнцад, бæлас кæлæгау, йæхи зæхмæ æруагъта, йæ къухтæ йæ риуыл авæрдта æмæ йæ уд систа. Йæ туджджынтæ ма йыл уæддæр сæ кæрдтæ æвзæрстой.

Дыккаг бон адæмыл айхъуыст джирголы мæлæт, фæдисы ацыдысты, æмгар, хæстæгджын лæг уыд; æмæ джирголы æнæгъдау къухæй мардæй федтой. Адæммæ тынг хъыг фæкастис. Тыхæн æхсар йæ хос бæргæ у, фæлæ бахъуаг сахаты мæгуыры бон цы у. Фæкуыдтой йыл æмæ йæ сынтыл йæ хæдзармæ æрхастой. джирголан йе 'фсымæртæ раздæр амардысты æмæ йæ хæдзары æрмæст йæ зæронд мады йеттæмæ ничиуал уыд. Уый тæригъæдæй бæстæ скъуыдтæ хаудта. джирголан Гуырдызыханы фарсмæ ингæн скъахтой æмæ йæ баныгæдтой, «рухсаг ут, рухсаг» загътой æмæ раздæхтысты. Йе 'мгæртæ йын æхсæны хист скодтой æмæ адæм фæйнардæм ацыдысты. Æрмæст ма хъуысти джирголы хæдзарæй йæ мады хъарджытæ.

Фæци джиргол æмæ Гуырдызыханы хабар, ныр та Дзамайы усы хъуыддаг радзурæм.

Раздæр куыд загътон, афтæ Дзамайы усы лекъ ахастой Дагъыстанмæ, зæгъгæ, уым æй иу Наибæн ауæй кодтой. Уый дæр та йæ æндæрæн ауæй кодта. Афтæмæй уайтагæнгæйæ Цæцæнмæ æрбафтыди. Уыцы рæстæджы Тæгиатæ дардыл хаттысты, Дзамайы усы Цæцæны Мамсыратæ балхæдтой æмæ йæ джызæлмæ æрбакодтой.

Дзамайы ус иронау хорз нал зыдта, Мамсыратаә йә куы фарстой, кәцон дә, зәгъгә, уәд йәхи бацамыдта Хьудаг. Уыцы номәй йә хуыдтой Мамсыратаә.

Афонтә цыдысты. Рәстәг ивта. Уырысы әгъдәуттә стыхджын сты. Адәмән сә бартә айстой. Мамсыратаә Туркмә лидзын әрәмысыдысты. Хьудаджы дәр семә акодтой Арвы комы фәндагыл. Дзамайы ус йә райгуырән бәстәм куы бахәццә, сә хәдзаруатмә куы бакаст, Дзама әмә Гуырдыбеджы зәппадз куы федта, йә цард, йә фыдәбәттә куы әрәмысыд, уәд йә зәрдә суынгәг, ссыгъд, цыма йын йә зәрдә тәвд әфсәйнаг тәлы әрбалвәста, скуыдта әмә сбогъ-богъ кодта. йә зәронд хус уадултыл цәстысыг ләсәнтәй әркалдта. Йә кәуынмә уәлвәндагәй иу зәронд ус, уыцы бәстаг, Тотырдан, зәгъгә, әрцыд әмә афтә зәгъы:

— Бабын уай, цы магуыр дә, цәуыл кәуыс, дә фәхъхъау фәуон?

Дзамайы ус йәхи фәхъәбатыр кодта, йә фәстаг хъару әрәмбырд кодта әмә зәронд усән афтә затъы:

— Хуыцауы тыххәй, дин иманы тыххәй, джирголы ус Гуырдызыханы нә зоныс?

Зәронд ус ныунаргъыдта әмә афтә зәгъы:

— Цәуылкә йә зыдтон, цәуылнә, мә сәр дә нывонд фәуа. Раджы йәхи куы амардта, джирголы дәр йә тудәджынтә амардтой.

Әмә йын, иууылдәр куыд уыд, хабәрттә радзырдта. Дзамайы ус фырмастәй кәуын нал сфәрәзта. Йә цәсгом ацъәхи, цәстытә батартә сты әмә фәндаггәрон стыр дурыл йә сәрән әртә цәфы ныккодта, йә гәндзәхтә ацагъта әмә йә уд систа. Мамсыратаә сә уәрдәттә баурәдтой. Дзамайы усән фәндаггәрон ингән скъахтой әмә йә баныгәдтой. «Рухсаг у, рухсаг», — загътой әмә Туркмә афардәг сты. Дзамайы усән йә ингән ныр дәр бәрәг у Арийы комы фәндаггәрон чысыл сыджыты обауәй.

Рухсаг уәнт! Фәци сагъәссаг таурәгъ.

Ләг әви сыр

Уалдзыгон рәсугъд бон, хур арвы астау тыбар-тыбур кодта, йә хъарм тынтә зәххыл әппәрста. Алы цәрәг удгоймаджы, мадау, рәвдыдта. Цъәх сгәлладау зәлдаджы хуызән кәрдәг ирдгә фәйлыдта. Зымты әхситт уасын айнагәй айнагмә сау кәмтты хаста. Гәзәмә дымгә фаг уләфыд әмә йын бәләстә фәлмән хъырныдтой. Әврагъы дәргъдзинады мәргъты зарәг әнцад әнкъуыста. Цард алы къуыбырәй йә мидбылты худт. Иудзырдәй, бәстә бәрәгбон кодта.

Урс фосы дзугән сәгъты къорд сә разәй — Фидәртты хохыл схәлиу сты. Ләппу-ләг фиййау Ахмәт, нымәт йә уәлә, топп йә хъәбысы къәдзәхы сынәгыл

йæ фарсыл хуыссыд, кæрдæгджын хизæн, уымæл ривæддон, нард фосы дзугæй йæ зæрдæ рухс уыд.

Уалынмæ тигъæй сычъи сырдытæ къорд æрбазындысты, сæ цау сæ разæй, сæгътæ йæ фæстæ, къæдзæхы сынæгыл амбырд сты. Кæмæн йæ сæныкк йемæ, чи та æнæ сæныкк. Цау сæ разæй къуыбырыл лæууыд, æхситтытæ кодта. Хъæбатыры бæрæгæн йæ разгаг къахæй зæххы цъар цавта. Кæй зæгъын æй хъæуы, хуыцау рæсугъдæн кæй сфæлдыста, зæххыхъæд уæрæхæй кæй барæвдыдта, уыцы рæсугъд царджыты уынд æхсызгон кæмæн нæ уыдзæн, бирæ сæм фæкастæн.

Уалынмæ сæм мæ сæгътæ дæр сæввахс сты.

Сычъитæ æмбырдæй æрбазгъордтой æмæ сæгътимæ схæццæ сты. Æз æй нæ фæразын, куыд æй радзурон: уыдон хъæлдзæгад, уыдон циндзинад, æнусон хæстæг хицонтæ, лæджы æхсарæй чи фæхицæн ис. Бæрзонд æдзæрæг хæхтæ, æнæкæрон сау хъæдтæ сæрибар цардæн чи бацагуырдыдта, уыдон ныр сæ уарзон æфсымæртимæ баиу сты. Кæд дзургæ, ныхас нæ кодтой, уæддæр уарзондзинадæй кæрæдзийыл узæлыдысты, кæрæдзийы былтæ стæрдтой. Сæ фæстаг къæхтыл-иу фæлæууыдысты æмæ сæ сыкъатæй хъæбыстæ кодтой, æхсархуыз гæрæм стыр сычъи цау къæдзæхы сынæгыл лæууыд æмæ бæрзæндты касти, æхситтытæ кодта, йæ уарзон æмбæлтты знагæй хъахъхъæдта, дæрдтыл фæлгæсыд.

— Ех, тæхуды, — загътон, — адæм дæр афтæ куы уарзиккой кæрæдзийы уынд, афтæ куы хъахъхъæнид тыхджын мæллæгы.

Уалынмæ фалейæ топпы гæрах фæцыд æмæ цау асхъиудта, сау комы нареджы зæйы сæр абадт. Сычъитæ дзыгуырæй тигъмæ сгæпп кодтой. Дыккаг гæрахæн дыккаг асхъиудта, фыццаджы фарсмæ зæйы сæр адаргъ, фаллаг къуылдымæй цуанон ныззарыд: «Радтай, æфсати, ноджыдæр та радт!» Хæлын худ йæ сæрыл, цъæх пæлæз, æрчъитæ, фæрдэгдзыг хъримагæн йæ астауыл хæцыд. Тигъыл фæцауы. Туджджыны зæрдæ йæм бадардтон, туджджын мын фестад. «Ма сæ бахæрай, — загътон, — ма дын батайой, цы дæ хъыг дардтой? Цæмæн сæ амардтай? Хохы рындзытæ, кæрдæджы муртæ сын цы хæлæг кодтай?»

Чи ма дзы аирвæзт, уыцы сычъитæ цагатфарсырдæм Сырхыты хохы сæрмæ слыгъдысты. Фос æрыздæхтон. Рындзыл та бадын. Сагъæссаг хъуыдытæ зæрдæмæ калын. Уалынмæ та Сырхыты хохæй топпы гæрæхтæ, æрвнæрæгау, кæмттæ сараудтой. Зораты Дзоцца цагъды уæлдай уыцы сычъитæй æртæ рамардта. Фæхъыг та кодтон, ма уын бантысæд, мыггаг ма сæ куы. ныууадзат, уæд. Кæд сын хос нæ карстат, цæхх сын нæ дардтат, хохы бæрзæндты, цы хъыг уæ дарынц?

Хур дæр æрныгуылд. Фæстаг хатт ма йæ сыгъзæрин тынтæй хохы цыргъытæн салам авæрдта. Гæзæмæ дызды хур урссæр къæдзæхтæ æрттивын кодта. Фос æрыздæхтон, хъæумæ сæ æрбатардтон. Æхсæвбонмæ дæр нæ бафынæй дæн — уыцы

сырдты цагъд ма зәрдыл ләууыд. Цәй, ныр мын әй зәгъ, уыцы сырдтәй сыррдәр кәцы у? Ләг әви сырртә?

Зәрватыкк

Æгас цу, зәрватыкк,

Æлдар кәмән нәй,

Дәу чи дары хъыг,

Фәкәнәд дәджи!

Уалдзыгон хъарм бон, хур арвы астау тыбар-тыбур кодта, йә хъарм тынтә зәххыл әппәрста. Зәхх сулафыд. Цәрджытән царды хос цәттә кодта. Алы удгоймаг, цәрәг базмәлыд: әнцәд нал ләууыдысты мәргътә, сырртә, фос; адәм сәхи куыстмә сарәзтой әндонбырынкъ, иухъусыг гутон зәххы царм гәрзытә уагъта. Алы зайәгхал, кәрдаг рухсә тындзыдта. Мәргътә ахстәттә кодтой, къогъоты, бындзыты сә ләппынтән хастой. Иудзырдәй, бәстә змәләг фестад.

Амонд куы нә уайд, уәд ыл ном дәр нә уайд. Амондджын ләджи цур алчидәр амонд ары, фыдбылызджын ләджи цур та — фыдбылыз. Иу мәгуыр, әнамонд зәрватыкк динамонәг ләджи хәдзары къулыл ахстон скодта әмә дзы ләппынтә рауагъта. Ләппынтә тәхын нәма фәрәзтой, фәлә сыл хъуынтә фәхәцыд. Зәрватыкк боныцъәхәй тар изәрмә әнцәд нә ләууыд, йә ләппынтән къогъотә, бындзытә хаста. Иудзырдәй, зәрватыкк дунеты амондджынтәй йәхи амондджындәр хуыдта әмә афтә зәрдиагәй йә ләппынтән уый тыххәй куыста.

Уалынмә дзырд әрцыд, динамонджыты хистәр, дам, әрцәудзән, зәгъгә. Айдагъа, динамонәг цъил фестад. Уәды онг кувәндон рыгәй нал зынд, ныр әй афтә ныссәрфта, ныссыгъдәг кодта әмә ранәй-рәтты тыбар-тыбур кодта, фәлә ма уәддәр йә къуымтәй рыгтә сау әндәрг хастой. Йә хәдзар хәмпәлты астау хәфсыты цәды сумаг кодта, ныр уый дәр ныссәрфта, ныррәсугъд кодта. Йә усы фәнадта әмә тәргай лыгъд уыд йә фыды хәдзары. Уый дәр әркодта. Иудзырдәй, уыцы сахат зәд фестад. Фәлә адәймаджи зәрда цы тугыл арәзт уа, уый әндәр фестын кәнын йә бон нәу. Динамонәг уыцы мәгуыр зәрватыччы ахстон дәр йә хәдзары къулаәй ракалдта әмә йын йә ләппынты хәдзары цур къанаумә ныппәрста. Адәм дәр сызмәлыдысты, динамонджыты хистәры размә сәхи цәттә кодтой. Динамонәг бәгъәмсарәй ратәх-батәх кодта, цәмәй йә хуыздәр әмә дзәбәхдәрәй фена йә хицау, уыцы сахат йәхи ууыл хъардта, адәмән хуыздәр дзуапп, әгъдәуттә амьдта. Фәлә фысдармы дәр бирәгъ бәрәг у.

Мән та уыцы мәгуыр зәрватыччы ләппынты мәт уыдис әмә әдзүхдәр уыдонмә кастән. Зәрватыкк бонизәрмә йә ләппынты алыварс, цъилау, фәзылд. Куы-иу ләппынты цур балбәласыл абадт, әмә та сәм-иу йәхи әрәппәрста, куы-иу арвы дәргъдзинады фырмастәй әрбайсәфт әмә та-иу цәстыны-къуылдмә йә ләппынты цур фестад.

Куы-иу ахстоны бынат хæдзары къулыл аныхæст, æмæ та-иу йæ лæппынтæм æртахт, стæй та-иу фæстæмæ æврагъы дæргъдзинады мæстæй катайтæгæнгæ аленчытæ кодта. Афтамæй зæрватыккыл баталынг.

Æхсæв-бонмæ уыцы зæрватыччимæ мæ зæрдæ фæдзырдта. Дыккаг бон раджы сыстадтæн, æнæуый дæр мæ раджы стын хъуыд, æмæ уыцы зæрватыччы лæппынтæм уынаг бацыдтæн. Федтон æмæ къанауы мидæг лæппынты уæлæ сæ мад зæрватыкк дæр амард.

Райсом хурыскасты адæм æрæмбырд сты кувæндоны раз, динамонæг дæр сæ астæу, æмæ динамонджыты хистæрма æнхъæлмæ кастысты. Уалынмæ æрбахæццæ динамонджыты хистæр æмæ адæмæн арфæ ракодта. Адæм дæр ын сæ сæрæй акуывтой æмæ йын арфæ ракодтой. Динамонæджимæ аныхæстæ кодта æмæ кувæндонмæ бацыдысты. Кувæндоны сыгъдæгдзинад йæ зæрдæмæ нæ фæцыд, æмæ куыд æмбæлд, ахæм уайдзæф бакодта динамонæгæн. Уый фæстæ адæммæ раздæхт æмæ загъта:

— Уарзут кæрæдзийы. Кувут хуыцауæн. Уарзут мæгуырты æмæ сын уæ фæллоуæ æххуыс кæнут. Ма хъыгдарут уæ гал, уæ бæхы, уæззау тыхкуыст сыл ма кæнут. Уарзут алы цæрæг удгоймаджы æмæ сын кад дæттут, — æмæ ноджы æндæр бирæ хорз ныхæстæ фæкодта, арфæ ракодта æмæ ацыд.

Уæд уыцы адæмæй уымæн афтæ ничи загъта, уæдæ дæ динамонæг мæгуыр зæрватыччы хæдзар цæмæн æрбайхæлдта, æд лæппынтæ йæ хæрзсæфт цæмæн æрбакодта, зæгъгæ. Уый зæгъын ничи бауæндыд цæстмæхъус адæмæй, тынгдæр мæхæдæг.

Фын

Уалдзыгон бон изæрма гутоны фæдыл афтæ ныффæлладтæн, æмæ фезмæлынхъом нал уыдтæн. Изæры лæппутæ касдонхъæрмхуыпп скодтой, фæлладæй дзы афтæ адджынæн бацымдтон, æмæ буар иууылдæр хид фестад. Лæппутæ æхсæвхимæ галтæ .аскъæрдтой, æз мусонджы мидæг бæмбæджы хъæмпын, — мæ быны нымæт, мæ кæрц мæ уæлæ æркодтон, — афтæ бафынæй дæн, æмæ мæ цуры хох куы калдаид, уæддæр нал сæхъал уыдаин.

Фыны иу æнахуыр бæсты фестадтæн. Иууыл быдыр, цæст ыл не 'ххæсти. Быдыры астæу карст айнаг къæдзæх — галуан. Галуанæн йæ разы хæдзар, айнагыл æмхæст, йæ дуар ме 'рдæм.

Æз дойныйæ нал фæрæзтон. Мæ уд сцæйхаудта. Дон та быдыры æппындæр нæ уыд. Цон, загътон, уæртæ уыцы хæдзармæ, кæд сæм дон уайд, æмæ мын раттиккой. Дуар бакодтон æмæ бацыдтæн, фæлæ мæ бацыдыл фæсмон фæкодтон, мæ дойны цы фæци, уый нал базыдтон: хæдзары астæу стъолы фарсмæ иу лæг бадт, йæ цæсты къæлæттæ сасыры чъилы йас, йæ фындз даргъ гутоны гинонæй къæдздæр, сау

сыджыты хуызæн, хæйрæджы цæстæнгас лæвæрдта, йæ худыл стыр дамгъæтæй фыст уыд «Белиер», йæ цуры дыууадæсы бæрц лæгтæ, салдæтты лæуд кодтой.

Белиеры чбылдыммæ, фæстейы, айнæджы — хуынкъ, лæг дзы бацыдаид æви нæ, ахæм рудзынг. Рудзынг æфсæйнагæй æхгæд. Рудзынгæй мæм бирæ адæм зынд, бындзыты хъæр кодтой, кæцондæр æвзагæй сæ хъæлæба цыд.

Белиер стъолыл цыдæр цъæх гæххæттытæ рафæлдах-бафæлдах кодта, æмæ-иу хаттæй-хатт гæххæттыты бакаст афтæ: «Иегула-дыгула, дзадæджын-дзыджыда, хъарахъуыстил, менталачъи, хæццу-мæццу, гæбыты- габо, рæнхъыл бега, авгæнæнтæ-чъыр-чъырагтæ, донмыстытæ- сæлавыртæ, хохыл бады чысыл цъупп». Æмæ-иу гæххæтт, йæ разы чи лæууыд, уыдонæй иу лæгмæ авæрдта, уый-иу гæххæтт кæдæмдæр аскъæфта.

Мæн тынг фæндыди уыцы адæмы хабар бафæрсын, фæлæ . нæ уæндыдтæн. Размæ-иу бакъахдзæф кодтон, бафæрсон æй, зæгъгæ, фæлæ- иу мæ зæрдæ Белиеры тасæй аталынг, цæстытæ-иу атарытæ сты æмæ-иу фæстæмæ ралæууыдтæн. Афтæ иукъорд хæттыты бафæлвардтон. Иу хатт мæхи фæхъæбатыр кодтон, бафæрсон æй, зæгъгæ, хæстæгдæр бакъахдзæфтæ кодтон, фæлæ фыртасæй цы сдзырдтон, уый нал базыдтон. Мæ зæрдæ кæдæмдæр атахт, дуне мыл аталынг, марды хуызæн уадзыгæй баззæдтæн.

Хуыцау зоны, цас фæдæн уадзыгæй. Куы 'рчъицыдтон, уæд, уыцы галуаны цы адæм уыд, уыдоны 'хсæн фестæдтæн. Дис фæкодтон, ардæм кæцæй æрхаудтæн, зæгъгæ. Гъе дзы дуар куы нæй, гъе, фæрсаг, уæлейæ мæ æруагътаиккой, зæгъын, æмæ галуаны фæрстæ цъæх айнаг, тынг бæрзонд уыдысты æмæ йæм уæлейæ æруадзæн дæр нæ уыд.

Адæм цыдæр хъæлæба кодтой, кæрæдзийы дзырд не 'мбæрстой, æз дæр сын се 'взаг нæ зыдтон. Сæ уындæй зæрдæ рыст, фæлурс, марды хуызæн. Æз галуаны къуымы дурыл сбæдтæн æмæ хъуыдытæ кодтон. Иу ирон лæг атæппæт адæмимæ куыд нæй, зæгъгæ, дзырдтон.

Уалынмæ иу лæг мæ цурмæ æрбацыд æмæ афтæ зæгъы:

— Ды та ам цы ми кæныс, кæцæй дæ хуыцау æрхаста? Æз уырдыг фестæдтæн æмæ йын афтæ зæгъын:

— Нæ зонын. Мæ фыдбылыз мæ ардæм æркодта. Фæлæ, хуыцауы тыххæй, ацы адæм цы сты, ацы галуанмæ кæцæй æрцыдысты?

Уый ныууылафыд æмæ афтæ зæгъы:

— Адон — цардагур адæм, царды фæндаг сæ ардæм æрхаста, æмæ сын ацæуæн ничердæмуал ис, цалынмæ арв снæра, мæлдзыджытæ сызмæлой, уалынмæ ам уыдзысты. Арв куы снæра, уæд мæлдзыджытæ сызмæлдзысты, галуан бадон уыдзæн, фæйнæрдæм акæлдзæн, ацы адæм суæгъд уыдзысты, царды фæндаг срухс уыдзæн æмæ мæрдтæ сæгас уыдзысты.

Ацы ныхæстæгæнгæ рудзынджы размæ бахæццæ стæм. Рудзынгæй мæм равнæлдта даргъ, стæгджын къух, йæ даргъ æнгуылдзтæй мын мæ астæуыл фæхæцыд æмæ мæ рудзынгæй фелвæста. Æз ницыуал базыдтон, бауадзыг та дæн.

Хуыцау зоны, цас фæдæн уадзыгæй. Куы 'рчъицыдтон, уæд иу дзæбæх быдыры фестадтæн. Йæ тæккæ астæу стыр фурд цыди. Ранæй- рæтты иугай бæлæстæ кæрæдзимæ аууон лæвæрдтой. Фосы дзугтæ бæлæсты бынты ривæд кодтой. Миты хъæпæнау, урс æрттывтой. Гутонджынты зарæг дардмæ хъуыст, хуым кодтой, тындзыдтой.

Бæласы бынæй мæм, галуаны цы лæгимæ ныхас кодтон, уый сдзырдта:

— Рацу, хорз лæг, кæд минас кæныс.

Бацыдтæн æмæ йын салам радтон. йæ цуры мæ сбадын кодта. Уалынмæ гутонджынтæ æрæмбырд сты æмæ рæнхъ рабадтысты. Иу лæг сыстад æмæ ныхъхъæр кодта.

— Уæ, нæуæг царды къæбиц, цы и, цы нæ и, алцæппæт минас æркарал нæ разы!

Бæласы бынæй зарин фыр рацыд, йæ сыкъа йын сластой æмæ дзы алы минас скалд, сæ раз байдзаг и.

Фæминас кодтой, фæцæл кодтой, хæрд, нуæзт куы фесты, уæд та йын йæ сыкъа ныссагътой æмæ фыр бæласы бынмæ бафардæг. Адæм сыстадысты æмæ та хуым кæнын райдыдтой. Иуæрдæм хуым кодтой, иннæрдæм — таугæ. Иу хуым æвзæрди, иннæ — сыгхъалæс, аннæ — кæрдиппæрд, кæрдынæн бæзгæ. Дис съл фæкодтон.

Æз уыцы лæджы бафарстон: ацы адæм, галуаны кæй фæдтон, уыдон куы сты, уæд сæ чи рауагъта, ардæм кæцæй æрцыдысты, кæрæдзи дзырд куы нæ æмбæрстой, ныр иу æвзагæй куы дзурынц, уæд цы диссаг у?—загътон. Уый мын афтæ зæгъы:

— Арв снаерыди, мæлдзыджытæ сызмæлыдысты, галуан фехæлди, кæрæдзийы дзырд — ныхас базыдтой æмæ сæрибар царды быдыры хуым кæнынц. Зæхх къухы уонгæй баст æрцыд, уæлдай дзы нал ис. Цæрдтæ мæрдтæй хъауджыдæр нæй.

Уалынмæ хур аныгуылд æмæ уыцы лæг бæласы сæрæй ныхъхъæр кодта:

— Уаг уадзын афон у, суадзут кусæг фос, тæригъæд сты. Фидиуæджы хъæрæй фехъал дæн, ракастæн æмæ сбон и. Лæппутæ гутон ифтыгътой.

Бæргæ ма мæ фæндыди, дзæнаетон быдыры кусджытæм касын мæ фыны мидаг. Фæлæ галтæ сифтыгътой æмæ та иухъусыг гутон сым-сымгæнгæ зæххæй белтъытæ фæйлауын систа.

ФÆРАНК, БИРÆГЪ, СЫРДТÆ ÆМÆ ФОС

Фосæн, дам, мæ хицау скæн, бирæгъ загъта фæранкæн. Фæранк хъуыста адæмæй бирæгъы фыдгой æмæ æрæджиау, адæм афтæ куыд нæ загътаиккой, фæранк раст хъуыддаг нæ бакодта, зæгъгæ, бирæгъы фосæн хицау кæй скодта уымæй, уый

тыххæй фæранк сырдатæм хонæг арвыста, цæмæй æрæмбырд уой фæранкмæ æмæ сæ бафæрса бирæгъы тыххæй.

Сырдатæ æрæмбырд сты фæранкмæ. Фæранк сæ бафарста, бирæгъ куыд цæры, цы ми кæны, зæгъгæ, фæлæ сырдатæй иу дæр бирæгъы фыдгой не скодта æмæ фæранк бирæгъы фосæн хицау скодта.

Цымæ уæд фос та цы загътой? Уынаффæйы хъуамæ уыдон дæр уыдаиккой.

Замана уый уыд, замана, æмæ дзы нæ уыдысты, ферох сæ кодтой. Афтамæй фæрсын та уыдонæй хуыздæр никай хъуыд.

СЫРДТЫ ПАРЛАМЕНТ

(Уынаффæгæнæг парламент)

Стырæй, чысылæй иууылдæр сырдатæ хъораджын хохы æрæмбырд сты, хъæуыхицау равзарæм, зæгъгæ, загътой.

Зыгъарæг раздæр сырдитмæ йæхи фæлымæн кодта: домбайæн йæ къæхтæ астæрдта, арсæн йæ былтæ, бирæгъ æмæ лыстæг сырдатæн цыдæртæ адзырдта æмæ зыгъарæджы иууылдæр бауарзтой.

Хъæуыхицау æвзариуафон æрхæццæ, сырдатæ иууылдæр æмдзыхæй зыгъарæджы равæрстой æмæ йæ хъæуыхицау скодтой. Уынаффæ райдыдта зыгъарæг, йæ хъуыддæгтæй иу къорд фæрастмæ... Домбайæн стыр хай лæвæрдта, арсæн дæр афтæ, бирæгъ дæр хъуаг нæ зади, лыстæг сырдыл та æввæрсгæ нал кодта. Хъуыр-хъуыр байдыдтой уæд лыстæг сырдатæ. Руварс загъта:

— Диссаг у, диссаг, нæ хъæуыхицау æнæ къæдзилæй цæй хъал ныцци, йæ сæр нæм дзурын дæр нал дары.

— Ау, æмæ йæ къæдзил кæм аскъуыд, уый нæ зоныс? — загъта сæлавыр.— Хъораджын бæрзондыл Сымайлиатæ къæппæг сарæзтой, раст тъæнджы мæйы зыгъарæгæн йæ къæдзил уым ныссалд.

Уалдзæджырдаæм хуры тæвдæй их куы стæфсти, уæд зыгъарæгæн йæ къæдзил феуæгъд æмæ раирвæзт, фæлæ къæдзилæн йе 'рдæг уым баззад, æвæццæгæн, уымæн нервæсон кæны, загъта.

— Баууæнд мыл, — загъта ноджы сæлавыр, — хур куы нæ уыдаид, абон дæр ма Сымайлиаты къæппæджы мидæг ауыгъдæй лæууид.

КУЫРТТАТАГ ФИЙЙÆУТТÆ

Раджы кæддæр Куырттаты фиййæуттæ схъал сты, узал дзыкка нал хордтой, сау фысы æхсыр нал цымдтой. Иу хатт бирæгъ æрцахстой æмæ йæ удагасæй бастыгътой. Бирæгъ Хъæриуы хохы сæрмæ ссыд æмæ уырдыгаей ниудта. Бон-иу хураентæфæй йæ буар ныххус æмæ-иу йæ хъæр кæмттæ араудта. Æртæ боны Хъæриуы сæрæй фæниудта, стæй æнтæфæй йæ буар ахус æмæ йæ уд систа.

Цыппарæм бон фиййæуттыл фыдæхсæв скодта. Тагъдызæй уарын ихæмхæцца фæлдзæгъдæг хаста. Арв нæрыди, цахæртæ калдта. Зæхх æнкъуыст. Хæхтæ рызтысты. Фос иуран нал лæууыдысты, уылæнтæ кодтой. Фиййæуттæ сæ фос лæгæтмæ аскъæрдтой æмæ лæгæты бацыдысты. Лæгæты дуарыл стыр айнаг хох къæй æривæзт æмæ фиййæуттыл лæгæты дуар сæхгæдта. Дыккаг бон сæм адæм фæдисы ацыдысты, фæлæ лæгæты дуар айнаг цасдæр къахтой, уыйас айнаг дæлдæрай-дæлдæр цыд. Бирæ фæцархайдтой æмæ куы ницы фæрæзтой, уæд сæ ныууагътой, æрмæст ма лæгæтæй æддæмæ хъуыст фиййæутты хъарджытæ.

«О, магуыр нæ бон, о, магуыр нæ зæхх!

Сыхгæдта махыл æнусы къæдзæх!»

Иукъорд бонты сæ уынар хъуыст, стæй бамыр сты, хох сæ аныхъуырдатæ.

Æнагъдауæй бирæгъы дæр ма хъыгдар.

ЗОНДДЖЫН ÆДЫЛЫЙЫ ЗÆРДÆМÆ НÆ ЦÆУЫ

Рагон ирон зондджын лæг Сем Санибайы комы фæцайцыд æмæ фæндагыл иу лæгыл амбæлди:

— Дæ фæндаг — раст! — загъта Сем. Уый йæм æрбаздæхт.

— Ды Сем дæ, адæм зондджын кæй хонынц?

Æмæ, арфæйæн фæстæмæ дзуапп радтыны бæсты, Семы æлгъитын райдыдта.

Цæуынц иумæ. Сем хъусы. Иннæ йыл æнарæнцайгæйæ, алывыд калы.

Хъæумæ куы баввахс сты, уæд Сем æрлæууыд æмæ æлгъитæгæн загъта:

— Дæ хорзæхæй, цасдæриддæр мæ æлгъитинаг дæ, уыйас мæ ацы ран фелгъит, кæннод хъæумæ куы бахæцца уæм, уæд дыл адæм фæхуддзысты.

Нæ басæтдзынæ мæстыгæры сабырдзинадæй, хæрам лæджы — хорз кæнынай, чъынды лæджы — радаудзинадæй, гæды лæджы — рæстдзинадæй.

БУРДЫМ ÆМÆ БУЛÆМÆРГЪ

Уастæрджитæ, уасхотæ, уастутыртæ æрæмбырд сты Уасы къуыппыл æмæ зарыдысты.

Бурдым æмæ сæм булæмæргъ дæр ахуырмæ бацыдысты. Бурдым бафынай, хæмпæлы схуыссыд. Булæмæргъ сæм хъуыста, хæстæг сæм ссыд. Æхсæвбонмæ фæзарыдысты дауджытæ. Булæмæргъ сахуыр уыдоныл хорз зарджытæ.

Боныцъæхæй сугдзау хъæдмæ фæцайцыд æмæ хæрæгыл фæхъæр кодта, гокыс, зæгъгæ. Бурдым хъæрай фехъал æмæ ма æрмæст сугдзауы хъæр фехъуыста æмæ уый сахуыр. Куы нæ бафынай уыдаид, уæд уый дæр, булæмæргъау, дауджыты зарджытæ базыдтаид.

Ныр бурдым гокыс-гокыс кæны, булæмæргъ — дауджыты зарджытæ зары.

ოსურ-ქართული ლექსიკონი

Æмбисонд-საოცარი	Æвзалы-ნახშირი
Æгъдау-წესი, ადათი	Æвзарой-არჩევდნენ
Æнамонд-უბედური	Æвзæр-ცუდი
Æнæрыныкъулгæ-დაუხამხამებლად	Æви-თუ (მე, თუ შენ)
Æрдудын-მოწველა	Æвиппайды-უცხად
Æрттивын-გაბრწყინება, ბრჭყვიალი	Æвæццæгæн-ალბათ
Æхсын-დაბანვა, დარეცხვა, ჩეჩვა (მატყლის)	Æгайтма-კიდევ კარგი (რომ მოვიდა)
?Сатæксау?-უშავესი, შავზე შავი	Æгас- სრულიად, მთელი
Æвæндонæй-შემკრთალი, შეშინებული, უნდობლად, სურვილის გარეშე	Æгас дунейы-მთელ მსოფლიოში, მთელს ქვეყანაში
Æввахс- ახლოს	Æгъгæд-კმარა, საკმარისი
Æввахс-ახლოს	Æгъгæд у-კმარა, გეყოფა
Æввиппайдæй-უცხად, უცაბედად	æгъдау-წესი, ადათი
Æвгæнын-აკრეფა, აღება	æгъдаумæ-წესით
Æвдыстой-არჩვენებდნენ	Æгъдау-წესი
Æвзæрст-გარჩეული, გამორჩეული	Æгъдау-წესი, ადათი
Æвзаг-ენა	Æгъдæутæ-წესები
	Æгъзорын- გარბენა, სირბილი
	Æгæр-ნამეტანი, ზედმეტად, ზედმეტი
	Æддаг-გარეშე, გარე

Æдæраг-უსახლკარო	Æმბისონდ-სასწაული, საკვირველი, ამბავი
Æдæсгом-უცხვირპირო, ურცხვი	Æმბიდ-დამპალი
Æдхирæн-მუქარა	Æმბიდ-კრება
Æз-მე	Æმბიდ-მოგროვება, შეკრება
Æзнон-გუმინ	Æმბæхсын-დამალვა
Æй-ეს	Æმბæхсын-დამალვა, მალვა
Æлвæст-მოქნილი	æмгæрон-შორი ახლო
Æлгъитын-გინება, ლანძღვა	Æмгæрон-შორიახლოს
Æлгъыст-წყევლა, კრულვა	Æმძæვგæ-ლექსი
Æлдæртгы-ბატონები	Æმძæст-მზერა
Æлдарæн-ბატონს	Æმзонд-ერთი ჭკუის
Æлдармæ-ბატონთან	Æმзæрдæ-ერთგული
Æлхæнынмæ -საყიდლად	Æмпулын-შეკუმშვა
Æлхæнын-ყიდვა	æмхуызон-ერთნაირი
Æм-აქ	æмхуызонæй -ერთნაირად
Æмае - და (კავშირი)	Æмæ- და (კავშირი)
Æмæиу- და ერთი	Æმæ-და (კავშირი)
Æмбæრзæн-გადასაფენი, საფენი	æнæ-და (კავშირი)
Æმბæхст-დამალული	æнæаргъуыд -შეუფასებელი
Æмбал-ამხანაგი	Æнæбарыгомай-ნებართვის
Æмбийы-ლპობა	გაუხსნელად, გაუცხადებლად
Æмбисмæ-დღის ბოლომდე	Æнæдзургæйæ-უთქმელად
æмбисонд-საოცარი	Æнæзæнæг-უშვილო
Æмбисонд-ანდაზა	Æнæмой-გაუთხოვარი

Æнæрæстæй- გაუმართლებლად	æнхъæлдта-ეგონა
Æнæуც-უცოლო	æнхъæლმæ-ლოდინი
æნæхай-წილის გარეშე, უწილო	Æнхъæლმæ кæсын-ლოდინი
æнаккаг-უვარგისი	æнцад -წყნარად
Æнамонд-უბედური	Æнцад-წყნარად
Æнамонды-უბედურების	æнцой -შვება
Æнамонд-უბედური	æнцон-იოლი, ადვილი
Æнафон-ვიცეკვო	Æнцон-ადვილი, იოლი
æнафоны-უდროო დროს	Æнцон-იოლი, ადვილი
æнахуыр-უსწავლელი	Æнæввæрсон-უადგილო, უაზრო, უნდობელი
Æнахуыр-უცნაური	Æнæгъдау-უზრდელი, უწესო
Æнгомæй-საამკარაოდ, ამკარად	Æнæзивæг-დაუზარელი
Æнгом-მჭიდრო	Æнæзæნæг-უმვილო
æнгуылдзтæй-ერთიანად	Æнæкæсгæ-ზეპირად
æндæр-სხვა	Æнæмæт-უდარდელი
Æндæгъын-მიწებება, მიკრობა	Æнæнхъæლæджы-მოულოდნელად, უნებურად, შემთხვევით
Æндæრმæ -სხვასთან	Æнæхъæн-მთელი, მთლიანი, სრული
Æндæრæნон-გუმინწინ	
Æндæრ-სხვა	Æппын-სული
æнкъардгомау-სევდიანი, მოწყენილივით	Æппынæრæджиау-სულ ახლახანს
Æнкъუსын-განძრევა, დარხევა	Æппындыух-ყოველთვის, მუდმივად
æнкъуыст-განძრეული, შერხეული	
æнкъуысын-განძრევა, დარხევა	Æппынæдзух-ყოველთვის

Аппынæræджи-ახლახანს	Æрбынат-დასახლება, დამკვიდრება, ჩასახლება
Аппæлын-ტრაზახი	æრвитæггаг-გამოგზავნილი, შემონათვალი
Аппæлын-შექება, ქება	æрвитын-გაგზავნა
æრæвæрдта-დადო, დააწყო	æргоm-ამკარა, ღია
æრæвæрдтой -დააწვევს, დადეს	æргоmæй-ღიად, ამკარად
Æრæджиау-ახლახანს	Æргуыбыр-დახრა, დაკუზვა
æრæмбærзта-დაფარება, დაიფარა	Æргуыбыр кодта -დაიხარა, დაიკუზა
æრæмбырд-მოგროვდა, მოგროვება	Æргъæвст-გაყინული, გათოშილი
æრæмысыд-მონეტრა, მონატრება	Æргæпп кодта-ჩამოხტომა, ჩამოხტა
æрæнтæф-ჩამოცხა	æрдæг-ნახევარი
æრæრвыста-ჩამოაგზავნა	Æрдз- ღრიალი
Æრბაбад-შემოჯდა, ჩამოჯდა	Æрдузын-დაკოდვა
æრბадзырдæуыд-შემოთვლა, შემონათვალი	Æрдуцын-მოწველა
æრბадт-დაჯდა, დაჯდომა	æрдхæრæн-ფიცი
æრბадтысты- ჩამოსხდნენ, დასხდნენ	Æрдæг -ნახევარი
æრбайсафдзысты-დაილუპებიან	Æрдæг-ნახევარი
Æрбаскъæрын-შემორეკვა	æრკалд-ჩამოქცევა, ჩამონგრევა
æრбатымбыл -მოგროვება	æრკარста-მოცელა (ბალახის)
æრбахастა-შემოიტანა, მოიტანა	æრკаст-ხედვა
Æрбахастой-მოიტანეს, შემოიტანეს	Æркъул-დახრა
Æрбацауæгæй-შემომსვლელისგან	æრмæст-მხოლოდ

Æрмæст-მხოლოდ	Æრუადის-ჩამოვიდა, ჩამოირბინა
Æრმæст-მხოლოდ	æრუатон-მელოგინე
	æრფгუытæ-წარბები
Æрныгъуылы -ჩასვლა, დაბინდება	æრхæсдзынæ -მოიტან
Æрныгъуылы-ჩამობნელდა	æрхæссон-მოვიტან
æрра-გიჟი	Æрхастой-ჩამოიტანს
æррынчын-ავადყოფი	Æрхаувын-ჩამოვარდნა
æрсабыр-დაწყნარება, სიწყნარე	æрхуыдта-მოიპატიჟა, დაპატიჟა
Æрсабыр-დაწყნარდა, დაწყნარება	Æрхуыдта-დაპატიჟა, მოიწვია
	æрхуыдтой-დაპატიჟეს, მოიწვიეს
æрсаста-ჩამოჭრა	æрхуытæм-დავპატიჟეთ, მოვიწვიეთ
æртæ- სამი	
æртае-სამი	æрцæйцыд-ჩამოდიოდა, მოდიოდა
æртах-ნამი, ცვარი	
æртиссæдз-სამოცი	æрцæуа-მოვიდეს
Æрттивы-ბრწყინავს	æрцардысты-ჩასახლდნენ, დასახლდნენ
æрттивтой-ბრწყინავდნენ	Æрцауыгъын-ჩამოვიდებოდა
Æртыккаг-მესამე	æрцахсдзынæ-დაიჭერ
Æртыккаг-მესამე	æрцахсдзынæн-დავიჭერ
æртыццæджы-ოთხშაბათი	æрцыд-მოვიდა, მოსვლა
Æртыццæг-ოთხშაბათი	æрцыдаид-მოვიდოდა
Æртæхт-წვეთი, ნამი	æрцыдысты- მოვიდნენ, ჩამოვიდნენ
Æртæх-ნამი, წვეთი	æрымысыд-მონატრება, მოენატრა
æруагъта-ჩამოუშვა, შემოუშვა	

Æрынтæфи-ჩამოცხა	Æхæвиу-ლამით ხოლმე
Æрæджы -ადრე, ახლახანს	æхæвмæ-ღამემდე
Æრæმбырдысты-მოგროვდნენ, შეიკრიბნენ	æхæвы-ღამით
Æссарын-პოვნა	æхæзæм-მეექვსე
Æсттылдис-ამოგორდა	æхæны-ნარეცხი
Æстæрын-ლოკვა, ალოკვა	ÆХСÆРÆГ-თხილიანი
æфсæйнаг-რკინა	Æхсав-ღამე
Æфсиртæ-თავთავები	æхситт -სტვენა
æфсон-ბრალი	æхсызгон-სიხარული
æфсымæртæ-ძმები	Æхсыр-რძე
Æфсымæრ-ძმა	Æхæвæრ-ვახშამი
Æфсæრмхуыз-დარცხენილი, მორცხვი	Æхæнадон-საერთო
Æфсæст-გამძლარი	Æхæრ-თხილი
æфхæрд-გალანძლული, გაკილული	æххæст-დაბერტყილი
æфцæджы-კისერზე	æххæстгæнæг-შემსრულებელი
Æфцæдж-კისერი	æххормаг-მშიერი
æхсав -ღამე	æххормагæй-მშიერი, მშივრად
æхсавæй-ღამით	æххуыс-დახმარება, მიხმარება
æхсавæრ-ვახშამი	Æххуыс-დახმარება
æхсавæрафон-ვახშმის დრო	Æххæст кæн-შეასრულე
æхсавæрыл- ვახშამზე	Æххæст-სრული, შესრულებული
æхсавдонмæ-ღამიდან გათენებამდე	Æхца-ფული
	æцæг- მართლა, ნამდვილად
	æцæгæлон-უცხო

აეცაგდზინად-სიმართლე	ავაერძთა-მოაწოდა, მისცა
Аецагдзинад-მტკიცე, ნამდვილი	ავაერძთაიჲ-მოაწოდა (უცხად)მისცა
Автор- ავტორი	ავაერძთონ-მოვაწოდე, მივართვი
Кьоста -საკუთარი სახელი	ავაერძთა-დამსვი
Тых-ძალა	აгურიჲთა-საპოვნელად, საძებნელად
уыләнтә-ტალღები	აгურიძთა-ემებდა
Хетәгкаты-გვარი(ხეთაგათი)	აгურიძთი-ემებდნენ
абадт- წამოჯდომა, ჯდომა	აგაჲჲ-გადახტომა
абадти-წამოჯდა, დაჯდა	აგაჲჲგაჲნაჲთა -გადასახტომი
абадтис-წამოჯდა, დაჯდა	აგაჲჲლასი-გადახტება
абадын-დაჯდომა, ჯდომა	Агаჲჲ-გადახტომა, ნახტომი
абаста -შეკრა, გადანასკვა	ად-გემო
абастой-შეკრეს, გადააბეს	ადაჲჲმადჲი-ადამიანის
Абетә -ა, ბ. (ანბანის ორი ასო)	ადაჲლგომ-პირქვე
Абон-დღეს	ადაჲმ- ხალხი
абонмә-დღემდე	ადაჲმ- ხალხი
Абон-დღეს	ადაჲმაჲი-ხალხისგან
абырәг-ყაჩაღი, ქურდი	ადაჲმაჲნ-ხალხს
абырыд-გაცოცდა	ადაჲმმაჲ-ხალხისკენ
ავაერძთა-მოაწოდა, მისცა	ადაჲმთა-ხალხები
ავაერძთი-მოაწოდეს, მისცეს	ადაჲმი-ხალხის
Августы-აგვისტო	ადაჲნგაჲლ-გაიბერა, გაიბღინმა
Авд-შვიდი	ადაჲრგჲ-გაგრძელება
авзар-ცუდი	Адаг-ხევი, ხრამი
Авторы-ავტორი	

Ададжы-ხევში	Адæнгаел-გაიბერა
адард -დამორება	аз-წელი (წელიწადი)
адардта-გადააყენა	азарон-ვიმღერო
адардтой-გადააყენეს	Азау- აზაუ (კუთვნილებითი სახელი)
адджын-ტკბილი	Азауаен-აზაუს
адджындæр- უტკბილესი	Азаумаæ-აზაუსთან
адджындарзагъта-უფრო ტკბილი	Азауы- აზას
Аджын-ტკბილი	Азауыл-აზაუს
адзорттдзортт-ნჯღრევა, ნჯღრევით	азгъордта-გაირბინა
адзыдтаин-	азгъордтай-გაირბინე
адымстысты- გაიბერნენ, გაიბლინძნენ	азгъордтон-გავირბინე
адæгты-ხევებში	аздæхт-გაბრუნდა
Адæймаг-ადამიანი	аздæхти-მიბრუნდა
адæймагмæ-ადამიანს	аздах- გაბრუნდი
адæймагыл-ადამიანზე	аздыхта-გადაგრიხა
адæймагай-ადამიანისგან	Аздæхын-გატრიალება (უკან მიტრიალება)
Адæймаг-ადამიანი	аззад-დარჩა, ჩამორჩა
адæймаджы-ადამიანში	Аззад-დარჩა, ჩარჩა, ჩამორჩა
адæм-ხალხი, ადამიანები	азты-წლების
адæммæ-ხალხთან, ადამიანებთან	азы-წლის
адæмы-ხალხის, ადამიანების	азылдта-დაატრიალა, მიატრიალა
адæмаен-ადამიანებს, ხალხს	Аз-წელი (წელიწადი იგულისხმება)
Адæм-ხალხი -ადამიანები	Ай-ეს
адæнгаел-გაიბერა	

аивтой-გამოცვალეს	акастысты-გაიხედეს
аивтыгътон-დავქოქე	аккаг-ღირსი
аивынц-შეცვლა, შეცვალეს	Аккаг-ღირსი
айдзæг-სავსე, ასეთი სავსე	Аккаг-ღირსი, ღირსეული
айкк-კვერცხი	акодта -წაიყვანა
Айкк-კვერცხი	акодтой-წაიყვანეს
Айкк-კვერცხი	акодтон-წაიყვანე
Айк-კვერცხი	акомдзаг-ლუკმა
аирвæзт-გადარჩა, გადარჩენა	акомкоммæ-დაპირისპირება
аирвæздзынæн-გადავრჩები	акъахта-გათხარა
Аирвæздзынæн-გადავრჩები	акæнон-წაიყვანო
аирвæзæн-გადარჩენა	აკæсдзынæнрадзырдта-გავიხედები, გამოთქვა
айсдзæн-ავიღებ	აკæсут-გაიხედეთ
айстыл-აღებაზე	Акæсутма-გაიხედეთ რა
айсут-აიღეთ	Акæсут-გაიხედეთ
айтыдта-გაფენა, გაშლა	Алан-საკუთარი სახელი (ალანი)
айхуызæн-ასეთი, ასეთნაირი	Аланы-ალანის(მიც.)
айхъуыста-გაიჟღერა, გაისმა	аласа-გაათრიოს
айчы-კვერცხის	Аласда-გათრევა, წაღება, წათრევა
Акæнут-წაიყვანეთ	аласта -გაათრია
акалдзæн-წაიყვან	Аласын-გათრევა
акалдта-გადაყარა	Албон-ყოველ დღე
акалдтой-გადაყარეს	алкæмæн-ყველას
акаст-გახედვა, ხედვა, მზერა	
Акаст, Фæкаст-გაიხედა	

алчи-ყველა	амæлон-მოკვდე
алчидæр-ყველა	Амарæм-მოკლათ
алы-ყოველი	амард-მოკვდა
алыбон-ყოველი დღე	амардзынæн -მოკვლავ
Алыбон-ყოველ დღე	амарди-მოკვდა
Алыбон-ყოველდღე	амардис-მოკვდა
алыварс-გარშემო	амардтойæ-მოკლეს
Алыварс-გარშემო	амардтон-მოკვალი
Алыварс-გარშემო, ირგვლივ	амбæхстæн-დავიმალე
алывыд-კორიანტელი (ლანძღვის)	амбæхстаид-დაიმალებოდა
	амбæхсти-დაიმალა
алыг- გაჭრილი	ამбарын-გაგება
алыгъд-გაქცეული	ამბæлд-შეხვედრა
Алыкуыстæн-ყოველ სამუშაოს	ამბæლди-შეხვდა
алырдаæм-ყოველმხრივი	ამბæхста-გადამალა
алырдыгæй-ყოველ მხარეს	ამბæхсы-მალაეს
алырдаæм-ყოველმხრივი	Амбæхсын-დამალვა
алыхатт-ყოველთვის	ამიდæг-შევარდა
Алы-ყოველი	амонд -ბედი
алæгъз-გასრიალებული, სრიალა	АМОНДДЖЫН-ბედნიერი
алæууы-შედგება	Амонджын-ბედნიერი
алæууыд-შედგა	амондзæн-ვასწავლი, დავარიგებ
алæууыдысты -შედგნენ	амоны -დარიგება
алæуыд-შედგა	Амонын-ასწავლის, სწავლა (საწყისი ფორმა)
Ам-აქ	

амыдта-არიგებდა	Аппынæдзух-ყოველთვის
амыдтой-არიგებდნენ	აппæრстон-გადავაგდე
ამæლ-მოკვდი	აპæრრæст-გაშხუილება
ამæлин-სიკვდილი, კვდომა	არæзтой-აკეთებენ
ამæттаг-მსხვერპლი	არæх-ხშირი
Амæттаг-მსხვერპლი	Арæхдæр-ხშირად
Ам-აქ	Арагуийы-არაგვში (მდინარე)
ანдæгъдысты-მიწებნენ	არаз-აკეთე
анывæста-დალია, შესვა	аразынмæ-გასაკეთებლად
аныгуылдис-ჩაქრა	аракæсбакæс-გახედ-გამოხედვა
аныгъуылд-ჩაქრობა	араст-გაემართა
Аныгъуылдис-ჩაქრა, ჩავიდა	Араст æсты-გაემართნენ, წავიდნენ
аныгъуылдысты-ჩაქრნენ	Арастсты-გაემურნენ
анызта-დალია	арахъхъ-არაყო
аныхæстæ-ლაპარაკები, საუბრები	Арв-ცა
аныхъуырდта-გადაყლაპა	арвæй -ცისგან
аныхъуырын -გადაყლაპვა	арвитой-გაგზავნიან
аныхъуырынмæ-გადაყლაპვამდე	арвитон-გავაგზავნი
аныхын-მოფხანვა	арвмæ -ცისკენ
აппæрста-გადაავადო	Арвхуыз-ცისფერი
аппар-გადაავადე	арвы-ცაში
аппарста-გადაავადე	арвыл -ცაზე
аппарынц-გადაავადებენ	арвыстой-გაგზავნეს
Аппарын-გადაავადება	арвыхъæды- ცისგულზე

Арв-ცა	арфæйы-ლოცვით
аргæвдæм-დავკლათ	Арфæ-დალოცვა, ლოცვა
аргæвста-დავკლა	Арф-ღრმა
аргæвстой-დავკლეს	арæх-ხშირი
Аргъау -ზღაპარი	Арæх-ხშირი, ხშირად
аргъауæггаг-ზღაპრის ღირსი	асæрфта-გაიწმინდა, მოიწმინდა
аргъауын-ზღაპრისთვის	асайдта-გაიტყუა
аргъуанмæ-ტადარი	асайон-მოვატყუილო
аргъуыдтой-	асаст-გადატყდა, გადატეხვა
Аргæау-ზღაპარი	Асдауысдæг-ხერხემალი
ардæм-აკეთ	Асдæрта-გაილოკვა, გალოკვა
арифметикæ -არითმეტიკა	Асдæу-შუა
армытъæпæны-გულისფიცარი	аскъæфой-გაიტაცონ
арс-დათვი	аскъæфта-გაიტაცა
арсæн -დათვს	аскъæфтой-გაიტაცეს
Арсен- დათვს	Аскъуыдта-დაგლიჯა, გახია
Арс-დათვი	аскъуыдтæ-გახია
арт-ცეცხლი	аскъуынын-გახევა
артæй -ცეცხლისგან	аскъæфта-გაიტაცა
Артдзæсты-ცეცხლოვანი	Аскъæфын-გატაცება, მოტაცება
арты-ცეცხლის	ассыдта-გაიძახა, გამახევა
Арт-ცეცხლი	Ассæppæт-გასხლტა, გასხლეტვა
арф-ღრმა	астæу-შუა წელი
арфæ-ლოცვა	астæუმæ-წელამდე
арфæ-ლოცვა	астæуыл-წელამდე

Астау-წელი	Атынағай-დღესასწაული
астәрдта-გალოკა	атындзыдта-აჩქარდა
астәры-გალოკავს	Атындзын-დაჩქარება
астәу-წელი	атыпшыр-გაბერვა
астәутымбыл-მრგვალი წელი	атыхта-გახვევა, გაეხვია
астәухәрзконд-წელმშვენიერი	Атәрын-გარეკვა, გაგდება
астәуыстәд-სქელწელიანი	атәхы-გაიფრენს
Астәу-შუაში	атәхынц-გაფრინდებიან
асхьиудта-გადაქანდა	Ау-შემახილი (აუუ), შორისდებული
асығъдәг-გასუფთავება	ауағъта-გაუშვა
асәppәт-გასრიალება, გასხლეტვა	ауад-გაირბინა
асәppәтт-გასრიალება, გასხლეტვა	ауадза -გაუშვა, გაშვება
атардта-გარეკა	ауадздынән -გავუშვებ
атасынц-გადაიხრებიან	Ауадзут-გაუშვით
атахт-გაფრენა	ауадзы-გაუშვებს
атахтаид-გაფრინდებოდა	ауадзын-გაშვება
атахти-გაფრინდა	Ауадзын-გაშვება
атахтис-გაფრინდა	ауадзәм-გავუშვათ
атахтысты-გაფრინდნენ	ауади-მიირბინა
атонын-მოგლეჯვა, მოკრეფა	аудта- შეამჩნია, დაინახა
атулын-გაგორება	аууоны-ჩრდილში
атыдтой-გასკდნენ	аууәрста-გასრისა
Атылдис-გაგორდა	аууәрстой-გასრისეს
	Ауығъд-ჩამოკიდებული

ауыгътон-ჩამოვკიდე	Афæдз-წელიწადი
ауыдта-შეამჩნია, დაინახა	афæлвæрдта -გამოსცადა
ауыдтой-შეამჩნიეს, დაინახეს	афæраздзæн-ვიკითხავ
ауыдтон-შევაძინიე, დავინახე	афæрсынмæ-გამოვკითხვამდე
ауæй-გაყიდვა	Афæрсын-შეკითხვა, გამოკითხვა
Ауæй кæнын-გაყიდვა	афæстиат-შეყოვნება, შეყოვნდა
ауæндин-გაბედვა	ахæм-ასეთი
ауæндис-გაბედა	ахæр-შეჭამე
афæдз -წელიწადი	ахæрма-ჭამე რა
Афæдзы-წლის	ахæссут-წაიღეთ
афæдис-განგაში	ахæстонмæ-ბუდეში
афардæг-გაეშურა, წავიდა	ахæстоны-ბუდე
афарста-გაიკითხა	ахаста -წაიღო
афон-დრო	ахастой-წაიღეს
Афонтæ-დრონი	ахастон-წავიღე
Афон-დრო-	ахауа- გადავარდება
афтæ-ასე	ахауд -წაქცევა, დაცემა
афтæмæй-ასეთნაირად	ахауы -წაიქცევა
афтидæй-ცარიელად	ахауыд-წაქცევა
Афтид-ცარიელი	Ахауын-გადავარდნა, წაქცევა
афтæ -ასე	ахгæдта-დაკეტა
Афтæ æнхъæлдам-ასე გვეგონა-	ахицæн-გაშორება, დაშორება
афтæмæй-ასეთნაირად	ахицæн-დაშორება, გაშორება
Афтæ-ასე	Ахмæт-ახმათი (საკუთ.სახ.)
афу-აფუ (სულის შებერვა)	ахорæнæй-საღებავით

Ахордта-შეჭამა	ахуыппытæ-რამდენიმეჯერ მოსმა
ахордтай-შეჭამე	
ахорæнæй-საღებავით	ахуыр-სწავლა
Ахсæв -ამალამ ამ ღამეს	ахуыргæнджытæ-მასწავლებლები
ахсгæ-დაჭერით	Ахуыргæнæг-მასწავლებელი
Ахсдон-ბუდე	ахуыргæнæгмæ-მასწავლებელთან
ахста-იჭერდა	ахуырсты-შეღებიღზე
ахстой-იჭერდნენ	Ахуыр-სწავლა
ахстон-ბუდე	Аххауын-გადავარდნა, დავარდნა
ахстонаразæджы-ბუდის გამკეთებელი, ამშენებელი	аххос-ბრალი
ахстонмæ-ბუდესთან	аххосагæй-დაბრალებული
ахстоны-ბუდეში	аххосджын-დამნაშავე
ахстонæй-ბუდეთი	Аххос-ბრალი
ахстæй -იჭერდი	ахъæуы-ამ სოფელში
ахстæтты-ბუდეებში	ахъаззаг-მოთამაშე
ахстæттыл-ბუდეებზე	ахъазыд-ითამაშა
ахстæттæ-ბუდეები	ахъазæм-ვითამაშოთ
ахсын- დაჭერა	ахызтысты-გადავიდნენ
ахсыныл-დაჭერაზე	ахæм-ასეთი
ахсынæн-დასაჭერად	Ахæмран-ისეთ ადგილას
ахсæв-ამალამ	ахæмтæй-ასეთებისგან
Ахурæн-საღებავი	ахæр-მიირთვი, ჭამე
ахуыпп-მოსმა (წყლის, წვენის)	ахæры -მიირთმევს, ჭამს
Ахуыппма-მოსმაზე	ахæсдзынæн-წავიღებ

ახაყსყნ-წადება	ბაღღაღტა-ბარტყები
Ахаყსყ-მიაქვს	ბაღღიყყაღ-მოგზაური
ახაღტაღმ-ვიბეტიაღოთ	ბაღმბაღაღ-ბამბასავით
ახაღაღ-გადავარდნა	ბაღნდაღйнаღ-თოკისმაგვარი
ახაღყიდ-გაჭიმა, გაწელა	ბაღრაღაღნ-შესატყობად
აყაღტა-დაუკრა	ბაღრაღბონტყ-დღესასწაული
აყარდ-იცოცხლა	ბაღრაღგაღნაღ-მაცნე
აყარაღტა-შეაკეთა	ბაღრაღნდტა-მალღები
აყახსტა-დაიჭირა	ბაღრაღნდტყ-მალღივი
აყუ-წადი	ბაღრაღონდ-მალაღი
აყტაღ -გამწვანდა	ბაღრაღ-წიღი
Аყყ-ღს	ბაღსტა -ქვეყანა
აყიდ-წავიდა	ბაღსტაღ-ქვეყნიდან
აყყდი -წავიდა	ბაღსტყ -ქვეყანაში
Аყყდი-წავიდა	ბაღსტარაღ-მოჯირითე, ცხენოსანი
აყყდტაღ-წავედი	
Аყყდყსტყ-წავიდნენ	ბაღსყ- ცხენის
აყაღვონ-წავალ	ბაღსყღ-ცხენზე
აყაღყყ-მიდის	ბაბა-გამა
აყაღყაღმ-წავიდეთ	ბაბადტი-შეჯდა, შეაჯდა
ბ	Бაბაღაღ-მამის
ბაღყყნ-ვარგივარ	ბაბაღაღნ-მამას
ბაღღასტა-ხეები	Бაბი-საკუთ. სახელი
ბაღღას -ხე	ბაბარაღგაღნყნ-შემოწმებელი
ბაღღასაღ-ხესავით	Бавვაღს-მიახლოება, მიუახლოვდა

Баввахс-მიუახლოვდა	баззаци-დარჩა, ჩარჩა
Бавналын-შეხება	Баззацис-დარჩა
бавналæдафтæмæй-ამდაგვარად შეხება	Баззаци-ჩარჩა, ჩამორჩა
бавнæлдта-შეეხო	баззацидзыстæм-დავრჩებით
баци-ჯდომა	баззациынц-დარჩებიან
бациттын-მიწოდება	Баззациын-დარჩენა
бацивон-მივუტანო	бацин-გაიგე
бацират-დაალევინოს	бацина-გაიგოს
бацирта-დაალევინა	бацинай-გაიგე
бацирын-დაალევინება	Фæн-გავიგებ
бацигæйæ-ჯდომით	бациндзынæ-გაიგებ
бацизур-შესძახე	бациндзынæн-გავიგებ
бацизырдта-შესძახა	бациной-გაიგე
бацис -გაოცება	бацинон-გავიგო
бациტ-ჯდომა	Бацинут-გაიგეთ
бациტაინ-ვიჯდები	бацины-გაიგებს, იგებს
бациტис-ოჯდა	бацинын-გაგება
бациტысты-ისხდნენ	Бацинын-გაგება
бациæны-დასაჯდომი	бацинынц-გაიგებენ
бациæронд-დაბერდა	Бацинын-გაცნობა, გაგება
бацизаци- დარჩა	бацидта-გაიგო
бацигъордтой-მიიღბინეს	бацидтай-გაიგე
бацидæхт-შებრუნდა	Бацидта-გაიგო
бацизаци -დარჩა	бацидтой-გაიგეს
	бацидтон-გავიგე

ბაზырზыр-შეაკანკალა	байхъьусы-მოისმინეს
ბაზირტა-ფრთები	Байывын-შეერთება
Базырта-ფრთები	бақнағам-გავაკეთოთ, გავალოთ
ბაზირ-ფრთაში	Бакаис -დანათესავება
Базыр-ფრთა	бақалдта-შეაგლო
баивдзысты-შეიცვლებიან	Бақалдта-შეყარა
Баивын-გაცვლა	бақалдтой-შეყარეს
байгом-გაილო, გაიხსნა, გაიპო	Бақалын-შეყრა, გადაყრა
Байгом кодта-გაალო	бақаст -ხედვა
Байгомқан-გააღე, შეაღე	бақасты-ხედვით
байдайынц-დაიწყებენ	Бақастаң-შევიხედე
Байдайын-დაწყება	бақатай-ქოთქოთი
байдыдта-დაიწყო	бақодта-შეიყვანა
байдыдтой-დაიწყეს	бақодтай-შეიყვანე
байһафон-დავეწიო	бақодтой-შეიყვანეს
баиргъавтон-გავაშველე	бақодтон-შევიყვანე, შევაღე
баиргъавтон-გავაშველე	бақуымдтон-დავეთანხმე
Баиргъавын-გაშველება	бақъах-გათხრა
байсдзәң-წავართმევ	бақъуырма-დაყრუება
байсын-წართმევა	бақәң-გააღე
Байсын-წართმევა	бақәна-გაალოს
баиу-შეერთება	бақәны-აღებს
байхәлд-დაშლა	баләууыд-მიდგომა, მიეახლა
байхъусәд-გასაგები, მოსასმენი	баласта-მიათრია, მიიტანა
Байхъьусут-მოისმინეთ	баластой-მიათრიეს, მიიტანეს

ბაღგითაგ-მაგინებელი	ბაწყაიყ-ჩუმდება
ბაღადა-იყიდა	ბაწყაიყ-გაჩუმება
ბაღადაყსტამ-ვიყიდოთ	ბაწყაი-გაჩუმდი
ბაღადა-იყიდა	ბაყაგადთი-დამარხეს
ბაღამაენ-დაახლოება	ბაყაგაყუტ-დამარხეთ
ბამბაყრთი-გავიგე	ბაყაგაყნი-დამარხვა
ბამბაყრსტა-გაიგო	ბაყაყთი-დალიეს, შესვეს
ბამბაყრსთი-გავიგე	ბაყაყაყსტა-დალია, შესვა
ბამბაყრსტ-დამალვა	ბაყარ-შეაგდე
ბამბაღ-შეამხანაგება	ბაყარყნი-შეგდება
ბამბარყნი-გაგება	ბაყარსტა-შეაგდო
ბამბულიტა-ბუმბულები	ბარ-ნება
ბამბული-ბუმბული	ბარაყტ -გაემართა
ბამბაყრსტა-გაიგო	ბარაყყრ-შეაგზავნეს
ბამბაყრსთი-გავიგე	ბარსტა-წონიდა, ზომავდა
ბამბაყრსტ-დაიმალე	ბარსთი-წონიდნენ, ზომავდნენ
ბამიდაგ-შეყარდნა	ბარტა-ნებართვები
ბამიდაგ-შეყარდა	ბარუყრ-განათება
ბაყაყნი-დალევა	ბარყ-წონის
ბადაყნი-სკამზე	ბარყნი-აწონვა
ბაყკუყსტა-გაიყბრა	ბარაყყტი-სასწორებზე
ბაყადა-გაჩერება, შეჩერება	ბარაყ-სასწორი
ბაყადაყსტი-გაჩუმდნენ, დაწყნარდნენ	ბარ-ნებართვა, ნება
ბაყადაი-გაჩერდი, გაჩუმდი	ბაყ-სუბი, წვნიანი
	ბაყაყყყნი-ალიარებისთვის

басаст -ალიარება	ბაუადზა-შეუშვას
басастайд-ალიარებად	ბაუადი-მივიდა
басмуды-ყნოსავს	Бауადысты-მივიდნენ
басмыста-უსუნა, უყნოსა	ბაუაიდზაფ-საყვედური, უსაყვედურა
бастой-წართმევა	ბაუარздзჸენ-შეიყვარებს
басудздзыნჸენЦыма -დავიწვები თითქოს	ბაუარзтон-შემიყვარდა
басур-გაშრა	ბაუარзын-შეყვარება
басхуыста-შეარჭო	ბაუасы-შეჰყმუვლა
басывæрджын-დაფეხმძიმება	ბაуасыд-შეჰყმუვლა
басыгъд-დაწვა, დაიწვა	ბაურæдта-შეაჩერა
Басыгътæ-დაიწვი	ბაуромин-შეჩერება
Басæттын-შელწევა, შემტვრევა	Бауромын-შეჩერება
батæфст-გაღღვა, გათბა	Баурæдта-შეაჩერა
батæфсти-გაღღვა, გათბა	ბაუуила-დაღეჭვა
батайын-დადნობა, გაღღობა	ბაუырндзჸენ -დაჯერება, დაიჯერებს
батахт -აჩქარება	Бауырнын-დაჯერება
батутæ-მიფურთხება	ბაუæндыдаид-გაბედავდა
Батутæ-მიფურთხება	ბაფარста-იკითხა
батъыста-შეტენვა, შეტენვა	ბაფарстой-იკითხეს
батылда-შეგორდა	ბაფидауын-შერიგება
батылдта-შეგორდა	ბაфидис-ნიშნის მოგება
бауагъта-შეუშვა	ბაфидыдтой-შერიგდნენ
бауагътой-შეუშვეს	ბაфиппайдзыстут-შეამჩნევთ
бауад- მივიდა, მიეჭრა	ბაфиппайдта -შეამჩნია
	ბაфиппайы-შემჩნევა

ბაფსაედ-გაძღა, დანაყრდა	ბახორდтой-შეჭამეს, მიირთვეს
Бафсис-გაძღომა, დანაყრება	бахудти-გაიცივნა
ბაფტა-ჩაგდება (ხელში)	бахудтис-გაიცივნეს
Бафтыд, Фæзынд-აღმოჩნდა, გამოჩნდა	бахудтысты-გაიცივნეს
ბაфтыдта-შეკრა	бахуыссын-წოლა
ბაфтыдтой-შეკრეს	баххуыс-დახმარება
ბაфтыдтон-შეკვარი	баххæст-მიტანა
бафынæй-დაძინება, დაიძინა	бахъæудзæн-დაჭირვება
бафысым-მასპინძლობა	бахъавы-საჭიროება, საჭირო
ბაფაძაჰხსტა-დარიგება	бахъавыдтæн-დავჭირდი
ბაფაჲლად-დაიღალა	Бахъавын-მიპარვა
ბაფაჲლაიყ-იღლება	бахъарм-შეთბა, თბობა
ბაფაჲრს-იკითხე	бахъаст-საჩივარი
ბაფაჲრსაჲმ-ვიკითხოთ	бахъახъხъაენыныл-დადარაჯებაზე
ბაფაჲრæზтон-შევძელი, გავუძელი	Бахъуаг-მოკლება
ბაფაჲსტიატ-დაგვიანება	бахъыгдардтой-შეწუხება, შეაწუხეს
бахæлæг-შური	бахъыгдарой -შეაწუხონ
бахæრ-ჭამე, მიირთვი	Бахъыгдарын-შეწუხება
бахæрын-ჭამა	бахъæуа-მონდომება, მონდომებს
бахæццæ-მიაღწია	Бахæлæг Кæнын-დანანება, შური
бахæцыд-მიწოლა	бахæრ-ჭამე, მიირთვი
бахаудის-შევარდა	бахæრай-შეჭამო, მიირთვა
бахизæდ-შებიჯება	бахæргæ-ჭამით
бахордта-შეჭამა, მიირთვა	

бахарон-ვჭამო, მივრთვა	бегарагәнджыты-გადამხდელები
бахары-შეჭამს, მიირთმევს	
Бахарын кәндзынәән-შეგაჭმევინებ, გაჭმევ	бегарайы-გადასახადის
Бахарын-შეჭმა, ჭამა	Биби-სახელი (კუთვნილებითი)
бахәссын-მიიტანა	Бибойы-მამაკაცის საკუთარი სახელი
Бахәццә-მიაღწია	Бибойыстәән-მამაკაცის საკუთარი სახელი
Бахәццә-მიღწევა, მიაღწია	Биботәәм-მამაკაცის საკუთარი სახელი
бахәцыди-მიაწვა	Биботы-მამაკაცის საკუთარი სახელი
бацагуры-ძებნა	
Бацагурын-მოძებნა	Биганатә--მამაკაცის საკუთარი სახელი
бацамондзәән-ვასწავლი, მივასწავლი	Биганаты-გვარი, ბიგანათი
бацамонон-ვასწავლი	Бигантимаә-გვარი, ბიგანათი
бацамыдта-ასწავლა, შეასწავლა	
бацамыдтай-მიასწავლე	Биганы-გვარი, ბიგანათი
баци-იქნა (რა იქნა)	Бигтанатә-გვარი, ბიგანათი
бацин-გახარება	
бацис-რა იქნა	Билет-ბილეთი
бацъынд-აჩქარდა, აჩქარება	Бимболат-მამაკაცის საკუთარი სახელი
бацыд -შესვლა	Бинаг- ქვევითა
бацыдис-შევიდა	бинаджы-ქვევითა
Бацыдысты-შევიდნენ	бинонтәй-ოჯახის
Бәбәйы-ბებოის	бинонтау-ოჯახივით
Беветә-ა, ბ, ვ (ასობგრერები რითმში)	бирә-ბევრი
бегара -გადასახადი	БИРАҒҮ-მგელი

ბირაგტა-მგლები	Богътаканын-ღრიალი
БИРАГЪЫ-მგლის	бон-დღე
Бира-ბევრი	бонай -დღისით
ბირა-ბევრი	Бонварон-მთელი დღე
Бира ма дзур-ბევრს ნუ ლაპარაკობ	Бонизარმა-დღე საღამომდე
ბირაგ-მგელი	Бон-изარმა-დილიდან საღამომდე
ბირაგმა-მგელთან	бонმა-დღემდე
ბირაგტა-მგლები	боннымайән -
ბირაგყ-მგლის	бонтა-დღეები
ბირაგყლ-მგელზე	бонты-დღეების
Бирагъай-მგლისგან	бонтა-დღეები
Бирагъән-მგელს	Бонцъаххай-დილაღრისან, გარიჟრაზე
Бираგ-მგელი	ბონი-დღის
ბირატა-ბევრნი	бон-დღე
ბირაუარჰა-ძალიან უყვარდა	бригадир-ბრიგადირი
Бира-ბევრი	бригадирма-ბრიგადირთან
Боба-სახელი მამაკაცის	бригадиры-ბრიგადირის
Бобайән-სახელი მამაკაცის	буар-კანი
Бобаимა-სახელი მამაკაცის	Бузныг-მადლობთ
Бобайы-სახელი მამაკაცის	Буламаერგ-ბულბული
Бобამა-სახელი მამაკაცის	Бурбын-მოყვითალო
Бобатәм-სახელი მამაკაცის	Бутус-მამაკაცის სახელი
Бобатән-სახელი მამაკაცის	быдыр-ველი, მინდორი
Богътагәнგა- ღრიალით	

быдыргътæ-ველები, მინდვრები

быдырма-მინდვრისკენ

быдырте-მინდვრები

быдырты-მინდვრებში

быдыры-მინდორში

Быдыр-მინდორი, ველი

был-ტუჩი (ნაპირი)

былгæрон-ნაპირთან

былмæ-ნაპირთან

Былте-ტუჩები

былтыл-ტუჩებზე

былæй-ნაპირიდან

Былæй асхъиудта-ნაპირიდან

გადაეშვა

გადავარდა

бын-ქვეშ

бынæй-ქვეშით

бынат-ადგილი

бынатмæ-ადგილთან

бынаты-ადგილზე

бынатай-ადგილიდან

Бынат-ადგილი

бындз -ბუზი

бындзхор-ბუზიჭამია

Бындзхор-ბუზიჭამია

бындзытæ-ბუზები

бындзæфхадмæ-ქუსლამდე

бындзæфхадæй-ქუსლიდან

Бындз-ბუზი

бынмæ-ქვემოთ

Бынтон-მთლად, სრულიად

бынтондæр-სრულიად, მთლიანად

бынты-ქვევით

быны- ქვეშ

бынæй-ქვემოთ

Бынæй-ქვევით

бынæттæ-ადგილამდე

бынæттæм-ადგილებამდე

Бын-ქვეშ

бырондæтты-მტკვრს გამოყოფს

Быррон-ნაგავი

бырстой-აქცევენ, წააქცევენ?!

бырынкъ-დრუნჩი

бырынкъставд-ცხელდრუნჩა

бырынкъсырх-წითელ დრუნჩა

Бырынк-დინგი, დრუნჩი

бырынмæ-ცოცვამდე

ბæзджын-სქელი

ბæзджынდæრ-უფო სქელი

Бæзджын-სქელი	ბæრз-კისერი
Бæзджын-სქელი, ზოხი	ბæრზონდæй-სიმაღლიდან
ბæзцъарæй-ბალიშის პირი	Бæрзонд-მაღალი
ბæლას-ხე	Бæრзæй-კისერი
ბæლასы-ხეზე	ბæრзæнд-შემალღებული
Бæლасы цъупп-ხის წვერი	ბæრзæндтæმ-სიმაღლეებისკენ
Бæლას-ხე	Бæრзæнд-სიმაღლე
ბæლвырд-გარკვეული, ნამდვილი	ბæრц-ამდენი
Бæлвырдæй-ნამდვილად, დანამდვილებით	ბæრæггонд-დაბეჯითებით, დანამდვილებით
Бæлвырд-გარკვეული, დამტკიცებული	ბæრæггæнæн-შესამოწმებელი
ბæллын-ვოცნებობ	ბæრæгæй-ნამდვილად, დანამდვილებით
Бæллыц-ოცნება	Бæრæгæй-აშკარად
ბæллæх-ვაგლახ	ბæсты-ქვეყნად
Бæллæх-მარცხი, შეცდომა, დაშავება	ბæстыл-ქვეყანაზე
Бæлон-მტრედი	ბæстæ-ქვეყანა
Бæлц-მგზავრი	ბæстæმ-ქვეყანას
ბæლæсты-ხეებზე	Бæстæтыл-ქვეყნებზე
ბæლæстыლ-ხეებზე	Бæстæ-ქვეყანა
Бæლæстæ-ხეები	ბæтгæйæ-შეერგოს (დაადნეს)
ბæლæстæй-ხეებიდან	Бæттын-შეკვრა, დაბმა
ბæლæстæმ-ხეებთან	Бæттæн-თოკი, ბაწარი
Бæндæн-თოკი	ბæх-ცხენი
ბæргæ-ნეტავი	ბæхы-ცხენის

ნახыл-ცხენზე	гал-ხარი
ნახაჲ-ცხენიდან	გалდა-ხარები
взврст-შერჩეული, არჩეული	Галдаჲ-ხარის პატრონი, შემნახველი
взаг-ენა	გалდაჲ-ხარის შემნახველის
взалытуаг-ნახშირის მაძიებელი	გалиუ-ცელქი, ანცი
виппайды-უცბად, უცაბედად	Галиუ-მარცხენა
ваййы-არის	галтаჲ-ხარებისგან
ваййыйа-არის ხოლმე	Гал-ხარი
ваййын-ვარ ხოლმე	гам-გამი
ваййынц-არიან	Геба-მამაკაცის სახელი
ваццაга-ალბათ	геныр -ახლა
Гадиата-გვარი (ოსური)	Георги -საკუთ. სახელი
гады-კატა	Гино-ფისო-ფისო
гагах-გრუხუნო	гоби-ხის ჭურჭელი
гартәхсаг-ტყვიის მსროლელი	гогызы-ბატების
гагтам-ქრთამი	гоко-მოფერებით ბატკანი
гагса-იმდაგვარი	гокойы-ბატკანს
гаххәтт-ქალღი	Гокотә-ბატკნებს
гага-კენკი	голдытә-ტომრები
гагата-მარცვლეულობის კენჭები	Голлаг-ტომარა
Гаги-მამაკაცის საკ. სახელი	Гомкәнын-გაღება
Гагийә-მამაკაცის საკ. სახელი	Гомхъуыр-შიშველ კისრიანი
Гагимә-მამაკაცის საკ. სახელი	Гом-ღია
гаджидәутты-გვარი	горәты-ქალაქში
газ-გაზი	

губакмæ-სახლი	გადყბჟღჟსტყ-კჟტჟ ხე
Гугуа-სჟკუტ.სჟხელი	გადყ-კჟტჟ
гуыбындзуан -ღორმუცელი	გჟნჟნ-შესჟდლებელი
гуыбыны-მუცელში	გჟპგჟნგჟჟჟ-ტჟნდჟტჟნობით
гуыбыр-მობრილი	გჟპპყ- ნჟხტომის
гуыр-სხეული (ტჟნი)	გჟპპყტჟჟჟ-ნჟხტომით
гуыргуыр-გუგუნი	გჟპპ-ნჟხტომი
гуыргуырჟჟ-გუგუნიტ	გჟპპ-ხტომა, ნჟხტომი
гуырძიჟჟჟ-ქჟრტულად	გჟჟჟჟ-სროლის ხმა, გრუხუნი
Гуырძыстон- სჟქჟრტველო	გჟჟჟჟჟჟ-სროლის ხმაზე
Гуырძыстонმჟ-სჟქჟრტველოსკენ	გჟჟჟჟჟ-სროლის ხმაზე
гуырыкондჟჟჟ -სხეულის აღნაგობჟ	გჟჟგჟ-მიხედვით- (მაგ. იმის მიხედვით)
Гуырыкондჟჟჟ-დჟბადებიდჟნ	გჟჟჟჟჟჟ-ქჟდჟლდის
Гуыцмჟჟჟ-გვარი	გჟჟჟჟჟ-ქჟდჟლდი
Гуыцыры-გვარი	დჟდჟდჟჟ-ვიშ, ვიშ, ვიშ
Гъе-ჟე	დჟღჟ- აგერ
гъомелиყყ-ოსური გვარი	დჟღჟბჟჟყრ-ფრტის ქვეშ
гыцци-ბებია	დჟღჟგომმჟ-პირქვე
гыццыл-პატჟრა	დჟღჟღჟგონჟჟ-ქვევითჟსგჟნ
гыццылтჟჟ-პატჟრებს	დჟღჟღჟგონჟჟ-ქვეწარმჟვჟლი
გჟბყტჟჟ -გვარი (გჟბითჟჟჟ)	დჟღჟღჟგონდჟღჟგონ-ქვევითჟსგჟნ
გადყ-კჟტჟ	დჟღჟღჟგჟჟყრ-ყელს ქვევით
გადყ რუვჟს-ემმჟკი მელი (კჟტჟ მელი)	დჟჟნ-ვარ

დან-ვარ	დარტონ-ვინახავდი
დარ-ც (ნაწილაკი)	დარუტ-შეინახეთ
დარგъдзинады-გაგრძელებაზე	დარын-ვინახავ
	დარынц-ინახავენ
დას-ათი	დარაჲს-ტანსაცმელი
დატты-აძლევს	დარაჲს-ჩასაცმელი, ტანსაცმელი
დაუ-შენი	დემაჲ-შენთან
დაუმაჲ-შენთან	Денджыз-ზღვა
დახი-შენი	джебогътаჲ-გვარი
დახიцаჲნ-შენთვის	ძაბნაჲხდარ-უკეთესად
Давын-მოპარვა, ქურდობა	ძაგაჲჲლ-უპატრონო
дамбаца-დამბაჩა	Дзанათон-სამოთხე
дар-ც (ნაწილაკი)	ДЗÆРГЪ-დედალი ღორი
Даргъ-გრძელი	Дзабыртаჲ-ფეხსაცმელები
дард-შორს	ძაბნაჲხ-კარგი
дарддар-უფრო შორს	ძაგ-სამყოფი, სავსე
дардდაჲ-	Дзаг-სავსე
дарддар-უფრო შორს	Дзანаспи-სახელი
дардзаჲნ-შეინახავს	Дзანаспийы-სახელი
дардმაჲ-შორს (იყურება)	Дзანаспийыстаჲნ-სახელი
дардმაჲ-შორს (იყურება)	Дзანаспимаჲ-სახელი
дардтой-ინახავდნენ	ძაუმათაჲ-ტანსაცმელები
дардыл-შორიახლოს	Дзаუმაჲ-ტანსაცმელი
дарდაჲი-შორიდან	Дзвылдар-ტოროლა
Дард-შორს	Дзера-ძერა

Дзесты-გვარი	дзуг-ჯოგი
Дзибуш-სახელი	Дзугаты-გვარი
дзидзайы-ხორცის	Дзул, Кæрдзын-პური
Дзидзидайæн-ძუძუმწოვარი	дзулы-პურში
Дзидзиდაй-მეძუძური, ძუძუმწოვარი	дзур-ილაპარაკე
Дзიойты-გვარი	Дзургæ-ლაპარაკით
Дзипп-ჯიბე	Дзургæнæ-ლაპარაკით
дзомаг-ულელი	Дзургæ-ლაპარაკი
дзуæрттæ-სალოცავები, ეკლესიები	дзуры-ლაპარაკობს
дзуæрттæй-სალოცავებიდან	Дзурын-ლაპარაკი, საუბარი
ეკლესიებიდან	Дзурын-საუბარი, ლაპარაკი
дзуაпп-პასუხი	дзурыс-ლაპარაკობ
дзуაппæн-პასუხს	Дзывылдар-ტოროლა
Дзуაпп-პასუხი	Дзывылдар-ბელურა
дзуარ-სალოცავი, ეკლესია	Дзыгойтæ-ოსური გვარი
дзуარгæсырдæм-ეკლესიის	дзыгъуыр-ჭორფლიანი
მეთვალყურე	дзыгъуыртæ-ჭორფლიანები
дзуარмæ-ეკლესიისკენ, სალოცავისკენ	Дзыгъуыр-ჭორფლიანი, ჭრელი
дзуары-ეკლესიაში	дзырд -ნათქვამი
Дзуарыбонты -საეკლესიო	Дзырд радтой-სიტყვის მიცემა,
დღესასწაული	დაპირება
дзуарыбонтыл-საეკლესიო	дзырдтæ-სიტყვები, ნათქვამი
დღესასწაული	дзырдта-სიტყვები
Дзуарыгæс-ეკლესიის დარაჯი	дзырдтай-საუბრობდნენ
Дзуар-ეკლესია	дзырдтой-საუბრობდნენ

дзых-პირი	ძაერგьМа-დედალი ღორთან
дзыхæй-პირით	Дзаергъæн-დედალი ღორს
дзыхъы-ნაპრაღში	диакбег-დიანბეგი
дзыхы-პირში	диваныл-დივანზე
дзыхыдзаг-სავსე პირით	дидинаæгæй-ყვავილით
Дзыхыдзаг-გულიანად (სიტყვასიტყვით მთელი პირით)	дидинаæг-ყვავილი
дзыхыл-პირზე	Дидинаæг-ყვავილი
дзыхæй-პირით	Диссаг -საოცარი
Дзабидыр-ჩიტი (მწყერი)	диссагдæр-საოცრად
дзабидырты -ჩიტი (მწყერი)	Диссаг-საინტერესო, საოცარი
дзабидæртæმ -ჩიტი (მწყერი)	Диссаг-სასწაული, საოცარი
дзабæх-კარგი	Диссаджы-საოცრად
Дзагъæл-უპატრონო	дихы-გაყოფა (რაიმე საგნის, ნივთიერების)
Дзагъæл дзырд-უაზრო ლაპარაკი	додой-ვიშვიში, მიცვალებულთან
дзагъæлдзых -პირლია, ჭორიკანა	Додой дæсæр-ვაი შენს თავს
дзагъæлы-უაზრო	дойныйæ-წყალთან ერთად
Дзагъæლ-უპატრონო	дойныйæ-წყალთან ერთად
Дзагъæლ-უპატრონო	домыс -მერჩი (რას მერჩი)
Дзаембитæ-ბრჭყალები	Дон-წყალი
Дзаембыдтæ-ბრჭყალები	дон-წყალი
дзаембийæ-ბრჭყალებით	дондæттæны-წყლის გასაცემი
дзаембытæ-ბრჭყალებით	донмæ-წყალთან
Дзаергъ-დედალი ღორი	Доны-წყალში

Доны Былтæ-წყლის ნაპირები	Дурын-დოქი
Доны был-წყლის პირას	дурæй -ქვისგან
Доны пырхыта-წყლის წვეთები, შხეფები	Дур-ქვა
Дон-წყალი	дуæрттæ-კარები (რამოდენიმე ერთად)
Дохтыр-ექიმი	Ды-შენ
дуар-კარები	дыгайæრтыгай-ორსამნაირო
дуарæй-კარებიდან	дыгоппон-ოფოფი
дуаргæрон-ზღურბლზე	дыккаг-მეორე
дуармæ-გარეთ	дымгæ-ქარი
дуары -კარში, გარეთ	дымгæйы-ქარში
дуарыл-კარზე	Дымгæ-ქარი
дуарæй-კარიდან	дымынаყ-მოწვევა
Дуар-კარები	дынджыр-დიდი
дукани-მაღაზია	Дыса-ქალის სახელი
дуканимæ-მაღაზიასთან	Дысон-წუხელი
дунейы-ქვეყნად	Дысон-წუხელი
дунетæ-ქვეყნები	Дыссон-წუხელ
дур-ქვა	дыууæ-ორი
дурмæიუ-ქვასთან	дыууæყæн-ორს
дурты- ქვებში	дыууæизæрастæу-ორ ღამეს შორის
дुरы-ქვაში	дыუუæრдыგæყ-აქეთ-იქეთ , ორივე მხარეს
ДУРЫН-დოქი	Дыууæ хатт-ორჯერ
Дурынмæ-დოქთან	дыუუæყყ-ორში
Дурыны-დოქში	

Дыууаџаен-ორს	დას-ათი
Дыууაџდამ-აქეთ-იქით (ორივე მხარეს)	დატყ-აძლევს, მისცემს
дыууаџтә-ორი-სამი	დატყს-აძლევ, მისცემ
дыууаџта-ორ-ორი	დატგә-აძლევდა
дыууаџфондз-ორი ხუთიანი	დაუ-შენ
Дыууа-ორი	დაუმә-შენთან
Да амонд-შენი ბედი	დაуыйас-შენხელა
დალდარ-ქვევით, უფრო ქვევით	დაуыл-შენზე
დალაг -ქვევითა	დაუაჟ-შენგან
დალладжы-ქვევითას	დაუაენ-შენთვის
Да ллагон-ემზაკი (ქვეშ-ქვეშა)	დაჟი-შენი
დალა-აგერ	Даჟი дар-მოიქეცი კარგად
დალაამә-ქვევით, ქვემოთ	Даჟორзаჟაჟ-გეთაყვა
Да лаамә-ქვევით	დაჟადაგ-შენ თვითონ
დაენ-ვარ	Ерыстау-ერისთავი
დაენდაგ-კბილი	Ерыстаუაღდარმა-ბატონთან, ერისთავის
დაენდაგტყ-კბილებში	Ерыстаутә-ერისთავები
დაენდაგტә-კბილები	Загъ-სთქვი
დაენდაგტაჟ-კბილებით	загъგә-თქმა
დაენდაგტაენ-კბილებს	загъдзаენ-იტყვის
Даендаგტә-კბილები	загъдзынаენ-ვიტყვი
დარ-ც (ნაწილაკი)	загъгы -ამბობს
დარგгы-სიგრძეში	загъгын-თქმა
დარфааныкхуыз-ნაცრისფერში	загъгынц-ამბობენ

загъыс-ამბობ	загътай-თქვი
зай-ზვავი	загътаид-იტყოდა
зайласт-ზვავწაღებული	загътой-სთქვეს
займиты-ზვავის თოვლი	загътон-ვთქვი
зайтæ -ზვავები	загътонзагъгæ -ვთქვი მეთქი
Зайты-ზვავებში	загътæи-სთქვი
зайы-ზვავში	загъга -სთქვა
зæнаджы-პირმშო, შველი	загъын-ვამბობ
зæрдæ-გული	заддæр-ხორბალი
Зæрдæвæრæн-დღესასწაული	Зад-ხორბალი
зæрдæйæ-გულიანად	зайдзæн-ვრჩები, დავრჩები
зæрдæйы-გულში	зайы-შობს, მშობიარობს
зæრდæმæ-გულისკენ	закъон-კანონი
зæрдæтæ-გულები	закъонтæм-კანონები
зæრдиаг-გულიანი	зæრæджы-სიმღერაში
ЗÆРОНД-მოხუცი, ბებერი	ЗАРАГ- სიმღერა
зæронды-მოხუცის, ბებრის	заргæ-მღერა
зæхмæ-მიწაში	зард-ნამღერი
зæхх-მიწა	зардзытæმ-მომღერლებს
зæххæй-მიწიდან	зардыл-სიმღერაზე
зæххы -მიწაში	зары-მღერის
Загъдкахæн-ამრევი, მოჩხუბარი, ჩხუბის დამწყები	зарын-სიმღერა
Загъдкъахæგæннад-ჩხუბის თავი	зарынмæ-სიმღერის
загъга -თქვა	зарыс- მღერი
	зарæг-სიმღერა

згѣоргѣзгѣорын-სირბილ-სირბილით

згѣорыныл-სირბილზე

Згѣорынаѣ-სირბილით

Згѣорын-გარბენა, სირბილი

здѣхын-მოზრუნება

зиан-მიცვალებული მკვდარი

зилдух -ტრიალი

зиллаѣтѣ-დამტარებლები

зилы-ტრიალებს

зилынтѣ-ტრიალი (მრ.რიცხვში)

Зилын-ტრიალი

зиу-მკა (ხორბლის)

зиууѣтѣ-მკაზე მომუშავენი

змѣлаѣг-მოძრავი

змѣлаѣн-მოძრავი

змѣлд -განძრევა

змѣлыд-გაინძრა

змѣлын-განძრევა

змис-ტალახი, ტლაპო

змисмѣ-ტლაპოში

Змѣлгѣ-განძრევა

змѣлы-მოძრაობს

Змѣлын-მოძრაობა

змѣлаѣг-მოძრავი

Змѣлаѣг-მოძრავი

змѣст-არეული, გათხვრილი

Змѣст-არეული

знаѣгты-მტრებში

знаг-მტერი

знагмѣ-ზამთრამდე

Знаг-მტერი

знаджы-მტრის

знон-გუშინ

Знон-გუშინ

зонѣг-მცოდნე

Зонгуылтыл-მუხლმოყრილი

Зонгуытыл-მუხლებზე

Зонгѣ-ნაცნობი

зонд-ცოდნა, ჭკუა

зонды -ცოდნაში

Зонд-ჭკუა, ცოდნა

зоны-იცის

зонын-ვიცი

зонынц-იციან

зоныс-იცი

Зулчѣ-?მატლი, ჭია

зулчѣыты-მატლებში, ჭიებში

зулчѣытѣ-მატლები, ჭიებში

Зулчъ-ჭია, მატლი	Зын-рахათჷნ-ძნელი გამოსაცნობი
ЗЫДГÆНАГ-ხარბი, დახარბებული	зыны- ჩანს
Зыдгæнæг-ხარბი, დახარბებული	зынынц-ჩანან
зыдта-ხარბები	Зын-ძნელი, რთული, მძიმე
Зыдта-იცოდა	зырзыр-კანკალი
зыдтой-იცოდნენ	зырзыргæნგæ-კანკალით
зыдтон-ვიცოდი	Зыр-зыр-კანკალი
Зыд-ხარბი	зыхъхъырæй-ჭუჭრუტანა
зылангæნæგ-დამტრიალებელი	зæгъ-სთქვ
зылд-ტრიალი	зæгъа-სთქვას
зылды -ტრიალებდა	зæгъат -ითქვას
Зылын -მოგრეხილი, დამნაშავე	зæгъæ-თქო (წავედი თქო)
зымæგ -ზამთარი	зæгъдзыნæ-იტყვი
ЗЫМÆГИУАТГÆНÆГ-ზამთრის	зæгъдзыნæн-ვიტყვი
მომტანი	зæгъдзыстæმ-ვიტყვით
зымæджы-ზამთარში	Зæгъма-თქვი
зымæგ-ზამთარი	зæгътæ-თქო
зымæგიу-ზამთარში	зæгъут-თქვით
зымæგმæ-ზამთრამდე	зæгъы-ამბობს
зымæджы-ზამთარში	зæгъы-ამბობს
зын-მძიმე, ძნელი	зæгъын-ვიტყვი, ვამბობ
зынг-ნაკვერჩხალი	зæгъыс-ამბობ
зынгæ-ნაკვერჩხალი	Зæгъы-ამბობს
зындис-ჩანდა	зæгъæდ-თქვას
зындысты-ჩანდნენ	

зæгъæн-სათქმელი	зæронд- ძველი, მოხუცი, ბებერი
зæддаг-მოსამშობიარებელი (ცხოველებზე)	Зæууæt-ქუსლი
Зæддаг-მაკე-?!	зæххы-მოწაში
зæйы-მშობიარობს	зæххыл-მიწაზე
Зæй-ზვავი	зæххæй -მიწიდან
Зæлинæ-ქალის სახელი	Зæхх-მიწა
зæллангæнаг-ზარის დამრეკი	йæхи-მისი
зæнг-წვივი	йæхинымæრ- თავისთვის
зæнгтæზæრзонд-წვივმაღალი	йæхирдæმ-თავისკენ
Зæнгтæ-წვივები	йæхицæн-თავისთვის
Зæრватык-მერცხალი	иваза-გაწელვა
Зæრватыкк-მერცხალი	ивд-გაცვლა
Зæრватык-მერცხალი	ивдзæн-გაცვლის
Зæრватыччытæ-მერცხლები	ивта-ცვლიდა
зæрдыл-გულზე	ивылд -შთანთქვა
Зæрдыл дар-დაიმახსოვრე, გულში შენახვა	ивылын-შთანთქა
зæрдæ- გული	Ивын-გაცვლა, შეცვლა
зæрдæйы-გულში	йедтæმæ-მის მაგივრად
зæрдæйæნუარзт-გულიანი მოყვარული	йемæ-მასთან
зæрдæმæ-გულში	йемæ-მასთან
зæрдæхалæნ-გულდასაწყვეტი	Иеныр -ახლა
Зæрдæ-გული	йеныр -ახლა
	Йеныр фææфтæн-ებლა დავილუპე
	изæр-სადამო

изæр-სალამო	Ирвæзын-გადარჩენა
изæрмæ-სალამომდე	иргъæвæг-გამშველებელი
изæრталынგმæ-სალამო, დაღამებამდე	иргъæвынæй-გასაშველებლად
Изæры-სალამოს	Иргъæвын-გამშველება
Изæрыгæттæ-სალამოები	ирдгæ-განათება
ингæн -სამარე	ирон-ოსი
ингæны-სამარეში	иронау-ოსურად
ингæныл-სამარეზე	Ирон-ოსური
иннæ-სხვა	Иры-ოსეთში
иннæмæн-სხვას	Ирæд-ბე (წინასწარი გადასახადი სარძლოსთვის)
иннæтæ-სხვები	ис-არის
иннæ-სხვა	исдуг-ცუდი დრო
иннæйы-სხვის	исдугмæ-შერჩეული დრო
иннæმæй-სხვისით, სხვებისგან	Искуты-როდისმე (მრ.რიცხვში)
иннæрдæმ-სხვისკენ	искуы- როდისმე
иннæтæ-სხვები	искуыдтæй-როდის-როდის
иннæтæй-სხვებისგან	ис-нал-აღარ არის
иннæფარсмæ-სხვა გვერდი, სხვა მხარე	иста-იღებდა
иннæФидар- (სხვა მაგარი)	истой-იღებდნენ
Иннæхатт-სხვა დროს	исты-რაიმე
Иннæ-სხვა (შემდეგი)?!	Исчи-ვინმე
ирæд-გასათხოვარი ქალის წინასწარი გადასახადი	Исчи-ვინმე
ирвæзынгæнджытæმ-ქალის გამოსასყიდი	Иу-ერთი
	иуæн-ერთს

иуÆнафон-ერთს დროს	иууылдар-მთლიანად
Иуæхсæв-ერთ ღამეს	иууылдæр-მთლიანად
иубон- ერთ დღეს	иууылдæრКуыиу-სულ ხან ერთი
иуварс-ერთ მხარეს	Иууылдæრ-სულ, სუყველა
иуварсты-გვერდულად	Иухатт-ერთხელ
иугай-თითო	Иуцасдæრ-ერთი რამდენიმე
Иугæრ-ერთიანად	иуцыппарæхсæз-ერთი, ოთხი, ექვსი
иудадзыг-ყოველთვის	иуы-ერთში
иудæვгар-ერთ ხანს	иуырდæმ-ერთ მხარეს, იქით
Иудзырдæй-ერთი სიტყვით	Иуæйиу-ერთ-ერთი
Иудæვгар-ერთ ხანს	иуæйиутæ-ერთ-ერთნი, ზოგიერთი
иудурты-ერთ ქვაზე	Иуæй-иу-ერთ-ერთი
иудыууæ-ერთი-ორი	Иуæргъæвст-ერთი გათომილი
иуимæ-ერთად	ихæრდæ-გულგაყინული, გულგრილი
Иукъорд-ერთი წყება	ихуარæгау-სეტყვასავით
иумæ-ერთად	Ихуარæგ-სეტყვა, დასეტყვა
иумæйаг-ერთობლივი, საერთო	ихы-ყინულში
иумæ-ერთად	йы-ში
Иумæ-ერთად	йыл-ზე
иუნæг-მარტოხელა	йын-ვით
иუნæგæй-მარტო	иæ-მის
Иуныхасæй-ერთი სიტყვით	йæ-მის
иутæ-თითო	йæбылтыл-მის ნაპირებზე, ტუჩებზე
иууыл-სულ მთლიანად	
иууылдæრ-მთლიანად	

Йæдзыппæй-მისი ჯიბიდან	кæмттæ-
Иæრæзты-მის წიბ	кæн-აკეთე
йæფæстаგ-მისი ბოლო	кæн-აკეთე
йæхи-მისი	кæნæд-ანდა
йæхиу-მისით	кæна-ანდა
йæхимæ-თავისთვის	кæнай -აკეთო
йæхицæй-მისგან, თავისით	кæнай-აკეთო
Йæхицæй-თავისი, თავისთავზე	кæндзæн-გავაკეთებ
йæхицæн-თავისთვის	кæндзæნი-გაკეთებს
иæхæдæგ-თვითონ	кæндзынæн -გავაკეთებ
иæцæრæნбынтаны-მისი ცხოვრების დასაწყისიდან	кæнинаг-გასაკეთებელი
йæчысыл-მისი პაწია, პატარა	кæной -აკეთონ
Кæд-როდის	кæнон -ვაკეთო
кæдæй-როდიდან	кæнут -აკეთეთ
кæдæმ-საით	кæны-აკეთებს
кæдდæრ-როდისღაც, ოდესღაც	кæнын-ვაკეთებ
кæдდæრიდდæრ-როდესაც	кæнынмæ-გასაკეთებლად
кæდმæ-როდემდე	КÆНЫНЦ-აკეთებენ
кæй-ვისი	кæныны-გასაკეთებლის
кæლმæრზæნ-თავსაფარი	Кæრæдзи-ერთმანეთი
кæმ-სად	кæრæдзийæн-ერთმანეთს
кæმæ-ვისთან	Кæრæдзийы- ერთმანეთის
КÆМÆН-ვის	кæრæдзийыл -ერთმანეთზე
кæმდæრ-სადღაც	кæრæдзимæ-ერთმანეთს
	кæрдæгыл-ბალახზე

კარდაგ-ბალახი	Кæхцæнæны-
კარდзын-პური	кæцæй-საიდან
კარდзыნ-პურის	кæцæйдæრ-საიდანღაც
კარკдон-საქათმე	кæцыфæнды-რომელიც გინდა
კარკдонкъуымы-საქათმის კუთხეში	Кавказы-კავკასიაში
კæрон-ბოლო	каджин-პატივცემული
კართ-ეზოში	Каджын-სასიქადულო, პატივცემული
კærц-ქურქი	Кад-პატივი
კæსæгтæ-თევზები	калæгау-გადამყრელივით
კæсай-იყურები	калгæ-გადაყრა
კæстæриуæг-უმცროსობა	Калд-გადაყრილი
კæсы-იყურება	калдис-იყრებოდა
კæсын-ყურება	калдта-ყრიდა
კæсынц-იყურებიან	Калиу-ტოტი
კæуаг-მტირალა	КАЛМ-გველი
კæугæ -ტირილით	калмы -გველის
კæуыл-ტირილზე	Калм-გველი
კæуынæй-ტირილით	калын-გადაყრა
კæуынхъæлæსæй-ტირილის ხმით	канд-ისე
კæуынæй-ტირილით	кард-დანა
კæфойæ-იცეკვობ	Карк-ქათამი
კæфтæ-ცეკვები	карчы- ქათმის
კæфхъуындары-	каст-ყურება, ცქერა
	касти-იყურებოდა

касты-ყურებაში, ცქერაში	Ком-ხევი
кастысты-იყურებოდნენ, იცქირებოდნენ	Ком-ხევი, უფსკრული
кауы-ტირის	конд-აღნაგობა
кафаг-მოცეკვავე	контрлон-კონტროლირებადი
кафга-ცეკვით	Косеты-გვარი
Кафт-ცეკვა	Коцойты-გვარი
каффетга-მოცეკვავეებთან	кружкайы-ჭიქაში
кой-ხსენება	кружочы-წრეში
кодта-აკეთებდა, მოხდა	кува-დალოცვა
кодтай-აკეთებდი	куваendonы-სამლოცველოში
кодтаид-გააკეთებდა	куитა-ძაღლები
кодтаин-გავაკეთებდი	куиты-ძაღლების
кодтам-ვაკეთებდით	культурайы-კულტურის
кодтой-აკეთებდნენ	культурა-კულტურა
кодтон-ვაკეთებდი	культурайы-კულტურის
кой-ხსენება	кураг-მთხოვნელი
Колхозонта-კოლმეურნეები	курджыта-მთხოვნელები
Колхозонтай-კოლმეურნეებისგან	куры-თხოულობს, ითხოვს
комдзаг-ლუკმა	курын- ვთხოულობ, ვთხოვ
Комкомма-პირდაპირ	курыны-თხოვნის
комма-დაჯერება	курыныл-თხოვნაზე
комы-პირი	Курын-თხოვნა
Комыдон-ნერწყვი	Кураг-მთხოვნელი
комыдатта-ნერწყვები	Кусаг-მშრომელი, მუშა
	Кусарттаг-დასაკლავი, საკლავი

кусынмæ-სამუშაოზე	куыйтæ-ძაღლები
кусæрттаг-საკლავი	куыйтæн-ძაღლებს
Кутæртæ-ბუჩქები	куыиу -ხან ერთი
Кутæრ-ბუჩქი	куымдта-იჯერებდა
кууддæр-როგორღაც	куыннæ-როგორ არა
Кух-ხელი	куыннæ-როგორ არა
куы-რომ	куыннæг-მომცრო
куывдæн-ლოცვისთვის	куынæ-არც კი
куывдтытæ-ლოცვები	куырდ -განათხოვი, გათხოვილი
куывды-რელიგიური დღესასწაული	куырмæй-სიბრძავით
куывд-დღესასწაული	куыст-სამუშაო
куыд-როგორ	куыстæй-სამუშაოდან
Куыд æмбæлы-როგორც შეეფერება	куыста -მუშაობდა
Куыддæრ-როგორღაც, როგორც	Куыстыфтæг-მუშაობას მოწყურებული, ჩართული
Куыддæриддæრ-როგორღაცნაირად, როგორც კი	Куыст-სამუშაო
Куыддæრ-როგორც, როგორღაც	КУЫСЫФТÆГ-სამუშაოზე მიჯაჭვული, მონდომებული
куыдз-ძაღლი	Куысыфтæг-სამუშაოზე მიჯაჭვული, მონდომებული
Куыдзæ-ძაღლისნაირი	Куы-რომ
куыдзы-ძაღლის	къæбæртæ-პურის ნატეხები
Куыдз-ძაღლი	къæвда-წვიმა
Куыдфæстагмæ-საბოლოოდ, როგორც ირკვევა	къæдзæх-კლდე
Куыйты-ძაღლების	къæдзæхæй-კლდიდან
	къæдзæхтæ-კლდეები

кѣадзѣхы-კლდეზე	кѣахыл-ფეხზე
кѣაѣ-თამამი	Кѣахын-გამოთხრა, თხრა
Кѣაѣджыны-თამამის	кѣахაѣ-ფეხით
кѣაღაѣтѣаѣ-რგოლი	кѣლასмѣ-კლასისკენ
кѣამдзѣстыггомау-მორცხვად, დარცხვენილი	кѣლასы-კლასში
кѣაертт-ნატეხი	кѣონайыл-კონაზე
кѣაесѣრѣаѣ-კარიბჭედან	кѣоппа-ამობურცული, ბორცვი
кѣაѣцѣлы-ჩხირი	кѣорд-ჯგუფი
кѣაбазѣаѣ-ტოტიდან	кѣულмѣ-კედლისკენ
кѣადдѣар-მცირე	Кѣულран-კედელთან
кѣადдѣარѣаѣкѣადдѣარмѣ-როდიდან როდემდე	Кѣулраниу-კედელივით
Кѣადдѣар-მცირე, უფრო პატარა	кѣултыл-კედლებზე
кѣალатий-კალათა	кѣულтѣаѣуын-კედლების გამოცვლა
кѣალатийы-კალათაში	кѣულтѣ-კედლები
кѣалиу-ტოტი	Кѣул-კედელი
кѣалиуты-ტოტებში	кѣус-თეფში, საინი
кѣалиутѣ-ტოტები	кѣუსы-თეფში, საინში
кѣалиуѣаѣкѣалиუმѣ-ტოტიდან ტოტზე	Кѣутар-ბუჩქი
кѣафѣеттѣ-კამფეტები	кѣутертыл-ბუჩქებზე
кѣах-ფეხი	кѣутугѣнѣнты -სათიბებში
кѣахдзѣаѣфы-ნაბიჯში	кѣутуйы-სათიბში
Кѣахдзѣаѣფ-ნაბიჯი	кѣутѣры-ბუჩქში
кѣахѣиу-ფეხს	кѣух-ხელი
	кѣухаѣ-ხელით

кѣухмѧ-ხელისკენ	кѣახაღღзыг-ხუჭუჭი
кѣухтѧ-ხელები	кѣახართѧ-ნატეები
кѣухы -ხელში	Кѣагда-წვიმა
Кѣухы Бафтын-ხელში ჩაგდება	кѣადз-მოხრილი
кѣухылхѧѧг-ხელისმომკიდე, მეჯვარე	кѣადзил-კუდი
кѣухылхѧѧгѧн-ხელისმომკიდეს, მეჯვარეს	кѣადзиы-კუდში
Кѣухылхѧѧг-ხელისმომკიდე, მეჯვარე	кѣადзилѧй-კუდიით
Кѣуыбырхѣус-სმენადაქვეითებული	кѣადзахрабынтѧ-კლდის ძირი
кѣуым-კუთხე, კუნჭული	кѣადзახы-კლდეში
кѣуымбилы-მატყელში	Кѣადзახ-კლდე
кѣуымты-კუთხეებში, კუნჭულებში	Кѣადз-მოხრილი
кѣуымхადзар-კუთხის სახლი	Кѣაппѧг-მახე
кѣуымы-კუთხეში	кѣაппѧн-ხაფანგი
Кѣуым-კუთხე, კუნჭული	кѣაппѧныл-ხაფანგში
Кѣуыпп-ბორცვი	Кѣაппѧн-მახე, ხაფანგი
Кѣуырийы-კვირაში	Кѣартт-ნაჭერი, ნატეები
кѣуырма-ყრუ	Кѣарт-ნატეები
кѣуыртты-კრუხად	кѣარццытѧ-ტკაცანი
кѣуырттѧй-კრუხით	кѣასкѣас-კაწკაწი
кѣуытѧртѧм-ბუჩქებისკენ	кѣასкѣასгѧнგѧ-კაწკაწით
кѣახутѧн-კისერს	кѣახты-ფეხებში
	кѣახтыл-ფეხებზე
	кѣახтѧ-ფეხები
	кѣახтѧчысыл-მოკლე ფეხები
	Кѣбут-კისერი

Кæбæлдзыг-ხუჭუჭა	кæн-აკეთე
кæд-თუ	кæна-კეთება
Кæд дæфæнды-თუ გნებავს, თუ გინდა, თუ გსურს	кæнай- გააკეთე
кæддæра-აბა თუ	кæнат-ანდა
кæддæриддæრ-როცა, როდესაც	кæндзынæ-გაკეთებ, აკეთებ
Кæдзил-კუდი	кæндзынæн-ვაკეთებ, გავაკეთებ
кæдзæхы-კლდეში	кæндзысты-გაკეთებენ
Кæдиу-თუ კი	кæндзæн-გავაკეთებ
кæдæм-სად	кæннод-ან და
кæй-ვის	кæны-აკეთებს
Кæй Хонынц-ვისაც ეძახიან, ვისაც ეპატიჟებიან	кæнын-კეთება
кæйдæრ-ვისი	кæнынмæ-კეთებამდე
Кæлмæრзæн-თავშალი	кæнынтæй-კეთებისგან
кæм-სად	кæнынц-აკეთებენ
Кæмдæ-სად ხარ?	Кæнын-კეთება
кæмдæриддæრ-სადაც კი	кæныс-აკეთებ
кæმттæ-ხევები	Кæн-აკეთე
кæмтты-ხევებში	кæрдо-მსხალი
кæმæ-ვისთან	кæрдой-მსხალში
кæმæй-ვისგან	кæрдын-თიბვა, მოთიბვა, მოცელვა
Кæმæნ-ვის, ვისთვის	кæрдынмæ-სათიბად
Кæმæნ-ვის	кæрдæг -ბალახი
Кæმ-სად	кæрдæгыл-ბალახზე
	кæркдоны-საქათმე

კაჲონ-ბოლო	კაჲსინჲ-უყურებენ
Кაჲონმაჲ-ბოლომდე	კაჲსინჲჲ-ყურებით, ცქერით
კაჲონჲჲ-ბოლოში	კაჲსაგტაჲ-თევზები
Кაჲონ-ბოლო	Кაჲუაგ-მტირალა
კაჲრტ-ეზო	კაჲუылты-საიდან
Каჲრть-ეზო	Кაჲ-უылты-საიდან, რომელი მხრიდან
კაჲრტყ-ეზოში	
Каჲრტ-ეზო	კაჲუын-ტირილი
კაჲრჩყტაჲ-ქათმები	კაჲუынჲჲ-ტირილით
კაჲრადჲიყ-ერთმანეთში	Кაჲუын-ტირილი
Кაჲრადჲიყ-ერთმანეთი	კაჲუыс-ტირი
კაჲრადჲიმაჲ-ერთმანეთს	კაჲყყ-რომელი
კაჲრადჲიუыл-ერთმანეთზე	კაჲყყრდყგაჲჲ-საიდან, რომელი მხრიდან
Кაჲრადჲი-ერთმანეთი	კაჲყაჲჲ-საიდან
Кაჲრადჲ-ჲაობი	ლაჲბურყ-მივარდნა
კაჲს-იცქირე, უყურე	ლაჲვარდტა-საჩუქრები
კაჲსაგ-თევზი	ლაჲვარდტოყ-აძლევედნენ
კაჲსგაჲჲ-ყურებით	ლაჲვარდტსყ-აძლევედნენ
კაჲსგაჲჲჲიუ-თვალთვალი, ყურებით	ლაჲვარ-საჩუქარი
	ლაჲგ-კაცი
Кაჲსმა-უყურე	ლაჲგაჲჲ-კაცი
Кაჲსსაგ-თევზი	ლაჲგაჲტყ-შემოლობილში
კაჲსტარ-უმცროსი	ლაჲგტაჲ -კაცები
კაჲსყ-უყურებს	ლაჲგტაჲნ-კაცებს
Кაჲსყნ -ყურება, ცქერა	

ლაგტყ-კაცების

ლაგტყდუარ-კაცების სალოცავი
(ვასდირჯი)

ლაგუარზონდზინად-კაცთმოყვარეობა

ლაგყლ -კაცზე

ლაგყლიუ-კაცზე ხოლმე

ლაღჯყ-კაცზე

ლაღჯაგ-ჯოხი

ლაღჯაღჯყ-ჯოხზე

ლაჲყუ -ბიჲი

ლაჲყუყყ-ბიჲის

ლაჲყუყყყლ-ბიჲზე

ლაჲყუყლ-მოზარდი

ლაჲყუყტ-ბიჲები

ლაჲყუგ-დგომა

ლაჲყუყდ-იდგა

ლაჲყუყდი-იდგა

ლაჲყუყყ-დგომა

ლაგტყ დუარ-მამაკაცების
სალოცავი(უასდირჯი)

ლაჲყყყ-ზარტყი

ლასაგგაგ-მიმტანი, მიმტრევი

ლასტყ-მიატრევენენ

ლასყ-მიეტრევა

ლასყყმ-მიტრევაჲდე

ლდარ-ზატონი

ლდარყ -ზატონის

ლიდზ-გაიჲეცი, გაირზინე

ლიდჯაგგაგ-სირზილის საფასური

ლიდჯგ-სირზილით

ლიდჯყ-სირზილი

ლიდჯყყყ-გასარზინად

ლიდჯყყც-მირზიან

ლიდჯყყყყლ-სირზილზე

ლიდჯყყ-სირზილი, რზინა

ლომისყ-სალოცავი ლომისის

ლიგჯდყსტყ-მირზოდნენ

ლისტაგ-წვრილი

ლავარყ-ჩუჲეზა, მიცემა

ლავარდტყ-აჲლევენენ

ლაგ-კაცი

ლაგტაჲყ-კაცებისგან

ლაგჯზ-სრიალა, ჲრიალა

ლაგჯზ ჲვზაგაჲყ-ტკბილი ენით

ლაგჯზ-ჲრიალა, სწორი

ლაგ-კაცი

ლაღჯყ-კაცის

ლაღჯაგ-ჯოხი

ლაჲმბყნაგაჲყ-მირფესვიანად

ლამაგჯდარე-მორბილებული, მისუსტებული	მაღын-კვდომა
Лаппу-ბიჭი	მაღნ-მე
Лаппын -ბარტყი	Магна -აგერ
ლაპპინტი-ბარტყების	магнаენ-ჩემთვის
ლაპპინტა-ბარტყები	магнаергы-ქოლო
ლაპპინტაჲ-ბარტყებისგან	магнау -ხორბალი
Лаппын-ბარტყი	Магма-ჩემთან
ლაუგაჲა-დგომით	МАРГЪТА-ფრინველები
ლაუუი- დგას	мардта-სიკვდილისკენ
ლაუუიდი-იდა	мардты-მიცვალებულებისკენ
ლაუუიდი-იდა	мастаჲ-ბოლმით, ბრაზით
ლაუუინცი-დგანან	масты -ბრაზი, ბოღმა
Лаууын-დგომა	мастыа-ბრაზიანი, ბოღმიანი
Лауын-გაჩერება, დგომა	ма-დარდი
მაგუი-ღარიბი	махи-ჩემი
Магуи-ღარიბად	магазини-მაღაზიაში
მაგუი-ღარიბს	Магусайа-დოყლაპიას სილა
მაგუირა-ღარიბები	Магуса-დოყლაპია
მაჲ-თვე (მთვარე	магъ-ტვინი
მაჲდარი-მთვარიანი	магъы-ტვინში
მაჲრუხ-მთვარის სინათლე	магъыл-ტვინზე
მაღა-სიკვდილი	Магъ-ტვინი
მაღაენ-სიკვდილის	ма-დედა
მაღათი-სიკვდილის	ма-დედისგან

მადალტაემ-დედლებს	Маргджын-შხამიანი
მადაენ-დედას	маргы-შხამში
мадзур-ნუ ლაპარაკობ	маргайдзаг-შხამიანი
Мадзур-ნუ ლაპარაკობ	Марг-შხამი
Мадии-დედასავით	мард-მკვდარი, მიცვალებული
мадма-დედასთან	мардаџ-მკვდრისგან, მიცვალებულისგან
мады- დედის	марджы-მკვდრის
мадыл -დედაზე	марды -მკვდრის
мадырвадәлтәем-დედუღეთში, დედის ნათესავებთან	мардысты-კვდებოდნენ
мадыфсымәртә-ბიძები (დედის მხრით)	Мард-მკვდარი, მიცვალებული
мадыфсымәртәџ-ბიძებისგან	маст-დარდი, ბოღმა, ბრაზი
мадыфсымәртәем-ბიძებისკენ	МАСТИСЫН-შურისძიება
мадыфсымәртимә- ბიძებთან ერთად	мастәтад- შურისმაძიებელი
мадәл-დედალი	Маст-ბოღმა, სიბრაზე, ბრაზი
мадәлтәем-დედლებთან	мауал-ნულარ
мадаен-დედას	мах-ჩვენი
Мад-დედა	Махар-ნუ ჭამ
Мака-ნუ შვრები, ნუ იზამ, ნუ	махимә-ჩვენთან ერთად
Макаемәен-არავის	махма-ჩვენთან
Макъулаг -ხვლიკი	мацы-ნურაფერი
макәнкәннод-ნუ შვრები თორემ	мачи-არავინ
мама-ნუ-ნუ	әмбәлтәем-ამხანაგებთან
МАРГДЖЫН-შხამიანი	мбай-ტოლი
	мбал-ამხანაგი

მბაღი - ამხანაგის	Мин-ათასი
მბაღილ-შეხვედრა	мит-თოვლი
მბყრდ-შეკრება, კრება	митაჲ -თოვლით
მბაღტიმა-ამხანაგებთან	митამხაჲცა-თოვლშერეული
მბაღტი-მეგობრები	миты-თოვლში
მბაღვატა-ლექსები	митამ-თოვლთან
მემა-ჩემთან	Мита-საქმეები
მიგაგა-საქმიანი	Мит-თოვლი
მიგ-ნისლი	мой-ქმარი
მიგა-ნისლში	мойმა-გათხოვება
Миг-ნისლი	мойыл-გათხოვილზე
მიდბაღტი-ჩაცინება (უღვაშებში)	мондаგტა-სურვილები
მიდაგ- შიგ, შიგნით	мондаგტაჲ-სურვილით
მიდაგაჲ-შიგნით	мур-ნამცეცი
მიდამა-შიგნით	Мурат -საკუთ. სახელი
მიჲგაგაБафарста-იქნებ იკითხა	Муратმა-საკუთ. სახელი
მიგავარ-შუამავალი	Мураты-საკუთ. სახელი
მიგას -ქეიფი	Мурათან-საკუთ. სახელი
Мигას-ქეიფი	мурзგაღ-ნამცეცის ცვენა
მიგაუდგაგა-მოქეიფეები	мурტა -ნამცეცები
Мигაუდგაგა-მოქეიფეები	Мус-მინდორი, მოლი, ველი
მიგაუტ -წუთი	мыгგაგტა-გვარები
მიგაუტაჲ-წუთით	Мыгგაგტы-საგვარეულობის
მიგაუტმა-წუთში	мыгგაგ-გვარი
მიგაუტы-წუთში	мыгგაგაჲ-გვარიდან

Мыггаг-გვარი	Мәнмә-ჩემთან
мыггаджы-გვარის	мәнхъәуыс- მე მინდიხარ
мыдыл-თაფლზე	Мәныл-ჩემზე
Мыдаџ-თაფლით	мәнаә-აგერ
Мыд-თაფლი	мәнаџ-ჩემგან
мын-ასი	мәнау -ხორბალი
Мырткә-ცმაცუნი	мәнауы-ხორბალში
Мыст- თაგვი	Мәнауы гагата-ხორბლის მარცვლები
Мыст-თაგვი	Мәнауы афсир-ხორბლის თავთავი
мыхъхъытә-ბუზღუნი	
Мә аххос-ჩემი ბრალი	Мәра-სორო
Мә туләфт-ჩემი სუნთქვა	Мәргъ- ფრინველი
Мә хуызән-ჩემნაირი	мәргъты-ფრინველები
мәгуыр-ღარიბი, ღატაკი	мәргътә-ფრინველები
Мәгуыр-ღარიბი, ღატაკი	Мәргътәџ-ფრინველებისგან
мәџ-თვე	мәсты-გაბრაზებული, ბრაზიანი
мәџты-თვეებში	мәстыдәраџ-ბრაზმორეული
Мәкьულәг-ხვლიკი	мәстытә-ბრაზი
Мәлдзыг-ჭიანჭველა	Мәсты-გაბრაზება, ბრაზი
Мәлдзыджытә-ჭიანჭველები	мәхи-ჩემი
мәлләг-გამხდარი, სუსტი	мәхицәџ-ჩემგან
мәлын -სიკვდილი	Мәххос-ჩემი ბრალი
мән-ჩემი	Нә-არ
мәнгард-ცრუ	нәџ-არა
Мәнгдарә-ცრუპენტელა	

ნაჲმა-ჯერ არა	ნაუად-აბა რა
НÆМГУЫТÆ-მარცვლები	ნгуылдз-ჩასული, ჩაფერფლილი
Нæмттæ-სახელები	Нефсæды-არ ძღება
нæмттæй-სახელებისგან	Нефсæды-ვერ ძღება, გაუმადლარი
нæу-არ არის	
на-არ	Ниарджытæ-მშობლები
надта -ცემდა, ტკეპნიდა	Ниарæг-მშობელი
Над-ცემა, ნაცემი	низæй -ავადმყოფობისგან
най-	низдæр-ავადმყოფობაც
найгонд-ნახნავი	никæй-არავის
наккаг-საზიზღარი	никамæн-არავისთვის
нал-ალარ	никуы-არასოდეს
Нал уыдта-ვერ ხედავდა	никуыдæმ-არსად
Нал уæндыдтæн-ვერ ვხედავდი	Никуюй-არასოდეს
Нал фæრæздон-ალარ შემეძლო	никуыма-ჯერ არა
намондæн-უბედურს	никуыуал-ალარ
намыс -ნამუსი	никуыцæй-არსაიდან
нана-დედა	ниуын-ღმუილი
нанайæ-დედისგან	ницуал-ალარაფერი
нанайæн-დედას	ницы- არაფერი
Нарæг-ვიწრო	ницыма-არაფერი (ჯერ)
нарæджы-ვიწროში	ницыуал-ალარაფერი
Нард -მსუქანი	Ницы-არაფერი
нарæгдæრ-უფრო ვიწრო	ницæმæ-არაფრად
Нарæг-ვიწრო	ницæმæй-არაფრისგან

ნიჯაუыл-არაფერზე	Ныбонд-მსხვერპლი
ничердыгай-არსაიდან	ныв-სურათი
нич-არავინ	нывæрзæн-სასთუმალი
Нмцыдал-ალარაფერი, არაფერი	нывонд-მსხვერპლი
Ног-ახალი	нывæрдта-შეინახა
Ногбон-ახლი დღე	нывæрдтойСырддонцъиутæ - შეინახეს გარეული ჩიტები
Ногбон-ახალი დღე	нывæრут-შეინახეთ
Ногдзауты-ახალ სამოსელში	ныггуылф-დაგუბება
ногдзаутæ-	Ныггуыпп-დაგრუხუნება
ногуагъд-ახლად გამოშვებული	ныддarta-გაფინა, გაფენა
Ногуагъд-ახლადგამოჩეკილი, ახლად გამოშვებული	ныддаудта-ჩაიტანა
ногайгуыпп-ახლად ტყაპანი	ныддыздыз-დაიზუზუნა
ноджыдæр-კიდევ	ныддæнგæл-გაიბერა
Ноджы-კიდევ	нызæронд-დაბერდა, მოხუცდა
Ном-სახელი	ныззайы-შობა
нуазыныл-სმაზე, მოსმაზე	ныззар-იმღერა
нхъæлдтам-გვეგონა	ныззылд-დატრიალდა
нхъæлмæ-ლოდინი	ныййарæг-მშობელი
нцад-წყნარად, მშვიდად	ныййрвæзт-გააღწია, დააღწია
нцой-მშვიდი, წყნარი	ныккæнæმ-ჩავიყვანოთ
нынбадтысты -დასხდნენ	ныккаст-ჩაიხედა
нынбарæდ-ჩააგდონ	ныккодта-ჩაიყვანა
нынбузныгис-მადლობელი იყო	ныккодтой-ჩაიყვანეს
нынбыры-ჩაცოცდა	ныккуыдтон-ვიტირე

нькодта-მიიყვანა
 ньккъкъæскъæс-დაიწრიპინა, წრიპინი
 ньллæუуыдысты-დადგენენ
 ньлласта-მიათრია, მიიტანა
 (მანქანით)
 Ньллæг-დაბალი
 ньллæджыты -დაბლების
 ньлхъывта-მოუჭირა
 ньмæты-ნაბადში
 ньмад-დათვლილი
 Ньмайын-დათვლა, თვლა
 Ньмдзæст-გამტერდა, გამტერება,
 მიმტერება
 Ньмæтхуд-ნაბდის ქუდი
 Ньннаæрын-ქუხილი, დაქუხება
 Ньннаæрын-ქუხილი, ჭეკა-ქუხილი
 ньппырх-გაიფანტა, დაიფანტა
 ньппæრæст-გაიშალა, გაშლა
 ньр-ახლა
 Ньр уыдон-ახლა ისინი
 ньრмæ-აქამდე, ჯერ
 ньрма-ჯერ
 Ньронг-აქამდე, ამ დრომდე
 Ньртæგгæ-ახლავე, ეხლავე

Ньртæგгæ-ეხლავე, ახლავე
 Ньры - ამ დროის
 ньсан -ნიშანი
 ньсанмæ-ნიშანთან
 ньссагътой -ჩაასეს (ჩასმა)
 ньссагътон-ჩავასე
 Ньссалди-გაყინვა, გაყინა
 ньссур-გაშრა
 ньссырх-გაწითლდა
 ньссæдза-ჩაასოს
 ньссæлы-იყინება
 Ньттылдис-ჩაგორდა
 ньттыхсти-ჩაეხვია
 Ньттыхсын-გადახვევა
 Ньтътъысын-ჩატენვა
 ньтътъыста-ჩატენა
 ньтæхуды-ინატრა
 ньуасса-იღრიალოს
 ньუუადз-დაანებე
 ньუუადздзынæн-დავანებებ
 ньუუადысты-მიირბინეს
 ньუуарыд-იწვიმა
 ньუуасыд-იღრიალა
 ньуурс-გათეთრდა
 ньфс-იმედი

ныфсджынæй -იმედიანად

Ныфсджын-იმედიანი

Ныфсæвæрын-პირობა, დაპირება,
შეპირება, იმედის მიცემა

Ныфс-იმედი

ныффæлурс-გაფითრდა

ныффидари-გაშეშდა

ныффу -შებერვა

ныффыссын-წერა

ныффыста-დაწერა

ныффæлдæхти -დაემხო

Ныфылдæр-მომატება, მოიმატა

ных-შუბლი

ныхæстæ-ნალაპარაკევი

ныхæстæгæнийгæ-ლაპარაკ-ლაპარაკით

ныхæстæй-ლაპარაკით

ныхас -საუბარი, ლაპარაკი, სიტყვა

ныхасæн-სალაპარაკოდ

ныхасы-საუბარში, ლაპარაკში

ныхасыл-სიტყვაზე

Ныхас-სიტყვა

Ныхаæсда-სიტყვები

ныхмæ-დაპირისპირება, პირდაპირ

ныхмæлаууаг-დაპირისპირებული,
მოწინააღმდეგე

Ныхмæлаууаг-მოწინააღმდეგე,
დაპირისპირებული

Ныхтæ-ფრჩხილები

ныххæлиу-გაიჩაჩხა

ныххæрджитæ-გავირებულები

ныххæцыди-ჩაეჭიდა, დაიჭირა

ныххауой-ჩავარდნენ

ныххудтис-გაიცინა

ныххус -გახმა

ныххуылыдз-დასველდა

Ныхъуырын-გადაყლაპვა, ყლაპვა

ныхъхъавын-მიპარვა

Ныхъхъус-გაინაბა

ныхъхъуыраем-ვყლაპავთ

ныхъхъыллист-დაიკვივლა

Ныхæй- нихмæ-პირისპირ

ныхæстæ-ნათქვამი

Ных-შუბლი

ныццавта-გაართყა

ныццавтой-გაართყეს

ныццагъта-დახოცა

ныццин-გახარება, სიხარული

ныццухмухтæ -წაბორძიკება

Ныццагъдын-დახოცვა	Пец- ლუმელი
ныцъцъах-გამწვანდა	пецы- ლუმელში
ნა-არ	пиллон-ობშივარი
Нә разынд-არ გამოჩნდა	ппаты-ყველაფრის
наѣ-არა	предмет-საგანი
Нәма-ჯერ არა (ჯერჯერობით არა)	пурти-ბურთი
на̀мгуытә-მარცვლები	пуртийә-ბურთით
на̀мттә-ცემა	пут-(ფუთი 16. კგ.)
на̀мыг -ტყვია	пъол-იატაკი
на̀мынмә-საცემლად	пырхәнтә-ნანგრევები, ნაფოტები
Нәмә уырны-არ მჯერა	Пырх-დანგრევა, დაფანტვა
на̀у-არ არის	пыхцыләѣ-გაჩეხილი, აწეწილი
на̀уал- ჯერ არა	пәләхсар-გაწეწილი
на̀ууыл-მდელოზე, მინდორზე	Пәрәх-გაშლილი, ფართო
на̀уынон-არ ვჩანდე	рәбынәѣ-ფსკერიდან, ძირიდან
на̀фәци-არ მორჩა	рәбынтә-ფსკერი, ძირი
на̀хи-ჩვენი	рәвдадаиккой-მიეფერებოდნენ
на̀химә-ჩვენთან	рәвдауы-ეფერება
Нәхъән-მთელი, მთლიანი	რәвдыдта-მოფერებულები, ნაფერები
Огъдау-წესი, ადათი	რәвдыдтой-ეფერებოდნენ
онг-სხეულის ნაწილი	რәзыдысты-იზრდებოდნენ
Орт-ცეცხლი	рәстәг-დრო
пайда -სარგებელი	рәстагаѣრәстагма-დრო და დრო
Пайдә-ხეირი, სარგებელი	рәстәгыл-დროზე

რატადჯი-დროში	რადარძა-გამოყოფა
რასუტუდ-ლამაზი	რადჯი-ადრე
რახისტა-დაჭრილი	რადჯიმა-ადრიანად
რახისტაჲ-დაჭრილით	რადჯი-ადრე
რახირი-გამოცოცდა, გამოძვრა	რადზურბადზური-ლაპარაკ-ლაპარაკი
რავდისთი-გამოაჩინეს	რადზურდზინაჲ-მოვეყები
რავაერსთი-გამოარჩიეს	რადზურძა-ილაპარაკა
რავარა-გამოარჩიოს	რადტა-მისცა
რავარინი-გამორჩევს	რადთი-მისცეს
რავარინ-გამორჩევა, არჩევა	რადტინ-მიცემა
რავარინ-გარჩევა, გამორჩევა, არჩევა	რადტინ-მიცემა
რავაჲ -ადრე	რავაჲ -წინ
რავონ-ძველი, ადრინდელი	რავონაჲ-წინამძღოლი, ხელმძღვანელი
რავონდვარ-ნაადრევი გაზაფხული(Æ00)	რავონბავონ-სირბილ სირბილი
რავი-	რავონბავონაჲ-სირბილ სირბილით
რავიჲ-	რავონძა-გამოიქცა, გამოიბინა
რავონ-ბავონ-გარბენ-გამორბენა	რავაჲ-ადრე
რავილ-	რავაჲტ-გამობრუნება, მობრუნება
რავიჲ-	რავაჲტი-გამობრუნდა
რავი-ზურგი	რავაჲინ-გამობრუნება
რავი-დიდი ხნიდან	რავაჲკაჲ-ადრე როდის
რავიპ-გადმოხტომა	
რავითი-მოიპარეს	

Раздæхын-გამობრუნება,
გამოტრიალება

Раззаг-წინა, მოწინავე

разилбазил-ტრიალ-ტრიალი

размæ -წინ

размæфæстæმæ-წინ და უკან

разы-თანხმობა, თანახმა

разылдта-გამობრუნა

разылдысты-მობრუნდნენ

разынд-გამოჩნდა

Разæй-წინ

райгуырæн-მშობლიური

райгуыра-დაიბადოს

райгуырდ-დაიბადა

райгуырდтæн-დავობადე

Райгуырдтæн-დავობადე

Райгуырдтæн-დავობადე

райгуырой-დაიბადონ

Райгуырын-დაბადება

райдайа-დაიწყოს

райдайы-იწყება

райдайын-დაწყება

райдайынц-იწყებენ

Райдайын-დაწყება

Райдайæн-დასაწყისი, დაწყება

райдыдта-დაიწყო

райдыдтой-დაიწყეს

раирвæзтысты-გადარჩნენ

раирвæзын-გადარჩენა

Раирвæзын-გადარჩენა

Раирвæсти-გადარჩა, მისაწრო

райсом-დილა

Райсомы-დილის

райсомæй-დილით

Райста-აილო

райстой-აილეს

райсынц-იღებენ

Райсын-აღება

райхъал-გაიღვიძა

райхъуыст-გაჟღერება, გამჟღავნება

райхъуысти-გაჟღერდა, გამჟღავნდა

ракаст -ხედვა

ракодта-წამოიყვანა

ракодтой-წამოიყვანეს

ракура-ითხოვოს

ракурынæн-სათხოვნელად

ракурыны-თხოვნის

ракъах-თხრა

რაკ̄ახტა-გამოთხარა	Расыг-მთვრალი
რაკ̄ენდჷანი-წამოიყვანს	რაც̄ერრეტ-გამოსრიალება, გამოსხლეტა
რალგ̄იტაგ-დამაწყევარი, დასაწყევლი	რატერბატერ-გარეკ-გამორეკვა
რალყ̄დყ̄დყ̄ტამ-გამოვიქეცით	რატახბატახ-გაფრენ-გამოფრენა
რალაესტ-გამოთრევა	რატდჷან-მისცემს
რან-ადგილი	რატდჷანენ-მივცემ
რანმა-ადგილამდე	რატდჷსტყ-მისცემენ
რანყ-ადგილზე	Ратонყ-დაკრეფა, გამოგლეჯა, გამოთხრა
რაპარბაპარ-მიგდებ-მოგდება	რატ-მიცემა
Рапбалყ-ტრაბახი, წატრაბახება (შეიძლება „შექებაც“)	რატად-მისცეს
რაპარ-გადმოგდება	რატაიდ-მისცემდა
რაპარდჷსტყ-გადმოგდებენ	Ратამ-მივცეთ
რაპარყ-ავდებს	რატყდტა-გამოგლიჯა
Раппарყ-გადმოგდება	რაყაგ̄ტა-გამოუშვა
რაპაელყდ-დაიტრაბახა	რაყაგ̄ტოყ-გამოუშვეს
რაპაერსტა-გადმოგდო	რაყად-გამორბინა
რასაყდტა-გამოსტყუა, მოატყუა	რაყადაიდ-გამორბენდა
რასკ̄აერდტა-გამორეკა	რაყადდჷან-გამოუშვეს
რასტ-სწორი, მართალი	რაყადჷყ-უშვეს
რასურბასურ-დარბენინება (აქეთ-იქით)	რაყაყბაყაყ-გარბენ-გამორბენა
რასურყნც-გამოგდებენ	რაყაყმა-მოდი
რასყგ-მთვრალი, ნასვამი	რაფაღდახბაფაღდახ -კოტრიალი
რასყგაყ-სიმთვრალით	რაფარდაგ-გამოშურება

რაფტბაფტ-წრიალი	Рацыдтæн-წამოვედი
Рафт-бафт-წრიალი (აქეთ–იქით)	рацыдысты-წამოვიდნენ
рафыссон-გადმოვიწერო	რბადტ-ჩამოჯდა
Рахасда-წამოლება, წამოილო	რბადтысты-ჩამოჯდნენ
рахаудта-გადმოვარდა	რбайсæфтаид -დაილუპებოდა
рахиз-გადმოდი	рбахæццæ-მოაღწია
рахис-მარჯვენა	ргом-ამკარა, გახმოვანებული
Рахис-მარჯვენა	рдæм-კენ
рахсадтай-წამოიღეს	рдиаг-ღრიალი
Рахсадтай-გამორეცხე	рдиагмæ-ღრიალზე
рахсдзынæн-გამოვრეცხავ, მოვრეცხავ	рдиагæй-ღრიალით
рахуыдта-მოიპატიჟა	резинæ-რეზინი
Рахъуызын- გამოპარვა	ризы-კანკალებს
Рахъуызын-გამოპარვა	ризын-კანკალი
рахызтысты-გადმოვიდნენ	Ризын-კანკალი
рахæссын-წამოლება	рисдзæн-იტკიებს
рацæйтardтой-მოერეკებოდნენ	Рисдзинад, риссын-ტკივილი
рацæйтдыдта-ლამის მოგლიჯა	риссын-ტკივილი
рацахста-გამოიჭირა	риссынц-სტკივათ
Рацу-მოდი	Риссын-ტკივილი
рацубацу-აქეთ–იქით სიარული	риу-მკერდი
рацъæх-გამწვანება	риуы-მკერდში
рацыд -წამოსვლა	риуыл-მკერდზე
рацыдтæн-წამოვედი	Риу-მკერდი
	рихи-წვერი

рихийы-წვერში	рхастон-ჩამოვიტანე
рихитә-წვერები	рхуыдта-მოიწვია, მოიპატიჟა
ркодта-მოუშვა, მოშვება	рхæццæ-მოაღწია
ркъул- დაქანება	рцахстаид-დაიჭერდა
рон-ქამარი	рцыд-ჩამოვიდა, ჩამოსვლა
рох-დავიწყებული, მივიწყებული	рывæстой-გაჭიმეს
Рох-დავიწყებული, მივიწყებული	Рыг-მტვერი
ртасыдаид-მოიხრებოდა	Рымбырдкæнын-მოგროვება, შეგროვება
руагътон-მოუშვი	рынчын-ავადმყოფი
Рувас- მელია	რæбын-ძირი
рувасау-მელიასავით	რæбынмæ-ძირამდე
Рувасмæ-მელიასთან	Рæбыныйонг-ძირამდე, ფსკერამდე
Рувасы-მელიის	Рæбын-სიღრმე, ფსკერი
рувасыл-მელიაზე	Рæбын-ძირი, ფსკერი
рувасæ -მელიასთან	რæвдауы-ანებივრებს, ეფერება
рувасæн-მელიას	Рæгъæд-მწიფე
Рувас-მელია	რæджы -ახლახანს
Рудзынг-ფანჯარა	Рæдийын-შეცდომა
рудзынджы-ფანჯარაში	რæдыдæнбарст-შეცდომის პატიება
рухс-სინათლე	Рæзын-გაზრდა, ზრდა
Рухсаг -ნათელი	Рæйгуырбынат-დაბადების ადგილი
Рухсмæ-სინათლისკენ	Рæйсом-დილა
рхæссой-ჩამოიტანონ	

რაიყინ-ყეფა	საყრყლ -თავზე
რაიყინმა-ყეფაზე	საყრყადთოი-დაკეტეს
რასტმა-სწორად	საყრყი-თავისი
რასტყტა-სიმართლე	საყრყიმა-თავისთან
რასტაგ-დრო	საყრყხასტ-შესრულდა
რასტაგმა-დრომდე	საბიტა-ბავშვები
რასტაგყლ-დროზე	საბყრ-წყნარი, მშვიდი
რასტაგ-დრო	სავდყინ-მღვდელი
რასტაჟდყ-დროის	საგყასტა-გამტანობა
რასუგყდ-ლამაზი	საგ-ირემი
რასუგყდდარ-ულამაზესი, უფრო ლამაზი	საიდ-მოტყუებული
რასუგყდ-ლამაზი	საიყინ-მოტყუება
საყარამ-შევდგათ	საიყაგთოი-მატყუარა
საყარდთოი-შედგეს	საკყაგ - მათი შესაფერისი, მათნაირი
საყავდყინ-მღვდელი	სალამ-სალამი
საყაყრაგ-მთავარი	სალდ-გაყინული
საყენყკ-ციკანი	სალტაყბალტაყ -აბდაუბდა
საყპარყინ-აგდება	საყნიტარ-სანიტარი
საყრ-თავი	სარაჟთოი-გაკეთეს
საყრდ-ზაფხული	სარაჟამ-გავაკეთოთ
საყრყბარაყი-თავისუფლად	სარაყი-სარაია (მიშენებული)
საყრა-გაგიჟდა	სარაჟტა-გაკეთა
საყრტყ-თავებზე	სარაჟთოი-გაკეთეს
საყრყ-თავში	სასტყ-დამტვრეულში
	სატაგსაყ-შავზე შავი

cau-შავი	сҭәппсҭәпп-ხტომა ხტომით
Сауджын-მღვდელი	сдардта-ამოყო, აღმართა
сауджынимә -მღვდელთან ერთად	сдзәбәх-გამოჯანმრთელდა
сауджынмә-მღვდელთან	сдзырд-ნათქვამი
Сауджынтә-მღვდლები	сдзырдта-ალაპარაკდა, ამოთქვა
Сауджыны-მღვდლის	Сдзырдта-ამოთქმა, წარმოთქმა
Саудзуары-შავი ეკლესია	сдәрынмә-ასალოკად
сауисәны-შავის გახდაში	Сдәрын-ლოკვა
Сауисән-შავის მოხდა (შავი ტანსაცმლის-მგლოვიარობის	семә-მათთან
Саусәр-შავთავა	сзылдта-ამოავლო
сауцъиу-შავი ჩიტი	сзынд-გამოჩნდა
Сауцъиутә-შავი ჩიტები	синтыл-გვერდებზე
Сау-შავი	Синтә-გვერდები
саф-დაკარგვა	сис-აიღე
сафәм-გვარგავთ	сисон-ავიღო
сафынц-კარგავენ	систа- აიღო
сафыс -კარგავ	систой -აიღეს
сахат-საათი	сисы-იღებს
сахаты-საათში	сисын- აღება
сахуыр-ისწავლა	Сисын-აღება
сбәлас-ხედ იქცა	сифтыгътой-დაეოქეს
Сбәттут-შეაბით	скәнаәм-გავაკეთოთ
сбадт-დაჯდა	скәнон-გავაკეთო
сбәрәг-გაგება, გამჟღავნება	скәны-აკეთებს
	скаст-ამოხედვა

скодта -კეთება	Скъоладзауты-მოსწავლეების
скодтай-გააკეთეს	Скъолайы-სკოლაში
скодтацъиутæ-გააკეთა ჩიტები	скъуыддзæгтæ-ნაგლეჯები
скодтой-გააკეთეს	скъуырды-წამოართყა, ამოართა
Сколадзауй-მოსწავლე	Скъуырын-ამორტყმა
Сколадзауы-მოსწავლის	скъæрын-გარეკვა
Сколадзау-მოსწავლე	скъæსкъæс-კაწკაწი
скувæд-დასალოცი	скъæтты-ბოსლებში
скувæндонме-სალოცავ ადგილამდე	скъæты-ბოსელში
Скувæндон-სამლოცველო	Скъæт-ბოსელი
скуывта-დაილოცა, დალოცა	Скъæфын-გატაცება, მოტაცება
скуыдта-იტირა	Скъолайы-სკოლაში
скуыдтой-იტირეს	скæндзæн-გავაკეთებ
скуымдта-მოინდომა	скæны-აკეთებს
скъæты-ბოსელში	Скæнын-გაკეთება
Скъæфджытæ-მომტაცებლები	Скæнын-ჩაცმა, გაკეთება
Скъæфджытæй-მომტაცებლებისგან	Скæнæм-გავაკეთოთ, ჩავიცვათ
скъæфджытимæ-მომტაცებლებთან	скæсы-იცქირება, იყურება
скъæфджыты-მომტაცებლების	слæууыд-დადგა
скъæфынмæ- მოსატაცად	слæхъуг-გაფუჭდა
скъæфыны-მოტაცების	смагмæ-სუნზე
скъахтой-ამოთხარეს	смагæй-სუნით
скъахын-ამოთხრა	смидæг-შევარდა
	Смудын-ყნოსვა
	сниудта-ამოიღმუვლა

сныхасы-ლაპარაკში, სიტყვაში

сныхæстæ-ნათქვამი

снаемæმ-გავლახოთ, მივბერტყოთ,
ვცემოთ

сомы-დაფიცება, ფიცი

Сонт-შემლილი, გიჟი

Сонтæй-გიჟივით

Сонтæй-სულელივით, დაბნეული,
შემლილი

Сонт-გიჟი, სულელი

срæйдтой-დაიყეფეს

Сразы-დათანხმება, თანხმობა,
დაეთანხმა

ссæдз-ოცი

ссыуынц-ამოდიან

ссардзæн-ვიპოვი

ссардта-იპოვა

ссардтай-იპოვეს

ссардтаид-იპოვიდა

Ссардтой-იპოვეს

ссарын-პოვნა

ссарæმ-ვიპოვოთ

ссау-შავი

ссыгъд-დამწვარი

ссыди- ამოვიდა

ссыдтытæгæнгæ-სრიალ-სრიალით

ссыдысты-ამოვიდნენ

ссыртæ-მხეცები

Ссæдз-ოცი

стæй-მერე

стæм-იშვითი

ставд-გაცხელდა

Ставд-სქელი

стайы-ვეფხვის ?!

стахт-აფრენა

Стахти -აფრინდა

Стонг-მშიერი

Стурфос-საქონელი

стъæлфæнтæ -სამოდრაო

стъалы-ვარსკვლავი

стъалытæ-ვარსკვლავები

стъолы-მაგიდაზე

Стъæлф-ვარსკვლავი

сты-არიან

стыр-დიდი

стырдæртæ-უფრო დიდები

Стыр-დიდი

стыхстысты-შეწუხდნენ

Стыхсын-შემოხვევა, შეწუხება

стæй-მერე	Сулæфт-ამოსუნთქვა
стæйиу-მერე და მერე	Сургæ-დევნა, გაგდება
Стæй-მერე, შემდეგ	сурзæхмæ-მშრალი მიწა
стæм-იშვიათი	сурын-დევნა
Стæм хатт-იშვიათად	сусубусуйыл-შარი შური
стæргæ -ლოკვა	Сусæгæй-ჩუმად
стæры-ლოკავს	сфæлмæн-მოლბა
суæгъд-ახსნილი, გაშვებული, გათავისუფლებული	сфæлмазцыд -მსუბუქად სიარული
суагътаид-ახსნიდა, გაატავისუფლებდა	сфæлыстой-ამოქარგეს
суадздæн-გასაშვები	сфæრæзта-შეძლო
Суадон-წყარო	сфыхта-მოხარშა
суанг-მდე	схæцæ-მიაღწია
Суангиу-იქამდე	схæцыд-ასწია
суармæ-მინერალურამდე	схаста- აიტანა
судзгæ-წვა	схастой-აიტანეს
судзин -ნემსი	схид-გაოფლიანდა
судзинхуыз-ნემსის მაგვარი წვრილი ჩხირი	схуыссыди-დაწვა
Судзин-ნემსი	схъæлдзæг-გამხიარულდა
судзы-იწვის	схъæр -გახმოვანება
Судзын-დაწვა, წვა	схъомыл-გაიზარდა
судмæ -სასამართლოში	схъуына-დაობდა
сузины-ნემსის	схæлар-დამეგობრდა
сулæфыд-ამოსუნთქა	Схæссын-ამოტანა, ატანა
	Схæцæ-მიაღწია
	Схæцыд-ასწია

სცაჲტაჲ-მომზადდა, გაკეთდა	сыдаѣ-მშიერი
სცაგჲტა-დაკვრა, ბერტყვა	сыджыт-მიწა
სцин-გახარება	сыджыты-მიწაში
სცჲაჲხაჲსტ-წივილი, კივილი	Сыджыт-მიწა
სცჲыსცჲыსკოდტა-დაიწრიპინა	сызгъаринау -ოქროსავით
სცაგჲდინ-ფართხალი, ფრთხილი, დაკვრა	сызгъордтой-ამოირბინეს
სცაჲტაჲ კაჲნინ-მომზადება	сызмæлыд-გაინძრა
სყბარსყბურ-ცმაცუნნი	сызмæлын-განძრევა
სყვæლლæტტæჲ-ბავშვებს	сызнаг-მტრული, მტრად იქცა
სყვæლლæტტყ-ბავშვების	сыкъайы-რქაში
სყვæლლონ-ბავშვი	сыкъатыл-რქებზე
სყვæლონყ-ბავშვის	сыкъатæ-რქები
სყვæრდтой-შედგეს, დადგეს	сыкъатæйдзæხст-რქებით დაჯახება
სყვæრდჲყინ-ფეხმძიმე, ორსული	сыкъатæმ-რქებისკენ
სყვæლლონ-ბავშვი	Сыкъа-რქა
სყვæლლæდტæ-ბავშვები	сылы-შრატი
სყვæლლæტტყ-ბავშვების	Сыл-დედალი
სყვæლლæტტæჲ-ბავშვებს	Сымах-თქვენ
სყგტæ-ცრემლები	сымахæн-თქვენთვის
სყგდ-დამწვარი	Сымахæй-თქვენგან
სყგდყსტყ-იწვოდნენ	сындзытæ-ეკლები
სყგდæგ-სუფთა	Сындз-ეკალი
სყგზæრინყ-ოქროს	сындаггай-ნელა, ნელნელა
სყგზæრინ-ოქრო	сырд-მხეცი
	сырддонцъиу -გარეული ჩიტი

сырддонцѣиутимæ-გარეულ
ჩიტებთან

сырддонцѣиуты-გარეულ ჩიტებთან

Сыррддонцѣиутæ--გარეულ ჩიტებთან

сырддонцѣиутæй-გარეულ ჩიტებთან

сырддонцѣиуы-გარეულ ჩიტებთან

сырдтой-მიერეკებოდნენ

Сыррдтонцѣиутæ-მტაცებელი
ფრინველები

сырдтæ-მტაცებლები, მხეცები

Сырდ-მხეცი

сырсыр-სრიალ-სრიალი

Сырхкоппа-წითელბიბილოიანი მხ.
რ.

сырхкѣоппатимæ-
წითელბიბილოიანებთან

сырхкѣоппаты-წითელბიბილოიანები

сырхкѣоппатаæ-წითელბიბილოიანები
მრ. რ.

сырхкѣппатаæй-
წითელბიბილოიანებისაგან

Сырх-წითელი

сыстад -ადგა

сыстой-ადგნენ

сыфтарты-ფოთლებში

сыфтартыл-ფოთლებზე

сыфтартаæ-ფოთლები

Сыфтар-ფოთოლი

сыхаггай-მეზობლებისგან

сыхаггаем-მეზობლებთან

сыхаг-მეზობელი

Сыхаг-მეზობელი

сыхаджы-მეზობლის

Сыххæст-შესრულება, ასრულება

сыхагты-მეზობლების

Сæ хуыз-მათი ფერი

сæгуит-ჯიხვი

сæгуытæ-ჯიხვები

сæгуыты-ჯიხვის

Сæзæрдæмæ-გულში

сæлабыр-ბულბული

сæлабыртæ-ბულბულები

сæныкк-ციკანი

сæныккмæ-ციკნები

сæныккыл-ციკანზე

Сæныкк-ციკანი

Сæнычы-ციკნის

сæр-თავი

Сæрдæрды-ზაფხულის, ზაფხულში

сæрды-ზაფხულში	тæригъæд-ცოდო, საცოდავი
сæрибар-თავისუფალი	тæригъæддагæй-საცოდავად
сæрмæ- თავზე	тæფ-სიცხე, სითბო
сæрстыр-დიდ თავა	Табуафси-კი ბატონო
сæрттывтвой-თავსმოხვეული	тавтой-ითბობდნენ
Сæры-თავში	тавын- გათბობა
сæрыл-თავზე	Тагъд-ჩქამი
сæрымагъзиу-თავის ტვინი	тагъддæр-საჩქაროდ
сæрыстыр-დიდ თავა	Тагъдтагъд-ჩქარ-ჩქარა
сæრæй-თავით	Тагъд-ჩქარი
Сæр-თავი	тадзгæ-წვეთა
сæтты-ტეხავს	Тайын-დნობა
сæттыныл-ტეხვაზე	тауын-დათესვა, თესვა
сæу-შავი	Талынг-ბნელი
сæфт-დაკარგული	Талынг-სიბნელე
сæфтыл-დაკარგულზე	талынджы-სიბნელეში
сæфæрстæ-გვერდები (მათი)	тамако-თამბაქო
сæхи-მათი	Тарс БÆлас-წიფლის ხე (წიფელი)
сæхимæ-მათთან	Тарст-შემინებული
Сæхимæ-თავისთან	тарстхуызæй-შემინებული სახით
сæхицæн-თავისთვის	тарстæн-შემინებულს
сæхæдæг-თვითონ	тас-შიში
тæвд-ცხელი	тасургæ-შიშის დაძლევიით
тæნæг-თხელი	Тасын-მოღუნვა
тæнджытæ-თხელები	

таурæгътæ-ბწყარები	Тутыры-მარტის თვე
тахтæн-მივერინავდი, ვფრენდი	Тутыры маӕн-მარტის თვე (საქონლის მფარველობის თვეს უწოდებენ)
телевизормæ-ტელევიზორთან	тӕппытæ-წერტილიანი, კოპლებიანი
телевисор-ტელევიზორი	тӕыста -ტენიდა
телхъæды-დენის ბოძი	тӕახæртт-ტყაპანი
тетрадь-რვეული	тӕაппытæ-ტყაპანი
Тогъуызатæ-ოსური გვარი	тӕაпаен-ბრტყელი
тонын-ვკრეფ	тӕაпаендæр-უფრო ბრტყელი
тонынӕн-კრეფით	Тӕაпаен-ბრტყელი, გაბრტყელებული
топпы- თოფის	тыбартыбур-ტყაპატყუპი
Топпыхосы-თოფის წამალი	тыгъд -ხვეული, გახვეული
Топп-თოფი	тызмæг-ირიბი
тох-ბრძოლა, შერკინება, ომი	тызмæგӕн-ირიბად
тохгæнæг-მებრძოლი	Тызмæგӕн-საყვედურით
трубæ-მილი	тылд-ამოვლებული, გაგორებული
тугæфсæст-სისხლით გამძღარი	тымбыл-მრგვალი
тугдзых-	тымбылтæ-მრგვალები
тугдзых-პირსისხლიანი	Тымбыл-მრგვალი
тугтæ-სისხლები	тымыгъ-დანისლული, დაბინდული
Туг-სისხლი	тын-სხივი
Туджджынтæн-მოსისხლეები	тынаӕн-სხივით
туджы-სისხლში	тынг-ძალიან
тулдз-ხის სახეობა	
Тулын-გორაობა	
Тулын-გორვა	

ТЫНГДÆР-ძლიერ	ТЫХСТ-შეწუხებული
ТЫНГДÆР-უფრო მეტად, ძლიერ	ТЫХТÆ-მორევით
ТЫНГЫЛ-ძლიერზე	ТЫХХÆЙ-ძალათი
ТЫНГ-ძალიან	ТЫХ-ძალა
ТЫНДЗЫДТА-ჩქარობდი	ТÆВД-ცხელი
ТЫНТÆЙ-ძლიერად	ТÆДЗЫН-დაწვეთება
ТЫНТÆ-სხივები	ТÆККÆ-ახლავე
ТЫНТÆМ-სხივებისკენ	ТÆРИГЪД-სიბრალოლი
ТЫНТÆ-სხივები	ТÆРС-ხის ჯვარი
ТЫПЫР-გაბერილი	ТÆРСЫ -ემინია
ТЫРГЪМÆ-კუთხისკენ	ТÆРСЫН-შიში, შეშინება
ТЫРГЪЫ-კუთხეში	ТÆРСЫС-გეშინია
ТЫРГЪ-კუთხე	ТÆССАГ- დამორჩილებული
ТЫРЫСА-დროშა	ТÆФСАГ-მოხერხებული
ТЫХ-ძალა	ТÆХДЗЫСТЫ-გაფრინდებიან
ТЫХÆЙ-ძალით	ТÆХУДИАГÆЙ-სანატრელად
ТЫХГÆНÆГМÆ-მოდალადესთან	ТÆХУДЫ-ნეტავ
ТЫХГÆНÆГ-მოდალადე	ТÆХУДЫ-ნეტავი
ТЫХГÆНÆДЖЫ- მოძალადის	ТÆХЫ-ფრენს
ТЫХДЖЫН- ძლიერი, ღონიერი	ТÆХЫН- ფრენა
ТЫХДЖЫНДÆР-უძლიერესი	ТÆХЫН -ფრენა
ТЫХДЖЫНДÆРТÆЙ-უძლიერესთაგან	ТÆХЫНХЪОМ-ფრენისთვის მზად მყოფი
ТЫХДЖЫН-ძლიერი, ღონიერი	У-არის
ТЫХСГÆ -შეწუხებული	УÆ-იყოს

уавгаѣѣ-იმის ფიქრით	уадз-დატოვე
уад-იყოს	уадздын-დავტოვე
уадѣ- აბა	уадзинаг-დასატოვებელი, გასაშვები
уаддѣр-უფრო	уадзынц-ტოვებენ
уадиу -მაშინ	уадултѣ-ლოყები
уадмѣ-მანამდე	уадултыл-ლოყებზე
уѣззау-მძიმე	уазал-სიცივე
уѣлѣ-აგერ	уазалы-სიცივეში
уѣлѣуыл-ზემოდან	уазалѣй-სიცივით
уѣлахиз-გამარჯვებული	Уазал-ცივი
уѣлдѣйттѣ-ზედმეტები	Уазѣг-სტუმარი
уѣлдѣйттѣй-ზედმეტად	Уайдзѣф-საყვედური
уѣлдай-ზედმეტი	уайтагъд-უცბად
уѣлмѣрд-სასაფლაო	Уайтагъддѣр-უცაბედად
уѣлмѣрдмѣ-სასაფლაოსკენ	Уайтагъდიу-ნაუცბათევად
уѣლმѣрды-სასაფლაოზე	Уайтагъд-მაშინვე, უცბათ
уѣм-ვიყოთ	уайы-არის
уѣндыд-ბედავდა	уайын-ვარ
уѣргътѣ-უღელი	уалдзѣг-გაზაფხული
уѣрдон-ურემი	уалдзѣгмѣ-გაზაფხულამდე
УѦРЫК-ბატკანი	уалдзѣджы-გაზაფხულში
уѣрыччытѣ-ბატკნები	уалдзыгон-გაზაფხულზე
уѣгътой-უშვებდნენ	уалдзѣг-გაზაფხული
уѣгътон-ვუშვებდი	Уалдзѣгбон-გაზაფხულის დღე
уад-იყოს	

уалдзæгæй-გაზაფხულიდან	Уасгæуасын-ზმუილით, ბზუილით , ბღავილით
Уалдæй нау маенæн- უმნიშვნელო (ჩემთვის სულერთია)	уаст-ზმუილი, ყივილი
уалынмæ-მანამდე	уастæн-ვზმუოდი
уалæ-აგერ	уасы-ზმუის, ყივის
уарз-გიყვარდეს	уасыд -ზმუოდა, ყიოდა
уарзгæ-სიყვარულით	уасын- ზმუილი, ყივილი
уарзон-შეყვარებული	уасынæй-ყივილით
уарзонæй-შეყვარებულისგან	Уасын-ყივილი
уарзондзинад-სიყვარული	Уасы-ბღავის, ყმუის , ყივის
уарзондзинадæй-სიყვარულისგან	Уасæг-მამალი
уарзондзинады-სიყვარულში	уасæджы-მამლის
уарзоны-შეყვარებულის	уатмæ -საწოლამდე
Уарзон-შეყვარებული	Уаты-საწოლში
уарзта -უყვარდა	уæрдтæ-სახნავი ადგილი
уарзтой-უყვარდათ	Угæрд-სახნავი ადგილი
уарзы-უყვარს	уд-სული
уарзын-მიყვარს	удæн-სულს
уарзынц-უყვართ	удмæ-სულთან
Уарзын-მიყვარს	удхæссаг-სულის წამლები (სიტყვა სიტყვით)
Уарзыондзинад-სიყვარული	уды-სულში
уарзыс-გიყვარს	удæгас-ცოცხალი
уарын-ვარიგებ	Уд-სული
уарынæй-დარიგებით	уидаджы-მარღვებში
уаырыссаг-რუსული	

ულაფტ-სუნთქვა	უყდზაჲნი-იქნება
ულაფყდ-სუნთქვდა	უყდზყნაჲ-იქნები
ულაფაჲმ-ვსუნთქავთ	უყდზყსტყ-იქნებიან
უროკ-გაკვეთილი	უყდზყსტყ-იქნებიან
უროკმაჲ-გაკვეთილზე	უყდზყსტაჲმ-ვიქნებით
ურს-თეთრი	უყდზაჲნ-ვიქნები
ურსაგ-რძის ნაწარმი	უყდი-იყო
ურსტუალტაჲმ-გვარი	უყდიბაფარსტ -იყო კითხვა-შეკითხვა
ურსურსიდ-თეთრი ფითქინა	უყდის -იყო
ურს-თეთრი	უყდონ-ისინი
უს-ქალი	უყდონაჲყ-იმათგან
უსაჲნ-ქალს	უყდონმაჲ-იმათთან
უსკურყნ-ცოლის მოყვანა	უყდონყ-იმათი
უსკურყნყ-ცოლის მოყვანის	უყდონაჲნ-იმათ
უსმაჲ-ქალთან	უყდონ-ისინი
უსტყტიმაჲ-ქალებთან	უყდტა- იყავი
უსტყტყ-ქალების	უყდტოყ-იყვნენ
უსყ-ქალის	უყდტაჲნ-ვიყავი
უს-ქალი	უყდტაჲ-იყავი
უყაჲნდყ-ბედავს	უყდყ- იყო
უყდ-იყო	უყდყსტყ-იყვნენ
უყდაჲტტაჲ-ეგენი	უყდაჲტტაჲ-ეგენი, მასეთები
უყდაიდ-იქნებოდა	უყყ-ის
უყდაყს-იქნებოდა	უყყ ყ-ის არის
უყდზაჲნ-იქნება	უყყაჲს-იმხელა

уыйау- მასავით	უырдыг-მერიქიფე
Уыйау-იმასავით	უырдыგაჟ-მერიქიფისგან
уыйбæрц-მაგდენი, მაგოდენა	უырдыგაივ- მერიქიფით
уыйм-იქ	უырдыგმæ-დაღმართით
уыйтагъд-მაშინვე	უырдыგაჟ-დაღმართიდან
уыйфæстæ-მას შემდეგ	Уырдаем-მაქეთ
уыйхуызæн-მაგნაირი, მასავით	уырны-დაჯერება
Уылæнтæ-ტალღები	Уырыс -რუსეთი
уым-იქ	Уырысимæ-რუსეთთან
уымæ-მასთან	Уырыссаг-რუსი
уымæჟ-მისგან	уырыссагау-რუსულად
уымæиу-მასთან	Уырыссаг-რუსული
уымæн-მას	уырытæн-თხუნელებს
уынæр-ქუხილი	Уыры-თხუნელა
уынгæ -დანახვა	уыციуыცი-გამოცანა
Уынгæჟ-ქუხიდან	Уыци-уыци-გამოცანა
Уынг-ქუჩა	Уыцы- მაგ. ეგ
уынд-ნახვა	Уыцы ран-იმ ადგილას
уындаჟ-ნახვით	Уыцы рæсæтджы-იმ დროს
уынджы-ქუჩაში	уыцыиу-ეგ ერთი
уындаჟ-ნახვით	уыцырдыგაჟ -მაგ მხარეს
уыны-ხედავს	уыцыრдаем-მაქეთ
Уынын-ხედავ (ნახვა)	уæგъд-ამვეებული
уыныс-ხედავ	Уæд-მაშინ
Уынæრ-სუნთქვა	уæддæრ-მაინც

Уæддæр-მაინც	уæм-ვიყოთ
уæдиу-მაშინ	Уæндон-ნდობა
уæдмæ-მანამდე	уæнды-ბედავს
уæдмæиу-მაქამდე	уæндыдтæн-ვბედავდი
Уæдукъæдзил-მაშინ არის კუდი	уæрдоны-ურემში
уæдæ-აბა	Уæрдон-ურემი
уæдæй-იქიდან	уæртæ-აგერ
Уæдæй фæстæмæ-მას შემდეგ, იმის შემდეგ	Уæрыкк-ბატკანი
уæდæმ-მაშინ	Уæрык-ბატკანი
Уæларты-ცაში	уæрыччы-ბატკნის
уæлгоммæ-პირაღმა	уæрыччытæ-ბატკნები
Уæлдай-ზედმეტი	Уæრæх-განიერი
Уæлдайттæ-ზედმეტები, ნარჩენები	уæхи-თქვენი
уæлдæფ-ჰაერი	Уæхи айсут-მოკურცხლეთ
уæлдæфы-ჰაერში	уæчи-კისერი
уæლე-აგერ	У-არის
Уæлибыхтæ-ღვეზელები	фæбадтаиккой-ისხდებოდნენ
уæллаг-ზევითა	фæდæ-მორჩი
Уæллагæн-ზევითას	фæдæн-მოვრჩი
Уæллаг-ზევითა	фæдаргъ-გაგრძელდა
уæლладжы-ზევითას	фæдзæგъæл-გზა აებნა, დაიკარგა
уæлхъус-ზედ ყურთან	фæдзырдта-დაუძახა
Уæлаæმæ-ზევით	фæდისы-მაძიებლები(დაკარგულების)
	фæдыл-კვალზე

ფაჰზი-მოლზე, ველზე, მინდორზე	ფამარდი-მოკვდა
ფაჰზილდა-დაატრიალა	ფამინას-ქეიფი
ფაჰზინდ-გამოჩნდა	ფანდ-სურვილი
ფაჰზინდჰან-გამოჩნდება	ფანდაგტა-გზები
ფაჰინა-თითო	ფანდა-უნდოდეს
ფაჰინაგыл-ფიცარზე	ფანდაგ-გზა
ფაჰინარდამ-აქეთ-იქით	ფანდაგыл-გზაზე
ფაჰკან-წაიყვანე	ფანდადჰი-გზის
ფაჰკანამ-მოგვეყავს	ფანდონ-სურვილი
ფაჰკაუა-იტროს	ფანდონაჰ-სურვილისამებრ
ფაჰკოდტა-აკეთა	ფანდტა-სურვილები
ფაჰკოდთი-აკეთეს	ფანდჰი-უნდა
ფაჰკუისტონ-ვიმუშავე	ფანდჰიდი-უნდოდა
ფაჰლა-მაგრამ	ფანდჰილ-სურვილზე
ფაჰლაუდჰან- მოვიციდი, დავიციდი	ფანჰიფსდჰინ-იმედი მიეცა
ფაჰლაუდჰანი-მოიცდის	ფარაჰი-შეცდი
ფაჰლაუუან-დასადგომი, გასაჩერებელი, მოსაცდელი	ფარდგუიტა-მძივები
ფაჰლაუუინ-მოცდა	ფარისდჰან-ეტკინება
ფაჰლასტა-ათრია	ფარნაჰ-მშვიდობით
ფაჰლდაჰტ-გადაბრუნებული	ფარნდჰინ-მშვიდობიანად
ფაჰლოიჰ-ქონებით	ფარსჰი-კითხულობ, კითხავ
ფაჰლმან-რბილი	ფარუხსფამინაგ-გაბრწყინდა
ფაჰლტაუ-მაგივრად	ფასაბჰი-დამშვიდდა, დამშვიდება
ფამაგუჰი-გალარიბდა	ფაჰსაჰიდა-მოატყუა

ფახსახსავერ -ვახშმის შემდეგ	ფაцауы-მიდის
ფახდუარ-კარსუკან	Фацагуырда-ეებდა
ფახდუარაჲ-უკანა კარიდან	ფაцагуырда-ეებდნენ
ფახსივადი-საზოგადოება	ფაцамадтой -აშენებდნენ, აგებდნენ
ფახსიდ-გამომახება	ფაცი- მორჩა
ფახსა-შემდეგ	ფახინ-გახარება, სიხარული
ფახსამა-უკან	ფახიდ-იარა, დადიოდა
ფახსაგ-ბოლო	Фаг- საკმარისი
ფახსაგმა-ბოლომდე	Фагу- საკმარისია
ფახსაი-ბოლოს	ფახჯისტ-ნეხვი
ფახსირ-გაწითლდა	ფახჯისტაჲ-ნეხვით
ფახსარსინ-შემინება	ფახჯის-ნეხვი
ფახსარს-შემინდა	ფახჯისაფაენაენ-ნეხვის ამლები (ლაპატკა)
ფახსარსაენ-შემეშინდა	Фажис-ნეხვი, ნაკელი
ფახსარსისტი-შემინდნენ	ფალდარ-მიიწიე იქეთ
ფახა-მორჩა	ფარას-ცხრა
ფახარამ-გაილანბდა	ფარელ- კალმახი
ფახარდგაენაენმა-აღმართამდე	ფარნ-მშვიდობა
ფახასაგ-მოახლოვდა	ფარონი-შარშანდელი
ფახაიციანი-მოჰყვნენ	Фарон-შარშან
ფახარ-დაყვირება	ფარს-გვერდი
ფახარს-გაგონება	ფარსმა-გვერდით
ფახარხარ-საჭიროა	ფარსა-კითხვა, შეკითხვა
ფახარგადინ- დაკვრა	
ფახარაიცი-მიდიოდა	

Фарстытæ-შეკითხვები, კითხვები	фендзыстæмафарста-ვნახავთ, იკითხა
фарсы-კითხულობს	фендзыстæм-ვნახავთ, ვნახოთ
Фарс-გვერდი	феной-ნახონ
Фау-ნაკლი	фенон -ვნახო
фахсыл-დუმა (ცხვრის)	фены-ნახავს
февзæрд-გაჩნდა, იქცა	фенын-ნახვა, დანახვა
февнæлдта-შეეხო	феппарфеппаргæнгæйæ-აგდება, აგდებით
Федта-დაინახა	феппæлдзынæ-შეაქებ
федтай-დაინახეს	фервæзт-გადარჩა
федтаид-დაინახავდა	фервæзын-გადარჩენა
федтой-დაინახეს	Фервитын-გაგზავნა
федтон-დავინახე	ферох- დავიწყება
фезмæлын-განძრევა	фесаф-დაკარგე
фезмæлы-განძრევა	фестад-წამოდგა
фелвæста-დააძრო	фестадаид-წამოდგებოდა
фелвас-დააძვრე	фесты-მორჩნენ
Фелвас-ამოაძრე, დააძვრე	фестырзæрдæ-გადიდგულდა
фембæлд-შეხვედრა	фестæм-მოვრჩით
фембæлынц-შეხვდებიან	фесхъиудта-წამოიმართა, წამოდგა
фемдзаст-მიშტერება	фесхъиуы-წამოხტება
фена-ნახოს	фесчъилфесчъил-გადაკეც, გადმოკეცვა
фендзынæ-ნახავ	Фесæфтæ-დაიღუპე, დაიკარგე
фендзыстæმ -ვნახავთ	

ფესაფტაენ-დავილუპე, დავიკარგე

Фесæфтæ-დაიკარგე?

Фесæфын-დაკარგვა

ფეუაგუდ-შეშვება

ფეხაღდაიდ- გააფუჭებდა

ფეხისტ-დასტვენა, სტვენა

ფეხსტა-ისროლა

ფეხსაგაუ-სროლით

ფეხალ-გაიღვიძა

ფეხუსდзыნæ -გაიგებ

ფეხუს-გაიგებს

Фехъусын-გაგება

ფეხუისტა-გაიგო

ფეხუისტაი-გაიგე

ფეხუისტონ-გავიგე

ფეხუის-გაიგება

фидар-მაგარი

фидауджын-მოხდენილი

Фидиссаг-უსირცხვილო

Фидис-ნიშნის მოგება

фидыдтой-უხდებოდნენ

Физикайы-ფიზიკაში

физонæджы-მწვადში

Физонæг-მწვადი

Фийау-მწყემსი

фийæуттæ-მწყემსები

фийæуттæн- მწყემსებს

фийау-მწყემსი

фийауыл-მწყემსზე

Фийпайын-შემჩნევა, შენიშვნა

Фийуджын-ხორცის ღვებელი

Фийыау-მწყემსი

фиппаинаг-შესამჩნევი

Фиппайын-შემჩნევა

фиуджын-ღვებელი ხორციანი

фиуы- ქონი

фондз-ხუთი

фондзæй-ხუთით

фондзыссæдз-ასი

Фондзыссæдз-ასი

Фос-საქონელი

фосæй -საქონლით

фосаæнхос-საქონლის თივა

фосдарæн-საქონლის შენახვა

фосджын-საქონლიანი

фосимæ-საქონელთან

фосмæ-საქონელთან

фосы-საქონელთან

фосыл-საქონელზე

Фосаѣ-საქონლით	Фыдуацхаѣсѣг-ცუდის მატარებელი
фосаѣн-საქონლის	
Фос-საქონელი	фыды-მამის
Фос-ფარა, ჯოგი, ნახირი, საქონელი	фыдыნѣстаѣ-სამშობლო, მამაცი
	Фыдыфыд-ბაბუა
фсѣдтѣ-ჯარები	фыдѣѣ-მამისგან
фсѣѣრაგѣѣ-	фыдѣлтѣѣ-წინაპრებისგან
фсѣртѣ-ყბები	фылдѣр-მეტი
фсады -ჯარში	Фылдѣр-მეტად, უფრო მეტად, მეტი
фсир-თავ-თავი	
фсымѣртѣ-ძმები	фын-სიზმარი
фсымѣрыстѣн-ძმობა	фынгѣѣ-სუფრიდან
фсыриу-თავთავში	фынгыл-სუფრაზე
фсѣды -ძღვა	фындз-ცხვირი
фсѣдын-გადღობა	фындзѣѣ-ცხვირით
фыд-მამა	фындзыхуынчѣტѣѣ-ცხვირის ნესტოებთან
фыдѣგѣდაу-მამაკაპური წესი, ადათი	Фындзыхуынчѣტѣѣ-ნესტოები
	фындзѣѣ-ცხვირით
фыдѣн-მამას	Фындз-ცხვირი
фыдѣх-კომმარი	Фынг-სუფრა
фыдѣხсѣвтѣѣ-კომმარიანი ღამეები	фыны-სიზმარში
	фыნѣѣ-ძილი
фыдбылызѣѣ-უბედურებისგან	Фын-სიზმარი
Фыдбылыз-უბედურება	
фыдмѣ-მამას	ФЫР-მამალი ცხვარი
Фыдуаг-ცელქი, ანცი	

ფырбуцаჲ-ზედმეტად განებივრებული	ფыст- ნაწერი
ფырзыდაჲ-სიხარბით	фыста- ნაწერები
Фырзыд-ხარბი	фысты-ცხვრების
Фырмондаг-ძლიერი სურვილით	Фыстаჲ-ცხვრები
ფырმაستا-გაგულისებული, გაბრაზებული	фыстаჲ-ცხვრებისგან
ფырმაستاჲ-გაბრაზებული, გამწარებული	фыстаჲ-ცხვრებს
ფырт-ვაჟიშვილი	фысы-წერს
Фыртасцаჲ-შიშისგან	фысым-მასპინძელი
ფыртасцаჲ-შიშისგან	фыхти-იხარშებოდა
ფыртимა-ვაჟიშვილთან	фыццаг-მხარშავი
ფырттаჲ-ვაჟიშვილისგან	Фыццагон-ადრინდელი
фырты -ვაჟიშვილის	фыцы- იხარშება
фыртаჲ -ვაჟიშვილები	Фыцын-ხარშვა
ფыртаცцаჲ-ძლიერი შიშისგან	фааразынц-აკეთებენ
Фырт-ვაჟიშვილი	фаауон-დაიჩრდილა, დაჩრდილვა
ფыруазალაჲ-სიცივისგან	фабады-ჯდება
Фыруазал-ძლიერი სიცივე, სუსხი	фаваჲჲ-მიირბენს
ფырхормаგაჲ-შიშისგან	фаваჲჲ-მიირბენენ
Фыр-მამალი ცხვარი	фагаппыта-ნახტომები
фыс-ცხვარი	фадары-ინახავს
фысстаგ-წერილი	фадырда-ილაპარაკა
Фыссын-წერა	фадыгаჲ-გზა აებნა, დაიკარგა
	фадыхст-დარიგება, დანაბარები

ფედჯახსტა-არიგებდა
 ფედჯახსტმე-დარიგებამდე
 ფედჯახსტ-დანაბარები, დარიგება,
 დაპირება
 ფედის-განგაში
 ფედფედულ-კვალდაკვალ
 ფედულ -კვალზე
 ფედე-მორჩი, დამთავრე
 ფედენ -მოვრჩი, დავამთავრე
 ფედ-კვალი
 ფედონ-ჯიქანი
 ფედდეგ-ბოლი, კვამლი
 ფედდედჯი-კვამლში, ბოლში
 ფეზზიგონ-შემოდგომისას
 ფეზზაგ-შემოდგომა
 ფეზზედჯი-შემოდგომას
 ფეზილდუხ-გაიხლართა
 ფეზილენტე-მოსახვევები
 ფეზრან-ველისებური, მოლისებური
 ფეზილდ-დატრიალდა
 ფეზინდ-გამოჩნდა
 ფეზინდტე-გამოჩნდი
 ფეზინდ-გამოჩნდა
 ფეზინი-გამოჩნდება

ფეილაუენტე-ერთადგილიანი
 ფეინაგ-ფიცარი
 ფეინაერდემ-აქეთ-იქით
 ფეირდ-გაელვება
 ფეკალინც-წაიქცევინ
 ფეკასტ -ცქერა, ყურება
 ფეკასტენ-ვიცქირებოდი,
 ვიყურებოდი
 ფეკოდტა-აკეთებდა
 ფეკოდტონ-ვაკეთებდი
 ფეკჯულ-დაქანება
 ფეკაენი-აკეთებს
 ფეკაენიდ-გაკეტებული, კეთება
 ფეკაენინ-ვაკეთებ
 ფეკაენის-აკეთებ
 ფეკაესი-იცქირება, იყურება
 ფეკაესინ-ვუყურებ, ვუცქერ
 ფელივტონ-თვალთმაქცი
 ფელიოი-ქონება
 ფელლაუუიდი-შეჩერდა
 ფელლაუიდი-შეჩერდა, შედგა
 ფელლაუინ-შეჩერება, დგომა
 ფელტაუ-ისევ
 ფელტაუ-ისევ
 ფელურც-გაფითრებული

ფაღა-მაგრამ	ფაენდინ-სურვილი, ნდომა (მე მინდა)
ფაღაბურდთი-მიეჭრნენ, მიუვარდნენ	
	ფაენნადთა-სცემა
ფაღაგვზთა-ხვეწინით, ხვეწნა	ფაენიგუბუბლინ-ჩაქრობა, გაქრობა
ფაღაუუბი-შედგა, შეჩერდა	ფაენიხუბი-ნაცრისფერი
ფაღაუბი-გაჩერდა, შეჩერდა	ფაენიფსდუბი -იმედმოცემული, იმედიანი
ფაღა-მაგრამ	ფაერაზინ-ატანა, მორევა (სიმძიმის)
ფაემეხ-გახევება	
ფამიდაგ-შევარდა	ფაერაზინ-გაძლება
ფამაესტი-გაბრაზდა	ფაერდუბი-მძივი
ფაენადთა-სცემა	ფაერდუბითა-მძივივით
ფაენდ-სურვილი	ფაერიზი-აკანკალებს
ფაენდაგონთაი -გზებზევით	ფაერსთა-გვერდები
ფაენდაგაერონ-გზის შორიახლოს	ფაერსი-კითხულობს
ფაენდაგბი-გზაზე	ფაერსირდუბაი-გვერდიდან
ფაენდაგ-გზა	ფაერისტი-ტკენა, ტკივილი
ფაენდადთა-საგზალი	ფაერადიდაენ- შევცდები, შემეშლება
ფაენდგაბი- ხუთ-ხუთი	ფაერაესთი-იტანდნენ
ფაენდამ-მეხუთე	ფაერაესთონ-ვიტანდი
ფაენდონ-სურვილი	ფაერაესტი-ცული, ნაჯახი
ფაენდთა-სურვილები	ფაერაესტი-ცულის, ნაჯახის
ფაენდი-მსურს	ფაერაესთაი-ცულით, ნაჯახით
ფაენდი-მსურდა	ფაერაესტი-ნაჯახი, ცული

ფეხაგაბა-ნაჯახი, ცული
 ფეხაგაბინ-ჩარჭობა, ჩასობა
 ფეხადზი-ჩაარჭებს, ჩაასობს
 ფეხაგაბი-მოატყუილე
 ფეხაგაბი-მოატყუილა
 ფეხაგაბინ-მოტყუება
 ფეხადუარ-კარის უკან, კარს უკან
 ფეხად-შემდეგ
 ფეხავად-საზოგადოება
 ფეხაგა- საბოლოო, უკანასკნელი
 ფეხაგამ-ბოლომდე
 ფეხაგა-უკანასკლენი, ბოლო
 ფეხაგა-ჩამორჩენა, დაგვიანება
 ფეხაგა-უკან
 ფეხაგა-ბოლი
 ფეხაგად-შემდგომში
 ფეხაგამ-უკან
 ფეხაგამა-ისევ უკან
 ფეხაგამა-უკან-უკან
 ფეხაგამ-უკან
 ფეხაგაგა-გაკვეთილების შემდეგ
 ფეხაგაგა-გაკვეთილების შემდეგ
 ფეხაგაგა-გაკვეთილების შემდეგ

ფეხაგაბა-გააგდო, გააბევა
 ფეხაგაბა-გაგიჟდა, გადარევა,
 გასულელება
 ფეხაგა-გაქრა
 ფეხაგა-შემინდა
 ფეხაგა-შემინდა
 ფეხაგა-გაფრინდა
 ფეხაგა-ჩატენა
 ფეხაგაგა-შემეშინდება
 ფეხაგაგა-გემინია, შემინდება
 ფეხაგაგა-ემინია
 ფეხაგაგა-მემინია
 ფეხაგაგა-მიფრინავს
 ფეხაგაგა-მიფრინავს
 ფეხაგაგა-მიფრინავს
 ფეხაგა-მორჩეს
 ფეხაგა-მიიღბინა
 ფეხაგაგა-მიატოვა
 ფეხაგაგა-მიიქარის
 ფეხაგაგა-მორჩენ
 ფეხაგაგა-შეჩერება, გაჩერება
 ფეხაგაგა-შეჩერა
 ფეხაგაგა-გამაგრდა, გამაგრება
 ფეხაგაგა-შეამჩნია
 ფეხაგაგა-დაწერა, ვწერ

ფახაბარ-გაგებინება	Фәцъынд кәнын-დახუჟვა
Фәхарам-გალანძღვა	ფაყიდ-იარა
ფაჟაუ-ვარდნა	ფაყიდის-იარა
ფაჟაუდის-გადავარდა	ფაყიდთაენ-ვიარე
ფაჟიზინც-ძოვენ	ფაყიდისთ-იარეს
ფაჟიჟაენ-გაშორდა	ფაჟყრდი-იყოჩაღა
ფაჟონინც-დაპატოჟება	ფაჟაჟვის-მიდის
Фәჟუდინ-გაცინება	ფაჟაჟყზგორდთა-კინაღამ გაირბინა
ფაჟუყისსყ-წოღა	ფაჟაჟყლჟბურდთა-ღამის მიეჟრა
ფაჟჟაზაემ-ვთამაშობთ	ფაჟაჟყრადყდთაენ-ღამის შეცღა
Фәჟჟუსყ-ისმენს, გაიგებს	Фәჟაჟყრადყდთაენ-კინაღამ შემეშაღა, კინაღამ შეცცღი
ფაჟჟყგ-წყენა	ფაჟაჟყთაჟთ-ღამის გაფრინღა
ფაჟჟაჟრ-დაყვირება	ფაჟაჟყთყდთა-ღამის მოგლოჟა
ფაჟჟყლ-ჩხუბი	ფაჟაჟყფაღღაჟყ-ღამის გაღაკოტრიღღა
ფაჟაჟელინფაჟაჟელიუგაენგა-	ფაჟაჟყჟყვისყ-ღამის მიეჟარა
Фәჟაჟელინ-დაფრენა, გაჩაჩხვა	Фәჟაჟყჟყვისყ-მიიჟარება
ფაჟაჟელიუფაჟაჟელიუ-	ფაჟაჟყჟაჟაჟა- ღამის მიაღწია
ფაჟაჟესთ-წაჟპოტინება	ფაჟაჟყყინც-მიღიან
ფაჟაჟაჟც-დაჟერა	ფაჟჟყილ-გაღაკეცვა
ფაჟაჟაჟყდყდ-ღაიჟირა	ჟაღჟარტა-სახლები
ფაჟაჟაჟყინც-იჟერენ	ჟაღჟარ-სახლი
ფაჟარდყსთ-ცხოვრობდენენ	ჟაღჟარაჟყ-სახლიღან
Фәჟაჟაჟყრ-შეჩვევა, მიჩვევა	ჟაღჟარაენ-სახლისთვის
Фәჟი- ღამთავრღა, მორჩა	
ფაჟის-მორჩა	

хæдзармæ-სახლისკენ	хæхтæ -მთები
хæдзары-სახლში	хæхтæн-მთებს
хæдон -პერანგი	Хæххон-მთიელი
хæйრæджы-ემმაკის	хæцы- იჭერს
хæйттæ-წილები	хæцыдаиккой-დაიჭერდნენ
хæлар -ალალი	хабар- ამბავი
хæлдта-აფუჭებდა	хабæрттæ-ამბები
хæлиуæй-გაჩაჩხული	хай-ნაწილი, წილი
хæмпæлы-ეკალ-ბარდებში	хайджын-წილის მფლობელი
хæргæ-ჭამით	хал-ანგრევ
хæрдзынæ-შეჭამ	халæм-ვანგრევთ
хæრз-უკეთ	халоны-ყვავის
хæრზæбон-მშვიდობით	халонæй-ყვავისგან
хæრზæбонæй -მშვიდობაში	Халонæн-ყვავს
хæრზæбонмæ-მშვიდობიან დღემდე	Халон-ყვავი
хæрзиуджытæ-მშვიდობის მადიებლები	халут-ანგრევთ, აფუჭებთ
хæринагтæ-საჭმელები	халы-ანგრევს, აფუჭებს
хæрын-ჭამა	Халын-დანგრევა, მოშლა, გააფუჭება
хæрыныл-ჭამაზე	Халын-დარღვევა, დანგრევა, მოშლა
хæсдзынæн-მივიტან	халæй-დაანგრიე, დაშალე, გააფუჭე
хæссын-მიმაქვს	хаста- ატარებდა
хæстæг-ნათესავი	хастой-ატარებდნენ
хæстæджытæй-ნატესავებისგან	хат-ხანდახან

хатты-ამჩნევს	хицаутты-ახლობლების
Хатыр-ბოდიში	хицау-პატრონი
хауд-გადაგდებული, დაგდებული	хицауимæ-პატრონთან
хаудта -ვარდებოდა	хицаумæ-პატრონს
Хауынæй-ვარდნით	хицауы-პატრონის
Хауын-ვარდნა	хицаентай-ცალ-ცალკე
Хесдæр-უფროსი	Хицаен-დაშორება, ცალკე
хид-ხიდი	Хицаен-ცალკე
Хизгæ- გადასვლა	хойын -ჩეჩქვა
хизын- გადასვლა	Холлаг-საკვები (ცხოველების), თივა
хизынмæ-გადასვლით	хонæг- დამპატიჟებელი
хизынц-გადადიან	хонынц-პატიჟებენ
Хизын-ძოვა	хоныс- პატიჟებ
хист-ქელები	хор-ხორბალი
хистæр-უფროსი	Хор, маенау-ხორბალი
хисты- ქელებში	хордтой-ჭამდნენ, მიირთმევდნენ
хистыгæ-ქელებები	Хорз-კარგი
хистытыл-ქელებებში	хорзæх-კეთილი ნება
Хиуаг-ახლობელი	Хорз-კარგი
хиуагæн-ახლობელს	Хормаг-მშერი
Хиуаджы-ახლობლის	Хоры-ხორბლის
хицаента-ცალ-ცალკე	Хоры нæмгуытæ-ხორბლის მარცვლები
хицауттæ-ახლობლები	Хор-ხორბალი
хицауттæй-ახლობლებისგან	

хос-თივა	Худын-გაცინება, სიცილი
Хос кæрдын-თივის ცელვა, მოჭრა	Худын-სიცილი
Хос-(წამალი, თივა)	Худын-სიცილი, გაცინება
хосдзауты-სათიბი	худæг-სასაცილო
Хосдзаутæ-სათიბეზი	хурæй -მზისგან
хотæ-დეზი	хурныгуылд- მზის ჩასვლა
хох-მთა	хурскастæй-მზის ამოსვლით
хохæй -მთიდან	хурхуадындзтæ-კისრის ძარღვეზი
хохæйхохмæ -მთიდან მთაზე	Хуры-მზის
хохан-მთას	Хуры тынтæ-მზის სხივეზი
хохмæ -მთისკენ	Хур-მზე
хохы-მთაში	хус-გამხმარი
Хох-მთა	Хуссары-სამხრეთი
хсæн-შუა	хуссæртты-სამხრეთის
Хсист-სტვენა	Хус-გამხმარი
хсырдæдтыны-რძის მიცემა	хуыдонæй-სალორედან
худ-ქუდი	хуыдтой-ირქმევდნენ (კერავდნენ)
худæн-ქუდს	хуыз-ფერი
Худинаг-სირცხვილი	хуызæн-მაგ ფერის
худт-იციზოდა	хуыздæр-უკეთესი
худтысты-იციზოდნენ	хуыздæртæ-უკეთესეზი
Худын кæнынц-აციზეზენ	хуыздæრ-უკეთესი
ХУДЫНЦ-იციზიან	Хуыздæртæ-საუკეთესოეზი
Худынц-იციზიან	

хуызæй-ფერთ	хуыссынæй-წოლით
Хуыз-ფერо	хуыссынц-წვანან
хуыйнынц-ჰქვიათ	Хуыссын-წოლა
Хуылф-მიგნეულობა	хуыцау-ღმერთი
хуылыдзæй-	Хуыцаубон-კვირა
Хуылыдз-სველი	хуыцаубონმæ-კვირას
Хуымгæндты- სათიბეებში	Хуыцауы-კვირის
Хуымგæნæგ-მთიბავი	хуыцауы-კვირაში
Хуымგæნæგ-მხვნელი, მთიბავი	хца-ფული
хуымты-სათიბებში	хъæбатыр-უმიშარი
Хуымтæ-სათიბეი	хъæбысхъæбыс-ჩახუტება, ჩახუტებით
хуымы -სათიბში	хъæбысы-კალთაში
Хуымæტæგ-უბრალო	хъæდაй-ტყიდან
хуымæტæджы-უბრალოდ	хъæდдур-ლობიო
Хуым-ყანა, სათიბი	хъæздыг-მდიდარი
хуын- ძღვენი	хъæლæрдзы-მარწყვი
хуынкъæй-ნახვრეტიდან	хъæლæსმæ-ხმაზე
хуынкъмæ-ნახვრეტში	хъæრ-ყვირილი
Хуынк-ნახვრეტი	хъæრაი-ყვირილით
хуынчы-ნახვრეტში	хъæრგæნæგ-მყვირალა, მახარობელი
Хуыр-ხრეში	хъæრმæ-ყვირილზე
хуыссæგ-მწოლიარე	хъæუ-სოფელი
хуыссы-წევს	хъæугæрон-სოფლის ბოლოს
хуыссыд-იწვა	
хуыссын-წოლა	

ხაჲუმა-სოფლისკენ	Хъарაг-მოთქმა, ტირილი,
ხაჲუყ-სოფელში	დამტირებელი
ხაზგა -სურვილი, ნდომა	Хъაუყდყსყ-აპირებდნენ
ხაზყდ-უნდოდა	Хъაყყყაყყ-დაცვა, დადარაჯება
ხაზყდყსყ-საჭირო ვყყავით	Хъомყ-აღზრდილი, გაზრდილი
ხაზგა-თამაშით	
Хъაზტ-თამაში	хъოппаг-ბრიალა
ხაზტყ-თამაშში	Хъაყდყინად-ნაკლებობა, ნაკლული
ხაზყდტაენ-ვთამაშობდი	хъაყაყ-უნდა
Хъაზყ-თამაში	Хъაყყყყაყყაყყაენგა- ხმაყრით
ხაზაენ-სათამაშო	Хъუგომყ-ძროხის სადგომი, ზოსელი
Хъაზ-ბატო	
ხაყლაყა-ერბოკვერცხით	хъუდჯყ-ძროხის
ხაყაყყ-ხანჯლით	хъუყდდაგ-საქმე
Хъაყა-ხანჯალი	хъულон-ჭრელი
ხარაგ-ტირილი, გოდება, მოთქმა	хъულонრაგ- ჭრელი რიგზე
	хъუს-ყური
ხარდჯყტა-ტირილი, მოთქმა	хъუსტყლ-ყურებზე
ხარდჯყტაყ-	Хъუსტა-ყურები
დამტირებლებისგან	хъუსყნყა-მოსასმენად
ხარმდარ-ჩათბილული	Хъუსყ-მოსმენა
ხარმმყ-სითბოსკენ	Хъუსყს-ისმენ
ხარმყ-სითბოში	Хъუსყ-ესმის
Хარმ-თბილი	
Хარყ-შნო, მარყვათი	хъუყდ-უნდოდა

Хъуыддаг-საქმე	ხხыллиппытæгæнгæ-კუნტრუმით
Хъуыддаджы-საქმეში	
хъуыды-უნდოდა	Ххыллист-კივილი, წივილი
хъуыдыйы-ფიქრში	Ххылыппытæ-ფართხალი, კუნტრუმი
хъуыдытæ-ფიქრში	ххырныдта-იღრინებოდა
хъуыдытæй-ფიქრში	ххырныдтой-იღრინებოდნენ
хъуыдыты-ფიქრში	Ххæбатыр-გმირი
хъуыдытæ-ფიქრები	ххæбул-პირმშო, შვილი
Хъуыды-ფიქრი	ххæбултæმ-შვილებთან
хъуызგæ-გაპარვა	ххæбысмæ-კალთაში
Хъуына-ობი	Ххæნæр-მაგარი
Хъуынджын-ბანჯგვლიანი	Ххæд-ტყე
хъуынтæй-თმებით	ххæდდაг-ტყიური
хъуырыл-ყელზე	Ххæდდაг карк- ტყის ქათამი
хъуыст -გაგება	ххæდმæ-ტყისკენ
хъуыста-ესმოდა	Ххæдрабыნæй-ტყის ბოლოდან
хъуысы-ისმინება	Ххæдрабын-ტყის ბოლო
ххыбылтимæ- გოჭებთან	ххæდты-ტყეებში
ххыбыლთæн-გოჭებს	ххæდурты-ლობიო
ххыбылы-გოჭის	ххæდурტæ-ლობიო
ххыгдарგæ-შეწუხებით	Ххæდхой-კოდალა
Ххыгдарын-შეწუხება	ххæды-ტყეში
Ххыг-წყენა	ххæდæй-ტყიდან
Ххызлары-ყოზლარში	ххæлдзæგæй-მხიარულად

Хьæлдзæг-მხიარული	Хылкъахæн кодта-იწვევდა
Хьæლაба-ხმაური	საჩხუბრად
Хьæლæрдзы-მაცვალი, მარწყვი	Хыл-ჩხუბი
хьæლæс-ხმა	Хыссæ-ცომი
хьæლæстæм-ხმებზე	Хæдзарდзин-მეოჯახე
хьæლæсыдзаг-ხმამალა	хæдзардзинтæдзырдтой-მეოჯახეები
хьæლæсæй-ხმით	хæдзармæ-სახლისკენ
Хьæლæс-ხმა	хæдзары-სახლში
хьæндилтæ-მატლები	хæдзарыл-სახლზე
Хьæндил-მატლი, ჭია	хæდзарæй-სახლიდან
хьæრццыгъა-არწივები	Хæдзар-სახლი
Хьæრццыгъ-არწივი	хæдзæртты-სახლებში
Хьæრæй-ხმამალა	хæდმæლ-უსუსური, სუსტი
Хьæრ-ყვირილი	хæდონы-პერანგში
хьæუდзæн-ენდომება	Хæдон-პერანგი
хьæუმæ-სოფლისკენ	хæдсæრმæ-თავზე, წვერზე
хьæუуон-სოფელი	хæкъуырццæй-სლოკინით
хьæუы-სოფელში	хæлар-მეგობარი, ახლობელი
хьæუæй-სოფლიდან	хæларимæ-მეგობართან
Хьæუ-სოფელი	хæлары-მეგობარს
хыбылтимæ-გოჭებთან	Хæლæგ-შური
хызта- აძოვებდა	хæლæფ-შარვალი
хызысты-ძოვდნენ	хæмпус-ჩაპუტკუნებული
ХЫЛКЪАХÆН-ჩხუბის მიზეზი	Хæмпæლ-ეკალ-ბარდები

хæра-ჟამოს	хæссынмæ-წასაღებად
Хæрам-ლანძღვა	хæссыс-მიგაქვს
хæргæ-ჟამით	хæст-ომი
Хæргæхæрын-ჟამაჟამით	хæстæг-ახლოს
хæрдმæ-ზევით	хæстæгдæр-უფრო ახლოს
Хæрдმæ бырын-აცოცება	хæстæგæй-ახლობლობით
хæრз-უკეთესი	хæстæн-ვალეზს
Хæрзконд-მშვენიერი, ჩამოსხმული, კარგი აღნაგობის	Хæтын-წანწალი
Хæрзхаст-კარგად აღზრდილი	Хæфс -ბაყაყი
хæრзæввахс-ძალიან ახლოს	хæхты-მთებში
	хæххон-მთიელი
Хæринагхъуаг-საჭმლის ნაკლებობა, უჭმელი	Хæхъуырц-სლოკინი
Хæринаг-საჭმელი	хæцдынæн-დავიქერ
хæринаджы-საჭმელში	хæцы-იქერს
хæринагтæ-საჭმელები	хæцыдис-იქერდა
хæры-ჟამს, მიირთმევს	хæцынц-იქერენ
хæрынц-ჟამენ, მიირთმევენ	Хæцын-დაქერა,მებრძოლება, დაჭიდება
Хæрын-ჟამა	Хæцæг-მებრძოლი
хæрыс-ჟამ, მიირთმევ	хæцæн- დასაქერი (იარალი)
хæრæм-ვჟამთ, მივირთმევთ	Хæцæнгарз-იარალი
хæსгæ-მიტანა	цæвиттон-ვითომ
Хæсстæг-ახლოს	Цæгат-სამხრეთი
хæссы-მიაქვს	цæгатварсы-სამხრეთი
хæссын-ტარება	Цæй-აბა

цамаѣй-რისგან	цаѣтѣ -მზად, გამზადებული
цамаѣн-რატომ	цауѣм-წავედით
цаѣრѣн-საცხოვრებელი	Цѣугѣут-წადით
цаѣრѣнбонѣ-სიცოცხლე	цауѣ-მიდის
цаѣრѣнбынат -საცხოვრებელი ადგილი	цауѣн-მივდივარ
цаѣра-იცოცხლოს	цауѣны-წასვლის
ЦѣРГѣС-არწივი	цауѣыс -მიდიხარ
цаѣры- ცხოვრობს	цаѣфтѣ-დარტყმულები
цаѣрын-ცხოვრება	цаѣфтѣй-დარტყმისგან
цаѣрынц-ცხოვრობენ	цаѣхѣр-ცეცხლის ნაკვერჩხალი
Цѣрыны-ცხოვრების	цаѣхѣртѣй-ცეცხლისგან
цаѣсгом-სახე	цаѣхѣრ-გაცეცხლებული
цаѣст-თვალი	цаѣაѣრ-რანაირი, როგორი
цаѣстѣй-თვალით	Цѣაѣрдѣр-რალაცნაირი
цаѣстѣнგас-შეხედულება (თვალით)	цагѣд- დაკვრა
цаѣстѣнგასѣй-შეხედულებით	цал-რამდენი
цаѣсты -თვალში	Цалдар хатт-რამდენიმეჯერ
цаѣстысыг-ცრემლი	Цалдѣრ-რამდენიმე
цаѣстысыгтѣ-ცრემლები	Цалынмѣ-სადამდეც, როდემდეც
цаѣстысыджѣ-ცრემლებში	царѣ-ერბო
цаѣстытѣ-თვალეები	Царгѣс-ქორი, ძერა
цаѣстытыл-თვალეებზე	цард-ცხოვრება
цаѣстыцѣынѣ -თვალდახუჭული	цардѣй-ცხოვრებისგან
	цардѣн-ცხოვრების
	цардис-ცხოვრობდა

царды-ცხოვრობდა	Цуанæттæ-მონადირეები
цардысты-ცხოვრობდნენ	Цуан-ნადირობა
цардæн-ცხოვრების	цур-ახლოს
Царм-ტყავი	цурмæ-ახლოს
цары-ჭერი	цухмухтæгæнгæ-ბორძიკ-ბორძიკით
царыл-ჭერზე	Цухтæ-ნაკლული
Цары-დაცვენა, ცვივა (თოვლის და წვიმის შემთხვევაში)	Цух-მცირე, ნაკლული
Цар-ჭერი	цъæх-მწვანე
цас-რამდენი	цъæхахст-წივილი, კივილი
Цасдæр-რამდენიმე	цъар-ყვირილი
цасфæнды-რამდენიც გინდა	Цъар-კანი, ტყავი
Цауын-სვლა, წასვლა	цъист-გაჭყლეტილი
цин-სიხარული	цъиуахсæн-ჩიტის ბუდე
Цин кодта-უხაროდა	ЦЪИУТÆ-ჩიტები
Цин-მხიარულება	цъиутъæй-ჩიტებისგან
Цомма-წამოდი რა	цъиуты-ჩიტების
Цомут-წავიდეო	Цъиутæ-ჩიტები
Цом-წამოდი	цъиуы-ჩიტის
цонг-მკლავი	цъиуыДыууæ-ორი ჩიტი
цу-წადი	цъиуыл-ჩიტზე
цуанонты-მონადირეების	Цъиуæхсæн-მახე (ჩიტის)
цуаноны-მონადირის	Цъиу-ჩიტი
цуаны-ნადირობაზე	цъупмæ-წვერისკენ, წვეტისკენ
цуанæй-ნადირობიდან	цъуппыл-წვერზე, წვეტზე

цъуппытыл-წვერებზე, წვეტზე

цъуппытæ-წვერები, წვეტები

Цъупп-მწვერვალი, წვეტი

цъус-ცოტა

цъыккцъыкк- წიკ წიკი

Цъыллынджытæгæнгæ-კეკლუცად,
ტანისრ ხევით

цъындай-თვალდახუჭული

Цъынд-დახუჭული

Цъыс-цъыс-კაწკაწი

Цъæх-მწვანე

Цъæхаст-კივილი, წივილი

цъæхцъæхид-ხასხასა მწვანე

Цъæх-მწვანე

цъ-რა

Цъ бакаæна-რა ქნას?

Цъ фæдæ- სად ხარ? სად დაიკარგე?

Цъбыр-მოკალი

цъд-სვლა

цъдæр-რაღაცა

цъдæртæ-რაღაცეები

цъდი-დადიოდა

цъдис -დადიოდა

Цъдтытæგæнгæ-სვლასვლით

цъдысты-დადიოდნენ

цъдæრ-რაღაცა

Цъдæრ кодта-რაღაცა მოუვიდა

Цъдæриддæრ-რაც კი

Цъымæ -ნეტავ

цъппარ-ოთხი

Цъппæркъахыг-ოთხფეხა

цъыргъытыл-წვეტიანებზე

Цъыргъ-ალესილი, გალესილი,
წვეტიანი

Цъырდ-სწრაფი, ჩქარი, სხარტი

цъტæ-რაღაცა

Цъფæнды-რაც გინდა

цъхты-ყველში

цъхтæй-ყველით

Цъхт-ყველი

Цъ-რა

цæвæгау-მოსიარულესავით

Цæвæг-მოსიარულე

Цæгат-ჩრდილოეთი

цæгатварсы-ჩრდილოეთის მხარეს

цæгатфарсырдыгæй-ჩრდილოეთის
მხრიდან

цæгъд-დაკვრა

цæгъдынмæ-დასაკვრელად

Цæгъдын-დაბერტყვა, დაკვრა	Цæრæг-მაცხოვრებელი, მცხოვრები
Цæгъдын-დახოცვა (ზოგ შემთხვევაში დაკვრა)	цæрæн-საცხოვრებელი
Цæд-ტბა	цæრæнбынаты -სახოვრებელი ადგილი
цæй-ჰა	цæრæнбыნатаყ-საცხოვრებელი ადგილიდან
цæйдæр-რალაცა	цæრæნуатმæ-საცხოვრებელი ოთახი
Цæйма-აბა ჰე	
цæმæ-რათა	цæсгом-სახე
Цæმæდæრ-რალაცისთვის	цæсгæმттæ-სახეები
Цæმაყ -რისგან	Цæсдысыг-ცრემლი
цæмæн -რატომ	Цæсд-თვალი
цæმæნაყ-რისგან	цæстмæ-თვალთან
цæр-იცოცხლე	цæстытæ-თვალეზი
цæргæсы-არწივის	цæстытæყ-თვალეზით
Цæргæс-არწივი	цæстытæсау-შავი თვალეზი
Цæргæс-ქორი	Цæстытæ-თვალეზი
Цæрдæг-ყოჩალი	цæстыфæныкъуылдмæ-თვალის ჩაკვრამდე
Цæрд-სწრაფი, სხარტი	Цæстыæнгæс-თვალსაზრისი
цæры-ცხოვრობს	цæстაყ -თვალით
цæрын-ცხოვრება	Цæттæ-მზადყოფნა, მზად
цæрынц-ცხოვრობენ	цæугæдонმæ-მდინარესთან
Цæрын-ცხოვრება	цæугæдоны-მდინარეში
Цæры-ცხოვრობს	Цæугæдон-მდინარე
цæრæгой-მაცხოვრებელი	
цæრæгойæн-მაცხოვრებელს	

цæут-იარეთ	чидæртæ-ვიღაცეები
цæуы-მიდის, მიედინება	Чидæр-ვიღაც
цæуыл-რაზე	Чидæр-ვიღაცა
цæуылнæ-როდემდე	чингуытæ-წიგნები
цæуын-სვლა, სიარული	чиныг- წიგნი
Цæуынтæ-სვლები	Чиныджы-წიგნში
цæуынц-მიდიან	читыхджындæр-ვინ უფრო ძლიერი
цæуынаен-სასიარულოდ	
цæуыс-მიდიხარ	чыри-ჭირი
цæуы Уалдзæджы-მიდის	чыримæ-ჭირთან
გაზაფხულზე	Чыдзæхсæв-ქორწილი
цæфтæн-დარტყმებს	чызг-გოგო
цæфы-დარტყმის	чызгæн-გოგოს
цæфæй-დარტყმისგან	Чызгай-გოგოსგან
Цæф-დარტყმა	чызгыл-გოგოზე
Цæхгæრæй-სასწრაფოდ,	чызджы-გოგოს
დაუფიქრებლად	чызджытæ-გოგოები
цæхджын-მარილიანი	чындз-პატარძალი, რძალი
Цæхх-მარილი	чындзæхсæвы-ქორწილი
Цæхæртæ-ნაპერწკლები	Чындзаг-საპატარძლო
цæхæры-ცეცხლში	Чындз-რძალი, პატარძალი
чердыгæй-საიდან	Чысыл-მცირე, პატარა, პაწია
чердæм-საით	щæды-ტბაში
Чи-ვინ	ЮМОР -იუმორი
Чибацæмыдта-ვინ მიასწავლა	æ

აევახს -ახლოს	აჰ-მე
აევახსდჶერ-უფრო ახლოს	აჰ-ეს
აეგადთჶი-იღებდნენ	აჰჩყთჶე-კვერცხები
აეგაენჶინმჶე-ამოსაღებად	აჰჩყთჶეჶი-კვერცხებისგან
აეგდჶის-მოწმე	აეღვჶესთ -მოსხლეტილი
აეგდჶისჶი-ჩვენება, ნახვა	აეღგჶყჶისთჶი-დაწყველილის
აეგვჶაგ- ენა	აეღღჶაჶხ-ალაჶი
აეგვჶაგჶილ-ენაზე	აემ-აჶ
აეგვჶაგჶეჶი-ენით	აემბარგჶე-გამგონი
აეგვჶერ-ცუდი	აემბჶის-დაბინდება
აეგვჶერდჶინად-ცუდი საქმე	აემბჶისმჶე-დაბინდებამდე
აეგვჶერდჶერ-ძალიან ცუდი	აემბჶყრდ-კრება, შეკრება
აევი-თუ	აემბჶაღჶი-ხვდება
აევიპჶაჶდჶი-უცხად	აემბჶერცჶეჶი-ტოლივით
აეგჶესთჶიათჶეჶი-ჩამორჩენით	აემბჶაჶხსთ-დამალული
აეგჶეცჶაგჶენ-ალბათ	აემგჶყჶყდჶყაჶ-მოფარებული
აეგას-ცოცხალი	აემგჶჶერონ-ახლობელი
აეგჶდაჶ-წესი	აემდჶჶგჶგჶაჶ-ლექსები
აეგჶდჶაჶუტჶე-წესები	აემჶონდჶეჶი-ერთნაირი ჶკუით
აეგჶერ-ნამეტანი, მეტად	აემჶერდჶე-ერთგული
აედჶეჶეჶი-გარედან	აემპჶიღჶე-დაჶმჶუჶნული, შეკუმშული
აედჶაჶმჶე-გარეთ	აემჶე-და (კავშირი)
აედჶჶჶ-სულ ყოველთვის	აემჶაჶიჶ-ხო და
აედჶჶგჶომ-უცხვირპირო, ურცხვი	აენამონდ-ჩემი ბედი
აედჶიღჶი-სულელი	

აენამონდჲ-ჩემი ბედის	აენაერნჲკჲულგაე-დაუხამხამებლად
აენახუჲრ-უსწავლელი	
აენგომდარ-მჲიდროდ	აენაესაერჲლხაეცაეგ-თავდაუჲქერელი, დაუცველი
აენგომაჲ-გახსნილად	აენაფთიაგ-წყალწაღებული
აენდარ-სხვა	აენახჲაენ-მთელი, მთლიანი
აენდარა-თუ არა და	აენპაჲლჲნ-ტრაბახი
აენდარტჲ-სხვების	აერბადჲჲრდტა-შემოდახება, შემოთვლა
აენდარტაე-სხვები	აერბავგჲორდტა-შემოირბინა
აენდარაენონ-გუშინ წინ	აერბავგჲორდტოჲ-შემოირბინეს
აენიუ-ან/და	აერბავჲლდ-შემოტრიალდა
აენკჲარდჲხუჲზაჲ-მოწყენილი	აერბავჲნდ-გამოჩნდა
აენკჲუჲსტა-რხევები	აერბაჲროხ-დავიწყება
აენცად-წყნარად	აერბაჲსტჲ-შემოღება
აენცაჲ-წყნარად	აერბაჲხჲუჲსტ-შესმენა, მოსმენა
აენცოჲ-წყნარი მშვიდი	აერბაკოდტა-მოიყვანა
აენცონაჲ-მშვიდად, წყნარად	აერბაკჲუჲრჲ-შემოკვრა
აენაგჲდაუ-უწესო	აერბალასტა-შემოათრია
აენაჲვივაეგ-დაუზარელი	აერბალაჲუჲდი-შემოდგა
აენაჲმალგაჲ-გაუნძრევლად	აერბამბაჲლაიდ-შემოხვდებოდა
აენაჲკაესტაჲ-თვალდახუჲჭული, გამოუხედავად	აერბამაჲსტჲ-გაბრაზდა
აენაჲმანგ-აუცილებლად	აერბასკჲარდტა-შემორეკა
აენაჲმატ-უდარდელი	აერბათაჲტ-შემოფრინდა
აენაენხჲაჲლადჲჲ-მოულოდნელი	აერბათაჲხჲნც-შემოფრინდნენ
	აერბახჲარ-შემოდახილი

აერბახაესდჰან-შემოიტანს	აერკუვაერკუვ-ლოცვალოცვით
აერბახაესსუტ-შემოიტანეთ	აერკაესაი-დახედვა
აერბაჰუ-მოდო, შემოდო	აერლაჰუუი-დგება
აერბაჰაჰეიკალტა-ლამის შემოყარა	აერლაჰუუიი-დგომა
აერბაჰაჰეიჰუდი-მოდოდოდა	აერლაჰუუიიი-დგებიან
აერბაჰაჰეუი-მოდის	აერმაესტ-მხოლოდ
აერბაჰაჰეუიი-მოდოიან	აერმაესტდერ-მხოლოდ და მხოლოდ
აერბიინატ-დაბინავდა, დამკვიდრდა	აერსაბიერ-დაწყენარდა
აერბამბაერჰტა-შემოიხურა	აერსაესტა-ჩამოტება
აერვხუი-ცისფერი	აერტაჰგაი-ჩამოფრენით
აერვიესტა-აგზავნიდა	აერტაჰტისტი-ჩამოფრინდენ
აერგუიბიერ-დაიხარა	აერტისსაესდ-სამოცი
აერგაესვსტ-გაყინული, გათოშილი	აერტისსაესდმაეს-სამოცამდე
აერგაესვსტი-გაყინულის გათოშილის	აერტივი-ბრწყინავს
აერგაესპ-ჩამოხტომა	აერტაესპაენ-დაეგდო
აერდუ-მოწველა	აერტიკკაგ-მესამე
აერდუზი-წველის	აერტაეს-სამი
აერდუგა-მოწველა	აერტაესპ-ტყაპანი
აერივაესტა-გამოწველა, ჩამოწია	აერტაესფონდ-თხუთმეტი (სამი ხუთი)
აერივაესტოი-გამოწველეს, ჩამოწიეს	აერტაესტაეს-წვეთები
აერკაესტ-დახედვა, ჩახედვა	აერუაგა-ჩამოუშვა
აერკოდტონ-ჩამოვიყვანე	აერუადისტი-მოირბინეს
	აერუაენდიდ-გაბედა

აერფысым-დაფუძნდა	აერაგვაჰჰაჰაჰაჰა-ადრიან
აერფაჰნდჰ-მოინდომება	აერემოდგომაზე
აერხაჰსტა-მოტანა	აერაჰდჰჰიჰაჰ-ახლახანს
აერხაჰსტოჰ-მოიტანეს	აერაჰდჰჰ-ახლა
აერხაჰუდ-ჩამოვარდა	აერაჰმბჰნჰრდ-მოგროვება
აერხაჰუდტა-ჩამოვარდა	აერაჰმბჰნჰრდჰსტჰ-მოგროვდნენ
აერხუჰყსჰსჰ-დაწოლა	აერაჰმბჰაჰსტ-დაიმალა
აერხჰჰირაჰნტა-მუქარები	აერაჰყუაჰნდჰ-ბედავს
აერხჰჰუჰყდჰ-მოუნდა	აერაჰფსირტა-თავთავები
აერხაჰესდჰზჰნა-მოიტან	აერაჰფსმაჰრტა-ძმები
აერხაჰესცა-მოაღწია	აერაჰფსაჰერმგჰყუჰყჰ-დარცხენილი
აერხაჰესყდ-ჩამოაწია	აერაჰფხაჰერჰნც-აგინებენ, ლანძღავენ
აერცაჰუჰყგჰტა-ჩამოკიდა	აერაჰხგაჰდ-დაკეტილი
აერცაჰხსტა-დაიჭირა	აერაჰხსაჰდტოჰ-რეცხავდნენ
აერცაჰხსაჰმ-დავიჭიროთ	აერაჰხსიდტ-სტვენა
აერცაჰხუჰყ-შეეჩვია	აერაჰხსიტტმა-სტვენაზე
აერცჰყდ-ჩამოვიდა	აერაჰხსჰყზგონ-გახარებული
აერცჰყდი-ჩამოვიდა	აერაჰხსჰყნ-კვენეტა
აერცჰყდჰსტჰ-ჩამოვდნენ	აერაჰხსჰყნჰ-კვენეტს
აერცაჰყცჰყდტაჰნ-ჩამოვდიოდო	აერაჰხსჰყრ-რძე
აერცაჰყუჰ-ჩამოდის	აერაჰხსჰყრაჰყ-რძისგან
აერყზდაჰხტონ-მოვაბრუნე	აერაჰხსაჰყჰ-ღამეს
აერყმბაჰხსტჰსტჰ-დაიმაღნენ	აერაჰხსაჰყჰგონ-ღამით
აერყსმჰსტა-დასუნა	აერაჰხსაჰჰ-ეჰესი
აერაჰვაჰერდტოჰ-დადეს	აერაჰხსაჰნ-შუაში

ახსაჲ-თხილი

ახსაჲდჟინ-თხილიანი

ახსაჲდჟანმა-თხილიანში

ახსაჲრთა-თხილები

ახხორმაგაჲ-მშიერი

ახხუის-დახმარება

ახხაეს-სრულად

აჲაგ-მართლა

აჲაგნარაჲდჟინ-ნამდვილად

სადიებელი

- ამ დროის- пыры
- ამოვიდა-ссыди
- გამოპარვა- Рахъуызын
- დამთავრდა, მორჩა-Фæци
- თავზე, წვერზე-хæдсæრმა
- მათი შესაფერისი, მათნაირი-саккаг
- საბოლოო, უკანასკნელი-Фæстаг
- სად ხარ? სად დაიკარგე?-Цы фæдæ
- სად ხარ?-Кæмдæ
- საკმარისი-Фæг
- საკმარისია-Фæгу
- ტყის ქათამი-Хъæддаг карк
- ფრინველი-Мæргъ
- ღრიალით-Богътæგæნგæ
- ღუმელი-Пец
- ღუმელში-пецы
- შიგ, შიგნით-мидæг

- შურისმაძიებელი-мастæтад
- ჩანს-зыны
- ძველი, მოხუცი, ბებერი-зæронд
- ძლიერი, ღონიერი-Тыхджын
- ცისგულზე-арвыхъæды
- აბა-უადæ
- აგერ-дæлæ
- ავტორი-Автор
- ამბავი-хабар
- არაფერი-ницы
- არსაიდან-ничердыгæй
- ატარებდა-хаста
- ახლობელი- Хиуаг
- გადასვლა-хизын
- გული-зæрдæ
- დაკვრა-фæцагъдын
- დაკვრა-цагъд
- დამორჩილებული- тæссаг
- დამპატიქებელი-хонæг
- დარჩა-базад
- დასაჭერი (იარაღი)-хæцæн
- დაქანება-ркъул
- დგას-лæууы
- დედის-мады
- ერთ დღეს-иубон
- ერთმანეთის-Кæრæдзийы
- ვახშამზე-æхсæვæрыл
- ვთხოულობ, ვთხოვ-курын
- ზმუილი, ყივილი-уасын
- თავგი-МЫСТ
- თავისთვის-йæхинымæრ
- თოფის-топпы
- იღებდნენ-истой
- იყავი-уыдта
- იყო-уыды
- იჭერს-хæцы
- იხარშება-фыцы
- კალმახი-фарел
- ლამის მიაღწია-фæцæйхæццæ
- ეგ მაგ-Уыцы
- მამის-фыды
- მასავით-уыйау
- მელია-Рувас
- მერიქიფით-уырдыгаив
- მზის ჩასვლა-хурныгуылд
- მიგდებ-მოგდება- рапарбаппар
- მივიდა, მიეჭრა-бауад
- მორჩა-фæци
- მოძალადის-тыхгæნæджы
- მტირალა-кæуаг

-მღერა-зарыс	-წიკ წიკი-цъыккцъыкк
-მწყემსებს-фиййæуттæн	-ჭრილი რიგზე-хъулонრაгъ
-ნაწერები-фыста	-ხალხი-адæм
-ნაწერი-фыст	-ხმაურით-Хъуахъхъуахъгæнгæ
-პატიჟი-хоныс	-ხუთ-ხუთი-фæндзგæйттæ
-პატრონი-хицау	-ჯერ არა-нæуал
-რა იქნა-бацис	(ნაწილაკი)-дар-ც
-როდისმე-искуы	(ნაწილაკი)-дæр-ც
-სათიბეებში-Хуымгæндты	-(ფუთი 16. კვ.)-пут
-სიმღერა-ЗАРАГ	-(წამალი, თივა)-Хос
-სურვილი-фæнд	-ყიდვა-Æлхæнын
-ტანსაცმელი-дарæс	-აზას-зауы
-უტკბილესი-адджындæრ	-შეკრა, გადანასკვა-абастა
-უყვარს-уарзы	-ცა-Арв
-ფრენა-тæхын	-ცაზე-арвыл
-ქათმის-карчы	-გაგზავნეს-арвыстой
-ქელეხში-хисты	-დავკლათ-аргæвдæმ
-ქვებში-дурты	-დაკლა-аргæვста
-ქონი-ფიуы	-დაკლეს-аргæвстой
-ყურებაში, ცქერაშ-касты	-ზღაპარი-Аргæау
-შეწუხებული-тыхст	-ზღაპარი-Аргъау
-ცხენის-ბæხы	-ზღაპრის ღირსი-არგъაუæგგაг
-ცხოვრობს-цæры	-ზღაპრისთვის-არგъაуын
-ძღვენი-хуын	-ტამარი-არგъуანმæ
წერ-фысы	-აქეთ-ардæმ

-არითმეტიკა-арифметика	-გასხლტა, გასხლეტვა-Ассæppæт
-დალოცვა, ლოცვა-Арфæ	-გაიძახა, გამახება-ассыдта
-ღრმა-арф	-შუა წელი-астæу
-ღრმა-Арф	-წელამდე-астæუმæ
-ლოცვა-арфæ	-წელამდე-астæуыл
-ლოცვა-арфæ	-წელი -Астау
-ლოცვით-арфæйы	-გალოკა-астæрдта
-ხშირი-арæх	-გალოკავს-астæры
-ხშირი, ხშირად-Арæх	-შუაში-Астæу
-გაიწმინდა, მოიწმინდა-асæრфта	-წელი-астæу
-გაიტყუა-асайдта	-მრგვალი წელი-астæутымбыл
-გადატყდა, გადატეხვა-асаст	-წელმშვენიერი-астæухæრзконд
-ხერხემალი-Асдауысдæг	-სქელწელიანი-астæуыстæд
-გაილოკა, გალოკვა-Асдæрта	-გადაქანდა-асхьиудта
-შუა-Асдæу	-გასუფთავება-асыгъдæг
-გაიტაცონ-аскъæфой	-გარეკა-атардта
-გაიტაცა-аскъæфта	-გადაიხრებიან-атасынц
-გაიტაცეს-аскъæфтой	-გაფრენა-атахт
-გახია -аскъуыдтæ	-გაფრინდებოდა-атахтаид
-დაგლიჯა, გახია-Аскъуыдта	-გაფრინდა-атахти
-გახევა-аскъуынын	-გაფრინდა-атахтис
-გაიტაცა-аскъæфта	-გაფრინდნენ-атахтысты
-გატაცება, მოტაცება-Аскъæфын	-მოგლეჯვა, მოკრეფა-атонын
-გასრიალება, გასხლეტვა-асæppæт	-გარეკვა, გაგდება-Атæрын
-გასრიალება, გასხლეტვა-асæppæтт	-გაგორება-атулын

-გაიფრენს-ატაჰხი	-გასრისა-აუუაერსთა
-გაფრინდებიან-ატაჰხინც	-გასრისეს-აუუაერსთი
-გაგორდა-Атылдис	-ჩამოკიდებული-Ауыгъд
-დღესასწაული-Атынагъай	-ჩამოვკიდე-ауыгътон
-აჩქარდა-атындзыдта	-შეამჩნია, დაინახა-ауыдта
-დაჩქარება-Атындзын	-შეამჩნიეს, დაინახეს-ауыдтой
-გაბერვა-атышпыр	-შევამჩნიე, დავინახე-ауыдтон
-გახვევა, გაეხვია-атыхта	-წელიწადი-აფაძვ
-შეძახილი (აუუ), შორისდებული -Ау	-წლის-Афაძვ
-გაუშვა-ауагъта	-განგაში-აფაძის
-გაირბინა-ауად	-გაემურა, წავიდა-აფარდავ
აუადვა -გაუშვა, გაშვება	-ავიღებ-აისძახ
-გავუშვებ-აუადვდзыნაენ	-აზაუს-Азауыл
-გავუშვათ-ауადვამ	-გაგრძელება-ადარგъ
-გაუშვით-Ауადვут	-გადარჩენა-აირვაჯაენ
-გაუშვებს-ауადვ	-გავირბინე-ავგორდтон
-გაშვება-ауადვინ	-ტკბილი-ადჯინ
-გაშვება-Ауადვინ	ყჩადი, ქურდი-აბყრავ
-მიირბინა-აუადი	-ხალხის-ადამყ
- შეამჩნია, დაინახა-აუდთა	-ხალხს-ადამაენ
-გაყიდვა-Ауаჰ კაენყ	-დავიწვები თითქოს-
-გაყიდვა-აუაჰ	ბასუდვდзыნაენЦыма
-გაბედვა-აუაენდინ	-დაწყება-Байდაყ
-გაბედა-აუაენდის	-ჩუმიდება-банцаყ
-ჩრდილში-აუაონყ	-ნაცრისფერში-д арфаеныкхуыз

-ორს-დყუაჟაიან	-აბა რა-ნაუად
-სასწაული, საოცარი-Диссаг	-აბა ჰე-Цაჟმა
-შენხელად-ჟუყიას	-აბა-Цაჟ
-გულიანი მოყვარული-ჟერდაჟაენუარჟტ	-აბა-უადა
-გასაკეთებლად-კაენინმა	-აბდაუბდა-სალტაიბალტაი
კარდჟინი-ჟურის	-აგდება, აგდებით- ფეპარფეპარგაენგაჟა
-დედისგან-ნანაჟა	-აგდება-საეპარინ
-მსხვერპლი-ნყონდ	-აგდებს-რაეპარყ
-დაემბო-ნყფაქდაქტი	-აგერ-უალა
-დრო-რაქსაგ	-აგერ-უაქე
-მრგვალი-ტყმბყლ	-აგერ-დაქა
-ზევითა-უ აქლაგ	-აგერ-მაენა
-დაინახა-ფედა	-აგერ-მაენა
-დაფქენა, გაჩაჩხვა-ფაქაქლივ	-აგერ-უაქა
-წოლა-ფაქუყსყ	-აგერ-უაქრა
-ვთამაშობთ-ფაქხაქაქ	აგვისტო-Августы
-დაყვირება-ფაქხაქ	-აგზავნიდა-აქრყსტა
-ისმენს, გაიგებს-ფაქხაქსყ	-აგინებენ, ლანძლავენ-აქფაქარინც
-წყენა-ფაქხაქყ	-ადამიანები-ადამ-ხალხი
-ჩხუბი-ფაქხაქყლ	-ადამიანებს, ხალხს-ადამაენ
-სუფრიდან-ფინგაჟა	-ადამიანზე-ადაჟმაგყლ
-სათიბები-ჟუყიმტა	-ადამიანი-ადაჟმაგ
-იწვა-ჟუყისყსყდ-	-ადამიანი-ადაჟმაგ
-აბა, თუ-კაქდაქრა	-ადამიანის-ადაჟმაქჯყ

-ადამიანისგან-ადაჟმაგაჟი	-ადრინდელი-Фыццагон
-ადამიანს-ადაჟმაგმა	-ავადმყოფი-აჟრინჩინ
-ადგა-სყსად	-ავადმყოფი-რინჩინ
-ადგილამდე-ბინაჟტა	-ავადმყოფობაც-ნიჟაჟ
-ადგილამდე-რანმა	-ავადმყოფობისგან-ნიჟაჟი
-ადგილებამდე-ბინაჟტამ	-ავილო-სისონ
-ადგილზე-ბინათი	ავტორი-Авторы-
-ადგილზე-რანნი	აზაუ (საკუთარი სახელი)-Азау
-ადგილთან-ბინათმა	-აზაუს-Азауჟი
-ადგილი-Бинат	-აზაუსთან-Азаუმა
-ადგილი-რან	-ათასი-Мин
-ადგილი-ბინათ	-ათი-დას
-ადგილიდან-ბინათაჟი	-ათი-დას
-ადგენ-სყსოი	-ათრია-ფელასტა
ადგილი, იოლი-Анцон-	-აიტანა-სხასტა
-ადმიანში-ადაჟმადჟი	-აიტანეს-სხასტოი
-ადრე როდის-რადჟარკად	-აილე-სის
-ადრე-Радჟი	-აილეთ-აისუტ
-ადრე, ახლახანს-Араდჟი	-აილეს-რაისტოი
-ადრე-რაგაჟი	-აილეს-სისტოი
-ადრე-რადჟი	-აილო-რაისტა
-ადრე-რადჟარ	-აილო-სისტა
-ადრიან შემოდგომაზე-აჟაგვაჟაჟაჟი	-აკანკალებს-ფაჟრისი
-ადრიანად-Радჟიმა	-აკეთა-ფაჟოდტა
	-აკეთე-არაჟ

-აკეთე-კაენ	-ალალი-хæлар
-აკეთე-კაენ	-ალანის(მიც.)-Аланы
-აკეთე-Кაენ	-ალაპარაკდა, ამოთქვა-сдзырдта
-აკეთე-კაენ	-ალაჰი-æллæх
-აკეთებ-ფაქაენის	ალბათ-Æвæццæгæн
-აკეთებ-კაენის	-ალბათ-вæццæгæн
-აკეთებდა, მოხდა-кодта	-ალბათ-æвæццæгæн
-აკეთებდა-ფაქოდთა	-ალესილი, გალესილი, წვეტიანი-Цыргъ
-აკეთებდი-кодтай	-ამ სოფელში-ахъæуы
-აკეთებდნენ-кодтой	-ამაღამ ამ ღამეს-Ахсæв
-აკეთებენ-арæзтой	-ამაღამ-ахсæв
-აკეთებენ-КÆНЫНЦ	-ამბები-хабæрттæ
-აკეთებენ-კაენინც	-ამბობ-зæгъыс
-აკეთებენ-ფაარაზინც	-ამბობზæგ-ъыс
-აკეთებს-ფაქაენის	-ამბობენ-зæгъынц
-აკეთებს-კაენის	-ამბობს-зæгъы
-აკეთებს-კაენის	-ამბობს-зæгъы
-აკეთებს-სკაენის	-ამბობს-зæгъы
-აკეთებს-სკაენის	-ამბობს-зæгъы
-აკეთეთ-კაენუტ	-ამბობს-Зæгъы
-აკეთეს-ფაქოდთი	-ამდაგვარად შეხება-бавналæдафтæმæй
-აკეთო-კაენაი	-ამდენი-ბæრц
-აკეთო-კაენაი	-ამოავლო-сзылдта
-აკეთონ-კაენოი	-ამოაძრე, დაამძრე-Фелвас
აკრეფა, აღება-Æвгæнын-	

-ამობურცული-ბორცვი	кьоппа	-ამხანაგის-მბაღი
-ამოგორდა-	Æстылдис	-ან და -კაენოდ
-ამოდიან-	სსაუინც	-ან/და-აენიუ
-ამოვიდნენ-	სსიდასტი	-ანგრევ-ხალ
-ამოვლებული, გაგორებული-	ტილდ	-ანგრევთ, აფუჭებთ-ხალუტ
-ამოთქმა, წარმოთქმა-	სდზირდთა	-ანგრევს, აფუჭებს-ხალს
-ამოთხარეს-	სკъахтой	-ანდა-კაენად
-ამოთხრა-	სკъахын	-ანდა-კაენა
-ამოიბინეს-	სსызгъордтой	-ანდა-კაენათ
-ამოისუნთქა-	სსულაფყდ	ანდაზა-Æმბისონდ
-ამოიღმუვლა-	სსნიუდთა	-ანებივრებს, ეფერება-რავდაუი
-ამორტყმა-	სსკъуирын	-აპირებდნენ-ხაუიდასტი
-ამოსაღებად-	აავგაენინმაე	-არ არის-ნაეუ
-ამოსუნთქვა-	სსულაფტ	-არ არის-ნაეუ
-ამოტანა, ატანა-	სსхаессын	-არ გამოჩნდა-ნაე რაზინდ
-ამოქარგეს-	სსфаелыстой	-არ ვჩანდე-ნაეუინონ
-ამოყო, აღმართა-	სსდარდთა	-არ მორჩა-ნაეფაეცი
-ამოხედვა-	სსкаст	-არ მჯერა-ნაემაე უირნი
-ამრევი, მოჩუბარი, ჩუბის დამწყები-	Загъдкахаен	-არ ძღება-ნეფაედს
		-არ-ნა
-ამჩნევს-	ხათტი	-არ-ნაე
-ამხანაგებთან-	აემბაღტთაემ	-არ-ნაე
-ამხანაგებთან-	მბაღტთიმაე	-არა-ნაეი
ამხანაგი-	Æმბალ	-არა-ნაეი
-ამხანაგი-	მბალ	-არაგვი (მდინარე)-არაგუიი

-არავინ-мачи	-არსად-никуыдæм
-არავინ-ничи	-არსაიდან-никуыцæй
-არავის-Макаемæн	არჩევდნენ -Æвзарой
-არავის-никаей	-არც კი-куынæ
-არავისთვის-никаемæн	-არწივები-хъæрццыгъа
-არასოდეს-Никуюй	-არწივი-Хъæрццыгъ ,Цæргæс
-არასოდეს-никуы	-არწივის-цæргæсы
-არაფერზე-ницæуыл	-ასალოკად-сдæрынмæ
-არაფერი(ჯერ)-ნიцыма	-ასე გვეგონა- Афтæ æнхъæлдам
-არაფერი-Ницы	-ასე-Афтæ
-არაფრად-ницæამæ	-ასე-აфтæ
-არაფრისგან-ницæამæй	-ასე-აфтæ
-არაყო-арахъхъ	-ასეთებისგან-ахæმтæй
-არეული-Змæст	-ასეთი, ასეთნაირი-айхуызæн
-არეული, გათხვრილი-змæст	-ასეთი-ахæმ
-არიან-вæййынц	-ასეთი-ахæм
-არიან-сты	-ასეთნაირად-აфтæამæй
-არიგებდა-амыдта	-ასეთნაირად-აфтæამæй
-არიგებდა-фæдзæхста	-ასი-фондзыссæдз
-არიგებდნენ-амыдтой	-ასი-Фондзыссæдз
-არის ხოლმე-вæййыйæ	-ასი-мын
-არის-у	-ასწავლა, შეასწავლა-бацамыдта
-არის-вæййы	-ასწავლის, სწავლა (საწყისი ფორმა)- Амонын
-არის-ис	-ასწია-Схæцыд
-არის-уайы	

-ასწია-схæцыд	-ალარაფერი ницуал
-ატანა, მორევა(სიმბიმის)-Фæразын	-ალარაფერი, არაფერი Нмцыдал
-ატარებდნენ- хастой	-ალარაფერიоницыуал
-აუცილებლად-æნæмæнг	-ალეზა-Сисын
-აფრენ-стахт	-ალეზა-Райсын
-აფრინდა-Стахти	-ალეზა-сисын
-აფუჭებდა-хæлдта	-ალეზაზე-айстыл
აქ -Æм	-ალეზს- бакæны
-აქ-Ам	-ალზრდილი, გაზრდილი-Хъомыл
-აქ-Ам	-ალიარება-басаст
-აქ-æм	-ალიარებად-басастაид
-აქამდე, ამ დრომდე-Ныронг	-ალიარებისთვის-басæттынæн
-აქამდე, ჯერ-ныრმა	-ალმართამდე-фæхæрдგæნæნმა
-აქეთ-იქეთ, ორივე მხარეს- дыууæრдыгæй	-ალმოჩნდა, გამოჩნდა-Бафтыд, Фæзынд
-აქეთ-იქით (ორივე მხარეს)- Дыууæрдæმ	-ალნაგობა-конд
-აქეთ-იქით სიარული-рацубацу	-აშენებდნე, აგებდნენ-фæцамадтой
-აქეთ-იქით-фæйнардæმ	-აშვებული-уæгъд
-აქეთ-იქით-фæйнардæმ	-აშკარა, გახმოვანებული-ргоმ
-აქცევენ, წააქცევენ?!-бырстой	-აშკარა, ღია-æргоმ
-ალარ არის-ис-нал	-აშკარად-Бæრაгæй
-ალარ შემებლო-Нал фæრæздон	აჩვენებდნენ -Æвдыстой
-ალარ-нал	-აჩქარდა, აჩქარება-бацъынდ
-ალარ-никуыуал	-აჩქარება-батахт
	-აცინებენ-Худын кæнынц
	-აცოცება-Хæрдმა бырын

-აძლევ, მისცემ-დәттыс	-ახლახანს-Æრәджиау
-აძლევდა-дәттә	-ახლახანს-рәджы
-აძლევდნენ-лавардтой	-ახლი დღე-Ногбон
-აძლევდნენ-лавардтсй	-ახლობელი-әмгәрон
-აძლევდნენ-лавардтой	-ახლობელს-хиуагән
-აძლევს-дәтты	-ახლობლები-хицәуттә
-აძლევს, მისცემს-дәтты	-ახლობლების-хицәутты
-აწონვა-Барын	-ახლობლებისგან-хицәуттәй
-ახალ სამოსელში-Ногдзауты	-ახლობლისХиуаджы
-ახალი დღე-Ногбон	-ახლობლობით хәстәгәй
-ახალი-Ног	ახლოს Æввахс-
-ახლა ისინი-Ныр уыдон	ახლოს-Æввахс
-ახლა-геныр	-ახლოს-цур
-ახლა-Иеныр	-ახლოს-әввахс
-ახლა-йеныр	-ახლოს-Хәсстәг
-ახლა-ныр	-ახლოს-хәстәг
-ახლა-әრәджы	-ახლოს-цурмә
-ახლად გამოშვებული-ногуагъд	-ახმათი (საკუთ.სახ.)-Ахмәт
-ახლად ტყაპანი-ნოგәйгуыпп	-ახსნიდა, გაათავისუფლებდა- суагътаид
-ახლადგამოჩეკილი, ახლად გამოშვებული-Ногуагъд	-ახსნილი, გამშვებული, გათავისუფლებული-суәгъд
-ახლავე, ეხლავე-Ныртәггә	-ბაბუა -Фыдыфыд
-ახლავე-тәккә	-ბავშვები-Сабитә, Сывәлләдтә
-ახლახანს-әრәджиау	-ბავშვების-сывәлләтты
-ახლახანს-Æппынаәრәджи	

-ბავშვებს-сывæллæттæн	-ბატკნებს-Гокотæн
-ბავშვი-сывæллон	-ბატკნის-უæрыччы
-ბავშვის-сывæллоны	ბატონები-Æлдæртты-
-ბალახზე-кæрдæгыл	ბატონთან-Æлдармæ-
-ბალახზე-кæрдæгыл	-ბატონთან, ერისთავის-
-ბალახი-кæრდაг	Ерыстауæлдармæ
-ბალახი-кæრდაг	-ბატონი-Æლдар
-ბალიშის პირი-ბæзцъарæй	-ბატონის-Æლдары
-ბამბასავით-ბæმბæგაу	ბატონს-Æლдарæн
-ბანჯგვლიანი-Хъуынджын	-ბაყაყი-Хæфс
-ბარტყები-ბæллæхტæ	-ბე (წინასწარი გადასახადი სარძლოსთვის) -Ирæд
-ბარტყები-ლæппынтæ	-ბებია-гыщци
-ბარტყების-ლæппынты	-ბებიის-Бæбæйы
-ბარტყებისგან-ლæппынтæй	-ბედავდა-უændыд
-ბარტყი-Лаппын	-ბედავს-æუуændы, уændы, ууændы
-ბარტყი-Лæппын	-ბედი-амонд
-ბარტყი-Лæппын	-ბედნიერი-АМОНДДЖЫН
-ბატების-гогызы	-ბედნიერი-Амонджын
-ბატი-Хъаз	-ბევრი-Бирæ
-ბატკანი-УÆРЫК	-ბევრი-Бира
-ბატკანი-Уæрык	-ბევრი-бирæ
-ბატკანი-Уæрыкк	-ბევრი-бирæ
-ბატკანს-гокойы	-ბევრნი-бирæтæ
-ბატკნები-უæрыччыტæ	-ბევრს ნუ ლაპარაკობ-Бирæ ма дзур
-ბატკნები-უæрыччыტæ	

-ბელურა-Дзывылдар

-ბილეთი-Билет

-ბიძეები (დედის მხრიდან)-
мадыфсымართა

-ბიძეებისგან-мадыфсымართაჲ

-ბიძეებისკენ-мадыфсымართამ

-ბიჭები-лаппутა

-ბიჭზე-лаппуйыл

-ბიჭი-лаппу

-ბიჭის-лаппуიы

-ბნელი-Талынг

-ბოდში-Хатыр

-ბოლი, კვამლი-Фაэдаг, фაэстаг

-ბოლო-карон

-ბოლო-ფაस्ता

-ბოლომდე-Каронма

-ბოლომდე-Фастаგმა

-ბოლომდე-ფაस्ताგმა

-ბოლოს-ფაстейა

-ბოლოში-каронаჲ

-ბორცვი-Къуыпп

-ბორძიკ-ბორძიკით-цухмухтагანგა

-ბოსელი-Скъат

-ბოსელში-სკაეტი

-ბოსელში-სკაეტი

-ბოსლებში-скъатты

-ბოღმა, სიბრაზე, ბრაზი-Маст

-ბოღმით, ბრაზით-мастაჲ

-ბრაზი, ბოღმა-масты

-ბრაზი-мастыტა

-ბრაზიანი, ბოღმიანი-мастыგარ

-ბრაზმორეული-мастыდარაჲ

-ბრალი-Аххос

-ბრალი-აფსონ

-ბრალი-аххос

-ბრიალა-хъоппаг

-ბრიგადირთან-бригадирма

-ბრიგადირი-бригадир

-ბრიგადირის-бригадиры

-ბრტყელი, გაბრტყელებული-Тъапан

-ბრტყელი-тъапан

-ბრძოლა, შერკინება, ომი-тох

-ბრწყინავდნენ აერთყვით

-ბრწყინავს Аертყвы

-ბრწყინავსაერთყвы

-ბრჭყალები Дзამбыдტა

-ბრჭყალები Дзამბიტა

-ბრჭყალებით дзამбыტა

-ბრჭყალებით дзамбыѲა

-ბუდე Ахсдон

-ბუდეახაქსონი	-ბუჩქში-კუტაყრი
-ბუდეახსონ	-ბღავის, ყმუის, ყივის-Уасы
-ბუდეებზეახსატყტი	-ბწკარები-таурæгътæ
-ბუდეები ახსატტა	-გააგდო, გააძევა-Фæсырдта
-ბუდეებშიახსატყტი	-გაათრია-ალაღა
-ბუდეტი-ახსონაჟ	-გაათროს-ალაღა
-ბუდესთან-ახსონმა	-გააკეთა ჩიტები-скодтацъиутæ
-ბუდეში-ახსონი	-გააკეთა-сарæзта
-ბუდეში-ახსონმა	-გააკეთებ,აკეთებ-кæндзына
-ბუდის გამკეთებელი, ამშენებელი- ახსონარაჯაძჟი	-გააკეთებღა-кодтаიდ
-ბუზები-бындзыტა	-გააკეთებენ-кæндзысты
-ბუზი-бындз	-გააკეთებს-кæндзæნი
-ბუზიჭამია-бындзჟორ	-გააკეთეს-сарæзтой
-ბუზლუნი-мыхъхъыტა	-გააკეთეს-сарæзтой
-ბულბულები-საღაბურტა	-გააკეთეს-скодтай
-ბულბული-საღაბურ, Буღამარგ	-გააკეთეს-скодтой
-ბუმბულები-ბამბულიტა	-გაარტყა-ныццавტა
-ბუმბული-Бамбули	-გაარტყეს-ныццавтой
-ბურტი-пурტი	-გააღე-бакæн
-ბურტიო-пурტიჟ	-გააღე, შეაღე-Байгомкæн
-ბურქებზე-კუტერყტი	-გააღო-Байгом кодტა
-ბურქები-Кутარტა	-გააღოსბაკæნა
-ბურქებისკენ-კუყტარტამ	-გააღწია, დააღწიანყირვæზტ
-ბურქი-Кутარ, Куტარ	-გაბეღა æრუændიდ
	-გაბეღავღაბაუændიდაიდ

-გაბერილი Тыппыр	-გაგონება-ფახუს
-გაბრაზდა ჯრბამაჟსთ	-გაგრძელდა-ფადარგუ
-გაბრაზდა ფაჟმასთ	-გაგრძელებაზე-დარგუდზინად
-გაბრაზება, ბრაზი მაჟსთ	-გაგულისებული, გაბრაზებული-ფირმაჟსთა
-გაბრაზებული, ბრაზიანიმაჟსთ	-გადააგდე-აპარსთა
-გაბრაზებული, გამწარებულიფირმაჟსთაჟ	-გადააგდე-აპარ
-გაბრუნდა აზდაჟსთ	-გადააგდებენ-აპარინც
გაბრუნდი-აზდაჟსთ	-გადააგდო-აპარსთა
-გაბრწყინდაფარუხსფაჟმინაჟსთ	-გადააყენა-ადარდა
გაბრწყინება, ბრწყვიალი ჟრტივინ-	-გადააყენეს-ადარდათ
-გაგება ამბარინ	-გადაბრუნებული-ფაღდაჟსთ
-გაგება ბაზონინ	-გადაგდება-აპარინ
-გაგება ბამბარინ	-გადაგებული, დაგებული-ჟაუდ
-გაგება-ფეჟუსინ	-გადაგრიბა-აზდაჟსთა
-გაგება, გამჟღავნება-სბარაჟსთ	-გადადიან-ჟიზინც
-გაგება-ბაზონინ	-გადავაგდე-აპარსთონ
-გაგება-ჟბუისთ	გადავარდა-ბლაჟსთ ასჟიუდა
-გაგებინება-ფაჟაბარ	-გადავარდა-ფაჟაუდის
გაგზავნა-არვითინ	-გადავარდება-აჟაუა
-გაგზავნა-ფერვითინ	-გადავარდნა, დავარდნა-აჟაუინ
-გაგზავნიან-არვით	-გადავარდნა, წაქცევა-აჟაუინ
-გაგიჟდა, გადარევა, გასულელება-ფაჟსაღაჟსთ	-გადავარდნა-აჟაუა
-გაგიჟდა-სარა	-გადავიდნენაჟიზთისთ
	-გადავრჩები-აირვაზდინაჟსთ

-გადავრჩები-აირვადზინაენ	-გადაყრა-კალგაე
-გადაკეც, გადმოკეცვა-ფესჩილფესჩილ	-გადაყრა-კაღინ
-გადაკეცვა-ფაჩილ	-გადაყრილი-კალდ
-გადამალა-ამბაჰსტა	-გადახვევა-ნითთხსინ
-გადამყრელივით-კალაგაუ	-გადახტება-აგაჰპლასი
-გადამხდელები-ბეგარაგანდჟიტი	-გადახტომა-აგაჰპ
-გადარჩა-ფერვაჰტ	-გადახტომა, ნახტომი-აგაჰპ
-გადარჩა, მიასწრო რაირვაჰსტი	-გადიდგულდა-ფესტირჯარდაე
-გადარჩა, გადარჩენა აირვაჰტ	-გადმოგდებენ-რაჰპარდჟისტი
-გადარჩენაირვაჰსინ	-გადმოგდო -რაჰპარსტა
-გადარჩენაირაირვაჰსინ	-გადმოგდება-რაჰპარინ
-გადარჩენარაირვაჰსინ	-გადმოგდება-რაჰპარ
-გადარჩენაფერვაჰსინ	-გადმოდი-რაჰიზ
-გადარჩენრაირვაჰსტისტი	-გადმოვარდა-რაჰაუდტა
გადასაფენი, საფენი Ⴢემბარჰენ-	-გადმოვიდნენ-რაჰიზტისტი
-გადასახადიბეგარა	-გადმოვიწერო-რაჰისსონ
-გადასახადის ბეგარაიტი	-გადმოხტომა-რაგაჰპ
-გადასახტომიაგაჰპგანანტაე	-გაელვება-ფაჰირდ
-გადასვლითხიზინმაე	-გაემართა-არასტ
-გადაყარა აკალდტა	-გაემართა-ბარასტ
-გადაყარეს აკალდტოი	-გაემართნენ, წავიდნენ-არასტ ასტი
-გადაყლაპანახუყრდტა	-გაემურნენ-არასტსტი
-გადაყლაპვა, ყლაპვა ნიხუყრინ	-გავაგზავნი-არვიტონ
-გადაყლაპვანახუყრინ	-გავაკეთებ-კანდჰან
-გადაყლაპვამდე-ანახუყრინმაე	-გავაკეთებ-კანდჰან

-გავაკეთებ-კაენდзыნაენ	-გაზაფხული-უაღდაფ
-გავაკეთებ-სკაენდაენ	-გაზაფხული-უაღდაფ
-გავაკეთებდი-კოდტაინ	-გაზაფხულიდან-უაღდაფაი
-გავაკეთო-სკაენონ	-გაზაფხულის დღე-უაღდაფნონ
-გავაკეთოთ-სარაჟამ	-გაზაფხულში-უაღდაფჯი
-გავაკეთოთ, გავაღოთ-ბაკაენამ	-გაზი-გაზ
-გავაკეთოთ, ჩავიცვათ-სკაენამ	-გაზრდა, ზრდა-რაჟინ
-გავაკეთოთ-სკაენამ	-გათბობა-თავინ
-გავაშველე-ბაირგაჟავთონ	-გათეთრდა-ნუუურს
-გავაშველე-ბაირგაჟავთონ	-გათრევა ალასინ
-გავიგე-ბაზიდთონ	-გათრევა, წაღება, წათრევაალასდა
-გავიგე-ფეხუყისტონ	-გათხარა აკაჟაჟა
-გავიგე-ბამბაჟრთონ	-გათხოვებამოყმა
-გავიგე-ბამბაჟრთონ	-გათხოვილზემოყილ
-გავიგე-ბამბაჟრთონ	-გათხრა ბაკაჟა
-გავიგებ-ბაზონდзыნაენ	-გაიბერა ადაენგაღ
-გავიგებ-ფაენ	-გაიბერა ადაენგაღ
-გავიგო-ბაზონონ	-გაიბერაყიდდაენგაღ
-გავირებულები-ნყხაჟრდჟიჟა	-გაიბერა, გაიბღინდადაენგაღ
-გავიხედები, გამოთქვა-აკაესდзыნაენრადჟყრდა	-გაიბერნენ, გაიბღინდენბადყმსყსყს
-გავლახოთ, მივბერტყოთ, ვცემოთსნამამ	-გაიგე ბაზოყი
-გაზაფხულამდე-უაღდაფგმა	-გაიგე-ფეხუყისყაი
-გაზაფხულზე-უაღდაფიგონ	-გაიგე-ბაზონ
	-გაიგე-ბაზოყაი
	-გაიგე-ბაზიდყაი

-გაიგებ-базондзынә	-გაიქეცი, გაირბინელიძ
-გაიგებ-фехъусдзынә	-გაიღვიძა ფეხъალ
-გაიგება-фехъуысы	-გაიღვიძა райхъალ
-გაიგებენ-базонынц	-გაიღო, გაიხსნა, გაიპო байгом
-გაიგებს-фехъუსы	-გაიშალა, გაშლანыппæрრæст
-გაიგებს, იგებს-базоны	-გაიჩაჩხა ныххæлиу
-გაიგეთ-Базонут	-გაიცინა бахудტი
-გაიგეს-базыдтой	-გაიცინა ныххудтис
-გაიგო-базыдта	-გაიცინეს бахудტის
-გაიგო-Базыдта	-გაიცინეს бахудтысты
-გაიგო-бамбæრста	-გაიხედა Акаст, Фæкаст
-გაიგო-фехъуыста	-გაიხედეთ რა Акæсутма
-გაიგო-бамбæრста	-გაიხედეთ акæсут
-გაიგოს-базона	-გაიხედეთ Акæсут
-გაიზარდა-схъомыл	-გაიხედეს акастысты
-გაიკითხა-афарста	-გაიხლართა фæзилдух
-გაილანძღა-фæхæрам	-გაკეთება Скæнын
-გაინაბა-Ныхъхъус	-გაკეთებული, კეთება-фæკæныд
-გაინძრა банкъуыста	-გაკვეთილების შემდეგ-Фæსуроктæ
-გაინძრა-змæлыд	-გაკვეთილების შემდეგ-фæსурокты
-გაინძრა-сызмæлыд	-გაკვეთილების შემდეგ-Фæსурокъты
-გაიჟღერა, გაისმა-айхъуыста	-გაკვეთილზე-урокмæ
-გაირბინა-азгъордта	-გაკვეთილი-урок
-გაირბინე-азгъордтай	-გალანძღვა-Фæхарам
-გაიფანტა, დაიფანტა-ныппырх	-გალანძღული, გაკილული-æფხæрд

- გალღვა, გათბა-ბათაფსტ
- გალღვა, გათბა-ბათაფსტი
- გამა-ბაბა
- გამაგრდა, გამაგრება-ფაფიდარ
- გამარჯვებული-უაღაღიზ
- გამგონი-ამბარგა
- გამი-გამ
- გამოაბრუნა-რავიღდა
- გამოაგდებენ-რასურიღ
- გამოარჩიეს-რავაერსთი
- გამოარჩიოს-რავარა
- გამოაჩინეს-რავდისთი
- გამობრუნდა-რავაღტი
- გამობრუნება, გამოტრიალება-რავაღხი
- გამობრუნება, მობრუნება-რავაღტი
- გამობრუნება-რავაღხი
- გამოგზავნილი, შემონათვალი-არვიტაგაგ
- გამოგლიჯა-რავიღდა
- გამოვიქეციო-რავიგდისტამ
- გამოვრეცხავ, მოვრეცხავ-რავსდზინა
- გამოთრევა-რავაღტი
- გამოთხარა-რავაღტი
- გამოთხრა, თხრა-რავაღხი
- გამორბენდა-რავაღაიღ
- გამორბინა-რავაღ
- გამოიქცა, გამოირბინა-რავგორღდა
- გამოიჭირა-რავაღსტა
- გამოკითხვამდე-აფაერსინმა
- გამოპარვა-რავაღუზინ
- გამორეკა-რავსაღღდა
- გამორეცხე-რავსაღღაი
- გამორჩევა, არჩევა-რავარინ
- გამორჩევის-რავარინი
- გამოსრიალება, გამოსხლეტა-რავაერრაღტი
- გამოსტყუა, მოატყუა-რავაიღდა
- გამოსცადა-აფაღღღდა
- გამოუშვა-რავაღგა
- გამოუშვებს-რავაღღღა
- გამოუშვეს-რავაღგაი
- გამოყოფა-რავაღღდა
- გამომურება-რავაღღა
- გამოჩნდა-რავინღ
- გამოჩნდა-არბაზინღ
- გამოჩნდა-ფაზინღ
- გამოჩნდა-ფაზინღ
- გამოჩნდა-ფაზინღ
- გამოჩნდა-ფაზინღ
- გამოჩნდა-ფაზინღ

-გამოჩნდება-ფაჰზინდჰენ	-განიერი-Уаჰრახ
-გამოჩნდება-ფაჰზინი	-განძრევა-ჰმელინ
-გამოჩნდი-ფაჰზინდტა	-განძრევა-ჰმელგა
-გამოცანა-უყიციუყი	-განძრევა-ფეჰმელა
-გამოცანა-Уყი-უყი	განძრევა, დარხევა-Æნკჷუსინ-
-გამოცვალეს-აივთოი	განძრევა, დარხევა ანკჷუსინ-
-გამოცოცდა, გამოძვრა-Рабырыд	-განძრევა-ჰმელდ
-გამოძახება-ფაჰსიდტ	-განძრევა-სყმელინ
-გამოწელა, ჩამოწია-აჰრეჰვჰჰტა	-განძრევა-ფეჰმელინ
-გამოწელეს, ჩამოწიეს-აჰრეჰვჰჰთოი	განძრეული, შერხეული-ანკჷუსტ
-გამოჯანმრთელდა-სძჰაჰაჰ	-გაოფლიანდა-სხიდ
-გამტანობა-საგჰაჰსტა	-გაოცება-ბადის
-გამშველებელი-ირგჰაჰვაგ	-გაპარვა-ხჷუსგა
-გამძღარი-Æფაჰსტ	-გაჟღერდა, გამჟღავნდა-რაიხჷუსტი
-გამწვანდა-წყყყაჰ	-გაჟღერება, გამჟღავნება-რაიხჷუსტ
-გამწვანდა-აჰყაჰ	გარბენა, სირბილი-Æგჷზორინ
-გამწვანება-რაჰყაჰ	-გარბენა, სირბილი-ჰგჷზორინ
-გამხდარი, სუსტი-მელაგ	-გარბენ-გამორბენა-რაგჷზორ-ბაგჷზორ
-გამხიარულდა-სხაჰდჰაგ	-გარბენ-გამორბენა-რაყაიბაყაი
-გამხმარი-ხუს	-გარედან-აჰდეიჰ
-გამხმარი-Хუს	-გარეთ-აჰდჰაჰ
-განათება-ბარუხს	-გარეთ-დუარჰა
-განათება-ირდგა	-გარეკ-გამორეკვა-რაჰარბატარ
-განათხოვი, გათხოვილი-კუყრდ	-გარეკვა-სკჷარინ
-განგაში-ფაჰდის	-გარეულ ჩიტებთან-სყრდონჰყუტიჰა

- გარეულ ჩიტებთან-сырддонцъиутაჲ
- გარეულ ჩიტებთან-Сырдонцъиута
- გარეულ ჩიტებთან-сырддонцъиуты
- გარეულ ჩიტებთან-сырддонцъиуы
- გარეული ჩიტი-сырддонцъиу
- გარეშე, გარე-Æддаг
- გარკვეული, დამტკიცებული-Балвырд
- გარკვეული, ნამდვილი-балвырд
- გარშემო-алыварс
- გარშემო-Алыварс
- გარშემო, ირგვლივ-Алыварс
- გარჩევა, გამორჩევა, არჩევა-Равзарын
- გარჩეული, გამორჩეული Æვзæრст-
- გასაგები, მოსასმენი-байхъусæд
- გასათხოვარი ქალის წინასწარი
- გადასახადი-ირæд
- გასაკეთებელი-кæнинаг
- გასაკეთებლად-аразынмæ
- გასაკეთებლის-кæныны
- გასარბენად-лидзынвæнд
- გასაშვები-суадздзæн
- გასაშველებლად-иргъæвыნაჲ
- გასკდნენ-ათыдтой
- გასრიალებული, სრიალა-ალæგъз
- გატაცება, მოტაცება-Скъæфын
- გატრიალება (უკან მიტრიალება)-
Аздæхын
- გაუთხოვარი-Æნæмой
- გაუმართლებლად -Æნæрастაჲ
- გაუნძრევლად-æნæзмæლგაჲ
- გაფენა, გაშლა-айтыдта
- გაფითრდა-ныффæლурс
- გაფითრებული-Фæლурс
- გაფინა, გაფენა-ныддარта
- გაფრენ-გამოფრენა-ратæхбатах
- გაფრინდა-фæтахт
- გაფრინდებიან-тæхдзысты
- გაფუჭდა-слахъут
- გაქრა-фæтар
- გაქცეული-алыгъд
- გაღარიბდა-фæмæгуыр
- გაღება-Гомкæнын
- გაყინვა, გაიყინა-Ныссалди
- გაყინული-салд
- გაყინული, გათომილი-Æргъæвст
- გაყინული, გათომილი-æргъæვст
- გაყინულის გათომილის-æргъæვсты
- გაყოფა (რაიმე საგნის, ნივთიერების)-
дихы
- გამეშდა-ныффидარი

-გაშველება-Баиргъæвын	-გაცვლის-ивдзæн
-გაშველება-Иргъæвын	-გაცინება-Фæхудын
-გაშლილი, ფართო-Пæრæх	-გაცინება, სიცილი-Худын
-გაშორდა-фæхицæн	-გაცნობა, გაგება-Базонын
-გაშორება, დაშორება-ахицæн	გაცოცდა-абырыд
-გაშრა-ныссур	-გაცხელდა-ставд
-გაშრა-басур	-გადლება-Фæразын
-გაშტერდა, გაშტერება, მიშტერება-Нымдзæст	-გადლა, დანაყრდა-бафсæд
-გაშხუილება-апæррæст	-გადლომა-фсæдын
-გაჩაჩხული-хæлиуæй	-გადლომა, დანაყრება-Бафсис
-გაჩერდა, შეჩერდა-Фæლæуыди	-გაწელვა-иваза
-გაჩერდი, გაჩუმდი-банцай	-გაწეწილი-пæლæхсар
-გაჩერდი, შეჩერდი-Фæლæу	-გაწითლდა-фæсырх
-გაჩერება, დგომა-Лæуын	-გაწითლდა-ныссырх
-გაჩერება, შეჩერება-банцад	-გაჭიმა, გაწელა-ахæцыд
-გაჩეილი, აწეწილი-пыхцылæй	-გაჭიმეს-рывæстой
-გაჩნდა, იკცა-февзæрд	-გაჭრილი-алыг
-გაჩუმდი-Банцай	-გაჭყლეტილი-цъист
-გაჩუმდნენ, დაწყნარდნენ-банцадысты	-გახარება, სიხარული-ныццин
-გაჩუმება-Банцайын	-გახარება, სიხარული-фæцин
-გაცეცხლებული-цæхгæრ	-გახარება-бацин
-გაცვლა -Баивын	-გახარება-сцин
-გაცვლა, შეცვლა-Ивын	-გახარებული-æхсызгон
-გაცვლა-ивд	-გახედ-გამოხედვა-араკæсбакæс
	-გახედვა, ხედვა, მზერა-აკаст

-გახევება-фæмехъ	-გვარი-Коцойты
-გახმა-ныххус	-გვარი-Мыггаг
-გახმოვანება-схъæр	-გვარი-Урстуалтæм
-გახსნილად-æнгомæй	-გვარიდან-мыггагæй
-გეთაყვა-Дæхорзæхæй	-გვარის-мыггаджы
-გემო-ад	-გვეგონა-нхъæлдтам
-გემინია, შემინდები-фæтæрсис	-გველი-Калм
-გემინია-тæрсыс	-გველი-КАЛМ
-გვარები-мыггагტæ	-გველის-калмы
-გვარი (გაბითაანი)-гæбытæ	-გვერდებზე-синтыл
-გვარი (ოსური)-Гæдиатæ	-გვერდები (მათი)-сæфæრстæ
-გვარი-Гуыцмæзты	-გვერდები-Синтæ
-გვარი-джебогътæ	-გვერდები-фæრстæ
-გვარი-Косеты	-გვერდი-Фарс
-გვარი-мыггаг	-გვერდი-фарс
-გვარი(ხეთაგათი)-Хетæгкаты	-გვერდიდან -Фæрсырдыгæй
-გვარი, ბიგანათი-Биганаты	-გვერდით-фарсмæ
-გვარი, ბიგანათი-Бигантიმæ	-გვერდულად-иувæრсты
-გვარი, ბიგანათი-Биганы	-გზა აებნა, დაიკარგა-фæძაგъæლ
-გვარი, ბიგანათი-Бигтанатæ	-გზა აებნა, დაიკარგა-фæძაგъæლ
-გვარი-гаджидаутты	-გზა-фæндаг
-გვარი-Гуыцыры	-გზა-Фæндаг
-გვარი-Дзесты	-გზაზე-фæндагыл
-გვარი-Дзიოиты	-გზაზე-Фæндагыл
-გვარი-Дзугаты	-გზები-фæндаგტæ

-გზებივით-ჟანდაგონტაჟ	-გუგუნით-გუყრგუყრაჟ
-გზის შორიახლოს-ჟანდაგარონ	-გულგაყინული, გულგრილი-იხზარდა
-გზის-ჟანდადჟი	-გულდასაწყვეტი-ზარდახალაჟ
გინება, ლანძღვა-აღგზიტინ	-გულები-ზარდატა
-გიჟი, სულელი-სონტ	-გულზე-ზარდულ
-გიჟი-არრა	-გული-ზარდა
-გიჟივით-სონტაჟ	-გული-ზარდა
-გიყვარდეს-ყარა	-გულიანად (სიტყვასიტყვით მთელი პირით) ღზიხიღაგ
-გიყვარს-ყარაზი	-გულიანად-ზარდაჟა
-გმირი-ჟაბბატირ	-გულიანი-ზარდიაგ
-გოგო-ჩიზგ	-გულისკენ-ზარდამა
-გოგოები-ჩიზღიჯა	-გულისფიგარი-არმიტააპაჟი
-გოგოზე-ჩიზგულ	-გულში-ზარდაჟი
-გოგოს-ჩიზგაჟ	-გულში-ზარდაჟი
-გოგოს-ჩიზღი	-გულში-ზარდამა
-გოგოსგან-ჩიზგაი	-გულში-საზარდამა
-გორაობა-ტულინ	გუშინ-აჟნონ
-გორვა-ტულინ	-გუშინ წინ-აჟდარაბონ
-გოჭებთან-ხიბულტიმა	-გუშინ-ჟნონ
-გოჭებს-ხიბულტაჟ	-გუშინ-ჟნონ
-გოჭის-ხიბული	გუშინწინ- აჟდარაბონ
-გრუხუნი-გარაჟ	და (კავშირი)-აჟა
-გრუხუნი-გარაჟ	და (კავშირი)-აჟა-
-გრძელი-ღარგა	და (კავშირი)-აჟა -
-გუგუნი-გუყრგუყრ	

და (კავშირი)-აენა	-დაბინავდა, დამკვიდრდა-არбынат
-და (კავშირი)-ამა	-დაბინდება-ამбис
და ერთი-Амаиу	-დაბინდებამდე-ამбисმა
-დაალევინა-бадарта	-დაბლების-нылладжыты
-დაალევინოს-бадарат	-დაბრალებული-аххосагай
-დაანგრიე, დამალე, გააფუჭე-халай	-დაგვიანება-бафестиат
-დაანებე-ныууадз	-დაგრუხუნება-Ныггуйшп
-დაატრიალა-ფაზылдта	-დაგუბება-ныггуйлф
-დაატრიალა, მიატრიალა-азылдта	-დადარაჯებაზე-бахъахъхъაеныныл
-დააძვრე-фелвас	-დადგა-слаууыд
-დააძრო-фелваеста	-დადგენ-ныллаууыдысты
-დააწყვეს, დადეს-არავარდтой	-დადეს-არავარдтой
-დაახლოება-балымან	-დადიოდა-цыди, цыдис
-დაბადება-Райгуырын	-დადიოდნენ-цыдысты
-დაბადებიდან-Гуырыкондай	-დადნობა, გაღობა-батайын
-დაბადების ადგილი-Райгуырбынат	-დადო, დააწყოარავარдта
-დაბალი-Ныллаг	-დაეგდო-артъапан
დაბანვა, დარეცხვა, ჩეჩვა (მატყლის)- Ахсын	-დავანებებ-ныууадздзыნან
-დაბერდა-базаронд	-დავეთანხმე-бакуымдтон
-დაბერდა, მოხუცდა-нызარонд	-დავეწიო-баййафон
-დაბერტყვა, დაკვრა-Цагъдын	-დავიბადე-райгуырדתან
-დაბერტყილი-აххаст	-დავიმალე-ამბახსტან
-დაბეჯითებით, დანამდვილებით- ბარაგтонდ	-დავინახე-федтон
	-დავილუპე, დავიკარგე-фесафтან
	-დავიწყება-არბაიროх

-დავიწყება-ферох	-დაიკვილა-ныхъхъыллист
-დავიწყებული, მივიწყებული-rox	-დაილოცა, დალოცა-скуывта
-დავიწყებული, მივიწყებული-Pox	-დაიმალა-ამბახსტი
-დავიჭერ-ærцахсдынән	-დაიმალა-æræმბახსт
-დავიჭერვ-хæцдынән	-დაიმალე-бамбახс
-დავიჭიროთ-ærцахсæм	-დაიმალებოდა-ამბახსтаид
-დავპატიჟეთ, მოვიწვიეთ-ærхуытæм	-დაიმაღნენ-æрымბახსтысты
-დავრჩებით-баззайдзыстæм	-დაიმახსოვრე, გულში შენახვა-Зæрдыл дар
-დავტოვე-уадздын	-დაინახავდა-федтаид
-დავექოქე-аивтыгътон	-დაინახეს-федтай
-დავჭირდი-бахъавыдтән	-დაინახეს-федтой
-დათანხმება, თანხმობა, დაეთანხმა- Сразы	-დაიტრაბახა-раппæлыд
-დათესვა, თესვა-тауын	-დაიღალა-бафæლлад
-დათვი-арс	-დაიღუპე, დაიკარგე-Фесæфтæ
-დათვი-Арс	-დაიღუპებიან-æრბაისაფდзысты
-დათვლა, თვლა-Нымайын	-დაიღუპებოდა-рбайсæфтаид
-დათვლილი-нымад	-დაიყეფეს-срæйдтой
-დათვს-арсән	-დაიჩრდილა, დაჩრდილვა-фаууон
-დათვს-Арсен	-დაიწვი-Басыгътæ
-დაიბადა-райгуырდ	-დაიწროპინა, წრიპინი-ныкъкъæსкъæс
-დაიბადონ-райгуырой	-დაიწროპინა-сцъысцъыскодта
-დაიბადოს-райгуыра	-დაიწყებენ-байдайынц
-დაიზუზუნა-ныддыздыз	-დაიწყეს-байдыдтой
-დაიკარგე?-Фесæфтæ	-დაიწყეს-райдыдтой

-დაიწყო-ბაიდადტა	-დალევინება-ბადარინ
-დაიწყო-რაიდადტა	-დალია-ანызта
-დაიწყო-რაიდაი	-დალია, შესვა-ანываesta
-დაიჭერ-აerцахсдзынаe	-დალია, შესვა-баныуаesta
-დაიჭერდა-рцахстаид	-დალიეს, შესვეს-банызтой
-დაიჭერდენ-хаeцыдаиккой	-დალოცვა-кува
-დაიჭირა-აцахста	დამალვა-Амбaхсын
-დაიჭირა-აerцахста	-დამალვა-Амбaхсын
-დაიჭირა-ფაхaეцыдыд	-დამალვა-бамбaхст
-დაიხარა-აerгyыбыр	დამალვა, მალვა-Амбaхсын
-დაიხარა, დაიკუზა-Аerгyыбыр кодта	დამალული-Амбaхст
-დაკარგე-фесаф	-დამალული -аmбaхст
-დაკარგვა-Фесафын	-დამარხეთ-баныгаeнут
-დაკარგვა-саф	-დამარხეს-баныгаeдтой
-დაკარგულზე-сафтыл	-დამარხვა-Баныгаeнын
-დაკარგული-сафт	-დამაწყვარი, დასაწყველი-ралгъитaг
-დაკეტა-ахгаeдта	-დამბაჩა-дамбаца
-დაკეტეს-сахгаeдтой	-დამეგობრდა-схаeлар
-დაკეტილი-ахгаeд	-დამნაშავე-аххосджын
-დაკვრა, ბერტყვა-сцагъта	დამპალი-Амбыд-
-დაკვრა-цагъд	-დამსვი-авaермaე
-დაკოდვა-Аerдузын	-დამტარებლები-зиллаeгтаe
-დაკრეფა, გამოგლეჯა, გამოთხრა- Ратонын	-დამტვრეულში-састы
-დალევა-Баназын	დამტირებლებისგან-хъарджытаeй-
	-დამტრიალებელი-зыланггаeнaგ

- დამშვიდდა, დამშვიდება-фәсабыр
- დამწვარი-ссыгъд
- დამწვარი-сыгъд
- დანა-кард
- დანაბარები, დარიგება, დაპირება-Фәдзәхст
- დანათესავება-Бакаис
- დანანება, შური-Бахәләг Кәнын
- დანახვა-уынгә
- დანგრევა, დაფანტვა-Пырх
- დანგრევა, მოშლა, გაფუჭება-Халын
- დანისლული, დაბინდული-тымыгъ
- დაობდა-схъуына
- დაპატიჟა, მოიწვია-Æрхуыдта
- დაპატიჟება-фәхонынц
- დაპატიჟეს, მოიწვიეს-æрхуыдтой
- დაპირისპირება, პირდაპირ-ныхмә
- დაპირისპირება-акомкоммә
- დაპირისპირებული, მოწინააღმდეგენი-хмәләууәг
- დარბენინება (აქეთ-იქით)
расурбасур
- დარდი, ბოღმა, ბრაზი-маст
- დარდომათ
- დარიგება, დანაბარები фәдзәхст
- დარიგება-амоны
- დარიგება-бафәдзәхста
- დარიგებამდე фәдзәхстмә
- დარიგებით-уарынағ
- დარტყმა-Цәф
- დარტყმებს-цәфтән
- დარტყმის-цәфы
- დარტყმისგან-цәфтәй
- დარტყმისგან-цәфәй
- დარტყმულები-цәфтә
- დარღვევა, დანგრევა, მოშლა-Халын
- დარჩა-Базадис
- დარჩა, ჩამორჩა-азад
- დარჩა, ჩარჩა, ჩამორჩა-Азад
- დარჩა, ჩარჩა-базади
- დარჩა-базад
- დარჩებიან-баззайынц
- დარჩენა-Баззайын
- დარცხენილი-әфәәрмгъуызәй
- დარცხენილი, მორცხვი-Æфәәрмхуыз
- დასადგომი, გასაჩერებელი,
მოსაცდელი-фәләუуән
- დასაკვრელად-цәгъдынмә
- დასაკლავი, საკლავი-Кусарттаг
- დასალოცი-скувәд
- დასატოვებელი, გასაშვები-уадзинаг

- დასაწყისი, დაწყება-Райдайән
- დასაჟერად-ახსინән
- დასახლება, დამკვიდრება, ჩასახლება-
Арбынат
- დასაჯდომი-бадәны
- დასველდა-ныххуылыдз
- დასტვენა, სტვენა-фехсистт
- დასუნაә-рысмыста
- დასხდნენ-нынбадтысты
- დატოვე-уадз
- დატრიალდა-ныззылд
- დატრიალდა-фазылд
- დაუზარელი -Анәзивәг
- დაუზარელი-әнәзивәг
- დაუკრა-ацагъта
- დაუძახა-фәдзырдта
- დაუხამხამებლად-Анәрыныкългә
- დაუხამხამებლად-әнәрыныкългә
- დაფარება, დაიფარა-әрәмбәрзта
- დაფეხმძიმება-басывәрджын
- დაფიცება, ფიცი-сомы
- დაფუძნდა-әрфысым
- დაქანება-фәкъл
- დაქოქეს-сифтыгътой
- დაღეჟვა-баууила
- დაღმართიდან-уырдыгәй
- დაღმართით-уырдыгмә
- დაყვირება-фәххәр
- დაყრუება-бакъуырма
- დაშლა-байхәлд
- დაშორება, გამორება-ахицән
- დაშორება, ცალკე-Хицән
- დაშორება-ადარд
- დაცვა, დადარაჯება-Хәххәхәнын
- დაცვენა, ცვივა (თოვლის და წვიმის
შემთხვევაში)-Цары
- დაძინება, დაიძინა-бафынәй
- დაწერა-ныффыста
- დაწერა, ვწერ-Фәфыссын
- დაწვა, დაიწვა-басыгъд
- დაწვა, წვა-Судзын
- დაწვა-схуыссыди
- დაწვეთება-Тәдзын
- დაწოლა-әрхуыссын
- დაწყება-райдайын
- დაწყება-Райдайын
- დაწყევლილის-әлгъысты
- დაწყნარდა, დაწყნარება-Арсабыр
- დაწყნარდა-әрсабыр
- დაწყნარება, სიწყნარე-әрсабыр

- დაჭერა-ფაჰაჲ
- დაჭერა,შებრძოლება, დაჭიდება-
Хაцын
- დაჭერა-აჰსын
- დაჭერაზე-აჰსინыл
- დაჭერთ-აჰსგა
- დაჭირვება-ბაჰჰაუდჰენ
- დაჭმუჭნული, შეკუმშული-აჰმпылга
- დაჭრილი-რაჰხისტა
- დაჭრილით-რაჰხისტაჲ
- დახედვა-არკაჰსაი
- დახედვა, ჩახედვა-არკაჰსტ
- დახმარება-Аххуыс
- დახმარება-ბაჰხუыс
- დახმარება, მიხმარება-აჰხუыс
- დახმარება-აჰხუыс
- დახოცა-ныццагъта
- დახოცვა (ზოგ შემთხვევაში
დაკვრა)Цагъдын
- დახოცვა-Ныццагъдын
- დახრა-Аркъул
- დახრა, დაკუზვა-Аргуыбыр
- დახუჭვა-Фæцъынд кæнын
- დახუჭული -Цъынд
- დაჯდა, დაჯდომა-არბადт
- დაჯდა-сбадт
- დაჯდომა, ჯდომა-абадын-
- დაჯერება-комма
- დაჯერება-уырны
- დაჯერება, დაიჯერებს-бауырндჰენ
- დაჯერება-Бауырнын
- დგანან-ლაუუынц
- დგება-არლაუуы
- დგებიან-არლაუუынц
- დგომა-არლაუუын
- დგომა-ლაუგა
- დგომა-ლაუუын
- დგომა-Лаууын
- დგომით-ლაუგაჲა
- დები-хотა
- დედა- Мад
- დედა-мад
- დედა-нана
- დედაზე-мадыл
- დედალი ღორთან-дзæргъМа
- დედალი ღორი-Дзæргъ
- დედალი ღორი-ДЗÆРГЪ
- დედალი ღორს-Дзæргъаენ
- დედალი-мадæл
- დედალი-Сыл

-დედას-мадән	-დილით-райсомაჲ
-დედას-ნანაჲნ	-დილის-Райсомы
-დედას-мадән	-დინგი, დრუნზი-Бырынк
-დედასავით-Мадиу	-დნობა-Тайын
-დედასთან-мадмә	-დოქთან-Дурынмә
-დედისგან-мадәჲ	-დოქი-Дурын
-დედლებთან-мадәლტәმ	-დოქი-ДУРЫН
-დედლებს-мадәლტәმ	-დოქში-Дурыны
-დედუღეთში, დედის ნათესავებთან- мадырвадәლტәმ	-დოყლაპია Магуса
-დეენა, გაგდება-Сургә	-დოყლაპიას სილა Магусაიәნцәფ
-დეენა-сурын	-დრო და დრორәსტәგәჲრәსტәგმә
-დენის ბოძი-телхәды	-დრო-афон
-დიანზეგი-диакбег	-დრო- Афон
-დიდ თავა-სერსტыр	-დრო-რәსტәგ
-დიდ თავა-სერისტыр	-დრო-Рәსტәг
-დიდი ხნიდან-раგәჲ	-დროზე-რәსტәგыл
-დიდი-дынджыр	-დროზე-Рәსტәგыл
-დიდი-სტыр	-დროის-რәსტәжды
-დიდი-Стыр	-დრომდე-რәსტәგმә
-დივანზე-диваныл	-დრონი-Афонтә
-დილა-райсом	-დროშა-Тырыса
-დილა-Рәйсом	-დროში-რәსტәджы
-დილადრიან, გარიჟრაზე-Бонцәәххәჲ	-დრუნზი-бырынкъ
-დილიდან საღამომდე-Бон-изәრმә	-ღუმა (ცხვრის)-фахсыл
	-ღღე საღამომდე-Бонизәრმә

-დღე-ბონ	-ეკალი-Сынды
-დღე-ბონ	-ეკლები-сындыტა
-დღეები-ბონტა	-ეკლესია-Дзуар
-დღეები-ბონტა	-ეკლესიაში-дзуары
-დღეების-ბონты	-ეკლესიის დარაჯი-Дзуарыგა
-დღემდე-ბონმა	-ეკლესიის დარაჯი-йафаста
დღემდე-აბონმა	-ეკლესიის მეთვალყურე- дзуარგასырда
დღეს-Абон	-ეკლესიისკენ, სალოცავისკენ-дзуარმა
-დღესასწაული-Зардаваран	ენა АЕვაг-
-დღესასწაული-ბარაგბონты	-ენა-взаг
-დღესასწაული-куывд	-ენა-ავაგ
დღის ბოლომდე-Амбисმა	-ენაზე-ავაგыл
-დღის-ბონы	-ენდომება-хъаудან
-დღისით-ბონაი	-ენით-ავაგაი
-ეგ ერთი-уыцыиу	-ერბო-царв
-ეგენი, მასეთები-уыдатта	-ერბოკვერცხით-хъайлайა
-ეგენი-уыдатта	-ერთ მხარეს, იქით-иуырда
ეგონა-ахъаждта	-ერთ მხარეს-иуварс
-ეზო-Карт	-ერთ ქვაზე-иудурты
-ეზო-Картъ	-ერთ ღამეს-Иуахса
-ეზო-карт	-ერთ ხანს-иудავგარ
-ეზოში-карты	-ერთ ხანს-Иудავგარ
-ეზოში-карты	-ერთად-иуимა
-ეკალ-ბარდები-Хампа	-ერთად-Иума
-ეკალ-ბარდებში-хампалы	

-ერთად-იუმა	-ერთმანეთში-კარადзийы
-ერთად-იუმა	ერთნაირად-ამხუызონაჲ
-ერთადგილიანი-ფაჲლაუენტა	ერთნაირი-ამხუызონ
ერთგული-ემზარდა-	-ერთნაირი ჭკუით-ამზონდაჲ
-ერთგული-ამზარდა	-ერთობლივი, საერთო-იუმაჲაგ
-ერთ-ერთი-იუაჲიუ	-ერთს დროს-იუენაფონ
-ერთ-ერთნი, ზოგიერთი-იუაჲიუტა	-ერთს-იუან
-ერთი გათომილო-იუარგაჲვსტ	-ერთში-იუყ
-ერთი, რამდენიმე-იუცასდარ	-ერთხელ-იუხატტ
-ერთი სიტყვით- Иуныхасაჲ,Иудзыრდაჲ	-ერისთავები-Ерыस्ताუტა
-ერთი წყება-იუკორდ	-ერისთავი-Ерыстаუ
ერთი ჭკუის-ემზონდ	ეს-აჲ
-ერთი-იუ	-ეს-აჲ
-ერთი, ოთხი, ექვსი-იუცაჲპარაჲხსაჲ	-ეს-აჲცყ
ერთიანად-ანგუყლდტაჲ	-ესმის-Хъусყ
-ერთიანად-იუგარ	-ესმოდა-ხუყსტა
-ერთი-ორი-იუდყუყ	-ეტკინება-ფარისდჲან
-ერთმანეთზე-კარადзийყ	-ეფერება-რაჲდაყ
-ერთმანეთი-კარადჲი	-ეფერებოდნენ-რაჲდყდტოყ
-ერთმანეთი-კარადჲიყ	-ექვსი-აჲხსაჲ
-ერთმანეთი-კარადჲი	-ექიმო-დოხტყრ
-ერთმანეთს-კარადჲიმა	-ემინია-ტარსყ
-ერთმანეთს-კარადჲიყან	-ემინია-ფატარსყ
-ერთმანეთს-კარადჲიმა	-ემმაკო (ქვემ-ქვემა)-დაჲლაგონ
	-ემმაკო მელა (კატა მელა)-გადყ რუვას

-ემზაკის-ხაჲრადჯი	-ვარგივარ-ბაჲზინ
-ეძებდა-აგუყრდა, ჭაჲაგუყრდა	-ვარდებოდა-ხაუდა
-ეძებდნენ-ჭაჲაგუყრდთი, აგუყრდთი	-ვარდნა-ხაუინ
-ებლა დავილუჲე-იენყრ ფეჲაფთაენ	-ვარდნა-ფაჲაუ
-ებლავე, ახლავე-ხყრთაგა	-ვარდნით-ხაუინაჲი
-ვაგლახ-ბაჲლაჲ	-ვარიგებ-ყარინ
-ვაკეთებ, გავაკეთებ- ჭაჲაჲნინ, კაენდჲინაენ	-ვარსკვლავები-სთაჲლყტა
ვაკეთებ-კაჲნინ	-ვარსკვლავი -სთაჲლი
-ვაკეთებდი-კოდთონ	-ვარსკვლავი-სთაჲლფ
-ვაკეთებდი-ჭაჲაკოდთონ	-ვასწავლი, დავარიგებ-ამონდჲაენ
-ვაკეთებდით-კოდთამ	-ვასწავლი, მივასწავლი-ბაჲამონდჲაენ
-ვაკეთო-კაჲნონ	-ვასწავლი-ბაჲამონონ
-ვალეზ-ხაჲსთაენ	-ვახჲამი-აჲხაჲაჲრ
-ვამბობ-ზაგჲინ	-ვახჲამი-აჲხაჲაჲრ
-ვანგრეჲო-ხალაემ	-ვახჲამის დრო-აჲხაჲაჲრაფონ
-ვაჲიჲვილები-ფყრთა	-ვახჲამის ჴემდეგ-ჭაჲსაჲხაჲაჲრ
-ვაჲიჲვილთან-ფყრთიმა	-ვბედავდი-ყაენდყდთაენ
-ვაჲიჲვილი-ფყრთ	-ველები, მინდვრები-ბყდყრგტა
-ვაჲიჲვილი-ფყრთ	-ველი, მინდორი-ბყდყრ
-ვაჲიჲვილის-ფყრთყ	-ველისებური, მოლისებური-ჭაჲჲჲრან
-ვაჲიჲვილისგან-ფყრთთაჲი	-ვერ ვბედავდი-ნალ ყაენდყდთაენ
-ვარ ხოლმე-ვაჲიჲინ	-ვერ ძღეზა, გაყმადლარი-ნეფაჲადყ
-ვარ-დაენ	-ვერ ხედავდა-ნალ ყყდთა
-ვარ-ყაჲინ	-ვეფხვის-სთაჲი
	-ვზმუოდი-ყაჲსთაენ

-ვთამაშობდი-ხვაზიდტან	-ვისაც ეძახიან, ვისაც ეპატიუებიანКაჲი Хонынц
-ვთქვი მეთქიზაგტონზაგტაგა	-ვისგან-კაჲაჲი
-ვთქვი-ზაგტონ	-ვისთან-კაჲაჲი
-ვიარე-ფაჲციდტან	-ვისთან-კაჲაჲი
-ვიოთ-ჲინ	-ვისი-კაჲიდარ
-ვითამაშოთ-აჲვაჲაჲი	-ვისი-კაჲი
-ვითომ-ცაჲვითონ	-ვიტანდი-ფარაჲვითონ
-ვიკითხავ-აჲფარაჲვითონ	-ვიტირე-ნჲყუყუდტონ
-ვიკითხოთ-აჲფარაჲვითონ	-ვიტყვი, ვამბობ-ზაგტონ
-ვიმუშავე-ფაჲკუყისტონ	-ვიტყვი-ზაგტონჲინ
-ვიმღერო-აჲვარონ	-ვიტყვი-ზაგტონჲინ
-ვინ მისაწავლა-ჩიბაჲაჲმდტა	-ვიტყვით-ზაგტონჲინ
-ვინ უფრო ძლიერიჩითჲდჲინდარ	-ვიქნები-უყდჲინ
-ვინ-ჩი	-ვიქნებით-უყდჲინ
-ვინახავ-დარინ	-ვიღაც-ჩიდაჲი
-ვინახავდი-დარტონ	-ვიღაცა-ჩიდაჲი
-ვინმე-იჲსი	-ვიღაცეები-ჩიდაჲრაჲი
-ვინმე-იჲსი	-ვიყავი-უყდტან
-ვიპოვი-სარაჲვითონ	-ვიყიდოთ-ბალჲანდჲინ
-ვიპოვოთ-სარაჲვითონ	-ვიყოთ-უყაჲი
-ვის-КАМАН	-ვიყოთ-უყაჲი
-ვის-კაჲი	-ვიმ, ვიმ, ვიმ-დადადაჲი
-ვის, ვისთვისკაჲაჲი	-ვიმვიმი, მიცვალებულთან-დოდოი
-ვისკაჲაჲი	ვიცეკვი- ლენაჲფონ

-ვიცი-зოнын	-ზამთარში-зыმაджы
-ვიცილოდი-зыдтон	-ზამთარში-зыმაджы
-ვიციქირებოდი, ვიყურებოდი- Факастаен	-ზამთრამდე- знагма
-ვიწრო-Нарæг	-ზამთრამდე-зыმაгма
-ვიწრო-Нарæг	-ზამთრის მომტანი- ЗЫМАГИУАТГÆНÆГ
-ვიწროში-ნარაჯы	-ზარის დამრეკი-зæлланггæнаг
-ვიხეტიალოთ-ахæтæм	-ზაფხული-сæрд
-ვიჯღები-бадтаин	-ზაფხულის, ზაფხულშიСæрдсæრды
-ვკარგავთ-сафæმ	-ზაფხულშიсæრды
-ვკრეფ-тонын	-ზე-йыл
-ვნახავთ, ვნახოთ-фендзыстæм	-ზედ ყურთან-уæлхъус
-ვნახავთ, იკითხა-фендзыстæმაфарста	-ზედმეტად განებივრებული- фырбуцаен
-ვნახავთ-фендзыстæმ	-ზედმეტად-უაღდაйттæй
-ვნახო-фенон	-ზედმეტები -უაღდაйттæ
-ვოცნებობ-ბæллын	-ზედმეტები, ნარჩენები-Уæღდაйттæ
-ვრჩები, დავრჩები-зайдзæн	-ზედმეტი-უაღდაй
-ვსუნთქავთ-ულაფæმ	-ზედმეტი-Уæღდაй
-ვუყურებ, ვუცქერ-Фæкæсын	-ზევით-Уæღæმა
-ვუშვებდი-уагътон	-ზევით-хæрдმა
-ვყლაპავთ-ныхъхъуыრა	-ზევითა-Уæღლაг
-ვჭამთ, მივირთმევთ-хæრა	-ზევითას-Уæღლაგæн
-ვჭამო, მივირთვა-бахæрон	-ზევითას-უაღლაჯы
-ზამთარი-зыმაг	-ზემოდან-უაღაуыл
-ზამთარში-зыმაგიუ	

ზეპირა- Аѳаѳаѳა-	-თავ-თავი-ფსირ
-ზვავები-зѳйтѳ	-თავთავში-ფსურიუ
-ზვავებში-Зѳითѳ	-თავი-сѳრ
-ზვავი-зѳი	-თავი-Сѳр
-ზვავი-Зѳი	-თავი-сѳр
-ზვავის თოვლი-зѳимитѳ	-თავით-сѳრѳი
-ზვავში-зѳიѳ	-თავის ტვინი-сѳрымаგъѳიუ
-ზვავწაღებული-зѳილѳსტ	-თავისთან-Сѳхимѳ
-ზმუილი, ყივილი-უაѳ	-თავისთან-сѳхимѳ
-ზმუილით, ბზუილით , ბღავილით- Уაѳაუაѳსѳ	-თავისთვის-იѳხიцѳн
-ზმუის, ყივის-უაѳს	-თავისთვის-იѳხიцѳ
-ზმუოდა, ყიოდა-უაѳსდ	-თავისთვის-сѳხიцѳн
-ზურგი-Рагъ	-თავისი, თავისთავზე-Иѳხицѳი
-ზღვა-Денджѳ	-თავისი-сѳხი
-ზღურბლზე-დუარგѳონ	-თავისკენ-იѳხირდѳმ
-თავი-Мыѳტ	-თავისუფალი-сѳრიбар
-თავდაუჭერელი, დაუცველი- აѳნაѳაѳრლხაцѳგ	-თავისუფლად-сѳრიбарѳი
-თავებზე-сѳრტѳ	-თავსაფარი-კელმѳრზѳн
-თავზე-сѳრѳლ	-თავსმოხვეულიсѳრტტѳვთѳი
-თავზე-сѳრმѳ	-თავშალიКელმѳრзѳн
-თავზე-сѳრѳლ	-თავში-Сѳრѳ
-თავთავები-აფსირტა	-თავში-сѳრѳ
-თავთავები-Аѳსირტა	-თამამი-къѳი
	-თამამის-Къѳიჯѳნѳ

- თამაში-Хъазын
- თამაში-Хъазт
- თამაშით-хъазგა
- თამაში-хъазты
- თამბაქო-тамако
- თანდათანობით-გაჴგანგაჴა
- თანხმობა, თანახმა-разы
- თაფლზე-мыдыл
- თაფლი-Мыд
- თაფლით-Мыდაჴ
- თბილი-Хъარმ
- თევზები-კაჴგაგა
- თევზები-კაჴგაგა
- თევზი-კაჴგა
- თევზი-Кაჴგა
- თეთრი ფითქინა-ურსურსიდ
- თეთრი-ურც
- თეთრი-Урс
- თეფში, საინი-კუყს
- თეფში, საინში-კუყსყ
- თვალდახუჭული-ცაჴსტყყყყყ
- თვალდახუჭული-ყყყყყყ
- თვალეზე-ცაჴსტყყყ
- თვალეები-ცაჴსტყყ
- თვალეები-ცაჴსტყყ
- თვალეები-Цაჴსტყყ
- თვალეებით-ცაჴსტყყყ
- თვალთან-ცაჴსტყყ
- თვალთვალი, ყურებით-კაჴსტყყყყყ
- თვალთმაქცი-Фაჴლივთონ
- თვალი-ცაჴსტ
- თვალი-Цაჴსდ
- თვალი-ცაჴსტყყ
- თვალით-ცაჴსტყყ
- თვალის ჩაკვრამდე-
ცაჴსტყყყყყყყყყყყ
- თვალსაზრისი-Цაჴსტყყყყყ
- თვალში-ცაჴსტყ
- თვე (მთვარე)-მაჴყ
- თვე-მაჴყ
- თვეებში-მაჴყყყ
- თვითონ-იაჴაჴდაგ
- თვითონ-საჴაჴდაგ
- თიბვა, მოთიბვა, მოცელვა-კაჴრდყყ
- თივა-ხოჴ
- თივის ცელვა, მოჭრა-Хოჴ კაჴრდყყ
- თითო-ფაჴყყ
- თითო-იუგაყ
- თითო-იუტა
- თმებით-ხუყყყყყ

-თოვლთან-митәм	-თქვით-загьут
-თოვლი-Мит	-თქმა-загьგა,загьын
-თოვლი-мит	-თქო (წაკედი თქო)-заგьგა
-თოვლით-митәй	-თხელები-тәнджытә
-თოვლშერეული-митәмхәццә	-თხელი-тәნაг
-თოვლში-миты	-თხილები-ахсәртә
-თოკი-Бәндән	-თხილი-Ахсәр
-თოკი, ბაწარი-Бәтгән	-თხილი-ахсәр
-თოკისმაგვარი-бәндәйнаг	-თხილიანი-АХС.АЕР.АГ
-თოფი-Топп	-თხილიანი-ахсәрджын
-თოფის წამალი-Топпыхосы	-თხილიანში -ахсәрдзәнмә
თუ (მე, თუ შენ)-Æви	-თხოვნა-Курын
-თუ არა და-әндәრა	-თხოვნაზეკურიныл
-თუ გნებავს, თუ გინდა, თუ გსურს- Кәд дәфәнды	-თხოვნის-კურიны
-თუ კი-Кәдиу	-თხოვნის-რაკურიны
-თუ-æви	-თხოულობს, ითხოვს-კური
-თუ-кәд	-თხრა-ракъах
-თქვა-загьта	-თხუთმეტი (სამი ხუთი) әртәфондз
-თქვას-заგьაედ	-თხუნელა-Уыры
-თქვენ-Сымах	-თხუნელებს-уырытән
-თქვენგან-Сымахәй	-იარა, დადიოდა-ფაყიდ
-თქვენთვის-сымахән	-იარა-ფაყიდ
-თქვენი-уәхи	-იარა-ფაყიდის
-თქვი-загьтай,Загьმა	-იარალი-Хәцәнгарз
	-იარეთ-цәут

-იარეს	ფაჟყდყდყდყდ	-იმედი მიეცა-ფაჟყდყდყდყდ
-იატაკო-პჟოლ		-იმედი-წყფც
-იდგ-ლჟუყდყდ		-იმედიანად-წყფცდყდყდყდ
-იდგა-ლჟუყდყდ		-იმედიანი-წყფცდყდყდყდ,ფაჟყდყდყდყდ
-იდგა-ლჟუყდყდ		-იმის ფიქრიოთ-ყაფგაჟყდ
-იდგა-ლჟუყდყდ		-იმღერა-წყყყარ
-იზრდებოდნენ-რჟყდყდყდყდ		-იმხელა-ყყყყა
-იტამაშა-აჟყაყდყდ		-ინატრა-წყყაჟყდყდ
-იტობოდნენ -ტავთოყ		-ინახავდნენ-ბდარდთოყ
-იტჟვას-ჟაგყაყ		-ინახავენ-დარყნც
-იტხოვოს-რაყურა		-ინახავს-ფაღდარყ
-იკითხა-ბაფარსტა		იოლო, ადვილო-ჟენცონ-
-იკითხენ-ბაფარც		იოლო, ადვილო- ჟენცონ-
-იკითხეს-ბაფარსტოყ		-იპოვა-სსარდტა
-ილაპარაკა-რადყრდტა		-იპოვეს-სსარდტოყ
-ილაპარაკა-ფაღდყრდტა		-იპოვეს-სსარდტაყ
-ილაპარაკენ-დყურ		-იპოვიდა-სსარდტაიდ
-იმ ადვილას-ყყყყ რან		-ირემი-საგ
-იმ დროს-ყყყყ რაჟაღდყდ		-ირიბად-ტყყაგაჟყდ
-იმათ-ყყდონაჟნ		-ირიბო-ტყყაგ
-იმათგან-ყყდონაჟყ		-ირჟმევედნენ (კერავდნენ)-ჟყყდტოყ
-იმათთან-ყყდონმაჟ		-ის არის-ყყყ ყ
-იმათი-ყყდონყ		-ის-ყყყ
-იმასავით-ყყყყაყ		-ისენ-კანდ
-იმდაგვარი-გაგსგა		-ისევე ჟყან-ფაგსტაგაგა

-ისევ-Фәлтау	-იქნებ იკითხა-мийагБафарста
-ისევ-Фәлтаუ	-იქნება-уыздәән, уыздәәნი
-ისეთ ადგილას-Ахәмран	-იქნები-уыздынаә
-ისინი-Уыдон	-იქნებიან-уыздысты
-ისინი-уыдон	-იქნებიან-уыздысты
-ისმენ-Хьусыс	-იქნებოდა-уыдаид
-ისმინება-хьуысы	-იქნებოდი-уыდაйс
-ისროლა-фехста	-იღებდა-истა
-ისწავლა-сахуыр	-იღებდნენ-әвгәдтой
-ისხდებოდნენ-фәბადтаиккой	-იღებენ-райсынц
-ისხდნენ-ბადтысты	-იღებს-сисы
-იტანდნენфәრәзтой	-იღლება-бафәллайы
-იტირა-სკუыдта	-იღრიალა-ныууасыд,ныуасса
-იტირეს-სკუыдтой	-იღრინებოდა-хьырныдта
-იტიროს-фәкәуა	-იღრინებოდნენ-хьырныдтой
-იტკიებს-რისდәән	-იყავი-Уыдтә
-იტყვი-зәგьдынаә	-იყვნენ-уыдысты, уыдтой
-იტყვის-зәგьдәән	-იყიდა-ბალхәдта
-იტყოდა-зәგьтаიდ	-იყინება-ныссәлы
-იუმორი-ЮМОР	-იყო კითხვა–შეკითხვა-უყიბაфарст
-იქ-уыйм	-იყო-уыд, уყი, уყის
-იქ-уым	-იყოს-Уә, уәд, уად
-იქამდე-Суангиу	-იყოჩალა-фәყყრდი
-იქიდან-უადәჟ	-იყრებოდა-კალდის
-იქნა (რა იქნა)-ბაცი	-იყურება-კәсы

- იყურებიოკაჿსაი
- იყურებიან კაჿსინც
- იყურებოდაკაჿსი
- იყურებოდნენ,
- იცქირებოდნენკაჿსი
- იშვიათად სტაჿმ ხატ
- იშვიათი სტაჿმ
- იშვითიოტაჿმ
- იცეკვონკაჿფოიჿ
- იცო-ზონის
- იციან-ზონინც
- იცინიან-ХУДЫНЦ
- იცინიან-Худынц
- იცინოდა-хუდ
- იცინოდნენ-хუდის
- იცის-ზონი
- იცოდა-Зыдта
- იცოდნენ-зыдтой
- იცოცხლა-აყარ
- იცოცხლე-ყარ
- იცოცხლოს-ყარა
- იცქირე, უყურე-კაჿს
- იცქირება, იყურება-სკაჿსი
- იცქირება, იყურება-ფაჿკაჿსი
- იწვევდა საჩხუბრად-Хылкѣахен кодта
- იწვიმა-წყუარყ
- იწვის-სუდის
- იწვოდნე-ბსყგდის
- იწყებაყრადი
- იწყებყრადინც
- იჭერდა-ახსა
- იჭერდა-ხაყციდის
- იჭერდი-ახსაჿი
- იჭერდნენ-ახსოი
- იჭერენ-ფაჿხაყცინც
- იჭერენ-ხაყცინც
- იჭერს-ხაყცი
- იხარშებოდა-ფყხტი
- იჯდა-ბადის
- იჯერებდა-ყუყმდტა
- კავკასიაში-Кавказы
- კალათა-кѣлатий
- კალათაში-кѣлатийი
- კალათაში-ხაჿბისი
- კალათაში-ხაჿბისმაჿ
- კამფეტები-кѣфетѣ
- კანი, ტყავი-Цѣр
- კანი-ბყარ
- კანკალებს-რისი
- კანკალი-Зыр-зыр

-კანკალი-зыრзыრ	-კატა-გადი
-კანკალი-რიზინ	-კატა-გადი
-კანკალი-Ризин	-კაცები-ლაგტა
-კანკალით-зырзыრგანგა	- ვასდირჯი,კაცების სალოცავი - ლაგტყდუარ
-კანონები-закъонтәм	-კაცების-ლაგტყ
-კანონი-закъон	-კაცებისგან-ლაგტაჲ
-კარგად აღზრდილი-Хәрзхаст	-კაცებს-ლაგტან
-კარგავ-сафыс	-კაცზე ხოლმე-ლაგყლიუ
-კარგავენ-сафынц	-კაცზე-ლაგყლ, ლადჯყ
-კარგი-Хорз	-კაცთმოყვარეობა-ლაგყარзонდзинад
-კარგი-Хорз	-კაცი-ლაგ
-კარგი-дзабәх	-კაცი ლაგ
-კარგი-дзабәх	-კაცი-ლაგ
-კარები (რამოდენიმე ერთად)-дуәрттә	-კაციოთ-ლაგაჲ
-კარები-дуар	-კაცის-ლადჯყ
-კარები-Дуар	-კაწკაწი-къәскъәс
-კარებიდან-дуарაჲ	-კაწკაწი-скъәскъәс
-კარზე-дуарყლ	-კაწკაწი-Цъыс-цъыс
-კარიბჭედან-къәსәრაჲ	-კაწკაწიოთ-къәскъәსგანგა
-კარიდან-дуარაჲ	-კბილები-Дәндәგტә
-კარის უკან, კარს უკან-Фәсдуар	-კბილები-дәндәგტә
-კარსუკან-фәсдуар	-კბილებიოთ-дәндәგტაჲ
-კარში, გარეთ-дуарყ	-კბილებს-дәндәგტან
-კატა ხე-გადყბәლәსტყ	-კბილებში-дәндәგტყ
-კატა-გადი	

-კბილი-დანდაგ	-კვერცხი-აიკკ
-კედელთა-ნკჷულრან	-კვერცხის აიჩყ
-კედელი-კჷულ	-კვირა -ჲუყაუბონ
-კედელივით-კჷულრანიუ	-კვირას-ჲუყაუბონმა
-კედლებზე-კჷულტყ	-კვირაში-ჲუყაუყ
-კედლები-კჷულტა	-კვირაში-კჷუყრიყყ
-კედლების გამოცვლა-კჷულტაყიუყ	-კვირის-ჲუყაუყ
-კედლისკენ-კჷულმა	-კვნეტა-აყსყ
-კეთება-კაყნყ	-კვნეტს-აყსყნყ
-კეთება-კაყნა,კაყნყ,სკოდტა	-კი ბატონოტაბუაფსი
-კეთებამდე-კაყნყნმა	კიდევ კარგი (რომ მოვიდა) Ⴢგაყტმა-
-კეთებისგან-კაყნყნტაყ	-კიდევ-ნოდჲყდარ
-კეთილი ნება-ჲორაყ	-კიდევ-ნოდჲყ
-კეკლუცად, ტანისრ ჲევით- ცჷყლყნდჲყტაგანგა	-კივილი, წივილი-ცჷაყჲსტ
-კენ-რდამ(ზმნისწ.)	-კივილი, წივილი-ჲყყლყსტ
-კვალი-ფაღ	-კითხვა, შეკითხვა-ფარსტა
-კვალდაკვალ-ფაღფაღყ	-კითხულობ, კითხა-ვფარსყს
-კვალზე-ფაღყ	-კითხულობს-ფარსყ
-კვალზე-ფაღყ	-კითხულობს-ფარსყ
-კვამლში, ბოლში-ფაღდაღჲყ	-კინალამ გაირბინა-ფაღაყყგორდტა
-კვდებოდნენ-მარდყსტყ	-კინალამ შემეშალა, კინალამ შევცდი- ფაღაყრადყდტან
-კვდომა-მაყლყ	-კისერზე-აფცაღჲყ
-კვერცხები-აყყყტა	-კისერი-ბარვ
-კვერცხებისგან-აყყყტაყ	-კისერი-კაბუტ

-კისერი-უაჩი	-კომმარიანი ღამეები-фыдәхсәвтәй
-კისერი-Æфцәдж	კრება-Æмбырд
-კისერი-Бәрзәй	-კრება, შეკრება-æმбырд
-კისერს-кьæбутән	-კრეფით-тонынәй
-კისრის მარღვები-хурхуадындзтә	-კრუხად-кьуыртты
-კლასისკენ-кьласмә	-კრუხით-кьуырттәй
-კლასში-кьласы	-კუდი-Кәдзил
-კლდე-кьæძაех	-კუდი-кьæძილ
-კლდე-Кьæძაех	-კუდით-кьæძილәй
-კლდეები-кьæძაехтә	-კუდში-кьæძილყ
-კლდეზე-кьæძაехყ	-კუთხე, კუნჭული-Кьუым
-კლდეში-кәძაехყ	-კუთხე, კუნჭული-кьუым
-კლდეში-кьæძაехყ	-კუთხე-Тыргь
-კლდიდან-кьæძაехәй	-კუთხეებში, კუნჭულებში-кьუымты
-კლდის ძირი-кьæძაехრәбынтә	-კუთხეში-кьუымყ
კმარა, გეყოფა-Æгьгьәд у	-კუთხეში-тыргьყ
კმარა, საკმარისი -Æгьгьәд	-კუთხის სახლი-кьუымхәძარ
-კოდალა-Хьәдхой	-კუთხისკენ-тыргьმә
-კოლმეურნეები-Колхозонтә	-კულტურა-культура
-კოლმეურნეებისგან-Колхозонтәй	-კულტურის -культураყყ
-კონაზე-кьონაყყ	-კულტურის -культураყყ
-კონტროლირებადი-контროлон	-კუნტრუშით-хьыллиппытәგәნგә
-კორიანტელი (ლანძღვის)აყყყ	-ლამაზი-რәსუგьд
-კოტრიალირაფәლდახბაфәლდაх	-ლამაზი-რәსუგьд
-კომმარი-фыдәх	-ლამაზი-Рәсугьд

-ლამის გადაკოტრიალდა-
 ფაეაჲფაქლდახჷ
 -ლამის გაფრინდა-ფაეაჲთახტ
 -ლამის მიეპარა-ფაეაჲხჷვჷზჷ
 -ლამის მიეჰრა-ფაეაჲლაბურდთა
 -ლამის მოგლიჯა-ფაეაჲთჷდთა
 -ლამის მოგლიჯა-რაეაჲთჷდთა
 -ლამის შემოყარა-აერბაეაჲკალთა
 -ლამის შეცდა-ფაეაჲრაედჷდთაენ
 -ლანძღვა-Хæрам
 -ლაპარაკეზი, საუბრეზი-ანჷხაესთაე
 -ლაპარაკი-Дзургæ
 -ლაპარაკი, საუბარი-Дзурын
 -ლაპარაკით-ნჷხაესთაეჲ
 -ლაპარაკით-Дзургæ
 -ლაპარაკით-Дзургæნა
 -ლაპარაკ-ლაპარაკი-რადზურბადზური
 -ლაპარაკ-ლაპარაკით-ნჷხაესთაეგანიგა
 -ლაპარაკობ-დზურიც
 -ლაპარაკობს-დზური
 -ლაპარაკში, სიტყვაში-სნჷხასჷ
 -ლექსეზი-მძაეავგათა
 -ლექსეზი-აემძაეავგათა
 ლექსი-Æმძაეავგა-
 -ლობო-ხჷაედდურ

-ლობო-ხჷაედურთა
 -ლობო-ხჷაედურთჷ
 ლოდინი-აენხაელმა
 ლოდინი-Æნხაელმა კაესჷნ
 -ლოდინი-ნხაელმა
 -ლოკავს-სთარჷ
 -ლოკვა-Сдæрын
 -ლოკვა, ალოკვა-Æსთარჷნ
 -ლოკვა-სთარგა
 -ლოყეზზე-უადულთჷლ
 -ლოყეზი-უადულთა
 -ლოცვალოცვით-აერკუაერკუვ
 -ლოცვეზი-კუივდთჷთა
 -ლოცვისთვის-კუივდენ
 ლობზა-Æმბიჷჷ
 -ლუკმა-აკომძაგ
 -ლუკმა-კომძაგ
 -მაგ მხარეს-უყყირდჷგაეჲ
 -მაგ ფერის-ხუიზაენ
 -მაგარი-ფიდარ
 -მაგარი-Хъæბær
 -მაგდენი, მაგოდენა-უყყიბærც
 -მაგიდაზე-სთჷოლჷ
 -მაგივრად-ფაქლთაუ
 -მაგინებელი-ბალგჷთაეგ

-მაგნაირი, მასავით-уыйхуызән	-მამლის-უაჯადჟი
-მაგრამ-ფაღა	-მანამდე-უაღინმა
-მაგრამ-ფაღა	-მანამდე-უაღმა
-მაგრამ-ფაღა	-მანამდე-უაღმა
-მადლობელი იყო-нынбузныгис	მართლა, ნამდვილად-აჯაღ
-მადლობთ-Бузныг	-მართლა-აჯაღ
-მათთან-сәхимә	-მარილი-Цахх
-მათთან-семә	-მარილიანი-цахджын
-მათი ფერი-Сә хуыз	-მარტის თვე (საქონლის მფარველობის თვეს უწოდებენ)-Тутыры маӕ
-მათი сәхи	-მარტის თვე-Тутыры
-მაინც-უაღდაღ	-მარტო-იუნაგაӕ
-მაინც-Уაღდაღ	-მარტოხელა-იუნაგ
-მაკე-Зაღდაღ	-მარცვლები-НÆМГУЫТÆ
-მაღავს-ამბაღსы	-მარცვლები-ნამგუტა
-მამა-ფიდ	-მარცვლეულობის კენჭები-гагата
-უასდირჯი,მამაკაცების სალოცავი-Лагты дзуар	-მარცხენა-Галиу
-მამალი ცხვარი-Фыр	-მარცხი, შეცდომა, დაშავება-Багლაღ
-მამალი-Уაჯაღ	-მარწყვი-хъаღაღრძы
-მამაპაპური წესი, ადათი-ფიდაგადა	-მარჯვენა-рагис
-მამას-ფიდაღ	-მარჯვენა-Рагис
-მამას-ფიდმა	-მას შემდეგ-уыйфаგაგა
-მამას-ბაბაიღ	-მას შემდეგ, იმის შემდეგ-Уაღაӕ
-მამის-Баბაიღ	ფაგაგა
-მამისგან-ფიდაӕ	-მას-უღმაღ

-მასთან-უყმაყუ,ყმაყუ,ყმაყუ	-მაშინ-ყად, ყადამ,ყადიუ, ყადიუ
-მასპინძელი-ყისყმ	-მაშინვე-ყიყტაგდ
-მასპინძლობა-ბაყისყმ	-მაცნე-ბაყაგგანაგ
-მასწავლებელთან-აყუყრგანაგმა	-მაცხოვრებელი, მცხოვრები-ცაყაგ
-მასწავლებელი-აყუყრგანაგ	-მაცხოვრებელი-ცაყაგოყ
-მასწავლებლები-აყუყრგანდჯყტა	-მაცხოვრებელს-ცაყაგოყან
-მატლები, ჭიებში-ზულყბყტა	-მადიებლები(დაკარგულების)-ფაღისყ
-მატლები-ყანდილტა	-მახე (ჩიტის)-ცყიუაყხან,ყაყპაგ, ყაყპაყან
-მატლებში, ჭიებში-ზულყბყტყ	-მგელზე-ბირაგყბლ
მატლი, ჭია-ზულყბ-?	-მგელთან-ბირაგყმა
-მატლი, ჭია-ყანდილ	-მგელი-ბირაგყ
-მატყლში-ყბუყმბილყ	-მგელს-ბირაგყან
-მატყუარა-საყაგგოყ	-მგზავრი-ბაღც
-მაქამდე-ყადმაყიუ	-მგლები-ბირაგყტა
-მაქეთ-ყუყყრდამ	-მგლები-ბირაგყტა
-მაქეთ-ყყრდამ	-მგლის-ბირაგყბლ
-მაღაზია-დუკანი	-მგლის-ბირაგყბ
-მაღაზიასთან-დუკანიმა	-მგლისგან-ბირაგყაყ
-მაღაზიაში-მაგაზინყ	-მდე-სუანგ
-მაღალი-ბაყრზონდ	-მდელოზე, მიხდორზე-ნაყუყბლ
-მაღალი-ბაყრზონდ	-მდიდარი-ყაყზდყ
-მაღლები-ბაყრანდტა	-მდინარე-ცაყუგადონ
-მაღლივი-ბაყრანდტყ	-მდინარესთან-ცაყუგადონმა
-მაყვალი, მარყყვი-ყაყაღარდზყ	-მდინარეში-ცაყუგადონყ
-მაშინ არის კუდი-ყადუკყადვილ	

-მე-აჰ, მაჰ	-მერე, შემდეგ-სტაჰ
-მებრძოლი-თოხაენაგ	-მერიქიფე-უყრდყ
-მებრძოლი-ჰაჰაგ	-მერიქიფისგან-უყრდყაჰ
-მეგობართან-ხაღარმაჰ	-მერჰი (რას მერჰი)-დომყ
-მეგობარი, ახლობელი-ხაღარ	-მერცხალი-ჰარვატყ
-მეგობარს-ხაღარი	-მერცხალი-ჰარვატყ
-მეგობრები-მგარტა	-მერცხალი-ჰარვატყკ
-მეექვსე-აჰსაჰამ	-მერცხლები-ჰარვატყჩყტა
-მეზობელი-სყაგ	-მესამე-არტყკაგ
-მეზობლებთან-სყაგტამ	-მესამე-არტყკაგ
-მეზობლების-სყაგტყ	-მესამე-არტყკაგ
-მეზობლებისგან-სყაგტაჰ	-მეტად, უფრო მეტად, მეტი-ფყლდარ
-მეზობლის-სყადჰყ	-მეტი-ფყლდარ
-მელია-რუვას	-მემინია-ფაჰარსყ
-მელიაზე-რუვასყ	-მემუჰური, მუჰმუწოვარი-დჰიდჰიდაყ
-მელიას-რუვასჰ	-მეხუთე-ფაჰნდჰამ
-მელიასავი-ორუვასყ	-მზად, გამზადებული-ცაჰტა
-მელიასთან-რუვასჰ	-მზადყოფნა, მზად-ცაჰტა
-მელიასთან-რუვასმა	-მზე-ჰურ
-მელიის-რუვასყ	მზერა-არმდჰასტ
-მელოგინე-არუატონ	-მზის ამოსვლით-ჰურსკასტაჰ
-მეორე-დყკაგ	-მზის სხივები-ჰური ტყნტა
-მეოჯახე-ჰადჰარდჰინ	-მზის-ჰური
-მეოჯახეები-ჰადჰარდჰინტადჰყრდტოყ	-მზისგან-ჰურაჰ
-მერე და მერე-სტაჰიყ	-მთა-ჰოჰ

-მთა-ხოხ	-მთხოვნელები-კурджытæ
-მთავარი-сæйраг	-მთხოვნელი-курæг
-მთას-ხოხან	-მიათრევდნენ-ластой
-მთაში хохы	-მიათრია, მიიტანა (მანქანით)- нылласта
-მთებიхæхтæ	-მიათრია, მიიტანა-ბალაста
-მთებსхæхтæн	-მიათრიეს, მიიტანეს-ბალაстой
-მთებში хæхты	-მiasწავლე-бацамыдтай
მთელ მსოფლიოში, მთელს ქვეყანაში Æгас дунейы-	-მიატოვა-фæуадзы
-მთელი დღეБонвæрон	-მიაქვს-Ахæссы
-მთელი, მთლიანი-Нæхъæн	-მიაქვს-хæссы
-მთელი, მთლიანი-æნæхъæн	-მიაღწია-бахæццæ, схæццæ
-მთელი, მთლიანი, სრული-Æнæхъæн	-მიაწვა-бахæцыди
-მთვარიანი-мæйдары	მიაწოდა, მისცა-авæрдта-
-მთვარის სინათლე-мæйрухс	-მიაწოდეს, მისცეს-авæрдтой
-მთვრალი-Расыг	-მიახლოება, მიუახლოვდა-Баввахс
-მთვრალი, ნასვამი-расыг	-მიბრუნდა-аздæхти
-მთიბავი-Хуымгæნæг	-მიგაქვს-хæссыс
-მთიდან მთაზე-хохæйхохмæ	-მიდგომა, მიეახლა-балæууыд
-მთიდან-хохæй	-მიდიან-фæცæуынц
-მთიელი-Хæххон	-მიდიან-цæуынц
-მთიელი-хæххон	-მიდიოდა-фæცæйцыд
-მთისკენ-ხოხმæ	-მიდის გაზაფხულზე-цæуы Уалдзæджы
-მთლად, სრულიად-Бынтон	-მიდის-фæცæуы
-მთლიანად-иууылдар, иууылдæრ	-მიდის, მიედინება-цæуы

-მიდის-აჯაუყი	-მიირთმევს, ჭამს-ახაერყი
-მიდის-ფაჯაყვი	-მიიტანა-ბახაყსყინ
-მიდის-ჯაუყი	-მიიყვანა-ნყიკოძთა
-მიდიხარ-ჯაუყის	-მიიჩქარის-ფაუაყი
-მიეტრევა-ლასყი	-მიიწიე იქეთ-ფალძერ
-მიერეკვბოდნენ-სყრდთი	-მილი-ტრუბა
-მიეფერებოდნენ-რავდადაიკოყი	-მიმაქვს-ხაყსყინ
-მიეჭრენ, მიუვარდნენ-ფაღაბურდთი	-მიმტანი, მიმტრევი-ლასაგგაგ
-მივარდნა-ღაბურყინ	-მინდვრები-ბყდყრტე
-მივდივარ-ჯაუყინ	-მინდვრებში-ბყდყრტყი
-მივიდა-ბაუადი	-მინდვრისკენ-ბყდყრმა
-მივიდნენ-ბაუადყსტყი	-მინდორი, ველი-ბყდყრ
-მივიტან-ხაყდზყინაენ	-მინდორი, მოლი, ველი-მყს
-მივუტანო-ბადავონ	-მინდორში-ბყდყრყი
-მივფრინავდი, ვფრენდი-ტაქტაენ	-მინერალურამდე-სუარმა
-მივცეთ-რატგამ	-მიპარვა-ბახყავყინ, ნყხყხყავყინ
-მივცემ-რატდზყინაენ	-მირბიან-ლიდზყინც
-მიტრევაძდე-ლასყინმა	-მირბოდნენ-ლყგყდყსტყი
-მიიპარება-ფაჯაყყხყუყის	-მის მაგვირად-ყედტამა
-მიირბენენ-ფავაყყყინც	-მის ნაპირებზე, ტუჩებზე-ყაბყლტყლ
-მიირბენს-ფავაყყყი	-მის წინ-იარაყსტყი
-მიირბინა-ფაუად	-მის-ია
-მიირბინეს-ბაზგყორდთი	-მისგან-ყყმაყი
-მიირბინეს-ნყუუადყსტყი	-თავისით-ყაყიჯაყი
-მიირთვი, ჭამე-ახერ	-მისი პაწია, პატარა-ყაყყყსყლ

-მისი ცხოვრების დასაწყისიდან- иæцæრæнбынтаны	-მიწა-Сыджыт
-მისი ჯიბიდან-Йæдзыппæй	-მიწა-зæхх
-მისი-йæхи	-მიწა-Зæхх
-მისით-йæხიიу	-მიწა-сыджыт
-მისცა-радта	-მიწაზე-зæххыл
-მისცემდა-раттаიდ	-მიწაში-сыджыты
-მისცემენ-ратдзысты	-მიწაში-зæхმა
-მისცემს-ратдзæн	-მიწაში-зæхხы
-მისცეს-радтой, რატაედ	მიწებება, მიკრობა-Æндæგъын
-მიტანა-хæსგæ, баххæსტ	-მიწებენ-ანდæგъдысты
-მიუახლოვდა-Баввахс	-მიწიდან-зæххæй
-მიფრინავს-фæტæხы	-მიწიდან-зæххæй
-მიფრინავს-Фæტæხы	-მიწოდება-ბადæტტын
-მიფრინავს-фæტæხынц	-მიწოლა-ბაჰæცყდ
-მიფურთხება-ბატუტæ	-მიხედვით(მაგ. იმის მიხედვით)-გæსგæ
-მიღწევა, მიაღწია-Бахæцца	-მკა (ხორბლის)-ზიუ
-მიყვარს-Уарзын	-მკაზე მომუშავენ-ზიუუætტæ
-მიყვარს-уарзын	-მკერდზე-რიуыл
-მიშტერება-фемдзასტ	-მკერდი-რიუ
-მიცემა-Радтын	-მკერდში-რიუы
-მიცემა-ратт	-მკვდარი, მიცვალებული-მარდ
-მიცემა-радтын	-მკვდრის-მარდჟი
-მიცვალებულებისკენ-მæრდტყ	-მკვდრის-მარდყ
-მიცვალებული მკვდარი-ზიან	-მკვდრისგან, მიცვალებულისგან- მარდჰყ

-მკლავი-цонг	-მოდი-Рацу
-მოატყუა-ФЕСАЙДТА	-მოდინ-აერბაჟუინც
-მოატყულია-ფაესაიდა	-მოდოდა-აერბაჟაიციდი
-მოატყულიე-ფაესაიე	-მოდის-აერბაჟუი
-მოაღწია-რბაჟაჟა	-მონატრა, მონატრება-აერამისი
-მოაღწია-რჟაჟა	-მოერეკებოდნენ-რაჟაჟარდთი
-მოაღწია-აერჟაჟა	-მოვაბრუნე-აერვადჟონ
-მოაწოდა (უცხად)მისცა-ავარდთაი	-მოვატყუილო-ასაიონ
-მოაწოდა, მისცა-ავარდთა	-მოვაწოდე, მივართვი-ავარდთონ
-მოახლოვდა-ფაჟაჟა	-მოვიდა, მოსვლა-აერციდ
-მობრუნდნენ-რავილდისტი	-მოვიდეს-აერჟაჟა
-მობრუნება-ვდჟინ	მოვიდნენ, ჩამოვიდნენ-აერციდისტი-
-მოგვყავს-ფაჟაჟა	-მოვიდოდა-აერციდაიდ
-მოგზაური-ბაჟიჟა	-მოვიტან-აერჟაჟონ
-მოგრეხილი, დამნაშავე-ვინ	-მოვიციდი, დავიციდი-ფაჟაჟა
-მოგროვდა, მოგროვება-აერამბირდ	-მოვკალი-ამარდთონ
-მოგროვდნენ, შეიკრიბნენ- ბ.აერამბირდისტი	-მოვკვდე-ამაჟონ
-მოგროვდნენ-აერამბირდისტი	-მოვკლავ-ამარდვინაჟონ
-მოგროვება-აერამბირდ	-მოვკლათ-ამარაჟონ
-მოგროვება, შეგროვება- რამბირდჟინ	-მოვრჩი-ფაჟაჟონ
მოგროვება, შეკრება-აერამბირდ-	-მოვრჩი, დავამთავრე-ფაჟაჟონ
-მოგროვება-აერბათიმბილ	-მოვრჩით-ფაჟაჟონ
-მოდი, შემოდი-აერბაჟა,რაჟაიმა	-მოვყვები-რადურდვინაჟონ
	-მოზარდი-ლაჟაჟა
	-მოთამაშე-აჟაჟა

-მოთქმა, ტირილი, დამტირებელი-
Хъарæг

-მოინდომა-скуымдта

-მოინდომება-æრфæндыд

-მოიპარეს-радавтой

-მოიპატიჟა, დაპატიჟა-æრхуыдта

-მოიპატიჟა-рахуыдта

-მოირბინეს-æრუადысты, байхъьусы

-მოისმინეთ-Байхъьусут

-მოიტან-æრхæსდзыნæ

მოიტანæრхæსდзыნæ-

-მოიტანეს-æრхастой

-მოიტანეს, შემოიტანეს-Æрбахастой

-მოიქეცი კარგად-Дæхи дар

-მოიყვანა-æრбакодта

-მოიცდის-фæლæუდзæни

-მოიწვია, მოიპატიჟა-рхуыдта

-მოიხრებოდა-ртасыдаид

-მოკალი-Цыбыр

-მოკვდა-ამარდ, ამარდი, ამარდის,
фæმარდი

-მოკვდი-ამæლ

-მოკლე ფეხები-къæхтæчысыл

-მოკლება-Бахъуаг

-მოკლეს-ამარდтойæ

-მოკურცხლეთ-Уæхи айсут

-მოლბა-сфæлмæн

-მოლზე, ველზე, მინდორზე-фæзы

-მომატება, მოიმატა-Ныфылдæრ

-მომზადდა, გაკეთდა-сцæттæ

-მომზადება-Сцæттæ кæнын

-მომტაცებლელთან-स्कъæфджытимæ

-მომტაცებლები-Скъæфджытæ

-მომტაცებლების-स्कъæфджыты

-მომტაცებლებისგან-Скъæфджытæй

-მომღერლებს-зардзытæм

-მომცრო-куыннæг

-მონადირეები-Цуанæттæ

-მონადირეების-цуанонты

-მონადირის-цуаноны

-მონატრება, მოენატრა-æრымысыд

-მონდომება, მოინდომებს-
бахъæуа

-მოპარვა, ქურდობა-Давын

-მორბილებული, მისუსტებული-
лæმæგъდæры

-მორევიოთ-тыхтæ

-მორჩა-фæуа

-მორჩა-фæციც

-მორჩეს-фæуა

-მორჩი, დაამთავრე-	ფადა	-მოტყუება-Фасайын
-მორჩი-ფადა		-მოტყუებული-сайд
-მორჩნენ-фесты		მოულოდნელად, უნებურად, შემთხვევით Аенанхъалადжы
-მორჩნენ-фауой		-მოულოდნელი-аенанхъалადжы
-მორცხვად, დარცხვენილი-		-მოუნდა-архъуыды
къамдзастыггомау		-მოუშვა, მოშვება-ркодта
-მოსამშობიარებელი (ცხოველებზე)-		-მოუშვი-руагътон
зеддаг		-მოუჭირა-нылхъывта
-მოსასმენად -хъусынма		-მოფარებულიამგъუыдуат
-მოსატაცად-скъафынма		-მოფერებით ბატკანი-гоко
-მოსახვევები-ფაзиლანტა		-მოფერებულები, ნაფერები-რავдыдта
-მოსიარულე-Цаваг		-მოფხანვა-аныхын
-მოსიარულესავით-цавагау		-მოქეიფეები-Миниуджыта
-მოსისხლეები-Туджджынтა		-მოქეიფეები-миниуджита
-მოსმა (წყლის, წვენის)-ахуыпп		მოქნილი-Аелваст
-მოსმაზე-Ахуыппма		-მოლუნვა-Тасын
-მოსმენა-Хъусын		-მოყვითალო-Бурбын
-მოსწავლე-Сколадзау		-მოცდა-фәлаууын
-მოსწავლე-Сколадзауი		-მოცეკვავე-кафаг
-მოსწავლეების-Скъоладзауты		-მოცეკვავეებთან-кафетта
-მოსწავლის-Сколадзауы		-მოცელა (ბალახის)-არкарста
-მოსხლეტილი-აелваст		-მოდალადე-Тыхғанаг
-მოტანა-არхастა		-მოდალადესთან-тыхғанагма
-მოტაცების-скъафыны		-მოძებნა-Бацагурын
-მოტყუება-Сайын		

-მოძრავი-ზმალაენ	-მოჰყენენ-ფაქიჯანნი
-მოძრავი-ზმალაგ	-მრგვალეზი-თიმბილთა
-მოძრავი-Зმალაგ	-მრგვალი-Тымбыл
-მოძრავი-ზმალაგ	-მსუბუქად სიარული-сфалмазцыд
-მოძრაობა-Зმალაინ	-მსურდა-ფანდიდი
-მოძრაობს-ზმალაი	-მსურს-ფანდი
-მოწამი-зэххы	-მსუქანი-Нард
-მოწევა-дымынаჲ	-მსხალი-კარდი
მოწველა- Ердуцын-	-მსხალში-კარდი
-მოწველა-Ердуцын	-მსხვერპლი-Аматтаг
-მოწველა-არდყგა	-მსხვერპლი-аматтаг
-მოწველა-არდუზ	-მსხვერპლი-Ныбонд
-მოწინააღმდეგე, დაპირისპირებული- Ныхмалаууаг	-მტაცებელი ფრინველები- Сырдонцѳиутა
-მოწმე-ავდის	-მტაცებლები, მხეცები-сырдта
-მოწყენილი-аенкъардхуызაჲ	-მტერი-знаг
-მოხარმა-сфыхта	-მტერი-Знаг
-მოხდენილი-ფიდაუძჳინ	-მტვერი-Рыг
-მოხერხებული-тәфсаг	-მტვერს გამოყოფს-бырондәтты
-მოხრილი-гуыбыр	-მტირალა-Кәуаг
-მოხრილი-Къәдз	-მტკიცე, ნამდვილი-Ацәгдзинад
-მოხრილი-къәдз	-მტრებში-знагты
-მოხუცი, ბებერი-ЗÆРОНД	-მტრედი-Бәлон
-მოხუცის, ბებრის-зәронды	-მტრის-знаджы
-მოჯირითე, ცხენოსანი-ბაქტარაგ	-მტრული, მტრად იქცა-сызнаг

მუქარა-Æдхыраән	-მშვიდობიანად-Фæрджын
-მუქარები-æрхыраენტæ	-მშვიდობით- хæрзæбон
-მუშაობას მოწყურებული, ჩართული- Куыстыфтæг	-მშვიდობით-фæრნæй
-მუშაობდა-куыста	-მშვიდობის მაძიებლები-хæრзиуджытæ
-მუცელში-гуыбыны	-მშიერი-æххормаг
-მუხლებზე-зонгуытыл	-მშიერი-Хормаг
-მუხლმოყრილი-Зонгуылтыл	-მშიერი-æххормаგæй
-მღერა-заргæ	-მშიერი, მშივრად-æххормаგæй
-მღერის-зары	-მშიერი-Стонг
-მღვდელთან ერთად-сауджынимæ	-მშიერი-сыдæй
-მღვდელთან-сауджынმæ	-მშობელი-Ниараг
-მღვდელი-Савджын	-მშობელი-ныййარæг
-მღვდელი-Сауджын	-მშობიარობს-зæйы
-მღვდელი-сæвджын	-მშობლები-Ниарджыტæ
-მღვდლები-Сауджынტæ	-მშობლიური-райгуырæნ
-მღვდლის-Сауджыны	-მშრალი მიწა-сурзæხმæ
-მევირალა, მახარობელი-хъæргæნæг	-მშრომელი, მუშა-Кусæг
-მშვენიერი, ჩამოსხმული, კარგი აღნაგობის Хæрзконд	-მცირე-къადდæრ
-მშვიდად, წყნარად-æнцонæй	-მცირე, ნაკლული-Цух
-მშვიდი, წყნარი-нцой	-მცირე, პატარა, პაწია-Чысыл
-მშვიდობა-фарн	-მცირე, უფრო პატარა-Къаддæრ
-მშვიდობაში-хæრзæბონæй	-მცოდნე-зонæг
-მშვიდობიან დღემდე-хæრзæბონმæ	-მძივები-ფæрдგუыტæ
	-მძივი-Фæრдуыг
	-მძივივით-ფæრдуыტაу

- მბიმე-уæззау
- მბიმე, მნელი-зын
- მწვადი-Физонæг
- მწვადში-физонæджы
- მწვანე- цъæх
- მწვერვალი, წვეტი-Цъупп
- მწიფე-Рæгъæд
- მწოლიარე-хуыссæг
- მწყემსები-фиййæуттæ
- მწყემსზე-фиййауыл
- მწყემსი-фиййау
- მწყემსი-Фиййау
- მწყემსი-Фиййау
- მჭიდრო -Æнгом
- მჭიდროდ-æнгомдæრ
- მხარშავი-фыццаг
- მხეცები-ссыртæ
- მხეცი- сырд
- მხეცი -Сырд
- მხვნელი, მთიბავი-Хуымгæნæг
- მხიარულად-хъæлдзæგæй
- მხიარულება-Цин
- მხიარული-Хъæлдзæг
- მხოლოდ და მხოლოდ-æრმæстдæრ
- მხოლოდ-æრმæст
- ნაადრევი გაზაფხული- (Æ00)Рагуалдзæг
- ნაბადში-нымæты
- ნაბდის ქუდი-Нымæтхуд
- ნაბიჯი-Къæхдзæф
- ნაბიჯში-къæхдзæфы
- ნაგავი-Быррон
- ნაგლეჯები-скъуыддзæгтæ
- ნადირობა-Цуан
- ნადირობაზე-цуаны
- ნადირობიდან-цуанæй
- ნათელი-Рухсаг
- ნათესავებისგან-хæстæджытæй
- ნათესავი-хæстæг
- ნათქვამი-ныхæстæ, сныхæстæ, дзырд, сдзырд
- ნაკვერჩხალი-зынг
- ნაკვერჩხალი-зынгæ
- ნაკლებობა, ნაკლული-Хъуагдзинад
- ნაკლი-Фау
- ნაკლული-Цухтæ
- ნალაპარაკევი-ныхæстæ
- ნამდვილად, დანამდვილებით-Бæлвырдæй
- ნამდვილად, დანამდვილებით-ბæრæგæй

-ნამდვილად-აქაგბარაქდჟი	-ნაჭერი, ნატეხი-Къартт
ნამეტანი, ზედმეტად, ზედმეტი- ღგაერ-	-ნახავ-фендзынә
-ნამეტანი, მეტად-აგაერ	-ნახავს-фены
-ნამი, ცვარი-აერთა	-ნახევარი-აერდაგ
-ნამი, წვეთი-აერთა	ნახევარი-აერდაგ
-ნამუსი-намыс	ნახევარი-აერდაგ
-ნამღერი-зард	-ნახვა, დანახვა-уинд, фенын
-ნამცეცები-мурთა	-ნახვით-уинდაй
-ნამცეცი-мур	-ნახვრეტი- Хуынк
-ნამცეცის ცვენა-мурзგა	-ნახვრეტიდან- хуынкәй
-ნანგრევები, ნაფოტები-пырхәнтә	-ნახვრეტში- хуынкәმა
-ნაპერწკლები-Цәхәртә	-ნახვრეტში- хуынчъы
-ნაპირთან-былгәрон	-ნახნავი- найгонд
-ნაპირთან-былма	-ნახონ- феной
-ნაპირიდან-была	-ნახოს- фена
-ნაპრალში- дзыхъы	-ნახტომები- фәгәппытә
-ნარეცხი-ахсәны	-ნახტომი- Гапп
-ნატეხები-кәახәртә	-ნახტომით-гәппытәй
-ნატეხი-кәартт	-ნახტომის- гәппы
-ნატეხი-Кәарт	ნახშირი- Аვзалы
-ნაუცბათევად Уайтагъдиу	-ნახშირის მაძიებელი- взалытуаг
-ნაცნობი-Зонга	-ნაჯახი, ცული- фәсагъта
-ნაცრისფერი-фәныкхуыз	-ნაჯახი, ცული- Фәраг
-ნაწილი, წილი-хай	-ნდობა-Уәндон
	-ნებართვა, ნება-Бар

- ნებართვები-ბარტაე
- უნებართვოდ, გაუცხადებლად-
Æнæбарыгомау
- ნელა, ნელნელა-сындæггай
- ნემსი-Судзин
- ნემსი-судзин
- ნემსის მაგვარი წვრილი-
ჩხირი-судзинхуыз
- ნემსის-сузины
- ნერწყვები-комыдæттæ
- ნერწყვი-Комыдон
- ნესტოები-Фындзыхуынчъытæ
- ნეტავ-Цымæ
- ნეტავ-Тæхуды
- ნეტავი-Тæхуды
- ნეტავი-ბæრგაე
- ნეხვი, ნაკელი-Фаджыс
- ნეხვი-фаджыстæй
- ნეხვის ამღები (ლაპატკა)-
фаджысæвгæнæн
- ნეხვმი-фаджысты
- ნეხვმი-фаджысы
- ნისლი-мигъ
- ნისლმი-мигъы
- ნიმანთან-нысанმæ
- ნიმანი-нысан
- ნიმნის მოგება-бафидис, Фидис
- ნუ ლაპარაკობ-Мадзур
- ნუ ლაპარაკობ-мадзур
- ნუ შვრები, ნუ იზამ, ნუ- Макае
- ნუ ჭამ-Махар
- ნურაფერი- мацы
- ნულა- мауалр
- ნჯღრევა, ნჯღრევით-адзорттдзортт
- ობი- Хъуына
- ოთხი- цыппар
- ოთხფეხა- Цыппæркъахыг
- ოთხმაბათი- æртыцæджы
- ოთხმაბათი- Æртыцæг
- ომი- хæст
- ორ ღამეს შორის- дыууæизæрастæუ
- ორი ჩიტი- цъиуыДыууæ
- ორი ხუთიანი-дыუუæфонძ
- ორი- дыууæ
- ორი- Дыууæ
- ორი- სამი- дыууæრტაე
- ორ- ორი- дыууæტა
- ორს- Дыууæйæн
- ორსამნარი- дыгайæრтыгай
- ორმი- дыууæйы
- ორჯერ- Дыууæ хатт

-ოსეთში-Иры	-პატრონის-хицауы
-ოსი- ирон	-პატრონს-хицаუმæ
-ოსურად-иронау	-პერანგი-Хæдон
-ოსური გვარი-Дзыгойтæ	-პერანგი-хæдон
-ოსური გვარი-Тогъуызатæ	-პერანგში-хæдоны
-ოსური-Ирон	-პირალმა-уæлгоммæ
-ოფოფი-дыгоппон	-პირდაპირ-Комкоммæ
-ოქრო-Сыгъзæрин	-პირზე-дзыхыл
-ოქროს-сыгъзæрины	-პირი-дзых
-ოქროსავით-сызгъæринау	-პირი-комы
-ოცი-Ссæдз	-პირით-дзыხæй
-ოცი-ссæдз	-პირით- дзыხæй
ოცნება-Бæллыц	-პირისპირ- Ныхæй-ныхмæ
-ობშივარი-пиллон	-პირმშო, შველი-зæნæджы
-ოჯახივით-бинонтау	-პირმშო, შვილი- хъæбул
-ოჯახის-бинонтæй	-პირობა, დაპირება, შეპირება, იმედის მიცემა Ныфсæвæрын
-პასუხი-дзуап	-პირისხლიანი- тутдзых
-პასუხს-дзуаппæн	-პირქვე- адæлгом
-პატარა-гыццыл	-პირქვე- дæлгоммæ
-პატარებს-гыццылтæн	-პირღია, ჭორიკანა- дзæგъæлдзыხ
-პატარძალი, რძალი-чындз	-პირში- дзыხы
-პატივი-Кад	-პოვნა- Æссарын
-პატივცემული-кадджин	-პოვნა- ссарын
-პატიჟებენ-хонынц	-პრიალა, სწორი- Лæгъз
-პატრონთან-хицауიმæ	

-პური - Дзул,Кაერდзын	-რაც გინდა-Цыфæнды
-პური- каердзын	-რაც კი-Цыдæриддæр
-პურის ნატეხები- къæбæртæ	-რბილი-фæлмæн
-პურში- дзулы	-რგოლი-къæлæттæй
-ჟოლო- мæნæргъы	-რეზინი-резინæ
-რა ქნას?- Цы бакæна	-რელიგიური დღესასწაული-куывды
-რა- цы	-რეცხავდნენ -æхсадтой
-რა- Цы	-რვეული-тетрадь
-რაზე- цауыл	-რისგან- Цæмæй
-რათა- цæმა	-რისგან?-цæмæй, цæმæნæй
-რაიმე - исты	-რკინა-æфсæйнаг
-რამდენი- цал	-როგორ არა-куыннæ
-რამდენი- цас	-როგორ-куыд
-რამდენიმე-Цалдæრ	-როგორღაც,როგორც-куудდæრ
-რამდენიმე-Цасდæრ	-როგორღაცნაირად, როგორც კი- Куыддæридდæრ
-რამდენიმეჯერ მოსმა-ахуыппытæ	-როგორც შეეფერება- Куыд æმბæлы
-რამდენიმეჯერ-Цалдар хатт	-როგორც, როგორღაც- Куыдდæრ
-რამდენიც გინდა-цасфæнды	-როდემდე- æдмæ
-რანაირი, როგორი-цаვæრ	-როდემდე- цауылнæ
-რატომ-цæმან	-როდესაც- кæддæриდდæრ
-რალაცა მოუვიდა-Цыდæრ кодта	-როდიდან როდემდე- къаддæრæйкъადდæრмæ
-რალაცა-цайдæრ, цыდæრ, цыტæ	-როდიდან- кæდæй
-რალაცეები-цыდæრტæ	-როდის- Кæд
-რალაცისთვის-Цæმæდæრ	
-რალაცნაირი-Цавæрдæრ	

-როდისმე (მრ.რიცხვში) Искуты	-რხევები-æнкъуыста
-როდის-როდისისკუыдтæй	-საათი-сахат
-როდისღაც, ოდესღაც- кæддæр	-საათში-сахаты
-რომ- куы	საამკარაოდ, ამკარად -Æнгомæй
-რომელი-кæцы	-საბოლოოდ, როგორც ირკვევა- Куыдфæстагмæ
-რომელიც გინდა- кæцыфæнды	-საგანი-предмет
-როცა, როდესაც- кæддæრიდდæრ	-საგვარეულოების-Мыгтæгты
-რუსეთთან- Уырысимæ	-საგზალი-фæндадтат
-რუსეთი- Уырыс	-სად-кæм, кæдæм
-რუსი- Уырыссаг	-სადამდეც, როდემდეც-Цалынмæ
-რუსულად- уырыссагау	-სადაც კი-кæმდæრიდდæრ
-რუსული- Уырыссаг	-სადღაც-кæმდæრ
-რუსული-уаырыссаг	-საეკლესიო დღესასწაული- Дзуарыбонты, дзуарыбонтыл
-რქა- Сыкъа	-საერთო-Æхсæнадон
-რქაში- сыкъайы	-სავსე პირით-дзыხыдзаг
-რქებზე-сыкъатыл	-სავსე-Дзаг
-რქები- сыкъათæ	-სავსე, ასეთი სავსე-айдзæг
-რქებით დაჯახება- сыкъათæйдзæхст	-საზიზღარი-наккаг
-რქებისკენ-сыкъათæმ	-საზოგადოება-фæსивæды
-რძალი, პატარძალი- Чындз	-საზოგადოება-Фæსивæд
-რძე-Æхсыр	-სათამაშო-хъазæн
-რძე-æхсыр	-სათიბად-кæრдынმæ, Хосдзаутæ
-რძის მიცემა-хсыრდæდтыны	-სათიბებში-къутугæნანты
-რძის ნაწარმი-ურсаг	
-რძისგან-æхсыრæй	

-სათიბებში- хуымты	дзуართაჲ
-სათიბი- хосдзауты	-სალოცავი ლომისის-Ломисы
-სათიბში- къутуйы	-სალოცავი, ეკლესია-дзуარ
-სათიბში- хуымы	-სამარე-ინგან
-სათქმელი- загъан	-სამარეზე-ინგანыл
-სათხოვნელად- ракурынан	-სამარეში-ინგანы
-საიდან-кауылты	-სამი-ართა
-საიდან- чердыгаჲ	-სამი-ართაე
-საიდან, რომელი მხრიდან- Кæ-уылты	-სამი-ართა
-საიდან, რომელი მხრიდან- კაყირдыგაჲ	-სამლოცველო-Скувæндон
-საიდან- კაყაჲ	-სამლოცველოში-кувæндоны
-საიდან- კაყაჲ	-სამოთხე-Дзæნæтон
-საიდან-ღაც-კაყაჲდარ	-სამოცამდე-ართისაედმა
-საით- კადამ	-სამოცი-ართისაედ
-საით- чердам	-სამოცი-ართისაედ
-საინტერესო, საოცარი- Дисаг	-სამოდრაო-стъæлфæнтæ
-საკვები (ცხოველების), თივა- Холлаг	-სამუშაო-куыст
-საკლავი- кусართაг	-სამუშაოდან-куыстаჲ
Алан-საკუთარი სახელი (ალანი)	-სამუშაოზე მიჯაჭვული, მონდომებული Куысыфтаг,кусынма
-საკუთარი სახელი- Къоста	-სამყოფი, სავსე-дзаг
-სალამი- салам	-სამშობლო, მამაცი-фыдыბæსტæ
-სალაპარაკოდ- ныхасан	-სამხრეთი -цагатварсы
-სალოცავ ადგილამდე-скувæндონме	-სამხრეთი-Хуссары
-სალოცავები, ეკლესიები-дзуართა,	

- სამხრეთი-Цæгат
- სამხრეთის-хуссæртты
- სანატრელად-тæхудиагæй
- სანიტარი- САНИТАР
- საოცარი- Æмбисонд-
- საოცარი- æмбисонд-
- საოცარი-Диссаг
- საოცრად-диссагдæრ
- საოცრად-Диссаджы
- საპატარძლო-Чындзаг
- საპოვნელად, საძებნელად- агурынмæ
- სარაია (მიშენებული)- сарайы
- სარგებელი- пайда
- სასამართლოში- судмæ
- სასაფლაო- уæлმæрд
- სასაფლაოზე- уæლმæრды
- სასაფლაოსკენ- уæლმæрдმæ
- სასაცილო- худæг
- სასთუმალი-нывæრзæн
- სასიარულოდ-цæуынæн
- სასიქადულო,პატივცემული- Каджын
- სასწაული, საკვირველი, ამბავი - Æмбисонд-
- სასწორებზე-барæнтыл
- სასწორი- Барæн
- სასწრაფოდ, დაუფიქრებლად- Цæхгæრæй
- საუბარი, ლაპარაკი- Дзурын
- საუბარი, ლაპარაკი, სიტყვა- ныхас
- საუბარში, ლაპარაკში- ныхасы
- საუბრობდნენ- дзырдтой
- საუბრობდნენ-дзырдтай
- საუკეთესოები-Хуыздæртæ
- საქათმე- кæркдоны
- საქათმე-кæркдон
- საქათმის კუთხეში-кæркдонкъуымы
- საქართველო-Гуырдыстон
- საქართველოსკენ-Гуырдыстонმæ
- საქმე-Хъуыддаг
- საქმე-хъუიდდაგ
- საქმეები-Митæ
- საქმეში-Хъуыдდაджы
- საქმიანი-мигæнаг
- საქონელთან-фосიმæ, фосმæ,фосы
- საქონელი-Стурфос,Фос
- საქონლიანი-фосджын
- საქონლით-фосæй
- საქონლის თივა-фосаæнхос
- საქონლის შენახვა-фосдарæн
- საქონლის-фосæн

-სალამო-იზაჲ	-საცხოვრებელი- ცაჲაენ
-სალამო, დაღამებამდე-იზაჲტაღინგმაჲ	-საწოღამდე- უატმაჲ
-სალამო-იზაჲ	-საწოღში- უათი
-სალამოები-იზაჲრგატგაჲ	-საჭირო ვიყავით-ხვაღადღაღტაჲ
-სალამომდე-იზაჲრმაჲ	-საჭიროა- ფაჲხჲაჲ
-სალამოს-იზაჲრი	-საჭიროება, საჭირო- ბაჲხვაღაღ
-საღებავი-აჲურაენ	-საჭმეღები- ჲაღინაღტაჲ
-საღებავით-აჲორაენაჲ	-საჭმეღები- ჲაღინაღტაჲ
-საღებავით-აჲორაენაჲ	-საჭმეღი- ჲაღინაღ
-საღორეღან-ჲუღიღონაჲ	-საჭმეღში- ჲაღინაღჯი
-საყვეღური-უაღიღაჲფ	-საჭმღის ნაკღებობა, უჭმეღი- ჲაღინაღჲაუაღ
-საყვეღური, უსაყვეღურა-ბაუაღიღაჲფ	-საბე- ცაღსღმ
-საყვეღურით-თიღმაღაღაჲ	-საბე- ცაღსღმ
საყიღღაღ -აღღაენინმაჲ	-საბეღი-ცაღსღმტაჲ
-საჩივარი- ბაჲჲაღს	-საბეღები- ნაღმტაჲ
-საჩუქარი- ჲაღარ	-საბეღებისღან-ნაღმტაჲ
-საჩუქრები-ღაღარღაღ	-საბეღი მამაკაცის-ბობაღაენ
-საჩქაროღ-თაღღღაღ	-საბღები-ღაღღარტაჲ
-საღემღაღ-ნაღმინმაჲ	-საბღებში-ღაღღარტთი
-საღოღავაღ-თაღიღაღღაღაჲ	-საბღზე-ღაღღარღ
-საცხოვრებელი აღღიღი- ცაღაენბინაღ	-საბღი-ღუბაკმაჲ
-საცხოვრებელი აღღიღიღან- ცაღაენბინაღაჲ	-საბღი-ღაღღარ
-საცხოვრებელი ოთაბი- ცაღაენუატმაჲ	-საბღი-ღაღღარ
-საცხოვრებელი- ცაღაენ	-საბღიღან-ღაღღარაჲ

-სახლისთვის-ხაძვარაენ	-სიგრძეში-დარგზი
-სახლისკენ-ხაძვარაე	-სიზმარი- ფინ
-სახლში-ხაძვარი	-სიზმარი- ფინ
-სახნავი ადგილი-უგარდაე	-სიზმარში- ფინი
-სახნავი ადგილი-უგარდ	-სითბოსკენ- ხვარამაე
-სახოვრებელი ადგილი-ცარაენბინათი	-სითბოში- ხვარმი
სევდიანი, მოწყენილივით-	-სიკვდილი- მაღაე
აენკვარდგომაუ-	-სიკვდილი, კვდობა- ამაღინ
-სეტყვა, დასეტყვა-იხუარაე	-სიკვდილი- მაღინ
-სეტყვასავით-იხუარაეაუ	-სიკვდილის-მაღაეტაენ
-სველი-ხუილდ	-სიკვდილის- მაღაეტი
-სვლა, სიარული-ცაუინ	-სიკვდილისკენ- მარდაე
-სვლა,წასვლა-ცაუინ	-სიმართლე- აეაგდზინად
-სვლა-ცუდ	-სიმართლე- რაეტიაე
-სვლასვლით-ცუდტიაეაენგა	-სიმაღლე- ბარაენდ
-სვლები-ცაუინთაე	-სიმაღლეებისკენ- ბარაენდაე
-სთქვა-აგზა	-სიმაღლიდან- ბარაენდაე
-სთქვა-აგზა	-სიმთვრალით- რასაგაე
-სთქვას-აგზა	-სიმღერა- არაე
-სთქვეს-აგზათი	-სიმღერა- არინ
-სთქვი-აგზა,აგზაე	-სიმღერაზე- არდილ
-სიბნელე-თალინგ	-სიმღერაში-არაეჯი
-სიბნელეში- თალინჯი	-სიმღერის-არინმაე
-სიბრალული- თარინგდ	-სინათლე- რუხ
-სიბრმავეთ-კუირმაე	-სინათლისკენ-რუხსმაე

-სრიალა, პრიალა- ლაგზა	-სულის წამლები (სიტყვა სიტყვით)- удхæссаг
-სრიალ- სრიალი- сырсыр	-სულს-უდაჲ
-სრიალ-სრიალით- ссыдтытæგæнгæ	-სულში-უდჲ
-სროლით- фехсæгау	-სუნზე-смагмæ
-სროლის ხმა, გრუხუნი- гæрахы	-სუნთქავდა-ულაფჲდ
-სროლის ხმაზე- Гæрахæმæ	-სუნთქვა-Уынæრ
-სროლის ხმაზე- гæრæхტæ	-სუნთქვა-ულაფტ
-სრულად- æххæст	-სუნით-смагæй
-სრული, შესრულებული-Æххæст	-სუპი, წვნიანი-бас
სრულიად, მთელი-Æгас	-სურათი-ныв
-სრულიად, მთლიანად-бынтондæრ	-სურვილები-фæндтæ, мондæгтæ
-სტვენა-Хсист, æхситт,æхсидт	-სურვილზე-фæндыл
-სტვენაზე-æхситтмæ	-სურვილი-фæндон
-სტკივათ-риссынц	-სურვილი- Фæндон
-სტუმარი-Уазæг	-სურვილი, ნდომა (მე მიხდა)- Фæндын
-სულ ახლახანს-Æппыნæრæджиау	-სურვილი, ნდომა- хъавгæ
-სულ მთლიანად-иууыл	-სურვილი- фæнд
-სულ ყოველთვის-æдзух	-სურვილით- мондæгтæй
-სულ ხან ერთი-иууылдæრКуыиу	-სურვილისამებრ- фæндонæй
-სულ, სუყველა-Иууылдæრ	-სუფთა- Сыгъдæг
-სულელი-æдылы	-სუფრა- Фынг
-სულელივით, დაბნეული, შეშლილი- Сонтæй	-სუფრაზე- фынгыл
-სულთან-удმæ	-სქელი- Ставд
-სული-Æппын, уд	-სქელი, ბოხი- Бæзджын

-სქელი- ბაჰჯინ	-სხვის-ინნაჲი
-სქელი- ბაჰჯინ	-სხვისით, სხვებისგან-ინნამაჲი
-სქონელზე- ფოსლ	-სხვისკენ-ინნაჰრდამ
-სცემა- ფანადტა	-სხივები-ტინტა
-სცემა- ფანადტა	-სხივები-ტინტა
-სწავლა- ახუყრ	-სხივებისკენ-ტინტამ
-სწავლა- ახუყრ	-სხივი -ტინ
-სწორად- რაჰტმა	-სხივით-ტინაჲი
-სწორი , მართალი- რატ	-ტალახი, ტლაპო-ზმის
-სწრაფი, სხარტი- ცაჰრდ	-ტალღები-უჲლანტა
-სწრაფი, ჩქარი, სხარტი- ცყრდ	-ტანსაცმელი, ჩასაცმელი-ძაჲუმა
-სხეული (ტანი)- გუყრ	-ტარება-ჩაჰსსინ
-სხეულის აღნაგობა- გუყრყონდაჲი	-ტბა-ცაჰდ
-სხეულის ნაწილი- ონგ	-ტბაში-ჰაჰდყ
-სხვა (შემდეგი)-?!ინნა	-ტელევიზორთან-ტელევიზორმა
სხვა- ანდაჰრ	-ტელევიზორი-ტელევიზორ
სხვა- ანდაჰრ	-ტენიდა-ტყისტა
-სხვა გვერდი, სხვა მხარე-ინნაჰარსმა	-ტეხავს-საჰტყ
-სხვა დროს-ინნაჰატ	-ტეხვაზე-საჰტყინჲლ
-სხვა-ინნა, ანდაჰრ	-ტვინზე-მაგყჲლ
-სხვას-ინნამაჲნ	-ტვინი-მაგყ
სხვასთან -ანდაჰრმა	-ტვინი-მაგყ
-სხვები-ინნაჰტა, ანდაჰრტა	-ტვინში- მაგყჲ
-სხვების-ანდაჰრტყ	-ტირი-კაჲყის
-სხვებისგან-ინნაჰტაჲი	-ტირილზე- კაჲყის

- ტირილი, გოდება, მოთქმა-ხვარაგ
- ტირილი, მოთქმა-ხვარდჯიტა
- ტირილი-კაუყინ
- ტირილით- კაუყინაჲ
- ტირილით- კაუგა
- ტირილით- კაუყინაჲ
- ტირილით- კაუყინაჲ
- ტირილის ხმით- კაუყინხაელაჲსაჲ
- ტირის- კაუყ
- ტკაცანი- კაჲრცყიტა
- ტკბილი ენით-ლაგვზ ავზაგაჲ
- ტკბილი- აჯყინ
- ტკენა, ტკივილი- ფაყრისტ
- ტკივილი- რისყინ
- ტკივილი- რისყინ
- ტკივილი- რისდჷინად, რისყინ
- ტლაპომი- ჷმისმა
- ტოვებენ- უადყინც
- ტოლი- მბაჲ
- ტოლივით- ამბაჲრცაჲ
- ტომარა- გოლაგ
- ტომრები- გოლდჷიტა
- ტოროლა- დჷვყლდარ
- ტოროლა- დჷვყლდარ
- ტოტები- კაჲლიუტა
- ტოტებში-კაჲლიუტყ
- ტოტი-კალიუ, კაჲლიუ
- ტოტიდან ტოტზე-კაჲლიუჲკაჲლიუმა
- ტოტიდან-კაბაზაჲ
- ტრაბახი-აჲპაჲყინ
- ტრაბახი, წატრაბახება,შეეება-
რაჲპაყინ
- ტრიალებდა-ჷყლდყ
- ტრიალებს-ჷყლდყ ჷიყყ, ჷიყინტა, ჷიყინ, ჷილდუჲ, ჷილდ
- ტრიალ-ტრიალი რაჷილბაჷილ-
- ტუჲებზე-ბყლტყლ
- ტუჲები-ბყლტე
- ტუჲი(ნაპირი)-ბყლ
- ტყავი-ცარმ
- ტყაპანი-ტყაჲპყიტა
- ტყაპანი-აჲრტაჲპ
- ტყაპანი-ტყაბაჲრტ
- ტყაპატყუპი-ტყბარტყბურ
- ტყე-ჲაჲდ
- ტყეებში-ჲაჲდტყ
- ტყეში-ჲაჲდყ
- ტყვია-ნაჲმყ
- ტყვის მსროლელი-გაჲრტაჲხაგ
- ტყიდან-ჲაჲდაჲ

-ტყიდან-ხაჲდაჲი	-უკან- ჭაჲსაჲაჲ
-ტყის ბოლო-ხაჲდრაჲბინ	-უკან- ჭაჲსაჲაჲ
-ტყის ბოლოდან-ხაჲდრაჲბინაჲი	-უკან- ჭაჲსაჲ
-ტყისკენ-ხაჲდმაჲ	-უკანა კარიდან- ჭაჲსდუარაჲი
-ტყიურიხაჲდდაგ	-უკანასკლენი, ბოლო-ჭაჲსაგ
უადგილო, უაზრო, უნდობელი- Анаѡвѡрсон-	-უკან-უკან- ჭაჲსაჲაჲაჲსაჲაჲაჲ
-უაზრო ლაპარაკი- Дзаგაჲაჲლ დზყრდ	-უკეთ- ხაჲრჲ
-უაზრო- დზაგაჲაჲლი	-უკეთესად- დზაგაჲაჲდჲაჲ
-უბედურება -Фыдбылыз	-უკეთესები-ხუყზდჲაჲრტაჲ
უბედურების- Анамонды	-უკეთესი-ხაჲრჲ, ხუყზდჲაჲრ
-უბედურებისგან- ფყდბყლყზაჲი	-ულამაზესი, უფრო ლამაზი- რაჲსუგაჲდჲაჲრ
უბედური - Анамонд	უმნიშვნელო (ჩემთვის სულერთია)- Уалдаჲი нау маჲნაჲნ
უბედური- Анамонд	-უმცროსი-კაჲსაჲაჲრ
უბედური- Анамонд	-უმცროსობა-კაჲსაჲაჲრიუაგ
-უბედურს- намондаჲნ	-უნდა-ჲაჲნდყ
-უბრალო- Хуყმაჲაჲტაგ	-უნდა-ხყუაჲაჲ
-უბრალოდ- хуყმაჲაჲტაჲდჲყ	-უნდოდა-ჲაჲნდყდი, ხყუყდ, ხყუყდყ,ახყაყადყ
უდარდელო- Анамаჲტ	-უნდოდეს-ჲაჲნდა
-უდარდელო- ანაჲმაჲტ	-უპატრონო- დზაგაჲაჲლ
უდროო დროს-ანაჲფონყ	-ურემი-უაჲრდონ
უვარგისი- ანაკკაგ	-ურემში-უაჲრდონყ
-უზრდელო, უწყესო-Анаგაჲდაუ	უსახლკარო-АѲдзаჲრაგ
-უთქმელად- АнаѲдзურგაჲაჲ	-უსირცხვილო-Фидისაგ
-უკან- ჭაჲსაჲაჲ	

-უსუნა, უყნოსა-ბასმისა	უმვილო - ზნაზანაგ
-უსუსური, სუსტი-ხადმაღ	უმვილო - ზნაზანაგ
უსწავლეელი-ანახუყ-	-უმიშარი- ხაბათყ
-უსწავლეელი-ანახუყ	-უცაბედად- უაყთაგდდარ
-უფო სყელი-ბაჟდჟყნდარ	უცბად- ზვიპაყდყ
-უფრო ახლოს-ხაჟთაგდარ	-უცბად- ზვიპაყდყ
-უფრო ახლოს-აჟვახსდარ	-უცბად- უაყთაგდ
-უფრო ბრყყელი-ტაჟანდარ	უცბად, უცაბედად- ზვვიპაყდაყ
-უფრო დიდები-სტყრდარტა	-უცბად, უცაბედად- ვიპაყდყ
-უფრო ვიწრო-ნარაგდარ	უცნაური- ზნახუყ
-უფრო მეტად, ძლიერ-ტყნგდარ	უცოლო- ზნაუს
-უფრო ტკბილი-ადჟყნდარჟაგტა	უცხვირპირო, ურცხვი ზდჟაესგომ
-უფრო შორს- დარდდარ	-უცხვირპირო, ურცხვი- ჟდჟაესგომ
-უფრო-უაგდდარ	-უცხო- აცაგალონ
-უფროსი- ზესდარ, ზისტარ	-უძლიერესთაგან- ტყხდჟყნდარტაყ
-უღელი- დჟომაგ,უარგტა	-უძლიერესი-ტყხდჟყნდარ
-უყვარდა- უარჟტა	-უწესო-ანაგტადა
-უყვარდათ-უარჟტოყ	-უხაროდა-ცინ კოდა
-უყვართ-უარჟყნც	-უხდებოდნენ-ფიდყდტოყ
-უყურე-კაესმა	-ფანჯარა-რუდჟყნგ
-უყურებენ-კაესყნც	-ფანჯარაში-რუდჟყნდჟყ
-უყურებს-კაესყ	-ფარა, ჯოგი, ნახირი, საყონელი-ფოს
უშავესი, შავზე შავი - სატაკსაყ	-ფართხალი, კუნტრუმი- ზყყყყყყყტა
-უმვებდნენ- უაგტოყ	-ფართხალი, ფრთხიალი, დაკვრა-
-უმვებს- რაუადჟყ	სცაგტდყნ

-ფერი-хуыз	-ფრენა-Тәхын
-ფერი-Хуыз	-ფრენისთვის მზად მყოფი- ТӘХЫНХЪОМ
-ფერთ-хуызაჲ	-ფრენს-тәхы
-ფეხებზე-къәхтыл	-ფრთა -Базыр
-ფეხები-къәхтә	-ფრთაში-базыры
-ფეხებში-къәхты	-ფრთები- базырტә
-ფეხზე-къახыл	-ფრთები- Базырტә
-ფეხი-къახ	-ფრთის ქვეშ-დәლбазыр
-ფეხით-къახაჲ	-ფრინველები- МÆРГЪТÆ
-ფეხმძიმე, ორსული-Сывæрджын	-ფრინველები- мәргъტә
-ფეხს-къახъиу	-ფრინველები- мәргъты
-ფეხსაცმელები-Дзабыртә	-ფრინველებისგან-Мæргъტәჲ
-ფიზიკაში-Физикаჲყ	-ფრჩხილები -Ныхтә
-ფისო-ფისო-Гино	-ფსკერი, ძირი- რაбыნტә
-ფიქრები-хъуыдыტә	-ფსკერიდან, ძირიდან- რაбыნაჲ
-ფიქრი-Хъуыды	-ფული- Ахца, хца
-ფიქრში-хъუыдыტәჲ, хъуыдыйы,хъუыдыты	-ქათამი- Карк
-ფიცარზე-фәйнагыл	-ქათმები-кәრчыტә
-ფიცარი-Фәйнаг	-ქალაქში-горәты
-ფიცო-æрдхæრән	-ქალებთან-устыტიმә
-ფოთლებზე-сыфтәრтыл	-ქალების-устыты
-ფოთლები- сыфтәртә	-ქალთან-усმә
-ფოთლებში- сыфтарты	-ქალი- ус
-ფოთოლი- Сыфтәр	-ქალის გამოსასყიდი- ირვæзынгәнджыტәმ

-ქალის-უსყ	-ქვემოთ-ბყნმჲ
-ქალს-ყსჲნ	-ქვეყნა-ბჲსტჲ
-ქამარი-რონ	-ქვეყნაზე-ბჲსტყლ
-ქართულად-გყყრძყიაგყ	-ქვეყნას-ბჲსტჲმ
-ქარი-დყმგჲ	-ქვეყნაში-ბჲსტყ
-ქარში-დყმგჲყყ	-ქვეყნად- დუნეყყ
-ქალაღდი-გჲჲჲჲტ, გჲჲჲჲტტ	-ქვეყნად- ბჲსტყ
-ქალაღდის-გჲჲჲჲტტყ	-ქვეყნებზე- ბჲსტჲტყლ
-ქეიფი- მყნას	-ქვეყნები- დუნეტჲ
-ქელეხები-ხისტყტჲ	-ქვეყნიდან- ბჲსტჲყ
-ქელეხებში-ხისტყტყლ	-ქვემ- ბყნ
-ქელეხი-ხისტ	-ქვემ- ბყნ
-ქვა-დურ	-ქვემ- ბყნყ
-ქვასტან-დურმჲყყ	-ქვემით- ბყნჲყ
-ქვაში-დურყ	-ქვეწარმავალი- დჲლღაგონჲყ
-ქვევით-ბყნჲყ	-ქვისგან- დურჲყ
-ქვევით, უფრო ქვევით-დჲღდჲრ	-ქმარი - მოყ
-ქვევით, ქვემოთ-დჲღჲმჲ	-ქოთქოთი- ბაკატყ
-ქვევით-ბყნტყ	-ქონება- ფჲლოყ
-ქვევით-დჲღჲმჲ	-ქონებით- ფჲლოყჲ
-ქვევითა-ბყნადჯყ, დჲლღაგონაგ , ბყნაგ	-ქორი-ცჲრგჲს
-ქვევითას-დჲლღადჯყ	-ქორი, ძერა- ცჲრგჲს
-ქვევითასგან-დჲლღაგონჲყ,დჲლღაგონ	-ქორწილი- Ⴢყძჲჲჲსჲვ
-ქვემოთ-ბყნჲყ	-ქორწილი- Ⴢყნძჲჲჲსჲვყ
	-ქრტამი- გჲრტამ

-ქუდი- ხუდ	-ღვეზელი ხორციანი-ფიუდჯინ
-ქუდს- ხუდჷნ	-ღია-Гом
-ქურქი- კჳრც	-ღიად, აშკარად-ჰრგომჷ
-ქუსლამდე- бынძაფხადმჷ	-ღირსი, ღირსეული-Аккаг
-ქუსლი- Зჳუუჷტ	-ღირსი-Аккаг
-ქუსლიდან бынძაფხადჷ	ღირსი-აკკაგ
-ქურა- Уынг	-ღმერთი-хуыцау
-ქურაში- уынджы	-ღმუილი-ნიუын
-ქურიდან- Уынგჷ	ღორმუცელა-гуыбындзуан
-ქუხილი, ჭეჳა-ქუხილი-Нынნჷრინ, უынჷრ	-ღრიალზე-რდიაგმჷ
-ღამე-ჰხსჷვ	ღრიალი-Æрдз, Богътаკჷნინ, რდიაგ
-ღამემდე-ჰხსჷვმჷ	-ღრიალით-რდიაგჷ
-ღამეს-ჰხსჷვინ	-ყანა, სათიბი-Хуым
-ღამიდან გათენებამდე-ჰხსჷვბონმჷ	-ყბები-ფსჷრტჷ
-ღამით ხოლმე-Æхсəвиу	-ყელზე- хъуырыл
-ღამით-ჰხსჷვჷ	-ყელს ქვევით- дəллагхъуыр
-ღამით-ჰხსჷვინგ, ჰხსჷვინ	-ყეფა- რჷინ
-ღარიბად-Мəгуырჷ	-ყეფაზე- რჷინმჷ
-ღარიბები-მəგუირტჷ	-ყვავი- Халон
-ღარიბი-მəგუირ	-ყვავილი- Дидинаг
-ღარიბი, ღატაკი-მəგუირ	-ყვავილი- დიდინაგ
-ღარიბი, ღატაკი-Мəгуыр	-ყვავილით- დიდინაგჷ
-ღარიბს-მəგუირჷნ	-ყვავის-ხალონი
-ღვეზელები -Уəлибыхтჷ	-ყვავისგან-ხალონჷ
	-ყვავს- Халонჷნ

-ყველა- алчи	-ყოველი-алы
-ყველა-алчидაჲ	-ყოველმხრივი-алырдаჲ
-ყველას-алкаჲმან	-ყოჩალი-Цაჲრდაჲ
-ყველაფრის- ппაჲты	-ყრიდა-калдта
-ყველი- Цыхт	-ყრუ-кჲუყრმა
-ყველით- цыхტაჲი	-ყურება, ცჲერა-კაჲს, კაჲსინ
-ყველში- цыхты	-ყურებზე-ხჲუსტыл
-ყვირილზე- ხაჲრმაჲ	-ყურები-Хჲუსტაჲ
-ყვირილი- ხაჲრ	-ყურებით-კაჲსტაჲი
-ყვირილი- Хაჲრ	-ყურებით, ცჲერით-კაჲსინაჲი
-ყვირილი- ცჲარ	-ყური-ხჲუს
-ყვირილით- ხაჲრაჲი	-შავზე შავი-сатაგсаუ
-ყვილი- Уასინ	-შავთავა-Саუსაჲ
-ყვილით- უასინაჲი	-შავი ეკლესია-Саудჲუარი
-ყიზლარში- Хჲყზლარი	-შავი თვალები-цаჲსტყტაჲსაუ
-ყინულში- ихы	-შავი ჩიტები-Сауцჲყუტაჲ
-ყნოსავს- басმუდჲ	-შავი ჩიტი-сауцჲყუ
-ყნოსვა-Сმუდჲინ	-შავი-саუ, ссаუ, сაუ
-ყოველ დღე -Алბონ, Алыбон	-შავის გახდაში-саუისაჲნი
-ყოველ მხარეს-алყრდყგაჲი	-შავის მოხდა (შავი ტანსაცმლის- მგლოვიარობის-Саუისაჲნ
-ყოველ სამუშაოს-Алыკუყსტაჲნ	-შარვალი-хаჲლაჲფ
-ყოველთვის -алყხატტ	-შარი შური- სუსუბუსყყყლ
-ყოველთვის, მუდმივად-აჲპყინდჲუხ	-შარშან- Фарон
-ყოველთვის-აჲპყინაჲდჲუხ, იუდადჲყ	-შარშანდელი- ფარონყ
-ყოველი დღე-алყბონ	

-შეაბით- Сбѣтут	-შეგორდა-батылда
-შეაგდე- баппар	-შედგა-ალაუუდ
-შეაგდო- бакалда	-შედგა, შეჩერდა-ფალაუუდ
-შეაგდო- баппарста	-შედგა-ალაუუდ
-შეაგზავნეს- Барастыр	-შედგება-ალაუუი
-შეაკანკალა- базырзыр	-შედგეს, დადგეს-сывѣрдтой
-შეაკეთა- ацарѣзта	-შედგეს-сѣвѣрдтой
-შეამჩნევთ-бафиппайдзыстут	-შედგნენ-ალაუუიдысты
-შეამჩნია- Фѣфиппайдта	-შეერგოს (დაადნეს)-ბეტგჟაე
-შეამჩნია- бафиппайдта	-შეერთება-Байывын
-შეამხანაგება-бамбал	-შეერთება-баიუ
-შეარჭო- басхуыста	-შეეშინდა-ფატარსტი
-შეასრულე- Аѣххѣст кѣн	-შეერვია-არცაхუыр
-შეაქებ- фѣппѣлдынѣ	-შეეხო-фევნაქდა
-შეაჩერა- Баурѣдта	-შეეხო-бавნაქდა
-შეაჩერა- баурѣдта	-შევარდა-
-შეაჩერა- ფაურѣдта	ამიდაგ,ბაхаუდის,სმიდაგ,ფამიდაგ
-შეაწუხონ-бахъыгдарой	-შევარდნა-ბამიდაგ
-შებერვა-ныффу	-შევდგათ-სავარემ
-შებიჯება- бахизѣд	-შევიდა-ბაყიდის
-შებრუნდა-баздѣхт	-შევიდნენ-Баყидысты
-შეგაჭმევინებ, გაჭმევ- Бахѣрын кѣндынѣн	-შევიყვანე, შევალე-ბაკოდთონ
-შეგდება- Баппарын	-შევიხედე-Бакастѣн
-შეგორდა-батылда	-შევიკარი-ბაფტიდთონ
	-შევიცდები, შემემლება-Фარѣდიდзѣн

-შევებელი, გავუბელი-бафæრæзтон
 -შეთბა, თბობა-бахъарм
 -შეინახა-нывæрдта
 -შეინახავს-дардзæн
 -შეინახეთ-нывæრუტ
 -შეინახეთ-дарუტ
 -შეინახეს გარეული
 ჩიტებიнывæрдтойСырдонцъиутæ
 -შეიყვანა-бакодта
 -შეიყვანე- бакодтай
 -შეიყვანეს- бакодтой
 -შეიყვარებს-бауარздзæн
 -შეიცვლებიან- баивдзысты
 -შეკვრა, დაბმა-Бæттын
 -შეკითხვა, გამოკითხვა- Афæрсын
 -შეკითხვები, კითხვები- Фарстытæ
 -შეკრა- бафтыдта
 -შეკრება, კრება-мбырд
 -შეკრეს-бафтыдтой
 შეკრეს, გადააბეს-абастой
 შეკუმშვა- Æмпулын
 -შემაღლებული-ბæრზæნდ
 -შემდგომში-ფæსტადæრ
 -შემდეგ-ფæსტæ, Фæსდა
 -შემეშინდა-ფæტარსტæნ

-შემეშინდება-ფæტარსდзыნæნ
 -შემიყვარდა-бауარзтон
 შემკრთალი, შეშინებული, უნდობლად,
 სურვილის გარეშე Æвæндонæй-
 -შემოათრია- æრბალაستا
 -შემოდგა- æრბალæუუდი
 -შემოდგომა- Фæззæг
 -შემოდგომას- фæззæджы
 -შემოდგომისას- фæззыгон
 -შემოთვლა,
 შემონათვალიæრბადзыრდæუიდ
 -შემორბინა -æრბაზგъордта
 -შემორბინეს-æრბაზგъорდтой
 -შემოიტანა, მოიტანა-æრბახაستا
 -შემოიტანეთ-æრბახæსსუტ
 -შემოიტანს-æრბახæსდзæნ
 -შემოიხურა-æრბæმბæრзта
 -შემოკვრა-æრბაკъუыры
 -შემომსვლელისგან-Æрбацæуæგæй
 -შემორეკა-æრბаскъæრდта
 შემორეკვა-Æрбаскъæрын
 -შემოტრიალდა-æრბაზылд
 -შემოფრინდა-æრბათხტ
 -შემოფრინდნენ-æრბათæხынц
 -შემოღება-æრბაიсты

-შემოღობილში-ლაგაety	-შერიგება-бафидауын
-შემოდახება, შემოთვლა-აჰრბადзыრდта	-შერჩეული- დროისდუგმაე
-შემოდახილი-აჰრბახჰაჰ	-შერჩეული, არჩეული- взерст
შემოწმებელი-ბაბაჰრაგკაენინ-	-შესამოწმებელი- ბაჰრაგტაენან
-შემოხვდებოდა-აჰრბამბაღდაიდ	-შესამჩნევი- ფიჰპაინაგ
-შემოხვევა, შეწუხება-Стыхсын	-შესატყობად- ბაჰრაგან
-შემოჯდა, ჩამოჯდა-Арбабад	-შესადლებელი- გაენან
-შემსრულებელი-აჰხაჰსტგაენაგ	-შესვლა- бацыд
-შემჩნევა-ბაფიჰპაიყ	-შესმენა, მოსმენა-აჰრბაიჰხუყ
-შემჩნევა-Фиппайын	-შესრულდა- саххаჰსტ
-შემჩნევა, შენიშვნა-Фийпайын	-შესრულება, ასრულება- Сыххаჰსტ
-შენ თვითონ-დაჰაჰდაგ	-შესძახა- ბადзыრდта
-შენ-Ды, Дау	-შესძახე- ბადзур
-შენგან-Дауაყ	-შეტენვა, შეტენვა-ბატყისტა
-შენზე-დაუყ	შეუფასებელი-აენაჰარგყყდ -
შენთან-დაუმაე	-შეუშვა- бауაგტა
-შენთან-დემაე	-შეუშვას- баუადза
-შენთან- დაუმაე	-შეუშვეს- баუაგტოყ
შენთვის- დაჰიჰცაენ	-შექება, ქება- Аппаelyn
-შენთვის- დაუან	-შელებილზე -აჰუყრსტყ
შენი-დაუ	-შელწევა, შემტვრევა-Басაჰტყინ
შენი-დაჰი	-შეყარა-Бакалдტა
-შენი ბედი- Даე ამონდ	-შეყარეს-бакалдტოყ
-შენი- დაჰი	-შეყვარება-ბაუარზყინ
-შერიგდნენ- бафидыдტოყ	-შეყვარებული-უარზონ

-შეყვარებული- Уарзон	-შეწუხდნენ- стыхстысты
-შეყვარებულის- уарзоны	-შეწუხება- Бахъыгдарын
-შეყვარებულისგან- уарзонაჲ	-შეწუხება- Хъыгдарын
-შეყოვნება, შეყოვნდა- афæстиат	-შეწუხება, შეაწუხეს- бахъыгдардтой
-შეყრა, გადაყრა- Бакалын	-შეწუხებით- хъыгдаргæ
-შეშვება- феуæгъд	-შეწუხებული- Тыхсгæ
-შეშინდა- фæтарст	-შეჭამ- хæрдзыნæ
-შეშინდა- фæтарст	-შეჭამა, მიირთვა- Ахордта бахордта
-შეშინდნენ- фæтарстысты	-შეჭამე- ахæრ, ახორდა
-შეშინება- фæტარсын	-შეჭამეს, მიირთვეს- бахорდтой
-შეშინებული- Тарст	-შეჭამო, მიირთვა- бахæრაი
-შეშინებულისახით- тарстхуызაჲ	-შეჭამს, მიირთმევს- бахæრს
-შეშინებულს- тарстæн	-შეჭმა, ჭამა- Бахæრინ
-შეშლილი, გიჟი- Сонт	-შეხება- Бавналын
-შეჩერდა, შედგა- Фæლლæუыд	-შეხედულება (თვლით)- цæстæнгас
-შეჩერდა- фæლლæუуыდი	-შეხედულებით- цæстæнгасæი
-შეჩერება, გაჩერება- бауромин, Бауромын, Фæуромын	-შეხვდა- амბæლდი
-შეჩერება, დგომა- Фæლლæუын	-შეხვდებიან- фемბæлынц
-შეჩვევა, მიჩვევა- Фæцахуыр	-შეხვედრა- амბæლდ
-შეცდი- ფარæდი	-შეხვედრა- მბაღლ
-შეცდომა- რæდიყინ	-შეხვედრა- фемბæლდ
-შეცდომის პატიება- რæდყდæნბარст	-შეჯდა, შეაჯდა- бабадტი
-შეცვლა, შეცვალეს- აიყინც	-შეჰყმუვლა- ბაყასყ
-შეძლო- სფარæჰტა	-შეჰყმუვლა- ბაყასყდ
	შვება- æნцой

-შვიდი-Авд	-შუბლი-ных
-შვილებთან-хъæбултæм	-შური-Хæлæг
-შთანთქა-ивылын	-შური-бахæლæг
-შთანთქვა-ивылд	-შურისძიება-МАСТИСЫН
-ში-йы	-შხამი-Марг
-შიგნეულობა-Хуылф	-შხამიანი-МАРГДЖЫН
-შიგნით-мидагæй, мидаæмæ	-შხამიანი-марგæйдзаг
-შიმშილისგან-фырхормагæй	-შხამიანი-Маргджын
-შიშველ კისრიანი-Гомхъуыр	-შხამში-маргъы
-შიში, შეშინება -гас, тæрсын	-ჩააგდონ-нынбарæд
-შიშის დაძლევიით-тгасურგæ	-ჩაარქობს, ჩაასობს -фæсæдзы
-შიშისაგან-фыртасæйиу, Фыртасæй	-ჩაასეს (ჩასმა)-ныссагътой
-შნო, მარიფათი-Хъару	-ჩაასოს-ныссæдза
-შობა-ныззайы	-ჩაგდება (ხელში)- бафта
-შობს, მშობიარობს-зайы	-ჩაგორდა-Ныттылдис
შორი ახლო-æмгæრონ	-ჩაეჭიდა, დაიჭირა-ныххæцыди
შორიახლოს-Æмгæრონ	-ჩაეხვია-ныттыхсти
-შორიახლოს-дардыл	-ჩავარდნენ-ныххауой
-შორიდან-дардæй	-ჩავასე-ныссагътон
-შორს ყურება-дардмæ	-ჩავიყვანოთ -ныккæნæм
-შორს-дарდ	-ჩათბილული- хъармдæრ
-შრატი-сылы	-ჩაიტანა-ныддаудта
-შუა-хсæн	-ჩაიყვანა-ныккодта
-შუამავალი-минавар	-ჩაიყვანეს-ныккодтой
-შუაში-æхсæн	-ჩაიხედა-ныккаст

-ჩამოაგზავნა-აერავესტა	-ჩამოუშვა, შემოუშვა-აერაგაბა
-ჩამოაწია-აერაჟი	-ჩამოფრენით-აერაჟი
-ჩამოზნელდა-აერაგუბი	-ჩამოფრინდნენ-აერაჟი
-ჩამოდიოდა, მოდიოდა-აერაჟი	-ჩამოქცევა, ჩამონგრევა-აერაჟი
-ჩამოდის-აერაჟი	-ჩამოცხა-აერაჟი, აერაჟი
-ჩამოვარდა-აერაჟი	-ჩამოჭრა-აერაჟი
-ჩამოვარდა-აერაჟი	-ჩამოხტომა, ჩამოხტა-აერაჟი
-ჩამოვარდნა-აერაჟი	-ჩამოხტომა-აერაჟი
-ჩამოვდიოდი-აერაჟი	-ჩამოჯდა-აერაჟი
-ჩამოვდნენ-აერაჟი	-ჩამოჯდნენ-აერაჟი
-ჩამოვიდა-აერაჟი	-ჩანან-აერაჟი
-ჩამოვიდა, ჩამოიბინა-აერაჟი	-ჩანდა-აერაჟი
-ჩამოვიდა, ჩამოსვლა-აერაჟი	-ჩანდნენ-აერაჟი
-ჩამოვიდა-აერაჟი	-ჩარჩა, ჩამორჩა-აერაჟი
-ჩამოვიტანე-აერაჟი	-ჩარჭობა, ჩასობა-აერაჟი
-ჩამოვიყვანე-აერაჟი	-ჩასაცმელი, ტანსაცმელი-აერაჟი
-ჩამოიტანონ-აერაჟი	-ჩასახლდნენ, დასახლდნენ-აერაჟი
ჩამოიტანს-აერაჟი	-ჩასვლა, დაბინდება-აერაჟი
-ჩამოვიდა-აერაჟი	-ჩასული, ჩაფერფლილი-აერაჟი
-ჩამოვიდნენ-აერაჟი	-ჩასუქებული-აერაჟი
-ჩამორჩენა, დაგვიანება-აერაჟი	-ჩატენა-აერაჟი
-ჩამორჩენით-აერაჟი	-ჩატენა-აერაჟი
ჩამოსხდნენ, დასხდნენ-აერაჟი	-ჩატენვა-აერაჟი
-ჩამოტეხა-აერაჟი	-ჩაქრა, ჩავიდა-აერაჟი
-ჩამოუშვა-აერაგაბა	

-ჩაქრა-аныгуюылдис	-ჩვენთან-махმა
-ჩაქრენ-аныგуюылдысты	-ჩენი-мах
-ჩაქრობა-аныგуюылდ	-ჩენი-ნაჰი
-ჩაქრობა, გაქრობა-Фаныგуюылын	-ჩიტები-ЦЪИУТÆ
-ჩაცინება (ულვაშებში)-мидбылты	-ჩიტები-Цъиутა
-ჩაცმა, გაკეთება-Сканын	-ჩიტების-цъиуты
-ჩაცოცდა-нынбыры	-ჩიტებისგან-цъиутაჰ
-ჩახუტება, ჩახუტებით-хъабысхъაбыс	-ჩიტზე-цъიუыл
-ჩემგან-მანაჰ	-ჩიტი (მწყერი)-ძაბიდართამ
-ჩემგან-მაჰიцаჰ	-ჩიტი (მწყერი)-ძაბიდირ
-ჩემზე-Маныლ	-ჩიტი (მწყერი)-ძაბიდირთ
-ჩემთან-Мანმა	-ჩიტი-Цъიუ
-ჩემთან-Мანმა	-ჩიტის ბუდე-цъიუახსან
-ჩემთან-მემა	-ჩიტის-цъიუი
-ჩემთვის-მანან	-ჩრდილოეთი-Цагат
-ჩემი ბედი-ანამონდ	-ჩრდილოეთის მხარეს-цаგატვარს
-ჩემი ბედის-ანამონდი	-ჩრდილოეთის მხრიდან- цаგატფარსირდგაჰ
-ჩემი ბრალი-Ма аххос, Маххос	-ჩუმად-Сусаგაჰ
-ჩემი სუნთქვა-Ма тулафт	-ჩუქება, მიცემა-Лаварын
-ჩემი-მაჰი, მან	-ჩქამი-Тагъд
-ჩემნაირი-Ма хуызან	-ჩქარი-Тагъд
-ჩეჩქვა-хойын	-ჩქარობდი-тындыдта
-ჩვენება, ნახვა-ავდისინ	-ჩქარ-ჩქარა-Тагъдтаგъд
-ჩვენთან ერთად-маჰიმა	-ჩხორი-къацалы
-ჩვენთან-ნაჰიმა	

-ჩხუბი-Хыл	-ცეცხლისგან-ართაი
-ჩხუბის თავი-Загъдкѣахაგაენнад	-ცეცხლოვანი-Артдзაesty
-ჩხუბის მიზეზი-хылкѣахაen	-ცეცხლში-ცაქაery
-ც (ნაწილაკი)-დარ	-ცივი-Уазал
-ცა-Арв	-ციკანზე-საწყყყყ
-ცალკე-Хицаen	-ციკანი-საწყყყ
-ცალ-ცალკე хицаenთა	-ციკანი-საწყყყ
-ცალ-ცალკე хицаenთაი	-ციკნები-საწყყყმა
-ცარიელად-აფტიდაი	-ციკნის-საწყყყყ
-ცარიელი-Афтид	-ცისგან-არვაი
-ცაში-Уаеларты	ცისკენ-არვმა
ცაში-арвы	-ცისფერი-Арвхуыз
-ცეკვა-Кафт	-ცისფერი-არვхуыз
-ცეკვები-кафта	-ცმაცუნი-Мыртка, сыбарсыбур
-ცეკვით-кафта	-ცოდნა, ჭკუა-зонд
-ცელქი, ანცი-გალიუ	-ცოდნაში-зонды
-ცელქი, ანცი-Фыдуаг	-ცოდო, საცოდავი-თარიგაედ
-ცემა, ნაცემი- Над	-ცოლის მოყვანა-უსყურყ
-ცემა-ნამტა	-ცოლის მოყვანის-უსყურყყყ
-ცემდა, ტკეპნიდა-ნადთა	-ცომი-Хысса
-ცეცხლი-арт	-ცოტა-цѣус
-ცეცხლი-Арт	-ცოცვამდე-ბყრყნმა
-ცეცხლის ნაკვერჩხალი-ცაქაer	-ცოცხალი-აგას
-ცეცხლის-арты	-ცოცხალი-უდაგას
-ცეცხლისგან-ცაქაerთაი	-ცრემლები-სყტა, цаestyსყტა

- ცრემლებში-цәстысыджы
- ცრემლი-цәстысыг
- ცრუ-мәңгард
- ცრუპენტელა -Мәңгдарә
- ცუდი-Æвзәр
- ცუდი დრო-исдуг
- ცუდი საქმე-æვзәрძინად
- ცუდი-авзәр
- ცუდი-æვзәр
- ცუდის მატარებელი-Фыдуацхәссәг
- ცული, ნაჯახი-ფაერათ
- ცულით, ნაჯახით-ფაერათәй
- ცულის, ნაჯახის-ფაერათы
- ცქერა, ყურება-факаст
- ცხელდრუნჩა-бырынкъставд
- ცხელი-тәвд
- ცხელი-тәвд
- ცხენზე-ბәхыл
- ცხენზე-бәхыл
- ცხენი-ბәх
- ცხენიდან-ბәхәй
- ცხენის-ბәხы
- ცხვარი-фыс
- ცხვირი-фындз
- ცხვირით-фындзәй
- ცხვირის ნესტოებთან-фындзыхуынчытәй
- ცხვრები-Фыстаә
- ცხვრების-фысты
- ცხვრებისგან-фыстаәй
- ცხვრებს-фыстаән
- ცხოვრება-цард
- ცხოვრება-цәрын
- ცხოვრების-цардән,Цәрыны
- ცხოვრებისგან-цардәй
- ცხოვრობდა-цардис,царды
- ცხოვრობდნენ-цардысты
- ცხოვრობდნენ-фәцардысты
- ცხოვრობენ-цәрынц
- ცხოვრობს-цәры
- ცხრა-фараст
- ძალა-тых
- ძალით-тыххәй
- ძალიან ახლოს-хәრзәვвахс
- ძალიან უყვარდა-бирәуარзта
- ძალიან ცუდი-æვзәрდәр
- ძალიან-тынг
- ძარღვებში-уидаджы
- ძალღები-куიტә
- ძალღების-куиты,куыйтән

-ძალი-კუყდჳ	-ძოვა-Хизын
-ძალის-კუყდჳ	-ძოვდნენ-ხყჳყსყ
-ძალისნაირი-Кუყდჳგ	-ძოვენ-ფაყჳყყნც
-ძებნა-ბაყაყურყ	-ძროხის სადგომი, ბოსელი-Хъугомყ
-ძერა-Дзера	-ძროხისხъუდჳყ
-ძველი, ადრინდელი-Рагон	-ძუძუმწოვარი-Дзидзидაყ
-ძილი-ფყნაყ	-ძღება-ფსაყდყ
-ძირამდე-რაყბყნმა	-წაბორძიკება-წყყყუმუყ
-ძირამდე, ფსკერამდე-Рაყბყნყყონგ	-წადი-აყ
-ძირი, ფსკერი- რაყბყნ	-წადი-ყ
-ძირფესვიანად-Лაყმბყნაყაყ	-წადით-Цаყუაყუტ
-ძლიერ-ყნგდარ	-წავალ-აყაყონ
-ძლიერად-ყნტაყ	-წავართმევ-ბაყსდჳნ
-ძლიერზე-ყნგყლ	-წავედი-აყყდტაყ
-ძლიერი სიცივე, სუსხი-Фყრუაყალ	-წავედით-ყაყაყ
-ძლიერი სურვილით-Фყრმონდაგ	-წავიდა- აყყდ,აყყდი
-ძლიერი შიშისგან-ფყრტაყსაყ	-წავიდეთ- აყაყაყ, Цომუტ
-ძლიერი, ღონიერი -Тყყდჳყნ	-წავიდნენ- აყყდყსყ
-ძმა-Афსყმარ	-წავილე- აყასტონ
-ძმები-აფსყმარტა	-წავილებ-აყაყსდჳყნაყ
-ძმები-ფსყმარტა	-წავიყვან- აყალდჳნ
-ძმები-აფსმარტა	-წავიყვანე- აყოდტონ
-ძმობა-ფსყმარყსტაყ	-წავიყვანო- აყაყნონ
-ძნელი გამოსაცნობი-ჳყნ-რაყატაყ	-წაიყყევა- აყაყყ
-ძნელი, რთული, მძიმე-ჳყნ	-წაიყყევიან- ფაყყალყნც

-წაილეთ-ახაყსუტ	წამოჯდა, დაჯდააბადტის-
-წაილეს-ახაყოფ	წამოჯდომა, ჯდომააბადტ-
-წაილო-ახაყა	-წანწალი-Хатын
-წაიყვანა-აკოდტა	-წაპოტინება-ფაყაყსტ
-წაიყვანე-ფაყაყენ	-წარბები-აერფგუყტა
-წაიყვანეთ-Ақанут	-წართმევა-ბაყსყნ
-წაიყვანეს-აკოდტოყ	-წართმევა-Баყსყн
-წამოარტყა, ამოარტა- სკყუყრდტა	-წართმევაბაყოფ
-წამოდგა- ფესტად	-წასაღებად-ყაყსსყნმა
-წამოდგებოდა- ფესტადაიდ	-წასვლის-ყაყუყნყ
-წამოდი რა- Цомма	-წაქცევა-ახაყუდ
-წამოდი-Цом	-წაქცევა, დაცემა-ახაყდ
-წამოვედი- რაყდტაენ	-წაღება-ახაყსსყნ
-წამოვედი- Раყდტაен	-წეკს-ყუყსსყ
წამოვიდნენ- რაყდყსტყ	-წელი (წელიწადი) აზ, Афаყდз
-წამოიმართა, წამოდგა- ფესყყიუდტა	-წერა-Фყსსყн
-წამოიღეს-რაყსადტაყ	-წერა-წყფფყსსყн
-წამოიყვანა-რაყოდტა	-წერილო-ფყსსტაგ
-წამოიყვანეს-რაყოდტოყ	-წერტილიანი, კოპლებიანი-ტყაყყყტა
-წამოიყვანს-რაყანდзаени	წესები -Агьдаყტა
-წამოსვლა-რაყდ	-წესები-აგьдаყტტა
-წამოღება-რაყაყსსყნ	-წესი, ადათი- აგьდაყ
-წამოღება, წამოილო-Раყასდა	-წესი, ადათი-Огьდაყ, აგьდაყ
-წამოხტება ფესყყიუყ	წესით - აგьდაყმა
წამოჯდა, დაჯდა აბადტი-	-წვა- судзგა

-წვანან-хуыссынц
-წვეთა-тадзგა
-წვეთები-ართაхტა
-წვეთი,ნამი-Артахт
-წველის-არдузы
-წვერებზე, წვეტზე-цъуппытыл
-წვერები-рихитა
-წვერები, წვეტები-цъуппыტა
-წვერზე, წვეტზე-цъуппыл
-წვერი-рихи
-წვერისკენ, წვეტისკენ-цъупმა
-წვერში-рихийы
-წვეტიანებზე-цыргъытыл
-წვივები-Зангტა
-წვივი-занг
-წვივმაღალი-занგტაბარзონд
-წვიმა-Къавда
-წვიმა-къавда
-წვრილი-Лыстаг
-წიგნები-чингуыტა
-წიგნი-чиныг
-წიგნში-Чиныджы
-წივილი, კივილი-сцъахахст
-წივილი, კივილი-цъахахст
-წითელ დრუნჩა-бырынкъсырх

-წითელბიბილოიანებთან-
сырхкъоппатимა
-წითელბიბილოიანები მრ. რ.-
сырхкъоппата
-წითელბიბილოიანები-сырхкъоппаты
წითელბიბილოიანებისაგან-
сырхкъоппатай-
-წითელბიბილოიანი მხ. რ.-
Сырхкоппа
-წითელი-Сырх
-წილები-хайтга
-წილი-ბარц
წილის გარეშე, უწილო-ანაхай-
-წილის მფლობელი-хайджын
-წინ და უკან-размафастამა
-წინ-Разай
-წინ-разай
-წინ-разма
-წინა, მოწინავე-Раззаг
-წინამდლოლი,
ხელმძღვანელი-Разамонаг
-წინაპრებისგან ფыдалтай
-წიფლის ხე (წიფელი) Тарс Б.А.Елас
-წლების-азты
-წლის-азы
-წოლა-бахуыссын

-წოლა-Хуыссын	-წყლის წვეთები, მხევეები-Доны
-წოლა-хуыссын	пырхыта
-წოლით-хуыссынæй	წყნარად -Æнцад
-წონიდა, ზომავდა-барста	წყნარად-æнцад
-წონიდნენ, ზომავდნენ-барстой	-წყნარად, მშვიდად-нцад
-წონის-бары	-წყნარად-æнцад
-წრემი-кружочы	-წყნარად-æнцай
-წრიალი (აქეთ-იქით)-Рафт-бафт	-წყნარი მშვიდი-æнцой, Сабыр
-წრიალი-рафтбафт	-ჭამ, მიირთმევ-хæрыс
-წუთი-минут	-ჭამა-бахæрын, хæрын
-წუთით-минутæй	-ჭამაზე-хæрыныл
-წუთში-минутмæ, минуты	-ჭამაჭამით-Хæргæхæрын
-წუხელ-Дыссон	-ჭამდნენ, მიირთმევდნენ-хордтой
-წუხელი-Дысон	-ჭამე რა-ахæрма
-წყალთან ერთად-дойныйæ	-ჭამე, მიირთვი-бахæრ
-წყალთან-донмæ	-ჭამე, მიირთვი-бахæრ
-წყალი-дон	-ჭამენ, მიირთმევენ-хæрынц
-წყალში-Доны	-ჭამით-бахæргæ
-წყალწადებული-æნæფთიag	-ჭამით-хæргæ
-წყარო-Суадон	-ჭამით-хæргæ
წყევლა, კრულვა-Æлгъыст	-ჭამოს-хæრა
-წყენა-Хъыг	-ჭამს, მიირთმევს-хæრყ
-წყლის გასაცემი-дондæттæны	-ჭაობი-Кæრæფ
-წყლის ნაპირები-Доны Былтæ	-ჭერზე-царыл
-წყლის პირას-Доны был	-ჭერი-царყ

-ქერი-Цар	-ხარბი-Фырзид
-ქია, მატლი-Зулчы	-ხარბი, დახარბებული-Зыдгәнағ
-ქიანქველა-Мәлдзыг	-ხარბი, დახარბებული-ЗЫДГ ӘНАГ
-ქიანქველები-Мәлдзыджытә	-ხარები-галдә
-ქირთან-чыримә	-ხარებისგან-галтәй
-ქირი-чыри	-ხარი-гал
-ქიქაში-кружкайы	-ხარის პატრონი, შემნახველი-Галдәрәг
-ქკუა, ცოდნა-Зонд	-ხარის შემნახველის-галдәрәджы
ქორფლიანები-дзыгъуыртә	-ხარშვა-Фыцын
-ქორფლიანი-дзыгъуыр	-ხასხასა მწვანე-цъәхцъәхид
-ქორფლიანი, ქრელი-Дзыгъуыр	-ხაფანგი-къяпхән
-ქრელი-хьулон	-ხაფანგში-къяпхәныл
-ქუჭრუტანა -зыхъхъырай	-ხე-ბәлас
-ხალხები-адәмтә	-ხედ იქცა-сбәлас
-ხალხთან, ადამიანებთან-адәммә	-ხედავ-уыныс
-ხალხი, ადამიანები-адәм	-ხედავს-уыны
-ხალხის, ადამიანების-адәмы	-ხედვა - (ნახვა)Уынын
-ხალხისგან-адәмәй	ხედვა-әркаст, бакаст, ракаст
-ხალხისკენ-адәммә	-ხედვით-бакасты
-ხან ერთი-куыиу	-ხეებზე-бәләсты, бәләстыл
-ხანდახან-хат	-ხეებთან-бәләстәм
-ხანჯალი-Хъама	-ხეები-Бәләстә
-ხანჯლით-хъамайы	-ხეები-бәләстә
-ხარბები-зыдта	-ხეებიდან-бәләстәй
-ხარბი-Зыд	-ხევებოკәммтә

-ხევებში-ადაგტყ	-ხვლიკი-Мәкьულәг
-ხევებში-кәмттყ	-ხიდი- хид
-ხევი-Ком	-ხის სახეობა-тулдз
-ხევი, უფსკრული Ком	-ხის წვერი-Бәласы цьупп
-ხევი, ხრამი- Адаг	-ხის ჭურჭელი-гоби
-ხევში-Ададжы	-ხის ჯვარი-тәрс
-ხეზე-ბәლასყ	-ხმა-хьәლәс
-ხეირი, სარგებელი -Пайдә	-ხმაზე-хьәლәсмә
ხელები-кьухтә	-ხმამალა-хьәლәсыдзәг
-ხელი-Кух	-ხმამალა-Хьәრәй
-ხელი-кьух	-ხმაური-Хьәლәბә
-ხელით-кьухәй	-ხმებზე-хьәლәстәმ
-ხელისკენ-кьухмә	-ხმით-хьәლәсәй
-ხელისმომკიდე, მეჯვარე- Закьухылхәцәг	-ხორბალი- Зад, заддәр,мәнау,хор
-ხელისმომკიდე, მეჯვარე- Кьухылхәцәг	-ხორბალში-мәნәуყ
-ხელისმომკიდეს, მეჯვარეს- кьухылхәцәгән	-ხორბლის თავთავი-Мәნәуყ әфсир
-ხელში ჩაგდება-Кьухы Бафтын	-ხორბლის მარცვლები-Мәნәуყ гагәтә,Хоры нәმგუყтә
-ხელში-кьухყ	-ხორბლის-Хорყ
-ხესავით-ბәლასაყ	-ხორცის ღვეზელი-Фийуджын
-ხვდება-әმბәლყ	-ხორცის-дзидзайყ
-ხვეული, გახვეულოთყгьд	-ხრეში-Хуყრ
-ხვეწინით, ხვეწნა-Фәლәგьзтә	-ხსენება-кой
-ხვლიკი-Мақьуләг	-ხსენება-кой
	-ხტომა ხტომით-сгәппсгәпп

-ბტომა, ნახტომი-Гәпп	-ჯერ არა-ნәма
-ხუთი-фондз	-ჯერ-нырма
-ხუთით-фондзәй	-ჯობე-Дзипп
-ხუჭუჭა-Кәбәлдзыг	-ჯოქანო-Фәздон
-ხუჭუჭი-кәбәлдзыг	-ჯობვები-сәгуыттә
-ხშირად-Арәхдәр	-ჯობვი-сәгуит
-ხშირო-არәх	-ჯობვის-сәгуыты
-ჯარები-фсәдтә	-ჯოგო-дзуг
-ჯარში-фсады	-ჯობზე-ლәдзәджы
-ჯგუფი-кьорд	-ჯობი-ლәдзәг
-ჯღება-ფაბადы	-ჯობი-ლәдзәგ
-ჯღომა-ბად	-ჰაერი-უәლდәფ
-ჯღომა-ბადт	-ჰაერში-უәლდәფы
-ჯღომით-ბადგәйә	-ჰე-Гье
-ჯერ არა (ჯერჯერობით არა)-Нәма	-ჰევათ-хуыйнынц
-ჯერ არა-никуыма	